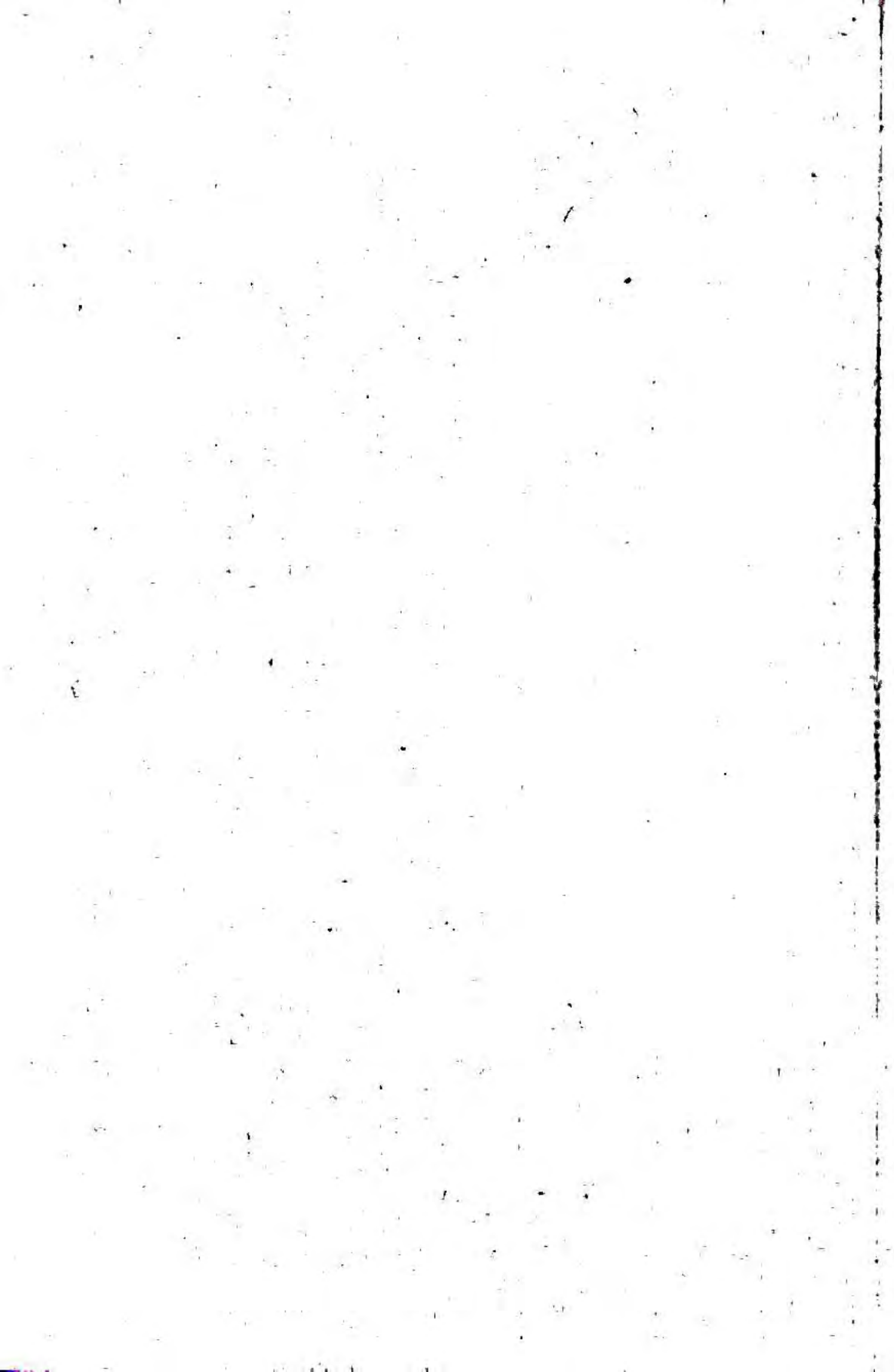

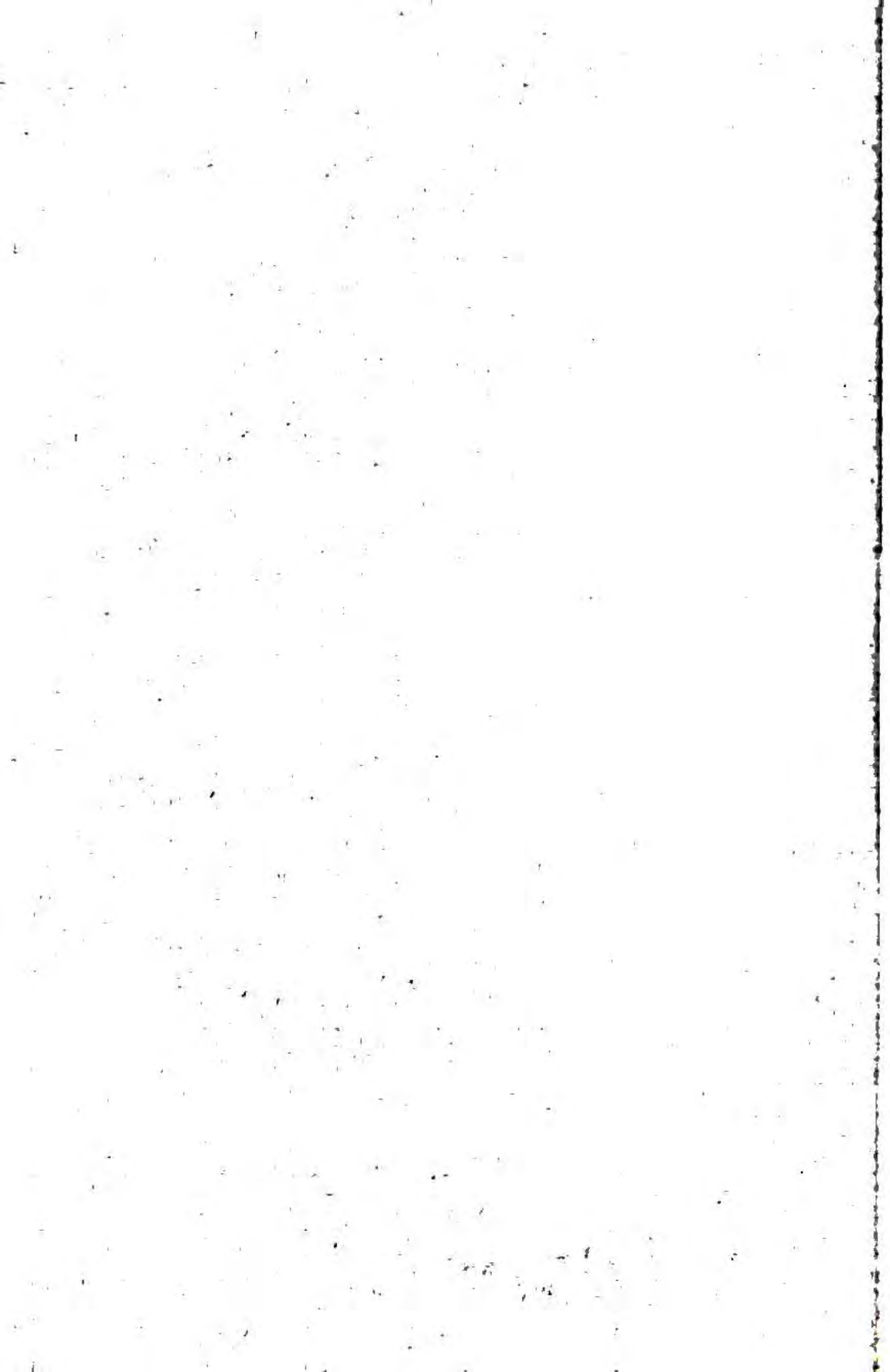
SÖMÜRGELERİN ULUSLAŞMASI

RUPERT EMERSON

TÜRK SİYASİ İLİMLER DERNEĞİ YAYINLARI
Siyasi İlimler Serisi : 11

**SÖMÜRGELEİN
ULUSLAŞMASI**

TÜRK SİYASİ İLİMLER DERNEĞİ YAYINLARI

Siyasi İlimler Serisi : 11

SÖMÜRGELERİN ULUSLAŞMASI

**ASYA VE AFRİKA HALKLARININ
ORTAYA ÇIKIŞLARI**

Yazan :

RUPERT EMERSON

Çeviren :

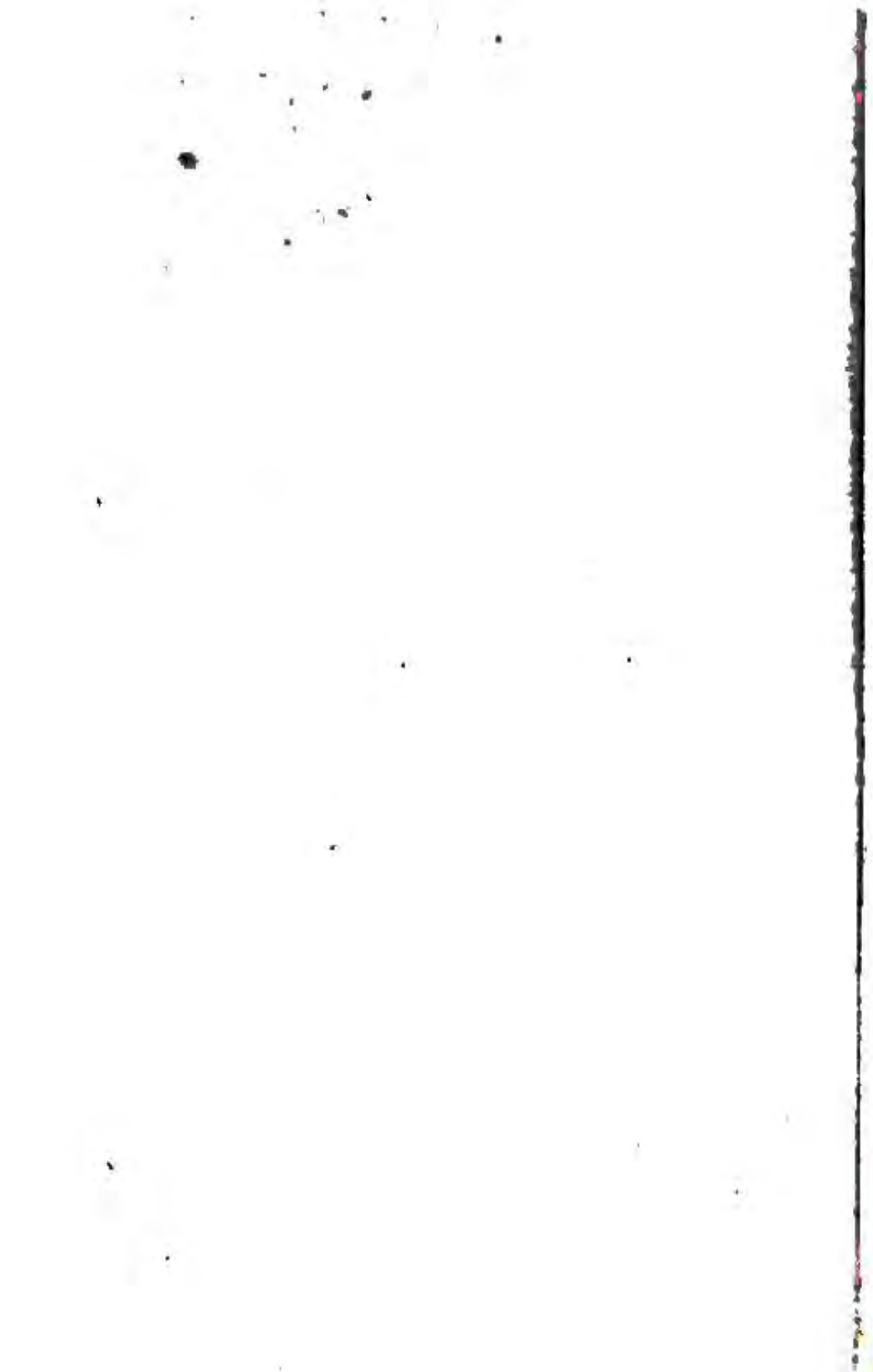
Dr. TÜRKKAYA ATAÖV

AYYILDIZ MATBAASI
Yenişehir — Ankara — 12 87 99 — 1 9 6 5

FROM EMPIRE TO NATION

Copyright 1960 by the President and Fellows of Harvard College

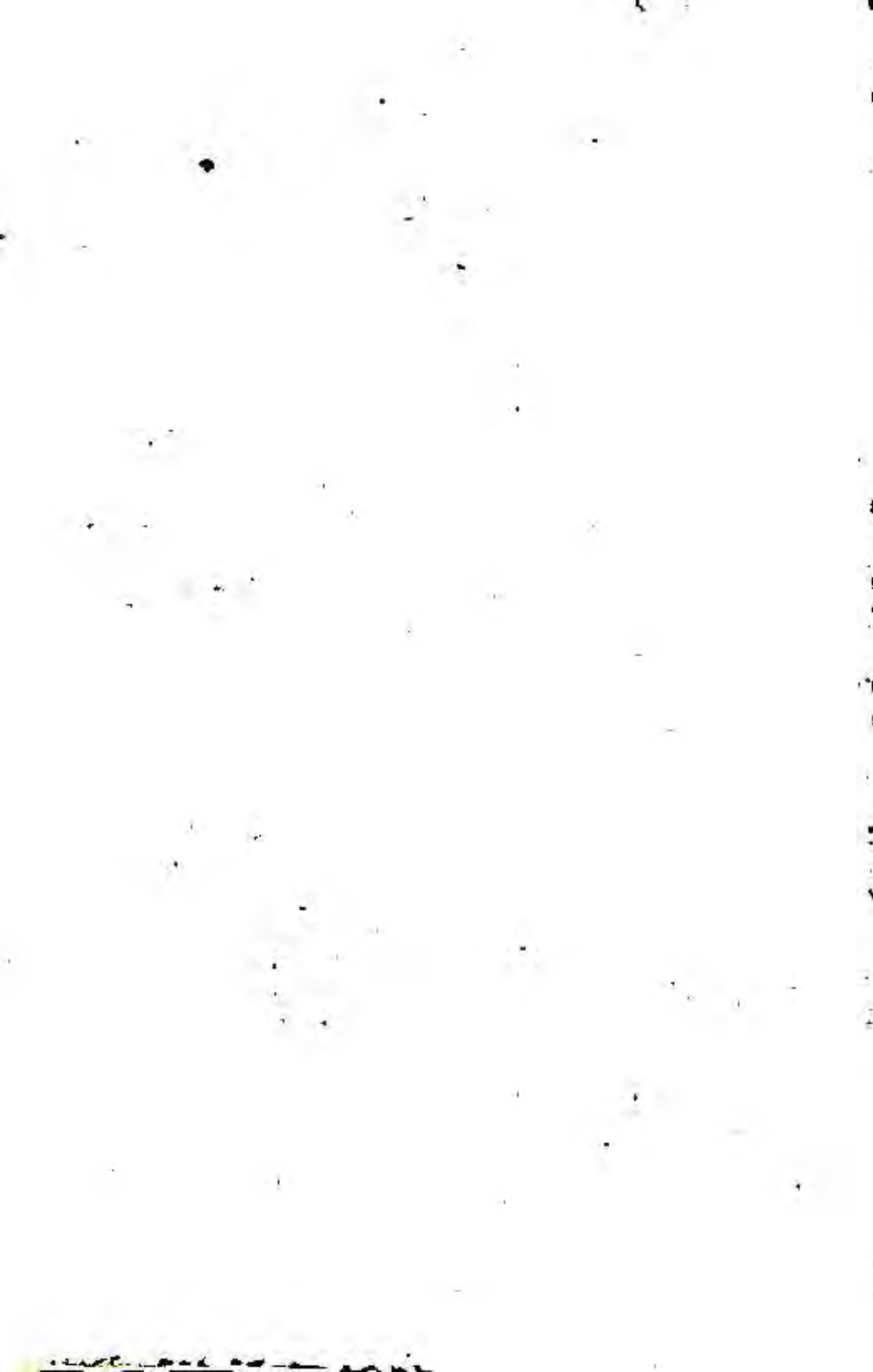
HILL vs NEWA,
TISH vs SUPRENT.

Derneğimiz 1961-1962 döneminde çevirtip yayımladığı beş Amerikan klâsîğinden seçilmiş bilimlerle bir Siyasi İlimler Serisine başlamıştı. Bu sefer daha geniş bir teşebbüse girişerek, son yirmi-beş yılda hızla gelişen modern siyaset ilmi literatüründen altı önemli eseri tam metin halinde okuyucuların faydalanmasına sunuyoruz. Özellikle, bilhassa İngilizce bilmeyenlerin sosyal ve siyasi bilimler alanındaki yeni standart eserleri izleme imkânları sağlanmaya çalışılmıştır.

Türk Siyasi İlimler Derneği yayınları arasında nilmîtas bir yer alan Sömlürgeleğin Uluslaşması adındaki bu eseri Türkçeye Ataöv dilimize kazandırmıştır. Kendisine teşekkür borç biliriz. İmkânlarımızın elverdiği ölçüde bundan sonra da yeni eserlerin yayımlanmasında arkadaşlarımızın yardımlarına güveniriz. Yayınlarımızın ilgi ile karşılanacağı ümitsiz de samîî kuvvet haynağımsızdır.

Türk Siyasi İlimler Derneği
Başkanı
Prof. Dr. Yavuz Abadan

Ö N S Ö Z

Bu kitapta ele alınan ve birbirinden başka değişik halkları bir kitabın iki kabi arasına sıkıştırmak güç bir iş. Genellikle, «Hindistan gibi bir ülke» ya da «Mısırlılar gibi bir halk» benzeri gerçek sözlerle kaçınılım. Ülkeler ve halklar yalnız kendilerine benzerler ve, zayıflı ve belirli noktalar dışında, birbirilerine kolayca benzetilmezler. Buna rağmen, korkarım, bu sayfalarda «Hindistan gibi bir ülke» nereden genellemeler sık geçmektedir.

Geniş çapta benzerlikler üzerinde bir araştırma yapışm. Gerekece olarak da kitabın ana konusu olarak bir birleştirici temas olduğunun söyleyebilirim: emperyalist çağda Batı Avrupa uygarlığını dünyaya yayılmasının sonucu olarak Avrupalı olmayan halklar arasında milliyetçiliğin yayılması. Bu uygarlık ihtilalcı bir dinamizmle bütün halklara esasta aynı olan bazı unsurlar verdi. Birbirine benzer kuvvetlerin bütün dünyada harekete geçmesi Asya, Afrika ve diğer yerlerde yalnız kendi aralarında değil, geçen bir kaç yüzyıl içinde doğdukları Batı dünyasındaki kuvvetlerin etkileriyle de karşılaştırılabilir sonuçlar yaratmıştır. Bu kuvvetlerin faaliyet gösterdikleri zamanın çeşitliliği ve zaman ve koşulların farklılığı yüzünden büyük farklılaşmalar devam etmekteyse de Batı'nın evrensel etkisi insanlığın toplumsal ilişkilerinde aynı şeyleri dokunmuştur. 1945' denberi Batı'nın denetlediği yerlerin sınırları geriledikçe gerilemiştir; aynı zamanda, Batı —hele Komünizm Batı köklü bir inanç olarak kabul edilirse— diğer devletler gelişme yayretlerinde her zamankinden daha fazla bir örnek olarak baktıklarından olağanüstü bir zafer kazanmıştır.

Avrupa'nın deniz-aşırı genişleyişi, Avrupa'nın dokunduğu halkların sonradan kalkınışı ve dünyanın hemen, hemen her köşesinde gelişmekte olan milliyetçiliğin doğması üstünde özellikle durdum. Bazılarının görüşünde bu kitapta üstünde çok durulan sömürge-aleyhtarlığından çok daha meşru bir konu olarak kabul edilmiş Komünist emperyalizmine şöyle geçerken bir dokundum. Komünizmin ilerleyişinin öneminden şüpheli elmiyorum, fakat Batı emperyalizmi döne-

minin kapandığı ve bir zamanlar çığnediği halkların kendli başlarına söz söyleme yeteneğinden daha da az şüpheli ediyorum.

Bu sayfalarda zaman, zaman diğerlerinin ömürgeçlilik konusunda işledikleri günahlar ele alınmaktayken Amerika Birleşik Devletleri'nin ırk ayrımında büyük ve akıl-almaz bir ölçüde yanlış bulunduğu pek âlâ farkında olduğuma eklemenin gereksiz olduğunu ümit ederim.

Eski öğrencilerime borcum gerçekten derindir. Yolları, bir- birini izleyen öğrenci nesillerinden eleştiri, malzeme ve fikir topladım; onlara imkânlarını çok daha sayı olacakları. Herşeyine teşekkür ederim.

Bir çok dostlarım ve meslektaşlarım kitabı çeşitli bölümlerini okuyarak onları geliştirmemde yardımcı oldular. Onların içinde o zaman M.I.T.'de, şimdi ise Yale'de olan ve kitabın bütününe okuyarak amacına daha uygun olabilmesi için çok değerli tavsiyelerde bulunan Karl. W. Deutsch'ü özellikle ayırmak isterim. Beni asil hatırlama yarayan bir ölçüye itmiştir. Bir çok yerlerde istediğini başaramadım, fakat benim ilham ettiğim noktaları onun başaracağını ümit ederim.

Harvard Üniversitesi Basımının Müdürü Thomas J. Wilson kitabı görevinin çok üstünde bir ilgi göstermiştir.

Kitap, Margaret Deems Cox, Elizabeth Jezierski, Bayan Frank Carpenter ve Louise de Vel Muller'in işlen düzeltme ve daktiloları sayesinde bugünkü şekline ulaşmıştır.

Benzerleri arasında bir örnek olan Guggenheim Vakfı'nın bönkörüce yardımından dolayı şükranlarımı ifade etmek bir zevktir.

Cambridge, Massachusetts
Haziran 1950

RUPERT EMERSON

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ KISIM

SAHNENİN HAZIRLANIŞI

I. Giriş	3
II. İki Cihan Savaşının Yar Aldığı Dönem	22
III. Sömürgecilğin Reddi	38
IV. Sömürge Siyaseti ve Ulusal Aktörler	62

İKİNCİ KISIM

ULUSUN ANATOMİSİ

V. Ulusun Niteliği	91
VI. Halk, Toprak ve Devlet	107
VII. Dil	132
VIII. Kültür ve Din	148
IX. Ekonomi	168
X. Batı ve Batı Dışında Milliyetçilik	184

ÜÇÜNCÜ KISIM

MİLLİYETÇİLİK VE DEMOKRASİ

XI. Milliyetçilik ve Demokrasi: Geçmiş ve Geleceği	205
XII. Demokratik Okulu Olarak Sömürgecilik	217
XIII. Demokratik Olarak Sömürge Milliyetçisi	227
XIV. Sömürge Olmayan Ülkelerde Milliyetçilik ve Demokrasi	242
XV. Yeni Devletlerde Demokrasinin Zayıflaması	259

DÖRDÜNCÜ KISIM

ULUSLARIN KENDİ GELECEKLERİNİ TAYIN ETMELERİ

- XVI. Ulusların Kendi Geleceklerini Tayin Etmeleri İikesi 283
XVII. Karma Toplumlarda Kendi Geleceğini Tayin Etme 316

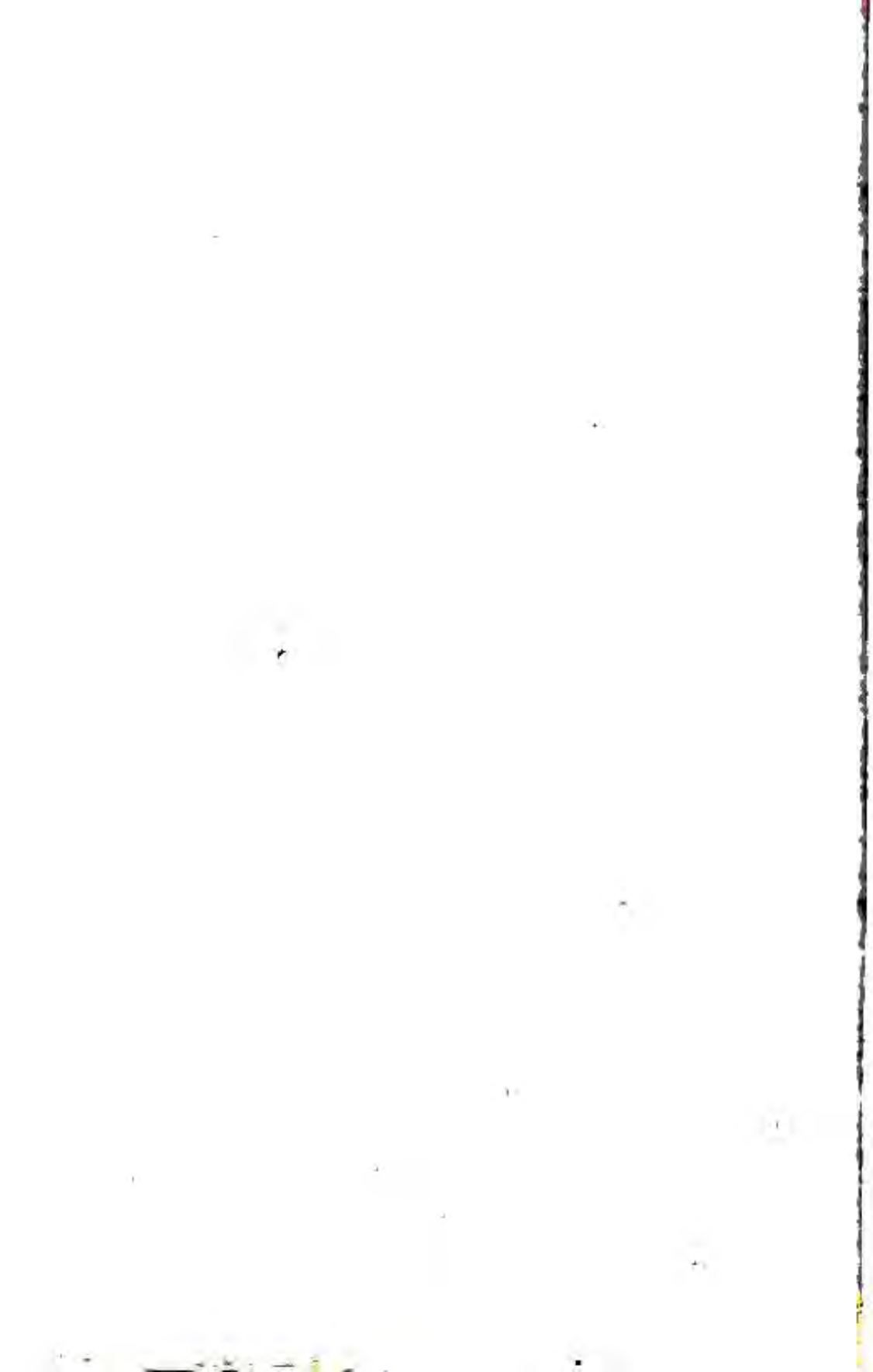
BEŞİNCİ KISIM

SONUÇ YERİNE

- XVIII. Gelenekçilik ve Komünizm 347
XIX. Milliyetçiliğin Erdemleri 361
XX. Yeni Uluslar ve Uluslararası Toplotuk 379
Dizin 401

BİRİNCİ BÖLÜM

SAHNENİN HAZIRLANIŞI

GİRİŞ

İmparatorluklar için kara günler geldi çattı ve onların yerini alacak yeni uluslar doğdu. Birinci Cihan Savaşı ardında Avrupa'nın büyük kara imparatorluklarının yıkıntılarını bıraktı; İkincisi ise, Asya'daki deniz aşırı imparatorlukların çözülmesi olayını son kesesine getirdi. Afrika, şimdilik, sömürgecilğin hâli hüküm sürdüğü kıta olarak kalsıysa da, Avrupa uluslarını, dünyanın geri kalmış öbür bölgelerinin çoğu üzerinde hüküm kılan yüzyılların tarihsel meddi keanilikle geri çekilmeye başladı. Dünyanın beyaz olmayan halkları emperyalist sistemin temelinde yatan, kendilerinin beyazlar karşısında aşağı tutulmaları durumunu artık kabul etmeyeceklerini, haklılığını kimsenin inkâr edemeyeceği bir şekilde bildirdiler. Batı'nın kendisinde de, eskiden kuvvetle benimsenen, imparatorluğun beğenilecek, doğru bir sistem olduğu kanısı bir daha lânet edilemeyecek şekilde sarılıp çöktü.

Ulusların istemlerine hiç önem vermeksizin tepeden inme yönetim destek olan imparatorluk ilkesi 1917-18 yıllarında Avrupa'daki başlıca dayanaklarını kaybetti ve harış görüşmeleri arasında yerini yeniden, ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri ilkesine bıraktı. Woodrow Wilson ile Lenin, bu birbirine benzemeyen çift, ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri konusunda birleşerek on-dokuzuncu yüzyıldan miras aldıkları birbirinden farklı doktrinlerine yeni bir canlılık kazandırdılar. Almanya, Avusturya - Macaristan, Avrupa'daki kısmı ile Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu —hepsi— milletlerin birbirlerinden ayrılıp belirmesi olayına boyun eğmek zorunda kaldılar; anlaşırma, için kolayca kaçma eğilimleri ve durumun zorluğu bu olayın tam gelişmesini bir hayli engellemiş sınırları ise de yine bu, eski düzenin sonu ve bir yenininin başlangıcı demektir. Kendi gelecekini tayin etme ilkesi eski insan haldarı ve insanların eşitliği ilkelere nasıl olduğu pek belli olmayan bağlarla bağlanarak evrensel

bir dogma halini aldı. Gerçekte Batılı müttefikler bu ilkeyi Avrupa'nın sınırları dışında uygulamak niyetinde değillerdi; Avrupa'da da her biri kendi sınırları içine sokulmasını istemiyordu. 1914'deki, imparatorluk disiplini altında Avrupa'yı merkez alarak kurulmuş dünya düzenine geri dönüş —Lenin'in aksine iddialarına rağmen— o sınırlarda pek imkânsız görünüyordu. Oysa, Çin, Hindistan ve Mısır gibi eski uygarlık merkezlerinde "kabarık renkli insanlar dalgası"nın emperyalist sistemin tümünü tehdit etmekte okunmuş gör-
mek için pek keskin bir göze ihtiyac yoktu.

Doğrudan doğruya yarattığı sonuçlar ve dolaylı olarak taşıdığı anlamlarla birincisinden çok daha geniş kapsamlı olan İkinci Cihan Savaşı kendi geleceğini tayin etme ilkesini Avrupa dışındaki dünya için yaşayan bir ilke haline getirdi ve iki savaş arası yıllarda gittikçe güçleşmiş olan milliyetçi istemlerin bütün güçleriyle kendilerini belirtmeleri için kapıyı açtı. Eski oyun oynanıp bitmişti; dahi Birinci Cihan Savaşı patladığı devrede Batı emperyalizminin ılerıye doğru hamlesi hızından kaybetmiş bulunuyordu; iki savaş arasındaki yıllarda ise emperyalist devletler ancak bir sıra tavizlerde bulunarak ve geri çekilme savaşıları vere vere tutunabiliyorlardı. Gerçi ne o zamanki Milletler Cemiyeti, ne de büyük devletler ayrı ayrı olarak, Faşist İtalya'nın Habesistan'a saldırmasını önlemek için yarı tedbirler almaktan öteye geçemediler, ama bu saldırının genellikle bir anakronizm sayılması devrin zihniyetini göstermesi bakımından anlamlıydı. 1945'ten sonra eski usul emperyalizm tam başına uğradı; yerlilerin çıkarlarının başta gelişimini belirten Birleşmiş Milletler Antlaşması sömürgeçlikten kurtulma amacına götüren yola da işaret etmiş bulunuyordu. Asya ve Orta Doğu'da biribiriyile çatışan, hâlâ Avrupa'ya bağlı ülkelerin bulunuşu, emperyalizmin eski ve yeni şekillerde yeniden dirileceği korkusuna rağmen, sömürgeçliğin artık ölmüş olduğu gerçeğini gizliyemiyordu. Eski durumun tersine döndüğü şundan da belliydi ki, Siam ile Afganistan'ın öbürlerinden ayrıık olan bağımsız durumlarını izah etmek gerekirken, şimdi, Hong Kong'un, Hollanda Yeni Gıacasının ve daha durgun anaför sularında yüzer görünen Kuzey Borneo'nun hâlâ neden sömürge durumunda olduklarını açıklayacak özel koşulları bulup ortaya çıkarmak gerekiyordu.

Hindistan'ın bağımsızlığını kazanması ve Çin'in Batı'nın etkisi alanından tüm sıyrıılması dünyayı öyle bir duruma getirdi ki, artık bu durumda eski trafik işaretleri yol göstermekte işe yaramıyor.

hattâ lehlikeli surette yanlış yollara götürüyordu. Birleşmiş Milletler'de yeni bir Asya - Afrika blokunun belirişi eski asların, sınıllı, genellikle beyaz olmayan halkların ve özellikle sömürge halklarının üst perdeden konuşan ve çok uyanık savunucuları haline geldiklerini haber veriyordu. Bağımsızlıklarına kavuşmuş ülkeler uğruna gösterdikleri çabalar Birleşmiş Milletler Anlaşmasının sınırlarını zorluyordu, ama bu durumu, bağımsızlıklarına yeni kavuşmuş ulusların —çoğu zaman Sovyet bloku ile işbirliği ederek— sömürgeciliği tasfiye etmek kararında olmaları gerçeğinden ibrette ki çok daha az önemliydi. Bu uluslar artık kendi geleceklerini kendi ellerine almış durumdadırlar ve dünya işlerinin düzenlenmesinde etkil ve epit rol oynamak isteginde ısrar etmektedirler. Bazı yabancılardan da girme-sine mülhade eden bir Avrupalılar Klübü sayılabilecek olan eski Milletler Cemiyeti sömürgele meselesiyle genel olarak ilgilenmemiş-ti; daha geniş bir tabana oturan Birleşmiş Milletler ise bu mesele ile hep didiği durdu. Sömürgele, emperyalist sabilplerinin yedekte tuttukları özel tekelere olmaktan çıkmıştı. Kendi yaşantılarını tüccarların ve sermayedarların, milyonlerle diplomatların arzularına göre ayarlamakla kusan eden, direnen halkları, hücum bohrarı ve domama ile yola getirme devri genellikle geçmişti. 1956'da İngilizlerle Fransızların Mısır'a yaptıkları saldırının başarısızlığı da dramatik bir şekilde gösterdiği gibi, dünya kamu oyu ve dünyadaki güç dengesi temelden bir değışikliğe uğramıştı.

Büyük Sahra'nın güneyindeki Afrika topraklarının çoğu hâlâ sömürge durumundadır, ama buralarda, daha on yıl önce bile hayal sayılabcek bir hızla büyük değışikmeler yer almaktadır. Altın Sahili'nin 1957'de Gana bağımsız devleti haline gelmesi, sömürgeciliğin kit'a çapındaki bu soğ kolestanın duvarlarında gittikçe genişleyen bir gedik açtı. Büyük Devletler 1884'de Berlin Konferansında Afrika'yı nasıl bölüceklerini temel kurallarını koymak üzere toplanmışlardı. 1958 yılının Aralık ayında ise Gana, bütün Afrika'nın birleştirilmesini temel sorunlardan biri olarak ele alan Afrika Ulusları Konferansında ev sahibi rolünü oynuyordu. Toplantı başkanı Keçyalı Tom Mboya, Berlin Konferansının yeniden başlatıldığı, Avrupalıların Afrika ülkelerini kapışmaları çağrını açıkça reddeden "Avrupalılar, Afrika'dan çekip gidin" sloganını ortaya atıyordu.

İnsanlık tarihinin büyük bir çağı sona erdi: Batı'nın dünyadaki übrü insanlar üzerindeki baskı çağı. Bu çağ, ister Batı'dan, ister Doğu'dan olsun, gerektiği derecede objektif ve soğuk kanlı bir ge-

kilde değerlendirebilmek imkânını vermeyecek kadar bilere yakın, günlük hayatımıza karışmış bir durumdadır. Bir kaç yüzyıl sonraki tarihçi veya Merih'ten gelmiş bir ziyaretçi durumuna geçmeğe çalışmak da tehlikeli bir iş. Bununla birlikte, akla yakın bir ihtimal olarak denebilir ki, gelecek kuşaklar bu son yüzyılların deniz aşırı emperyalizmine, işlediği baskı, sömürge ve ırk ayrımı günahlarından çok, Batı'da Rönesansla birlikte manevî, maddî ve bilimsel alanlarda başlıca devrimin dünyanın diğer bölgelerine yayılması aracı olarak bakacaktır. Bu yorumu, Hindistan'daki İngiliz yönetimini inceleyen bir yazarın yaptığı gibi genişletip emperyalizmin çağlar boyunca "uygarlık yayan temel süreç" olduğunu iddis etmek fazla büyük söylemek olur. Emperyalizmin oynadığı olumlu rolü belirtmek için, uygarlığın yayılmasındaki daha barışçı ve eşitliğe daha saygılı yolların önemini küçümsemek gerekmez.

İmparatorlukların çağlar boyunca uygarlığın yayılmasına hizmet ettiğini söylemek, her emperyalist yayılışın daha aşağı seviyedeki bir halka daha yüksek bir uygarlık getirdiği anlamına gelmez. Emperyalizm, tanımına göre, bir ulusun diğer bir ulus üzerine, daha kuvvetli toplumun daha zayıf toplum üzerine hakimiyetine dayanır; ama, kuvvetle yüksek kültür arasında evrensel bir bağnati bulunduğu varsaymak çok yanlış olur. Walter Hagehol'un, evrensel doktrininin ilk çiçek açtığı dönemde İleri sürüldüğü görüşü, yani, en kuvvetli uluslar diğerlerine tabakum etmek eğiliminde olmaları halinde, "bazı özellikleri bakımından en kuvvetliler aynı zamanda en iyilerden olmak eğilimindedirler" iddiasını, bugün az kimse tutar; hele daha ayrıntılı olarak söyledikleri hiç tutulmaz:

"Ülkeler ile geçirmek, ulusal geleneklerin, savaşta kazananın en değerli nitelikleri o ulusa geliştirmiş olmasına bağlıdır ve en elle tutulur sonuçlar bakımından bu savaş kazandıran nitelikler peşekten en iyi olan niteliklerdir. Savaşta kazandıran savaşta kazandığını dileyeceğimize niteliklerdir."

(1) "Sanırım ki geleceğin tarihçileri yirmineci yüzyıla en büyük olayın Batı Uygarlığının bütün diğer yaşayan toplumlar üstündeki etkisi olduğunu söyleyecekler. Bu etkinin, tek, tek halkın ve çocukların üstündeki etkisi olduğunu söyleyenleri için değiştirerek, sadece dış maddî güçlerin dokunmadığı insan ruhunun tellerini, ne kadar can sıkıcı ve terküdesi olursa olsun, dırtarak, bütün karışıklığını değiştirdiğini gösterecekler." A. J. Toynbee, "Encounters Between Civilizations," Harper's Magazine, C. 194, No. 1163 (Nisan 1947), s. 290

(2) Sir Percival Griffiths, The British Empire and India, London, MacDonald, 1952, s. 15.

(3) R. Barrington, der., Physics and Politics, London, Longmans, Green, 1915, s. 29, 129. Bu çalışma ilk olarak 1872'de yayımlanmıştır.

Roma uygarlığının, Roma'nın ele geçirdiği ülkelerin çoğunun uygarlığına üstün olduğu pek tartışma götürmez bir gerçektir, ama Roma, Yunanistan'ı da almıştır ve kendisi daha sonra kuzeyden gelen barbarların istilâsına uğramıştır. Moğollar Çin'e hüküm olmuşlardır. Uygarlığın emperyalizm yoluyla yayılması hiç bir zaman tek taraflı bir iş olmamıştır. Bugün ise, Nazi emperyalizminin uygarlığın ilerlemesine yardım ettiğini savunacak pek az kimse çıkacaktır.

Çağdaş zamanların deniz-aşırı emperyalizmine gelince, Batı Avrupa ulusları geçirmekle oldukları devrimin yarattığı uygarlığı o devrimden güç ya da ilham alarak ve o devrim sayesinde gittikçe güçlenerek öbür ülkelere götürdüler. Bu, imparatorlukları kurmalarını bilerek, uygarlığı yayma misyonunu yerinde getirmek amacı ile hareket ettikleri anlamına gelmez: yalnız ara sıra bununla övündükleri olmuştur ve onların avukatlığını yapanlar da böyle bir iddiaya dayanarak imparatorlukları savunmuşlardır. Belki çok seyrek durumlarda —o da olmuşa eğer— emperyalist yayılma yoluna giren devletler ya da devlet adamları kendilerine yabancet, ama hemcinsleri olan insanlara iyilik etme isteği ile harekete geçmişlerdir. Şu ya da bu çeşitten misyonerlik gayretleri hemen her zaman az çok olmuştur, ama güç kazanmak ve kâr etmek isteği, devletler ve uluslar arasında rekabet, hattâ belki de bir güvensizlik duygusu, emperyalizmde daha temelli unsurlar olmuştur. Bununla birlikte, uzun vadeli açıldan bakılınca, niyet ve amaç sorunu, yapılan işlerin doğurduğu gerçek sonuçlardan daha az önemlidir. Öyle ki, ele geçirilen memleketter halkını geri durumda bırakmak için onların Avrupa dillerini ve uygarlığını öğrenmeleri öntendiği durumlarda bile bu siyaset, söz konusu etkileri gerçekleştirmekten fazla bir işe yaramamıştır. Avrupalılar geliştirdikleri yeni görüş ve tekniklerin yayılmasını ancak kendi ülkelerinden dışarı adım almamak suretiyle önleyebirdilerdi, oysa imkânız olan tek şey de Avrupalıların kendi ülkelerinde kalabilmeleriydi. Kâr, stratejik üstünlük veya ulusal şan ve zeref peşinde dışa yönelen emperyalist üstüne basılı yantığı yerli toplumdaki meslekten bir misyoner veya modernleşme taraftarı bir kimse kadar köklü değişimler yaratmak durumundaydı. Sovyet önderlerinden birinin deyişiyle "emperyalizmin kendisi ihtilâli kerküktür."

Burada ileri sürülen görüş asla, Batı Avrupa uygarlığının yayılması için emperyalizmin ideal bir yol olduğu ya da bu işi övünü-

(1) Bir Moskova yayınında L. M. Eganovic, New York Times, 7 Kasım 1936, s. 3.

lecek şekilde başardığı şekilde bir görüŖ değildir. Kuucuları, üzerinde uzun boylu darulmasını gerektirmeyecek kadar herkese bilinmektedir; köle ticareti, her iki Amerika'daki yerli Kızılderililerin yok ediliŖi, Güney Pasifik'deki toplumların çözülip dağılıp veya Belçika Kongo'su'ndaki zulüm gibi insanlık tarihine leke vuran olayları içine almaktadır. Başarılarının ise ne kadar düşük seviyede olduğu, emperyalizmin sona ermekte olduğu şu sırada insanlığın dörtte üçünün gelişmemiş, aşağı durumuna bir göz atmakla anlaşılır.

Şüpheli bir okuyucu, haklı olarak şöyle bir soru sorabilir: Uygarlığın kütle halinde yayılmasını sağlayacak bir başka sistem acaba daha mı başarılı olurdu? Özellikle soyut, ideal bir sistem değil de, gerçek dünyanın koşullarına yaklaŖan somut bir sistem söz konusu olursa? Çin ya da Roma uygarlığının ya da Budizmin, Hıristiyanlığın ve Müslümanlığın yayılıŖı gibi büyük tarihsel olaylardan tarihiyle çelişen türlü sonuçlar çıkarılabilir. Bununla birlikte, Avrupalı olmayan uluslar, yerleşik hayat tarzlarını bırakmaları sonucunu doğuran toplumsal devrimleri bu kadar kısa zamanda başarmaya zor kullanılsa da, kendi istekleriyle götürülebilirlerdi gibi bir iddianın doğruluğu şüphelidir. Diğer taraftan, emperyalizm yoluna giren ulusların, daha talihli kardeşlerinin gelişme ve eğitimi için hayli masraflı propagandaların gerektireceği fedakârlıkları yapmağa hazır buldukları da söylenemez. Manda Sistemi ile ilgili olarak yayınlanan görüşlerde, manda olan bir devletin bu durumdan faydalanması tüm bileyecek kadar sıkı tedbirlerin alınması gerektiği, yoksa bunun manda alma taleğini karacağı belirtmeliŖi ve bu ikhida sağlam bir gerçek payı vardı.

Hattâ, şimdi içinde bulunduğumuz daha aydın devirde bile, o kadar çok sözü edilen, az gelişmiş ülkelerin kalkındırılması için başarılanmasında gerek Birleşmiş Milletler'in, gerekse ayrı ayrı büyük devletlerin gösterdikleri çabaların yetersizliği ve bölük pörçüklüğü bazı sorunların varlığına işaret etmektedir.

Bundan başka, son derece karmaşık sosyal değişme sorunları hakkında, bu değişmeyi plânlı ve güvenli bir şekilde yürütülmemiş mümkün kılacak derecede bilgiye sahip bulunduğumuz da şüphelidir. Teknik yardım, sermaye yatırımları ve daha başka yollarla en etkili bir şekilde kalkınmayı sağlama yöntemleri üzerine bugün yürütölmekte olan tartışmalar, üzerinde fikirlerin hâlâ uyuşmadığı büyük sorunlar bulunduğunu göstermektedir. Sömürgeleerin kendile-

rinde İleri sürülen çözüm şekilleri ise, geleceği toplumların modern sanayileşme yönünde derhal ve sert usullerle değiştirilmesinden —ki bu yolu en fazla komünistler savunmaktadırlar— geleceği müesseseler ve fikirler geçovası içinde ağır, derece derece, dengeli bir gelişme tarzına kadar yelpazelenmektedir. Fransızlar için, ve bir başka şekilde olmakla beraber İngilizler için de, meseleğin çözümlenmiş kalı noktası sömürgeci devletde yerli halk arasında bağlantı görevini görebilecek olan "seçkin zümre" —elit— dir. Belçikalılara göre, çözümün anahtarı kütlenin kendisinde, ya da hiç değilse, kalabalığa tür ortak sınıftadır; bu kütleyi, içinden Avrupalılaştırmış bir kaçımsı sevrilmeksizin, olduğu gibi kalkındırmak gerektir. Uygarlıkların değişmesinden ve biriktirine geçmesinden doğan sorunların çözümü üzerinde herkesin kabul ettiği bir formül bulunması imkânsızsa, o halde, çok çeşitli denemelerin yapılmasına imkân vermiş olan emperyalizmin sebep olduğu olaylar için de söylenecek iyi bir söz bulunabilir.

Her ne olursa olsun, tarih nasıl gelişti ise öyle gelişmiş olan onun bir döneminde sil baştan yeni bir şekil vermeye çalışmakta pek bir fayda yoktur; bir beğenelim ya da beğenmiyelim, olan olmuştur ve bu olanlar bugün içinde yaşadığımız dünyayı ortaya çıkarmıştır. Olup bitenleri, bize bıraktığı mirası, alınabilecek dersleri anlamaya çalışmak çok daha önemlidir. Bu açıdan bakılınca, meselemin bir yana basit bir şekilde ifade olunabilir. İki Avrupa'da son derece dinamik bir uygarlık gelişti ve çok geçmeden bu uygarlık kendi sınırlarından dışarı taşarak farklı, ve genellikle durgun, toplum düzenlerinde yaşayan milyonlarca insanın oturdukları ülkeleri bastı. Toplumsal düzen uyumsuzlukları ve ayarlanmaları sorunları derhal kendini gösterdi. Her ne kadar küçük mensupları, devlet adamları ve daha başka kimselerin zaman zaman bunları büyük bir ciddiyetle inceledikleri olmuştaysa da, genel olarak bu çeşit sorunlar, kendiliğinden nasıl çözülebilirse öyle çözülmek üzere bir tarafa bırakılmıştır. Emperyalist devletlerin, rastgele genişlemelerle üzerlerinde hâkimiyet kurdukları deniz aşırı yabancı ülkelerin ilerlemesi ve refahını sağlamak görevini geçmişle benimsememiş olmalarını yermek için çok neden vardır. Ama böyle bir suçlama, bu ve daha başka devletlerin çok yakın bir zamana kadar kendi halklarına karşı da benzeri bir sorumluluk yüklenmediklerini hesaba katmadan yapılsa, tarih gerçeğinden kopmuş bir yermeye olur. Ayrıca, toplum yararına bir sayınenin ana vatanında kabulü ile bunun deniz aşırı bağımlı ülkelere aktarılması arasında genellikle bir gecikme olur. Unutulmamalı ki,

Amerika Birleşik Devletleri'nde kölelik yüz yıldan daha kısa bir zaman önce ortadan kalktı.*

Durumdaki temel faktörlerden biri şuydu: On-dokuzuncu yüzyılda ileri Avrupa devletlerinin gücü, gittikçe daha fazla temasa geldikleri diğer uluslarınkinden, bu uluslar sayıca kalabalık olsalar bile, daha yüksekti. Başlangıçta İngilizler Hindistan'a ticaret yapmak isteyen alçak gönüllü ticaretler olarak gelmişlerdi; en fazlası, iktidarda az çok bir eşitlik elde etmeyi umabiliyorlardı. İki-yüzyıl sonra öyle örgütlü bir güç meydana getirmişlerdi ki, Hindliler arasındaki bölünmelerden faydalanarak bütün Hindistan'ı az çok ele geçirmeleri, Çin'i diledikleri gibi sikiş çevirmeleri Afrika'da karşılaştıkları direnişleri yokedivermeleri mümkün oldu. On-dokuzuncu yüzyılda kuvvetler dengesindeki bu temelden bozukluk, belki de kaçınılmaz bir sonuç olarak, Avrupa'yı dünyaya hâkim kılan emperyalist sistemi doğurdu; bu hâkimiyet bazı hallerde anaçlık bir somurge yönetimi kurulması şeklini alıyor, bazı hallerde de sözde bağımsız devletlerin serbestçe hareket edebilme sınırları kontrol ediliyordu. Dütün bu oluşum, insanların bilinçli ve kasıtlı hareketlerinden çok, onların ancak sükut bir şekilde farkına varabildikleri bir takım toplumsal kuvvetlerin bir sonucuydu. Özet olarak denebilir ki, Avrupa uluslarında hem işten dinarlık bir itilış, hem de bunu verimli bir hale getirecek kudret vardı; Avrupalı olmayan uluslar ise etkili bir direnişte bulunma gücüne sahip değillerdi.

Batı'nın kuvvet üstünlüğünün aynı derecede kaçınılmaz bir sonucu da beyazların yönetimi altına giren ulusların çok geçmeden, beyaz adanın kuvvetinin sınırları ve kaynaklarına sahip olmayı özlemeleriydi. Sadece sağ kalabilmek için bile, küçüklerini kaybetmek istemiyen beyazdan-gayrı uluslar, emperyalistlere dünyayı ele geçirmek imkânını veren fikirleri, usulleri, müesseseleri ve araçları bir derece olsun benimsemek zorunluluğunu duyuyorlardı. Aksi halde, ergeç yok olacakları hissidir ki, Japonları, modern dünyaya yabancı bir kuvvet tarafından itilerek girmekten işe, kendi öz çabalarıyla

(5) A. B. D. Yüksek Mahkemesi 31 Mayıs 1884'de ilk ayrımlı olaylarıyla ilgili olarak karar verirken 1869'de 11'inci Maddeden kabulü sırasında kamu eşitiminin durumu hakkında yunları söylemişti. "Günümüzde genel vergilendirme ile denetlenen beratsız halk okulları hareketi henüz ve-irismemişli Beyaz çocuklarının eğitimini daha çok özel grupların elindedir. Zencilerin eğitimini diye bir şey asgari yukarı çok gibiydi ve zenci vâkı tapyelekin okuma-yazma bilmiyordu. Hatta, bazı federe devletlerde zencilerin okuması yasaktı." Brown v. Board of Education, 347 U.S. 483, 489, 490 (1954).

girmek yoluna soktu ve onları eşi görülmeycen bir başarıya ulaştırdı. Avrupalı olmayan toplumlar, kendi toplumsal düzenleri içinde, ortaya karşı bir kuvvet çıkaramayınca, österinde açılan yollar keskince belirlenmiş oldu: Ya beyaz adamın kuvvet kaynaklarını arayıp bulmak ve benimsemek, ya da, tüm çözümler dışlanınca da sonuçlanabilecek olan, sonu görünmez bir bağımlılık durumuna kabullenmek gerekiyordu.

Gerçek durumlarda mesele bu kadar keskin çizgili, basit taraflar şekli almıyordu; çünkü sağ kalabilme isteği ile birlikte, yeni yeni beliren öneli kadroda istilacı Avrupa uygarlığını üstün ve arzu edilir bir uygarlık olarak görme eğilimi de hemen her zaman vardı. Batı'nın kendisini zorla kabul ettirmesine karşı ulusların ilk gösterdiği tepki mevcut düzeni savunan, yabancı düşmanı bir dirençti; ikinci safhada, meseleyi iyice incelemeyen kendini hor görmeye ve yabancıların üstünlüğünü kabullenmeye doğru bir eğilim belirliyordu. Üçüncü safhada ise, Hegel'in diyalektiğince uygun bir şekilde milliyetçi bir sentez meydana geliyordu; bu sentezde toplumun kendisine ve geçmişine olan olumlu inancı yeniden belirliyor, aynı zamanda Batılaşmaya ve modernleşmeye doğru yoneltiş — hiç değilse toplumun liderleri arasında— devam ediyordu. Bu toplum liderlerinden istisnasız hemen hepisi İtalya'yı bir hayli iyi bilen kişilerdi.

Avrupalı olmayan ulusların kendileri için de elde etmek istedikleri ve en güzel çarpışma şekide meydana gelen şey, Batı'nın gerek başarı, gerekse savay amaçları için başarıya ulaştığı muazzam maddî ilerlemeydi. Gittikçe daha iyi anlıyorlardı ki, bu ilerleme, sadece, Batı'nın getirdiği her çeşitten maddî araç ve malzemeden ibaret değildi, bu maddî donanımın kaynağı olan bilimsel görüşü de içine alıyordu. Bilimsel görüş ise, eski hayal ve düşünce taralarını kökünden biçon devrimci bir rasyonalizme dayanıyordu. On-dokuzuncu yüzyılda Batı'dan yalnız askeri donanımı ve usulleri almak yolunda Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Mısır'da Mehmet Ali'nin gösterdikleri çabaların başarıya ulaştığı çok geçmeden anlaşılmıştı. Yeni taşıt ve haberleşme araçları, modern hekimlik, sağlık ve korunma şartları, iktisadî sistemin köktü bir şekilde yeniden düzenlenmesi ile hayat seviyesinin yükseltilmesi meseleleri Avrupalı olmayan ulusların artık erişilmesini gerekli gördükleri amaçlar haline geldi. Sömürge idarelerini, eski toplum düzenini bilsizce alt üst etmiş olmakla suçlandırmaya devam olunmakla beraber, bu suçlandırmaya artık, bu olaya dayandırılmaktan çok, eski toplumları sanayileştirme ve zorla

modern dünyaya sokma işini bu kadar yeterniz şekilde yapmış olmalarına yöneltiliyordu.

Gerek seçkinler, gerekse halk kitleleri için Batı biçimi eğitim şiddetle isteniyordu. Bu Batı eğitimi, ekonomik ve diğer çeşitli baskılarla birlikte, bireyciliğin ve toplumsal ve siyasal hayatla daim büyük ölçüde bir eşitçiliğin kabulüne doğru bu toplumları iteledi. Fabrikalarda çalışma, tren ve otobüslerde seyahat etme şartları Hindistan'da kast sisteminin temellerini çökertti. Beri yandan Afrikalı kabile reisleri halkın seçtiği kurulları denetli altına girdi. Kurtuluş yolunu Rus usulü Batılılaşmada arayanlar hariç, Batı biçimi parlamenter demokrasinin siyasal olgunluğu ifade ettiği hissi büyüdü. Orada burada küçük bir azınlık, Gandhi gibi, Batı'ya örnek almayı reddettilerse de, çok daha yaygın olan davranış, öneliminde değilmiş bulunan maddi ve manevi cephesiyle yeni üleme kendi istekleriyle giderek kurtuluş yolunu bulmaktı. Bununla asla, Hintlilerle Endonezyalılar, Iraklılarla Nijeryalılar, geleneksel kültürlerini toptan reddettiler demek islemiyoruz, yalnız, Avrupalı olmayan uluslar genellikle, ya da hiç değilse onların en önde giden ve sesini duyuran unsurları, on-dokuzuncu yüzyılda boyaz adamın o kadar büyük bir güvence doğruluğuna inandığı Batı uygarlığının üstünlüğü fikrini büyük çapta kabul ettiler.

Batı üstünlüğünü kabul edişin en yakın belirtilerinden biri Belçika Kongosu'nda yayımlanan ilk siyasal manifestoda ifadesini buldu. Bir Kongolu seçkinler grubunun 1958'de yayınladıkları bildiri de "Afrikanın karakter ve mizacı ile Batı uygarlığının temel zenginliklerinin bir sentezi" olacak yeni bir ulusun doğuşu belirtiliyordu;

Belçika'nın Kongo'daki uygarlaştırma etkisinden yeni bir ulus doğmaktadır. Bu bizim kendi uygarlığımıza olmaktadır Batı uygarlığının ana unsurları Kongo'da gitikçe daha derine işlemektedir. Halk kitleleri için ilk eğitim vardır, seçkinler de üniversiteye gitmektedirler. Bilim ve çağdaş teknoloji hastalığa ve yoksulluğa karşı seferber edilmiştir ve gitikçe artan bir rahatın temelini teşkil etmektedir. Mirastıyan dil bize hayatın daha derin bir anlamı olduğunu, lütfinin insanlık hayalini ve bütün insanlara kardeşliğini öğretmektedir.

Bununla birlikte, henüz yolun yarımındayız. Her yanı ile gelişmiş bir uygarlık istiyoruz. Heride daha büyük bir sorumluluğa ve girişim yeteneğine sahip olmak isteyen Kongoluların sayısını artırmaktadır. Dunlar Batı uygarlığının öbür temel değerlerini de ulus hayatına malik olmak istemektedirler: İnk ayırımı yapmaksızın insanın kişiliğine ve temel hürriyetlerine saygı, sosyal adaleti daha büyük çapta gerçekleştirme, olgunluğa erişmiş halkların kendi konularını yönetme

hakını tanıma, bütün insanların eşitliği ve halkın memleket yönetimini katılmasına esasını dayanan gerçek bir demokrasî.*

Avrupa tarihinde yüzyıllar süresince belirip gelişmiş olan fikirler, teknik ve müesseseler emperyalizm yolu ile dünyanın dört bucağına dağıldı. Emperyalizmin, Amerika'da, eski İngiliz dominyonlarında, kuzey ve güney Afrika'da olduğu gibi, bazı hallerde çok sayılı Avrupalıların deniz aşırı göç etmesi şeklinde beliren dolaylı baskısı, içine işlediği yerli toplumları ister istemez şu ya da bu derecede parçalayıp çözmek sonucuna doğurdu. Sürekli bir aşağılık durumunu kabule hazır olmayanları bu sonuç —uzun bir zaman süresinde hiç bir ulus aşığı durumdan kalmıya razı değildir ya— kendi hayat düzenlerinin dayandığı temelleri bütünüyle yeniden incelemeğe ve kendilerine yabancı gelen iktidar araçlarını kabul edip kullanarak kendi varlıklarını yeniden belirtmeğe zorladı.

Burada kaçınılmaz, sonu gelmez ve bir sonuca bağlanamaz olan bir tartışmaya, bu kuvvetlerin toplum etkisinin bir derleme olup olmadığı meselesinde, kısaca değineyim. Deri uluslar evrensel bir anlamda "ileri" midirler ve "geri" istenilecek bir şey midir? Bu tartışma kaçınılmazdır, çünkü toplumun ve toplum amaçlarının lâ derinlerdeki kökleriyle ilgilidir. Sonu gelmez ve bir sonuca bağlanamaz bir tartışmadır, çünkü insanların üzerinde anlaşmaya varamadıkları ve hiç bir zaman da varamayacakları değerler etrafında dönmüş dolanmaktadır.

Bu tartışmanın tarihinde garip geri dönüşler olmuştur. On-dokuzuncu yüzyılda, bulduğu yeni usullerle derlemenin gerçek yolu olduğuna, Viktorya devrine özgü kesin bir güvenle inanarak ipe koyulan Avrupa, yirminci yüzyılda kendi dâvasına inancını kaybetmeğe ve kendine özgü ilerleyişi dünyanın öbür ülkeleri için de bir ölçü olarak kabul etmenin isabetinden şüphelenmeğe başladı. Macaulay'ın 1835'de Hindistan'da eğitim üzerine verdiği o meşhur demecinde geçen "Avrupa'nın iyi bir kitaplığındaki bir tek raf, Hindistan ile Arabinin mülki edebiyatının tümüne bedeldir" gibi hükümler uzak geçmişte kalmıştı. Hattı kendine olan inancını kaybetmeğe başlarken Asyalılar ile Afrikalılar kendilerine zorla kabul ettirilmek istenilen

(6) "Political Development in the Congo." *The Belgian Congo To-Day*, G. V. Mo. 4 (Ekim 1936), s. 140-141.

(7) Demetrius C. Boulger, *Lord William Bentinck*, Oxford, Clarendon Press, 1892, s. 151.

uygarlık karşısındaki ilk tutumlarından, onu reddetmekten, vaz geçerek onu kabul etmeğe doğru gittikçe kuvvetlenen bir eğilim gösteriyorlardı. İkinci Cihan Savaşından sonra toplumsal gelişmeye inancın yeni bir dalga halinde dünyaya yayılarak çeşitli millî ve millîlerarası yardım programlarında ve komünistlerin sanayileşmenin zorunluğu üzerinde ısrar edişlerinde ifadesini bulması, tarafların birbirinden uzaklaşan görüşlerinin tekrar birleşmesine ve Batı hücumu toplumsal değişimin gerekliliğinin taraflarca kabulüne yol açtı. Doğulu, hiç de muhalâğaya kaçmadan denilebilir ki, eski yerleşik düzenleri alt-üst edip yerlerine yeni moda toplumsal buluşları koymak çabası tenkit edilecekse, artık bu tenkit, Batı'nın kendini beğenmiş sözcüklerine değil, az gelişmiş ülkelerin kendi önderlerine yöretilmelidir. Az gelişmiş ülkelerin toplum düzenine dokunulmamasını ve bu toplumların modern Batı dünyasına girmemelerini iddia etmek bugün bir insanı, gelişmeğe başlamış olan geri ulusları yollarından alıkoymak isteyen modası geçmiş bir sömürgeci olarak damgalattırır. Bu sözlülüğün doğru olup olmadığı, Mao Tse-tung, Nehru, Nâsir veya Nkrumah'ya modernleşmek ve sanayileşmekten vaz geçmeleri ve eski hayat tarzlarına dönmeleri söylendiğinde alınacak tepki ile kolayca anlaşılır.

Modern Batı dünyasının toplumsal ilerleme ile bir tutulduğunun pratik isbatı, Batı'dan en zarar görmüş toplumların, geleneksel kültürlerini imkân nisbetinde sürdürmeye çalışınkla birlikte, Batılılaşma ile toplumsal gelişmeyi aynı anlamda kabul etmeleri olayıdır. Batı'nın dünya uygarlığına kattıkları arasında insanlığın kemalikle yararına olan ve bir eşi daha görülmemiş unsurlar bulunduğu görüşünün burada savunulması yapacak değildir. Kılıcı ve sıradan adanın saygı, tabiata hüküm olabilmeye ve insanları ortak araçlar için örgütleyebilmede kazandığı muazzam güç, istatistik ve acıların önlenmesi ile ortalama ömür süresinin uzatılması ve bunlara benzer daha bir sürü başarı küçümsenecek gibi değildir. Ama bunlara karşı terazinin diğer kefesine toplum ve aile hayatının kararlılığının bozulması, modern savaşların yaptığı korkunç tahripler, şehirlerin yoksul mahallelerindeki sefil ve totaflar rejimlerde insanın insanı baskısı gibi olayları koymak gerekliliği de açıktır. Batı için söylenebilecek en doğru söz, daha üstün bir hayata erişebilmesinin imkânını bulunmuş olduğudur. Bir çok hâllerde bu imkânı korkunç bir şekilde kullanmıştır. Bu mesele söz konusu edilmişinde daima, bazan ön, bazan arka plânda şu çift soru belirir: Yanılmaz olmayan insanlığı hangi hayat tarzının iyi olduğunu kesinlikle namul hücbilir? Bile-

mezse, hangi hakla belli bir hayat tarzının değiştirilip yerine bir başkasının konulmasının gerektiğini söyleyebilir? Afrika'daki köylü, kırsılamış geleneksel kabuğu içinde bırakılmak mı en doğrudur, yoksa, geleneksel hayatının bedeli olan yabulmuş ve zararlı insanlara, bilgisizliğe, çocuk ölümlerine, açlığa, köleliğe ve kabileler arası savaşlara karşı toplulardan harekete geçmek mi gereklidir? Toplumsal ilerlemenin ucuz mal olmadığı önceden kabul edilmelidir. Köylülere alaylıkları hayat yürüncesinden ayrılmış Batı uygarlığının kârdiklerine sağlayabileceği nimetlerden yararlanabilmek için ağır bir Batı ödemek zorunludur. Ayrıca, içine sokulmak istendikleri, mülsekin ilaçlar, hidrojen bombaları, trafik tıkanmaları ve üstün nazıcılık usulleri dünyaya, bir cennet olmaktan daha bir hayli uzaktır. Bir Asya köylünde sadece sefalet ve pislik gören Batılıların temel bir gerçeği gözlenen kaçırdığına işaret eden Maurice Zinkin aşağıdaki sözleriyle meselelerin bir yanını iyi belirtmiş oluyor:

Bu ziyareti, insanların çoğu büyük bir hayallerinden dızın bir memnuniyet duyan bir topluluğa bakmakta olduğunu unutmaktadır. Bu insanların o toplulukta belli bir yerleri vardır. Batı'dakilerin tersine, Doğu'da insan komşularıyla ilişkilerinin ne olduğunu bilir. Komşuları onu, o da komşularını sevmiş olabilir, ama komşuları onu kendi gruplarına bir üyesi olarak kabul etmek zorunludur.¹

Bununla birlikte, bu türli soruların sorulması gerçek hayattan çok akademik alanda uygun düşer. Her ne olursa olsun, Batı'nın kuvvetleri dünyaya salıverilmiş, şimdiden hemen her yerde geleneğin kabuğu kırılmış durumdadır ve dünya Batı'nın izlediği yola girmiş görünüyor. Gerçekte mesele dünya ulusları bu yola girmeli mi, ya da girmek istiyorlar mı değil; onları bu yola zorlayan baskıları her hangi bir şekilde önlemek mümkün mü meselesidir. Avrupa'daki küçük bir başlangıç noktasından, kuvveti hesaplanamayacak kadar büyüklük etekli fikir ve araçlar harekete geçirilmiştir. Bu fikir ve araçların kemuh ağırlık ve bızları ile dünyayı baştan başa kaplamaları ihtimalli çok fazladır. Asyalı ve Afrikalı liderlerin, genellikle, böyle bir akışa kapılmaya istediklerini belirtmiş olmaları belki bir teselli noktasıdır, ama zamanın akışıyla nasıl olsa meydana gelecek olaylar haklarından bu isteğin bir önemi yoktur. Bu oluş yönetilebilir, geciktirilebilir veya hızlandırılabilir, ama durdurulabileceğini düşünmenin pek bir nedeni yoktur.

(1) *Development for Free Asia, Fair Law's*, M. J., Essential Books, Inc., 1950, s. 1.

Toplumda kötle halinde hareketin esas zembereklere ne gibi ayrılar olduğu konusunda pek az bir bilgimiz vardır, nisan bu konu yüz yıllardır incelenmiştir. Savaşın veya emperyalizmin nedenleri üzerinde gerçek bir bilgimiz yok; son devrede hangi toplumsal kuvvetlerin Batı'nın deniz aşırı emperyalizmine son verdiğinden de emsî değiliz.

Bu sona erişti, ahlûkta bir ilerleme ve viedanların tahakküm ve sömürmeyi artık kabul etmeyişini ile izah etmek Batı'nın gururunu okşar; emperyalizmden kurtulmakta olan ulusların yeni kazanmış oldukları kuvvetle ve onların dünyayı kendi dâvalarının doğruluğuna inandırabümede gösterdikleri yetenekle izah etmek de aynı derecede bu ulusların gururunu okşar. Gerçi bütün bunların rolü oldu, ama daha başka etkenler de vardı. Batı'da aşağı yukarı son elli yıl içinde düşünceleerde köklü değişiklikler yer aldı. Bu yüzden, Batılı uluslar ve hükümetler yönetimleri altında bulunan ulusların istemleriyle daha ilgilenir ve emperyalizme özgü usulleri kullanmakta daha çekingen oldular. Gerçi Batı'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde halk kütlelerinin politik hayata katılmaları, bu kütlelerin emperyalist sloganlara ve maceralara genellikle karşı gelmeleri gibi bir durum yaratılmadı, nma, demokrasinin, liberal ve sosyalist fikirlerin yayılmasının genel sonucu kamu viedanını eskiden çok az kısmın üzerinde durmak gereğini duydukları sosyal günahlara karşı hassas hale getirdi. Amerika Birleşik Devletleri için İspanya savaşı, İngiltere için de Boer savaşı emperyalizmin, hiç değışse en açık ve kabu çekilinin, maddi ve manevi bakımlardan gerilemeye başladığını gösteren işaretler olarak alınabilir. Her iki eihan savaşının etkisi de aynı yönde oldu. Savaş yıllarında Faşizme ve otokrasiiye karşı yöneltilen suçlayıcı tenkitler ister istemez emperyalizm üzerine de yansıyor ve savagan verdiği ilhamla işlenen demokrasi, kendi kaderini tayin etme, insan hakları, irşeklikle mücadele gibi konular, başka amaçlarla ele alındığı halde, hemen sömürgeciğe karşı da kullanılmaya başlıyordu. Rus İhtilâli, komünistlerin emperyalistlere ve sömürge ilarelerine cepheben yaptıkları saldırıları arttırdı. Bundan başka, iki eihan savaş; Avrupai devletlerin maddi gücünü zayıflattı ve onların gerçek politik yeteneklerini, gerekse sömürge topraklarını genişletmek, hattâ onları elde tutmak arzularını az çok çökertti.

Bir başka çok önemli neden de emperyalizmin bilmeden gördüğü tarihsel görevin, Batı'da yer alan yeni zamanların o büyük devriminin dinamiğini dünyaya yaymak görevinin, artık sona ermekte oluşuydu. Emperyalizmin etkisi altında yaheser sayılacak bir sen-

tez ortaya çıkmamıştı, ama, emperyalizmin kendisini yok etmeğe yarımca kadar bir iş başarmıştı. Yahapçı efendileri tarafından itilerek modern âleme sokulan uluslar bundan böyle, modernleşme yolunda ilerleyişlerini kendilerinin yöneteceği hususunda ısrar edecek kadar bu olaydan bir ders almışlardı. Mesleği en kısa şekilde özetlemek gerekirse, denilebilir ki, hâkim Batı devletler dünyayı fetretmek suretiyle onu kendilerine benzer bir biçime soktular ve emperyalizmin hem can düşmanı, hem de sapıtması en güzel ürünü olan milliyetçilik hareketlerinin kendilerine karşı baş kaldırmasına sebep oldular.

Aradaki zaman ve yer farkları ne kadar büyük olursa olsun, benzer ekonomik, sosyal ve düşünsel kuvvetlerin harekete geçirilmesi ilgili ulus ve toplumlarda benzer sonuçlar doğurur. Daha somut olarak söylemek gerekirse, Batı'ya, öbür toplumlarla ayırdedici bir beşim vermiş olan unsurların Asya ve Afrika'daki toplumlara girmesiyle meydana gelen tepkiler örgüsü, daha önce Batı'da belirlenmiş olan usula uygun düşer. Batı kendisi için geliştirdiklerini dünyanın öbür bölgelerine aktarınca, kendi değişimine sebep olmuş aynı kuvvetleri oralarda da harekete geçirmiş oldu.

Batı Avrupa'da belirlenmiş olan yeni düşünce, teknik ve araçların deniz aşırı ülkelerde de devrimsel bir etkisi oldu ve önce burjuvaziyi, sonra da daha geniş kütelleri toplumda aktif rol oynamaya götürdü. O zamana kadar varlıkları, bilinmeyen bu sınıflar durgunluktan ayrırlıp tarih sahnesinde yerlerini alınca, daha önce Avrupa'da geliştirilen teoribeyi tekrarladılar, yeni kazanımları kuvvetin en önemli bir belirtisi olarak milliyetçiliğe sınırladılar. Afrika milliyetçiliğinden söz geçen Thomas Hodgkin bunun Afrika'ya özgü bir nitelik taşıdığını, ama başka ülkelerde görülen milliyetçiliğe de kesinlikle benzediğini belirtiyor. Onun dediğine göre, "Afrika milliyetçiliğinin bir zincirleme-tepkiler serisinin son safhası olduğu ve bu milliyetçiliği harekete getiren fikirlerin —İnsan Hakları, Ulusların Hakları şeklinde yorumlanarak— Fransız İhtilâl kaynağından geldiği düşünülürse" aradaki benzerlikler normal görülür.

Emperyalist devletlere karşı başarı ile meydan okuyanlar, bir türlü kalkınamayan eski Endonezya Sultanları, ya da Nijeryalı kabile reisleri, ya da her hangi bir ülkedeki okuma yazma bilmez, geleneklere bağlı köylü kütelleri değil. Sun Yat-sen, Gandi, Nehru,

(3) Nationalism in Colonial Africa, London, Frederick Muller, Ltd., 1956.

Burgiba, Azikiye ve Nkrumah gibi Batı kültür ve eğitiminin derinden derine etkisinde kalmış yeni biçim önderlerdi. İstenmeden gelen yabancıya karşı içgüdü ile yapılan ilk düşmanca tepki, çok seyrek görülen bazı durumlar bir yana, eski toplumun değişmeyi reddeden boşuna bir çabasıydı. Kuvvetler dengesini emperyalizm aleyhine bozan hareket, Batı'nın kendi adablarının, fikirlerinin araçlarının ve müesseselerinin Batı'ya karşı kullanılması oldu. Hint İsyanı, Sudan'da Mehdi hareketi, veya Boxer İsyanı, hepsi, devrini yaşamış eski düzenin birer tepkisiydi. Bağımsızlığı kazandıran, Hindistan'da Milli Kongre, Altın Kıyafatında Halk Partisi Konvansiyonu gibi çağdaş anlamda milli hareketlerdi.

Emperyalizmi yerinden oynatmak için kurbanlarının kullandıkları araçları emperyalizm kendisi meydana getirdi. Bu bakımdan emperyalizm son derecede başarılı oldu, ama Batı uygarlığını yaymak bakımından başarısı çok daha sınırlıydı. Dünya ulusları, dünya çapında tek bir seviyeye doğru önemli bir yaklaşma kaydetmiş olmaktan hâlâ çok uzaktırlar. Uluslar arasında büyük bir kuvvet dengesizliği, hayat seviyelerinde ve Batı'yı Batı yapan çağdaş kavram ve teknikleri kullanabilme yeteneğinde göze çarpar büyük farklar vardır. Uzun süreli akımlar, farkların dünyaya çapında düzenlenmesine doğru yönelmiş olabilir, ama bu noktaya ulaşabilmek için aşılması gereken yol çok uzundur. Bugün maddî refah ve teknolojik ilerleme bakımından gelişmiş uluslarla az-gelişmiş uluslar arasındaki uçurum kapanmak şöyle deriz, daha da genişlemektedir.

Yapılan için çok yetersiz olduğunun çok canlı bir örneği de nazlanmış ülkelerin hepsinde görülen çeşitli nüfus gruplarının çağdaş dünyayı çok farklı derecelerde bildikleri durumudur. Gerçi bu durum ülkeden ülkeye çok değişmektedir ve Batı sömürgeciliği altında uzun ve derin bir teatribe geçirmiş buhunan Filipinler ve Seylan gibi ülkelerle bu sömürgeciliğin değanmış veya az değanmış olduğu Suudi Arabistan ile Afganistan gibi ülkeler arasında bazı önemli farklar vardır. Ama gene de hepsinde ortak bir durumun geliştiği sezilmektedir. Her yerde sadece küçük bir azınlık dışarıda, imparatorluk merkezlerinde veya içeride Batılıların kurmuş oldukları okul ve üniversitelerde okuyarak Batı'ya yakından tanıma fırsatını bulmuştur. Hindistan ile Endonezya'da, Tunus ile Gana'da olsun, çoğu şehirlerde toplanmış bulunan son derece Batılılaşmış bir seçkinler azınlığı ulusal harekete önderlik etmiş ve bağımsızlık kazanılınca da yeni hükümetlerin kadrosunu teşkil etmiştir. Fransa

sömürgelelerinde bağ vermekte olan krizlerin niteliğini Bertrand de Jouvenel şöyle belirtmektedir:

Bu Fransız düşünceci ve siyasal teorileri içinde yer alan bir fikir savıdır. Fransa'nın deniz aşırı topraklarında Fransız yönetimine karşı ayaklananların başında gelenler Fransa'ya en az yabancı olan kimselerdir. Hunlar, Lefoyotte, Mirabeau veya Robespierre'in bilinçli kopyaları olarak tanımlanabilirler. Fransızca bir metinden öğrendikleri rolü Fransa'ya karşı oynamaktadırlar.¹⁰

Toplumsal piramidin geniş tabanını meydana getiren yüzyılların köylü kütlesi emperyalist yönetimlerin mirasçısı küçük azınlıklan çok uzakta durmaktadır. Yoksul, okuma yazma bilmece, kendi yakın çevrelerinin ölesiyle pek ilgilenmeyen köylü kütleleri hemen her yerde dış kuvvet ve fikirlerin az çok etkisinde kalmışlar, yeni bir bekleyiş havasının estiğini sanamışlardır. Epeyce kabarik sayılarda askerlik hizmetli ile, ya da yabancıların tarım işletmelerinde, madenlerinde, fabrikalarında veya hükümet hizmetlerinde çalışmak için başka bölgelere gitmişlerdir. Ama gene de, bütün bunları ve şehirlerde mantar gibi türeyen işçi sınıflarını da hesaba katıldıkları sonra, Batı'nın ancak incecek üst bir tabakaya kendi öz maddesini üsilyabildiği, yeniliklerin bölük pörçük etkisinde kalan geniş halk küllelerinin ise hâlâ eski düzenden kopmadığı bir gerçektir. Ayrıca, bu yeniliklerin büyük bir kısmı halkı hiç de ilgilendirmemektedir; Endouzya'nın milyonlara köylüsü için parti çöküşmeleri, kabine değişiklikleri ve başkentte yer alan hükümet bahratları, günlük hayatın önemli sorunları üzerinde pek az bir etkisi olan, normal düzen dışı olaylardır.

İçten böyle derin bölünmeler, hiç şüphesiz, ileride, büyük zorluklarla karşılaşılacağına, ya da uzun bir süre değişen kuvvetler dengesine göre ayarlamalar yapmakla vakit geçireceğine işaretler. Bu toplulukların iç dinamiklerinin şeklini, işlerinde değişik yönlere gelişmekte olan çeşitli unsurların dengesal tayın edecektir. Sonunda ne biçim bir toplum olacakları ve dünyada nasıl bir rol oynayacakları sorusu şimdiden kesinlikle cevaplandırılmaz.

Maddi alana bakınca da görülen tablo karışıktır. Kara yolları, demiryolları, hava şebekeleri, çok gelişmiş madencilik ve tarım işletmeleri, çağdaş makine sanayinin ilk belirtileri hep vardır, ama bütün bunlar halkın çoğunluğunun hayatına karışmış, onun ayrı-

(10) "Reflections on Colonialism," *Confluences*, C. IV, No 3 (Ekim 1955), s. 263.

mez bir parçaya durumuna gelmiş değildir. Büyük iç ve dış ticaret muameleleri, bankacılık ve malî sermaye ve iç tevzi mekanizmasının üst basamakları hâlâ Avrupalıların veya daha başka yabancı azınlıkların, meselâ Güneydoğu Asya'da Çinlilerin ve Doğu Afrika'da Hintlilerin, elindedir. Yönetim ve denetim genellikle yabancıların elinde bulunduğundan kurtlar da çoğu zaman dışarıya ökmektedir. Şüphe yok ki üretim araçlarında ve üretimde büyük bir artış olmuştur. Ama bu artışla birlikte çağdaş hekimliğin ve sağlığı koruma tedbirlerinin de henüz yetersiz derecede de olsa bu ülkelere girmiş olması nüfus sayısının birden kabarıp yükselemesine sebep olmuştur. Bu kabaran nüfus dalgası Hindistan, Cava, Mısır ve Porto Riko gibi ülkelerde hayat seviyesinin eskidenberi olduğu gibi ancak sağ kılınabilecek kadar bir geçim çizgisini aşmasına sebep olmakta ve gelecekteki üretim artışının da etkisiz bırakılmak tehlikesini göstermektedir. Bu toplumlarda, genellikle doğrudan doğruya yabancıların nüfuzu altında bulunan bir sektör ortaya çıkmıştır; bu yeni üst kısım eski toplum düzeninin yerine geçmiştir. Japonya'dan başka hemen hiç bir yerde toplumun kendi içinden fırlayan bir hız ve gelişme görülmemektedir.

Emperyalizm Batı uygarlığının devrimci tohumlarını rastgele dünyaya savurmuş ve bu tohumların filiz vermesini sağlamıştır. Emperyalizmin doğurduğu en önemli sonuç da —ne kadar tuhaftır— devamını imkânsız kılan milliyetçi hareketleri, hattâ bazı durumlarda ulusların kendisini yaratmış olmasıdır. Emperyalizm birdenbire sona ermeğe yüz tutunca, onun istemeyerek başlattığı gelişmeler henüz tamamlanmış olmaktan çok uzaktırlar. Dünya hâlâ Batı tahakkümünün kendine göre çözüm yollarına bağlıdığı koşul ve sorunlarla başa çıkmak zorunluğuna karşısındadır. Sömürge ve vatan sömürgeleri bağımsız egemen devletler haline getirmekle emperyalist sistemin birliğine dolanmış, karmaşık bağlarını, gelecek nesillere bir sürü eski ve yeni sorunları miras bırakmak üzere kesilip atılacaktır. Ama ancak çok safdilliyet ya da doktriner anti-emperyalistler söyleyebilir. Ana amacı olan, bir avuç gelişmiş ülkenin çıkarlarına hizmet etmesi bakımından emperyalizmin kütilenmesi, onun kendi zamanındaki dünya düzeninin orta direği olduğu gerçeğini unutturmamalıdır. Her biri kendi çıkarı peşinde koşan az sayıda bir devletler grubunun insanlığın geri kalanını etkili bir şekilde denetleri altına almaları yeni zamanların en başta gelen toplumsal, siyasal ve ekonomik bir olgusudur. Bu sistemin birden bire kökten zedelen-

mesi dünyayı, temelinden değiştirerek yeni bir kalıba dökmek zorunluğunu doğurmuştur.

Bu yarıdan kalıba dökülme işinden en başta yararlananlar, imparatorlukların yerine geçip yabancı tahakkümünü reddeden ve kendi kaderlerini tekrar kendi ellerine alan yeni devletler oldu. Bu kalıp işte bu yeni devletlerle, onların temsil ettikleri uluslarla ve ilham kaynakları olan milliyetçilik hareketleriyle ilgilidir.

İKİ CİHAN SAVAŞININ YER ALDIĞI DÖNEM

Tarihsel gelişmelerin başlangıç ve bitim noktalarını işaretlemek için belli olayların yer aldığı tarihleri seçmek, aslında eksik olarak sürüp giden olaylar örgüsünün inceleme ve tabii amacıyla belli noktalarından kesilebileceği zahabının sağladığı kolaylık bakımından savunulabilir bir usuldür. Bununla birlikte, 1914-1918 ve 1939-1945 Cihan Savaşları gibi dünyayı saran afetler mevcut gelişme eğilimlerini kullandırmak veya geciktirmekle kalmaz, aynı zamanda bu olaylarla uzaktan yakından ilgili, hattâ ilgisiz toplumların kaderini çizen ve savaşların sona ermesinden sonra da sürüp giden yeni kuvvetleri de harekete getirir. Birinci Cihan Savaşının başladığı günden ikincisinin sona erdiği güne kadar geçen otuz yılda sömürgecilik temelinden öyle bir değişiklik geçirdi ki, Viktorya devrinde henüz pek az uzaklaşmış bulunan 1914 yılının o durgun yaz mevsiminde, bugünkü karma-karışık dünya durumunun silik belirtilerini bile görmek mümkün değildir. O savaşları "emperyalist savaşlar" olarak nitelendirmeyle toplam bilgimize bir şeyler katıp katmadığı bir yana, bu iki savaşın emperyalizmle ilgili olayların geliştiği ve füzül üzerinde yaptıkları derin etkiyi mübahale etmek hemen hemen imkânsızdır. Bu savaşlar, birer şelâle gibi, bir daha geri gelmek üzere silinip gitmiş olan geçmiş, ne olacağı henüz kesinlikle belli olmayan gelecekte ayırmaktadır.

Japonya ile Amerika Birleşik Devletleri kendilerine bağlı gümrükler ve dünyada kendilerine bağlı bölgeler edinmiş olmakla ve Avrupa'dan Asya'ya, tâ Pasifik Okyanusuna kadar uzanan bir Rus İmparatorluğu bulunmakla birlikte 1914'de Batı Avrupa'nın dünyanın öbür bölgeleri üzerindeki hâkimiyeti hemen hemen hiç kimsenin şüphesiz edemediği bir gerçektir. 1914 dünyası siyasal, ekonomik ve kültürel merkez olarak, çok belirgin bir şekilde, Batı Avrupa ile onun deniz aşırı yerlerindeki kollarına yönelmiş bir dünya idi; Batı

Avrupa ulusları dünya olaylarının temposunu ayarlıyor, dünya toplumunun dinamik liderleri rolünü oynuyorlardı. 1945'den sonra ise Avrupa dış sınırlarında bulunan iki üstün kuvvetin gölgesine girdi ve Avrupalı olmayan ulusların haklarını almalarını isteyen bir Asya-Afrika bloku belirmeğe başladı.

Bu yüzyılın başından Birinci Cihan Harb'i'nin patlamasına kadar geçen onbeş yıl, kalından memnun bir sömürgecilğin, normal bir düzenin normal bir parçasıymış gibi geliştiği son devirdi. Liberallerle sosyalistlerin emperyalizmin dayandığı temel görüşlere yaptıkları saldırıların çapı ve şiddeti artmakta olmakla beraber beyaz insanın üstünlüğüne güvenç en yüksek noktasına erişmişti. Sömürgeciliğin kötülüklerinin apaçık ortaya dökülmesi (bunun en güzel çarpan sonucu Kongo'da reform yapılması konusunda milletlerarası seviyede beliren talep olmuştur), sömürgeciliğin kendisinin bir sistere olarak reddi şeklinde yorumlanmıyordu. Kafiyeli uluslara uygulanan usullerin yeniden gözden geçirilmesi gerektiği görüldü ya-yılıyordu, ama, beyazların öbür ırklar üzerindeki hâkimiyetinin kendi başına kötü veya anormal bir şey olduğu görüşü henüz yaygın değildi. On-dokuzuncu yüzyılın son döneminde, Darwin'ci kavranılma bilimsel bir dayanak verir görüldüğü ırkçı ideoloji mevcut emperyalist düzeni nazari ve ahilîti bakımlardan haklı gösteriyordu.

Bütün bunlara rağmen, Birinci Cihan Savaşı patlak verdiği ver-diği sırada eski biçim sömürgecilik miydinî hemen hemen doldur-muştu; Nazi Almanyası ile Sovyet Rusya'nın Avrupa kol'asında ya-yılması ile emperyalizminin tazananacağı yeni ölçüler ise henüz gele-eekte belirecek olaylardı. İspanya-Amerika Savaşı bir kısım toprak-ların bir imparatorluk sisteminden diğetine aktarılmasına sebep ol-du; 1914 ile 1945 arasında emperyalizmin dünyada kapladığı tüm alana yapılan önemli yeni katkılar kısa ömürlü oldu; Mussolini'nin fetihler çağı kapanımdan sonra Habsburglar'ı fethetmekle kalmamada ki beceriksizce girişimi ve Japonların önce Çin'e, sonra da Güney As-ya'ya el atması gibi. Bu yüzyılın ortalarına ulaşıldığında, emperyalizminin yerini almak üzere yeni ulusların sahneye çıkmasıyla emper-yalizmin en ileri sınırlarından bir hayli gerilere çekilmişti.

Her ne kadar 1911'de yer alan Çin İhtilali, Bengal'in bölünüşü-nün yarattığı kaynaşmalar ve daha başka yerlerde kabaran dalga-lar gelecekte neler olabileceğine işaret ediyorduyse da, sömürgele-rde milliyetçilik 1914 yılında henüz bilinmeyen bir olaydı. Güney Af-rika'da Herero'ların Almanlara karşı baş kaldırması gibi isyanlar sömürgelelerde seyrek görülen hâllerden değildi, ama bu hareketler

Yeni bir milliyetçilik akımının belirtileri olmaktan çok kabile düzeninin veya geleneksel toplumun ölüm depremleriydi. 1945 yılında ise milliyetçiliğin belirginleştiği pek az sömürge vardı ve bir çoklarında milliyetçilik günün hâkim akımı haline gelmişti.

Birinci Cihan Savaşının sömürgecilik sorunlarıyla ilgili azaltılmasında ise bunun tam tersi olmuştur. Ne savaşın dolaylı nedenleri arasında, ne de savaşın sonraki barış anlaşmalarında sömürge sorunları önemli bir yer aldı. Birinci Cihan Savaşında askeri hareketler dar bir alanda yer aldığından savaşın sömürge halkları üzerindeki etkisi hafif oldu: buna karşılık sömürgelelerden asker ve işçi toplanması özellikle İngiltere ve Fransa'da büyük etki yaptı. İçinde doğup yetiştiği çevrelerden koparak alınan bu insanların pek çoğunun savaş sonunda memleketlerine, yeni inançları benimsemeğe ve, gerekirse şiddet de kullanarak, toplumsal durumlarını değiştirmeye hazır bir ruh hâli içinde dönmeleri sağlanacak bir şey değildi. Heri gelen bir Fransız sömürge yöneticisi şöyle yazıyordu: "1914-1918 yılları arasında hizmete çağırılan 175.000 asker eski Afrika'ya, Fransa ve Belçika'da kazdıkları siperlere gömdüler."¹

Bir ayrı çeşit, kendine özgü bir sömürgecilik sorunu teşkil eden İrlanda bir tarafa bırakılınca, Birinci Cihan Savaşı yıllarında hiç bir sömürge halkı savaşı fırsat bilip ayaklanmadı, hatta önemli bir zorluk dahi çıkarmadı.² Siyasal kaynakların kısa zaman sonra başlayan başa saracağı Hindistan bile savaşı sükûna karşılıklı ve İngiliz yönetimi altında Müttefiklerin davasına büyük hizmetlerde bulundu. Savaş patlak verince, Gandhi'nin sahneye görünmesinden önceki Hindistan Milli Kongresi, Lahta bağlılığını ve imparatorluğu desteklemekteki kesin kararını belirtti. 1918'de de "Hürriyet, Adalet ve Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Etmeleri" uğruna yapılmış olan savaşı başarıya ulaştırdığı için İngiltere'yi tebrik etti.³ Bir iki yıl sonra Kongrenin böyle kararlar alınması inanılmaz bir şey olurdu.

1918-19'da barışı kurmağa çalışanların karşısına çıkan sömürgelelerle ilgili en önemli sorun, Alman sömürgeleleri ile Müttefik dev-

(1) Robert Delavignette, *Problems and Authority in French West Africa*, London, New York, Toronto, Oxford University Press, 1950, s. 149.

(2) 1918'de Endonezya'da oldukça yaygın fakat validen önce bir ayaklanma planlanıyordu. Bak: Ellen Hammer, *The Struggle for Indonesia*, Stanford University Press, 1954, bölüm II.

(3) Dr. N. V. Rajkumar, *Dr. The Background of India's Foreign Policy*, New Delhi, Indian National Congress, 1932, s. 37-38, 39-40.

letlerin savaş süresince kendi aralarında —çoğu zaman çelişmelere de uğşerek— paylaşmağa çalışmış oldukları Arap İlkelerini. Bu bölgelere uygulamak üzere kurulmuş olan manda sistemi, hem idealistlerin, hem de siniklerin iyine yarıyan güzel bir oyundu; çünkü, hem sömürgeciliğin yeni ve daha anlayışlı bir açıdan ele alınmış ifade ediyordu, hem de, toprak ihhak olunmayacağına dair vermiş olan taahhütleri pek fazla kırmakızın büyük devletlerin savaş günemlerini aralarında bölüşebilmeleri için pratik bir çare teşkil ediyordu. Bu yeni mandacılık, mevcut sömürge sistemini model olarak kabul ediyor, fakat ona bir takım kısıtlar uyguluyor, kısıtlamalar koyuyor ve mandayı üzerlerine olan devletleri mülterarası denet altına sokuyordu. Bu hafif bir kontrolden ve hiç şüphesiz büyük devletler bunu kendi aralarında yapmayı tasarlıyorlardı, ama yine de bunun o zamana kadar tarihle emsali yoktu. Milletler Cemiyeti Misakının, mandalar konusu dışında, yalnız tek bir maddesinde, her yana çekilebilir 23'üncü maddesinde, neçke sömürgelelerden söz ediliyor, Cemiyet üyeleri "ülareleri altındaki yerli halka hakça muamele etmeyi" taahhüt ediyorlardı. Bu madde hükmü Cemiyet'in çok çeşitli faaliyetlerine uygulanabilirdi, ama gerçekte, bu görev tek temel üzerine pek az bir şey çıkıldı. Cemiyet'in ve kapı konusu Milletlerarası Çalışma Teşkilatı'nın sömürgeleler konusunda faaliyetleri sadece kolektif ve zorla çalıştırma sorunuyla uğraşmak oldu; Liberya ile Habesistan'daki durum bu sorunun sömürgeleler sınırlarını çok açıldığını gösteriyordu.

O günlerde ulusların kendi geleceklerini tayin etme konusunda yapılan bütün tartışmalar, Birinci Cihan Savaşından sonraki dönemde deniz aşırı emperyalizm sorunlarıyla ne kadar az ilgilendiğini gösteren en kuvvetli delildir. Wilson ile diğer Milletvekî devlet liderlerinin ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri hakkı konusunda kullandıkları parlak cümlelerin evrensel bir kapsamı var gibi görünüyordu, ama gerçekte gerek bu ilkeleer, gerekse ona bağlı olan millî azınlıkların korunması ilkesinin sadece Avrupa'ya uygulanması düşünülmüyordu. Dünyanın diğer bölgeleri hemen hiç kâle alınmıyordu. Sömürgelelerin hürriyet istekleri karşısında Wilson'un tutumunun tam ne olduğu pek belli değildir. İlk zamanlar iç siyasette, Birleşik Devletler Filipinleri olgunlaştırıp kendi kendilerini yönetile duruma getireneye kadar, bu adalar halkının hürriyet hakkı olmadığını iddia etmişti, ama başkanlık süresinin sonralarına doğru Filipinlerin bağımsızlığını savunmuştu. Paris Barış Konferansında da sömürgeleler sorusuna, mandalar konusu dışında, pek önem vermemişti. O

meşhur On-Dört Madde programında, yalnız beşinci maddede, hangi sömürgecinin hangi devlete ait olduğunun tesbiti konusunda sömürgecinin onun üzerinde hak iddia eden bir devlete ait olup olmadığı tesbit edilirken "hak iddia eden devletin meşru haklarıyla birlikte ilgili sömürge halkının çıkarlarının da aynı derecede dikkate alınması gerektiği" ileri sürülüyordu. Demokrasinin dünyada güvencele yerleşmesini sağlamağa kalkışan devlet adamının sömürgeler haklarının millî isteklerini değil, ancak çıkarlarını, yabancı devletlerin onlar üzerindeki hükümlerlik haklarıyla eşit önemde görmesi, daha ileri gitmemesi, bu savaş sonu döneminin düşünce seviyesini göstermektedir.

On-Dört Madde'nin ilânından bir kaç gün önce Lloyd George, Alman sömürgeleri sorununun çözülmesinde Barış Konferansının yerli halkların "istek ve çıkarlarına öncelikle önem" vermesini teklif ederek, kendi geleceğini tayin etme ilkesinin Avrupa ülkelerine olduğu kadar onlara da uygulanabileceğini, çünkü kabile reis ve meclislerinin bu halklar adına konuşabileceklerini belirtti; böylece, Lloyd George bu konuda Wilson'dan önce davranmış oldu.

Ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri ilkesinin Müttefik devletlerin siyasetinde yol gösterici bir ilke olarak ilân, sömürgelerdeki milliyetçilik hareketleri üzerinde hemen ve tam bir etki gösterebilmesi bakımından biraz erken oldu. Bununla birlikte, bu ilke-den çıkan devrimci sonuçlar dünyanın dört bucağına yayılmakta gecikmedi. Savaş yılları boyunca gelişen fikirler dizisine ulusların kendi geleceklerini tayin etme hakkı da eklenince, kitleleri kısa zamanda peşlerine takan milliyetçi önderler bu ilkeyi elbette benimsemekten edemezlerdi.

Ulusların kendi geleceklerini serbestçe tayin edebilmeleri ilkesi, sadece, diğer Müttefik devletler liderleri tarafından yarım ağızla tasvip gören Woodrow Wilson tarafından ileri sürülmekle kalmadı. Bu ilkenin arkasında, Çarlık emperyalizmini reddeden, bütün uluslar için yeni bir hürriyet çağının doğduğunu ilân eden Rus İhtilâl-i'nin dramatik ve inandırıcı desteği de vardı. Batılı Müttefikler bu ilkenin Avrupa dışında ciddi bir şekilde uygulanmasını pek de istemedikleri hâlde Bolşevikler onu hem kendi memleketleri içinde kullanıyorlar, hem de hasımlarının tutumlarını karıştırmak ve emperyalizmin ezdiği ulusları ihtilâlcî hareketlere başlatmak için ideal bir araç olarak görüyorlardı. Çarlık imparatorluğunun çok ulusu eşitçi bir federasyon biçimini alması, o memleketin kendi anırlarını çok

ayarak emperyalizme karşı olan kuvvetlere yeni bir hayat ve yön veriyordu. Şeyt Asyalı ulusların bağımsızlık davası milletlerarası komünist hareketle kısmen olsun bir gibi gösterilebilirse, nihai zafere erişebilme yolunda önemi hesaplanamayacak kadar büyük bir adım atılmış olacaktı. Lenin'in, dünyaya yayılmanın yolu Asya'dan geçer dediği söylenir.

Birinci Cihan Savaşı'nın en önemli sonuçları, elle tutulur nitelikte olan sonuçları değildi. Sömürge koşulları altında özellikle devrimci bir nitelik kazanan demokrasi ve kedi geleceğini taysin etme ilkelerinin dünyaya yayılmasının yanı sıra, dünyaya hükmeden beyazlar arasındaki derin çatlaklar apaçık herkesin gözleri önüne serildi; beyazın beyazla savaşması, hele bu savaşta dengoyi sağlayabilmek için sömürgeci askerlerden yararlanması olayından later istemez bir ders çıkarılıyordu. Emperyalist beyazlar birliğinden Komünist Rusya'nın çöküşü Avrupa'nın ne derece parçalanabileceğini daha da kuvvetle belirtiyordu. Batı Avrupa Devletleri için savaş ciddi servet, kaynak ve insan gücü kayıplarına sebep olmuş ve bu kayıplar onların, emperyalist güçlerini eskisi gibi alabildiğine getirebilmeleri imkânlarını zayıflatmıştı. En önemlisi, itibarları zedelenmiş, Batı uygarlığının üstünlüğü, hattâ kendi başına bir değer taşıyıp taşımadığını yolunda gönülleri kemiren şüpheler belirmişti. Bir yandan Batı'nın kendine inancı zayıflarken, aynı zamanda ve öbür yandan, Doğu'nun kendi haklılığına ve eşitlik taleplerini kabul ettirebilme gücüne inancı artıyordu. Spengler'in Batı'nın çöküşü konusunda üleri aldığını felsefi düşüncelerin o günün Almanyası ile ilintisi olabildi, ama bu görüşler aynı zamanda ırklar arasındaki on-dokuzuncu yüzyıla özel minusebeller sisteminin gelecekte uzun zaman sürüp gidemeyeceği yolundaki yaygın duyguların da bir ifadesi idi.

İki Cihan Savaşı arasındaki dönemde sömürgecilğe karşı yöneltilen saldırılar gittikçe güç kazandı. Batı dünyasının baştanbaşa sınırları boyunca, Fas'ın, Orta Doğu, Güney Asya ve Çin'e kadar uzanan uluslar, emperyalizmin tahakkümünden kurtulmak üzere baş kaldırıyorlardı. Savaşın bitiş, 1945'den sonra meyvesini veren büyük bir milliyetçilik hareketinin kendini gerçekten göstermeğe başlaması için bir işaret oldu. Arnold J. Toynbee'nin dediği gibi, bu hareketin başta gelen iki niteliği dikkati çekecek kadar hemen her yerde aynıydı: Olumsuz yönde ile Batılı devletlerin hâkimiyetini koparıp almak, olumlu yönde ile de "Batı'nın askerlik tekniğini, siyasal ni-

şehetlerini ve manevî kültürünü benimsemek, ama bunların uymağa zorlanmaktan, kendi istekleriyle seçip benimsemek" hareketi idi.

Fas'ta Abdülkerim İspanyollarla Fransızlara meydan okundu, Mısır'da Saîd Zuğlul paşa milliyetçileri İngilizlere karşı kışkırttı, Suriye Fransız mandasına karşı isyan etti, Türkiye, İran ve Afganistan'da yeni devrimci önderler belirdi; bunlar, diktatörlük kıyasında, memleketlerini zorla modernleşirmeye koyuldular. Bunların içinde en dikkatli çeken ve başarılı Mustafa Kemal'di: Osmanlı İmparatorluğunun devrini yaşamış müesseselerini söküp atarak Türkiye'yi yenilgi ve utançtan kurtardı ve onu millî bir devlet haline getirerek modernleşme yoluna soktu. Dünyanın Avrupa'dan en uzak köşesi Çin'de derebeylerin ittifak ve savaşmaları kargaşalığından yavaş yavaş bir ihtilâl meydana geldi ve yanlış bir hesapla iktidara yönelen komünistleri Çan Kay Şek tepkeleyince, Çin milliyetçiliğini en başta Kuomintang temsil eder oldu.

Sömürgecilik konusunda diktatörlerin kaçınılmaz bir şekilde üzerinde toplandığı yer Hindistan'dı; Milletler Cemiyeti'nin kurucu üyelerinden olmasına rağmen dünya sömürgecileri arasında ıstıhayı en fazla çeken yağlı parça bu memleketti. Gâhinde Gandi'nin oklarına giren Hindistan milliyetçilerinin deri sürdükleri istekler İngilizlerin kabule razı olduklarını çok aşırıyordu. Kongrenin dayandığı temel, mahalli hükümeti hemen hemen felce uğratabilecek kadar güçlü bir külle hareketi halini almıştı. Asya, Orta Doğu ve Afrika'da milliyetçi önderler ve hareketler Kongre ile Gandi'ye bir yol gösterici ve ilham kaynağı olarak bakıyorlardı.

İkinci Cihan Savaşından önce milliyetçilik hareketinin hemen hemen hiç olmadığı Malaya bir tarafa bırakılırsa, Asya'daki bağımsız ülkelerin belli başlıları arasında olan Filipinlerle Seylan'a milliyetçi talepleri az çok karşılayan ansızın reformları tanındı: bu devrenin en anlamlı ve bir benzeri daha önce görülmemiş olayı, 1935'de Filipinler Camia'nın yaratılmasıydı; iç işlerde on yıllık tam bir otonomi döneminden sonra Filipinlere tam bağımsızlık tanınıyordu. İrlanda, Hollanda Hindistan'ı ve Hint-Çini'nde ise bu ülkelere kendi kendilerini idarede dahi fazla haklar tanınması yolunda İmparatorluk hükümetlerinin deneme niteliğinde attıkları adımlar, daha, halk kütleleri üzerindeki etkilerini kuvvetlendirip kendi teşkilatlarını kurmuş milliyetçilerin gittikçe yitkelen emellerinin gerisinde kalıyordu.

(4) Survey of International Affairs, C. I, The Islamic World, London, Humphrey Milford, Oxford University Press, 1927, s. 1.

Bu üç sınıfta zaman zaman, bazılarında kombinatların önderlik ettiği, şiddetli ayaklanmalar oldu. Bununla birlikte, Japon istilası bütün rejimleri silip süpürünceye kadar bu çeşit olaylar sömürge hükümetleri için ciddi bir tehlike teşkil etmedi.

Büyük ekonomik krizin etkileri, zaten kabarmakta olan anti-emperyalist milliyetçi akımları daha da şiddetlendirdi. Dünya piyasalarında az gelişmiş memlekelerin yitirdikleri hazine maddeleriyle yiyerek maddelerine olan talebin düşmesi bu ülkelerin kamu ve özel gelirlerinde de korkunç bir düşüşe sebep oldu ve bu ülkelerin sanayileşmiş Batı ile zaten oynak olan münasebetlerinin büsbütün kararsız bir hal almasına sebep oldu. Sömürütülük ve ayırımlar gözetme ilhamları, emperyalist devletlerin kendi sarsıntılı durumlarını payaralamak için kabul ettikleri yeni gümrük tarifeleri ve kota sistemlerinde bu iddialarını doğrulayan yeni deliller buldu. Çağdaş ülkelerin "malik olanlar" ile "olmayanlar" ilişkisine hükündüğü konusundaki yapılan tartışmalar, "malik olmayanlar" arasında en yoksullara yüklenmek suretiyle bir sıra unutulur gibi oldu. Siyasal hareketleri kısıtlaması bakımından önemli olan nokta şuydu: Az-gelişmiş ülkeler arasında ekonomileri Batı ekonomilerine en yakından bağlı olan ve gelecekteki toplum düzeninden en ayrılmış bulunan ülkeler, krizin doğrudan doğruya etkisinde en fazla kalandı. Faki biçim "geçim ekonomisi" ni sürdürenler ise pek ledürgin olmamışlardı.

Ekonomik krizin milliyetçi akım besleyen bir başka etkisi de sömürge hükümetleri ile özel sektörün, masraflardan tasarruf amacı ile, Avrupalı memurlar kadrolarını kısımları ve yerli elemanlardan daha fazla faydalanmaya başlamalarıydı. Bu davranış yerli elemanlara üst kademelere mevkilerini aşmamakla birlikte onların orta kademelere erişmelerini ve daha önce edinemedikleri ücretlerini kazanmalarını mümkün kıldı.

Marxist bir tabii açısından krizin, emperyalist atılganlıkları şiddetlendirmesi beklenirdi; gerçekten de Almanya, İtalya ve Japonya üzerinde dünya krizinin etkisi bu yönde olmuş ve bu ülkeler zalırgan bir şekilde teşebbüsleri ele almışlardır. Statükoyu sarıyan Batılı emperyalist devletlerde ise iktidar iradesinin zayıflamağa doğru gittiği ve bu durumun hükimiyetleri altındaki ulusların milli güvençlerini kurvetlendirdiği görülmüştür. İmparatorluklara sahip olma haklarından iyi donatılmış durumda bulunan İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri, en fazlası, ellerinde olanı elde tutmakla ilgileniyorlar, hattâ bunun için maydan savaşları vermeğe hazır olduklarından bile pek emin bulunmuyorlardı. Ekonomik kriz bu ül-

keleri, dışta emperyalist hareketlere baş vurmaktan çok dikkatlerini iç sorunlar üzerinde toplamağa iteledi. Büyük devletler arasında kapitalist sistemi en gelişmiş hulumun Amerika Birleşik Devletleri, emperyalizmin hiç değilse kaba şeklinden yüz çevirdiğini gösteren dikkate değer bir hareketle bulundu: Büyük kuvvetini imparatorluğunun kanatlarını açmak için kullanacağına, Filipinleri serbest bırakmağa doğru yöneldi ve Güney Amerika ile münasebetlerini iyi komşuluk ve eşitlik esaslarına dayandırdı.

İki Cihan Savaşı arasındaki dönemde Batı âleminin milliyetçilik hareketleri ile en şiddetli bir şekilde alevlenen sınırlı Fas'tan Çin'e kadar uzananalandı. İkinci Cihan Savaşı'nın baskısını Avrupa dışında en fazla ve hemen hemen her köşesinde duyan bölge de yine bu sınırlı toprak kuşağı idi. Gerçi Hindistan ne savaş yeri oldu, ne de İran gibi yabancı kuvvetler tarafından işgal edildi, ama savaş bu memleketin çok yakınlarına kadar yayıldı ve muazzam siyasal tepkiler yarattı. Büyük Sahra'nın güneydeki Afrika için savaş, Afrikalı halkın kaynakların ve stratejik yararların serber edilmesinden doğan derinlemesine bir hareket oldu. Pasifik Adaları başlıca savaş meydanları durumuna geldi, sapa Batı Hint Adaları bile denizaltıların savaştığını ve kendi toprakları üzerinde Amerikan işleri kurulduğunu gördü. Pearl Harbour olayı ardından Güney Asya'yi baştan başa kaplayan Japon dalgası üzerine İkinci Cihan Savaşı'nın verdiği ilk büyük ders, sömürgecilğe karşı acı bir nefret duygusunu oldu. Durum apaçık ortaya çıkmış görünüyordu: Emperyalizmin günahları dünyanın dört bucağına duyurulmuş, beyaz ırkın itibarı silinip yok olmuş ve sömürgecilik olmalıydı. Dünya savaşı tecrübesinden daha uzun bir sürede süzülüp çıkartılan ikinci büyük ders, birincinin tam tersi bir yönde olmuştu; topyekün savaş, stratejik imkânlar, vaz geçilmez kaynaklar ve geçici yenilgi hallerinde veya sıkı sıkı zamanlarda birer sığınak olma bakımlarından, imparatorluklara sahip bulunmanın her zamanın daha değerli olduğunu göstermişti. Savaş sonu yıllarında her iki ders de savunular vardı ve Amerika Birleşik Devletleri çoğu zaman iki arada, tedirgin bir durumda kalıyordu. Ama çok geçmeden anlaşıldı ki, dünyada sömürgecilğe karşı duygular önüne geçilmez bir güçtüydü.

Ötedenberi, üzerinde pek de düşünülmeden, dış saldırılara ve iç ayaklanmalara karşı oldukları kanımı ile imparatorluğun kaleleri sanılan yerlerin — bunlar arasında Singapor en başta geliyordu — iki cephe yürütülen bir savaşın gerçek koşulları altında işleri boy birer kabuktan başka bir şey olmadıkları meydana çıktı. Hepsinden

daha şaşırtıcı olan sonuç da sömürge yönetimlerinin sömürge halklarında bu rejime karşı hemen hiç bir bağlılık duygusu yaratmamış olmasıydı; neçün vurulan durma, en iyi şekilde bir umursamazlık durumuydu; en kötüsü ise Japonların, yabancı hâkimiyetine karşı bir millîyetçilik gibi karşılanmalarıydı. Yalnız Filipinliler arasında mevcut düzenin kerkil düzenleri olduğu ve uğrunda dövüşmeye değer olduğu duygusu yaygındı, ama onlar arasında bile Japonlar, kendileri ile işbirliği edecek insanlar bulmakta güçlük çekmediler. Japonların yaptıkları ağır baskı yüzünden Güney Asyalılar kısa zamanda onlardan yüz çevirdiler, ama bu olay, eski sömürge yönetimlerinin sömürge halkları bakımından itibarını zede etmekte pek etkili olmadı.

Japon istilâının Güneydoğu Asya'da milliyetçiliği ve kendine güvenme duygusunu kuvvetlendirmede etkisi çok büyük oldu. Herşeyden de daha önemli olanlar, devrimci değişmelerin, insanların erişebileceği, gerçekleştirilebilir imkânlardan olduğu fikrini kafalara iyice yerleştirmesiydi. Sömürge düzeninin parçalanışı, Japon yönetimine geçiş ve yeni efendilerin sonda yenilgi, daha önceki dönemlerde birikip toplanmakta olan yeni kuvvetleri ortaya salıverecek ideal koşullardı.

Savaş yıllarında Güneydoğu Asya insanları siyasal ve askeri alanda tecrübe kazandılar. Japonların, Beyazlardan boş kalan bütün yerleri kerkilileri dolduramamaları ve milliyetçilik duygularını az çok tatmin etmek istekleri dolayısıyla yerli halka, daha önce kendileri için yasaklanmış olan idari ve ekonomik mevkilere yükselme imkânı açıldı. Askerî alanda ise Japonlar kendileri hayli büyük yerli ordular kurup yetiştirdiler, pek çok insan millî direnme hareketlerinde savaştı, ve Japonlar yenilince de yeni millî hükümetlere ya da mahalli gruplara çok sayıda silâh ve cephane miras kaldı. Japonlar istilâ ettikleri ülkelerden malzeme ve diğer başka ne alabilirlerse alabilirler, ama bir yandan da sömürge halklarını 1943'de Filipinlerle Birmanya'ya tanıdıkları, daha sonraları için Endonezya'ya vad ettikleri, ve nihayet Vietnam için de razı oldukları millî bağımsızlığın gerçek bir bağımsızlık olduğuna inandırmaya çalıştılar. Savaş sonu döneminde Birmanya hükümetinin yayınladığı bir yazıda denildiği üzere:

"Büyük zorluklara ve Japonların zaman zaman yaptıkları müdahalelere rağmen Birmanya Hükümeti, kazanmış olduğu egemen devlet statüsününün şerefini koruduğunu göstermek gücünü kendinde buldu. Yıkıntılar ve küller arasından yavaş yavaş hür bir yapı yükseldi ve parladı. 'Bağımsızlık' tüm yapmacık, sadece yakıt değildi;

bir önel vardı ve pırlanın hiç değışe bir kısmı gerçek altın pırlıtıydı.”

Endonezya ile Hint-Çini’nde, Japonların teslim olmalarıyla Mİlletfiklerin “kurtarma” kuvvetlerinin gelişi arasında geçen zaman, şimdi geriye bakılınca kısa görünmekle beraber, gerek Endonezya Cumhuriyeti’ne, gerekse Vietnam Demokratik Cumhuriyeti’ne hükümet ve ordularını derleyip toplamak fırsatını verecek kadar uzundu. Fransızlarla Hollandalılar, savaşın alıp götürmüş olduğu sömürge yönetimlerini, yeniden kurmak üzere bu ülkelere geri geldiklerinde, bu yeni kuvvetlerin bu ülkelere ne derece hâkim olduklarını görerek şaşırıldılar ve sarsıldılar.

Sömürgeçiliğe karşı kabaran büyük dalga Güneydoğu Asya’nın çok ötelatine kadar yayıldı. Hint Kongresi İngiltere’nin bu ülkeyi savaşa sokma hakkını kesinlikle reddetti ve 1942’de “Hindistan’dan çık gıl” kararını alarak halk kitlelerini şiddet kullanmaksızın mücaadeleye sokmak tehdidini savurdu. İngilizlerin cevabı Kongreyi kanun dışı ilân etmek ve başta Gandhi ile Nehru olmak üzere Kongre hareketinin binlerce önderini toplu halde hapse atmaktır oldu. Olayların garip bir cilvesi ile İngilizleri ve savaşın en şiddetle savunan taraf Komünist Partisi oldu: bu, parti politikasında köklü bir değişiklikle ve Partinin millî itibarı bakımından bu tutum uzun yıllar çok pahalıya oturdu. Fas’tan İran’a kadar uzanan bölgede savaş ve savaşçı kuvvetler çeşitli memleketlerden içeri çeşitil derecede girdi ve emperyalizmin sona erdirilmesine yönelik hareketi korukledi. Afrika’nın Büyük Sahra’nın güneyinde kalan kısmı savaş süresince genel olarak sakındı, ama savaş sona erince Madagaskar’da Fransızlara karşı kanlı bir isyan baş gösterdi. Altın Kıyısı ile Nijerya’da beliren daha hafif kargaşalıklar ise İngilizleri sömürge sisteminde reformlar yapmağa iteledi.

Amerika Birleşik Devletleri de dahil olmak üzere, Batılı Emperyalist devletler için sömürge sorunu, birbirine geçmiş, kesin sonuçlar doğurmayına müsait, iki başlı ve her iki yönden de sından çıkılmaz bir sorunlar serisi teşkil ediyordu. İkinci Cihan Savaşı, birincisinden de daha kuvvetli bir şekilde, büriyet, demokrasi ve temel insan hakları konularını işlemişti; bağımlı uluslar için bu ülkeler büyük bir önem taşıyordu, oysa Batılı devletler arasında bu ülkelerin sömürgelerde hemen ve bütün genişliğinde uygulanmasını savunanlar

(5) Government of the Union of Burma, Department of Information and Broadcasting, Burma’s Fight for Freedom, U., s. 32.

pek azdı. Artık Batı, ulusların kendi geleceklerini tayin etme ilkesine 1918'deki güze bakmıyor, bu ilkeyi dünyanın karşılaştığı sorunlara cevap veren bir çözüm yolu olarak görmüyordu. Sömürgeci devletlerin gerçekten özgeçil (altınüst) oldukları varsayılacak olsa, gene de, sömürgelerin gelişme hızı, niteliği ve yönü konularında fikir ayrılıklarının büyük yer kalıyordu. Batılıların sömürge sorununa bakışlarıyla sömürge halklarının kendilerinin bu soruna bakışları arasında çok geniş ve felâketli sonuçlar doğurmuş olmaları bir aşırılıkta bulunuyordu. Sömürge milliyetçileri tarafından kendi geleceğini tayin etme ilkesinin ve temel insan haklarının doğurduğu, asla gerçekleştirilmeğe gelmes zorunluluklar olarak ileri sürülen istekleri Batılılar, daha ağırdan alarak, zamanı gelinceye değinlikle incelenmesi gereken bir teklifler listesi olarak görme eğilimindeydiler.

Büyük devletlerin kendi aralarında da önemli farklar vardı. Sovyetler Birliği'nin bilhassa anti-emperyalist tutumu ayrıca üzerinde durulmayı gerektirmiyor, şu kadar ki, emperyalist ortaklarıyla çok sıkı işbirliği elebilmenin, sömürge halklarını bağımsızlığa kavuşturmanın daha ağır bastığı savaş yıllarında ve savaşın hemen sonraki dönemde bu anti-emperyalist tutumun ilginçleri sıkıca çözülmüştü. Amerika Birleşik Devletleri, genellikle, sömürgeciliğe karşı olan geleneksel politikasına sıkı kaldı. Bu yüzden, İngilizlerle aralarında sürtilmeler oldu; zaten İngilizler, savaş yıllarında Hindistan'a reva gördükleri muameleden dolayı Amerikalıların kendilerini temsil etmesine de içeriyordular. Amerikalıların sömürgeciliğe karşı tutumu ve Roosevelt'in İngilizlerin imparatorluk işlerine müdahalesi konusunda İngiliz Başvekil Churchill görüşünü şu kelimelerle belirtiyordu:

Sadece tek bir ulus bulunduğu memleketlerde ulu meselesi üzerinde çok geniş görüşler ve fikir ayrılıklar ileri sürülebilir. Aynı şekilde, deniz aşırı sömürgeleri ya da toprakları olmayan devletler de ulusların işleri hakkında çok yüksek ve tarafus bir görüşe sahip olabilirler.¹⁶

Fransa'ya gelince, Vichy ile De Gaulle'in Hür Fransa'ya arasındaki çekişme, Fransa'nın savaş yıkılmı ve onun doğurduğu düzensizlikleri daha da ağırlaştırdı; De Gaulle, büyük milliyetçi, Fransa'nın deniz aşırı topraklarına, sömürgelerine dayanıyordu ve hatâ bir za-

(16) Winston S. Churchill, *The Second World War*, C. IV: *The Haze of Fate*, Boston, Houghton Mifflin Co., 1950, s. 200.

man için Kuzey Afrika'da yerleşmişti. General De Gaulle Fransa İmparatorluğu öfküsüne kuvvetle inanıyor, fakat eski imparatorluk sisteminin yeniden elden geçirilmesi zorunluluğunu da kabul ediyordu. 1944'de toplanan ve sadece Fransız resmi şahıslarının katıldığı, hiç bir Afrikalının bulunmadığı Brazzaville Konferansı —bu teşkil tarzı da o geçmiş günlerin bir özelliğidir— çeşitli alanlarda temel reformların yapılmasını ileri sürdü ve Sahra'nın güneyindeki Fransız sömürgeleri için bir dönüm noktası teşkil etti. Bununla birlikte, sömürgelerdeki milliyetçilik hareketleri konusunda bu konferans, ancak 1958'de De Gaulle'ün tekrar iktidarı ele almastıyla değiştirilebilen çok sert bir hüküm verdi:

Her türlü bağımsızlık fikri, her hangi bir çekilme Fransız İmparatorluğu dışında gelişme imkânı. Fransa'nın sömürgelerinde hayvandı uygarlık için amaçları dışıdadır; sömürgelerle azal bir gelecekte bile muhtar yönetimler kurulması fikrinden vazgeçmek gerekir.

Savaş yıllarında belirlenmiş birbiriyle karşı fikirlerle çelişik duyguların savaş sonrası dönemine de aktarılması kaçınılmazdı. Zamanın büyük temel gerçeği, yani Asyalı ulusların ve onların arzuladıkları kısa zamanda Afrikalı halkların ülminin milliyetçilik aktarımına katılmaları ve sömürge olarak daha aşağı bir durumda sayılmayı şiddetle reddetmeleri olayı, artık sömürgeciliğin ölmüş olduğunu delilldi. Ama, İkinci Cihan Savaşının imparatorlukların önemi konusunda verdiği ders de açık ortada idi. İmparatorluklara sahip İtali demokrasileri, savaşı kazanma işi ile uğraşırken, bu deniz aşırı toprakların, kendilerinin güvenlik ve refaha ne büyük bir katkıda bulduklarının yeni bir anlayışına vardılar. San Francisco'da Birleşmiş Milletler Andlaşması üzerinde yapılan tartışmalarda bir İngiliz delegesi sömürge imparatorluklarının ortadan kaldırılması fikrini şiddetle protesto etti, çünkü ona göre Savaş'ın ilk safhasında İngiltere yenilgiden ancak Afrika sömürgeleri sayesinde kurtulmuştu; onlar gerekli malzemeyi sağlanuşlar ve Orta Doğu'dan gelen yolun Afrika'nın göbeğinden geçmesine müsaade etmişlerdi. "Ve biz o za-

(7) H. Michel ve B. Mikine-Guetzévitch, der., *Les idées politiques et sociales de la Résistance*, Paris, Presses universitaires de France, 1954, s. 330 "Bizimde İngilizler 'kendi kendini yönetim' kelimesini hiç kullanılmıyacak ve Fransız dili ve düşüncesine uymayan yabancı bir kavram gibi görülmektedir." Herbert Lüthy, "The Crisis of French Colonialism," *The Atlantic Monthly*, C. CXCVII, No. 3 (Mayıs 1956), s. 63.

man yenilseydik," demeyi İngiliz delegesi, "çok muhtemel ki bu gün hiç birimiz burada olamazdık."

Müttefik devletlerin sömürge sorunlarını kökünden çözmeye isteğini zayıflatan daha başka amiller de vardı. Yenilgi ve düşman işgalinin Fransa, Hollanda ve Belçika'da doğurduğu psikolojik etki bu devletlerin imparatorluklarından vazgeçmek istenselerinde hiç şüphesiz bir rol oynadı. Düşman işgali ve millî direnme hareketlerinin, savaş yıllarında çok işlenen hürriyet ve demokrasi ilkelerinin bağimli uluslardan yana bir sempati yaratmış olmasın beklenirdi, ama gerçekte, imparatorluk sahibi bir çok ülkede millî itibarın sağlanması bakımından imparatorluğun savunulması gerektiği duygusu yayıldı; kaldı ki, savaşla yıpranmış bu ülkelerin ham maddeye ve yiyecek maddelerine olan ihtiyaçları da açıktı.

Müttefik devletlerin anti-emperyalizm tutumu benimsenmiş olan iki en büyüğünden her ikisi de savaşın bitiminde sömürgecilik sorununa karşı toptan bir saldırıya geçmek eğiliminde değillerdi. Sovyetler Birliği'nin emperyalizme karşı eski saldırılarına hemen başlamakta gecikmesi, memleketi yeniklen kaldırmak gibi muazzam işler üzerinde dikkatini toplamak ve savaş sonunun karışık dünyasında komünizm bakımından yararları nerelerde olduğunu yeniden hesaplamak gerekliliğinden doğmuş olabilir. Müttefikleri ile olan dostça münasebellerini sürdürme zorunluğu ve Japonlardan çok pahalıya elde edilen bazı Pasifik Adalarına göz koymuş olmanın doğurduğu sıkıntılı utanış da Amerika'nın sömürgecilğe karşı tutumunu yumuşatıyordu. Amerika'nın yeni stratejik sınırları tâ Çin sahillerine kadar genişletmişti Okinawa, ilhak edilmeden ve vesayet şeklinde ale geçirilmeye de lüzum kalmadan, büyük bir ün haline getirildi. Filipinler, Formosa, Japonya ve Güney Kore, hepsi, Amerika'nın ileri karakolları haline geldiler. Çin sorununu inceleyen bir İngiliz yazarın dediği gibi:

Güneydeki yeni mahkûmler bakımından Amerika bugün Uzak Doğu'da bütün emperyalistlerin mirasçısı durumuna geldi; İngilizlerin denizlerdeki hâkimiyetini, Japonya'nın imparatorluğunu ve Batılı devletlerin Çin'deki baskınlığını hep kendi ilgisine aldı."

18) The United Nations Conference on International Organization, Selected Documents, Washington, U. S. Government Printing Office, 1944, s. 693

19) C. P. Fitzgerald, Revolution in China, London, the Cresset Press, 1952, s. 205.

Müttefikler arasında birbirleriyle çelişen görüşler bulunduğu için, Birleşmiş Milletler Andlaşmasının sömürgelele ilgili maddelerinde bir sıra uzlaştırıcı hükümler yer alması kaçınılmazdı, ama buna rağmen bu hükümlerden çıkan açık sonuç, sömürgecilik sorununun artık milletlerarası kamuya ait bir sorun olduğuydu. Vesayet Sistemi, daha önceki Manda Sistemine kıyasla daha dar bir alanda uygulanmakla birlikte, eski sistemin sağlam kurulmuş temelleri üzerinde geliştirilmiş yeni bir şekliydi. Bu konuda en göze çarptığı yenilik, XI'inci Bölümde konulan "Kendi Kendini Yönetmeyen Ülkelerle İlgili Bildiri" idi; burada yer alan hükümler milletlerarası teşkilata, sömürgeci devletlerin sömürgelelerinde nasıl davrandıklarının az çok öğrenmek ve başarıları ile kusurlarının az çok tartışmak hakkını veriyordu. Ne derece öğrenilebilir ve ne derece tartışılabilir? Bu soruların açık ve seçik bir cevabı yoktur. Sömürgeci devletlere göre bu Bölüm hükümlerinin elbette ki gayet dar sınırlar içinde uygulanacağı açıktır, sömürgeciliğe karşı olan blok ise Andlaşmanın bıraktığı boşluğa en son kertesine kadar genişletmekten yanadır.

Milletler Cemiyeti Misakında bulunmayan kendi geleceğini tayin etme prensibi, biraz da garip bir çelişme teşkil ederek, Birleşmiş Milletler Andlaşmasında açık ve seçik bir yer alır. Milletlerarası bir antlaşma hükümlerinin uygulanması açısından bu ilkenin ne anlam taşıdığı, daha sonraki bir bölümde inceleyeceğiz. Şu var ki, hiç değilse Asyalılar, kendi hayat akıdelerinin bir parçası olarak bu ilkenin ne anladıklarını şüpheye hiç yer bırakmayan bir şekilde gösterdiler. Savaşın sonra beş yıl içinde Hindistan, Pakistan, Seylan, Burma, Filipinler, Endonezya, Ürdün, Suriye, Lübnan ve İsrail bağımsızlığa kavuşmayı başardılar. Komünizm ile Fransız sömürgeciliğinin katipliği amansız bir savaştan sonra 1951'de Kamboç, Laos ve ikiye bölünmüş Vietnam da aynı yolu izlediler. 1957'de de Malaya İngilizlerden bağımsızlığını kopardı. Çin, Formosa'daki kalıntı bir yana, Batı dünyasından çekilerek Sovyetler Birliği ile ittifak kurdu İtalyan sömürgelelerinin akıbeti üzerinde milletlerarası bir sürü çelişmeden sonra Libya bağımsız bir devlet olarak tanıdı. Eritriya Habesistan ile birleştirildi, ve geçici olarak vesayet altına konulan Somali'ye de 1960'da bağımsızlık vad olundu. Sudan, Fas ve Tunus imparatorluk yönetiminin denetiminden ayrıldılar; Muir ise İngiliz hâkimiyetinin son kalıntılarını da üzerinden attı. Altın Kıyısı'nın bağımsız Gana devleti haline gelmesi Sahra'nın güneyindeki Afrika ülkeleri için yeni çağın başlangıcını işaretledi ve Afrika ülkeleri için tesbit edilmiş bulunan bütün gelişme programlarının yeniden gözden geçirilmesini

zorunlu oldu. İngiliz Togo'yu Gana'ya katılarak, vesayet altına ko-
nulmuş Afrika devletleri arasında bu idare sisteminden kurtulan ilk
ülke oldu. Az sonra da Fransız Togo'yu ile Kamerun kendi bağımsız-
lıklarına kavuştular. De Gaulle'in 1958'de tekrar iktidara gelme-
sinden sonra Afrika'daki Fransız sömürge imparatorluğu kendi ken-
dini yönetme yolunda büyük bir adım daha attı ve Gine bağımsızlı-
ğını ilân eden ilk Fransız sömürgesi oldu. Karayib Denizi'nde Porto
Riko ile Hollanda Antilleri yeni biçim bağımsız yönetimlere kavuştu-
lar. Fransız Antilleri Fransa'nın vâhabetleri statüsüne getirildiler,
güçlükle meydana getirilen İngiliz Antilleri Federasyonu ise İmpara-
torluk Tapınılığı içinde bağımsızlığa doğru yol aldı.

Sömürgecilik, gerçekçiliği önceden mümkün görülenden çok
daha büyük bir hızla tasfiye yoluna girdi. Yalnız, yeni bir Komünist
gelişme ritmine girer eski Çarlık İmparatorluğu olduğu gibi kaldı;
Avrupa'daki peykler de buna yeni gelişme alanları açtılar.

III

SÖMÜRGEÇİLİĞİN REDDİ

1925'ten 1929'a kadar Mısır Yüksek Komiseri bulunan Lord Lloyd, bu ülkede ve daha başka yerlerde geçirdiği tecrübelerden, sömürgeler halklarının özellikle kabul edemeyecekleri, kendine göre bir ders çıkarmış ve kimseyi umursanmayan bir uçuk sözlülükle, emperyalizmin karşılaştığı iki başlı çıkmaz sorunun temel bir unsurunu apaçık ortaya koymuştur. Emperyalizmin kendi mantık çerçevesi içinde bu görüşün az çok bir tutarlığı vardır, ama, et ve kemikten insanların isteklerine aykırı olmak gibi özel bir kusura da sahiptir.

Batu'nun öbür uluslara verebildiği şeyler birer nimet mi, yoksa belâ mı idi? Balıklar, kendileri aynasal bir huzursuzluk içinde oldukları için başka kavimlerin hayatlarından memnun, durgun halini "acınacak bir durum" saymakta haklı mıydılar? Lord Lloyd bu konularda yaygın olan kuşkuları belirtiyor, kendisinin bu kuşkulara katılıp katılmadığı kesinlikle belli olmuyordu.

Otuzdan beri Marikma diye adlandırılan gayet temel bir değer oldu-ğuna artık kesinlikle inanmıyoruz; bizim kendi gelişmemizin izlediği çizginin farklı kavimlerden meydana gelme toplulukları için de en iyi gelişme çarşısı olduğundan iso daha da az emindir. Pek tartışılmıyabilecek nimetler olarak, yalvar, kanun ve nizama, işte buruş ve esayış, ve imparatorluk idaresinde adalet kalmaktadır. Eğer bu görüş doğru ise, o takdirde, güvence sağlanabileceğimize tek bir inanç vardır: İyi bir yönetimin yerine getirilmesi gereken ilk şarttır ve bütün öbür şartlar bu şarta bağlıdır.

11) Egipti Sine Cramer, London, MacMillan, 1933, C II, s. 358. Lord Lloyd'un sükûnet içinde memnun olma konusundaki söyleşileriyle Hint asayane reformları (Cd 9109) hakkında 1918'deki Montagu-Chesterford Raporuna tabii tahana mi bir görüşü savunduğu anlaşılıyor. Bu raporun yazarları Hindistan'ın himaye altına alınmasının ulusal hayatına zarar verdiğini, imparatorluk çerçevesi içinde ulusa olmağa doğru gelişmesi gerektiğini ve "Hind ulusunun yaygınların sükûnet ve düzenli bir memnuniyet içinde gelişmeyeceğini ve bu sükûneti bilerek bozarak Hindistan'ın en büyük iyiliği için çabalarının için kanunlarla açıklanır." s. 126.

Lord Lloyd'a göre, zamanın güçlüklerinin temel nedeni iki taraflı arasında yer alan bir çatışmaydı; bir tarafta, Doğu şartlarının bilgisine ve halk kütlelerinin refahının gözetilmesine dayanan, iyiliksever bir yönetimin gerçekleştirilmesi konusunda tecrübeden geçmiş o eski ülküye bağlanmışlar, diğer tarafta da, Batılı bir mazarîyecinin ortaya attığı kendi geleceğini tayin etme ilkesinin o saçma, felâkete yol açan sloganlarına öncelik tanıyanlar. Lord Lloyd'un kırdasına göre, sömürge halklarının iyilik ve refahını gerçekleştirmek için bağımsızlığa güvenilemezdi. Üstelik, halk kütleleri, bağımsızlığı ve kendilerine verilen yeni moda siyasal sistemleri ne anlıyorlar, ne de istiyorlardı. Halkın gerçek siyasal emelleri olduğu asla sanılmamalıdır; sadece kışkırtıcı ajanlar halkın şikâyet ettiği konuları işleyerek onun uygulamayı alevlendirmektedirler. Bunları bertaraf ettikten sonra yazar, yine kendi olmalı, temel leklifine dönmektedir:

Halkın istediği ve istendiği tek şey iyi bir idareye sahip olmaktır. Siyasal sorunların idari sorunları belirlenip güden kapatılmasına müsaade edilmiş olduğu içindir ki, bugün bütün ülkelerin omuzlarına buralık güçlükler yüklenmiş bulunmaktadır. Sömürge ülkelerinde gerçek sorun idari sorun olmıştır; biz ise bunu siyasal bir sorun olarak görmeyi tercih etmişizdir.¹

Bu muhakeme tarzında, meseleyi bir ölçüde soğuk karlılıkla, akile, bir şekilde ele alır ve emperyalist düşüncenin büyük kısmını ile dayandığı gerekçeyi ortaya koyuyor. Buna ayrı bir şık teşkil etmemekle birlikte, tamamlayıcı ek bir düşünce alabileceğimiz olan görürüz, yani, sömürge idarelerinin amacının yönetilen halk kütlelerini kendi kendilerini yönetebilecek noktaya kadar getirmek olduğu görüşü ima dahi edilmiyor bu ifadeyle. Sadece Lord Lloyd'un değil, daha başka idarelerin de idare anlayışına göre böyle ek bir düşünce idare sisteminin sınırlarını bozar. Bu sistem, her nerede olursa olsun bütünü aristokratik idarelerde görüldüğü gibi, iki varsayma dayanır: Birincisi, kendi kendilerini yönetmekte âciz ve kendi rejimleri tarafından kötü yönetilen geri kalmış halk kütleleri gelişmiş ülkelerin efendilerinde daha iyi muamele görecektirler; ikincisi, bu halk kütleleri sadece barış içinde sakin bir ömür sürmek ve kendilerini yukarıdan sağlanacak refaha erigip hayat seviyelerini yükseltmekten başka bir şey istememektedirler. Sömürge idaresinin dikkatini

(2) Lord Lloyd, II. s. 45.

üzerinde toplayacağı nokta "gerçek" insanlar, basit köylü külesidir. iyiliksever bir himayeciliği minnetle kabul eden bu kütle huzursuzluk yaratıcılara karşı korunmalıdır, çünkü bu insanlar ne kendi ülkelerinin işlerinde, ne dünya işlerinde aktif rol oynayabilecek yetenekle degillerdir ve böyle bir istekleri de yoktur. Ara sıra patlak veren siyasal kargaşalıklar "gerçek" halkın isteklerini değil, güvenilmez bir azınlığın kendi çıkarları için giriştikleri tertipleri yansıtmaktadır; bir âlemden öbürüne geçiş devresinin olayları arasında sıkıyapı kalmış olan ve ne Doğu'yu, ne de Batı'yı temsil eden bu azınlık, Beyaz Ev'in eski efendisinin ileri sürmüş olduğu gerçeklerden uzak, ama tehlikeli görüşleri bir sermaye gibi işlemek istüğündedirler. Saf halk kitleleri görmek istedikleri sempati ve anlayışı iktidara göz diken bu azınlıktan değil, bu işlerde bir çıkarları olmayan imparatorluk idarecilerinden beklemedikleri.

Sömürgeciliğin bu şekilde yorumlanışının artık zamanı geçmiş olanla birlikte, bu, bütünlük bir "marşal" da değildir. Hiç şüphesiz, bir çok sömürge idarecisi ve valisi görevlerine tam bir sadakate bağlanmışlar ve doğışın dünya şartları karşısında "devrini yaşamış" bir duruma düşmüş olan eski toplum düzenlerini, emperyalist akidenin mükaadeli ortamında hem düzeltilmek, hem de bu toplumları yönetmek gibi karışık bir işi yürütmek için akıllarını yormuşlardır. Yine açıktır ki, sömürge yönetimlerinin denetim altına alınmaları ya da yerine geçtikleri Hint Prenslükleri ya da Malaya Sultanlığı gibi eski rejimler, çoğu zaman, çökmiş, bozulmuş, müstelif ve başarısız zorunlu bir görev olan, kendi ülkelerini yeni bir düzene sokma işini beceremeye yeteneğinden yoksun yönetimlerdi. Sömürge yönetimlerinin, kanun ve nizamı tesis etmek ve anlayış sağlamak gibi temel hükümet görevlerini yüklenmekle yetindikleri yerlerde sıradan halk adamı, ceslerinin lara boyunca görmediği bir himaye ve güvenliğe kavuşmuş oldu.

Hiç değilse son yüzyıl içinde, Batılı düşünces açısından insan hırsiyet ve haklarına karşı büyük suç teşkil eden hareketlerin önlenmesinin sömürge yönetimlerinin en başta gelen sorumluluğu olduğu kabul edilmiştir. Batı'nın insan hırsiyet ve eşitliği konusundaki görüşleri —ki bu görüşlerin yaşanan hayata geçmesi Batı ülkelerinde de ağır bir tempo ile olmuştur— imparatorluk yönetimleri altındaki ülkelerde anıyangoz ilerleyişle ilerlemiştir. Bilerek ya da bilmeyerek, Batılı yönetici bu görüşleri kendi kafası içinde ve kurduğu yeni müesseselerde birlikte getirmiştir. İlerlemeyi engelliyen şartlar

sadece Batılı yöneticilerin kötü niyetleri veya kusurları değil, aynı zamanda, bunların kendilerini zorla kabul ettirdikleri ulusların toplum yapısı ve gelenekleriydi de. İslam'ın övüldüğü eşitlik, gerçek şartlardaki muazzam eşitsizliği örtmeğe yetmiyordu; Hint kast sistemi mutlak bir üstünlük ve aşağılık ayrımına dayanıyordu; kölelik ise, şu ya da bu kalıba girmiş şekilde hemen hemen evrensel bir milleseydi.¹⁷

Siyasal uygulamaya bakımdan, eşitliği gerçekleştirmeye ya da baskıyı ve keyfi hareketleri önlemeye sömürge yöneticilerinin ellerindeki imkânlar, en iyi şartlar altında bile, pek zayıftı her hâlde. Batı'da düşünürlerin ortaya attıkları fikirlerin ardında, gittikçe güçlenen sınıf ve tabakaların eşit insan olarak tanınmak talebi vardı. Sömürgelerde ise idareciler, uyusuk, çoğu zaman kendilerine dâğıman bir toplumsal ortam içinde hareket eden, tecrit edilmiş bir avuç yabancıydılar. Altın, kühve ya da küçük istihlal etmek, yol ya da hapisine yaptırmak, toplumsal bağları sıkı örülmüş toplumların iş toplumsal yapılarını değiştirmek sınırdan çok daha kolaydır.

Bir başka yönden de vicdanları rahatsız eden bir sorun ortaya çıkıyordu. Bu yabancı yöneticilerin, kaderlerini ellerinde tuttıkları toplumun dokusunu diledikleri gibi kesip biçmeğe hakları var mıydı? Yamyamlık, Hintlilerin dal kalan kadın yakmaları, ya da kaba şekleyle kölelik gibi toplumsal milleseseler ve âdetler Batılı kurallara o kadar aykırıydı ki bunların ortadan kaldırılması uygun görülebilirdi, ama yerli toplumların yapısına daha derinlere giden müdahalelerle bulunmak her ne büyük ahılâkî bir sorun ortaya çıkarıyorsa, hem de toplumun bîhâşûlün çözülmesi korkusunu doğuruyordu. Yöneticiler çok geçmeden fari ediyorlardı ki, müdahale ederlerse de kabahatliydiler, etmezlerse de kabahatli; toplumu değiştirip düzeltmeğe kalkmak, kendine göre bîhâşûlleşmiş, yarıyan bir toplum düzenine bir takım yabancı özellikleri zorla kabul ettirmek demek oluyordu; reformlara girişmemek ise, yabancı müdahalesine yol açması bulunan geri kalmaşığı devam ettirmek oluyordu.

Sömürgeçilik, en iyi şekilde bile, yeryüzünde bir cennet yaratmadı, hattâ, ana vatanda gerçekleşmiş bulunan gelişmelere az çok yakın olan bir toplum durumu bile meydana getiremedi, ama, el atıldığı ülkelerin yönetim elmasını modern dünyanın gerçeklerine daha

¹⁷ Bu sorunun bir kısmıyla ilgili ayrıntılı inceleme için bak: Bruno Lasker, *Human Manacles in Southeast Asia*, Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1959.

uygun bir duruma getirdiği de şüphesizdi. Yerli siyasi sistemler geleneksel ödevleri yerine getirmek bakımından ne kadar yetenekli görünürlerse görünsünler, modern ihtiyaçları karşılamak bakımından Avrupa'nın Orta Çağ yönetimleri kadar yeterlidirler. Bazı istisnalar bir tarafa bırakılsa, bağımlı uluslar, genellikle, bundan önce sahip bulduklarına kıyasla daha akılcı ve daha iyi işler yönetimlere kavuştular. Bu, özellikle merkezi sömürge yönetimleri ve doğrudan doğruya Batı'nın yönetimine girmiş ülkeler için doğrudu. Hatta, İngilizlerin pek değer verdikleri dolaylı yönetim usulüyle yerli geleneksel yönetim makamlarının ayakta tutulduğu Bazı Afrika veya Malaya gibi yerlerde bile gelişme yönü hemen daima işlerin keyfi yönetimini sınırlamağa ve kamu işlerinin yürütülmesini bir düzene bağlamağa doğrudu. Toplumda en aşağı yerli sınıfların sosyal itibarı biraz yükselmiş ve insanların eşitliği ilkesi devrimeci etkisini göstermeğe başlamıştı. Bu eşitlik ilkesi, toplumsal müesseseler alanında, objektif ve larafsız kanunlar karşısında yurttaşlarına eşitliği şeklinde ifadesini buluyordu.

Lord Lloyd'un sorunu sadece iyi bir yönetimi gerçekleştirilmesi şeklinde görmesinden çıkan daha geniş sonuçlar da hemen yabarıca atılacak gibi değildir. Endonezya, Irak ya da Sierra Leone gibi ülkelere bakınca insan, okuma yazma bilmez halk kitleleri ile sömürgeciliğe meydan okuyan Batılılaşmış önderler arasındaki uçurumdan otürül bu önderlerin halkı temsil ettiğinden şüphe edeceği geliyor. Hiç şüphe yok ki, görevine bağlı bir sömürge yöneticisi için —bela bu zatın misal itibarıyla alçak görüllüğü ya da bir öğretmen rolünü oynamağa eğilimli değilse— bu kadar uğruşarak meydana getirdiği girift idare sistemini güvenmediği, ya da yetersiz saydığı, ya da halkın temsilcisi olarak kabul etmediği kişilere devretmek zorunluğu çok acı gelecektir. İktidar ya da kazanç hırsı kadar "iyilik-sever himayecilik" zihniyeti de bağımsızlığa geçişi çok zorlaştıran bir araçtır.

Yönetimi, Batı'da yetişmiş bir azınlığın eline vaktinden önce devretmenin mahzurlarını 1918'de Altın Kıyısı'nda toplanan Watson Komisyonu en iyi şekilde ifade etmiştir. Bununla birlikte, bu rapordan kısa bir zaman sonra, siyasi yönetimin o kadar büyük bir kısmının yerlere devri kararı alınmıştır ki, tam kendi kendini idare ve bağımsızlık kaçınılmaz sonuçlar olarak belirmiştir.

İngiltere'nin Altın Kıyısı'nda kalmasını abıktı bakımından haklı gösteren nedenler şunlardır: Dört buçuk milyon kadar Afrikalı ul-

İstisna, mâkûl bir tahminle, ancak yünle-onu okur yazardır. Okumayı küçük bir azınlığın elinde toplanan iktidarın, geçmişte dünyanın her yerinde görülmüş olan bir sistem uyarınca, cahil çoğunluğun latısmarına yol açmayacağına inanamak için bir neden yoktur. Bunun için, aşağıdaki şartlar gerçekleşinceye kadar İngiltere Hükümetinin Altın Kıyım'ında kalması ahlâkî bir görevdir:

a) Okumuş tabaka tecrübe ile öğrenilir ve kendi çıkarları için halkı sömürmek, siyasal iktidarın başta gelen amacı olmaktan çıkar.

b) Halk çoğunluğu okuma yazma öğrenip tecrübe kazanarak kendini aşırı sömürmeden koruyabilecek duruma gelir.

c) Altın Kıyım'ın teşkil eden her üç bölgede de belli bir derecede kültürel, siyasal ve ekonomik bir gelişme kaydedilir.¹

Aynı görüşün Amerikalılara bir ifade edilmiş şekli, Savunma Bakanı Taft'ın 1905'de Başkanı Roosevelt'e Filipinler ile ilgili olarak verdiği rapordur. Taft'a göre, Filipinlerde idareyi ele alacak bir aristokrasinin ya da oligarşinin teşekkül etmesini beklemek yeter değildi: Amerikalılar "bütün Filipin halkını, özellikle enfil kütüphelerin, vâsisi ve koruyucusu" idiler ve bu cahil halkı kendi medenî haklarını bilecek kadar okutmak gerekirdi.²

1931'de Winston Churchill de daha azı ve açık bir dilde Hindistan Millî Kongresi'ni ne gerekli sayıya, ne güçce, ne de Hindistan halkının meziyetlerine sahip olmakla suçluyordu:

Onlar sadece Batı uygarlığına elkanar olmuş ve artık Batı'da git-tikçe gitmekte olan bütün o demokrasi edebiyatına okunmuş kimselerdir. İdare sorumluluğuna Hintli politikacılarından meydana gelme bu çok sınırlı ve yapmacık oligarşiye bakılmak, korkaklık, gözetimden kaçınma ve şerefsizlik olur.³

Milliyetçi önderlere knesi, adına söz söyledikleri halk kütüphelerini gerçekten temsil etmedikleri yolu bu çeşit saldırılar, başı darda sömürge yöneticilerinin kendilerini savunmakta kullandıkları standart illâhtır: bunların iddiasınca, milliyetçilerin safesi, halkın ihtiyacı ve

(1) Report of the Commission of Inquiry into the Disturbances in the Gold Coast, London, His Majesty's Stationery Office, 1949, Colonial No. 221.

(2) D. D. Williams, The United States and the Philippines, New York, Doubleday, Page, 1925, s. 137.

(3) Anup Singh, "Storm Over India," Far Eastern Survey, C. XII (22 Mart 1943), s. 37-63.

isteklerinin karşılanmasında bir ilerleme demek olmayacaktır. Gerçekten de iddia edilebilir ki, bağımsızlığa kavuşmak, kendi başına, bağımsızlık isteğini karşılamaktan daha öteye gitmeyebilir. Yine Lord Lloyd'a baş vurursak, "Mısır, Hindistan, ya da Filistin'de halk küllölerinin refahı ile ilgili sorunların çözümü, elde edilen bağımsızlığın nasıl kullanıldığına bağlıdır; sadece yabancı boyunduruğunu çıkarıp almak yetmez."

Lord Lloyd'un sözünüştüğü otlığı görüş için bütün bu meseleler iteri alınabilir, ama karşı görüş için de söylenecek çok şey vardır. Nazari seviyede şu tenkit yapılabilir: Bu görüş, doğruluğu çok şüpheli olan, "saf idare" anlayışına, yani politik karar ve idareden kopmuş, çeşitli toplumsal ve siyasal değerler arasında bir tercih yapmayı gerektirmeyen bir idare anlayışına dayanmıyor mu? Bazı idari usul ve ölçüler her yer ve zaman için doğru olabilir, ama daha önemli ve tehlikeli olan sorunlar yönetimin hizmet ettiği amaçlarla ilgilidir. Görevin kötüye kullanılmaması, işlerin iyi yürütülmesi ve adalet gibi konularda teknik mükemmelliğe erişmek bile bir yönetim sistemini haklı göstermeğe yetmez, eğer o yönetimin hizmet ettiği amaçlar yönetilen halkın amaçları değilse. Kaldı ki, bir sömürge rejiminin ahlaki bakımından haklı gösterilmesi ancak, idare edilenlerin ihtiyaç ve isteklerini, sömürge idaresinin halkın kendisinden daha iyi bildiğini ispatı ile mümkündür.

Daha somut bir şekilde ifade etmek gerekirse, meselemin düğüm noktası, modern dünyadaki ulusların kendi benliklerinin bilincine vardıkça yabancılar tarafından yönetilmeyi ya da yabancı bir devlete bağlı kalmayı reddedimleridir. İnsan tabiatındaki bu köklü tora eğilimi dolayısıyla da ki, iyi bir yönetimin kendi başına bir amaç olduğu görüşünü savunabilmek için somut gerçeklerden uzaklaşıp soyuta kaymak gerekmektedir. Yakın tarihin verdiği derslerden kopmuş bir mantık çerçevesi içinde düşünülürse, insanların, işlerini becerikli yabancı bir kadronun eline bırakmaması, neden kendilerinden saydıkları kimseler tarafından yönetilmeyi bu kadar şiddetle istediklerini izah eden zorunlu bir neden yoktur. Oysa dünyayı her yerinde milliyetçiler yabancı hakimiyetine karşı baş kaldırmışlar, ve

(7) H. V. Hudson emperyalist bürokrasinin dedüncü ve son olarak kabul ettiril döneminde geçişini şöyle anlatıyor: "Toplumsal ve siyasal ilerleme temmuzunun perisinde kalmakta ve varlığını kabul ettirecektir yönetim ile farklı ve daha terübeli illere geçmesi gereken alması birbirlerinden ayrılmıştır." *Twentieth Century Empire*, London, Faber ve Faber, 1945, s. 53.

zaman zaman büyük bir açık sözlülükle, emperyalist efendileri tarafından iyi yönetilmektense kendi insanları tarafından kötü yönetilmeyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir. 'Altın Kıyısı'nda Nkrumah'ın Halk Partisi şu sözleri kendisine şair edinmiştir: "Kendi kendimiz yönetmenin tehlikesini, köleliğin huzuruna tercih ederiz."

Basit gerekçe şudur ki, sömürge halkları belli bir gelişme safhasına vardıkları sonra bağımsız yönetimi, iyi yönetime değiştirmektedirler. Ne istedikleri konusunda söyledikleri, 1858'de İtalyanların Lord John Russell'a verdikleri cevaba benzemektedir; Lord Russell İtalyanlara, tek durdukları takdirde Avusturyalıların daha insafli davranacağını, isyanla elde edilebilecek imtiyazlardan daha üstün imtiyazlar koparabileceklerini söylediği zaman Venedik'i savunan Daniel Mann şöyle demişti:

Bizim istediğimiz Avusturya'nın İtalya'da insani ve müsamahalı davranması değildir, zaten Avusturya bunu istese bile yapamaz. Biz onun buradan çekip gitmesini istiyoruz. Onun insani davranması ve müsamahası biz hiç istemiyoruz: biz kendi evimizin sahibi olmak istiyoruz.¹⁸⁾

Gerçekten de iyi bir yönetim sistemi, kendi kendini yönetim sistemini yerini alabilme: şöyle dursun, terzine, politik taleplerin belirlenmesine, bu konuda gürlüklü koparılmasına yol açan temel amaçlardan biri olarak görünüyor. Öfke ile baş kaldıranlar en fazla ezilenler değil, gelişme yolunda ilk adımları iyi atmış olanlardır; "Kafa tutan bir ulus, gözlerini öne dikmiş, umutlanmağa, kendi gücünü duyurmağa başlamış olan bir ulustur."¹⁹⁾

Sömürge milliyetçiliğinin hangi koşullar altında meydana çıktığı:

(18) Nigeria Valisi Sir Arthur Richards 20 Mart 1947'de Nigeria Yasama Kurulunda yaptığı bir konuşmada bu noktada üstünde durdu: "Bir nesil önce, Filistin) bir politika; yabancılara yönetim altında transite girmektense kendi hükümeti ile yönetiminde cehennemce geçmeyi tercih ettiğini söylemeyi. Belli şüphedir. Fakat milliyetlerce veya halklar gözetilmede bulundurulmalıdır, ve ona verilecek cevap zamanından önceki bağımsızlık cehennemine kurbanlara şeyin kendi yurttaşları tarafından tahakkümü söylemek pek avusturca bir şey olmaz." John Wheeler, The Nigerian Legislative Council, Studies in Colonial Legislatures serisinde C. IV, Margery Perham der., London, Faber ve Faber, 1950, s. 251.

(19) W. H. Thayer, The Life and Times of Cassius, Boston ve New York, Houghton Mifflin, 1911, I s. 124

(20) J. R. Seeley, The Expansion of England, Boston, Roberts Brothers, 1893, s. 334.

ği konusunda bir formül ileri sürülecek olsa, başlıca iki değişken koşulu hesaba katılmak gerekir.

Birincisi, içeri giren Batı kuvvetlerinin baskını altında eski toplumsal düzen ne derece parçalanırsa, milliyetçilik hareketinin o derece hızla ve tam bir şekilde kendisini göstermesi muhtemeldir; yalnız bunun için, yerli halkın altına alınması sonucunda değil, modern teşebbüs ve idare sisteminin gelişmesi ile eski düzenin parçalanmış olması gerekir. Sömürge yönetimlerinden en fazla tedirgin olan ülkeler Batılılaşma sonucunda en fazla değişikliğe uğramış ülkelerdir, ve bu uluslar içinde milliyetçilik hareketine en fazla kapılanlar, geleneksel toplum düzeninin sıkı bağlarından en çok kopmuş olanlardır.

İkincisi, Batılılaşmış seçkin bir tabakanın meydana gelmesi milliyetçilik hareketinin ayrılmaz bir unsurudur. Batı'nın milliyetçilik ideolojisini ve bu konudaki tecrübelerini yerli koşullara uygulayan, halk kitlelerinde yaygın huzursuzluğa bir şekil veren de bu seçkinler tabakası, yani yeni kuşak aydınlar ve serbest meslekler mensuplarıdır.

Sömürgeelerde milliyetçiliğin keskin nizamın, ekonomik gelişme, daha hür ve demokratik bir sistemin kurulması ve modern bir eğitim sisteminin gerçekleştirilmesiyle körleşebileceğini sanıp, sömürgecilikte kötülüğün ceza, iyiliğin ise mükâfat gördüğü sonucuna varılabilecek çok hoş olurdu, ama mevcut deliller tam ters yöne işaret ediyor. Gerçekten de, bugüne kadar geçirilen tecrübeler, bu çeşit tedbirlerin milliyetçiliği güçlendirdiğini ve yayılımını kolaylaştırdığını, daha sıkı ve dar görüşlü idare usullerinin ise, milliyetçilik hareketini sınırlayıp kontrol altında tuttuğunu gösteriyor. Gladstone'un Kıbrıs konusunda söyledikleri kendisinin bu gerçeği çok iyi farketmiş olduğunu belirtiyor. Kıbrıs'ta Yunanistan'a karşı sempalı duygusunun hâkim olacağına işaret etmiş ve demiştir ki: "Onlara bir takım iyi şartlar sağlayarak onların minnetini ve sizinle siyasal işbirliğini devam ettirme konusunda bağlılıklarını kazanmak şöyle dursun, tersine, durumlarını ne kadar düzeltilirseniz, milliyetçilik duyguları o kadar çabuk gelişecek ve Kıbrıs Rumları arasında diğer hür Yunanlılarla birleşmek isteği o kadar şiddetlenecektir."

Çelismeli bir hüküm gibi görünse de, sömürge milliyetçiliği baskı ve ihmale karşı bir tepki olmaktan çok ilerici sömürge idarelerinin

(11) William E. Gladstone, *Political Speeches in Scotland-Ireland and April 1860*, def. b., Edinburgh, Andrew Elliot, 1860, s. 230.

netiği geniş ufukların bir sonucudur. Filistinler'de milliyetçilik hareketinin yayılması ile hür müesseselerin geliştirilmesinin aynı zamanda yer alışı bunun en açık bir örneğidir. İngiltere ile Fransa'nın Batı ve diğer Afrika müstemlekeeleri arasındaki fark da aynı derecede göze çarpmıştır. Hollanda'nın Hindistan'daki müstemlekesine kıyasla İngiliz yönetimindeki Hindistan'da milliyetçiliğin daha erken belirliş ve yayılması da bu ikinci ülkede yer alan daha büyük bir hürriyet ve siyasal gelişme olayı ile herhâlde ilgisiz değildir.

Bununla birlikte, korelilerin Japon yönetimine karşı giriştikleri şiddetli mücadele gösteriyor ki, milliyetçilik hareketinin belirmesi için bu çeşit hürriyet ve gelişmelerin bulunması her zaman zorunlu değildir. Özellikle eski uygarlıklara sahip olan ülkeler söz konusu olduğu hâllerde. Sömürge potansini atlatılabiliği, ya da ondan daha başkını çıkılabiliği derecede milliyetçilik hareketi, bir kere bir hız kazandıktan sonra, serbest bir idarede olduğu kadar, baskı yapan bir diktatörlük idaresinde de inatla amacına doğru gelişecektir; ama ortadaki delillere bakılırsa, ikinci hâlede milliyetçilik oldukça daha geç belirecek ve ilk hızı kazanması daha yavaş olacaktır.

Burada ileri sürdüğüm görüşün temni doğru sayılrsa da, geri bir yönetimin ve umutsuz koşulların milliyetçilik hareketinin doğmasında başlıca ümit olduğu kabul edilse, o zaman, hüsursuzluğun toplandığı noktalar, bugün gelişme merdiveninin en alt basamağında yer alan Portekiz ve İspanya imparatorlukları kalmaları olmak gerektirdi. Oysa, dış görüntülerıyla bu müstemlekeeler hâlâ siyasal bir durgunluk içindeydiler ve ırk konusunda daha mülhamahâl idareler altında yaşayan komşu ülkelerdeki milliyetçilik hareketlerinin anaforuna da pek tutulmuş görünmemektedirler. Gelişme iktidarının sebep olduğu baskı ve gerginliklerden yoksun olan bu sömürgelerde milliyetçiliği doğuran koşullar çok düşük bir seviyede tutulmuştur; yerli toplum düzeni modernleşme yönünde çok az değişmiştir; yeni biçim bir ümit kademesi hemen hemen yok gibidir ve sömürge yönetimi liberalizme hemen hiç başlamamıştır.

Belçika Kongosu çok başka nedenlerden ötürü bunlardan çok başka bir durumdadır. Kongo'da Avrupalıların giriştikleri büyük çapta ekonomik gelişme, hatırı sayılır sosyal ve kalkınma programları, sert bir siyasal iktidarla birlikte aynı zamanda yer almış ve Batılılaşmış seçkin bir tabakanın meydana gelmesi yakın zamana kadar önlenmiştir. Kongo'da milliyetçi hareketin yokluğu, gelecekteki toplum düzeninin bozulmamış olması ile her hâlde izah olunamaz. Batılı işletmelerin büyük emek gücü talebi dolayısıyla yerli nüfusunun

dörtte-bire yakın bir kısımlı geleneksel kabile topraklarının dışında yaşamaktadır. Şehirler birden bir büyüme göstermişlerdir; ülkenin toplam nüfusunda şehirli nüfus yüzdesi 1938'de 8,33 iken 1951'de 21,5'e yükselmiştir. Belçika'nın güllüğü politikası, Afrikalı modern bir önderler kadrosunun yetişmesini önlemek ve gelişen yeni kuvvetlerin kendilerini ifade etmekte kullanacakları potansiyel hürriyeti ve müesseseleri onlardan esirgemek suretiyle milliyetçiliğin belirmesini önlemiştir. Bununla birlikte, 1950'da Leopoldville ile daha başka yerlerde patlak veren şiddet hareketleri birtarziye sistemine huzur günlerinin sayılı olduğuna işaret eder. Kongo'da sınıklaşma olduğu haberi ise Angola'nın sınırını çabuk aştı.

İspanya, Portekiz ve Belçika sömürgelelerinde milliyetçi hareketlerin daha erken başlamamış olmasının nedeni, bu ülkelerin sömürge politikasının diğer özelliklerinden çok, ortalığı karıştıranları ve kanştırmağa müsait olan unsurları bastırmakta gösterdikleri başarıda aranmalıdır, gibi bir iddia deri sürülebilir. Ama böyle bir iddia gerçeklere uygun değildir. Gerçi bu sömürge yönetimleri insafsızca bir baskı rejimi yürütmüşler ve zaman zaman, Watchtower ya da Kimbanguizm gibi garip dini mezheplerden kuvvet alan "yerli" hareket ve ayaklanmaları ezmişlerdir, ama bu toplumsal hareketler Altın Kayın ya da Nijerya'daki gibi gerçek anlamda milliyetçilik hareketleri değildi ve sömürge rejimi için bir tehlike teşkil etmiyordu.

Sömürge yönetimlerinin uyguladıkları baskı tedbirlerinin sağladığı başarıya tam değerini verdikten sonra bile, gurasını belirtmek gerekir ki, Afrika'daki bütün sömürge yönetimlerinin şu ya da bu zamanda bastırılmak durumunda kaldıkları, geleneksel toplum şartlarının doğurduğu huzursuzluk ve ayaklanmaların, bütünüyle, milliyetçilik hareketleri durumuna gelebilmesi için, içinde doğdukları toplumların ilkin bir hayli değişikliğe uğramış olması gerekmektedir. Yeni'den çok eski'yi temsil eden bu çeşit hareketlerde daha sonraki milliyetçi önderlerin yararlanabilecekleri bir karşı gelişim unsurları vardır, ama bu hareketler kendi başlarına, gelecekteki daha devrimci hareketlerin ancak habercileridirler. Toplumsal ve ekonomik alanlarda ve eğitimde ilerlemeler kaydedilmesi milliyetçilik hareketlerinin doğuşunun ön koşullarıdır; bu doğuş ve sonraki gelişmeler siyasal bir hürriyet havası içinde çok hızlanır.

Benim deri sürdüğüm görüş, kendi kendini yönetme taleplerinin geri durumda tutulan sömürgelelerin çok ilerleme yoluna sokulan sömürgelelerde özellikle geliştiğidir. Meseleni karıştıran bir unsur da son dönemde sömürge yöneticiliğinde genellikle bir düzenleme kayde-

dilmiş olmasıdır. Basın ve sömürmenin belirli derecede arttığı tesbit edilebilseydi, milliyetçilik hareketlerinin gittikçe yayıldığı olayını bununla izah etmek mümkün olabilirdi. Her ne kadar "uygarlığın yükseldiği kutsal ödev" iddiası, işte gerçekleştirilmekten çok kuru lafta kaldı ise de, sömürgeçilikte iyiyeye doğru bir yöneliş olduğu da gözle çarpmaktadır. Bu yönelişe denk olarak sömürgelerde gelişmenin hızlanacağı ve bunun sonucunda insanların yerlerinden kopduğu, çöktürüldüğü, ücretli emek gücü kullanmanın yaygın bir duruma geçtiği ve yeni bir işçi sınıfı ile orta sınıfa doğduğu görülmektedir.

Sömürge yöneticiliğinin en göze çarpan kötülükleri ya ortadan kalkmış ya da hafiflemiştir. Birleşmiş Milletler Andlaşmasının bağlamında bir yönetime doğru gidis, hür siyasal mücareselerini geliştirilmesi ve halkın refahının sağlanması konularında girildiği taahhütler, sömürgeci devletler tarafından, açıkça meydan okunamayacakları ve uygular gibi görülmek zorunda buldukları, zamanımızta özgü bir görüşün ayrılmaz parçaları olarak kabul edilmiştir. Geçmiş zamanların, sömürge halklarının boğazlanmasının hoşgörün ve sömürmeyi meşru kılan yönetim usulleri ortadan kalkmıştır; bunun yerini, yerli halkın çıkarlarını tam anlamda üstün tutulması görüşü değilse bile, her iki tarafın da yararlanabileceği bir ortaklığın gerçekleştirilmesi formülü almıştır.¹² Bu formülün güzel sözleri ile sömürgelerdeki gerçek durum arasındaki uçurum büyüktür. Sömürge topraklarında beyaz adamın isteklerine hâlâ çok büyük bir öncelik tanınmaktadır; beyaz ırkın gelip yerleştiği ve yerli halkın topraklarının el attığı Cezayir, Kenya ya da Rodezya gibi ülkelerde durum özellikle böyledir; hele Güney Afrika bunun çok acıklı ve tehlikeli bir örneğidir. Bununla birlikte, sömürgeçiliğin bağlamlı günahları her ne olursa olsun, iyiyeye doğru gerçek ve hatırı sayılır bir değişime kaydedildiğini Moskova'nın ya da eski Komünizm'in yaptığı gibi inkâr etmek anlamız olur.

Son yarıyıldan Batı'nın üzeri derecede sanayileşmiş ülkelerinde işçilerin ve gençlikte alt sosyal sınıfların durumu değişti. Bu değişiklik meydana gelen kuvvet ve ümitler aynı şekilde, ama hayli uzun bir zaman gecikme ve daha düşük bir şiddetle sömürgelerde de baş

(12) 1953'de Yeni Zelanda'da Noel ziyamında, Kraliçe Elizabeth İngiliz Ulusal Birliğini geçmişin imparatorluklarıyla hiç bir ilişki olmayan yepyeni bir kavram olarak kullandı: "Do yeni ulular ve ülkelerin eşit ortaklığı kavramına benliğim, kalbim ve ruhumu hayatauma her günahı vereceğim."

gösterdi. Her iki hâlda de değişimle ne derece toplumsal-ekonomik sistemin az çok otomatik oluşumundan ya da daha rasyonel hale gelmesinden, ne derece, reformları bilinçle isteyen daha geniş görüşlü, daha insanî değerlerin belirmesinden, ne derece de, ezilenlerin kâdîlerinin yaptıkları baskılardan doğduğu kesinlikle tesbit etmeye imkân yoktur.

Bu unsurlardan birincisi, yani öz çıkarını daha doğru bir şekilde anlayıp değerlendirmek, ya da bir başka deyişle, sağlam işletmecilik usulleri kullanmak usuru; daha önceki dönemde köleliğe ve köle ticaretine karşı koynada olduğu gibi, bu sefer de önemli bir rol oynadı. Son yıllarda, modern ekonomik hayalın kendi iç mantığı gerek sömürge idareleri üzerinde, gerekse sömürgelerdeki Batılı büyük işletmeler üzerinde daha önce anavatanda göstermiş olduğu aynı etkiyi yaptı; ancak bu elid, örgütlenmiş emek gücünün ve uyummuş bir kamu oyunun baskısı ile dıştan aynı derecede desteklenmedi. Batılı işletmecilik, az çok tereddütle de olsa, emekçileri sakıncayan, vaktinden önce öldüren usullerle kapkaççı kazanç elde etmekten, emek gücünü muhafaza etmenin daha kârlı olduğu düşünülmesine doğru yol aldı. İnanılmaz bir sömürme ve zor kullanma yerine en göze çarpan şikâyet konularını gidermek, sağlık koşullarını düzeltmek ve emekçilerin vücut sağlığını korumak, işçilerin daha çok çalışmaları için onlara az bir yazar sağlamak gibi tedbirlerle işçi devri ve çalışma verimsizliği sorunlarını çözüme çalışmanın daha kazançlı olduğunu hesapladılar. Bunun en iyi örneği Belçika Kongosu'nda uygulanan usuldür; bir kaç yıl önce Negley Farson'un yazdığına göre, Kongo "en son modern büyük işletmecilik usulleri ile geliştirilmektedir. Yerliler, tına ile muhafaza olunan kara emek gücü kaynağı olarak Afrika'da en iyi evlere ve en iyi sağlık hizmetlerine sahiptirler."¹ Sömürge işletmeciliğinin gittikçe karmaşık usul ve teknikler kullanması yetmiş hünarlı işçilerin, tertip ve büro personelinin çoğalmasına yol açtı. Bu elementlerin anavatanından getirilmesi çok pahalıya mal olduğundan yerli halkın yetiştirilmesi ve eğitilmesi gerçek bir teşvik gördü.

Batılı ekonomik çıkar gruplarının bu yeni ihtiyaçları, sosyal yönetimin rolü konusunda değişen görüşlere uygun düştüğünden, sömürge yönetimleri de teşkilatlarını daha akılcı bir duruma sokarak faaliyetlerini genişlettiler; sömürge yönetimlerindeki bu değişime de Batı'daki görüş ve usullerin geçici geçici sömürge topraklarına aktarı-

(1) *Behold God's Earth*, New York, Harcourt, Brace and Co., 1941, s. 486.

ralmasından başka bir şey değildi. Eğilim sistemi genişletildi ve en azından da olsa, sağlık şartlarının gerçekleştirilmesini ve sağlık hizmetlerini içine alan toplumsal reform programları yapıldı. Ekonomünün ve idarenin kendisinin temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere ulaştırma tesisleri yeniden elden geçirilerek modern şekle getirildi. Batılı özel teşebbüs ile sömürge yönetimi arasında tam bir benzerlik olduğunu sanmak durumu yanlış anlamak olur; ikisi arasında oldukça sık görüş ve çıkar ayrılığı belirmiştir. Sömürge yönetimleri daha başlangıçtan kondüfere özgü bir takım görev ve işler yüklendiler; emide sonunda, onlar birer siyasal yönetimdi, özel ticaret şirketleri değil. Sömürge memurları kendilerini, özel ekonomik çıkar gruplarını birer aleti gibi değil, yönettikleri halkın koruyucusu gibi görmekten hoşlanıyorlardı.

Sömürgeçiliğin hiç de avukatlığını yapan bir kimse olmadığı hâlde, K. M. Panikkar, Hindistan'daki durumu anlatırken bu noktayı kuvvetle belirtiyor:

Yönetici kadronun önemli niteliklerinden biri de Hindistan'daki ticaret ve sanayi çevrelerinin etkisinde kalmayı reddetmesiydi. Komünarlara geldikleri toplumsal sınıflar onlara hiçbir fikri benimsenmelerine yardım ediyordu... Bundan ötürü yönetici kadro ile büyük sermaye arasında bir birlik yoktu ve İngiliz-İkret Bürokrasisi Hindistan'ın sömürülmesi ile ilgili değildi. Hatta, halk olarak denilebilir ki yönetici kadro "kendü benimsedikleri Hindistan'ı," yani bilgisiz halk kütlesinin Hindistanına, İngiliz iş adamlarına ve kapitalistlerine karşı savunuyorlardı; yalnız, Assam'da çay, Bihar'da çivit plantasyonları gibi, büyük sermayenin kuvvetle yerleştiği tarım bölgelerinde bu mümkün olmayordu.¹⁴

Bununla birlikte, hükümet ve özel teşebbüs aynı dünyada yaşadıklarından, Batı'nın yeni düşünce ve usullerinden bazılarını sömürgecilere sokmak yoluyla oralardaki hayat şartlarını modernleştirme yönünde aynı baskılara maruzdular.

Milyonlarca sömürge halkının yakın zamanlarda kavuştıkları bağımsızlık da dahil olmak üzere, bir çok bakımlardan, içinde bulunduğumuz yüzyılı genellikle sömürge şartlarında sürekli bir ilerleme gerçekleştirmiş bulunduğunu kabul etmek yanlış olmaz. Ama bu yükselen hayat şartlarımızın mulluluk ve refah bakımından ne değer taşıdığını kestirmek çok daha zor bir meseledir. Sıradan sömürge insanı için gözle görülür bir ilerleme ya hiç yoktu, ya da pek azdı. Yo-

(14) Asia and Western Dominance, London, G. Allen and Unwin Ltd., 1953,

ni Batı biçimi işletmeler halkın ancak küçük bir kısmını doğrudan doğruya içine aldı ve bunların çoğunun hayat ve çalışma şartları, hiç değişse ilk geçiş safhasında, Batı ülkelerinin sanayi devrimini geçirdikleri sırada ora işçilerinin çalışma ve hayat şartları kadar ağır ve karanlıktı. Halkın büyük çoğunluğu, eskisinden pek farklı olmayan geleneksel köylü hayatını yaşıyor, yalnız, belki şimdi, nüfus artışıının ağır baskısını hayat şartlarında duyuyordu. Prensipten olarak, hükümetin aldığı tedbirler herkes içindi; oysa gerçekte bu tedbirler şehirlerin geciktürilmeye gelmez sorunları ve yani biçimi ekonomik hayatın çevre şartları üzerinde daha önemle duruyor, sapa tarım bölgeleri ile geleneksel tarım ekonomisi ihmale uğruyordu. Birinciler, tüm parçalanma ya da yeniden kalkınmaya benzer bir değişime geçirdikleri hâlde, ikinciler, Batı'nın etkisini zamanla ve kıyıda köşeden hissettiler.

Sömürgeler ekonomik ve siyasî teşkilâtında yapılan son yenilikler, "büyüklik" lanetine uğramış ve beşerî bir yanı olmayan, fakat iyi işleyen bir mekanizmanın soğuk havanın beraberinde getirmiş ve idarenin üst basamaklarında bulunanların, kaderlerini büyük çapta tayin ettikleri halktan uzaklaşmaları sonucunu doğurmuştur. Faki-den, yönetmekle görevli olduğu insanlarla yakın temas kurarak yaşayan, bölgenin yüksek idare amiri jindî, uzak bir büroda günden güne kabaran evrak yığını başına otomobil ya da uçakla gidiyordu. Bu durumu Rabindranath Tagore şöyle anlatır:

Menteklerimizde, konsorvelerle hiç el değmeden karıştırıp kutuladığını bildiren reklâmlar görüldü. Bu iddia, Hindistan'ın yönetilişi şekli için de doğrudur, ona da hemen hiç inanaç olamaz. Vallahi, ne dilimizi öğrenmek, ne de görevleri dışında, bizimle bir insan olarak temas gelmek ihtiyacını duyarlar. Ama yönettikleri bizler, soyut bir varlık değiliz, duyurlaşık olan canlı kişileriz!'

Sömürge idarelerinin teşvikî ile üretimde artan verimliliğin meyvalarından halk pek faydalanamadı, hattâ son yirmi, yirmi-beş yıl

(15) Nationalism, New York, MacMillan, 1917, s. 24-25. Afrika'nın Cecil Rhodes ve Murr'da Cromer'den söz ederek, Hannah Arendt şu sonucu varmaktadır: "Karşıma bütün İngiliz yöneticilerinin talandığı tavır oldu; bu, despotluk ve keşiflikten daha tehlikeli bir yönetimdi çünkü despotik halk arasında rüsvet ve hediyeyle kurulmuş son bağ da çaktı. İngiliz yönetiminin son derece namuslu olduğu halka despot bir hükümeti Asyalı yöneticiler ya da çözü-dönmüş müstakflerden daha çok insanlık dışı ve utanakare olarak tanıttı. Namusluluk ve karışma-ına çıkarların ikilânla çalınmayacağı noktaya kadar kesin olarak aydınlatmış gösteren sembollerdi." *Origins of Totalitarianism*, New York, Harcourt, Brace and Co., 1951, s. 212.

İçinde bazı bölgelerde halk kütlelerinin hayat seviyesi düştü bile.¹⁴ Eski kötlüklerden bir çoğu, bunlara karşı yapılan haklıdırın artmasına rağmen, ortadan kalkmadı. Bunlar arasında, zorla ücretli işçi olarak çalıştırma (bu yüzden, çalıştırılan yerli halk kendi yerinden çok uzaklara gitmek zorunda kalıyor, alle düzeninin parçalanmasına yol açıyordu), Batılı okullara göre çok düşük ücret tarifeleri, toprakların yerleşmesi için ya da başka amaçlarla yerli halkın topraklarının sınırlandırılması gibi işler vardı. Tarımda daha iyi ösül-lerin uygulanması, sulama ağlarının genişletilmesi ve daha başka gelişmeler sonucu ekonominin yerli sektöründe de larımsal üretim arttı, ama üretkenlikte (prodüktivite) kaydedilen gerçekten önemli ve dış ticaret rakamlarının hızla yükselmesine yol açan artış, ihracata yönelmiş sektörlerdeki üretim artışı idi; bunlar, yabancı sermaye ile teknolojiyi getirmiş olduğu sektörlerdi ve yabancıların cep-lerine akan kurlar da bu sektörlerden geliyordu. Ekonomik gelişme olarak önemli üzerinde durulan husus ham maddeler üretiminin artırılmasıydı, bu suretle elde edilen ham maddeler, muamele görmek ya da imakatta kullanılmak üzere Batı'ya yollanıyordu. Sömürge-lerde sanayileşme hareketi, çok sızılı edilmesine rağmen, düşük ve genel-likli çok önemsiz bir seviyede kaldı.

Hayat seviyesinin yükselmesini engelleyen bir başka amil de, çoğu kere modern sömürgeçiliğin arbi sra patlak vermiş olan nüfus artışının lırdon yükselişidir. Bir zamanlar, Güney Adaları ile daha bir kaç yerde geçirilen tecrübelerle bakılarak, Batı müdahalesinin yerli halkın yok olmağa doğru gittiği konusunda çok karamsar görüş-ler ileri sürülmüştü. Bu yakınlarda ise, sömürge ve eski sömürge halklarının, Malthus'un fikirlerine yeniden kuvvet kazandıracak ve gıda maddeleri üretiminin yeterli barakacak bir hızla çoaldıkları

(14) Geleneksel toplum içinde kalan Afrikalıların hayatları iyiler ürpertici mahiyetli haldündü bir raslı bir açıklama Bülgele Kongresi Genel Veli Tardımasının 1977'de Conseil de Gouvernement'da yaptığı bir konuşmada vardır. "Bir ölkemizde-ye: Zengin Avrupa ülkelerininin zambajında yerli ekonomisi kuru ve anlamsız kalmaktadır." Çoak yerlerde oturan yerlilerin öpük, kötü (suda edilmiş), aş ve hastas olduğuna, Avrupalıların refah içinle olmalarına rağmen yerlilerin refahı için için düşünür bir şey yapılmadığını ve gelişmekte yalaz yabancıların yararlıları öyleydi. "Fakat daha yerlerde yaşayan yığınlar için ne yaptık? Çoluklar içinde gerçek bir köy pülin, orada, zorla içtilik dışında, her zamanki gibi yaşayan ve her zaman yediklerini için için insanlar bulacaktır. Her zaman aynı kadere so-nuç. Kamlarını doyuramayacak kadar fakirdiler; çalışamayacak kadar açlar; kazanamayacak kadar tecrübekârlıdır." *Discours du Vice-Gouverneur Général L. Pétillon; Statistiques. Conseil de Gouvernement, 1947, p. 78.*

korku ile ifade olundu. Bu bir bakıma Batı sömürgeciliğinin bir aygıtıdır; işte barışın sağlanması, halk sağlığını koruyucu tedbirler alınması, üretim, ulaştırma ve dağıtım alanlarında ilerlemeler kaydedilmesi sonucu Hindistan, Endonezya, Mısır ve Porto Riko'da nüfus artışı bir havai fişek gibi yükselmiştir. Bununla birlikte, nüfus istatistikleri, günlük hayatlarında pek bir düzenleme görmeyen, günlük pirişin ya da ekmeç tayanları hep eskisi gibi yelmeyen halk için kuru tesellidir.

Bütün bunlara rağmen, sömürge halklarının milliyetçilik kayrağı altında toplanmaları yaşamı koşullarının genellikle kötüleştiği gerçeğiyle izah olunamaz. Gerçeği daha yakın yaşıması muhtemel olan görüş, çok ağır ve zahmetli bir tempoyla da olsa, dünya uluslarının mutlu bir azınlığının daha üstün koşullar içinde yaşadığını ve buna yakın bir hayat seviyesine ulaşmanın başka uluslar için de mümkün olduğunu bilimselce varılmıştır. Gerçek koşullarda elde edilen başarılar bu yeni beliren umutlara denk düşecek seviyede değildi. Bundan başka, sömürge halklarında bu yeni imkânların gerçekleşmesini yabancı sömürge yönetimlerinden değil, kendi ulusal hükümetlerinden beklemek gerektiği inancı gittikçe yerleşiyordu; ulusal bir hükümet ancak, Atatürk Türkiyesinin, veya Meiji Japonyasının —ya da Sovyet Rusya ile Komünist Çin'in— gösterdikleri gayretlerle ileri alınıp sorunları çözebilir.

Yiyecek, giyecek, konut gibi temel ihtiyaçları karşılayan şeylerle maddi hayat seviyesini ölçmek nispeten kolaydır. Sağlık, eğitim ve toplumsal refah gibi elle tutulması daha zor hizmetler de işine katıldığı zaman hesap biraz güçleşmektedir. İnceleme manevi alanı kaydığı ve gerek ferah, gerekse toplumun hayatından memnun olup olmadığı değerlendirilmek istendiği zaman, objektif olarak ölçülebilen olaylar alanından tüm çıkılmı oluyor. Oysa, sömürge yönetimine karşı hiç direnmeksizin boyun eğiş halinden, milliyetçilik sloganları altında o yöneltmiş şiddetle reddettiği duruma geçişin nedenlerinin bulunabilmesi isteniyorsa, böyle bir değerlendirme yapılıması zorunludur. Bu çeşit bir incelemede, gerçek durumun ne olduğu sorunundan çok o duruma hangi düşünce ve duygu açısından bakıldığı sorunu çok daha önemlidir. İncelemeyi, nispeten maddi, az çok elle tutulabilir olaylar alanına inhar ettirebilmek kabili olsa, o zaman sömürgecilik sorunlarını Lord Lloyd'un "iyi bir idare" formülü içinde ele almak belki mümkün olurdu. Halbuki, sömürge halkları kendileri bu formüle karşı gelmişler ve onu tersine çevirerek

"gerçek sorun" un idari değil, siyasal olduğu üzerinde ısrar etmişlerdir.

Lord Lloyd'a ve onun gibi düşünen sömürge yöneticilerine göre, kendilerinin başarmak istedikleri işi tehdit eden en büyük tehlike halk küllerinden geliyordu. Asfaltları yüzünden kendi gerçek çıkarlarının nerede olduğunu bilmeyen halk kütleleri "fabrikçiler" e kaplıyordu: bunlar, halkın istisnalarını işleyerek halkı kızdırıyor; "siyasal alanda değişikliklerin halkın huzursuzluğunu gidermede hiç bir etkisi olmayacağını asla hesaba katmıyorlardı." Çeşitli bankı usulleri kullanılarak bir avuç "fabrikçi" ile başa çıkılabilir, ama halkın önemli bir kısmı onları destekleyince sömürge yönetimi için durum limitsiz oluyordu.

Bu "fabrikçi" leri —ya da, genellikle kullanılan daha münsip devimi ile, Batılılaşmış yeni seçkinler zümresini— siyasi önderlik iddiasında bulunmaya sevkeden örnekleri izah etmek nispeten kolaydır, ama halk küllerinin neden onların peşinde gittiklerini tam, kesin bir izahını yapmak daha zordur.

Seçkinlerin önderliği konusunda temel sorun bunların Batı dünyasının doğrudan doğruya etkisinde en fazla kalan tabaka olmalarıdır. Wilson'un kendi geleceğini tayin etme ilkesi veya komünistlerin anti-emperyalist tutumunu üzerinde durarak sorumluluğu üçüncü tarafların üstüne yıkmak, sorunun çok yüzeyde kalan, yarım bir izahını yapmak olur. Her iki doktrinin etkili olabilmesi, onlardan faydalanmağı hazır kişilerin ve grupların var oluşuna bağlıdır. Ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri ilkesinin Batı'nın kendi önküdesinin bir unsuru olarak ilâmi, sömürge halklarında tehlikeli düşüncelere yol açtığı kadar, sömürgeci karşı saldırılara, Batı emperyalizminin savunma stratejisinde zayıf bir nokta —Batılıların kendi vicdanlarının tedirgin olmasından doğan zayıf bir nokta— bulunduğunu gösteriyordu.

Sömürgeelerde, Batı eğitimi görmüş bir azınlık Wilson'un demokrasî ve ulusların kendi kendilerini yönetme hakları konusundaki görüşlerini benimsemeğe hazır durumdaydı. İster Amerikan ya da İngiliz, ister Fransız ya da Hollanda kaynağından gelsin, Batı eğitimi bu düşünceler ve ülküleri aşılamadan, geçmişte hürriyet uğruna yapılmış savaş ve ihtilalleri övmeyen edemeydi. Sömürgeelerde uygulanan eğitim sistemleri çoğu zaman, ve hakkı olarak, çocuklara kendi uluslarının tarihî yerine sömürgeci ülkelerin tarihini öğretmekle suçlan-

dırılmıştır; bunun çok tekrarlanan bir örneği, Fransa'nın Afrika sömürgelerinde ya da Madagaskar'daki okul çocuklarının dersle ilişkilerinde "Ecdadımız Galler" diye konuşmalarıdır. Ama ne var ki hürriyet uğrunda mücadele en iyi Avrupa tarzından öğrenmiştir. Batı dilleri öğrenimi kızkırtıcı düşüncelerle dolu çok geniş bir yayın alanını gençlerin önüne seriyor ve bunları okuyan yeni kuşaklar bu düşünceleri kendi ülkelerinin sorunlarına uygulamakta gecikmiyorlardı. Okumak ya da daha başka amaçlarla Batı'ya giden küçük azınlık üzerinde bu etki en fazla kendisini gösteriyor, kendi ülkelerinde Batı eğitimi gören daha büyük bir tabaka arasında da toplumsal devrim tohumları ekilmiş oluyordu.

Geleneksel toplumsal müesseseler ve ilişkilerden kesinlikle kopmalar, eski toplum ile çok daha zengin ve kudretli Batı âlemi arasındaki farkı en içten duyanlar bu genç delikanlılar, daha da ender olarak, bu genç kızlar da. Batı'nın bilgi ve teknolojiye sahip kişiler sıfatı ile sömürgelerde siyasi iktidar hakkı talep edenler de elbette bunlar olacaktır. Aynı zamanda, ırk ayrımı ve renk yasağına en çok uğraşanlar ve buna karşı en büyük duyarlılığı gösterenler de bunlardır. Bir yandan, içinden çıktıkları eski toplum düzenine artık ayamadıklarını, öbür yandan da üstün Batılılarca eşit kişiler olarak kabul edilmediklerini gizliyorlardı. Bir çokları sömürge yönetiminde ve Batılı işletmelerde yer alıyorlar, fakat üst basamaklara giden yolları kapalı buluyorlar, sorumluluk ve emir verme mevkilerine, zenginliğe ulaşamıyorlardı. Kendi toplumlarında, yeni edindikleri bilgi ve hünerlere göre ümit ettikleri yerleri alamamaları, bunlarda acı bir kırılganlık doğurması kaçınılmaz bir haldir; bunun bir benzeri, Sovyetler Birliği'nde küçük ulusların şikâyetçi oldukları durumdur.¹⁸ Sömürgelerde yeni güçlenen bu seçkin tabaka, Batılı yöneticilerin sahip oldukları üdeta bilyülden kuvvet karşısında duydukları korkuyu bir kez üzerlerinden atıp atınca, Batı'nın taltan verdiği hürriyet ve eşitlik ilkeleri ile uyguladığı sömürgecilik sistemi arasındaki çelişmelerin ortadan kaldırılmasını talep etmeye başladı. Sömürgelerdeki eğitimi denetleri altında tutan misyonerlerin yaydıkları Hıristiyanlık akıdeleri de ırk ayrımı ve ekonomik sömürge ile pek bağdaşmıyordu.

Eski toplum düzenlerinin parçalanması olayının temelinde Batı'nın tepebbüsü ile ekonomik yapıda gerçekleştirilen değişiklikler

(18) Merle Fainsol Sovyetler'de yetişmiş yerli aydınların durumuna Sovyet tutumunda en ciddi gerginlik noktalarından biri olarak görüyor ve Batı sömürge toplumlarıyla açık bir benzerlik kuruyor. *New Russia is Ruled*, Cambridge, Harvard University Press, 1953, s. 495-496.

yarattığı gerçeği bir yana bırakılırsa, denilebilir ki, sömürgelerdeki yeni seçkinler tabakasının milliyetçiliğe yönelmesinde ekonomik faktörlerin siyasal ve toplumsal faktörler kadar önemli rol oynadığı şüphesizdir. Gerçi, siyasete yönelik, ekonomik durumu düzeltebilmek için siyasal iktidarı ele geçirmenin şart olduğu hesabına dayandığı iddia edilebilir, ama böyle bir hesabın ikinci derece rol oynamaktan ötesi gittiği kesinlikle söylenemez. Sömürgelerde uygulanan ekonomik sistemlere düşman olmak için pek çok neden bulunduğu inkâr etmek niyetinde değilim, yalnız düşmanlığı doğuran ana kaynağın genellikle bu olmadığı kanısındayım. Milliyetçilik sahneye yer aldığından sonra, çoğu insan, yabancı hükümeti pakasına daha yüksek bir hayat seviyesine erdirmeyi reddetti ve ulusal amaçların elde edilmesi isteği, ekonomik yoksulluktan daha ağır basar oldu. Milliyetçilik hareketini yaratan temel unsurlar, sömürgeçiliğin ister istemez yarattığı aşağılık duygusu, toplumda itibarın yıka göre ayarlanmasının doğurduğu ülke ve kendi öz memleketinde ikinci sınıf bir yurttaş olmanın iç kemirici özantılıydı."

Fatalist eğilim görmüş aydınların serbest meslek mensuplarına, çoğu zaman, yeni yeni beliren yerli müttefikleriyle iş adamları da katılıyordu; örneğin Hindistan'da ve kadın tüccarların da hesaba katılması gereken Batı Afrika'da durum böyleydi. Bunları milliyetçilik hareketine katılmaya ikaleleyen diğer faktörlerden başka, bir de, iş alanlarının Batılılar tarafından tüketilmesi, ya da tükendiğine bunların inandırılması dayı vardı; ilgili Batılı çevreler hem sermaye ve modern ticaret ve işletmecilik tekniği bakımından üstünlükler, hem de merkezde ve sömürgelerde devlet desteğinden faydalanabiliyorlardı. Daha önce belirtmişim, sömürge yöneticileri Batılı iş çevreleri arzularıyla bir görüş ve çıkar birliği yoktu, ama bu çevreler dev-

(15) Aynı tutumu, zevci bir şekilde, W. R. Croker savunuyor. *Self-Government for the Colonies*, London, George Allen ve Unwin, 1949. "İnsanlar, sömürgeciyetten hoşlanmaz fakat istihzomal çalışırlar. Aml tahammül edemedikleri işeğe görülmektedir." (s. 31) "Kendini mlidatroyalistim; sömürgelerdeki bazarlaşmışın üru ekonomik denildir. Sömürge dünyasında gerçeklerim em büyükü fakirlik değil, düygümler - sömürge münaşebetleriyle ilgili deygı." (s. vi) Albert Hounim Arap dünyasından hareket ederek emperyalizmde yabancı denetiminin etkile bir halka zorla kabul ettirilmesi şeklinde tanımlamakta ve Afrika ve Asya ülkelerinin Batı yönetimi altında maddi bakımdan faydalanıp faydalanmazmalarının "tasarım ile emezim" olduğunu söylüyor. "Emperyalizmde üru güçlü ile görülen moral münaşebetinde zannımlıdır. Bu münaşebetten doğan maddi sonuçlar emü değıştirmeğe yetimli değildir." *The Decline of the West in the Middle East*, International Affairs, C. VII, No 2 (Ocak 1933), s. 31.

let idaresinin her kademesine kolayca sokulabiliyorlardı. Ana vatan-
daki seçmenlerin sömürge pazarlarına kolayca girmek ve ornlarıları
düşük fiyatla ham madde ve yiyecek maddeleri sağlamak yolundaki
isteklerine karşı koymak güçtü. Ayrıca, kolayca savunulan bir iddin
da vardı: Sömürge yönetimlerinin başta gelen ülevlerinden biri yb-
nellikleri ülkelerin ekonomik gelişmesini sağlamak olduğuna göre,
bu işi daha çabuk ve daha iyi bir şekilde başarabilecek olan beyaz
ırktan halkı veya Batı'nın tecrübeli iş müesseselerini desteklemek ge-
rekirdi; bu alanların etkili olmayan yerliler onlara bakarak işleri
öğrenirlerdi.

Sömürge yönetimleri kendi yurttaşlarının ya da diğer Batılılar-
nın ekonomik alandaki isteklerini bütün güçleriyle desteklemedikleri
durumlarda bile, bu yönetimlerin yerli teşebbüslere gerektiği kadar
güçlü yardımlarda bulunacaklarını ümit etmek biraz fazla hayal
olurdu. Hiç bir hükümet, siyasi bakımdan sorumlu bulunduğu kendi
yurttaşlarının çıkarlarıyla yardım ettiği derecede, kendisine bağlı ya-
bancı bir halkın ekonomik gelişmesini gayret edemez. İrlanda'daki
o 1846-47 yılının kışlığı Westminster'in kapılarında daha yakın yer-
lerde belirseydi, İngiliz Hükümeti tedbir almakta o kadar ağır ve
yetersiz davranır mıydı?

Yerli ekonomik çıkar çevrelerinin hükümetten daha geniş ve
daha etkili bir destek görme istekleri onların Hindistan'da ve daha
başka ülkelerde milliyetçilik hareketlerine mail yardımlarda bulun-
malarına yol açtı, ama, genellikle, hareketin önderleri arasında ayrı
omında yer almadılar; bu da, yine helki, siyasi amillerin iktisadi
amillerden daha ağır bastığını gösteriyor. Bu durum, "orta sınıf" n
özgü işlerin yabancılar tarafından görüldüğü ülkelerde —örneğin,
Güney-doğu Asya'da Çinlilerin, Doğu Afrika'da Hintlilerin durumu—
daha açık beliriyordu. Batı yönetiminin ve ekonomik içeri azasının
etkileri gittikçe genişleyen halkalar halinde yayıldıkça, milliyetçi
seçkinler aslında işçi önderleri ve, daha seyrek ve geç olarak da, köy-
lülü önderleri katıldı.

Yukarıda kısaca özetlediğimiz koşullar, şüphesiz ki, yeni yük-
zele seçkinler tabakasına oranla geniş halk kütlesi için çok daha
az önemliydi. Eğitim, düşünce, yaşadıkları çevre bakımından arala-
rındaki fark —sömürge yöneticilerinin de belirtmekten hoşlandıkları
gibi— Batılılaşmış azınlığı halk küllelerinden koparıyor ve araların-
da az çok bir anlaşmazlık yaratıyordu. Bunun tipik bir örneği, Batı
eğitimi görmüş yeni tabaka ile, mevkilerini sömürge yönetimi altm-
da korunabilmiş eski toplum düzeninin temsilcilerini aynı kademede

birleşmek çabasının yarattığı sürüşmeler olmuştur. Batılı eğitim görmüş milliyetçiler, genellikle, halkın duygu ve isteklerine tercüman olan, onlara kövürziük eden tek önder kadro olduklarını iddia ederler, oysa, Nehru çapında bir önder bile kendi çapraşık durumu üzerine ileri sürdüğü düşüncelerde milliyetçilerin karşılaştıkları manevi güçlükleri açıklığa berrtirmektedir:

Biz sık düşünmüyümdür, ben kişi temsil ediyorum diye, bana karşı iyi, dostça duygular besleyen çok insan olmasına rağmen arsa da hiç kimseyi temsil etmiyorum gibi gelir bana. İnçü de Batı'nın enrip bir karışımı oluyum, hic bir yeri tam uyandırmıyorum, hiç bir yerde evimdeymişim gibi rahat hissetmiyorum kendimi. Benim düşünüşüm, hayata bakışım belki Doğu'dan çok Batı'ya yakın, ama Hindistan bütün diğer evşitlerine yapıtıp gibi benim de yakası bırakmıyor, bin-bir şekilde tutuyor, ve arkasında, bilinc-altımın bir yerlerinde, yüzeren —daha doğrusu, süzünceye sayılar ne kadar ise o kadar— Batı'nın kuçaklarının anıları yatıyor. Ne o geçişte mirmimden, ne de yeni kazanmış öbküllüklerinden kendimi kurtarıyorum. Her ikisi de beşliğim bir parçası olmas; bu durum hem İnçü'de, hem Batı'da aynı yarımsakla birlikte benin enaneti yalnızlık duygusu doğuruyor; sadece toplumla ilgili faaliyetlerimde değil, hayatım tã kendiminde de duyduğum bir yalnızlık. Ama bu yurdumda da, insan, bir sürgün gibi hissetmiyorum kendimi.²⁹

Batı'nın yerli toplumların içine sokuluşunu kütleler, seçkinlerden çok daha yavaş ve daha dolaylı yollarınla hissettiler. Seçkinler çeşitli şekilde Batı ile —onun insanları, fikirleri ve araçları ile— yuktundan temasa geldikleri hâde, köylüler genellikle boyaz adamın kendini bile çok seyrek görüyorlar, onun dilinden anlamıyorlar, ne düşündüğünü ise ancak ikinci, hattâ üçüncü elden öğrendikleri ile az buçuk sezebiliyorlar. Enirleri, Avrupalı ve yerli memurlar kademelerinden süzülle süzülle kenüllerine kadar gelen sömürge yönetiminin ise pek az farkındaydılar.

Hem geleneksel toplum düzeninin değışmeyen niteliği barinde, hem de bu düzende meydana gelen devrimci değışmeler üzerinde aynı önemle durmak mümkündür. Köylü kütlesinin çevre koşulları ve hayat tarzı yavaş yavaş, adeta gözle fark edilemeyecek bir şekilde değışti. Para ekonomisi, hükümetin yukarıdan aşağıya getirdiği yenilikler, nüfusun çeşitli yölerde hareketliliği ve bunların sonucunda meydana gelen ferdiyetçilik, hep birden, hayatın özünü değıştirme-

120) Jawaharlal Nehru, Toward Freedom, New York, John Day, 1941, s.

ğe yardım etti: İçten üx değişirken, dışta eski şekillerin sürüp gitmesi bir değişmezlik görünüşü yaratıyordu. Bununla birlikte, Köyün ve kabilenin temel toplumsal yapısı sağlanacak bir direnişle hemen hiç zedelenmiyor, savaş ve hükümet değişikliği fırtınalarını, çağlar boyunca bu çeşit fırtınaları karşıladığı gibi karşılayabiliyordu. Örneğin, Endonezya'da merkezî hükümet siyasi illas ve çözülmeye doğru gittiği hâlde eski köy düzeni bütünü ile hemen aynı kalıyor, köy halkı eskisi gibi yaşamağa devam ediyordu. Aynı şekilde, Afrika'da kabile hayatı da canlılığını muhafaza ediyordu.

Gerek Batı ekonomisi ve müesseseleri, gerekse Batı'dan gelen fikirler, muazzam bir yeniliklere-uyuma ve yeniyi-geçiş hareketi yarattı; bu hareket dünyanın çeşitli ülkelerinde, hattâ aynı ülkenin birbirine yakın bölgelerinde farklı hızda ilerlemektedir. Bunun sonuçlarının bir kaç cümle içinde özetlemeğe kalkmak, gerçeklerin karmaşıklığından çok uzak düşen bir basitlik ve tutarlılık iddiasında bulunmak olur.

Bununla birlikte, şurası da muhakkak ki, köyler halkı kendi durumlarına bırakıldıkları oranda, seçkinler için özel bir önem taşıyan kuvvetlerin etkisinden uzak kaldılar. Milliyetçilik, esas itibarıyla ve her şeyden önce, şehirleri özgü bir oluydu. Şehirlerin gelişmesi sömürge ülkelerinde son dönemde görülen en önemli olaylardan biridir ve şehir hayatında beyaz adamla her gün karşı karşıya gelen yerli halk, onun hayat tarzı ve seviyesi ile kendi toplumunun seviyesi arasındaki tezdî o açık görebilmektedir. Yerli halkın hemen her yerde görülen gaymaz yoksulluğu, bovar azınlığın Batı ülkelerindeki toplum tabakalarının durumuna yansımıyor, zenginliği ile ister istemez mukayese olunmaktadır. J. H. A. Logemann'ın yazdığı gibi, bu durumu ağırlaştıran bir şart daha vardır, o da, kapitalist sisteme henüz erişememiş bir toplumun, kapitalist düzeydeki faaliyetlere, büyük bir "kaba iş gücü" kaynağından başka katıncak bir şeyi olmamasıdır:

Bu sebeple, zenginlikle yoksulluk arasındaki derin uçurum şehirlerde zengin ve fakir mahalleler halinde en sert bir şekilde göz önüne serilmektedir. Leopoldville'de kilometrelerce boyunca 1.200 beyaz, 15.000 yerli nüfus bulunmaktadır. Çok imar çöremiş Brüksel şehrinde nüfus yoğunluğunun kilometre karede 6.500 kişi olduğu düşünülürse, Leopoldville'o ait ikinci rakama ne büyük bir nüfus eksikliği ifade ettiği kolayca anlaşılır.²¹

(21) S. Hofstra, der. "The Characteristics of Urban Centers in the East," Eastern and Western World. The Hague, Bandung, W. van Hoeve Ltd., 1953, s. 95.

Köyler halkı, beyazların hayat standardının kendilerininkinden ne kadar üstün olduğunu, onların eğitim, hekimlik, sağlık koşullarının sağlanması gibi hizmetlerden yararlandıklarını, kendilerinin ise çoğunlukla bunlardan yoksun bulduklarını günlük hayatında gözleri ile görmemektedir. Yabancıyı kendi işlediği topraklara el atması, kendisini çalıştırmaya zorlaması gibi durumlarla karşılaşmışken, köylü, milliyetçilik duygularını körüklemekte büyük rolü olan ırk ayrımı baskısından uzak kalabilir. Bu baskıyı duyduğu zaman bir bunu, öteden beri alışmış olduğu toplumsal mevki farklarının yemi lur belirlisi diye kabul edip umursamayabilir. Batı ile yalından temasa gelmiş akıllar, ancak, kendilerini ve toplumdaki yerlerini ıttılı ölçülere göre değerlendirme eğilimini göstereceklerdir.

Köyler halkı içinde milliyetçiliğin etkisinde en önce kalanlar, madenlerde ve çiftliklerde çalışma, ya da askere alınma, özellikle askerliklerini yabancı ülkelerde yapma sonucunda Batılı toplum ile daha yakından temasa gelmiş unsurlardır. Milliyetçilerle diğer siyasi hareketlerin koluya karaktar kazandıkları bir durum da, toprağın nüfusu besleyememesi yüzünden köylülerin ya da kabile mensuplarının geçim derdi ile şehirlere göç etmesi veya Avrupalıların kurmuş oldukları işletmelerde çalışmaya gitmesidir. Yerli halk sömürge yönetimi tarafından kendilerine ayrılan alanlara sıkıştırılıp nüfus gittikçe arttığı, toprak gittikçe yetmediği durumlarda, kendilerinin hakkı olan topraklara beyazların konduğunu görünce, ıktan ıçe bir öfke, zaman zaman açığa vurulan bir düşmanlık belirlemektedir. Böyle bir durumun yarattığı şikâyetler, beyaz adamın kendine göre yorumladığı hukuk kurallarına dayanılarak, ya da halkın yoksulluğunun kabahatini yerli tarımın geriliğine yükletilerek yatıştırılmaz.

Georges Balandier şehirlerdeki tematen Afrika'da ırklar-arası münasebete özel bir yda verdiğiini söylüyor. ırklar arasındaki öğrenim, Avrupalıların ağır basması ve iki topluluğun sınırağı şekli ve seviyesi arasındaki gözün baten abentsizlik Afrika'da şehirde sınıyanların ayrıntı ayrıntısı etkiledi "Şehirde toplumsal münasebetler kişisel olmaktan çok grup münasebelleridir (kişisel münasebetler çok defa ne sayıda Avrupalıların yazdığı tipinde kurulabilmektedir); kişisel tipte münasebetlerin ortadan kalkması karışık topluluk beslemektedir." *Sociologie des Urbanisations Noires*, Paris, Librairie Armand Colin, 1955, s. 266.

SÖMÜRGE SİYASETİ VE ULUSAL AKIMLAR

Fertler gibi uluslar da çevre ile irsiyetin meydana getirdiği varlıklardır; yalnız ulus konusunda irsiyet, genlere geçen biyolojik irsiyetle değil, kuşaklar kuşağa aktarılarak insanların düşüncesine az çok ulusal bir muhteva veren toplumsal mirusta aranmalıdır. Çevrede önemli ne varsa bu mirasa katılır, ulusal oluşumun yönünü değiştirir; onu ya daha zenginleştirir, ya da azaltır.

Yüzyıllar süresince bir çok halkların ulusal mirası, geçirdikleri sömürgecilik tecrübesinin etkisiyle yeni yeni kanallara çevrilmiştir. Hatta, bazı durumlarda —Filipinlerle Gana'da olduğu gibi— ulusalının doğuşu, çeşitli toplulukların tek bir imparatorluk yönetimi altında toplanmasıyla izah olunabilir. Böylece, sömürgecilik sistemi, bir taraftan birliği sağlamış, ama öbür yandan da, yerli halkları birbirinden ayrı ve çeşitli nitelikte sömürge yönetimlerine bağlayarak aralarındaki farkları kuvvetlendirmiştir. Hintliler, Vietnamlılar ve Endonezyalılar arasında eskidenberi var olan derin ayrımlara İngiliz, Fransız ve Hollanda yönetimleri yenilerini eklemiştir. Belçika Kongo'su'na özgü koşullar altında yaşayan halk, komşuları Portekiz Angolası, İngiliz Kuzey Rodezyası, ve Fransız Ekvateryal Afrikası halklarından bir çok noktalarda farklı bir ulus olarak gelişmektedir. Kuzey ve Güney Nijerya'da olduğu gibi, aynı ülkenin çeşitli bölgelerinde farklı bir sömürge siyaseti yürütülmesi bile ilgili halk üzerinde farklı sonuçlar doğurmaktadır. "Millî karakter" deyiminin anlamı kesinlikle belirtilmezse de, bugün yeni doğmakta olan ulusların taşıdıkları nitelik üzerinde, ne çeşit bir sömürgecilik yönetiminde yaşadıkları gerçeğinin büyük etkisi olduğu şüphesizdir. Bu, yalnız, çağımıza özgü bir olay da değildir. Roma İmparatorluğunun ardında bıraktığı izler bugün de tam silinip kaybolmamıştır; Hindistan'daki İslâm İmparatorluğu ise çöküşünden çok sonra Pakistan'ın doğuşunu hazırlamıştır.

Sömürge yönetiminin niteliği ve güdülen siyasetteki farklar, sadece uluslara farklı şekiller vermekle değil, milliyetçilik hareketlerini geliştirmekte de önemli rol oynadı; milliyetçiliğin harekete geçiş hızı, hareketin kapladığı alan ve yapısı, ileri sürdüğü talepler ve uyguladığı taktik ve strateji üzerinde de bunların etkisi oldu. Gerçek Asya'da, gerekse Afrika'da milliyetçilik, esas itibarıyla, yerli halkların Batı'nın baskısına karşı gösterdiği tepkidir. Bağımlı ülkelerde bu baskının şiddetli ve zaman ayarı büyük çapta sömürge yönetimi tarafından denetlendiğinden, sömürge yönetiminin milliyetçilik hareketini yaratmakta etkenliği büyük olmaktadır. İmparatorluk yönetiminin geliştirmek istediği ekonominin tipi, koyduğu hedefler, sömürgelerde kurduğu müesseseler, halkın tanıdığı medeni ve siyasi haklar, uyguladığı dolaylı ve dolaysız yönetim şekli ve sömürgece yabancı göçmenlerin yerleşmiş olup olmadığı ve bu grupların kuvvet derecesi, hepsi, sömürge hükümetine meydan okuyacak siyasi hareketin niteliğini tayin eden belli başlı faktörlerdir.

Afrika'daki sömürgeleri siyasi faaliyete en son atılmış bulunan İspanya, Portekiz ve Belçika'nın sömürgecilik sistemine bakınca, güdülen siyasetle sömürgece siyasi durgunluk arasında bağı görmek kolaylaşıyor. Daha önce de belirttiğim gibi, İspanya ve Portekiz sömürgelerinde en gözde çarpan durum, modernleşme yönünde büyük çapta gelişmelere yol açılmaması ve siyasi hürriyetin yoksulluğudur. Bunun için, ne eski toplum düzeni sarılmış ve yeni biçim tar siyasi önder kadrosu meydana gelmiştir, ne de, yeni fikirlerin yayılmasına ve siyasi hareketlerin başlamasına elverişli bir ortam doğmuştur. İspanya ile Portekiz'in Amerika'daki geniş imparatorlukları milliyetçilik hareketine katılan yerli halk tarafından değil, bu deniz aşırı ülkelerde yerleşen İspanyollarla Portekizlilerin kendileri, ya da melez ahfadı tarafından yıkılmıştır. Yalnız Filipinlerde temel sorun yerli halkın yabancı hükümiyetine karşı baş kaldırması olmuştur.

Fan'ın da öden çıkması ile İspanya İmparatorluğu hemen hemen ufura indi. Afrika'da Mozambik ile Angola gibi iki geniş ülkeyi içine alan Portekiz İmparatorluğu ise bugün de dünyanın üçüncü büyük imparatorluğudur. Portekiz Anayasasına göre, imparatorluğa dahil bütün topraklar bir tek devlet teşkil etmektedir; deniz aşırı vilayetler Avrupa'dakilerine pekten tam eşittir; ama devletin buyruğundaki nüfus arasında kültürel durumlarına göre keskin çizgiler çizilmektedir. 1955'de Portekiz Birleşmiş Milletler'e girdiği zaman, B. M. Anlaşmasının 73-e maddesi uyarınca muhtar idarele-

re sahip olmayan imparatorluk ülkeleri hakkında rapor vermek mecburiyetini kesinlikle reddetti, çünkü Portekiz Anayasası hükümlerine göre, bu imparatorlukta bu çeşit ülkelerin bulunduğu kabul edilemezdi. Oysa, Lizbon'un bu tepeden inme verdiği şekli hüküm bir yana bırakılırsa, diğer bütün ölçülere göre Portekiz'in Afrika'daki toprakları her hangi bir imparatorluğun sömürgeleri kadar, hatta onların da bir çoğundan daha fazla, muhtar idarelere sahip olmayan, bağımlı ülkelerdi.

Angola ile Mozambik'deki durumu bütünü ile değerlendirmeye kalkmak oldukça karışık bir meseledir; çünkü, toplumsal gelişmeden yoksun, çizgiden çıkan Afrikalıların sür'atle ve şiddetle hastırıldığı, eğitimleri ve hayat tarzları bakımından Portekiz kültürünü benimsemiş sayılan küçük bir azınlığa ise az çok eşit şartların tanındığı, bir kaç yönlü karışık bir durum vardır. Genellikle, telüzsüz, gevşek bir havanın estirilmesi, keskin bir ırk ayırımı görülmemesi —çok tekrarlanan bir söz, ırk ayırımı değil, kültür ayırımı olduğudur— Güney Afrika Birliği ve Rodezya'daki durumda bir çelişme teşkil etmektedir. Ama yerli halktan olup da hayatla ilerlemek isteyen kişiler, yüz binlerce benzerleri gibi smuri asıp komşu İngiliz sömürgelerine geçerler, çünkü oralarda iş bulma imkânları çok daha geniştir. Ayrıca, Portekizlilerin şiddetle reddetmelerine ve aksine kanun hükümleri bulunmasına rağmen, Portekiz yönetiminin, yerli halkın zorla çalıştırılması durumuna benzer çalışma koşullarına hâlâ göz yummakta olduğu iddianın devam etmektedir.

Portekizliler ayrı ırklar arasında Afrika sömürgelerinde görülen şiddetli çatışmalarla mutlu bir çelişme teşkil eden bir işenk kurduklarını iddia etmektedirler. Bu iddiaya şiddetle itiraz eden, son zamanlarda Mozambik'teki durumu inceleyen bir yazar, burada uygulanan usul "Güney Afrika'nın her tarafında görülebilen ırk ayırımının türü şekillerinden biridir," diyor. Zencilerin aşağılık olduğu görüşü:

Olar olmaz dayak almalar, farklı ücret ödemey, zorla çalıştırma, gece dışarı çıkma yasası, istediği yere gidememe, tek taraflı iş şartları, belirli tarım ürünlerini yetiştirme zorunluğu, farklı ve eşit olmayan eğitim sistemi, her alanda yürütülen paslı ve keyfi yargılama usulü ile birleşince, Portekizliler ve onlardan yana çıkmak isteyen diğer ıylı ayrıtılar için manevra edetek pek bir alan bulmamaktadırlar.

(1) Mervin Harris, "Portugal's African 'Wards' — A First - Hand Report on Labor and Education in Mozambique," *Africa Today*, C. V, No. 6 (Kasım-Aralık 1958), s. 35 Ayrıca bak: Lord Hailey, *An African Survey Revised*, 1956, London.

Portekizliler, Avrupa uygarlığını benimseyerek kendi kültürlerinden kopmuş olduklarını ispat eden, *assimilados* adını verdikleri Afrikalıları taslamam kendi aralarına kabul etmekle özlünmektedirler. Bu usulün sonuçları arasında, hükim tabakaya kabul olunmadıkları takdirde Portekizlilerin başını en büyük derd neçabilecek olan en tehlikeli unsurların Afrika toplum düzeninden kopup ayrılmaları durumu vardır. Bunun için bu usulün yerli halk arasında siyasal bakışların başlamasını geciktirdiği söylenebilir, ama sayılarına bakınca bu etkinin pek geniş olmayacağı görülmüyor. Portekizliler Afrika'daki belli başlı somürgelelerini beş-yüz yıldanberi ellerinde tutmaktadırlar. 1950 sayımına göre, Angola'daki dört milyon "uygarlığa erişmemiş" nüfus arasından ancak 30,030'u *assimilados* seviyesine yükseltilebilmiştir; Mozambik için ise rakamlar, beş-milyon-yedi-yüz-bin "uygarlıktan yoksun" nüfus, 4353 *assimilados*'tur. Bu iki ilkenin Portekiz'le birleşme tarihi ister 500 yıl, isterse 100 yıl kabul olunsa, hâttin yerli halkın Portekizlilerle eşit duruma gelmesi ve Portekiz halkına bile pek az tanınan siyasal haklardan faydalanması için bu gideşle gerececek zaman sonsuzdur. Yerli halk için eğitim imkânlarının çok dar olduğunu belirten John Gunther'in yazdığı gibi, "eğitim sisteminin püf noktası, yerlilerden her hangi bir kimse için okula girme ehliyetsini kazandırabilmesinin aktım alamıyacağı kadar zor oluşudur." 1950 sayımına göre, Mozambik'te yerli halkın yüzde 99'u okur yazar değildir, sekiz yıl sonra da "üniversite diploması olan bir tek Afrikalının bulunduğu" açıklanmıştır.¹ Portekiz Hükümetinin, esasen kabarcık olan beyaz göçmenler sayısını arttırmak çabası, sadece, Afrikalıların *assimilados* seviyesine yükseltilemelerinin önemini azaltmakla kalmıyor, göçmenler topluluklarının her yerde her zaman sebep oldukları zorlukların Portekiz sömürgelelerinde de belirleşmesine işaret ediyor.

New York, Toronto, Oxford University Press, 1967, s. 1371-1375; Basil Davidson, "Africa's Modern Slavery," *Harper's Magazine*, C. 209, No 1258 (Temmuz 1964), s. 58-63; ———, *The African Anabaptist*, London, Jonathan Cape, 1953, Bölüm XIX ve XX; ve James Duff, *Portuguese Africa*, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1953, Bölüm XI-XIII.

(1) *Inside Africa*, New York, Harper, 1953, s. 500. L. P. Aaloola Portekiz'le ilişkisi tutulmasını "sırt ve süpürge bir şekilde dikilmiş" ulusal ve toplumsal planda Afrikalıların ulusal gelişmesini engellemekle engellenenle kham etmiştir. *Aujourd'hui l'Afrique*, Tournai, Paris, Casterman, 1958, s. 167. Ayrıca bak. Lord Hailley, s. 228-233.

(2) *Morris, Harris*, s. 16, 9.

Afrika sorunlarını inceleyen bir Amerikalının bana dediği gibi, zaten kendisi gelişmemiş ve kendi rejimi anti-demokratik olan bir ülkenin deniz-asırlı sömürgelerini geliştirmesini ve oralara demokrasiyi götürmesini beklemek boş bir hayaldir.

Belçika ile Kongo'ya gelince durum bambaşkadır. Belçika ülkesinin başta gelen demokrasileri ve sanayileşmiş ekonomileri arasında yer alır; Kongo ise, kesif bir gelişme sonucunda büyük çapta ham madde üreten ve daha küçük çapta da bu ham maddeleri işleyen bir ülke olarak kendi başına ekonomik bir güç haline gelmiştir. Belçikalılar Kongo ekonomisini modernleştirme yönünde büyük emek harcamışlar, çok önemli sonuçlar elde etmişlerdir. Kongo'daki toplumsal değişimin büyüklüğünü, daha önce de sözünü ettiğimiz, 1956'da yerli halkın dörtte-birine yakın bir kısmının geleneksel kabile toprakları dışında yerleşmiş olmaları olayı açıkça göstermektedir; resmi Belçika makamlarının yayınladığı bir broşürde denildiği üzere, bunlar genellikle, "kendi toplumlarından kopmuş öksüz küllelerin Avrupalı işletmeler etrafında meydana getirildikleri 'gelenek-dışı topluluklar' da yaşıyorlardı." Batılı işletmelerin bizzat talebi ile şehir hayatının çekiciliği yüzünden köy ve kabile bölgelerinden o kadar çok insan ayrılmıştı ki, hem geleneksel toplum düzeni, hem de yerli tarım ekonomisi ciddi şekilde tehlikeye düşmüştü.

Kongo'nun ekonomi alanında kaydettiği büyük ilerleme ile birlikte Afrikalı halkın toplumsal durumunun düzeltilmesine de az çok gayret edildi; bu alanda gelişmeler Avrupa'da uygulanan ölçülere göre ne kadar düşük görünse de, gene, Afrika'nın diğer ülkeleri için örnek olacak niteliktedir, ama bu toplumsal kalkınmanın amaçları, Kongo'lu işçilere düşük ücretler ödenmesi sayesinde elde edilen cebri tasarruflarla karşılanmıştır. Halkın yaşam koşullarının düzeltilmesiyle uğraşılması, alttan gelen, yerli halkın yaptığı haksız ve taleplerin sonucu değildi; yukarıdan aşağıya yapılan bu gayrette itisaneî duygular, Leopold devri Kongo'sunun vatanperverlik anılarını silme isteği, nispeten az gelişmiş olan bir ülkede bile toplumsal refahın sağlanması teşebbüslerinin işletmecilik bakımından kürtü sonuçlar veren sağlam bir usul olduğunun anlaşılması gibi çeşitli amiller birbirine karışmış bir şekilde mevcuttu. Belçikalıların bu tutumu esas

(4) Bak: J. H. Hulzinga, "L'Evolution du Congo Belge," *Le Monde*, 24 Ağustos 1952. Hulzinga Fransızların Fransız sömürgelerinin refahı ve kalkınması için varmış yollarla yaptıkları büyük katkıyla Belçikalıların sosyal tutumlarını koruyup tutmaktadır.

ütanıyla bir himayecilik siyasetiydi ve bu siyasetle, Afrika'nın kendü iradesi ile adını atmasını müsaade edileceği pek kabul olunmuyordu.

Irklar arasında sert ve keskin çizgiler çizilmemiş ve Kongolulara zamanla, çalışma hayatında daha üst kademelere kadar yükselmek yolu açılmış olmakla birlikte, irklar arasında farklılık ve aşağılık ayırımı yaygındı. Şehirlerin, Avrupalı ve yerli mahallerin birbirinden kesinlikle ayırımı ilkesine göre gelişmiş olmaları bu gerçeğin tipik bir örneğiydi. Siyasetlerini ırk ayırımı esasına göre ayarladıklarını üstüsten çekinen Belçikalılar, açıkça, "Batı'nın uygarlığı getirmeye odur" nâten söz etmekte, Avrupalıların hâkimiyetinin hakk olduğunu savunmaktadırlar.¹⁵⁾

Siyaset alanında Belçikalılar somut gerçeklere uygun pratik bir yol tutmuş olmakla üvânîler. Kongo'yu ele geçirdikten sonra ilk yirmi, otuz yıllık devrede bütün gayretlerini ekonomik gelişmelere yöneltilmeleri mümkün olmuş, toplumsal refah alanında bazı temel tedbirler alınmıştı. Beyazların himayeci yönetimi altında, hiç itiraz uğramadan, kesintisiz, uzak bir geleceğe kadar sürüp gidecek gibi görünen siyasi rejime ise ciddi bir şekilde müdahale gerekmiyordu. Bununla birlikte, zamanla, ayrıntılarıyla işlenmiş bir siyasi doktrin meydana geldi; şimdi bu doktrin, daha bir kaç yıl önce akla bile gelmediği halde bugün birer gerçek olarak ortaya çıkan yeni durumlara uyandırılmak zorundaadır.

Bu doktrinın temel ilkesi, Kongo halkından mümkün olduğu kadar çok sayıda insanın modern dünya şartlarına sokulmasının Belçika'nın bir ödevi olduğu görüşüydü: İngilizlerle Fransızların yaptıkları gibi, bir oligarşi teşkil edip ülkenin kaderini ellerine alacak, üstte inen bir seçkinler tabakasına yetiştirmekle yetinmemek gerekir. Belçika resmi makamları, demokrasinin temel dayanağı olacak ve ileride seçkinler kadrosu ülkenin yönetimini devraldıkları takdirde onları dizginleyebilecek kuvvelli bir orta sınıftan Kongo'da geliştirmenin zorunluğu üzerinde ısrarla durmuşlardır. Halk kütleleri ve orta sınıf yeni üslemlere hazır duruma gelinceye kadar hiç kimseye mi-

15) René Perre Ryckmans, "Belgian Colonialism," Foreign Affairs, Ç. 34, No 1 (Eylül 1955), s. 91. 1957'de başlı bir Belçikalı Genel Vali ancak Avrupalılar yüksek bir kültürü temsil ettikçe Avrupalılarla Afrikalılar arasındaki büyük toplumsal ve ekonomik seviye farkının bir sonucu olarak olabileceğini söylemiştir. Uygurlaşırma misyonu gerçekleştirilince bu fark meyvuludunu kayıtsızlıkta ve farklılık sadece ırk farklılıklarından ibaret kalmaktadır. Blesens de Gouverneur Général L. Pétillon; Statistiques, Congo Belge, Conseil de Gouvernement 1957, s. 23-24.

yasal hak tanımayacaktı. Bu "hiç kimse" sözüne, Kongo'da yerleşen ve sayıları da gittikçe artan Avrupalılar da giriyordu (bunların 1856'da sayısı 107.413 idi), ama bu sonuncular, kendilerinin iktidara katılma isteklerinin Afrikalıların istekleri ile eşit tutulmaması gerektiği düşüncesindeydiler. Genel Vali Pétille, 1854'de verdiği bir demeçte, Belçika'nın resmi görüşünü şöyle açıklıyordu: "Kongo halkının siyasi eğilimi tamamlanmadıkça Belçika Hükümeti Kongo meclisleri karar alma yetkisini tanımayı düşünmezdi. Kongo'nun yönetimini Avrupalı bir azınlığa devretmek ise," demişti, son amaç olan "Belçika-Kongo topluluğunu gerçekleştirmekten tüm vazgeçmek anlamına gelir."¹⁶

Hiç değilse 1959'a kadar Belçika makamları girişimi ellerinde tutabildiler; işlerin ayarını hâbi onlar yapıyor ve zamanını onlar tayin ediyordu. Hüküm süren siyasi durgunluk milliyetçilerin gürültülü hürriyet isteklerinin bastırılmasından ötürü değildi (gerçi resmi makamlar gereğinde baskı yapmağa her zaman hazır durumdaydılar); bu çeşit istekler pek ileri sürülüyordu da ondan. Geçmişte huzuru bozanlar, siyasal rejimi devirme anaacı güden milliyetçi önderlerden çok, bir kurtarıcıyı müjdeliyen garip mezheplerin önderleri olmuştu. Bu çeşit hareketlerin sömürge siyaseti ve etkisizleşmeleri ile olan ilgisi Basil Davidson tarafından inanılmaz bir şekilde ortaya konmuştur; ona göre, bu hareketler, siyasal ilerlemeğe imkân vermediği için Belçika'nın ödemek zorunda kaldığı bir bedeldi.

Dinin kabul edilemez standartlarına aykırı olan bu mezheplerin, faalite aydurlamak isteyen bu tür hareketlerin, siyasette neşer faaliyet alanlarının tanınması Altın Kıyısı veya Fransız Sudan'ı gibi ülkelerde siyasi davranış, yerlere hiç bir siyasi hakları tanımadığı Belçika Kongo'sunda ise karışıklıklar doğurması bir tesadüf olamaz!

Kongo'daki durumun temel unsurlarından biri, yerlilerden yüksek eğitimi esirgemek yoluyla Belçika'nın, millî istekleri dile getirebilecek ve yeni toplumsal kuvvetlerin önderliğini yapabilecek Batılı-

(16) Discours, Congo Belge, Conseil de Gouvernement 1954, s. 35.

(17) "Enlightened Colonialism," *The Reporter*, 27 Ocak 1955, s. 34-35. Birinci Çıhan Savaşından bu yana din hareketlerinin Belçika Kongo'sunda çok yaygın olduğunu gören Georges Salandier bu tip zenci kiliselerinin Hıristiyanlaştırma hareketinin en fazla, ırk ayrımının en çok olduğu ve maddelerin gelişmesiyle modern ekonominin girdiği yerlerde kurulduğunu söylüyor. "İşte, burada, toplumsal değişimin nedenleri daha çok ve çeşitlidir; burada baskı altında kalmaya tahammül daha zayıftır." *Sociologie actuelle de l'Afrique noire*, Paris, Presses universitaires de France, 1953, s. 419.

İzmitmiş bir seçkinler grubunun meydana gelmesini önlenmiş olmasındı. Misyoner okullarında yüksek eğitim seviyesine kadar ulaşabilen tek-tük Kongo'lu hemen her zaman papaz olmağa teşvik ediliyor ve böylece siyasi hayattan uzaklaştırılıyor. 1956'da 13 milyon nüfus içinde 1,282,645 çocuğun okula gittiği bildirildiğine göre, yeni bir toplumsal ve siyasi düzenin temellerinin atılmakta olduğu anlaşılıyor. Ülkemizin yakın siyasi geleceği bakımından daha da önemli olan madde, kısa bir süre önce Kongo'da iki üniversitenin açılması ve sayıları az da olsa, Avrupa ile Amerika'ya ilk Kongo'lu öğrenci akımının başlamış olmasıdır.

Afrika'nın diğer ülkelerinde olduğu gibi, Kongo'da da Gelecek birden büyük bir dalga gibi kabarmış Bugün'e karşıverdi. Daha sonraki kuşakların sabırla yavaş yavaş başaracakları sanılan işler, şimdi, on ya da yirmi yıl içinde çözümlenmesi gereken sorunlar haline geldi. Kongo'da yer alan gelişmeler Afrika'nın diğer bölgelerindeki olaylarla —Gana'nın ve daha başka ülkelerin bağımsızlığa kavuşması, Fransız Afrika ülkelerinin yeni bir biçime girmesi, Acra'da Afrika konferanslarının yapılması gibi— birleşerek daha önce hazırlanmış programları ve zaman ayarlamalarını tüm yetersiz küldü.

Aşağıdan bir baskı olmadığı halde, daha 1950 yılında bazı Belçika makamları meydana gelmekte olan yeni durumu önemle dikkate almışlardı. Kongo milliyetçiliğinin ilk önemli belirlenisi, Temmuz 1956'da yayınlanan, çabı, benzeri olmayan siyasi manifesto idi.* MİLLİ kurtuluş için otuz yıllık bir plân tasarlayan bu yazının yumuşak, lelişmaz üslubu, bağımsızlık yönünden baskıların henüz pek güçlü olmadığı gösteriyordu, ama bu belge ile Kongo'cular ilk defa modern bir şekilde kendilerini aklarına konuşuyorlardı. İlk sayfalarında, sömürge yönetiminin gültüğü siyasete ve açtığı imkânlarla kendilerini uyandıran, Afrika'nın başka yerlerindeki siyasi hareketler gibi,* bu manifesto'nun yazarları da Belçika-Kongo topluluğunun gerçekleştirilmesini amaç kabul ediyordu. Bununla birlikte, bu topluluk, Belçika'nın

(8) The Belgian Congo To-Day, C. V, No. 4 (Ekim 1956), s. 139-146. Aslı bir Afrika'nın sahibi olduğu Conscience Africaine adlı bir gazetede 1 Temmuz 1956'da yayınlanan Manifesto'nun son satırları şöyledir: "Tünde yüz istenile ve hoşcehlini topluyoruz. Yaşam Kongo! Yaşam Belçika! Yaşam Kuz!" Bu manifesto'nun teklifleri ve o satırlarda Kongo ile ilgili olarak diğer siyasi bildiriler için bak: African News, C. III, No. 2 (Ekim 1956).

(9) Bak: James S. Coleman, "The Emergence of African Political Parties," Africa Today, ser. C. Great Britain, Baltimore, John Hopkins Press, 1953, s. 225-250.

hâkimiyeti altındaki sömürge durumunun geliştirilmesi sonucunda meydana çıkamayacak. Kongo bağımsızlığına kavuştuktan sonra Belçika ile serbest görüşmelere girişilerek birliğin şartları tesbit edilecekti.

Sömürgeelerde himayeci sistemin sonsuz sürüp gideceği kanımına yerini, ırklar arasında ortaklığa dayanan toplu bir düzenin kurulması gereğinin resmî maksamlarca kabulü aldı. Bir çok Afrika ülkesinde ortaklık kelimesi kutsal bir kelime haline geldi — hiç değilse Avrupalılar için kutsal— ama milyonlarca Afrikalı'nın bu ortaklığı nasıl anlayıp uygulayacağı henüz belli değildir. 1956 yılında Genel Vali Pétillon, "ayrı uygarlığa sahip iki etnik grup aynı şekilde hareket etmektedir: Bir arada tek bir ulus haline gelmek"¹⁰ diyordu. Mutlu bir sonuç, ama Kongo halkına hiç danışılmadan ve bu konuda kendilerinin ne düşündüklerini belirtmelerine hiç fırsat verilmeden varılan bir sonuç. Öbür yandan, Kongo'daki beyazların, uzun sürelerdir yararlandıkları hüküm durumunda olmak imtiyazından dolayı vaz geçecekleri de güvenle iddia edilemez. Bir Kongolunun kendi ülkesindeki Avrupalılar için söylediği gibi, "onlar Kongo'nun yerli halkından sanki Zühtü yıldızında yaşıyorlarmış kadar uzak dururlar"; ekserisi yerli halkı, evlerinde çalışan hizmetçi ya da benzeri aşağılık işleri gören insanlar olarak tanımışlardır.

Belçikalıların ne kadar hesaplı ve ihtiyatlı hareket ettikleri, demokratik usulleri ilk uygulamaya geçtikleri 1957 yılında belli oldu; o yıl belediye beşlikleri için yapılan seçimler gayet dar sınırlar içinde tutuldu. Bu seçimlerin önemi, Kongolu halka ülkenin yöneline az birçuk katılma yetkisinin tanınmış olmasından çok, Avrupalıların Afrikalıların seçimlere birlikte katılmış olmaları olayındaydı.

Accra'da yapılan Bütün Afrika Halkları Konferansı'ndan sonra 1959 yılı başlarında Leopoldville'de patlak veren ayaklanmalar Belçikalıların derinden sarsarak siyasi gelişmeyi hızlandırdı. Bu ayaklanmalardan bir kaç gün sonra Belçika Hükûmeti bir bildiri yayınlayarak Kongo'da "egemenlik yetkilerini kullanabilecek ve ülkenin bağımsızlığı konusunda karar alabilecek demokratik bir rejim meydana getirmek" niyetinde olduğunu açıkladı.¹¹ Gelecekte, deniliyordu, siyasi teşkilâtın her kademesi yetkilerini ve meşruluğunu

(10) Discours, Congo Belge, Conseil de Gouvernement, 1956, s. 19.

(11) Krnlm. Mesajı ve 13 Ocak 1959 tarihli Hükûmeti Tablôjünün metni için bak: "The Belgian Congo's Political Future," Belgian Congo 59, special edition, Brussels, the Belgian Congo and Ruanda-Urundi Information and Public Relations Office, 1959.

genel seçimlerle kazanacaktır. Deri sürülen programda, seçimlerle ve tayinle kurulacak, gerçek yetkileri olan bir meclisler dizisinin meydana getirilmesi düşünülüyordu. Bu gelişme yolunun sonunda Kongo ile Belçika aralarındaki ortaklığı sürdürüp sürdürmeme konusunda serbestçe karar vereceklerdi. Kongo'da ırk ayrımından hiç bir iz bırakılmıyacakta, ama, bağımsızlığa kavuşuncaya kadar geçecek olan ve ne kadar süreceği belirtilmeyen zaman içinde Belçika'nın, "Kongo'da yaşayan insanların hepsine karşı sorumlulukları vardı" ve kendi deneti altında sağlam bir yönetim örgütünü yürütmek zorundaydı. Böylece, Belçika resmi makamları tutumlarını yeni baştan değerlendiren ayarlamak zorunluğunda kaldılar. Yaptıkları program değişikliğinin gittikçe artacak olan istekleri karşılamağa yetecek kadar etkili ve geniş olup olmadığını olaylar gösterecektir.

Belçika'nın sömürge siyaseti, sadece Kongo ile bittirildiği Rwanda-Urundi'yi kapsadığı için kesinlikle özelleşebiliyor. Fransız ve İngiliz sömürge siyasetini aynı şekilde genel çizgileriyle özelleştirmeye kalkışmak ise, söz konusu sömürgelerin sayıca çok ve birbirinden çok başka durumda olmaları yüzünden mümkün bir iş olmamaktadır. Ayrıca, her devletin karşılaştığı her özel durumda tutumu başka oluyor; İngilizlerin Rodeya ile Batı Afrika'daki davranışları arasındaki keskin fark bunun bir örneğidir.

İngiliz sömürge siyaseti ile Fransız sömürge siyaseti arasındaki farkı belirtmek için kullanılanlar beylik deyimler bu farkı fazla mihallikla etmekte birlikte, gene de bir gerçek payı taşıyor. Fransızların doğal eğilimleri, sömürge siyasetlerinde daima yerli halkları kendiliğince eritmek (asimilasyon) doktrininden esinlenmek olmuştur. Ta 1702 yılında yayınlanan ihtilâki bildiriye "Fransız sömürgelerinde yaşayan bütün insanlar ırk ayrımı gözetilmeksizin Fransız yurtdaşıdır ve Annyasa'nın tanıdığı bütün haklara sahiptirler" deniliyordu. Zaman zaman bu doktrinden ayrıldıkları oldu ve bazı tutumları kişiler bunun ne mümkün, ne de istenilecek bir sonuç olduğunu belirttiler. Ama bu, gerçekleştirilmesi gereken ülkünün, mutsuz halkları Fransız kültürüne sokmak ve herkeş için aynı bir Fransa yaratmak olduğu şeklindeki temel ülküye dönmek eğiliminin sürüp gitmesiyle engel olamadı. Fransızların sömürgecilik sorununu bu şekilde değerlendirmeleri, onları, her ulusu ayrı ve başka bir varlık olarak kabul etmek eğilimini gösteren İngilizlerden açıkça ayırıyor. Bununla birlikte, bu iki devletin sömürgecilik siyasetindeki temel fark, yerli halktan Bahlişmiş olanların sömürgeci toplumun kültür maraşına ne derece sahip kılındıkları noktası üzerinde toplan-

mıyor. Soyut mantığı aykırı görünse de, gerçekte, Oxford ile Cambridge'de, ya da sömürge okullarında yetişen İngiliz sömürgeleri seçkinleri İngiliz hayat tarzını ve düşüncesini, Fransızların yetiştirmesi seçkinlerin Fransız kültürünü benimsemesinden daha az önemsenmiş değillerdir.

İki siyaset arasındaki farkın kaynağı, İngilizlerin insan topluluklarının çeşitli olduğu ve her birinin kendine özgü yolda gelişeceği görüşü ile Fransızların bütün insanların temelde bir olduğu inancında aranmalıdır. Geçmişte, sömürge halklarının Fransızlaşabileceğini mümkün saymak ve onları, Paris'i merkez olarak örgütlenmiş, tek Üstü Büyük Fransa topluluğu içine katmağa çalışmak Fransız düşüncesine uygun gelmişti. İngilizler ise, birbirinden başka ve bağımsız uluslardan meydana gelme, bağları gevşek bir İmparatorluk Topluluğu yaratmağa çalışıyorlardı. İrlanda ayrı tutulursa —bir örnek ki, aynı çözüm yolu Malta için de ileri sürüldüğü hâlde bir ikinci defa tekrarlanılmasına cesaret edilemedi— İngilizler, Fransızların uyguladıkları, sömürge halkları müesseselerini merkezdeki parlamentoya sokmak usulünü her zaman reddetmişlerdir. İngilizler, ayrı ve kendine özgü varlıklar olarak kabul ettikleri sömürgelerin kendilerine (ya da sömürge makamlarına) büyük yetkiler tanıma eğilimini göstermişlerdir; Fransız sömürge sisteminin ağırlığı ise Paris üzerinde toplanmıştır.

Fransızlar sömürgeelerde kendilerini "en gelişmiş" unsurlara en yakın hissederler, İngilizler ise basit, "bozulmamış" köylüye ya da kabile insanına karşı bir yakınlık duyarlar. Belki denenebilir ki, görüşleri daha akile-evrenselci olan Fransızlar, yönettikleri altındaki insanların Fransız olmayı istemelerini tabii bulmaktadırlar; kültürlerin çeşitliliğine inanan ve kendi hayat tarzlarını kendilerine özgü bir şey sayan İngilizler ise başkalarının kendi aralarına katılmaları düşüncesine içerlemekte, hattâ bunun mümkün olduğundan bile çok şüphelenmektedirler. İngilizler için kendi toplumundan bu derece kopabilen bir insandan şüphelenmek gerekir, Fransızlar içinse o, "aydınlanmış" bir insandır. Bir Cezayirli'nin bana anlattığına göre, Krişna Menon, İngilizler Hindistan halkına bir çok adlar takmışlar, ama hiç bir zaman bu halk için "İngiliz" sıfatını kullanmamışlardır, demiştir.

Fransız sözcüleri her zaman, Fransa'nın kendi hürriyet ve demokrasi ilkelerini deniz-aşırı ülkelere götürmesinin kaçınılmaz olduğunu belirtmişlerdir; bir anlamda elbette götürmesi gereklidir, ama

Fransa bu ülkeleri siyaset alanında hür müesseselerle donatmakta hep ağır davranmıştır. İngiliz siyasetinin tersine olarak Fransızlar, yönetimleri altındaki ulusalara kendi işlerini yönetmekte gerçekten bir rol oynama hakkını son zamanlara kadar istemeye istemeye lanınmışlardır; öysa, öbür yandan, Dördüncü Cumhuriyet, sömürgele-
rin Paris'deki merkezi yönetim kuruluşlarında temsil edilebilmeleri için uzun uzun tedbirler almıştır. Bu temsil konusunda sömürgelere ka-
ya-la Fransa'nın ve yerli halka kayıtsız şartsız sömürgelerdeki beyazların çok daha ağır bastırılması, temsil ilkesinin kendisini değilse bile uy-
gulanmasıındaki eşitliği zedelemiştir. Bu aksaklığın en gözde çarpan
ürneği, Cezayirli Müslümanlar Cezayir'de yerleşmiş Avrupalılardan
sayın dokuz kat fazla oldukları hâlde, Fransız Millî Meclisi'nde her
iki topluluğa aynı sayıda mümessil buluridurma hakkının tanınması
olmuştur.

Fransa'nın geleneksel sömürgecilik siyaseti, diğer ülkelerinkin-
den açıkça farklı olarak, sömürge halklarını kendi kültüründe erit-
me amacını gütmüştür, ama elde ettiği sonuçlar da açıkça farklı ol-
muş mudur? Gerçi Fransa nereye yönelimi altına almışsa, orada
Fransız kültürü derin kökler salmıştır, ama bu kök sahaya İspanya
ve İngiltere gibi diğer sömürgeci devletlerin kültürlerinde görülenler-
den daha fazla olduğu kesinlikle söylenemez. Kendi kültürü içinde
eritme doktrini siyasi alanda işleseydi, Fransa sömürgelerde milli-
yetçi direnişlerle karşılaşmaktan kurtulacağına umabilirdi, çünkü ye-
ni beliren yerli sınıflar tabakası genişlese Fransa toplumu ile
kaynaşır, millî hoşnutsuzluk istemezdi, Fransız sömürge İmparatorlu-
ğunun büyük kısmı için sonucu ne olduğunu şimdiden biliyoruz. Es-
ki Fransız Hint-Çin, Tunus, Fas, Gine ve Cezayir Fransa ile birleş-
tirilmeyi reddettiler. Kendilerine özgü, işlenmiş, yüksek bir kültüre
ve geçmişin bilimleyen derinliklerine kadar uzanan eski bir tarihe
sahip ulusların, kendilerine dışardan zorla kabul ettirilen bir yabancı
kültür içinde erimeyi kabul etmeleri pek beklenemez. Tropik Afri-
ka'nın toplumsal seviyesindeki halkların sonu biraz daha şüphelidir.
Bu toplumlarda dile siyasi bakımdan bir arada kavnaşıp birleşme
konusunda yerli milliyetçiliğin, Fransa'nın aşladıkları ile yumu-
şayarak, harışçı, ortak bir düzen içinde Fransa ile çalışmadan ya-
şayabilecek yeni Afrikalı toplumlar meydana getirmekten daha faz-
la bir şey yapmasını beklemek akla uygun değildir.

Bu sorunun Fransızların en hoşlandıkları yorum gelinde iki
nokta netice belirtmektedir: Bugünün karşılıklı bağlarla bağlı top-
lumlar dünyasında milliyetçiliğin modası geçmiş olduğundan ulusal

egemenlik, devrini yaşamış, boş ve tehlikeli bir şeydir. İkincisi, bağımlı uluslar, milliyetçilik safhasını atlayarak, bütün fertlerine taınacak olan hürriyet üzerinde önemle durmalıdırlar. Başbakan Guy Mollet'in 1957'de New York'da dediği gibi:

Cezayir'de olduğu kadar öbür Afrika ülkelerinde de Fransa sorunu olduğu bütün halkların hürriyete kavuşmasını sağlamak niyetindedir; bir başka deyimle, bu, kadın, erkek her kişinin hürriyete kavuşturulmasıdır; yoksulluktan kurtarmak suretiyle ekonomik ve toplumsal hürriyete kavuşturmak ise, fikirlerin serbestçe ifade edilebilmesi yolundan siyasal hürriyete de kavuşturmak demektir.¹²

Bu bir kaç bakımdan beğenilecek, çekici bir doktrindir. Ama onu ölü bir doktrin durumuna getiren bir kusuru var ki, o da, bağımlı halkların genellikle, kişisel hürriyetle yetinmemeleri, toplumsal varlıklar olarak milletçe hürriyete kavuşmakta direnmeleridir.

İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar zorla çalıştırma usulünün ve Afrikalılar için özel ve haksız bir ceza kanununun (*l'indigénat*) uygulandığını, yerli halkın ne Paris'te, ne de sömürge yönetiminde temsil olunmadığını, kısacası, Afrikalının Fransız patronun ya da hükümet adamının emrinde bir "yerli" sayıldığını hatırlamak için sömürge insanı anılarında pek gerilere gitmek zorunda değildir. Ancak küçük bir seçkinler tabakası sosyal ve kültürel bakımdan Fransız toplumunun içine girebilmişti, ekonomik bakımdan bağdaşma (asimiliasyon) daha ileri gitmişti, ama bu, pazar ve sermaye yatırımı münasebetleri alanında kalyon, halkın hayat seviyesinin ve toplumsal hizmetlerin Fransa'daki seviyeye yükselmesi anlamını taşı-mıyordu. Savaşın sonrasında bir takım reformlar yapılmış bile, sömürge de yerleşmiş, petit blanc adı takılan beyazların uyguladığı ırk ayrımı, eski tip sömürge memurlarının ve patronların rahat ver-meyen müdahaleleri, ve, yukarıdan istediği sonuçların alınması için söz-de demokratik olan usullerle oynanılması durumu sürdü gitti. Bu ve

(12) Address to Foreign Policy Association, February 28, 1957, Speeches and Press Conferences No. 90, New York. Ambassade de France, Service de Presse et d'Information, February 28, 1957, s. 5. Fransızların ulusları inkâr etmesi yepyeni bir şey değildir. 20 Haziran 1866'da Marx Engels'e International Council hakkında düşüncelerini bildirmişti. Bu kurulda Fransız temsilcilerin bazıları bütün milliyetçilik ve ulusları zamanı geçmiş bir duygu olarak değerlendirmişlerdi. Özellikle, Marx Lafargue'a onun milliyetçiliği reddetmeyi farkında olmadan "örnek bir Frantausgabe: Dritte Abteilung, C. III, Briefwechsel, Berlin, Marx-Engels-Verlag G. M. B. H., 1930, s. 342.

daha başka nedenlerle —Hint-Çini ile Cezayir'deki kanlı savaşlar da bu nedenler arasındadır— Fransa'nın deniz-aşırı sömürgeler-halkları hürriyet, eşitlik ve kardeşliği Fransız topluluğu içinde bulabileceklerinden şüpheliydiler ve ayrı ulusal varlıklar haline gelip Fransa ile şu veya bu şekilde anlaşmayı daha uygun buluyorlardı.

Bununla birlikte, Fransa'nın yörüngesine girmiş bazı Afrikalı önderler bazı durumlarda Fransa'dan gelen telkinleri büyük bir istekle kabul etmişlerdir; yalnız son yılların akımı daha çok ters yönde olmuştur. Bu çeşit önderlerden biri, Senegal milletvekili Blaise Diagne, 1922'de şöyle diyordu: "Biz, Fransız zencileri, Fransız kalmak istiyoruz; Fransa bize her hürriyeti tanımış ve hiç bir çekingenlik göstermeksizin bizi kendi Avrupalı çocuklarıyla bir araya getirmiştir."¹³

1957 gibi yakın bir tarihte, bu çeşit düşünceler artık pek tutunmadığı hâlde, Fransız kabinesinde bakan ve Afrika'nın en büyük partisi Rassemblement Démocratique Africain'in önderi olan, Fildişi Kıyısı'ndan Félix Houphouët-Boigny Birleşmiş Milletler'de aynı görüşü şöyle savunuyordu:

Fransız topluluğunda bulduğumuz hürriyet, eşitlik ve kardeşliği benim rengimde, benim ırkımdan ve uygarlığımdan olan insanlara tanıyan dünyada başka bir ülke var mıdır?¹⁴

Houphouët bu konuşmasında, ulusal bağımsızlık "mistik" ini olumsuz ve modası geçmiş bir şey sayarak reddediyor, ona karşılık uluslar arasında karşılıklı bağımlılığı bu yüzyılın bir zorunluluğu olarak belirtiyordu. Gana bağımsızlığa kavuştuktan kısa zaman son-

(13) Raymond Leslie Buell, *The Native Problem in Africa*, New York, Mac-Millan, 1928, II, s. 81.

(14) Address on Togoland and Black Africa, *Speeches and Press Conferences No. 85*, New York, Ambassade de France, Service de Presse et l'Information, Ocak 1957, s. 7. "Önünüzde Fransız Cumhuriyetinin bir bakanı, sosyalist önderliğinde bir hükümetin üyesi, geleneklere uyan bir Afrikalı, orta sınıftan bir Afrikalı, Fransız Siyah Afrikasında en büyük demokratik halkçı hareketin önderini görmek mânen yükseltici bir manzara değil midir?" diyordu. s. 3. Bazı Afrikalılar aydınların Fransız toplumu içinde erimelerini yükseltici bulmayarak bununla ilgili kanılarını daha alışılmış milliyetçi sözlerle ifade ettiler. Sömürge boyunduruğu altında yaşayan halklar için bunu bir ihanet olarak ilân eden bir Afrikalı, aydınların asıl görevini "önce, Siyah Afrika'ya hizmet olduğu ve dünyanın sayısını kendi ülkeye göre tam bağlılık oranında kazanacağı" şeklinde belirtti. Kader Fall, "Problème mize tam bağlılık oranında kazanacağı" şeklinde belirtti. Kader Fall, "Problème de l'élite en Afrique Noire," *Les Etudiants Noires* Parient, Paris, Présence Africaine, 1953, s. 38.

ra Abiesse'da Kwame Nkrumah ile buluştuğu zaman da Nkrumah'ın Altın Kıyısı için elde ettiği sonucu "Fransız kültürü almış Afrikalılar" için reddediyor, "ulusların eşitlik ve kardeşlik içinde bir arada toplanmaları" anaçının güdülmeyi savunuyordu.¹⁵¹

Yönü bugünkü akıma daha uygun, İleri gelen kişilerden biri de Léopold Sedar Senghor'dur; Senegal'de büyük nüfuzu olan, Fransızca şiirleri ile tanınmış, Fransız kabinelerinde bakanlık etmiş bir insandır. Houphouët gibi o da milliyetçiliği yirmence yüzyıl için çok der bir akım olarak görmektedir, ama o, Afrika'nın kendine özgü toplumsal mirasına daha önem vermekte, Afrika'nın varlığını özün olan "zencilik" in —kendisinin pek hoşlandığı bir terim ile Négritude'ün— yapılan hesaplarda başu alınması gerektiğini İleri sürmektedir.¹⁵² Ona göre, kurtuluş yolu federasyondur, ama federal birliğün gerçek bir anlam taşıyabilmesi için federasyona giren birimlerin mutlaka güçlü ve otonom olması zorunludur. Bunun için Senghor Afrika'da mevcut İki Federasyonun —Fransız Batı Afrika'sı ile Ekvatoryal Afrika birliklerinin— muhafaza edilmesini ve güçlendirilmesini Fransa-Afrika topluluğunun meydana getirilmesinin ön koşulu sayar. 1956 ve daha sonraki yıllarda Senghor Fransız makamlarını, Afrika ülkelerini birbirine düşürmek ve federasyonlara giren birimlere gereğinden fazla bölgesel yetkiler tanıyarak federal birliği zayıflatmakla suçlandırdı.

1958'de Gine'den başka diğer Afrika sömürgeçlerinin hepsinin De Gaulle'ün yeni Fransız Topluluğu'na girmeye karar vermeleri olayının da gösterdiği gibi, Fransa ile şu ya da bu şekilde bağları devam ettirmek düşüncesi hâlâ revaçtadır. Bununla birlikte, savaş sonrası dönemde ısrarla kendini gösteren akım, Afrika'nın kendine özgü bir kişiliği olduğunun belirtilmesidir; bu kişilik Fransız kültüründe değil, kendine özgü şekillerde ifadesini bulmak zorundadır. Dördüncü Cumhuriyetin ölli doğan Fransız Birliği teçebbüsünde Afrikalılara tanınan İkinci derecede bir ortak olma durumu şimdi reddedilerek Fransa ile Afrika ülkelerinin eşitliği istenmektedir. Afri-

151) Felix Houphouët-Boigny, "Black Africa and the French Union," *Foreign Affairs*, C. 35, No. 4 (Temmuz 1957), s. 597. Ayrıca bak: François Mitterand, *Présence Française et Absence*, Paris, Plon, 1957, Bölüm IV, Bölüm V; Paul-Henri Spix, *Une Nouvelle Afrique*, Paris, Plon, 1957, Bölüm V.

152) Senghor'un tutumu şurada: "Biz verdikimizi kendi içimizde eritmeye hazırız, fakat sizin için de eritmek istemiyoruz." Robert Delavignette, *Freedom and Authority in French West Africa*, s. 50.

katılların Fransa ile bir ortaklığa girmek için istedikleri fiat gitlikçe yükselmektedir.

Afrikalıların bu yeni tutumu, Rassement Démocratique Africain partisinin önderlerinden birinin 1957 Eylülünde Bamako'da toplanan kurultayda söylediği şu sözlerden de anlaşılmalıdır: "Biz metropol ile evlenmeyi kabul ederiz, eğer boğanma hakkımıza mahfuz tutulursa."¹⁷

Bu yeni akım bir çok yetkilerle kendisini belli ediyor. Siyasal partilerle sendikalar daha bir kaç yıl önce Fransız parti ve sendikalarına bağlıyken, şimdi pek çoğu, Afrika'da tabana oturmuş, bağımsız kurumlardır. Siyasal bir önder için Paris'te Parlâmentoya, hâle hükûmete girmek eskiden önderin itikadını yükselten bir şey olduğu halde şimdi şüphayle karşılıyor; çünkü bu durum onun Fransız siyasetine bağlı olduğunu, Afrika'nın çıkarlarını serbesiçe savunamayacağını gösteriyor. Bamako toplantısında Houphouët sözü geçen partinin önderliğinde kaldı, ama Gise'nin daha genç ve daha radikal öderi Sekou Toure'nin Parti'nin siyasetine şekil vermekte daha büyük etkisi olduğu görüldü; bu siyaset ise, Paris'te yerleşmiş bulunan Houphouët'in hoşuna gitmeyecek kadar keskin bir şekilde Fransa'ya meydan okuyordu. Paris'e yönelik ayrılıyor, Afrika'nın kendi kendine toparlanmasa geçiyor. Bu yönde atılmış önemli bir adım, tek bir parti halinde birleşmeyi görüşmek üzere 1958'de Paris'te toplanan —Paris oluşu üzerinde durulacak bir nokta— Afrika ülkeleri partilerinin savundukları görüştür; yaktı amaç, Fransa ve öbür deniz-agrı ülkeleri de içine alan federal bir cumhuriyet kurmak olduğunu kabul etmekle birlikte, Bağımsızlık iste-me haklarını kuvvetle belirtmişlerdir.

Fransa'nın Afrika sömürgelerinin son yıllarda geçirdiği siyasal değişiklikler hızı ve genişliği bakımından baş döndürücüdür. Bu gelişmenin aşamalarını işaretleyen üç olay vardır. Birincisi, savaş yıllarında değişen görüşlerin çoğunu içine alan ve göre çarpıcı yenilikler getiren 1946 Anayasası ki; Bu Anayasa'nın kabulü sonraki on yıl içinde yeni reformların yapılmasına yol açmıştır. İleriye doğru

(17) Le Monde, 28 Eylül 1957 1949'da J. H. Hissings Fransa'nın Afrika Üstüğü olarak düşünceleri hakkında partileri söyledi: "Evliktir sizde çitliği olacak- lar, gülsöz kalın çocuk yaşmaklı kadın büyüklüğe tek-tarafı sayı ve itaat ev- liliğinden yavaş yavaş kalmaktadır. Fakat boğanma olmayacaktır. Tanrı'nın —ki Fransa olduğu biliniz— birleştirildiği hiç bir kul ayıramaz." Manchester Guardian Weekly, 24 Mart 1949.

ikinci büyük adım 23 Haziran 1958'de *loi cadre* denilen kanunun geçirilmesi ile atılmıştır; deniz-aşırı ülkelerdeki yasama meclislerinin yetkilerini artırarak ve sorumlu bakanlar kurulları kurulması ilkesine doğru yönelen bu kanun yerinde yönetim ve kendi kendini yönetme durumlarına yolu açmış oluyordu. Ayrıca, her yerde genel seçim usulü, tek bir seçmen külesi kabul olunuyor, böylece, sömürgelerde yerleşmiş Avrupalıların bazı ülkelerde hâlâ sahip oldukları ayrıcalıklı durum ortadan kaldırılıyordu. Yerli halkın baskısı henüz dayanılmaz hâle gelmeden geçirilen bu kanun, hem Fransız toplumu içinde eritme (asimilasyon) fikrinden, hem de Cumhuriyet'in bir ve bölünmez olduğu geleneksel görüşünden vazgeçildiğini gösteriyordu. Uygulama bakımından artık ana sorun sömürgelerin kendi kendilerini yönetmeğe doğru gidip gitmeyecekleri değil, bu gidişin ne hızda olacağıydı. Togoland ve Kamerunlar gibi vekalet altında-ki ülkelere yakın bir gelecekte bağımsızlık vüdedilmişti.

Üçüncü büyük adım, Cezayir buhranı sonucunda De Gaulle'in 1958'de iktidarı ele almasından sonra atıldı. Fransa artık, 1911'de De Gaulle'in himayesinde toplanan Brazzaville Konferansı'nın deniz-aşırı ülkeler için Fransız yönetimi dışında muhtar yönetimler düşünülmemeyeceği konusunda koyduğu sert ilkeye bağlı kalmayacaktı. Bu kural yalnız Cezayir için yürürlükte katiyordu. Fransa'da pek de heyecan uyandırmayan bir hareketle De Gaulle, öbür deniz-aşırı ülkelerden her hangi birinin her hangi bir zamanda bağımsızlığını ilân etmekte serbest olduğunu bildirdi. 1958'de yapılan anayasa referandumu, deniz-aşırı ülkeler bakımından bağımsızlık konusunda bir plebisit niyetindeydi ve Gine'den gayri Fransa sömürgeleri referandumu "evet" diyerek Fransa ile bağlarını sürdürmek yolunu seçtiler. Bir çok yerlerde seçimlerin sonucu oybirliğine o kadar yaklaştı ki, ister istemez totaliter rejimlerde yapılan mutlak plebisitleri hatırlattı. "Evet" diyen oyların sayısı Fildişi Kıyısı'nda, Yukarı Volta ve Orta Kongo'da yüzde 99'u, Ubangi-Şarî'de yüzde 85'i, Sudan ile Senegal'de yüzde 97'yi ve Moritanya'da yüzde 81'ü buldu. Öbür yandan, Gine'de, daha önce De Gaulle'e karşı neşken "Yoksulluk içinde hürriyeti, köleliğin zenginliğine tercih ederiz" demiş olan Sékou Touré Fransızlara karşı bütün gücünü kullandı ve burada oylar yüzde 85 "Hayır" çıktı. Nijer, Çad ve Madagaskar'da çoğunluktan ayrılan oyların oranı beşte-birdi. En beklenmedik sonuç Cezayir'de alındı: Kayıtlı seçmenlerden yüzde 80'inin oylamaya katıldığı bu ülkede 3.589.878 kişi, yani yüzde 96.7'si, "evet" demiş-

ti; ne var ki, Cezayir'de yapılacak iki tercih içinde bağınamlık seçilmemiştir."

Beyinci Cumhuriyetin Anayasası, gerekçesinde "halkların kendi geleceğini serbestçe tayin etmeleri" ilkesinden hareketle, Fransız Topluluğunda kalmak isteyen deniz-aşırı sömürgelerin birer üyesi olmaları bu Topluluğun temel ilkelerini koyuyordu. Gitle'nin bağımsızlığıyla sonuçlanan plebisitten sonra Büyük Sahra'nın güneşli ki Fransız ülkeleri —Somaliland hariç— yeni anayasanın tanıdığı, kendi kendilerini yönetmekte geniş yetkilere sahip birer cumhuriyet olduklarını ilân ettiler. Bundan sonra, yeni Topluluğun nasıl işleyeceği, ve Topluluğun dış politika, savunma, ortak ekonomik işlerde ve daha başka konularda ne gibi ortak müesseselere sahip olacağı meselesi araştırılmaya başlandı.

De Gaulle, belki başka hiç bir Fransız önderinin vermediği cesaret edemeyeceği şeyi verdi. Her hâlede şöyle bir görüşe dayanarak şansını denemeyi göze aldı: Fransa'nın yönetilmekte olduğu ülkelere kendi yollarını seçme hakkı tanırsa, bunlar Fransa ile bağlarını koparmamayı tercih edeceklerdi; tıpkı, İrlanda ile Birmanya dışında, öbür İngiliz sömürgelerinin İmparatorluk Topluluğu'nda kalmayı tercih etmiş oldukları gibi.

Bununla birlikte, Fransız Topluluğu'nun işler bir duruma gelebilmesi için Fransa'nın çok derin kök salmış bir takım geleneklerinden ve tutumundan vazgeçmesi, savunma ve dış politika gibi hayati önemde sorunlarla ilgili federal müesseselerde boyaların çoğunluğu kaybetmesi ihtimalini gözde alması gerekecektir. Kendi geleceğini tayin etme isteğinin evrensel gelişme seyriine bakarak kuvvetle iddia olunabilir ki, Fransa Afrika'da, Fransa ile bir çeşit bir bağı sürdürmeğe ne kadar istekli olursa olsun, aynı yolu izleyerek çitlik ve bağınamlık üzerinde durar edecektir. Fransız toplum ve kültürü içinde eritme (assimilation) ilkesi kütüleri içine alacak surette genişletince gücünden kaybetmeğe başlayacaktır. Küçük bir grup, yerli kütleden "gelişmiş" aydınlar olarak ayrı tutulan ilk bir iki kuşak, Fransızlaşabilir, ama bunların sayısı, belli olmayan bir sınırdan sonra yeni kuvvetler sahneye çıkmakta, hem nicelik, hem de nitelik bakımından değişiklikler meydana getirmektedirler. Geniş halk kütlesi gittikçe artan sayılarda siyaset sahnesinde yer aldıkça işle-

(18) Oyuma ile ilgili rakamlar için bak: Birth of a New Community of Free Peoples, French Affairs No. 71, New York, Ambassade de France, Services de Presse et d'Information, Ekim 1958

rin Fransa'nın değil, Afrikalı ulusların nihaveri etrafında dönmesi ihtimali kuvvetlenmektedir.

Senghor, plebisitte "evet" oyunun verilmesinin sömürge rejimini kabul etmek anlamına gelmediğini, yeniden meydana getirilecek bir birlik içinde Afrika uluslarının bağımsızlığı onların taşıdığına açıkça belirtti:

Topluluk bizim için, bağılı bağımlı ülkelerin kavustucu bağımsızlık biçiminde bir bağımsızlığa kavuşmak için bir çile; kapıcı, bir araçtır. Bizim ulaşmak istediğimiz, elde edilmesi kolay olan yerde bir bağımsızlığın ötesinde, gerçek bağımsızlıktır.¹⁹

Fransa'ya bağlı toprakların isterlerse ayrılabilirliklerinin Fransa'ca kabullü, De Gaulle 1958 yılında Afrika gezisinde yaptığı konuşmalarında bu hakkı ädeta söz gelişi ileri sürüncüye kadar geciktirdi; oysa İngilizler bu adımı önceyi önce atmışlardı. 1945'den beri İngiliz politikası, bağımlı ülkelerin ekonomik ve siyasal olgunluğuna erişip erişemediklerini araştırmakla oyalanmak yerine, son amaç olan bağımsızlığa kavuşturma sürecini hızlandırmaya yöneldi. Kendi kendini yönetme hakkını buna lâyık olanlara verilmesi ilkesi hülâ yürürlükteydi, ama gerek "lâyık olma" nın tesbitinde kullanılan ölçülerde, gerekse imparatorluk çıkarlarının en iyi hangi şekilde kurulacağı konusundaki görüşlerde yeni koşullara uygun köklü değişiklikler yapılmıştır. Beyazların yerleşmiş olduğu bölgelerde yalnız ciddi güçlüklerle karşılaşmaktadır; De Gaulle'in Kara Afrika'ya tanıdığı bağımsızlık hakkı Cezayir'e tanınmadığı gibi, İngiliz siyaseti de Kenya ile Rodezya söz konusu olunca bocalayıp duraklıyor.

Bugüne kadar İngilizler, Fransızlarla Hollanda'lılara kıyasla, parçalanmakta olan imparatorluklarının çok daha büyük bir kısmını kurtarmayı başarmışlardır. Bu başarılarına neden, büyük kısmı ile, kendi imparatorluklarına doğmasına yardım ettiği kuvvetlere karşı gelmek yerine, o kuvvetlerin suyuna giderek iş görmek konusunda aldıkları akıldca karardır. Sömürgecilikten ayrılmaya bir kez karar verdikten sonra İngilizler, kendilerine bağlı halklarla aralarındaki münasebetleri her zaman bozmay olan ırk ve renk ayrımı konusundaki duyargıların üstüne çıkabildiklerini göstermişlerdir. Yüz yıldan daha uzun bir zaman önce Kanada üzerinde bir rapor hazırlayan Lord Durham şöyle diyordu:

Hic bir yerde İngiliz ırkı, kendisine yabancı gelen âdetleri, gelenekleri ve kanunları benimzeme mecburiyetini göstermemişler; kendi ü-

(19) Le Monde, 1 Ekim 1958.

İnsanlara fazla değer vermezmiş olabilmelerinde, başkalarının haklarını ihlâlcülerini ve hay karışmazlıklarını onlara belli etmemek için hiç çaba göstermemektedirler.¹²⁰

Verileri içine almayan İngiliz kulüpleri, İngilizlerin deniz-aşırı yerlerde nasıl davrandıklarının nam salmış örnekleriydi. Sömürgeciğin geçmişe mülolması ile birlikte bu tutum ve görüşlerin de ortadan silindiği görülüyor. Sömürgecilerden, kovulmayı beklemeden çıkıldıkları için dost ve iç ortağı olarak geri kabul olundular.

Halkı Amerika Birleşik Devletleri bir yana, İngilizler yönetimleri altındaki halklara kendi kendilerini yönetme sistemine götürecek geniş milletseverler sağlama konusunda diğer devletlerden daha ileri gitmişlerdir. İmparatorluğun yetkilerini kötüye kullanmış ve başkalarında buhanmış olduğu konusunda liste çok uzun olmakla birlikte, İngiliz sömürgelerinde genellikle tanınan söz, basın ve toplantı hürriyetleri bir çok bağımsız ülkeyi utandıracak derecedeydi. En güçlü ve olgun milliyetçilik hareketlerinin her zaman İngiliz sömürgelerinde yer alması bundandır. Sir (daha sonra Lord) Frederick D. Lugard, böyle bir durumu İngilizlerin kendilerinin tasarladıklarını söylemekle övünen tek kişi değildir:

Sayet Hindistan ve Mavi'de olduğu gibi halk arasında tedirginlik ve bağımsızlık istekleri varsa, bu, onların yüzyıllar boyunca yuksun buldukları bilgilere ve bağımsızlığın değerini bilmelerine öğretmiş olmasızlıktandır. İhtimalleri, ne derece ilerlemiş olduklarının bir ölçüsüdür.¹²¹

Bunun en güzel çarpın örneği olarak Hindistan'ı ileri sürerek olmak, bu memleketle tam bağımsızlık verilmeden önceki onbeş, yirmi yıl süresince İngiliz yönetiminin uyguladığı ağır baskı politikasına unutmuy olmakla suçlanabiliriz, ama bu türlü tedbirlerin hep-

120) Lord Darnley's Report on the Affairs of British North America, der. G. P. Lucas, Oxford, Clarendon Press, 1912, II, s. 38. Rapor daha bir çok sömürge münaşebeleriyle ilgili olarak kullanılabilecek bir dâle devam etmektedir: "Fransuzlar İngilizlerin hokâmîlik ve idareetirliklerinden şikâyet ettiler; İngilizler Fransuzları sayı ve güçle uğramış bir halkın zaflarıyla suçladılar ve onları göçlü ve hokâmîlikle şikâyet ettiler. Her iki ukin birbirine suçladılar ve onları göçlü ve hokâmîlikle suçladılar. Her iki ukin birbirine bû çok kötü karışmazlık, her kelişme emelleri onları en müstemmel değersizleştirme ve her iç ve mahûl hareketin arkasında gizli bir ihmal ve kasıtlık dolayla suçlamakla meşgul olmaktadır." Bu, iki ukin savası sırasında İngiliz-Hind münaşebelerini sayı içi anlatmaktadır.

121) The Dual Mandate in British Tropical Africa, Edinburgh ve London, W. Blackwood and Sons, 1922, s. 618

şini hesaba kattıktan ve ırk ayrımını da bina ekledikten sonra bile, gene, üzerinde durulması gereken çok önemli bir dizi gerçek kalmaktadır. Bunlar arasında çok sayıda Hintlinin Batılı eğitim görmesi, zamanının büyük kısmını millî dâvanın yayılıp tutunmasına hasreden yerli basının gelişmesi, Kongre Partisi ve Müslüman Birliği gibi büyük siyasal kurumların varlığı, türlü kademelerde meclis ve idare teşkilâtının kurulmasıyla yerlilerin bu kurullarda gittikçe daha büyük rol oynaması gibi gerçekler vardır. Hint milliyetçiliği, İngiliz yönetiminin kusurlarından çok başarılarının sonucudur. Milliyetçilik hareketinin, modern dünyaya uymakta geçiken prensiplerde gelişmeye, memleketin doğrudan doğruya İngiliz yönetiminde olan kısmında gelişmiş olması, üzerinde durulacak bir noktadır. İngilizlerin 1845'den önce çok az şey yaptıkları ve yaptıklarında da çok geç kaldığı iddiasına karşı, verilecek pek bir cevap bulunması da, öbür sömürge rejimlerinin pek çoğuna kıyasla bir çok bakımdan gene de Hindistan'daki yönetim siyasal ilerlemelemleri bir modeli sayılabilir ve bağımsızlıktan sonra kurulan devletin yerleşmişliği ve oturmuşluğu Nehru ile arkadaşlarının devlet adamlığı nitelikleri için olduğu kadar İngilizler için de bir övgüdür. İngilizlerin Hindistan'ı bırakış tarzı, iki ülke arasında çok uzun süren mübamebelin en kötü yanlarını unutmak, en iyi yanlarını ise hatırla tutmak imkânını vermiştir."

"Böl ve hüküm ol" kuralını uygulamakla sak sak suçlandırılan İngilizler, son zamanlarda, uluslara var olmadığı bazı sömürgelerinde birer ulus meydana getirmek yolunda etkili tedbirler almaya başladılar. Bu pek seyrek rastlanan olayın, yani, bir sömürge devletinin kendi görevlerini devretmek amacıyla gerekli şartları yerinde meydana getirme çabasının en ügünç bir örneği Malaya olmuştur," ama Afrika ülkelerinde de benzeri bir programın uygulandığı görülmektedir. Antiller'de bir federasyon kurulması için bankı, ndaların

(22) Madam Pandit şöyle yazmıştır: "İngiltere'nin Hindistan'da devam eden rebu demokratik müesseseleri ve geleniği, tarafsız davranması ve meşhur meşhurdur" Vijaya Lakshmi Pandit, "India's Foreign Policy," Foreign Affairs, C. 31, No. 3 (Nisan 1951), s. 437.

(23) A. B. D. Peterson İngilizlerin Malaya'da bir milliyetçi hareket yaratmak için müesselerine ediyene işareti ediyor, "Bade Malaya'da İngiliz meclisleri o ülkenin halkından daha fazla ulusal bayrak, ulusal marş, ulusal orkestra, ulusal polis kuvveti ve ulusal okulların yapılmasıyla ilgilidir." "The Birth of the Malayan Nation," International Affairs, C. XXXI, No. 3 (Temmuz 1955), s. 311. Buna benzer bir sorunun Afrika ile ilgili olarak tartışılması için bkz: David E. Apter, "Political Development in Uganda," Current History, C. XXX, No. 177 (Mayıs 1956), s. 269-276.

kendisinden çok Londra'dan geldi. İktidarı devretme kararı, milliyetçi önderlerle bir derece işbirliği edilebilmesini sağladı; oysa daha önceki tutumda buna hiç imkân yoktu. Nkrumah hapisten çıkarılıp Altın Kıyısı'nın yeni model hükümetinin başına getirildi. İşbirliği cümlede çekinden nokta, imparatorluğu batırmağa çalışanların elbirliği eder görünmek değildi, çok fazla ve çok açık işbirliği ederek milliyetçi önderlerin bağımsızlığına gülme düşürmek endişesiydi; milliyetçi olarak tanınan kişilerin hiç değilse dıştan görünen davranışıyla emperyalistleri yermesi şarttı; ama gerçekte, yerdığı insanlarla saki temas halinde çabıyor olabülürdü.²⁴

Bağımsızlığa yaklaşıncı, ya da kavşınca, bir kısım milliyetçi önderler, daha önceleri sömürgecilğe yaptıkları saldırılarda garip bir çelişme meydana getiren bir şekilde, memleketlerini bağımsızlık yoluna soktuğu için İngilizlere'ye minnetlerini belirttiler. Gana Başbakanı Nkrumah İngiltere'ne "temtinli önderlik ve yol göstericiliği" ni överek bu devletin hâlâ "büyük ve vefalı bir dost" olmasının kendisine cesaret verdiğini söyledi. Nijerya Doğu Bölgesi'ne kendi kendini idare etmek hakkı tanıdığında, Başbakan Azikiwe, Nijerya'nın ilerlemesine yardım edebilmek için tropikal iklim şartlarına göğüs veren "fedakâr kahramanlar" ı övdü.²⁵

Sömürgeci için mutinlik çağına artık gelmiş olduğu duygusu, beyazların yerleşmiş ve hâkim unsur haline gelmiş oldukları sömürgelere bakınca doğup alınmaktadır. Buralarda İngiliz gelenekleri birbirleriyle keşip işleri karıştırmaktadır. Kendi geleceğini tayin etme ilkesi hıme tanınacak ve imparatorluk yönetiminin yükümleri nekerdir? Amerikan İhtilali ile eski dominyonların gelişme seyrine bakılınca, deniz-aşırı ülkelerde hür doğmuş İngiliz aslından insanların hem kendilerini, hem yerli halkı yönetme hakkına sahip oldukları sonucu çıkarılabilir. Amerika'nın sömürgecilğe karşı olan geleceksel tutumunun Cezayir sorunuunda, oradaki Fransızlardan çok Cezayir halkının desteklenmesini gerektirdiği üeri silrildiği zaman Fransızlar bu noktayı insafsızca hatırlatmaktadır. İngiltere 1909 yılında Güney Afrika sömürgeleri üzerinde donetimi gevçeliş, beyaz azınlığın kara çoğunluğun tepesine bindiği Güney Afrika Birliği'ni

(24) Bu nokta için bak. David E. Austin, *The Gold Coast in Transition*, Princeton, N. J., Princeton University Press, 1965, s. 306-307 ve diğer yerler.

(25) Bu ilki önderin tam demerleri için bak. Ghana Today, C. I, No. 8 (12 Haziran 1967) ve West Africa, No 3128 (25 Ocak 1958), s. 93

kurduğu ve 1923 yılında da Güney Rodezya'ya muhtar bir yönetim tanıdığı zaman bu davranışlar liberalizmin birer zaferi sayılmıştı.

Madalyonun öbür yüzü 1923'de yayınlanan İngiliz Beyaz Kitapı'nda belirtildi; bu kitap sömürge yönetimleri için o kadar yüksek standartlar koyuyordu ki, bunlara pek az halde erişilebildi:

Kenya her şeyden önce bir Afrika ülkesidir ve Majestelerinin Hükümeti, Afrika yerlilerinin çıkarlarının en başta geldiği bu çıkarlar, göçmen grupların çıkarlarıyla çatıştığı durumlarda birincilerle üstün tutulacağı konusundaki kısmi kesinlikle kaydetmek zorunluğa dayanır. Kenya'nın yönetimi konusunda Majestelerinin Hükümeti kendisini, Afrikalı halk adına bir vesayeti yerine getirmekle ödevli sayar ve amacı yerli halkların korunması ve kalkındırılması olan bu vesayeti beyazlarıyla paylaşmak ya da başkalarına devretmek imkânını sahip değildir.²⁶

Burada ifade olunan ilke, çok geçmeden kırılmaya başladı. 1931 yılında İngiliz Parlamentosunun her iki Meclisinin Ortak Komisyonu, yerli halkın çıkarlarının üstün tutulacağı deyimini, halkın ezici çoğunluğunun çıkarlarının azınlıktaki her başka ırkın çıkarlarından daha aşağı tutulmaması anlamında yorumladı. Sömürge siyasetinin son ifade şekline ise üstünlük kelimesinin yerini ortaklık almış ve bu ortaklıkta Avrupalı azınlık büyük ortak durumundaydı. Afrikalıların şiddetli itirazlarına rağmen 1953'de Merkezi Afrika Federasyonu'nun kurulması ise işlerin yürütülmesinde üstünlüğün hâlâ beyazlarda olduğunun bir deliliydi. Kenya'da, Sömürgeleşen Bakanlığının işleri az çok dikkatle izlemesi sayısında ırklar arasında çöyle, böyle bir denge kurulabilirdi, ama burada bile, eski bir Kenya Valisi'nin belirttiği gibi, bir Beyazlar-Afrikalılar sorunu vardı: "İngiliz Dış İşleri Bakanlığı, sömürgeye yerleşmiş beyazların kararlı direnişleriyle her karşılaştığında yaptığı gibi burada da boyun eğdi."²⁷ 1957'de Kenya için hazırlanan Leunox-Boyd Anayasası 6 milyon Afrikalının 60.000 Avrupalıdan çok daha fazla şeyler elde edememesi için ince düşünülmüş tedbirler koyuyordu.

Kuzey ve Güney Amerika'daki Kırsal Dertlilerin durumu da dahil olmak üzere, Afrika'da ve daha başka yerlerde geçirilen tecrübelerle bakınca, sömürgeleşen beyazların, aralarında yaşadıkları yerli halkların ilerlemesi bakımından pek yararlı oldukları sonucunu kolayca çıkarmak mümkün değildir. Tam tersine, sömür-

(26) Buell, I, s. 367-382.

(27) Lord Ahrincham, Kenya's Oppression, London, Faber, 1953, s. 33.

gelerde yerleşen beyazların, ekonomik bakımdan kendileri en ileri sınıfları hâlede, Afrikalıların ilerlemesini hızlandırıcı değil, daha çok geciktirici bir rol oynadıkları görülür. Bütün öbler insanlar gibi Avrupalı göçmenlerin de kendi öz çıkarları ile ilgilenmeleri kaçınılmazdır: beyaz ırkın üstünlüğü ve iş gücünün ucuz ve uyalsız olması bu çıkarlar arasında. Her alanda üst yerleri tutmuş olduklarına göre, Afrikalıları ilerleme yoluna sokup kendilerine rakip hale getirmeyi istememektedirler. Doğu ve Orta Afrika halklarının Batı Afrikalılara kıyasla eğitim, meslekler, ekonomik ve siyasal gelişme konularında daha geri durumda kalmalarında, yerleşmiş Beyaz toplulukların hâkimiyeti hiç şüphesiz rol oynamıştır. 1951'de belirtildiğine göre, "Doğu ve Orta Afrika'da yarı yüzyıllık Avrupa yönetiminin sonradan memur kadrolarında başta gelen yerlere tayin olunmuş tek Afrikalı yoktur."²⁸ Üç yıl sonra Orta Afrika Parlamentosu'na seçilen Afrikalıların birisi "Avrupalılar ile Afrikalılar arasındaki munasebetin bir efendi ve usak, üst ve alt munasebeti olduğu bir devlette nâhi başında bir Afrikalı üyeler kadrosunun gelişmesi pek beklentmez," diyordu.²⁹ Bu yüzden, Orta Afrika ve Kenya halkları, ovalarda yerleşmiş beyazların hâkimiyetine girmektense Sömürgeci Bakanlığının kanadı altında kalmayı tercih ediyorlardı. Nyasaland'ın bir kısmı yerli reisleriyle diğer ileri gelenlerinin İngiliz yönetiminin devamı için Kraliçe Elizabeth'e verdikleri dilekçede federasyon kurulmasının Avrupalı göçmenlerin hâkimiyeti demek olacağı belirtiliyor ve bir ikazda bulunuluyordu:

Afrikalılar, siyasal hâkimiyetin Güney Afrika Birliği ile Güney Pasifik'te yerli halkın özel tarafsızlığı ve Avrupalı göçmenlerin siyasal hâkimiyeti Nyasaland'da da yer alması mümkün ve olacağına tedebbürlüce biliyorlar.³⁰

Avrupalı göçmenlerden, yarattıkları etkilerden çekinenler yalnız Afrikalılar da değildir. Chester Bowles'ın bildirildiğine göre, hangi koşulların Kongo'yu koloniyel yönetimine sokabileceğini Kongo

(28) W. Arthur Lewis et al., *Attitude to Africa*, Harmondsworth, Middlesex, Penguin Books, 1951, s. 49.

(29) J. E. Savanhu, "Gallant in Sir Ray Welensky," *New Commonwealth*, C. 28, No. 1 18 Temmuz 1951, s. 9. 1958 Federal Parlamentosu seçimlerinde toplam 7,000,000 Afrika nüfusundan 1,764 Afrikalı seçmen olarak yarışmıştı. *The New York Times*, 12 Ekim 1958.

(30) A Petition to Her Majesty Queen Elizabeth II against Federation made by Chiefs and Citizens of Nyasaland, London, the Africa Bureau, 1953, s. 6.

Genel Valisi'ne sorduğu zaman aldığı cevap şu olmuştur: "Yüzbin Beyaz Göçmen." Kendisine, Kenya Valisi olsaydı nasıl davranacağı sorulan Belçikalı bir başka yüksek memur, toprakları satın alarak beyazları memleketten dışarı sürüleceği ve gerekirse bunun için bütün NATO ordularını kullanacağı cevabını vererek, "ülke yönetimi beyazların eline bırakılırsa bütün Afrika'yı tepemize indirirler" demiştir."

Bu konu ile ilgili sorunların somut örneklerini bir çok ülkelerde görmek mümkündür. Vesâyet altındaki Tanganika'daki koşullar bu ülkeyi 1954 yılında gezen Birleşmiş Milletler Heyetinin raporunda ve bu rapor üzerinde tartışmalarda ayrıntılarıyla belirtilmiştir. Nüfus grupları arasındaki dengesizlik, Tanganika'ya, çeşitli-soydan toplulukların en göze çarpan örneklerinden biri durumuna getirmişti: 20,000 Avrupalı'ya karşılık (bunların 3000'den daha azı sivil olarak yerleşmiş durumdaydılar) 84,000 Asyalı ve 8 milyon Afrikalı vardı. Heyetin ziyareti sırasında Yasama Meclisi, resmi yanı ile olmasa da, Avrupalılar ile Avrupalı olmayanlar arasında sayıca bir eşitlik gösteriyordu; Meclis'in yedi Avrupalı, dört Afrikalı ve üç Asyalı üyesi vardı. 1955'de eşitlik ilkesi bir başka kılığa sokularak kabul olundu: Irk gruplarının her biri eşit birer siyaset varlık sayılarak her birine dokuz gayri-resmî üyelik tanındı. Heyet Raporu'nda belirtildiği üzere, bu çeşit bir temsil şekli ırklar arasındaki büyük sayı farkına uymuyor, "onların ekonomik, toplumsal gelişme ve kamu hayatını etkileme seviyelerini" yansıtıyordu. Resmî şekilde de çoğunluğun korunmasına dikkat olunuyordu; bunun bir nedeni her halde, Heyetin de belirttiği üzere, "çeşitli-soydan bir topluluk" deyiminin, gerçekte birbirinden ayrı üç toplum bulunduğunu örtmek isteyen iyi niyetli, ama yanlış, bir deyim oluşuydu. Siyasî partiler arasında en başta gelen Tanganika Afrika Millî Partisi adına Vesâyet Meclisi'ne ifade veren Julius K. Nyerere, Partininin, temsil ettiği ilkesini, Afrikalı çoğunluğun daha demokrasiye temeline geçilinceye ve nihayet tam muhtariyete ulaşmaya kadar geçici bir safha olarak kabul ettiğini belirtti. Tanganika'nın sadece Afrikalılar tarafından yönetimini Partininin hiç bir zaman savunmadığını söyle-

(31) *Africa's Challenge to America*, Berkeley, University of California Press, 1956, s. 81. Haziran 1953'de Kongo'da yaptığı bir konuşmada Sömürgeci Federasyon Başkanı yapılacak için "imkânları arttırmak ve nüfusun seviyemizi yükseltmek için Kongo'yu beyaz ırktan kişilerinle doldurmak ve memleketin sükkünü korumak için yönetenleri siyahların gözetiminde ve onlarla doğrudan doğruya kişisel temas halinde tutmak" olduğunu söylemekle tam ters yönde bir örnek vermişti.

yerek, Afrikalı olmayan insanların kendilerini ös yurtlarında hissetmelerini gerektiği ve hak ve ödevlerin toplu eşitlik değil, kişisel eşitlik esası üzerinden paylaşılması gerektiği noktasında ısrar etti. Heyet'in karar-ı ettiği üzere, "kendini yöneten ya da bağımsız Tanganika'nın öncelikle Afrikalı bir devlet olacağı ve yönetimin en çok Afrikalı ellerde olacağı kaçınılmazdır."¹³¹ Milyonlarca Afrikalı seçmen arasında bir kaç bin Avrupalının kendilerini ne derece rahat hissedebilecekleri de ayrı bir sorudur.

Eşsiz durumuyla öbür sömürgelerden ayrılan tek ülke Porto Riko'dur. İki milyonu aşan halkı milliyetçilikten vazgeçme — ya da başka şekilde yöceltme— yolunu seçerek Amerika Birleşik Devletlerinin siyasal sistemi içinde, daha önce benzeri görülmemiş bir şekilde, yer almayı kabul ettiler. Ya Amerikan topluluğunun gerçekten bir parçası durumunu geldiklerine inandıkları, ya da bu durumun daha yararlı olduğunu hesapladıkları için, Porto Rikolular genellikle şiddetli bir milliyetçilik hareketinden kaçındılar. 1952'de Topluluk Üyesi statüsünü kabul etmekle Porto Rikolular İspanyolca konuşan ve ayrı bir toplumsal mirasa sahip bir halk olmaktan vazgeçemediler; yalnız, bu mirasın büyük bir kısmının artık Birleşmiş Milletlerle paylaşın olduğunu kabul etmiş oldular. Porto Riko'nun öeri gelenlerinden Luis Muñoz Marín, memleketine, Birleşik Devletlerin bağımsızlığı içinde bağımsızlığına kavuştuğundan söz ederek yurt sevgisi ile bağımsızlığı birbirleriyle çelişen şeyler olarak gördüğünü ve bağımsızlığın "halkın en düşmanı" olduğunu belirtti. Onun kendi halkı için söyledikleri başka çok az memleket için söylenebilir:

Anladım ki bazı halk arasında milliyetçilik fikri yoktur, çünkü bu insanlar hüriyetin devin salmasını kavrayamazlar. Gene anladım ki, birinden kurtul seçmek zorlarsa halkın kendine göre bölgeleşmekten saygı ile idare eden, yukarıdan despotçe idare edene tercih ettirecektir.¹³²

(131) Report of the United Nations Visiting Mission to Trust Territories in East Africa, 1951, see Tanganyika, U. N. Doc. T/1142, 23 Aralık 1951, s. 183. Raport'a daha önceki adıf s. 189'de Nyereve Verdışal Nökleinde 7 Mart 1955'de konuşan Moru Verdışal Birliğinin "kendü kendünü yönetme zamanı geldiği tahıl, bunun bir çok irki kapsayan bir hükümet olmayıp Afrikalılar için Afrikalılar tarafından kurulan bir hükümet olacağı" tutumunun teküdüğü belirtilmektedir. Ekspozé, s. 129.

(132) "Development Through Democracy, "The Annals of the American Academy of Political and Social Science, C. 285 (Ocak 1953), s. 2. Hollanda Batı yarımküresindeki toprakların eşit, fakiri aynı kuralarda Puerto Riko'dakine benzer bir statü verdi.

Porto Riko ile aynı zamanda ele geçirilen öbür Amerika ülkelerinin edildiği teztibe bundan çok başka oldu. Porto Riko'nun peleceginin ne olacağı konusunda Amerikalıların düştüğü tereddüde karşık, Filipinlerin belli bir vesâyet devresinden sonra bağımsızlığa kavuşturulacağı önceden kabul olunmuştur. Filipinliler kendileri de millî dâvayı gütmekten ve bağımsızlığı son amaç olarak benimsemekten hemen hiç vazgeçmediler. Normal olarak seçimlerde, en geniş çapta bir bağımsızlığı en kısa zamanda isteyen parti kazanırdı. Belki de Amerika'nın bu hareketli ilk zamanlardan desteklenmiş olması yüzünden, Filipin milliyetçiliği Birleşik Devletlere karşı dostlukla büyük mîkyasta uzlaşabildi. Seçimlerde adayların Amerika'ya karşı gösterilerle itibar kazanma çabaları verimli olmadı. Bununla birlikte, Amerikan yönetimi süresince Filipinlilerin tutumu, Nkrumah'ın, Altın Kıyısı'nın Konvansiyon Halk Partisi'nin ilkesi olarak belirttiği düşünceye uygundu: "Tehlikeler içinde kendi kendimizi yönetmeyi, huzur içinde köleliğe tercih ederiz" ve "İlkin siyasal egemenliği elde et, ardından sana her şey gelir."

Sömürgeciliğe karşı kuvvetler külesi içinde çok çeşitli unsurlar vardır. Bu unsurların hepsini bilimsel bir kesinlikle tesbit edip aydınlığa çıkarmaya imkân yoktur, çünkü bunlar, büyük kısmı ile, sömürgecilik sisteminin elle tutulur, gözle görülür yanlarından çok, tutulmaz ve görülmez yanları ile ilgilidir. Ayrıca, bu kadar kısa bir zaman sonra sömürgecilik üzerine doğru bir hüküm verilebileceğinden emin olunamaz.

Herbert Lüthy'nin ileri sürdüğü görüş, alışılmamış derecede dengeli bir hükme varma çabasının ifadesidir. Lüthy bağımsız ulusların daha az değil, daha çok Avrupalılaşmak istedikleri nokta üzerinde haklı olarak duruyor. Onun vardığı sonucu göre:

Avrupa'nın sömürgeciliği ne bir cinayetler, ne de bir himmetler ebidir, modern dünyanın doğurduğu bir kendidir. Sömürge halklarından hiç biri sömürge sistemini mübâhale etmiyor, çünkü o bir yabancı idareciyi, ama hiç biri eskiye geri dönmek de istemiyor. Sömürgeciliğin tarihsel bakımdan savunulabileceği nokta budur.

(34) Ghana, Edinburg, New York, Toronto, Thomas Nelson and Sons, 1957, s. 152-163.

(35) "The Passing of the European Order," *Encounter*, C. IX, No. 5 (Kasım 1957), s. 7. İtaliyeli Lüthy'nindir. Bu, eski Kenya Valisi Sir Philip Mitchell'in "Eğer yoktur ki bütün 'sömürgecilik' denen oluşumlar bütün tarihi boyunca Af-

Avrupa'nın dünyayı nasıl ele geçirmiş olduğu inceleyir ve Avrupa'nın denetinden kurtulmuş bir dünyanın geleceği ne olacağı değerlendirilirken meselemin bu iki yanı —Avrupa'yı hem red, hem kabul ediy— hatırlanmalıdır.

Toplumsal bir yaratık olan insanın benimseyebileceği ve yakından kabulabileceği bir topluma ihtiyacı vardır. Sömürge yönetimleri eski biçimdeki örgütlü toplum düzenlerinin sürekliliğini tehlikeye düşürüyor ve yerine, kanun ve nizam, tarafsız adalet, iyi bir yönetim gibi beşenilmeye değer, ama buz gibi soğuk şeyler getirmeyi vadediyordu. Sömürge yönetimi ideal şekliyle, dürüstlük, adalet, beceriklilik ve hoşgörü örneği olabilirdi, ama zamanımızın tanıdığı bir sömürge yöneticisinin dediği gibi:

Sömürge yönetiminin o eski abes yetkileri halkın ruhsuna derinleştiğinde, o ne halkın yöneticisiydi, ne de halk tarafından ve halk için bir yönetim. Sömürge yönetiminin ne düşündüğü ve amaçları, halk için derin bir ardi, planlarını şekil hazırlar ve hiç beklenmemiş bir şekilde tepeden inme vururdu. *

Yeni parlayan önderlerin Batı'dan alıp getirdikleri ulus kavramının derin, duygusal bir çekiciliği vardı. Bu, gittikçe artan huzursuzluğun bittirileşip bir merkez etrafında toplanmasına yarayacak nitelikte yeni bir saandı. Hem çözülmekte olan toplumları yeni bir düzen içinde birleştirme imkânını sağlıyor, hem de halkın kendisinin baş rolü oynayacağı bir aksiyon programı ileri sürüyordu.

Milliyetçilik, sömürgecilik çağının en başta gelen biricik sonucu olarak beliriyor, ama olaya yakından bakınca, çok tartışılabilir yönleri olduğu görülüyor. İmparatorluk devletlerinin meydana getirmekte büyük rol oynadıkları uluslar ve milliyetçilik hareketleri hâlâ oluşma hâlinde. Bazı yerlerde ulusun dış sınırları ortadan silinmiştir, kimin u ulusun okluğu açıkça belli değildir, ayrıca milliyetçilik hareketi çok yönlüdür ve hangi yönlü tutacağı bilinmemektedir. Başkentteki Batı eğitimi görmüş önderlerle, şehirlerin okulu yarında kırılmış, yokmuş iççileri ve köy ve çiftliklerin okuma-yazma bil-

riklerinin altında sivilizasyonu hızettiren en koruyucu, en tarafsız ve en etkin kuvvetler oluşuyor. Daha iyi örnekler, hastaların bulamazsa bu geçceği değiştirmes " sözesinde daha kolay kabul edilebilir bir yarıdır. "Africa and the West in Historical Perspective," *Africa Today*, ser. Harinet, s. 32.

(26) H. J. van Meek, *The Strains of Democracy in Southeast Asia*, New York W. W. Norton and Co., 1960, s. 78

meyen halkı arasında ne gibi temel ortak duygu ve değerlerin bulunduğunu tesbite girişmek, bir takım süssü genel hükümlerle söze başlayıp gene bu çeşli hükümlerle sözü bitirmekten öteye pek geçmemektedir. Gerçi bu belirsizlik ve içten farklılaşma durumunun dünyanın her yerinde, her ulusta görüldüğünü kabul etmemek gerçekleri bilmemek olur; yalnız, daha ağır tempoda bir evrimin daha tek-türlü sonuçları olan eski uluslarda ayrılıklar daha az keskin ve daha az göze çarpıcıdır. Konunun eriştiği bu noktada artık, ulus ve milliyetçilik fikrinin bilinen ve bilinmeyen alanlarını ve bu fikrin modern dünyada işleyiş şekillerini araştırmak zorunluğu beliriyor.

ULUSUN NİTELİĞİ

Modern dünyayı yaratan, çağımızın özü o büyük devrimin temel niteliklerinden biri de, çeşitli halkların birbirini ardından birer ulus olarak varlıklarının bilinmesi çok canlı, ve çoğu zaman başka her şeyi gözden süken bir şekilde, varmuş olmaları, ya da hiç değilse, bugüne kadar bir ulus olmadıkları hâlde şimdi bir ulus olma isteğini duymalarıdır. Anaya haklarının, daha tereddütlü ve çoğu zaman henüz bir başlangıç halinde de olsa Afrikalı insanların, gür bir milliyetçilik akımı içinde çiçek açmağa başlamaları, çağdaş devrimin onlara kadar ulaştığının kesin kanıtlarıdır. Balı Avrupa'dan çıkıp yayılan yeni fikir ve akımlar, daha önce Avrupa'nın kendisinde olduğu gibi, dünyanın her tarafında toplumsal gelecek ve adellere dayanan bağları gevşetti. İnsanlar, gittikçe genişleyen halklar halinde yeni bir toplumsal ve siyasal bilinç vardılar; değişme ve ilerlemenin mümkün olduğunu dinamik bir şekilde kavramağa başladılar ve yeni bir hareketlilik sahnesine girdiler; bu hareketliliğin başta gelen belirtileri, birer ulus olarak varlıklarına kabul ettirmek çabasıdır.

Milliyetçilik o kadar içimize karışmış, günlük yaşayışlarımızıza şekil vermekte o kadar büyük bir rol oynar duruma gelmiştir ki, çoğu zaman onu, yeterli kadar bildiğimiz basit bir sorun gibi görürüz. Gerçekten de milliyetçilik konusunda çok şey biliyoruz, ama bilmelidiriz, ya da yetersiz delillerle düşünmeden doğru diye kabul etüklerimiz büyük bir toplam tutuyor; bu bilgisizlik ve şüpheli bilgi toplama, çoğu zaman bilginizin sınırlı olduğunu farkına da varmadığımızdan, özellikle tehlikeli oluyor. Bilginizin yetersiz kaldığı noktalardan bir çoğu, milliyetçiliğin doğru anlaşılması, ve dolayısıyla, milliyetçiliğin doğurduğu sorunlarla başa çıkabilmesi için bilinmesi şart olan hususlardır. Bilgisizlik, ya da şüpheli bilgi ünükleri olarak, hayati bir önem taşıyan şu sorulara kesine yakın bir

cevap verilemediğini ileri sürebilirim: Ulus nedir ve nasıl meydana gelmektedir? Milliyetçilik neden bir başka çağda değil de bu çağda ve bu koşullar altında meydana gelmiştir? Milliyetçiliğin sonu çok kere iddia edildiği gibi daha geniş bir enternasyonalizm içinde insanların bir araya karışması mı olacaktır, yoksa kendi kendini ile beslene beslene milliyetçi bir totaliterliğe mi varacaktır? Gerekli cevapları içinden çekip çekip çıkaracağım sihirli bir şapka yok elimde, ama bu soruların sorulması ve cevaplarının dikkatle alınması gerektiğine inanıyorum. Ayrıca şuna da eminim ki, şimdiye kadar oldukça tatmin edici bulduğumuz cevaplardan ve yaptığımız tartışmalardan pek çoğu, tedirgin edici soruları sonuna kadar götürebilmek hünerinden çok, el çabukluğuyla göz boyamak gayretini iftade etmektedir. Durumu daha da karıştıran bir unsur da şu: Milliyetçilik günün modası bir düşünce ve inanç olarak bir kere yerleştikten sonra onun adı ve sembolleri, ulus adına dayanmayan, ama derinde bir ulusun doğmasına yol açabilecek olan hareketleri örtmek için kullanılmaktadır.

Meseleye giriş noktalarından biri olarak, ulusun ne olduğu konusunda gerçek bir fikir anlaşması bulunmadığını belirtebiliriz. Hiç kimse bu kelimenin anı sızdırmaz bir tanımını yapamamıştır; yani, ulus denilen topluluğu, insanların çağlar boyunca yaşayıp geldikleri öbür türlü toplumlardan ayrıtadan unvanları, araya bir sürü "öğeler" ve "fakat" lar koymak üzere sıralayamamıştır. Pratik olarak, ulus olan bir toplumu gördüncü onun bir ulus olduğunu bileceğimize güveniriz; ama bu konuda gerçek bilgimizi ne kadar anırlı olduğunu hatırlarsak, kabul etmek gerekir ki, çoğu zaman, bir ulus tanı çışek açıp ortaya çıktıktan, kendisinin var olduğunu ve hehaha kabulması gerektiğini kabul ettirdikten sonra ancak bir ulusun varlığını tesbit edebiliyoruz. Bir Türk ya da Filipin ulusu bulunduğunu hiç şüpheye düşmeden kabul ederiz; az çok bir tereddütle Birmanya ya da Seylan halklarının da birer ulus olduğunu belki kabul edebiliriz; ama Uganda ya da Malaya ulusu diye bir şey var mıdır? Ulusların geleceğiyle ilgili hükümler vermeğe ya da algılaşmış ve oturmuş ulusların bugünkü niteliklerinin nedenlerini ve nasıl meydana geldiğini izaha kalkışınca, yanlışlar yapma ihtimali artmaktadır.

(1) Subjektif tahmin unsurunu azaltarak maddelen olmıyol mümkün olacak tarafa bilimsel esas; Karl W. Deutsch ile almıştır Nationalism and Social Communication, Cambridge, Mass., Massachusetts Institute of Technology Press ve New York, John Wiley and Sons, Inc., 1953. Bu kitapta ileri sürülen kavram ve meslemlere eleştirmek için bak: Harlowe Coldhamer, "Fashion and Social Science," World Politics, C. V, No. 3 (Nisan 1954), s. 334-404.

Çoğu zaman farkına varılmadan yapıldığı gibi, ulusların ergeç ortaya çıkması kaçınılmaz olduğu düşüncesi doğru kabul edilirse, dilekeli bir sorun kolaylıkla rafa kaldırılmış olur. Bu düşünceye göre, her ulus sanki bir 'Uyuyan Prenses' tir; yeniden canlanıp hayata dönmesi için Prenses'in öpmesini beklemektedir; hattâ, belki uyumakta olduğu da habisi bir ruh tarafından kasılen uyutulmuş olmasındandır. Geniş bir etki yapmış olan milliyetçi önder Mazzini'ye göre Tanrı "yeryüzündeki insanları birbirinden farklı gruplara ayırmış ve böylece türlü ulusların tohumlarını ekmiştir"; insanlar arasında Tanrı'nın yarattığı bu tabii bölünüşleri kötü devlet idareleri bozmuştur. Yeni doğmuş ve doğmakta bulunan ulusların başından geçen terribeler bu sorunun bazı yanlarını aydınlatmaktadır; bunlarda görülen, ulus yapısına belirsizliği ve hattâ bir anlamda Arizi oluru durumu, bugünkü sağlam yapılarıyla sanki bu biçimi almaları kaçınılmaz bir zorunluktmuş duygusunu veren eski ulusların oluşumundaki tesadüfe bağlı unsurlara dikkati çekmektedir. Maddinî toplum davasına vermiş ateşli bir milliyetçinin, o kadar candan bağlandığı ulusunun başka koşullar altında başka bir ulus olarak da doğmasının geçmişte mümkün olduğuna kabul etmesi pek beklenebilir, ama tarafsız bir inceleme yapan kişi meselemin sırrını daha derinden nüfur etmek zorundadır.

Meselemin izahında karşılaşılan zorluğun bir nedeni de, modern dünya sahnesinde ilk beliren ulusların, iç birliğini önemli derecede başarmış, türlü etnik gruplar yüzünden azınlık sorunlarıyla başları belaya girmemiş topluluklar olduğudur. Yüzyıllar süresince İngiltere ile Fransa'da ve komşuları bir kaç Batı Avrupa ülkesinde ağır, ağır meydana gelmiş olan toplum tipi, onu yaratan kuvvetlerin durmadan dünyaya yayılması, ve biraz da taklitçilik yüzünden, çok farklı yönlere gelişmiş bulunan diğer halklar için de örnek alınacak hâkim toplum düzeni durumuna geldi. Milliyetçilik dünyaya yayıldıkça, içinde gömülü bulunan ve Batı Avrupa'ya özgü koşullar dolayısıyla gözden kaçan karmaşık unsurlar yüzeye çıkıp ısrarla ön plâna geçmeğe başladı. En eski ve en oturmuş uluslardan biri olan

(21) Mazzini ve diğerlerinin ulusu Tanrı'nın, tabiiyet ve diğer mistik kuvvetlerin yaratmasıyla ilgili başka sözleri için bak: Boyd C. Shafer, *Nationalism: Myth and Reality* New York: Harcourt, Brace and Co., 1935, bölümü II, "Some Metaphysical Myths." Bu doktrinün çetresiz bir biçimini Menckena'da Sovyet İleri Zelenenler'in buluşun Soevitiz Adenauer "Almanya'nın bölünmesi anarastadır. İnsan ve Tanrı'nın kanunlarına ve tabiata aykırıdır" demekle vermişti. *The New York Times*, 10 Eylül 1933.

Fransa'nın bile geçmişinde gerilere gidildikçe, tarihin bu uzun akışından Fransa'nın bugünkü şekliyle çıkmasının kaçınılmaz olduğu hükmi o oranda zayıflıyor, ve belki gene derebeylik temelleri üzerinde yükselinecek, ama onun bugünkü birliğini bölcek, ya da komşu bölgelerden hazırları onunla birleştirecek başka güçlüklerin kurulduğunu düşünmek pek âlâ mümkün oluyor. Manç'ın ötesinde ayrı bir İngiliz ulusunun belirmesi tabii bir olay olarak kabul edilebilir diyelim, her ne kadar bu ulusun kendisi de çeşitli ayıretlerden ve istilâcılardan meydana gelmiş olsa da. Ama bu İngiliz ulusu kişiliğini pek de kaybetmeden, İskoçyalılar ve Welsh'lerle birleşip bir kısım İrlandalıları da içlerine alarak, hep lardan daha büyük Britanya millî birliğini meydana getirmişlerdir; İrlandalılar ise, çoğunlukla kendilerini geri çekerek bu birliğin dışında kalmışlardır. Bununla birlikte, milliyetçilik çağı çiçek açma dönemine girdiği zaman İngiltere ile Fransa artık tutarlı bir bütünlük kazanmışlardı ve onların bu durumu, benzeri bir millî bütünlüğe durumunun başka yerlerde de gerçekleşebileceği umudunu yaratıyordu, nysa bambaşka koşullar altında bu umudun gerçekleşebilmesi ihtimali pek zayıftı.

Çok yakın zamanlarda meydana gelen uluslar arasında en gözde çarpıcı ve olağanüstü bir oluşma örneği Pakistan'dır. Böyle bir oluşmayı hemen hiç kimsenin önceden kestiremediği, hattâ bir çokları bunu mümkün bile görmedikleri halde, bir gün önce var olmayan bir ulus var olduğunu iddia etmekle (ya da küçük bir önderler grubunun iddia etmesiyle) âdeta bir gece içinde ortaya çıktı. Genellikle kabul edilen ulus olma kriterlerine göre, Pakistan ulusu diye bir şeyin mevcut olmadığı apaçıktı; bugünkü ya da hemen bir önceki Pakistanlı kuşaklar bile otuz-kırk yıl önce kendilerini bir ulus olarak görmüyorlar, belki aramızın, sadece mecazi anlamda, bir ulus ol-

(3) Bak: Crane Brinton, *From Many One*, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1946, "No Alman, as do France uluları, American ulusu gibi geleceği doğa tarafından çalınmış birer varıktır bütün bu uluslar, kendilerine hayat veren ulusal bilinç oluşumu gibi, tarihsel erklerin etkisiyle meydana gelmişlerdir." Hans Kohn, *The Idea of Nationalism*, New York, the MacMillan Company, 1944, s. 22 Ortega y Gasset "Fransa ve İspanya'nın Devlet olarak meydana gelmeden önce Fransız ve İspanyol ruhunun derinliklerinde birer birim olarak var olduğunu kabul eden" tarihçileri yazar, "Sanki Fransa ve İspanya'dan önce Fransızlar ya da İspanyollar varmış gibi! Sanki Fransız ve İspanyollar, iki bin yıllık bir uğraş sonunda hiçbir güçle yaratılmamışlardır" *The Revolt of the Masses*, New York, W. W. Norton and Co. 1932, s. 170.

maktan söz ediyorlardı. Ama bir ulus olduklarını bir kez iddia edip bu iddia halk tarafından yağan canlı bir gerçek olarak kabul edilince, bu durumun ulus konusunda ileri sürülen teorileri alt üst etmesi, gerçeğin kendisini değiştirmiyordu. Pakistan'ın bir ulus olarak belirlenmesi olayı, hangi topluluk kendisini bir ulus olarak kabul ettirmeyi başarabilirse o topluluk bir ulustur görüşünü ispatlıyor gibiydi. Şayet şimdi de Doğu Pakistan bağlarını koparıp ayrı bir ulus haline gelmek istese, onun bu isteğini nurl teorik mülâhazalarla reddetmek mümkün olmaz. Yine aynı şekilde, Hindistan, Avrupa'da olduğu gibi türlü ulus birimlerine —diyelim dil farklarına göre— ayrılabilir, her birinin ayrı bir ulus olarak kabul edileceğine şüphe yoktur. Nasıl ki Amerikan İç Savaşı'nda da Güney kazanmış olsaydı, Amerika Birleşik Devletleri iki ayrı devlete bölünmüş olacaktı.

Konu dünyanın neresinde inceleuse, benzeri karmaşık ve şüpheli durumlarla karşılaşılır. Arap âleminde devletler, var olan ya da bir şekil verilmeğe istenen ulus esasına göre kurulmuş görünür, ama heri yandan, açıkça millî bir nitelik taşıyan bir Arap birliği duygu ve düşüncesi de vardır. Kurulmuş bazı Arap devletleri ise henüz kabile safhasını aşmamış, millî bilince varamamıştır. Fas ile Tunus'ta millî birlik az çok gerçekleşmiştir; Cezayir, bir milyonu bulan ya da aşan Avrupalı göçmenler sorunuyla başa çıkmak için üzdirmektedir; Libya'nın ise millî kişiliği henüz belli-betirsiz görülebilmektedir. Afrika'nın Güneyine doğru gidildikçe meseleler çoğalmaktadır; çünkü, bir yandan sömürge yönetimlerinin kemli keyifli birce çözüldükleri, diğer taraftan etnik grupları parçalara bölmekte, geleceğin milliyetçilik sorunlarını hiç umursanmaz görünmektedir, öbür yandan eski kabile düzenlerinin çözümlenip ortadan kalkması ağır bir tempoda ilerlemektedir. Sağimsız Habeşistan, Liberya, Sudan ve Gana devletleri de dahil olmak üzere, Afrika'nın her yerinde, bir ulus olarak var olma bilincinde henüz bir çekingenlik ve kararsızlık görülmektedir. Ve var olmağa iddia olunan Afrika uluslarının çoğu açıkça belli olan bir şekil almamıştır. Bu ulusların önümüzdeki yıllarda nasıl dönüştüklerini ve bir şekle girdiklerini sürekli olarak izleyip incelemek, çağımızın en önemli ve şaşırtıcı sorunlarından birinin anlaşılmasına yardım edecektir.

Batı âlemi dünyanın türlü ülkelerine girdikçe oralarda baş gösteren milliyetçilik olayının iki en önemli unsuru, bir, eski toplum düzeninin ve toplum yaşama şekillerinin çözümlenmesi, ikincisi de, burjuvazi ile "sarıdan adam" ın ortaya çıkmasıdır. Tam bir izahı yapı-

mayan nedenlerle, bu iki unsurun karşılıklı etkisinden güçlü bir milliyet duygusu doğmakta ve kısa zamanda bu duygu siyasal bir hareket halini almaktadır. Bir çok yerlerde (örneğin, İngiltere, Fransa, İspanya, Polonya, Japonya ve Çin'de) uluslar ya da birleşmiş bir halk topluluğu zaten vardı; yalnız milliyetçilik safhasında bunlar yeni çeşit bir bilince vardılar, oysa başka bir çok yerlerde (örneğin, Afrika'da, Sahra'nın güneyine düşen hemen her yerde), milliyetçiler harekete geçtikten sonra bile milli bir toplumun temel şartları henüz yaratılmamış bulunuyordu.

Batılı ulusların tarihi daha da gerilere doğru gidilip incelense, durumun Avrupa ile Afrika'da hemen hemen aynı oluştuğuna varılacağından pek şüphe edilemez, çünkü Avrupa uluslarının da tarihinin her safhasında türlü kabile ve soylardan karma oldukları bilinmektedir. Bununla birlikte, Avrupa'da milli oluşumların klasik örneklerinde, feodal, merkezî krallıkların meydana gelişi, kilise gibi toplumsal olay ve mülktaşeseler birleştirme yönünde etki göstererek Avrupalı ulusları örnek kalıplara dökmüşlerdir. Afrika'da ise birleşme süreci ancak otuz-kırk yıl önce, sömürge yönetimleri birbirinden ayrı ve çoğu zaman birbirine düşman kabileleri bir birlik içine sokma yolunda ilk adımı attıkları zaman başladı. Ama burada önemli bir fark vardır. Avrupa'da halkların birleşip kaynaşması süreci halk kütlelerinin kendi huk ve hürriyetlerinin bilincine varmasından önce olmuştur. Burjuvazi ile emekçi halk kütlelerinin ortaya çıkışı ve demokratik yoldan memleketin yönetimine katılmaları talebi, yüzyıllar boyunca süren bir milli kuruluş devresinden sonra belirmiştir. Halbuki, Afrika'nın yeni bağımsızlığa kavuşmuş devletlerinde ve İngiltere ile Fransa'nın bazı Afrika sömürgelerinde milli birliğin oy ve diğer anayasa haklarına sahip, partiler ve sendikalar halinde örgütlenmiş halk arasında yaratılması durumu vardır. En önemli fark da şudur: Avrupa'daki ve daha bazı yerlerdeki milliyetçiler, oldukça belirli bir şekil almış, geçirdikleri uzun tecrübelerle ortak bir yazguları olduğu bilincine az çok varmış, ve bu sırada, genellikle bir diğ birliğine sahip topluluklara seslenebilecek durumdaydılar; Afrikalı milliyetçi ise, adına konuştuğu ulusu tüm yöniden yaratmak işiyle karşı karşıyadır. Avrupa'daki örneğine uygun şekilde Afrikalı milliyetçi de halkının ıstırak ve umutlarını dile getirmek iddiasındadır; oysa böyle bir ulusun henüz var olup olmadığı çok şüphelidir. Kendi-kendini-yönetme hakkı istemekte, ama bu kendi kendisini yönetecek varlığın niteliği ve birleşimi nedir henüz bilinememektedir. Özellikle, Afrika'daki İngiliz ve Fransız sömürge-

cilik sistemi, değişik boyutlarda olmakla birlikte, her yerde ince bir kabuk olmaktan ötesi gidemeyen bir tabaka yaratmıştır; bu tabaka, birbirini izleyen ayrı ayrı anfaşlarda, başka yerlerdeki milliyetçilerde de görülen nitelik ve tutumları göstermekte ve taleplerini çağımızın bilinen milliyetçi terminolojisi ile ifade etmektedir. Ama bu tabakanın mozaikliliği ettiği milliyetçilik, başka yerlerde görüldüğünden de çok daha fazla olarak, olumsuz unsurlarıyla belirlemekte, somutgeçicliğe şiddetle karşı olmak bütün çabalarının hareket noktasını teşkil etmektedir. İçinde buldukları durumun kaçınılmaz mantığı onları gerçekte bir ulus olmayan, ama bir ulus olmasını diledikleri topluluklar adına konuşmaya zorlamaktadır.

Ötedenberi bir Fransız, bir Yunan, bir Japon ulusunun ve ulus niteliğine yalın bir Çin toplumunun varlığı ve modern zamanlarda bu ülkenin sadece milli kişiliklerinin hükmüne aktif bir şekilde varmakla milliyetçilik anfaşına ulaşmaları. Nijerya, Kenya ya da Kongo gibi ülkelerle ise ortak bir dil, gelenek ve âdetlere sahip tarihî toplulukların gerçek bir izine bile rastlanmaması, sadece bir derece farkı midir, yoksa bir nitelik farkı mıdır? Hindistan'ı meydana getiren halkların birbirinden çok farklı olma Hınc milliyetçiliğinin, Almanları veya İtalyanları birleştiren milliyetçilikten ayrı bir şey olduğuna mı işaret eder? Hemen hemen bütün sınırlarda yabancı imparatorluk yönetimi şiddetle reddedilmektedir, ama bu durum, somutgeçicliği reddedenin, belli derecede bir birlik ve tutarlığa erişmiş bir ulus olduğunu ispat etmez. Öyle görünüyör ki, ulusun olmadığı yerde milliyetçiler olabiliyor. Machiavelli *Prins* adlı kitabının sonunda İtalyan ulusunun savunuyor, o İtalyan ulusu ki ancak dört-yüzyıl sonra kendi varlığını bilinemeye ulaşabilmiştir. O zaman bile Massimo d'Azeglio İtalyanlar için şöyle demiştir: "İtalya'yı yarattık, şimdi İtalyanları yaratmalıyız."¹

Ulus Nedir?

Ulus çift anlamlı bir olgularını duyan insanların meydana getirdikleri bir topluluktur; birincisi, bir toplumsal mirasın en önemli unsurlarına ortaklaşa sahip oldukları, ikincisi, gelecekteki yargıların da ortak olduğu duygusudur. Bugünkü dünyada insanlığın çok büyük bir kısmı için ulus en şiddetli ve en kayıtsız şartta bir şekilde benimsedikleri, hatta, başka meseleler üzerindeki ayrı-

(1) Luigi Einaudi, *Italy and Fascism*, London, Faber ve Gwyer, 1927, s. 15.

lıkları ne olursa olsun, uğrunda canlarını vermeye razı oldukları toplumsal varlıktır. Abba Eban'ın Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1955 yılı toplantısında İsrail ile ilgili konuşmasında ulusun hakları çok güzel ifade edilmiştir:

... Temel ilke şudur. İsrail'in kapılarınıdan içeri alınacak kadın ve erkekler, hayatlarının en büyük amacını İsrail bayrağına bağlılıktadır. İsrail'in bağımsızlığına zayıf göstermekte ve onu uzaklaş, yakından bütün saldırılara karşı savunmakta bulgan insanlar alınabilir.

İşler son haddine gelip dayandığı zaman, insanların sadakat duygularını en güçlü bir şekilde harekete getiren ve kendine çeken toplumsal varlık ulustur; ona olan bağlılık, daha küçük toplum birimlerine, ya da ulus ile kesişip onu daha büyük bir birim içine alan topluluklara, ve nihayet tümü ile insanlığa olan bağlılıklardan daha baskındır. Bu bakımdan bugün 'ulus' u "son toplum şekli" denilebilir; yani insanın toplumsal bir varlık olma yolunda vardığı son merhale, insanlar arasında etkin dayanışma ve birliği ulaşabildiği en ileri nokta ulustur. "Bugünkü dünyamızda kişi, milli bir devletin bir ferdi olarak başka altına girer ya da hürriyete kavuşur; her insan ister istemez kendi ulusunun kaderini paylaşır." Milli birliğin en başta gelen değer olduğu ilkesine dayanılarak, ulus içinde bütün anlaşmazlıkların uzlaşmacı yollardan çözüleceği kabul olunur, oysa ulus ile diğer topluluklar arasındaki çatışmalarda gerektiğinde şiddet kullanılabilir de hesaba katılır.

Modern zamanlarda insanların kurabildikleri en etkin, en büyük kuvveti elinde toplayan örgüt devlet olduğuna göre, devlet ile ulus arasında bir uyarluluk sağlamak için büyük, devrimsel bir mücadele yürütülmüş ve bugün de yürütülmekte olması kaçınılmazdır. Ulus kendini korumada ve kendi varlığını kabul ettirmede siyasal bir araç olarak kullanmak amacıyla 'devlet' i ele geçirmeye uğraşmaktadır. Yüzyıldan daha kısa bir zaman önce Lord Acton şöyle kesin bir hüküm verebiliyordu: "Devlet zamanla milli bir topluluk yaratabilir, ama milli bir topluluğun bir devlet haline gelmesi çağdaş uygarlığın niteliğine aykırıdır;" oysa bütün 'devlet' in meş-

(5) The New York Times, 4 Ekim 1955.

(6) Jean-Marie Domenach, "Les Nationalismes," Esprit, C. XXIII, No 241 (Mart 1955), s. 314.

(7) "Nationality," The History of Freedom and Other Essays, London, MacMillan, 1909, s. 292.

rolüğünü
lık veya
bir ulusa
yetçilik
ilkeye da
devletin d
letin halic
henüz ne
yeni bir
ların burk
kü düny
kargaşalı

Fluga

lum tipin
lanlıklar
çektir. O
di garib
çolit ende
müs top
ve bağlı
gelecekte
oyunamı
dinden o
Bütün b
adım ne
ulusa la
talopter
bir oner
kuvvetli
kesin. b
bağılık
bölgeler
kici etk
kısmı m
bilir. An
hik kor
larda, o
bütün b
kuvvetli
kü o o

rolüğüne ispatının varlık ulustur. Geçmişte devlet, devletim, krallık veya din müessesesi yoluyla meşruluk kazanıyordu; şimdi ise, bir ulusun temsil ve ifade ediyorsa ancak meşru sayılıyor. Bu milliyetçilik çağında, şayet bir devlet bir ulus olma ilkesinden farklı bir ilkeye dayanıyorsa —imparatorluk sistemlerinde olduğu gibi— o devletin dayanakları hemm şüpheli nitelikte görülür. Böyle bir devletin halkı kendi millî kişiliğinin bilincine varır varmaz bu devletin hemm ortudan kalkacağı ve yerine, ulus temelinde çok daha uygun yeni bir devletin kurulacağı kabul olunur. Çeşitli uluslardan insanların birbirine çok karışmış bir hâlde yaşadıkları yerlerde —bugünkü dünyanın bir çok yerlerinde olduğu gibi— anlaşmazlıkların ve kargaşalıkların baş göstermesi hemm hemm kaçınılmazdır.

Bugünkü önemi ne kadar büyük olursa olsun, ulus denilen toplum tipinin insanlarm çağlar boyunca içinde yaşadıkları, içten bağlanıkları toplum çöktülerinden ancak bir tanece olduğu da bir gerçektir. Öyle anlaşılıyor ki, "sosyal mukavele" nazariyelerinin kendili gördülerini dayandırdıkları, atomlar gibi tek, tek yağıyan kişiler çok enderdir; genellikle, insanlar, çeşitli boyut ve yapıda, ada örülmüş topluluklara sıkıca bağlanmış olarak yaşamışlardır. Geçmişte ve bugün çeşitli tipte insan topluluklarının var olduğu görülür ve gelecekte de yeni çeşitlenmeler olacaktır. Geçmişte hüküm bir rol oynamış olan topluluklar arasında sile, kabile, sile devleti ve aynı ünliden olan insanların meydana getirdikleri topluluklar sayılabilir. Bütün bu çeşitli topluluklar dünya sahnesinden silinmemiştir ama, adım adım, ve çoğu zaman sert mücadelelerden sonra, şeref yerini ulusa bırakmışlardır; yani, gittikçe artan sayılarda insanlar, ulusun taleplerine, diğer toplumsal kaynaklardan gelen talepler karşısında bir öncelik kazanmaya başlamışlardır. Bu, bir ulus olma bilincine en kuvvetli ve sağlam bir şekilde varmış bulunan toplumlarda bile herkesin, her türlü koşullar altında, ulusa bağlı olmayı diğer bütün bağlılık duygularından üstün sayacağı demek değildir. Alle, kabile, bölgesel ilişkiler, ekonomik çıkarlar ve videdan gibi kişi üzerinde çok etkili etkileri olan unsurlar, belli zaman ve yer şartları altında bir kısım insanlar ya da gruplar için millî bağlılıktan daha baskın olabilir. Ama milliyetçilik çağının belirgin niteliği şudur ki, içten bağlılık konusunda bir tercih yapmak durumu ile karşılaşıldığı zamanlarda, özellikle savaş durumlarında, çoğu insan ulusa bağlılığı diğer bütün bağlardan üstün sayıyor. 'Devlet' in sahip olduğu üstün cebir kuvvetinin bu tercihte layın edici unsur olduğu da söylenemez, çünkü o cebir kuvvetinin üstünlüğü, kütle hâlinde yurttaşların, millî

devletin kendilerinden istediği fedakârlıkların meşruluğunu tanımalarına ve ulusu kendi kişisel hayallerini hemen hemen bütün yönleriyle içine alabilmeye en elverişli bir toplum tipi olarak kabul edilerine dayanıyor.

Bir toplum tipi olarak ulusun son bir buçuk yüzyılda kaydettiği zafere rağmen onun bu üstünlüğüne karşı gelen kuvvetler de vardır. Bu karşı koyuş sadece, genellikle daha mahalli ve dar olan ve kendilerine göre canlı bir şekilde yaşamağa devam eden eski topluluklardan gelmiyor; daha büyük toplumsal birimlerin ulusun yerini alması ya da ulusu tamamlamasa öncüne yönelmiş akımlar da var. En uçta, milliyetçiliğin dar sınırlarını aştıklarına ve bütün insanlığı benimsediklerine inanan, az sayıda kozmopolit insanlar var. Bunlar, geleceğin yeryüzü cennetini temsil ediyor olabilirler, ama bugün için dünya üzerindeki pek bir etkileri yoktur. Bölge ile ilgili duyguları işleyip bölgesel bir bağlılık yaratmak ve böylece, ulusu dünya çapında olmamakla birlikte, daha büyük birimlere bağli duruma getirmek isteyen hareketlerin siyasal öncesi daha büyüktür. Bu hareketlerin en başta geleni, savaşlara ve bölünmelere rağmen Avrupa'nın kendine özgü gelenek, kültür ve hayat görüşüne sahip bulunduğu konusunda yüzyılların biriktirmiş olduğu duyguya dayanarak bir Batı Avrupa birliği kurma hareketidir. Birbirleriyle çatışan Amerikan ve Sovyet halklarının etkiyle Batı Avrupa'da böyle bir birliğe doğru son yıllarda, geçmişte hiç bir devrede görülmediği kadar büyük bir ilerleme kaydedilmiştir, ama gene de, Batılı ulusların bugünkü tutumlarıyla Avrupa Birliği ülküsü arasındaki mesafe henüz çok uzundur. Gelecekteki imkanlar her ne olursa olsun, bugün için dikkati çeken durum şudur ki, modern zamanlarda bağımsız bir devlet olma statüsüne erişmiş uluslardan hemen hiç birisi kendi istekleriyle daha büyük bir birliğe katılarak egemenlik haklarını, ya da bu haklardan önemli bir kısmını, ana devretmemişlerdir. Benelux ve İskandinav devletleri arasında işbirliği gerçek birer gelişme göstermiş olmakla birlikte, genellikle, Avrupa ulusları birbirleriyle münasebetlerini eskiden olduğu gibi karşidan karşıya yürülmeyi tercih etmektedirler. Kuzey ve Güney Amerika'da ise, Pan-Amerikan dayanışması, İspanyol asıllı Amerika uluslarının kardeşliği, hattâ Orta Amerika Devletleri Federasyonu gibi birleşme hareketleri çok kasır sonuçlar vermiştir. Nasır'ın önyak olduğu, Arap devletlerinin birleşmesi hareketi, hiç değilse bir yanı ile, bütün Arapların millî birliğini gerçekleştirebilme hareketidir.

İnsanları kendisine bağlamakta bütün öbür toplum birimlerinden çok daha başarılı olmuy bulunan ulusun bu kudretine karşı meydana okuyuş, bugünkü etkilerine bakılınca, komünistlerden gelmektedir. Bunlar —hiç değişse nazari olarak— birinci derecede, dünya içlerinde sınıf topluluğuna bağlanmaktadır, o topluluk ki, Marxist diyalektiğin kaçınılmaz bir sonucu olarak nihayet dünyaya çıpında sınıfsız toplumu meydana getirecektir. Komünistler için ulus, insanlar kendi gerçek ihtiyaçlarının ve kaderlerinin ne olduğunu anlayıncaya kadar özgürü ile karşılanması gereken, insan tabiatının bir zâfıdır ve barışta yanları olduğu için de şüphelidir. Bununla birlikte, komünistler, işlerine geldiği yerde, gerçek birer yurtsever olarak ileri atılırlar, kendi geleceğini tayin etme ilkesini savunurlar ve beğenmediklerini söyledikleri milliyetçiliği çok etkin bir şekilde kullanırlar. Komünist dilinde milliyetçilik ne kadar kötü ise, yurtseverlik o kadar beğenilecek bir şeydir. Pratikte komünistlerin birinci bağlılığı ulusuna değil, eğer Peking kendini başka bir bağlılık merkezi olarak ileri sürmüyorsa, dünya proletaryasının ana yurdu, kalbi ve kafası olarak Moskova'dır. Komünistler, Sovyet bloku içinde meydana getirdikleri birliğin milliyetçiliği ağırlığını laldan ederler, ama Macaristan olayları milliyetçiliğin hâlâ kuvvetle yaşadığını göstermiştir.

Nüfusel yarılmazlığı sağlamak bakımından, millî topluluğu öbür tip topluluklardan ayırdelmeye yarayacak güvenilir ölçülere sahip olmak çok hoş ve yararlı bir şey olurdu, ama bu nitelikte ölçüler henüz bulunmuş değildir. Atina ve Florensa sile devletini Yunan ya da İtalyan ulusundan hem nüfus sayıs bakımından, hem de ulus aynı etnik gruptan olanların hep aynı içine aldığı, sile devleti ise olmadığı için, ayırdedebiliyoruz. Ama, ulusu anlamak amacıyla etnik grup kavramını incelemeye başlayınca, bu kavram insanı ulanduran bir kaypaklık oluyor.

Nüfus sayısı bakımından ulusun hatırı sayılır büyüklükte bir topluluk olduğu söylenebilir, ama mevcut uluslar neçü yukarı bir milyondan yitkence milyona kadar ybüseldiklerine göre nüfus konusunda da kesin bir ölçü yoktur. Delhayndaki köylükleri, ya da hlanterland'ı da yönetimi altına alacak kadar genişleyen bir şehrin büyüme sürecinin hangi noktasında, onun bir ulus teşkil etmediği kesinlikle ve açığıça söylenemez? Bugün dünyaya dört bucağında ulalık kabileler ve gruplaşmalar, küçük bağımlı adanıklar vardır ki, hayalimizi ne kadar geniş tutsak hiç bir zaman ulus kavramı içine sokulamayız. Beri yandan, Baganda ya da Kikuyu gibi aşiret birim-

lerinin birer bağımsız ulus durumuna gelmeleri olasılığı pek yoksa da, onların niteliği taşıdıkları inkâr etmek zordur. Bu unsurlar ayrı birer ulus olduklarını iddia etseler, hele bağımsız bir devlet haline gelmeyi başarsalar, onlara karşı, bir ulus olmanın bazı temel ölçülerine kendilerinin uymadığı söylenebilir mi?

Şu da bir gerçektir ki, ulustan daha küçük değil de daha büyük birimler halinde toplanma yönünde, ulusu yapan aynı unsurlardan meydana gelmiş topluluklar da vardır veya oluşmaktadır. Ulus bir oldukları duygusuna sahip insanların meydana getirdikleri bir topluluktur; çoğu zaman bu birlik duygusunu yaratan unsurlar —dil, kültür ve ortak bir geçmişe sahip olmak— millî sınırları aşan, daha zayıf, ama yine de önemli bir yakınlık duygusu doğuran unsurlardır. Birbirine yakın bağları bulunan ulusları daha geniş bir çerçeveye içinde toplamaya yönelmiş, adları "pan" eki ile başlayan çeşitli hareketler, sözü geçen unsurların türlü şekillerde ve derecelerde birer karmasıdır. Afrika'nın Büyük Sahra'nın güneyinde kalan kısımdaki çelşik duruma ve bugün bulunmuş oldukları devletlerle Kızıl Deniz'den Fas'ın Atlantik Okyanusu kıyalarına kadar uzanan, hattâ bütün İslâm dünyasını kapsayan Arap milliyetçiliği arasında bocalayan Arapların durumu daha önce işaret etmiştim. Asya'da, birbirinden ayrı çok eski kültürlere sahip uluslar arasında pek bir bağ görülüyor. Bununla birlikte, bu kıt'ada bile zaman zaman, Batı'nın maddî değerlere önem vermesine karşılık Asya'nın manevî değerlere önem verişinden doğan bir Asya dayanışmasının var olduğu iddia edilmiştir. Bu "Asyalı olma" iddiası, beyaz emperyalizme karşı düşmanlık konusunda hayli gerçekçi bir anlam taşıyorduyse da, Asyalı bağımsız devletlerin gelişen millî çıkarları ve aralarında çıkan anlaşmazlıklar alanında anlamını kaybediyordu. Çin, Hindistan, Pakistan ya da Endonezya'nın dil ayrımlarına, bölgesel bağlılıklara, ya da daha başka formlara göre daha küçük birimlere bölünmesi ihtimali, mevcut ya da yakın bir gelecekte doğabilecek bir birlik duygusu ile bir araya gelmeleri, ya da komşu devletlerle birleşmeleri ihtimalinden daha büyük görünmektedir. İslâmîyet ya da Budizm gibi millî sınırları aşan bir takım kültürel ve dinsel bağlar bulunmakla birlikte, bu temele dayanarak milliyetçiliğin gücü ve çekiciliği ile rekabet edebilecek toplulukların meydana gelebileceğini gösteren deliller yoktur. Thai halkının çok daha geniş

(8) Bak: Werner Levi, *Free India in Asia*, Minneapolis, University of Minnesota, 1952, bölüm 3ii.

Bir birlik haline gelmeleri mümkündür: Endonezya ile Malaya'nın insanları da çeşitli kılıflar ve ırk bağları ile bağlıdır; bu bağlar, daha zayıf bir şekilde ta Filipinler'e kadar uzanır. Ama bunlar, dünyanın bir çok noktalarında görülen, bağlılık yönünden belirsiz olduğu sınırlı bölgeleri gibi, Asya'nın esas külesinin durumunu değiştirmeyen, kıyıda kalmış durumlardır. Bugün görülebilen diğer herhangi bir ırmaktan çok, komünal bir yönetime geçişin Asya'da bir birlik ya da başka bir koordinasyon yaratması daha mühimeldir.

Milli sınırlarla ıleri geri kesilen bağların zengin çeşitliliğini tam görebilmek için bu bağları insanı aşırılan bir bollukta yaratmış olan Batı dünyasına dönmek gerekir. Roma İmparatorluğundan bu yana yüzyıllar boyunca Avrupa'da bir birlik duygusunun izleri süregelmiştir. İktidar, diller ve kültürler; Cermen, Slav ve Lâtin halkları birbirine geçmiş, karışmıştır. Avrupalılar, bir sel gibi kıt'adan dışarı taşarak dünyanın dört bucağına, özellikle iklimi ılımlı bölgelere yayılmışlar, buralarını ele geçirerek kendilerine mal etmişlerdir. Bu göçmenler geride bıraktıkları kıt'anın tozlarını üstlerinden silkeleyip atmakta ne kadar büyük bir haz da duysalar, işinden çekildikleri topluluklara şu ya da bu derecede bir bağlılık duymaktan kendilerini alamıyorlardı. Kuzey ve Güney Amerika ile Avustralya'da ve daha zayıf bir derecede Afrika'da, temel ya da hâkim unsuru beyazların teşkil ettiği yeni uluslar meydana gelmiştir; bunların ana-yurdlarıyla olan bağlarının niteliği ve sağlamlığı her ne olursa olsun, ulusu meydana getiren unsurlardan farklı cinsle şeyler değildir. Bunların her birinin ayrı ve farklı bir ulus olduğunda şüphe yoktur, ama uzak bir toplumsal mirastan arta kalan bağların toplumsal, kültürel ve siyasal hayatlarına renk verdiği de aynı derecede şüpheden uzaktır.

Bu bağlandırlar içinde en olağanüstü görüneni İngiltere İmparatorluk Topluluğu'nu bir arada tutan bağlardır: Hindistan, Pakistan, Seylan, Malaya ve Gana'na kendiliğindekiyle topluluğa katılmaları durumu daha ın olağanüstü kılmuştur. Bu topluluğu bir arada tutan nedir, tam yakalayıp tesbit olunamıyor, ama topluluğun kendisi dünyaya işlerinde gerçekten etkili bir varlıktır. Amerika Birleşik Devletleri bu topluluğunu dışındadır, ama onun İngiltere, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda ile aynı safta yer alışı sadece ekonomik, stratejik ve siyasal hesaplara dayanan bir Real-politik ile izah olunamaz. Aynı şekilde, Lâtin Amerika ülkeleri arasında da ulusu yığmanın aynı unsurlar etkisini göstermekte ve bundan, belirli siyasal sonuçlar, daha zayıf bir derecede, doğmaktadır.

Bütün bu hikâyeden çıkan 'hisse' şu ki, ulus değişik şekiller alan ve hemen hemen fark edilemeyecek bir surette birinden diğerine geçen bir toplum tipinin değişik şekillerinden sadece biri, ama bugün için temel bir önem taşıyanıdır. Şüphesiz, ulusu ayırdeden unsurlar vardır, ama bunların hiç biri sadece ulusa özgü değildir ve bu unsurların balesini düzenli bir incelemeye gelmiyor.

Ulusun Unsurları

Ulus hakkında söylenebilecek en basit söz, onun, kendilerinin bir ulus olduğunu duyan insanların bir topluluğu olduğudur. Merhûm emeldir ki, ulusun ne olduğu inceden inceye elandıkları sonra da son varılacak hüküm gene bu olacaktır. Meselenin daha ötesine geçebilmek için ulusu parçalara ayırmak ve kökünde yatan bu "ortak bir kişiliğe sahip olma" bilincini bütün öbür yabancı "onlar" dan ayrı, özel milli bir önem taşıyan bir "biz" in var olduğu duygusunu yaratmakta en etkili olmuş kuvvet ve unsurları birer birer incelemek gerekir. Bu, zorunlu olarak, mekanik bir inceleme usulü olacaktır, çünkü aşk, kin ve bütün öbür köklü duygular gibi milliyetçilik de soğuk, akıcı usullerle incelenen parçaların bir toplamı olmaktan daha fazla bir şeydir.

Ulusun sırtını çözmeye çalışmış bilenen bütün yazarlar ve nazariyeciler yukarıda sözünü ettiğimiz kuvvet ve unsurlar üzerinde durmuşlardır, ama elde ettikleri sonuçlar pek tatmin edici olmamıştır. Ulus denen *myth* hepimizi öyle bir sarmıştır ki, ulusun oluşumunda geçirdiği safhalardan bazılarının ne kadar tesadüfe bağlı, ne kadar kararsız olduğunu görmekte güçlük çekmekteyiz. Genellikle, birlik yönünde etki gösteren unsurlar üzerinde durulur, —milliyetçilerin böyle davranması tabiidir— ama bu unsurların çoğu zaman iki tarafa da çekilir nitelikte olduğu gözden kaçırılır ve başka yönlere gelişen unsurlara gerektiği kadar önem verilemez. Meselenin bütün karmaşıklığı ile kavrayabilmek için, hem mümkün olan da gerçekleştirmeyen gelişme şıklarını, hem de, millî birlik yönünde etki gösterdikleri neççe belli olan unsurlar dışında, başka yönde işleyen öbür unsurları da dikkate almak gerekir. Ulusun yapı tuğlası ve temel harcı olarak güvenle ileri sürülen unsurlar şüpheli bir gözle incelenen diğeri zaman, bunların, ya çarpıtıcı bir belirsizliğe büründükleri, ya da meydana gelmekte olan toplum düzeninden ayrı tipte toplum yapıları için de bu unsurların aynı derecede elverişli olduğu görülür.

tartışılabilir niteliktedir; Hindistan'da dil ve daha başka bakımlardan büyük bölünmeler vardır, geçmişten gelen birleştirici unsurlar ise az çok şüpheli niteliktedir. Afganistan, İran ve Fiabeşistan, millî birliği bölücü kabile düzeninin istesinden gelememişlerdir. Afrika sömürgeleri, birer ulus olma istidadındaki toplumlarını birleştirme ve bütünlüştürme işine yeni yeni başlamaktadırlar. Bütün bu ülkelerin ve toplumların kendilerine örnek aldıkları ulus topl. geçen yüzyılda ve hatta daha öncesindenberi Avrupa'ya özgü koşullar altında oluşmuş bir toplum örneğidir.

Şüphesiz, bu örneğin insanları etkileme gücü büyüktür; çünkü, dünyanın temposunu tayin eden Avrupalı ulusların kendilerinden alınma bir örnek olmakla kalmıyor, aynı zamanda, faydaları ve güçlü besbelli olan bir toplumsal-siyasal temel sağlıyordu. Dil, kültür ve gelenek bakımından sıkıca birleşmiş, dış saldırılara karşı oldukça güvenli bir toprağa sahip bir toplum olmak, kışkırtılmış bir milliyetçilik gibi yorumlanıp yerilebilir, ama böyle bir toplum, siyasal bir düzene daha kolayca sokulup yönellenebilir ve gerek iç, gerekse dış buhranları daha büyük bir güç birliğiyle atlatabilir. Dünyanın bir çok yerlerinde olduğu gibi, gerçek toplumsal-siyasal durumun ideal örneğe çok aykırı düştüğü durumlarda, bir şeyleri feda etmek, ya örmekten az çok ayrılmak, ya da canlı gerçeğe, büsbütün hayku koşullara uygun, bir kalıbın içine zorlama yönünde tehlikeli girişimlere girmek gerekiyordu.

Ulusun ne olduğu konusunda ileri sürülen çeşitli tariflerde dört unsur ortak bir kadere sahip olma duygusunun doğması için temel şart olarak tekrar, tekrar beliriyor. Toprak bütünlüğü, dil, ortak tarihi bir miras ve devlet ile ulusu birbirine geçiren karmaşık bağlar. Daha az tekrarlanan ve söz konusu mesele bakımından önemleri daha şüpheli olan unsurlar, ırk, din ve ortak bir ekonomik sisteme sahip olmasıdır.

VI

HAAR, TOPRAK VE DEYLET

Ulus sadece bir otağ gelecek düğünlerin dolu bir bardağı
birliğe değindir. Aynı zamanda, nice, keşif ya da biraz toplanmaların
okunmuş, gelecekteki otağın ulusal savaşı değil bir toprakta da
sokul bir şekilde bir toplanmadır. Yurttaşların katılmadığı duş-
kural ve entelektüel bağ ulusal düğünler yitirir bir toprak-
ta gelecekteki. Ulus egemen bir devlet değildir. Kendi kendine
tam olarak bulduğumuz zaman bu kilit ruh ve toprak kendisi ulusal lar-
tama katılma ve çok daha fazlası bir şekilde bir şekilde de-
line otağa çıkarılır.

Maddeyi düşünün ulusal savaşı düşünün ilkelere uygun olarak, dev-
let savaşı içindeki bütün insanlar arasında hak iddia edenlerin duş-
letin kendisi olan ve ona mesgul olmak için ne türlü devlet sa-
nırları içinde kalır, ne de başka insanları tarafsızdan engelleyenlerin
devletin düşünce sahipleri olabilir. Maddeyi zamanlarda yakın bulgular
gizli düşüncelerin toprakları ulusal ilkelere ve devlet ilkelere ek olarak
olumsuzlar için ulusal ve bütün çok daha fazlasıdır. Maddeyi bir ce-
liber bulma için ulusal. Düşünme zamanı, denen bir tarafsız
gözetimlere hazırlanmış ve bazı yerlerde de zamanın ilkelere
nu bulmamıza bu düşünceyi ulusal ilkelere.

Ulus ile o ulusun kendisi birleştirildi ulusal toprakları yakın bağlı
dünya götürür. Ulusal marşlar, şarkılar, elanlar ve sembollerde
o ulusun kimliğini düşün toprakları ve ulusun kendisi değil de-
ler, düşünceleri ve faaliyetleri için ulusal bağlar bir toprakta
taahhüt ulusal düşüncelerin ulusal toprakları ve
ne kadar çok az zamanda, ulusal toprakları zamanın yurttaşları

(1) Bild: Bernard Joseph, 'Nationalism, its Nature and Problems', London,
C. Allen and Unwin, 1923, s. 81 ve Arnold von Soos, 'The Cooperative Idea',
Nationalist, Paris, Paris, 1922, s. 142.

Yurttaşlar

Ulusal

Devlet

Toprak

Yurttaşlar

Ulusal

Devlet

Toprak

Yurttaşlar

Ulusal

Devlet

Toprak

Yurttaşlar

Ulusal

Devlet

Toprak

beklenen en önemli kadakat olması ulus efsanesinin bir parçasıdır. Acaba bunun cevabı çocukluğun geçtiği bölgeye tabii olarak bağlan-
manın garip bir genelleşmesi ya da toprağına bağlı bir köylünün bu
bağlılığını ulusu kapsayan daha büyük toprakları içine alacak kadar
genişletmesi midir? Sık-sık verilen ya da pek efeytirmeden kabul
edilen cevap budur, fakat bilinen bir çevrenin doğrudan doğruya ya-
şantısıyla gözle görülmemiş ve bir bakıma gelişigüzel tanımlanmış
bir vatanın öğretisiyle kabul edilmesi arasında büyük bir fark vardır.
İkisinin arasındaki yakınlık hiç de aşk değildir.

Ulusun belirli bir toprağına bağlı olduğu, fakat bu toprağın istis-
na olarak yanlış seçildiği ülkesine karşı bazı Yahudilerin durumu
ileri sürülür. Yahudileri tarihleri boyunca bir ulustan çok dinsel bir
toplum gören âdet bir yana, babalarının topraklarına içten bağlı bir
halk olarak göze çarpıyorlar. Sürgünden sonra Yahudilerin dünyaya
yayılmışından bu yana geçen yüzyıllar içinde, Yahudiler dinsel tü-
renkler ve diğer yollarla çok öneleri çıkarıldıkları memleketleriyle
sembolik bağlarını gayetle ayakta tuttular; ve yeryüzünün hiç bir
köşesi hiç değilse bir çoğunun memleketlerine dönme isteğini karşı-
layamadı. Hele son zamanlarda, Ziyonistlere göre, ulva Yahudilere
yeni bir vatan bulmak değil, fakat bir halân uyan bir gerçekmeden
sonra ulusal geçmişine kavuşmasıydı. İsrâil anavatanının yüzyıllar-
dır Arapların işgâli altında kalmış olması bu tarihi hakki, onların
gözünde zedelemiyordu.

İsrail halkı ulusal toprak arasındaki bağın yakınlığına canlı bir
örnektir. Yakın geçmişte bir ulus olan diğer belli başlı dinsel grup
toprak unvanının ulus kavramının gerekli bir parçası olduğu veri-
sini güpheye düşürür mâhiyettedir. Müslümanlar Sind gibi uzun
zamandanberi hâkim oldukları bazı bölgelere özel bir bağ duyuyor-
larsa da, sorunları her zaman bol olan Pakistan'ın durumunda hâlâ
oluşmakta olan Pakistan ulusuyla bölünüp de ona düşen topraklar
arasında geleneksel bir birlik kabul etmek için ikna edilebilir bir neden
yoktur. Müslümanlık Hindistan'ın kuzey-batısından girmiş ve ilk
defa orada yerleşmiş, Müslümanlar da en çok burayı geleneksel
bir his kabul edebiliyorlardı; fakat hem Hindular, hem Müslümanlar
kendilerine göre bir sahiplik iddia edecekleri Hindistan Yarımadası-
nın bütünüyle de çoktandır işgâldiler. Müslüman işgâli, hiç değilse
teoride, bütün toprakları içine alıyordu. 1947'de çizilen sınırlar iki
din arasındaki toprak bölümüyle ilgili olmayıp Müslümanların ço-
ğunlukta oldukları bölgeleri yeni bir devlet içinde toplama ihtiya-
cından doğuyordu. Sınırların her iki tarafında diğer tarafta olmayan

gereken milyonlara insan kaldı, ve bunların gene milyonlarca insanı dehaşete düşüren bir yığın hicretli halinle öbür tarafa geçti.

Belki de gerçekten önemli olan sorun Pakistanlıların geleneksel bir toprak üstüne kök salmamış bir ulus içine kendine benzer bir örnek olduğu değil, belki de Hind sınırları içine düşen ve modern çağda bir ulus haline gelmek isteyen dinsel bir topluluk olmalarıdır. Dinlerinin lâik bir mevcudiyetin çerçevesinde kalan sadece dinsel bir takım inançların toplamı olmayıp, apayrı bir halkın yaratılmasına kadar varan geniş bir hayat görüşü veren Müslümanlık olması, tabii, çok önemlidir. Himi Ulusal Kongresi toprak esasını kabul ederek Hind ulusunu Hindistan'da yerleşmiş olanların meydana getirdiğini söylediyse de Müslüman Cemiyeti temsil ettiği ileri sürdüğü cemaat esasını savundu. Pakistan fikrinin belibaşlı önderlerinden Sir Muhammed İktal toprağa dayanan Batılı anlamda ulus kavramını açıkça reddederek bunun genellikle Müslümanlık anlayışıyla ve özellikle Hindistan'da Müslümanlığın durumuyla bağdaşmadığını ileri sürdü.¹²¹ Buna rağmen, Hind Müslümanlarının somut siyasal hedefleri, ister istemez, devletin maddi temelini teşkil edecek belirli bir toprağı içine alıyordu.

Kabilecilik ya da ulus-öncesi uygulamaların üstün geliştiği durumlarda görüldüğü gibi, ulus diye edilmiş bir şeyten çok ilerdeki bir hedef olarak kaldıkça, toprak esasını da kendiliğinden kararsız ve kolay uygulanamaz bir durum göstermektedir. Ortada henüz uluslar, birleşmiş halklar olmadıkça bir ulusal toprak kavramının üstünde durmak zordur. Sahra'nın güneyinde ulusal bakımdan gelişmemiş bir Afrika'da yeni bir ulusal toprak meydana getirilmesi için kabile topraklarının bir araya gelmesi kabilecilikten öteye geçişte yavaşlıktan ötürü özellikle gecikmiştir. Tabii, Asya ve Afrika'daki tipik milliyetçilerin, başka yerlerde olduğu gibi, geleneksel köklerden en fazla ayrılan şehirleşmiş ve Batılılaşmış kişiler ve böylece toprakla eskiden kurulmuş bağdan en uzak bulunurlar oluşturmada başarılıdır.

Ulus "oldukça iyi tanımlanmış" bir toprakla bir tutulur gibi muhtlak bir hadeden ileri gidilemez. Sınırlarla ilgili anlaşmazlıkların her an çıkabilmelerine rağmen, sınırları kesin ve karara bağlanmış olan modern devletin temeli kuruluşuna karşı, ulusun toprakları dahilince hatlarla tanımlanabilir. Her örnekle ulusal vatanın büyük bir kısmı, hiç değilse üstünlik hakkı iddia edenlerin kafasında, iyice

121 Speeches and Statements of Iktal, Dr. "Shamoo," Lahore, Al-Sharq Academy, 17, s. 394 vd.

tanımlanmıştır, fakat halkların zor denetlenen içgüdüleri, demografik sınırların içinden çıkılmaz bir şekilde birbirine girdiği durumlarda, çok defa aşırı kargaşalıklara yol açmaktadır. Bu durumların en çok bilinen ve dile döşmüş örnekleri Wilson'un "ulusların kendi geleceklerine hüküm etmeleri" ilkesi ve sonra da Milletler Cemiyeti'nin azınlıkları koruma sisteminin özellikle ilgilendiği doğu ve güney-doğu Avrupa'dır: Almanların başka uluslara karışması, çeşitli bağılantıları olan Slavlar ve diğer halklar; geçmişteki büyüklüklerine bakarak Polonyalılar ve Macarların artık eriyemeyecekleri topraklar üstünde hak iddia etmeleri; ve Balkanların akıl almaz karışıklığı! Sovyet peykliğinin ağır basan kucagında sıkışmış olan bu yerlerde ulusçu tartışmalar, artık, kamu oyunu pek meşgul etmemektedir. Diğer yandan, Titolizm, Macar İhtilâli ve Stalin'in ölümünü izleyen yeni özgürlüğe Polonya'nın tepkisi, hep, geçici olarak başka altında tutulan ulusçu okunların, büyük ölçüde nüfus değiş-tokuşundan ötürü şekil değiştirmekle birlikte, komünizmin yumuşadığı yerlerde ortaya çıkmaya hazır olduğunu göstermektedir.

Uluslar ve toprakların bu türlü karışıklıklar yarattığı yerler sadece Balkanlar ve Doğu Avrupa değildir. Halklar her yerde hareket içindedir. Bir çok yerlerde, halklar ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri ilkesinin nerede haklı, nerede haksız olduğu —her iki tarafın partizanlarının görüşleri dışında— anlaşılmayacak kadar birbirine girmekte ve ortaya çıkan çözümler yolları üstün gelen ulusları kabul ettirdiği görülmektedir. Bu türlü karışıklıklar muhtemelen ya da gerçek çeşitli sınır anlaymazlıklarına yol açmaktadır. Yeni devletler egemenliklerini kazandıkça Pakistan'ın Hindistan ile Kaşmir anlaymazlığı, Afganistan ile Pustunlutan sorunu, Birmanya'nın Çin ile çekilmesi ve bağımsız Somali'ye vakit geçirmeden mantığı uygun sınırlar bulma gibi sınır sorunları çoğalmaktadır. Filistin'de çekişme, bütün topraklar anlaşmazlık konusu olduğu için, bir sınır sorunu olmaktan çıkmıştı. Malaya da ikinci bir Filistin'in acıklı safhalarından geçebildi. Bazan, Kürtler ve Ermeniler gibi, geleneksel toprakları bugünkü devletlerin sınırlarını aşan halklar vardır. Avrupa'dan gelip yerleşenlerin sebep oldukları sorunlardan başka, Çinliler daha çok güney-doğu Asya, Hintliler Birmanya, Soylân, Malaya

(3) Arnold Toynbee yeryüzünün bu kısmında, milliyetçiliğin manevî yönden yitici etkilerinin, bütün yaygın kuzakların ulusal bağları yerine köklü yüz-yıllarca öncede bulunan toprak ilişkilerinin boy bir eksi nitelikte telarlanarak öğretilmiş olduğu kanısındadır. *A Study of History*, London, Oxford University Press, 1954, C. VIII, s. 191, not 2.

ğında herkes yurttaş olsa bile, bütün yurttaşların değerinin eşit olmadığı şüphe götürmez. Tayland ya da Endonezya'daki Çinliler ya da Arap ülkelerindeki Yahudiler devletin yurttaşı ile devlete modern anlamını kazandıran ulusu birbirinden ayırabilecek olan engelleri pekiyi bilmektedirler. Müslüman bir ulusa Hıristiyan ya da Hindu, gerçekten, eşit değeri olan yurttaşlar olarak kabul edilir mi?

Avrupa'da bile Bay Zinkin'in ileri sürdüğü önerme en çok İngiltere ve Fransa gibi tabii uygunsuz "siyasal ulusların" zaten kurulu devletleri ele geçirildikleri ideal örneklerle uygulanabilir. "Kültürel uluslar"ın iddia sahibi oldukları özellikle etnik bakımdan karışık olan bölgelerde, ulusal devletin tek bir mütecanis halkı kapsadığı önermesinin doğruluğu üstünde şüpheler artmaktadır. Kesin bir örnek verelim: Çekoslovak ulusunun siyasi ifadesi olarak Çekoslovakya kurulduğu zaman, Çek ulusal toprakları Bohemya tacının geleneksel toprakları çerçevesinde tanımlanmıştı, fakat bu topraklarda uzun zamandan beri oturanlar içinde yığınla Sudeten Almanları da vardı. Bağlılığın sonunda toprak sınırlarına paralel olmadığı ve Çekler azınlıklara karşı sorumluluklarını yerine getirmekten geri kalmıyorlarsa da yurttaşların hukukken eşitliği görüntüsünün gerisinde ulusal eşitsizliğin yer aldığı açık bir gerçek olarak belli oluyordu. Teorik olarak, devlet yurttaşların eşit olarak faydalandırmakta ve korumakta ve hepsi bunlara eşit olarak katılmaktadır. Fakat ulusun içindeki personel toplumu unsuru devlette tam ortaklığı kendini ulus olarak kabul ettirebilenle sınırlar şeklinde işlemektedir.

Otto Bauer ve Karl Renner, bu sorunlara bütünlüyle olmasa bile en azından mütevazî bir şekilde uyararak, bu yüzyılın başında Orta Avrupa'da teşkilâli ve toprağa oturmayan ulusal grup kavramını ortaya attı. Bu, Lenin ve diğer ileri gelen Bolşevik sözcülerin şiddetle hücum ettikleri ve ulus-üstü devletin genel çerçevesi içinde yer alan ulusal-kültürel otonomi teklifiydi. 1958'de Kıbrıs çatışmasının çözümü ile ilgili olarak İngiliz tekliflerinde gene ortaya çıktı. 1959 başında son şekliyle değişmiş olan Kıbrıs ortaklık planında Rum ve Türk cemaatlerinin her ikisinin de kendi cemaat sorunlarıyla ilgili olarak son ynsama yetkisi bulunan ayrı, ayrı Temsilciler Meclisi ve bunlardan seçilerek cemaat-dışı ve iç güvenliği ilgilendiren sorunları toprak esaslı üstüne ele alın bir merkezî kurul olacaktı.⁵

Bu sorun karşısında bu insanî davranışa azınlık bir şekilde eşitlikli olarak, zamanımızda çok sık uygulandığı gibi, toprak ile ulu-

(5) Bak: Başbakan MacMillan'ın 19 Ocak'ta 1958'de Avam Kamarasında söylediği nutuk. Son bölüm için bak: The New York Times, 24 Şubat 1957

sun içiçe girmedigi) halterde devletin kapsadigi ulusal topraklardan azinlik grubun topyekân çıkarılabilecekleri ya da baltâ başlarına inmeden onların daha güvenli bir yere kaçabilecekleri, belki böyle yapmaları gerektiği fikrini mesru gösterme eğilimine de işaret etmek gerekir. Birinci Cihan Savaşından sonra çıkarma ve nüfus değıştokuşunda elle görülür öraçlerden faydalandıklarını söylemek gerekirse de, hem kişisel, hem toprak vecheleriyle ulusal kavramın akıllara durgunluk veren kuvvetinin tam gelişmesini Hitler'e ve Nazilere borçluyuz. Nazi ırkçı doktrininin biyüsü altında Almanya yalnız öz Alman'ın ulusun üyesi oluşu ve devlette eşit paya hak kazandığı dogmasını en aşırı şekilde uyguladı. Yahudilere karşı onları ortadan kaldırma noktasına kadar uygulanan bu ırkçı-ulusçuluk Slavlar gibi diğer halkalara ve hattâ fikirleri ve bağantıları yüzünden iktidardaki kilik görüşünde Almanlıkları şüphe edilen ırk bakımından Alman olanlara karşı da kullanıldı. Naziler, aynı şekilde, o günkü vatanları ve yurttaşlıkları ne olursa olsun, kökleri Alman toplu-munda olan herkesin Volk'un bir üyesi olmaktâ devam ettikleri fikrinin en geniş uygulanışını geliştirdiler. On-dokuzuncu yüzyıl libera-lizminin kendinden güvenli olarak kabul ettiği ulusal kavramın içine de saklı kolu tohumlar, artık, herkesin görebileceği şekilde ortaya çıkmıştı.

Ulusçuluğun Avrupalı olmayan halklara çevrilmesi içindeki çelişmeleri azaltınadı. Çoklu toplumlar dünyanın bir çok yerlerinin özelliklerindedir. Bunlarda "Balkanların çorba gibi durumuna" İngiltere ve Fransa'nın örnek uluslarından daha çok rastlanır. Sömürgeciğin türlü şekillerde yok olması bile bu çoklu düzenin ancak bir kısmını ortadan kaldırır. Gerçekten, sömürge statüsünden bağmsızlığa geçiş bu sorunu çözmekten çok herhalde büyütmeğe yararmaktadır. Sömürge hükümetleri, çok defâ, Avrupa'da merkezî ve toprak esasına bağlı devlet geliştiren krallıklara yakın bir rol oynamışlardır. Sömürge sınırları içinde bütln yurttaşlar üstünde devlet otoritesi kurulmuş ve, prensip olarak, beyazlar (ya da Japon) muhacir ya da mütecebbisin normal olarak imtiyazlı durumu bir yana, orada bulunması muhtemel bir çok etnik grupların üstünde eşit bir taraf-sızlık uygulanmıştır. Halk adına kendi geleceğine hâkim olma iddiaları ortaya çıktığı zaman o "kendî" kavramını tanıma kaçınılmaz olarak ön safâ geçmektedir. Birmanya, Seyşân, Endonezya ve İkiye bülünmeden önceki Hindistan'da toprak bllütüğüne bağlı ulusal aynı kula-da ve ırkça yakın toplum arasındaki çelişme halk siyasî bakımdan öne geçip bağmsızlık kazanır kazanmaz ortaya çıktı. Diğer yandan,

Malaya'da Japon işgali, savaş ve savaştan sonraki kaynaşmanın doğurduğu ırk tatminsizliklerine rağmen, Malaylılar, Çinliler ve Hintliler aralarındaki farkları aşılacak bir derecede aşmışlar ve bağımsızlığın ilk safhalarını ittifakın tek bayrağı altında idrak etmişlerdir. Afrika'nın daha fazla gelişmesinin de, Nijerya ve Altın Kıyısı'nın bağımsızlığa kavuşması ve Şubat 1959'da Brazzaville'deki kanlı olaylar gibi, bölgesel niteliklerinin daha yeni farkına varan kabile grupları arasındaki çatışma zinciriyle etkileneceği kaçınılmaz gözükmektedir.

Konunun diğer ve daha önemli tarafı da bütün ulusların yüzyıllar boyunca ayrı duran halkların, nispeten yüksek bir toplumsal ve kültürel kaynaşma ile, yavaş, yavaş daha büyük topluluklar haline gelmesidir. İşgal, barışçı yolla girme ve sadece uzun süredenberi bir arada yaşamaya yoluyla, ayrı, ayrı duran halklar, asıl farkların ortadan kalkması ya da daha geniş bir ulusal birlik içinde kaybolmasına varuncaya kadar birbirleriyle kaynaşmışlardır. Halklar gelişmelerinin daha erken bir safhasında, daha sonra ve daha geniş ölçüde bir ulusal nitelik kazandıkları daha sonraki safhadan çok daha fazla yumuşak olmaktadır.

Bugünkü ulusal birimlerin son topluluklar olduğu ve tarihi gelişimin sona erdiğine dair bir iddiayı destekleyecek kanıtlar bulunmazsa da, oluşma süresi bitip ulusal nitelik kazanıldıktan sonra bu niteliğin aynı tip değişikliklere karşı gerçek bir muhalefet gösterdiği anlaşılmaktadır. Bulgarlar, Çinliler ya da Mısırlılar bir çok halkların ve kültürlerin karışımının sonucudur, fakat onları Bulgar, Çin ve Mısırlı yapan ve gelişmelerinin kesin olarak gösterilemeyecek devresini aşar aşmaz, benzer kuvvetlerin yeni faaliyetlerine aynı şekilde açık değildiler.

Bu önermeye karşı muhtemel bir itiraz unsurlardan birinin zaman ölçüsünde ana farklılıkla ilgili bulunması olabilir. Yani, önermenin birinci kısmı zaman içinde uğursuz-bucaksız uzantılarla ilgiliyken ikinci kısımda zaman ölçüsü çok sınırlı ve belirli bir süreye indirilmiştir. İkinci kısım geleceğe doğru yeterli ölçüde uzatılacak olursa, yeni ve bugünden görülemeyecek bazı değişiklikler şüphesiz yer alacağından benim önermemin değerli kalmayacaktır. Buna rağmen, bu önermenin çağdaş durumu incelemeye ve geleceğe dair bazı tahminler yapmaya yarıyacağına sanıyorum.

Burada yapılması gerekçe bir düzeltme vatanlarında oturan halkın çoğunluğuyla değil, fakat göçen azınlıkla ilgilidir. Ulusal özellik ulusun sınırları içinde oturan halkla ilgilidir; bu ilgi aynı şekilde gö-

ger bun
değışik y
Kunay ve
le kayna
ruiy ayd
kayna-
nelikler
çalışma
halkların
değışik
olarak k
olmamış
derin ve
riye ter

114

da bir e
miş bak
mıdır
gideme
yen bir
uç sını
kilde,
ulus de
leeri et
mur bi
mentla
toprak
bir sly
cünas

A

bakım
en azı

İlkel
inanc
larda o
İstanbul
New York

geri. İstisna ya da aile için söylenemez. Bu hiçbir yerde bir çok ulusları değişik yerlerden gelen göçmenlerin karışmasından meydana gelen Kültür ve Ödneç Amerika'daki kadar açık değildir, fakat burada bile Havayna yavaş ve çekingen oldu. Hem şehir, hem taşradaki durum aynı otistik kökten gelip bir arada yerleşen kişi ya da ailelerde kayıpların daha zor olduğunu göstermektedir. Diğer yandan, genel olarak bu kaynağa yapılacak bir başarıyla gerçekleşmektedir. Göçmen Amerikalıların bu başarıya büyük ve normal bir olay olarak bakmaları onların tipik Avrupalı ya da Asyalı bir ulusal azınlığı çok değişik bir yaratık gibi görerek anlamalarını güçleştirmiştir. Genel olarak Romanyalılar Macar, Yahudiler Arap ve Tunuslular Fransız olmaktadır. Olgun bir göçmen kendini akl halkına karşı duyduğu derin ruhi bağdan bütünlüyle ayrılmazsa da kişiler bir ulusu diğerine tercih edebilirler.

Ulusun niteliği ve yapısını araştırmaya gayret edenler arasında bir çok ilokinin anlaşmazlıkları vardır, fakat oluş ve tarih geçmişi bakımından birbirinden çok farklı olan uluslarla ilgili olarak önerilerden herhangi bir türülüsünün ancak faydalı olmaktan ileri gidemeyeceğini çoğu kabul ederler. Ulusların ortaya çıkışını etkileyen bir çok ve karmaşık kuvvetler arasında belirli bir önemi olarak seçilebilecek olan biri devletin rolüdür. Rudolf Rasker bu konuyu en uç sınırlarına ulaştırarak ve Lord Acton'un sözlerine yakın bir şekilde, "Ulus Devletin nedeni değil, sonucudur. Devlet ulusu yaratır, ulus devleti değil" demiştir. Bu söz doğru olsaydı tek ve tam bir teori elde etmiş olurduk, fakat tarihl kanıtlar bunun dört-başlı münar bir karşılaştırmadan geçemeyeceğini göstermektedir. Aynı önermenin daha kabul edilebilir bir şeklini Avrupa ile ilgili olarak "bir toprak üstünde dil birliğine sahip her topluluğu çok defa daha önceki bir siyasal birleşmenin sonucudur. Devlet her zaman büyük bir terelliman olmuştur" diyen Ortega y Gasset söylemiştir.

Araştırmayı tekrar, tekrar geriye götürünce toprak ve halk bakımından modern devlete çok benzeren bir devlet yapısının ya da en azından devlete yaklaşılan bir siyasal sistemin bulunduğu görülür.

161. Nationalism and Culture, New York, Cowell - Friede, 1937, s. 200.

171. The Revolt of the Masses, s. 180. Çok daha ilginç bir alıntıyla: "En ilkel toplumlar atlatıldıktan sonra, herhangi bir toplumun konuşulan dil, gelenek, inanç ve yataklar kadar ortak siyasal düşüncelerin kaynağının da birçok durumlarda olduğu gibi, geçmişte belirli bir devletin etkilediği siyasal kurumlar da bulunması mümkündür." Royal Institute of International Affairs, Nationalism, London, New York, Toronto, Oxford University Press, 1923, s. 4.

Devletin kendi de belki de daha önceki bir etnik birliğin sonucu oluşması sorunu bir yana, sayıları bir hayli olan örneklerdeki anlaşılacağı gibi, ulus devletin geride bıraktığı bir hazneye benzer. Fransa, İngiltere (Büyük Britanya'nın durumu biraz farklı olmakla birlikte), İrlanda, İspanya, Portekiz, Mısır, Çin, Japonya ve bunı diğerlerinde olduğu gibi, devletin neillere aynı sınırları koruduğu durumlarda, bu nokta, üstünde daha fazla durmayı gerektirmeyecek kadar açıktır. Bu örneklerde ulusal vatanın sahip olduğu topraklar devletin sınırları içinde kalanlarla aynıdır. Polonya, Macaristan, Bohemya ve Bulgaristan tarih sahnesinden zaman, zaman lusa ya da uzun fasıllarla kayboldukları halde arkada sağlam ulusal topluluklar bırakan devletlere iyi örnekler sayılabilir.

Bu ve benzeri örnekler görmemezlikten gelinemeyecek kadar belirli tesadüflere işaret etmekteyacer de oluşulunun bir çok diğer veçhelerinin incelenmesinde olduğu gibi, bir miktar genelleme gerekmektedir. Macar ve Bohem halklarına muhtemelen bir "ulusal" dayanağı olan devlet tarafından ulusal bir varlık verilmesi gibi, tarihin belirli dönemlerine işaret etmek mümkün ve ilke yakın olmasına rağmen, bu halklar tarihlerinin diğer dönemlerinde de farklı devlet hünyeleri içinde yer almışlardır. Konuya bir taraftan bakılınca, Polonya örnek olarak alırsa, tarih atlasına göz atıldığı zaman, Polonya devletinin tarihi boyunca birbirinden çok farklı toprakların yayıldığı görülür. Bu noktaya başka bir açıdan bakılınca, doğu ve orta Avrupa ile Balkanların halkları yüzyıldardır değişik devlet ve imparatorluk sistemleri altında yaşamışlardır. Siyasal tecrübelerinin belirli bir devresal üstünde çabasının ya başında, teoriye uysuti diye gerçekler, kaçınılmaz olarak, zoraki bir şekilde yuvarlak hale sokulurken, gerçeklerin bir kısmı da bilinüyle bir yana atılmakta ya da küçümsenmektedir. Buna rağmen, bir çok hallerde toplum birliğinin tanımlanabilir bir devlet öncesi ile ilgili olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Avrupa halkları ulusal varlıklarını nispeten uzak zaman içinde benimseyince, bu varlık onların ayrılmaz bir parçası olma eğilimini gösterdi. Ne Habsburg, ne de Osmanlı İmparatorluğu geçmişin sekillendirdiği derin toplum bağlarını ortadan kaldırmayı ya da esas yönünden değiştirmeyi başardı. On-dokuzuncu yüzyılda ulusçu dönem en lisi noktasına erişince bu alttaki bağlantılar o duruma gelmişlerdi ki ulusçu çağrının başarıyla yapılabileceği ana halk kütleleri oldukça açık bir şekilde sınırlandırılıyordu. O zaman, kıldalarla öne çıkan ulusal anlaşılma oradan, buradan toplama kışların ka-

zarâ bir araya gelmesi değil, eski ve şerefli bir geçmişe sahip çıkabilecek olan —hattâ çıkan— kaynağını etnik birimlerdi. Ne Çeklere Macarların bir anlam taşıyacak şekilde çağrıda bulunmak, ne de Yunanlılara Bulgarlara bir anlam taşıyacak sözlerle hitâp etmek meâlikündü.

Siyasal birleşmeden önceki durumu hakkında sağlam kanıtlar bulunamayacak uluslar için verilebilecek en iyi olay on-dokuzuncu yüzyıl Avrupasında ulus-devlet birleşmesinin kıllak örnekleri olan Almanya ile İtalya'dır. Her iki örnekte de halkın tek siyasal otorite altına girmeleri yoluyla birbirine bağlandıkları bir devre bulmak mümkündür. İtalya için Roma'nın imparatorluk geçmişi, tabii, bir siyasal ilham kaynağıydı. Fakat Roma yayılma çağında Alp'lerle denizin çevrelediği İtalya'nın sınırları içinde kalmadığı gibi, daha sonraki zamanlarda da İtalya, bugünkü sınırlarını andırır bir şekilde bile, tek bir idarenin altında kalmadı. Alman ulusunun şekillenmesinde ise tarihinin herhangi bir safhasında önceki bir devletin sonucu olduğu düşüncesini destekleyecek bir kanıt bulmak daha zordur. Friedrich Meinecke, Alman birleşmesiyle ilgili çalışmasına başlangıçta ortak dil, edebiyat ve dinden doğan kültürel uluslarla ortak siyasal müesseselerin çıkardığı devlete bağlı uluslar arasında bir ayrım yapıyor. Bu esasa göre, Almanya ve İtalya kültürel uluslardan sayılmalıdır; fakat Meinecke siyasal etken ve çıkarlarının ortak dil ve edebiyatı ortaya çıkardığına dair daha çok örnekler vermektedir.

Avrupa dışında ulusları yoğuran bir unsur olarak devletin rolü hiç değine Avrupa'daki kadar ve belki de daha bile büyüktür. Tabii, her iki Amerika'da devletin ulusları çevreleyen sınırları tesbitteki önemi çok fazla olmuştur. Denizleri aşarak göçmenlerin birliğe getirdikleri hağlık duyguları bir yana, eski toplumların geliş-

18) *Weltbürgertum und Nationalstaat*, S. B., Munich ve Berlin, R. Oldenburg, 1922, s. 3

19) Hans Kohn, *The Idea of Nationalism* adlı kitabının 229'uncu sayfasında, geçeriği şüpheli olan bir tasakkülüne İleri sürmüştür. Büyük Amerika ve İngiliz Dominionları dahil olmak üzere, Batı dünyasındaki milliyetçilik hareketlerinin Democryden önce, millî bir devletin mevcut bulunmasından önce ya da, Amerika'da olduğu gibi aynı anda cereyan eden siyasal bir olay olduğuna İleri sürer. Doğu ve Doğu gibi aynı anda cereyan eden siyasal bir olay olduğuna İleri sürer. Doğu ve Doğu Avrupa dahil olmak üzere, gününümü geri kalan kuzeyinde ise, milliyetçi akımların genellikle siyasal gelişmenin çok daha ilkel bir kademesinde meydana geldiğini savunur: "Yalnızca bir devletin ritüelce gelişen bir milliyetçiliğin emriyle pek nadiren birbirine uyumlayarak, Milliyetçilik var olan devlet kurumları aleyhine

melerinin daha sonraki dönemlerinde ulusal varlık duygusunda birleştiklerine şüphe yoktur. Tüm bir bağıntı ıleri sürülemezse de halkı ulusal birlik duygusuyla oluşan Lâtin Amerika devletlerinin sınırları İspanya İmparatorluğu ve diğer yönetici devletlerin çizdiği sınırlar çizgileriyle büyük benzerlik göstermektedirler." Arjantina de Sili'yi ayıran And sınırları örneğinde en göze batan şekilde görüldüğü gibi, bu sömürge yönetiminin çizdiği sınırlar bir dereceye kadar coğrafî koşullarla etkilenmiştir, fakat en azık coğrafî unsurların oynadığı rol bile çok defa müphem kalmaktadır. Misissipi ile Kızılderili Dağları Birleşik Devletlerinin ayrılmaz parçaları iken Amerika Brezilya'nın içinde kalmakta ve Ren Almanya ile Fransa arasında sınırları teşkil etmemektedir. Jeopolitik determinizme destek olarak sıradagılar ya da nehirler gibi engellerin uluslar ve devletleri ayırdığı örnekler bakıp *ex post facto* bir mantık yürütme eğilimi vardır, fakat bu eğilim coğrafî bakımdan kazara mevcut olan ve halkların sınırları ayırmayan aynı engelleri gözönünde tutmamaktadır.

Kuzey Amerika'da Fransız asıllı Kanadalıların mevcudiyeti nazarı itibare alınca bile, Kanada ile Birleşik Devletler arasındaki ulusal ayrılık önce, bir seri tarihi olaylar sonunda, halkları üstünde farklı etkiler yapan ve iki ayrı ulusal birlik meydana getiren iki ayrı devletin buluşundan ötürüdür. Büyük Göllerden Pasifik'e uzanan sınır çizgisi ulusal toprakların daha önce ayrılmış olmadığını ve iki halkın geliş güzel bir siyasi kararla ayrıldığını göstermektedir. Siyasi kaderin zarı başka türlü yuvarlanıyca, Fransızları huzmetmek biraz zor olmasın rağmen, Kanada'nın bütünü tek bir Kuzey Amerikan ulusunun içinde yer alabilir, ve sınırlar çok değişik çizilse de eşit derecede sağlam uluslar ortaya çıkardı. Karaisler'de İngiliz-

büyümlü ve etnik tabakları karşılamak için sınırları yeniden şekillendirmeye zorlamıştır.

Aşa ki'inde bu yödeki yorumlara bir son vermek için Japonya, Çin, Kore, Tayland, Almanya, İran ve bir bakıma diğer bir gruplaşma olan Hindistan, Endonezya ve Filipinler gibi örnekler devlet ve ulus arasındaki uyumunun gerçekten ne kadar açık ve net olduğunu belirtir. Şüphesiz, Batı Avrupa'yı dünyaya geri kalan kısmının toğundan ayıran belirli farklar ortaya konabilir, fakat bu onlardan biri değildir.

(10) Bu husus, Arjantin Dışleri Bakanı José María Cantilo tarafından 10 Aralık 1938 tarihinde Lima'da toplanan Pan Amerikan Konferansında gayet açık bir şekilde ortaya konmuştur: "Uluslarımız, İspanya, Fransa ve Portekiz Krallıkları idari yaratıklarıdır. İspanyol Amerikalı, Combuz/vesterlerden çoğunun sınırları eski prensliklerin, eşitlerinin ya da idari birimlerin sınırlarıdır." The New York Times, 11 Aralık 1938.

re'nin Batı Hind Adalarını federasyon haline getirmeye çalıştığı zorluğun içinde bunların ada olmaları ve eşitlenberi kurulu siyasal birliklerinin bulunmasının payı vardı. Kuzey ve güneyde olsun, Amerika'da meydana çıkan uluslar mevcudiyetlerini siyasal kuvvetlere borçludur. Bağımsız devletler ulusal ayrılık ve birlik duygusunu kuvvetlendirmekle kalmayıp yarattılar da.

Devlet, ulus yaratan bir mülhese olarak, en çok sömürgeelerde göze çarpmaktadır. Birmanyalılar ve Vietnamlılar gibi örneklere ölküğü gibi, deni zamanlarda bir ulus haline gelen halklar, azınlıkların fahatamı edici mevcudiyetlerine rağmen, daha önceleri göze çarpan bir birlik kurmuşlardı. Endonezya ve Filipinler gibi diğer örneklere ise sömürgeci devletin harita üstünde çizdiği çizgiler hakkın içinde ulusal varlıklarını geliştirdikleri sınırlar olmuşlardır. Hükümetin aynı oluşu o halkın birlikte yaşamasında en çok etkili olan unsurdur.

Tek bir siyasal otoritenin, yönettiği halkı birbirine bağlamasını, sömürge tminde bir yabancı yönetiminden doğan özel sonuçlar dâhil, genel olarak izah etmek kolaydır. Ortak bir hükümetin yönetiminde olma siyasal sınırlar içinde kalan halka ortak bir kader kabul ettirmekte ve içteki münasebetleri kolaylaştırıp dıştaki halklarla münasebeti engelleyen sınırlar koymaktadır. Tek bir ulaşırma sistemi geliştirebildikten başka halk eğitimi de ortak fikirler, fikirler ve malzeme üstüne kurulmaktadır. Çok defa, hiç değilse merkezi hükümet tek bir ortak dil kullanmakta ve bu dil eğitimin şu ya da bu seviyesinde eğitim dili olmaktadır. Halkla doğrudan doğruya temas olmayan yönetimlerde karar ve idare birliğinin etkisi süzme imkânı olsa da, bir ülkede ortak kararlar ve yönetim sisteminin bulunması, genellikle, tek bir siyasal felsefeyi yansıtmaktadır. Bir siyasal sistemin yerleşmesi bağdaşmış bir ekonominin kurulması için aşağı yukarı vazgeçilmez bir ön koşuldur. Daha az elle tutulur bir unsur olmasına rağmen, genellikle denebilir ki bütün müddet içindeki halklara kabul ettirden ortak bir kültür yaratır.

Özellikle sömürge düzeninde, bu birleştirici kuvvetlerin içinde etkili bir rol oynadıkları sınırların sınırları üstünde durulmalıdır. Bu sınırlardan biri halkların özelliği, kuvveti ve gelişme devresiyse, diğeri de sömürgeci devletin uyguladığı tutumla ilgilidir.

Önce, insan unsuru siyasal birleşmenin başarılmasında ortaya çıkan kuvvetlerin etkisini büyük ölçüde sınırlamaktadır. Halklar esas itibarıyla birbirine benzedikleri yerlerde, m. kültür, dil ve dil gibi ana unsurlarda büyük farklılıkların görüldüğü yerlerden daha ko-

lay birleşmektedirler. Böylece, Endonezya takım adalarının birbirine benzeyen toplulukları Hollanda yönetiminde tek bir çatı altında toplanınca genel bir ulusal düzene kolay yaklaşımlar; diğer yandan, Endonezya'daki Çinliler böyle bir birleşmenin önünde aşılmaz engeller dikmişlerdir. Bilinen örnekler olarak Malaya ve Filistin'i verebiliriz. Tutumu ne olursa olsun, hiç bir hükümetin Malay, Çin ve Hindlileri ya da Arap ve Yahudileri bir ulusal birlik içinde toplayabileceği çok şüphelidir. Bu örneklerde daha önceleri kurulan toplumsal bağlar o kadar derin ve halklar arasındaki farklar o kadar gerçektir ki devlet bir araç olarak rolünü oynayamamaktadır. Aynı şekilde Afrika'da, kabileler bir sömürge hükümeti altında, aynı hükümetin yönetiminde yaşayan Avrupalı ve Hindlilerden çok ulusal birlik duygusuna bağlı olabirler.

Sadece farklılık bir yana, işin içine nitelik ve nicelik ayrımları da girmektedir. Birleşecek olan halk onu kendi içinde eritecek olanların kültürünü kendilerinden daha yüksek sayarsa birleşme olasılığı artmakta ve olasılık dışı değil aşağı gördükleri oranda azalmaktadır. Mütecilerin "Amerikanizm" içinde kaybolmak istemeleri bu "eriten kab" ın işini kolaylaştırıyordu. Diğer yandan, Afrika'daki Avrupalı ya da Malaya'daki Çinli memleketine yerleştiği halka yukarıdan bakmış ve onların kültürünü benimsemeyi alışılma olarak kabul etmişli. Afrika'da çok ırklı toplumlarda olduğu gibi, taraflardan biri sayıca çok kabarıklık olursa, bu büyük çoğunluğu başka bir kültürü, daha yüksek sayılsa bile, çabucuk ya da tam kabul etmesin beklenemez. Daha gelişmiş halklar oluşumlarında belirli bir devreyi aşmış olup tekrar şekillenmeğe hazır değildirler. Özellikle, müslümanlığın bazı halkların üstüne son derece mukavemetli bir mühür vurduğu anlaşılmaktadır.

Sömürge siyasetinin etkinliğine gelinece, eskiden emperyalist devletin yönettiği halkları bir ulusal birlik içinde toplamak için gayret sarfetmediği kabul edilir. Ulusal birlik yolundaki gelişmeler tasarlanmış bir amaçtan çok tesadüfen yer alan bir sonuçtu. Emperyalizmin değişliği ve ulus yaratılmasının sömürge yönetiminin doğru amacı olarak kabul edildiği bugün bile, sömürge yöneticileri sadece ulusal hükümetlerin yüklenebilecekleri görevleri yerine getiremezler. Yönetimin başındakiler ve uygulanacak tutuma karar verenler vabancılardır; diğer sistemleri ve hayata bakışları yönettikleri halklara yabancıdır; ve ulusal sembollerle gelenekleri kullanamazlar. Ulusal hükümet tam bir ulusal ekonominin gelişmesini desteklerken,

sömürge hükümetleri, Fransızların *pacte colonial*'i gibi, ana ülkeden imal edilmiş mal karşılığında ham madde ve işe maddesi ihracını yönelen tipik sömürge ekonomileri geliştirmişlerdir. Başka koşullar altında ülkeyi birbirine bağlama amacını güden ulaştırma amleni bağlı devletle yalnızca hükümet, yatırımlar ve tüccarların amaçlarına hizmet edecek şekilde işten dışa örgütlenmektedir. Yalnız, bir şekilde sömürge hükümeti ulusçuluk akımına hizmet etmektedir. Yürüttüğü düşmanlıkla yönetimi altındaki halkın farklı gruplarını birleştirerek,

Ana unsurlardan biri olarak etnik farklılıklar üstün kuruluş sömürge sisteminin ulusal birleşmeyi engelleyeceğinden şüphe edilmemektedir. Böyle dolaylı bir yönetimin faziletleri ne olursa olsun, tartışma götürmez bir sonucu halkları birbirine yaklaştırmaktan çok birbirlerinden ayrı tutmaktır. Doğrudan doğruya yönelim farklı etnik grupları her zaman birleştirmiyoruz da, kendi kurum ve üdeleriyle kendi yerli yönetimleri olan geleneksel toplumlar üstüne kurulu sömürge yapısını kabul etmek biriktiren çok farklılaşmayı desteklemektedir. Batı Afrika'da Fransa'nın doğrudan doğruya yönelim sayaseti kabule farklılaşmalarını yakın zamanlara kadar İngilizlerin uyguladığı dolaylı yönetimden çok daha fazla ortadan kaldırmıştır. İngilizlerin Uganda'yı tek bir devlet olarak geliştirmede çektikleri güçlüklerin en büyük nedeni, daha önceleri Buganda ve diğer Afrika topluluklarını kendi amaçları için kullanmış olmalarıdır. Afrika'da olsun, Hindistan'daki prensliklerde kullanılan metodlarda olsun, milliyetçilerin geleneksel olarak iddia ettikleri gibi, emperyalatin hol ve hükümet ikesinin yansıdığı hemen kabul edilemez, fakat milliyetçi bu metodları köklü dergerlendirmekte haklıdır.

Başlangıç noktası olarak halkların ırk ya da benzeri ayrılıklarından hareket eden diğer sistemlerden de aynı sonuçlar çıkmaktadır. Bu düşünceinin en acunda, Güney Afrika'nın *apartheid* ırk ayrıımı doktrini devlet otoritesinin kapsadığı halklardan tek bir ulusal birlik kurma kavramını açıkça reddetmektedir. Daha aşağı bir seviyede, bağımsızlıktan önce Hindistan'da seçim ve temsil sistemlerinde, bir ara Sejtân'da ve Doğu Afrika'da olduğu gibi, bölgecilik resmen tanımlı yerlerde ulus kurma güçleşmektedir. Bir başlıkta örnek de dikkate korunan Malay Sultanlıkları çerçevesi içinde, farklı siyasal ve hukuki statülerde ve değişik eğilim sistemleri ve dilleriyle, çoğulukla ayrı, ayrı yaşayan Malaya topluluklarıdır. Diğer yandan, erime sayasetinin amacı yaratmak olduğundan Fransız ana ülke (sömürgeci) olan bir ulus yaratmak olduğundan Fransız

ların geleneksel crime siyaseti de dolaylı yönetim ya da çok ulusal toplumlar gibi ulusçuluktan uzak olabılır.

Sömürge hükümetlerinin ulusal birlik kurulması konusundaki etkileri, görüldüğü gibi, büyüktür. Fakat geçirdiğimiz tecrübesi çok kısa ve değişkenler çok yaygın olduğu için kesin bir yargıya varılamaz. Sömürgeciliğin Hindistan ya da Filipinler'de belirli bir şekilde sonuçlanmasına bakarak aynı şeyin Kongo, Madagaskar ya da Yeni Gine'de yer alacağı söylenemez. Aynı şekilde, sömürgeciliğe bir protesto olarak ortaya çıkan bir siyasî hareketin zamanı koşullarına uygun olarak ulusal niteliğe bürünmesi ve başarıya ulaşmasıyla bağımsız bir devlet kurulması da u ulusun iddia ettiği dayanaklarını güvenilir olduğunu göstermez.

Marx *Komünist Manifestosu*'nda şöyle demişti:

"Özelliklerinden dolayı ve fakat, proletaryanın burjuvaziyle mücadelesi önce bir ulusal mücadeledir. Gerçekten, her ulusun proletaryası önce kendi burjuvazisiyle hesaplaşmalıdır."¹¹

Aynı şekilde, olayların normal gelişimine göre, bağımsızlık peşinde olan sömürge halkları önce kendi sömürge hükümetiyle hesaplaşmalıdır. Ortak düşmana karşı ortak savaş birliği bir dereceye kadar takviye eder. Özellikle, Afrika'da bu birliğin zaferden sonra yaşaması kolay olmamaktadır.

Sömürgecilik ile ortaya yeni çıkan ulusların niteliklerinin bir kaç somut örnekle özel olarak incelenmesi konuyu aydınlatabilir. Özellikle çok-yanlı ve uzun zaman alan örnek Hindistan'dır. Burası, başlıbaşına bir Avrupa gibi, değişik diller, dinler ve hayat tarzları olan ve gevşek ve tam tanımlanmamış olmasına rağmen, yitirilmiş boyunca hepsinin bir tek bütün içinde yerini bulduğu koca bir yarımadaydı. Şekli olmayan bu manevî bağ siyasal bir birlik içinde hemen, hemen hiç ifade bulmamıştı. Genellikle, siyasal durumu İngilizlere ülkenin işgâlinde Hindlileri kullanma imkânı veren ve Hindistan'ın sadece coğrafi bir kelime olduğu alışılmış sözüne renk katan değişik devletler ve prenslikler, işgâller ve ittifaklar toplanmıştı. İngilizler oraya gilmecelerdi Hindistan birleşir miydi, yoksa parçalanır mıydı cevabı olmayan bir sorudur.

Şöyle-ya-da-böyle-olabilirlerdi sorunu bir yanda, İngiliz yönetimi Hindistan'da birlik duygusunun gelişmesinde son derece önemli bir

(11) Karl Marx, *Capital, The Communist Manifesto and Other Writings*, New York, Modern Library, 1932, s. 133

etken oldu. Kanun ve düzenin korunması, idari birlik, ortak toplumsal ve siyasal kavram ve değerlerin kabulü, İngilizcehin *lingua franca* olması ve mali ve ekonomik birlik Hind toplumuna meydana gelen Çarlık unsurları birbirine bağladı. İngilizlere karşı ortak ulusal mücadelede de aynı rolü oynadı. Hiç değilse ulusal hareketi yaratan ve onun başına geçen yeni önderler için ortak bir İngiliz zemininin arzulu Hind geleneği kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır.¹¹² Hindistan bağımsızlığı kazandığı zaman, İngilizlerin yetiştirdiği ve eğittiği unsurlar —çoğu hayalini İngiliz zindanlarında geçirmiş olmasına rağmen İngilizler bazı Hindlileri yetiştirmekten geri kalmadılar— siyasal sahnesinde ağır bastılar ve İngilizlerle olan bağlantılarda en tipik bir örnek olan Hindistan Sivil Yönetimi ilk güç yıllarda Hindistan'ı yönetti.

İngilizlerin bu başarısı bütünüyle tuhaf bir çelişme diye bir kenara bilemez, çünkü bir çok İngiliz bu emperyalist başın gerçek amacını bilmiş, yaşayabilmek yeteneği olan ve bağımsız bir Hindistan olarak görüyorlardı. Fakat amaç gerçekten buyuk tekerlek son dönüşünde birlik yerine ayrım getirerek büyük bir yenilgi de aynı zamanda gerçekleştirmiş oluyordu. İngilizlerin en çirkin siyasal yalanlarıyla Hindu-Musliman ayrımını yaratan "höl ve hükmet" kurallarına dair sık, sık tekrarlanan Hind itihamını kabul edenler için bu bir yenilgi değil, şevtanca okulların kaçınılmaz bir şekilde bilelmesi olanak gözükecektir. İrlanda'nın ikiye bölünmesini de gösterdiği gibi, tek bir siyasal ustomün peşinden ulusal birliği sürüklediği her zaman söylenemez. İster İngilizlerin Machiavelli tipi entrikaları, ister değişik koşullar altında yeni ifade bulan Hindu ve Müslümanlar arasında esaslı bir ayrılık; ister Gandhi'nin karakteri ya da Çinnah'ın rolü ve fikirleri gibi daha geçici ve tesadüfî unsurlar olsun, gerçek şudur ki bir tek İngiliz Hindistan'ından iki bağımsız devlet doğmuştur.

(112) Hindistan'da İngiliz söfuz kurumunda son amecmelerden birini yapan bir de rakip milliyetçi önder olan Gandhi, Çinnah ve Sri Subhas Çinnahın son ortak öneliklerini belirtmeye çalışıyorlar. "Bu üç kşide ortak olan şey nedir? Hiç şüphesiz yok ki ne din, ne son dil ne sille gelenekleri, ne de hayat tarzı. Olan, gerçekçe, ideolojik ve dini farklılıkların dolayısıyla hiç bir zaman bir birlikten niteliği gösterememiş olan Hind uygarlığı içinde daha çok baskınlık istemler, parlamenter rejime olan inançları ve bütün klanların Tanrı ve konut öneliklerinde eşit haklara sahip oldukları hususundaki arzuların kenarında birleşmişlerdir. Fakat ya da Orta Çağın Hindistanında rastlanmasını mümkün olmayan bu kavramların herbiri İngiliz yönetiminin doğal sonuçlarıdır." Sir Percival Griffiths, *The British Impact on India*, s. 229

Çok daha az tartışmalı olan iki örnek Filipinler ve Endonezya'dır. Bu örneklerin her ikisinde de, eldeki insan unsurunu birleştirmeyi zâten kolaylaştıracak durumdaysa da ulusal çevrenin yaratılmasında sömürge rejimlerinin oynadığı büyük rol tartışma götürmez. Filipinliler de dahil olmak üzere, Malay kökünden gelenlerde oturduğu doğu topraklar, bütün Endonezya takımadaları ve Malay Yarımadasının çoğunluğu Malay olan kızılları herhangi bir siyasal bölünmeyi normal göstererek bir şekilde ne tabii olarak yer almış ne de insanlar arasında bunu kolaylaştıracak gibi yerleşmişlerdir. Coğrafya ve etnoloji açısından bugünkü sınırlar altında zoraki çitlenmiş olup emperyalist devletler arasında çarpışma sırasında sömürge alanlarının sınırlarını yansıtır. Bu sınırlar ayrı siyasal birimleri şekillendirmekle kalmamış, aynı zamanda ayrı ulusal nitelik addeden farklı halklar da yaratmıştır. Belki en göze çarpan özellik Endonezya'nın çoğunlukla Müslüman niteliğiyle çelişmeli olan Filipinlilerin Katolikliğidir. Fakat bu, dil ve eğitim, siyasal tecrübe ve dinoya zorluğu, toplumsal bilince ve iki farklı sömürge sistemine bağlılığın sonucu olan ekonomik özellik gibi farklılıkların yalnız bir yönüdür. Cumhurbaşkanı Quezon Filipinlilerin din ve eğitim yoluyla ulusal birlik esaslarını kurduğu için İspanya'ya ve Filipinlileri bağımsızlığa ulaştıran ulusal karakterin yığılmasında Amerika ve İspanya'ya borçlu olduğunu teslim etmiştir.¹³

Sömürge rejimleri insanın bir yanındakilerle öteki yanındaki halkları birbirinden ayırmakta alışverişli birleştirici bir etken oluyorsa da işlen birliğin yaratılmasında eşit derecede etkili olmamıştır. Bu, ulusal birliğin ciddi bir anava tabii tutulduğu ve Molukkan ve Açınlar gibi topluluklarda Endonezya ulusuna bağlılığın bölgesel bağlılıklardan daha kuvvetli olduğunun ciddi bir şekilde işleme edildiği Endonezya için daha doğrudur. Dolaylı yönetim, bazı bölgelere koruyucu muamele ve bazı halkların Hollanda sistemine çok sonra sokulmaları gibi davranışlar da dahil olmak üzere, Hollanda siyasal esasları bazı etnik farklılıklar üstünde durmuştu. Açın otokuzumcu yüzyılın sonlarına kadar işgal edilmemiş ve Batı Yeni Güney İkinci Cihan Savaşı öncesine kadar pek dokunulmamıştı.

Endonezya Cumhurbaşkanı Sukarno dörtbaşı-mâmur bir ulusaluluk heyecanıyla dolu olduğu bir sırada ve dış görünüşüyle insan yapılarından çıkmış gibi görüldüğü halde Tanrı'ya atfettiği Britanya

(13) Bkz. Josef Beaton Hayden, *The Philippines: A Study in National Development*, New York, Macmillan, 1942, s. 2-10.

Adalarını bir çocuğun bile tek bir hirim olarak göreceği şekilde yarattığını —ki bu yargıya Başkanın İrlanda milliyetçisi olan dostları sürprizle karşılayabilir— ve gene bir çocuğun Pasifikle Hind Okyanusunda Asya ve Avustralya kut'alarına, Sumatra'nın kuzey ucundan Papua'ya uzanan —ki Endonezyalıların "Sabang'dan Merauke'ye" sözü buradan gelir— tek bir Endonezya takım adaları görecesini ileri sürdü." Bir çocuğun siyasi sınırları göstermeyen bir haritayı bakarak Yeni Gine'nin ortadan bölündüğü, Endonezya'nın Filipinler ve Malaya'dan ayrı olduğunu ve Kuzey Borneo'nun İngiltere'nin elinde bulunduğunu anlaması için siyasal bir allâme-i kâfi olması gerektir.

Endonezyalılar özellikle Hollandalıların yönettikleri topraklar üstünde hak iddia etmekte ve bugüne kadar ne bu sınırları aşarak Portekiz Timor'una, İngiliz Borneo'suna ya da Avustralya Yeni Gine'sine el atmışlar, ne de ellerindeki topraklardan en ufak bir ekimliğe karşı hoşgörür davranmışlardır. En son sözü geçen Batı İrian (Hollanda Yeni Gine'si) sorunu Endonezya'nın burasını eski Hollanda Hindistan'ının ayrılmaz bir parçası okluğunda ısrar etmelerinden ötürü ortaya çıkmıştır. Hollandalıların Yeni Gine halkının etnik bakımından Endonezyalıların geri kalanından farklı olduğuna dair iddiaları Endonezya Cumhuriyeti'nin Hollanda'nın bölünmez imparatorluğuna mirasçı olmaları tezinden daha zayıftır. Tuhaf bir paralellik kurmak gerekirse, Sovyet toprakları Çarlık topraklarına istimal ettiği gibi, Endonezya ulusu da Hollanda'nın sömürge sınırlarıyla tanımlanmaktadır.

Diğer Asya topraklarında sömürgecilik öneminin etkisi, hem sömürge yönetimi kısa devreli olduğu için, hem de halkın etnik bağlılığı daha önceki bir siyasi birleşme ya da uzun tarihlerinin diğer misurlarından ötürü meydana gelmiş olduğundan, daha az görülmektedir. Örneğin, Kore kendi yöneticileri altında bağımsız olarak uzun süredenberi yaşamış olduğundan, Japon işgali birleştirici bir kuvvet olmaktan çok ulusal varlık ve siyasal hareketi kamçulamıştır. Çin-Hind'inde yüzyıllardanberi ayrı yaşayan Vietnamlular ve Kambodyalılar için de aynı şey söylenebilir. Fransız sömürge sistemi federal bünneyi kurarken bütün bu farklılıkları göz önünde tuttu. Bu ölçüleri aşarak Vietnam'ı üç bölüme çalıştığı zaman, Fransız yönetiminin sonunda yeni bir bölünme kaçınılmaz olmasına rağmen, Vietnam halkının birliğini bölemedi. Aynı şekilde, Birman-

ya'nın da kendine özgü apayrı bir geleceği vardı: Birbirini izleyen İngiliz işgâli zamanında Birmanyalılar düşük durumda olmalarına rağmen, Birmanya İngilizlerin devraldıkları fakat yaratmadıkları bir toplumdur.¹⁵ İngiliz yönetiminin etkisi azınlıklarla Birmanyalıları yoğurmaktan çok etnik farkların üstünde durmak oldu.

Arap dünyasının uzun ve karmaşık tarihinin kısa bir özeti Arap devletleri ve halklarını şekillendiren kuvvetleri ortaya çıkaramaz. Zaten, Arapların kendileri de bağlı oldukları toplulukları iyice ayırıp hiyerarşik bir düzen içinde sınıflandırmamışlardır:

Arap dünyasında, herhalde hâlâ daha Pan-Arap milliyetçiliği, Büyük Suriye milliyetçiliği ve Lübnan milliyetçiliği içinde bir Dürzü milliyetçiliği vardır.¹⁶

Suriye ve Mısır, Birleşik Arap Cumhuriyeti olarak kuvvetlerini birleştirmeden önce, anayasalarında Arap ulusunun bir parçası olduklarını söylüyorlar ve Cumhuriyetin ilânını tam Arap birliğinin gerçekleşmesi için hazırlayıcı bir adım olarak görüyorlardı. Tam bir inceleme için, kabile, mezhep ve diğer ayrımlar, Osmanlı yönetiminin etkileri, Avrupa devletlerinin rolleri ve Müslümanlık, Arap dili ve kültürünün izleri de dahil olmak üzere, Arap geçmişinin bütünüdür değerlendirilmelidir. Mısır Nil Vadisinde merkezleşen eski geleceğine İngiliz denetinden daha fazla borçludur; Suudi Arabistan eski Arap geçmişine bağlıyken ne Filistin ve Filistin Araplarından kendine düşen payı almadan, ne de aldıktan sonra bir ulusal birlik olmayan Ürdün mevcudiyetini en çok İngilizlerin Akdeniz'den daha doğudaki petrolere bir geçiş bölgesi yaratma isteklerine borçludur.

Son zamanlara geçmişin sınırsızlığı kadar önem vermeğe çalışmadan denebilir ki bugünkü siyasal durum daha çok Birinci Cihan

(15) "İngilizler Birmanya'da zaten bir tek taç altında birleşmiş bir ülke buldular ve uzak eyaletler, ilk önce, ögürüklerine kavuşmuş olmaktan mutluluk duydularsa da merkezi Birmanya'da halk geçmişteki kötü yönetimi unutmuş, eski zaferleri hatırlıyordu. Milliyetçilik Hindistan'da İngiliz yönetiminin bir sonucu; Birmanya'da ise zaten hazırdu." Philip Woodruff, *The Guardians*, New York, St. Martin's Press, 1954, s. 136.

(16) T.L.H., "Anatomy of African Nationalism," *West Africa*, No. 1977 (5 Ocak 1955), s. 36. Fransız Kuzey Afrika için bu husus, Cezayir, Tunus ve Fas'ı hem birbirinden ayrı milliyetçilik, hem de bölgesel birlik anlayışına sahip ülkeler olarak kabul eden Ch. André Julien tarafından da özellikle belirtilmiştir. *L'Afrique du Nord en Marche*, Paris, René Julliard, 1952, s. 25.

Savaşından sonra bazı devletlerin zorla kabul ettirdikleri ayrımlardan doğmaktadır. Genel çizgileriyle Manda Sistemi diğer sömürge şekilleri aynı sonuçları doğurmuştur. Charles Issawi sonuçları şöyle özetlemektedir:

Belirli bir yabancı hükümete karşı kendi savaşını yapmakta olan her ülke kendini diğerlerinden ayırma meylli göstermiştir. Her birinde, değişik yabancı gelenek ve yöntemler meyli göstermiştir. - Fransızlar Suriye ve Lübnan'da, İngilizler Irak ve Filistin'de, İtalyanlar Libya'da, İspanyollar Fas'ta. Yabancı okul ve üniversiteler, tarafsızlık ve fikirler çıkardı. En az bunlar kadar önemli olarak, her ülkede daha büyük bir bütüne birleşmeden zarar görecektiği gerek hanedana ait, gerek siyasal ve gerek idari çıkarlar doğdu.¹⁷

Devletlerin uluslarla ilişkisini araştıran bir inceleme Afrika'da Sahra'nın güneyine götürülecek olursa, ortaya Arap dünyasından bile daha karışık bir tablo çıkmaktadır. Araplarda bugünkü durumun müphemiyeti içinde biraz olsun tarih ve bağlılık işaretleri görülmektedir. Afrikalılara gelince, bu işaretler daha az belirli ve ulusal gelişme sorunları üstünde daha az etkilidir. Afrika'nın sömürge olmadan önceki tarihinde iç savaşlar, işgaller ve imparatorluklar görmek mümkündür, fakat bunların büyük insan yığınlarını daha geniş ve potansiyel bakımından ulusal topluluklar halinde birleştirme yolundaki etkileri diğer yerlerden çok daha sınırlı olmuştur.¹⁸ Büyüklük ve iç bağlılık açısından çok farklı olan kabileler geçmişte, ve büyük ölçüde bugün de, Sahra'nın güneyindeki Afrika'nın tipik toplumsal ve kültürel birimleridirler.

Afrika halklarının birleşmesi ya da ayrılması konusunda yakın gelecekte bile ne olacağı sorununa gelince, bir tahmin diğerinden ne daha iyidir, ne daha fena. Bugün için Afrika kıtası sömürge hükümetlerinin kabileleri daha büyük topluluklar haline getirerek ulus yaratan ana araçlar olabilecekleri tezini ispatlayan en iyi örnektir. Siyasal istekler kaçınılmaz olarak sömürge yöneticilerini hedef almakta ve çağdaş dünya ulusların kendi geleceklerini kendilerinin tayin etmelerini kabul ettiğinden sömürgeciliğe karşı hareketler kendiliğinden málum ulusçuluk etiketine bürünmekte ve bunların da uluslara hizmet ettiği kabul edilmektedir.

(17) "The Bases of Arap Unity," *International Affairs*, C. XXX, No. 1 (Ocak 1954), 44-45.

(18) Bak: G. Balandier, "Contribution à l'étude des nationalismes en Afrique noire," *Cairo*, C. VIII, No. 4 (Nisan 1954), s. 381.

Afrika ülkelerinin çoğunluğunu yakın geçmişteki siyasal tesadüflerin sonucu olup ortak kök geleneği ve geleceğe ortak bakışa dayandırmadığından, Lord Hailey Avrupa'da bilinen bir kuvvet olan "milliyetçilik" kavramını Afrika'nın değişik koşullarına uygulamanın zor olacağını ileri sürmektedir. Onun yerine, hem sömürge aleyhdarlığının olumsuz yanını, hem de "modern Afrikalıların telafit ettiği şekilde Afrika'nın karakteristik ruhunu" ifade eden, fakat bir Pan-Afrika birliği siyasal hareketinin sonuçlarını içine almayan bir hareketin yapıcı safhalarını kapsayan "Afrikanizm" terimini teklif ediyor."

Lord Hailey baki olarak Afrika halkının geçmişle toprağa bağılı ulusçuluk kavramının dinamik etkisinden mahrum kaldığını söylüyor. Fakat bugünkü aktin süphesiz mevcut sömürgeleli siyasal çerçeve olarak kabul ederek toprağa bağılı ulusçuluk yönünde gelişmektedir. Sömürge topraklarıyla orada yaşayan halklar arasında geleneksel herhangi bir bağı olduğundan değil de, eski kökleri olmayan yapma uluslar yalnız sömürge sınırları çerçevesinde tanımlanabileceğinden Afrika'da toprak esasının özel bir önemi olacağı da ileri sürülebilir. Fakat sömürgeleli Afrika ulusları arasında kurabileceğimiz bağlar sayıca hâlâ o kadar az, zamanca o derece sınırlı ve müphemdir ki bütün genellemeleri süpheyle karşılamak gerekir. Hiç bir yerde kesin bir siyasal belirtlilik göze çarpmamaktadır. Aslında, Afrika'da Sahra'nın güneyinde sıfırlam ve birleşmiş ulusların henüz bulunmadığını söylemek gerçeğe siyasal yönetimin etnik bakımdan zoraki çizilmiş sınırlar içinde uluslar yaratıldığını ileri sürmekten daha yaklaşıktır. Güney Afrika'nın beyazları arasında bile, Afrikaner İngiliz asıllı yurttaşlarıyla birlikte tek bir Güney Afrika ulusu içinde birleşmeğe hazır değildir. Habeşistan dışında Afrika devletlerinin en eskisi olan Liberya, her ikisini de bir araya getirmek için son zamanlardaki gayretlere rağmen, hinterlanddaki Afrikalılar ve Amerika'dan gelen göçmenlerin çocukları diye ikiye ayrılmıştır.

Altın Kıyım Ghana isminin ortaya atılması sürecinde geçmişle sembolik bir bağı kurduysa da Nigerya'nın farklı halklarını bir araya getiren İngiliz yönetimi dışında, bağlanacağı lok bir tarih parçası

(19) An African Survey: Resent 1954, s. 251-252. Diedrich Westermann milliyetçilik kavramının Afrika'da ve ulusun birliği arzuluğu Avrupa'da aynı anlam taşıyabileceğine ilaz eder. "Afrika'da milliyetçilik sadece Avrupa hükümetlerinden kurtulmaya ilaz eder ve bu kavramda ulular yerine ancak kalite prop-ları vardır. "Cultural History of Negro Africa," Cahiers d'Études Éthiques, C. VII, No. 4 (1957), 3003.

hiç yoktur. 1920'de Vali Sir Hugh Clifford, İngiltere Batı Afrika Ulusal Kongresinin çok mütevazı siyasi hedeflerini alaya alarak Batı Afrika ulusu fikrinin, "hiç değilse bin yıla kadar," bir Avrupa ulusu kadar anlamsız bulunmuş ve her Nigerya kabilesinin kendi başına bir ulus olduğunu bir karşı-fikir olarak ortaya atmıştı." Bir çeyrek yüzyıl sonra, kısa bir süre sonra, ülkesinin ileri gelen bir siyasi önderi olacak olan bir Nigeryalı aşağı, yukarı aynı sonuca varmıştı:

Nigerya bir ulus değildir. Sadece bir siyasi ifadedir. "İngiliz," "Gali" ya da "Fransızlar" olduğu gibi "Nigeryalılar" yoktur."²⁰

İngilizleri Nigerya'dan tek bir devlet yaratma beyhüde çabasının vazgeçirme gayreti bir federal anayasa şeklinde gelişti. Nigerya'nın bağımsızlığı yaklaştıkça, zâten üçe bölünmüş olan Nigerya daha çok bölünerek ülkedeki etnik farklılık tarımına isteği gittikçe artıyordu, fakat bu istek resmen, yerinde olarak "Azınlıkların korkularını ve onları defetme yollarını araştırmak için kurulan Komisyonun Raporu" nda geri çevrildi." Daha küçük ve daha birleşmiş Altın Kıyısı'nı da bile, özellikle Ağantî'de, İngilizlerin çıkması yaklaştığı sırada, federal olmayan bir anayasa yerine federal bir anayasa istenmiş ve Nkrumah bahşeye doğru giden bu kuvvetlerle ön plânda uğraşmak zorunda kalmıştı.

Komşu Togoland ve Kamerunlar bölgesinde nisbeten kısa süren Alman yönetimi altında çeşitli olan kabileler üstünde bazı bölgelerde hâlâ daha devam eden bir siyasi birlik duygusu yarattı. Thomas Hodgkin'e göre, Union des Populations du Cameroun Genel Sekreteri Ruben Um Nyobe'nin 1952'de "Chrétienement parlant, tout le monde reconnaît que Dieu a créé un seul Cameroun" sözünü Hodgkin şuunu eklemişti:

Eğer Tanrı, gerçekten tek bir Kamerunlar yaratmışsa, Hodgkin de düşündüğü gibi, Prusya Devleti Tanrısal bir ajan rolündedir. Çünkü Kamerunları birleştirme hareketinin amacı 1917'den önceki Alman sınırları içinde bir Kamerunlar Devletini yeniden yaratmaktır."²¹

(20) Nigerya Konseyinde yapılan konuşması James S. Coleman, Nijeria: Background to Nationalism, Berkeley ve Los Angeles, University of California Press, 1938, s. 193-194

(21) Olayları Anlatılan, Path to Nigerian Freedom, London, Faber ve Faber, 1947, s. 47-48.

(22) Cnd 505, London, I.L.I.S.O., 1958.

(23) "The Cameroons Question," West Africa, No. 1969 (29 Kasım 1954), s. 1969. Togoland ile ilgili olarak aynı konuda bak: Special Report of the First

Sözü geçen Afrika ülkeleri siyasal bakımdan en gelişmiş olanlar arasındadır. Afrika'da Sahara'nın altındaki diğer bölgelerde modern siyasal bünyeli bir toplum yaratma daha da gecikmiş ve genç çabalarıyla daha az belirli bir durum almıştır. Sömürge hükümetleri belki uluslara şekil vermektedirler, fakat ulusların gerçekten ortaya çıkıp çıkmayacakları ve ne biçim ulus olacakları herhangi birinin bilgisinin ötesindedir.

Durumun belirsizliği bir çok açıdan ortaya konabilir. Örneğin, De Gaulle anayasasının 1958 referandumunda birden ortaya çıkan Guinea bağımsızlığı halkının bir ulus olduğunu göstermez. Çarçuk alınan, ve üç on-üç koloninin Birleşik Devletler olarak gelişmesi modelini izlemesi gibi, Batı Afrika devletleri birliğinin bir nüvesi gibi görünen Guinea ve Ghana birliğiyle koşullar gene değişmişti. Bu birleşme Ghana'nın bağımsızlığının bütün Afrika'nın egemenlik ve birliği yolunda sadece bir merhale olduğuna dair Nkrumah'ın tekrarladığı iddianın gerçekleşmesi için bir adım ve, aynı zamanda, yeni Afrika'nın önderliği yolunda Nkrumah ile Nâsur arasındaki geçişimin bir aşaklarıydı.

İçin içine daha bir sürü tasarılar karıştı. Aralık 1958'de Bütün-Afrika Halkları Konferansının kabul ettiği bir karar kökten gelen halkları bölen sömürge sınırlarını takbih ediyor. Pan-Afrikanizmi destekliyor ve eninde-sonunda bir Hür Afrika Devletleri birliğinin kurulması için çağrıda bulunuyordu. Kuzey ve Batı Afrika federasyonları gibi, Afrikalıların yönettikleri bağımsız devletler gruplaşmalarının ortaya çıkışı dil, din ve kültürel bölünmeleri olduğu kadar ulusal egemenliği de "Pan-Afrika Birliği nin yüksek çıkarları" nın tabii kalacak amaca giden yol olarak tavsiye edilmişti. Fransız İtt ve Ekvator Afrika'sı parçalandıktan sonra, Afrika'daki Fransız toprakları "ikinci" bir federasyonla Fransa'ya bağlanacak olan "ik" federasyonların kurulması için müzakerelere başladılar; bazı teklifler İngiliz topraklarını birbirlerine ya da Fransız komşularına bağlamaktadır. Kabile bağlarına dayanan diğer tasarılar arasında, eski Fransız Ekvator Afrika'sı, Beçika Kongo'su ve Angola'nın parçalan-

Visiting Mission to the Territories of Togoland under British Administration and Togoland under French Administration on the Eno Problem, U.N. Doc 7/463, 1950, s. 25-26.

(24) "Resolutions of the All African People's Conference held at Accra, Ghana, 2-13 Aralık 1950," Washington, Embassy of Ghana, Information Section, 22 Ocak 1950, s. 7-8.

ından yeni bir devlet çıkmakta, ya da daha bilyik bir Somali sadece sömürge Somaliland'ı değil, Habesistan ve Kenya'dan parçaları da içine almaktadır.

Tek devamlı unsur Afrika'nın sonu görünmeyen bir değişiklik içinde olduğudur. Kabileler, koloniler, federasyonlar, Pan-Afrika hepsi, sık, sık suzli geçen Afrika kişiliğini bezecek siyasi şekil için yarışa girmiş durumdadır.

VII

DİL

"İnsanlık dili milliyetçiliğin nişanesi olarak kabul ediyor" süzül yerinde söylenmiştir. Bir çok istisnalar hemen akla geliyorsa da, ana dili Fransızca, Almanca ya da İtalyanca olan bir adam genellikle Fransız, Alman ya da İtalyan kabul edilir. Batı Avrupa'dan gelen ideal ulus örneği daha çok her ulusun ayrı bir dil konuşan toplum olduğu inancına dayanır. Avrupa'da bu fikir gerçeklere de büyük ölçüde uymaktadır, fakat İsviçre ve Belçika ulusları bu ilkenin dışında kaldıkları gibi, İngiliz, İspanyol, Portekiz, Fransız ve Alman dilleri ulusal sınırları değişik ölçülerde aşmışlardır. Bütün dünyada insanlığı ulusal esasu göre düzenleme eğilimi arttıkça gerçekte yakınlık azalmağa yüz tuttu. Dünyanın bir çok yerinde, Toynbee'nin dediği gibi, "Dil Milliyetçiliğin esasu kabul etmek" boyhüdedir. Japonya, Türkiye, Tayland ve daha müphem olarak Çin ve Arap ülkeleri ile diğer bazı tâlîhîlerin tek bir dilleri vardır, fakat dil bakımından farklılaşmaya daha çok rastlanmaktadır. Lâtin Amerika, Afrika ve Güney Asya'nın bir çok yerlerinde olduğu gibi, sömürgeciliğin olduğu yerlerde çok cephe toplumlara meydana gelmesiyle dil karışıklığı da kaçınılmaz olmuştur. Çeşitli dillerin konuşulduğu Malaya bunun bir örneğidir; yerli Afrika dillerinin üstüne gelen Afrikadan ve İngilizce ikilisi, bir de Hindistan'dan gelenlerin getirdikleri dillerin konuşulduğu Güney Afrika da başka bir örnektir.

Ulusçu ve siyasal mücadelelerin üstünde yer almayan "dil" kavramı pek belirli değildir.¹ Almanca bir dildir, Hollanda dili de öy-

(1) Edward A. Freeman, "Race and Language," *Historical Essays*, 3. Seri, London, Macmillan, 1879, s. 203.

(2) *A Study of History*, C. VIII, s. 536.

(3) Uriel Weinreich'in *Languages in Contact* (New-York, Publications of the Linguistic Circle of New York, 1953, No. 1, s. vii.) adlı kitabına başlığında André Martinet, dili meydana getiren ana unsurlardan biri olarak "İsana bağı-

ledir, ama Almanya'da konuşulan diğer bölgesel Alman lehçeleri de konuşulan lehçeler seviyesindedir. Fransa'daki dil farkları tek bir ulus içinde yutulup gitmişken İskandinav'daki farklı ulusal birimlerin hepsinin ayrı bir dili vardır. Lehçelerin çokluğu çok daha farklı bir sınıflamaya meydan verebilecekken Doğu ve Güney Avrupa'nın Slav dilleri, genellikle, ulusal kimliği olan halklar tarafından konuşulmaktadır. Avrupa çerçevesinde ulusçuluğun başarıya ulaşması ayrı bir ulusal dilin mevcudiyetini kabul ediyor ve daha büyük bir ulusal birime katılma bölgesel lehçenin önemli adanaklı amaliyordur. Bir ulusal devletin mevcudiyetli eğitim sistemini denetleme gibi bir sürü yollarla ulusal yola birlik getirerek onu konuşulardan ayırır.

Temyizli cımlı Avrupa geleneğine bakarak tek ulusal dil fikrinin hem bir prestij marcesisi olduğu, hem de gerçek ve elle tutulur faydalar sağladığı ileri sürülebilir. Bu faydaların çok dilli toplumları tek bir ulusal dile kavuşturma gayretinden ağır basıp basmadığını görebilmek için her örnek özel bir incelemeden geçirilmelidir. Dil birliğinin faydaları o kadar açıktır ki üstünde fazla durmaya değmez bile. Her dilin belirli fikirleri ne dereceye kadar yansıtıp şekillendirdiği ve böylece apayrı bir ulusal ruhu yansıtarak yuğurduğu ile ilgili edip fakat cevaba zor soruyu bir yana bırakarak dilin toplumsal haberleşmenin ana aracı olduğunu söyleyebiliriz. Aynı dili konuşanların ortak toplumsal anılar hazinesine kadar uzanan uşuz-bücsüksüz ortak bağları vardır; aynı dili konuşmayanların aralarında ancak bir üçüncünün bir köprü kurabileceği bir sessizlik çukuru mevcuttur. Bir çok dilin konuşulduğu yerlerde okullar, radyo, konuşmalar ve edebiyat çeşitli dilleri kullanmak zorunda kaldığı için halk üstünde aynı etkileri yaratmak daha güç olacak ve ayrı dil konuşan toplulukların değişik üderler kadrosuna bel bağlamaları olaşılışı artacaktır. Parliamenter ve memurlularda, mahkemeler ve hukuki sistemlerde, siyasî partiler ve silâh kuvvetlerde yaratılacağı sorunları göz önünde tutarak modern devleti çok-dilli bir esasa oturtmanın uygulamadaki güçlükleri üstünde durmağa, tabii, hâcet yoktur. Çeşitli dilleri konuşan toplulukların varlığı ulusal amaç olan bütün toplumu kapsayan birliği devamlı olarak ve sık, sık tehlikeye

bu" şölerir ve bu fikre örnek olarak bizana bğitlik unsurunun Çek ve Slovak dillerinde ayrı ayrı mevcudiyetinde diğer maddi ve sili unsurlardan daha fazla etkili olduğunu ileri sürer. Ayrıca bak: H. Moore Chadwick, *The Nationalities of Europe and the Growth of National Identities*, New York, MacMillan, 1964, s. 14.

atar. Cumhuriyet devresinin başında, Cumhurbaşkanı Quezon o zamana kadar yabancı yöneticilerin baş vurdukları birleştirici etkili yaratılmak için Filipinler'de ulusal bir dilin gelişmesini gerekli görmüştü.

"Fransız İhtilâline kadar hiç bir hükümet yurttaşlarını ya da tâbi halkını belirli bir ulusal dil kullanmaya zorlamamıştır" diyen Carlton Hayes bu iddiasında belli biraz ileri gitmişse de dil üstünde durmakla devleti meşrûlaştıran bir toplum olarak ulusların ortaya çıkması arasında gözle batan bir bağ vardır. Dil sorununun patlak vermesinin nedeni, belirli toplumsal ve coğrafi seyyahiyet içinde, sade, bölgesel lehçeleri aşan yerli dillerle aşına olan orta sınıfın ortaya çıkması ve ondan sonra da büyük halk yığınlarının saltınca yerlerini almalarıydı. Geniş halk yığınları okur-yazar olup siyasal bilince eriştikçe dil açısından bağlı oldukları toplumlar yeni kültürel ve siyasal önem kazanmaya başladılar. Avrupa'dan geliş-güzel bir örnek vermek gerekirse Belçika'da alçakde insanların ortaya çıkışıyla Flamanca gittikçe önem kazanmaya başladı. Bütün Asya ve Afrika'da yeni kuvvetlerin ortaya çıkışı dil sorunlarını aynı şekilde öne sürdü.

Bütün Fransız halkına tek bir ulusal dil kabul ettirebilmek Fransız İhtilâlinin amaçlarından biriydi. O zamandanberi çeşitli dillerin olduğu yerlerde dil, güneşin altında bir yer iddia eden her ulus için önemli bir sorun oldu. Dil anlaşmazlığı her yerde azınlık sorununun ana vechesidir. Ulusal azınlıkların dillerini korudukça hayatta kalma savaşını başarılabileceklerine ve çoğunluğun da kendi dilini kabul ettirebildikçe azınlığın mukavemetini kırabileceğine inanmaları sebeptir değildir.

Dil birliğine kavuşma isteği her yerde görülmektedir. Yalnız komünistler, bir çok dil konuşan ulusları reddetmelerine ve çok-uluslu ve böylece bir çok dilin konuşulduğu devlet kavramını kabullenmelerine rağmen, çok-dilli ulusları sadece hoş görmekte kalmayıp en ayrıntılı bir şekilde desteklemişlerdir. Hem yeni Çin, hem de Tito'nun Yugoslavyası dahil olmak üzere, komünist yönetimi altında olan ülkelerde çok-dilli devlet hem genel bir ilke, hem de bir tutum olarak kabul edilmiştir. Bu siyasetin uygulanışında bazı inkırafların olması ve Rusçaya Sovyetler Birliği'nde ve daha küçük ölçüde peylerde

(4) Essay on Nationalism, New York, MacMillan, 1926, s. 47.

gillike daha fazla önem verilmesi esas komünist tutumunun teorik gücünü zedelememektedir. 1950'lerde Sovyetler'de dile ilgili olarak yapılan tartışmalarda dilin önemi ve serbestliği açık bir şekilde ortaya konmuştu. Stalin'in kendi de ulusal dillerin ne bir sınıf sorunu olduğunu, ne de Marxist üst-yapıyı dâhil bulunduğunu, fakat hem burjuvazi, hem de proletaryaya hizmet eden bir ulusal kültürün parçası olduğunu söylemişti. Stalin komünizm bütün dünyaya yayılarak insanlar arasındaki bütün çelişmeleri ortadan kaldırdığı zaman, mekânik gelişmeler yoluyla tek bir dünya dilinin kesin zaferine de inandığı halde, ulusal dillerin bağımsızlığı, böylece, resmî ağızdan ilân edilmiş oluyordu. Fakat, açık amaçları ulusal devletler değil, zamanla bütün dünyayı kapsayacak çok-uluslu toplumlar kurmak olduğu da göz önünde tutulursa, çok-dilli toplumları kabul etmenin prestijine yalnız komünistlerin sahip çıkmalarına müsaade edilmezdir. Aynı yönde başarıyla yürütülmüş, komünist olmayan ülkeler de vardır ve bir çok örnekler komünist teerrübelerinden daha bile eskidir Lavro ve Belçika'nın daha önce sözü edilmişti: Kanada ve Güney Afrika çift dili zâten kabul etmişlerdir; ve, iki Cihan Savaşı arasında Çekoslovakya'da olduğu gibi, diğer bazı ülkeler de azınlık sorunlarının dile ilgili safhalarını hoggürüyle karşılamışlardır.

Diğer yandan, daha sık rastlanan örnek ulusal varlığın ana dillerinden biri olarak tek bir ulusal dil üstünde ivedilikle ısrar etmek olmuştur ve olmakta devam etmektedir. Uluşu hareketlerin yarıbağında her zaman filoloji alanındaki çalışmalar yer alır. Komünistlerin Rusları bütün özel şeylerin mucitleri ve kâşifleri olarak göstermeleri gibi, milliyetçi de yabancı kokusu olan terim ve cümle yapılarını bir kenara iterek dilini kendî yerli köklerinden geliştirmeye çalışmalıdır. Yabancı kök ve dalları kesp atarak ana dili geriye getirme çabaları içinde belki hem göze batan, hem de en az başarılı olan İrlanda milliyetçilerinin İrlanda halkını benimsediği İngilizce yerine hemen, hemen ortadan kalkmış olan Gälceyi yerleştirmeye istekleriydi.

Bütün sömürge halkları modern dünyaya ana dilin üstüne bir Avrupa dili geren emperyalizmin kanadı altında girmişlerdir. Bu emperyalist dil ulusal kültürel birlik yarınma çabasını açıkça etkileyen iç ana amaca hizmet etmiştir. Hiç değilse yüksek öğretimde eğitim dili olmuş, gelişmiş Avrupa ve Avrupa'dan gelen halklarla her türlü münaşebelerde kullanılacak araç olmuş ve, 1953 Bandung

Asya-Afrika Konferansında İngilizce'nin oynadığı merkezi rol gibi, bir çok ulusların içinde ve aralarında çok defa bir *lingua franca* olmuştur. Bazı misyonerler ve bilim adamları dışında, beyazlar bölgesel dilleri genellikle bir nezaket olarak ya da tabii halkları daha iyi yönetmek ya da onlarla daha iyi ticaret yapabilmek için öğrendiğinden emperyalist devletlerin dilleri, tabii, beyazların prestij sistemiyeyakından ilgilidir. Diğer yandan, ilerlemek isteyen yerlilerin yabancı dil bilir seviyeye yükselmeleri beklenir. Japonlar Kore ve Formosa'da aynı tavrı takınmış, hele Kore'de Japonca'ya tek dil olarak zorla kabul ettirmeye çalışmışlardır.

Buğünüstlüğü doğru gördükçe, çok defa orada *lingua franca* ve hükim aydın zümrenin dili olarak devam etmekte olduğu kadar Batı'ya açılan ana kapı görevini gören yabancı dilin yeri hakkında sıkıntılı sorunlar ortaya çıkar. Ulusal gurur ulusal dilin öne geçmesini ister ve çoğu okuma-yazma bilmeyen fakir ülkelerde halkın oldukça kabarcık kısmına bir ya da daha çok Avrupa dili öğretmenin büyük pratik güçlükleri vardır. Yığınlara isen eğitimin o halkın dilinde olması hem uygun, hem kaçınılmazdır. Üniversitelerle ilgili olarak kurulan bir Hindistan hükümeti komisyonu İngilizce'nin devlet dili olarak yerini muhafaza edemeyeceğini söyleyerek meseleyi şöyle ortaya koymuştu:

İngilizce kullanma halkı, diğerinde dilini konuşamayan ve kısıtlı anlayamayan yânezce azelik ve yânezce çoğunluk olarak iki kısma bölünmektedir. Bu, demokrasiyle bağdaşmaz.*

Diğer yandan, ana Avrupa dillerinin genel anlaşılma aracı ve bugün için fenni ve teknik bilgi ve ilerlemenin ana hazinesi olarak milletlerarası değeri bulunduğu bir gerçektir. Bu durumun bugünkü bile yavaş, yavaş değişmekte olduğu ve bütünüyle değişebileceği emperyalizmin ulusçu vârislerinin önündeki çıkılmaz kolay bir cevap teş-

(15) Endonezya'da, bağımsızlıkla birlikte Flamen dilinden, ikinci bir dil olarak İngilizceye doğru hızlı bir değişim oldu. Ortak bir hüküm diline sahip olarak kısmen Asya ülkeleriyle yakın münasebetleri kolaylaştırma isteği tamamen de olsa bu yönde bir gelişmeye diğer bölgelerde de yol açmaktadır.

(16) The New York Times, 24 Eylül 1955. Diğer yandan, İngilizlerden çok uzlaşmanın yarattığı tehlikeler Nehru tarafından belirtilmiş ve 1957'de yüksek eğitimle ilgili özel bir kurul. Hind Üniversitesi'lerinde başlıca eğitim aracı olarak kullanılan bu dilin sür'atle baskılanması fikrine karşı durmuştur. The New York Times, 16 Ekim 1955 ve 18 Şubat 1959.

kül etmez. Ulusal dile birdenbire ve kesin bir şekilde dönüştürülen Batı'nın bilgi ve tekniğinden faydalanarak önüne eşit duruma gelmek için çarpınılığı bir sırada ilerlemiş dünya ile teması kaybetmek gibi ciddi bir sonuç da doğurabilir.

Asya ve Afrika'da Batı dillerinin ileride oynayacağı rol sorunu bazı ülkelerde ulusal dillerin kendiliğe ilgili daha önemli sorunlar kadar belirsiz değildir. Böyle bir durum var olduğu, yani nüfusun büyük bir çoğunluğunun aşağı yukarı ortak bir dil konuştuğu yerlerde, tek dile geçiş zorlukları bir hayli olabilirse de, genel yitilmiş aşağı yukarı bellidir. Örneğin, Çin'de, anlamı ifade eden şekillerin zorluğu bir yana, standart bir yazılı dilin varlığı farklı bölgesel lehçeler yerine tek bir ortak dil yerleştirilmeyi kolaylaştırmaktadır. Çinceyi standart hale sokup okumuş aydınlar halk yığınları arasındaki farkı kapatmak için ulusal planda bir yığın eğitiminin etkin bir aracı yapmanın illehi ciddi zorlukları vardır, fakat sağlama esaslarının temeli çok eskiden atılmıştır. Eski geleneklere teleflerinden daha az bağlı olan komünistler, daha fazla etkili olabilmek ve ekonomi sağlayabilmek ve halkın ulusal eğitimini daha iyi yapabilmek için, fonetik alfabeğe geçme imkânlarını araştırmak da dâhil olmak üzere, bu sorunu enerjik bir şekilde ele alırlar.¹⁷

Buna benzer bir güçlük hem lehçe, hem klâsik Arapçayla yazılan ve konuşulan dil arasındaki farklardan ötürü çağdaş ihtiyaçları karşılamak üzere dil sorununa yeni bir şekil verme zorunluluğunun çıktığı Arap dünyasında da vardır.

Atatürk zamanında Türkiye olağanüstü bir şekilde tekrar yüceltilirken ulusal gururu yükselterek Türkçeyi daha kolaylıkla sundan bir modern araç haline sokmak için Güneş-dil teorisi gibi bir perde ustası dâhîleşmişti. Bu teoriye göre, Türkçe bütün dillerin anaşayı ve "böylece, herhangi bir yabancı terim Türkçe telâffuz edilerek dile 'tekrar' alınabilirdi." Yabancı kelimeler ve milletlerarası teknik terimler kimse için duygusunu zedelemeyen dile alınabilecekli. Bununla başka, Atatürk çok kısa bir süre içinde Arap harfleri yerine Lâtin yazı ve alfabesini, Türkiye'nin ihtiyaçlarına uyacak

(17) Bak. Tso-tai Hsü, "The Language Revolution in Communist China," Far Eastern Survey, C. XXV, No. 10 (Ekim 1954), s. 145-154. Bununla birlikte, gelecek ağır baskı ve 1957'de Eğitim Bakanlığınca çıkarıldığı bir genelgede öğrencilerin Çin harflerini öğrenmek üzere yerlere kullanılan fırçaların yazmaları mecburiyeti kalkmıştır. The New York Times, 8 Temmuz 1957.

(18) L. Szabo, "Integration or New Development? Twenty Years of Linguistic Reform in Turkey," Civilisations, C. II, No. 1 (1952), s. 50.

şekilde, başarıyla kabul ettirdi. Yalnız, millîtarianlıktan ciddi bir kopma gibi görünen, geleneksel Arap dilleri yerine Türkçe çeviriler ciddi mukavemelle karşılaştı.

Aşağı, yukarı tek bir dil olmayan yerlerde uluşu hareket hızlandıktan sonra çok tehlikeli durumlar ortaya çıkmaktadır. Gerçekten, en ciddi sorunlar yaygın ve dil açısından birbirine benzemeyen halkların bulunduğu Hindistan'dadır, fakat Hindistan'daki gibi dil bakımından çeşitli, değişik derecelerde, Pakistan, Seylun, Endonezya ve Filipinler ile Sabra'nın güneyindeki bütün Afrika'da rastlanır.

Teori alanında çok-dilli ulusların durumunu en aşırı bir şekilde 1913'de bir çırpıda böyle bir şeyin olamayacağını söyleyen Stalin çözdü. Aynı dili başka ulusların da konuşabileceğini kabul etmekle birlikte, bir ulusu devletten ayıran özelliklerden birini kesin olarak şöyle tanımlıyordu: "Ortak bir dil olmadan bir ulusal topluluk düşünülemez.. Aynı anda bir çok dil konuşan bir ulus da yoktur." Bu doktrin bugün de var olup başka yerler için de ileri sürülmektedir. 1957'de bir Sovyet Afrika uzmanı insanların aynı dili konuşamadıkları anlaşamayacaklarını ve "böylece tek bir ulus meydana getiremeyeceklerini" söylemişti. Bu düşünce bir komünist doktrini olarak sağlam olmakla birlikte, bunu Hindiler ya da Pakistanlılar, Filipinliler ya da Nijeryalılar, ortada dilleri diye bir şey kalmayacağını, pek tutacağı benzemeler.

Güney Asya ve dünyanın diğer bölgelerindeki çok dilli toplumlar bu Stalinist yargıya karşı gelebilirlerse de, kendi durumlarında da memnun değildiler. Evrensel eğilim tek bir ulusal dil kabul ederek klasik Avrupa örneğine yaklaşmak olmuştur. Böylece, Hindistan Hindî'vi, Filipinler Tagalog'u ve Endonezya'da Bahasa Endonezya'yı resmi dil olarak kabul etmişlerdir — fakat kanunlarda yazılanlarla genel kabul arasındaki büyük adım var olduğunu eklemek bile gereksizdir. İbranice'nin İsrail'in ulusal dili olarak kabul edilmesi yapılacak derecede başarılı olmuştur. Başbakan Ben Gurion'a göre,

(9) *Nations and the National and Colonial Question*, Moscow, Foreign Languages Publishing House, 1940, s. 5-8.

(10) J. Polakoff, "De quelques problèmes méthodologiques pour l'étude de la formation des Nations en Afrique au sud du Sahara," *Présence Africaine*, No. 17 (Aralık 1957 - Ocak 1958), s. 62.

Sadece yüzyıl önce dünyada ana dil İbranice olan tek bir Yahudi vardı; bugün ise, yâhâzâkinin konuştuğu dildir.¹¹

Toprak bakımından bölünmüş olan Pakistan'da Batı Pakistan'ın gücüne dayanarak Urduca'nın doğru ilk yanışma Doğu Pakistan'dan Müshimian Cemiyeti Partisinden kopma ve Pakistan'dan ayrılma söylentileri de dâhil olmak üzere, Bengalce'nin resmî dillerden biri olarak kabul edilmesi konusunda ciddi istekler doğmasıyla sonuçlandı. O sıralarda, 1954'de, Annyana Meclisi diğer bölgesel dilleri de tanıma olasılığını verecek şekilde hareket etti. 1956'da kabul edilen Pakistan Anayasası, İngilizceyi daha yirmi yıl kaldırmayarak, Urduca ve Bengalceyi resmî diller olarak ilân etti, fakat burada, Hindistan'da ve hele Filipinler'de olduğu gibi, İngilizce ona ayrılan süreyi aşacak kadar kuvvetle yerleşmiştir. Ulusal birlikt sağlayacak herhangi bir şey arayan Malaya Malay, Çince ve İngilizce arasında hocalayıp durmuştur; bu üçü ve bir takım Hind dilleri çok-dilli eğitim sisteminde rol oynamışlardır. Bağımsızlıkla birlikte Malay ulusal dil olarak kabul edilmiş, fakat İngilizce ile diğer dillerin kullanılması için kapılar açık bırakılmıştır. Seylân'da Sinhâllerin kendi dillerine ayrı bir ulusal statü tanınması isteği 1956 seçimlerinde önemli bir rol oynamış ve nüfusun üçte birini meydana getiren Tamillerle ciddi çatışmalara yol açmıştı.

Hindistan'ın başını ağrıtan dil sorunları nâprî bir örnek olduğu için diğerlerinden daha geniş bir incelemeyi gerektirir. Dil bakımından Hindistan kendi içinde bölünmüş bir ulustur. Optimizm ve Hind birliğine olan vargeçümez inancından hareket eden Nehru "etrafına bakan herkesin gürebileceği gibi, uşuz-bucaksız büyüklüğü göz önünde tutulursa, Hindistan'da az sayıda dil vardır ve bunlar birbirine çok yakındır"¹² demektedir. Fakat etrafına bakan bir çok kimse en göze batan özelliğin ulusal birlik duygusunu çeşitli derecelerele sarsarak çok sayıda büyük dil bölgelerinin var olduğunu görürler.

Burada Hind dillerinin tam sayısı ve onların en iyi şekilde nasıl sınıflandırılacakları konusunda tartışmalara girmek gereksizdir. Bazılarının birbirleriyle pek ilgisi olmayan, herbiri bir milyondan fazla insan tarafından konuşulan ve hepsi birden nüfusun çoğunluğunu kapsayan bir düzünü ya da fazla ana dil vardır. Bunlara her-

111) The New York Times Magazine, 20 Nisan 1958, s. 9.

112) "The Question of Language," The Unity of India, London, Lindsay Drummond, 1943, s. 241.

birini 100,000 ya da daha fazla sayıda insanın konuştuğu yirmi-dört kabile dili ya da lehçesi, herbiri 100,000'den biraz az insanın konuştuğu 720 Hind dili ya da lehçesi ve, 171,742 kişinin ana dili olan İngilizce başlarda gelmek şartıyla, altmış-üç Hintçe olmayan dil eklemek gerektir.¹¹ Dil bakımından en büyük ve siyasi bakımdan en önemli boşluklardan biri, Hindî dili de dahil olmak üzere, Sanskritçeden gelen ya da adamaklı etkilenen Kuzey dilleri ile Tamil ya da bundan oldukça başka olan Dravidian grubuna dahil olan Telegu gibi Güney dilleri arasındaki farktır.

Dil sorunlarından doğan bir çok sonuçlar ve dil ile birlik duygusu arasındaki yakın buğ bir yana, dil farklılığı kaçınılmaz olarak sosyal etkiler yapmıştır. Stalin 1925'de Doğu Halkları Üniversitesi öğrencilerine Hindistan'ın tek bir bütün olduğu söyleniyorsa da "Hindistan'ın ihlâleci bir çalkantı anında, kendi dili ve kendili farklı kültürü olan, o zamana kadar işitilmemiş milliyetlerin sahneye çıkacakları"nda¹² üphe olmadığını söylemekte sağlanmış zemine basıyordu. Zaten karışık olan durum Hind Ulusal Kongre Partisinin idari coğrafyasıyla İngiliz Hindistan'ı eyaletleri arasındaki farktan ütürlü daha da şaşırmıştı. 1920'lerde, Kongre bir yığın partisi oldukça Gandi'nin önderliğinde ana dillerin konuşulduğu bölgelere uyacak şekilde yeni baştan düzenlenmişti, fakat eyaletlerin siyasi sınırlarını aynı dili konuşan toplumları kapsayacak şekilde tekrar çizme dileğinde başarılı olamadı. Bundan başka, geleceğin ulusal dili olarak Hindî'yi adamaklı benimseyen Kongre Partisi azınlıkların kültür, dil ve alfabesini koruyacağını da ilân etmiştir. Nehru da Hindî'yi ulusal dil olarak benimsemesine rağmen eğitim yayılıp halk siyasal bilincini kazandıkça lehçelerin bir sınıma sebeci olacağını söylüyordu.¹³

(11) Bu rakamlar Census of India: 1931 istatistiklerinin ilk sahiplerinden alınmıştır. (Yeni Delhi, 1954), Paper No. 1. Dil istatistiklerinin ilk sahiplerinden teknik sorunlar dışında başka nedenlerle de engelendiği ana dili resmi Hindî olanlar için aynı bir rakam vermeme nedenderiyle de gösterilmektedir (s. 1-2). Sayım dolayısıyla beş eyalette halk arasında ortaya çıkan karışımın sonucu "hangi dili konuşuyorsunuz?" sorusu çok belirli bir şekilde doğru olarak cevaplandırılmıyor ve verilen cevaplardaki açık çelişmeler Hindî dilini konuşanlar, Urdu, Hindustani, Pencabî dillerini konuşanlarla birleştirmeyi gerektiriyordu. Bu sırada, mahallelerin birinde ortaya çıkan karışıklıklarda bir kişi öldürülmüştü.

(12) Stalin, *Marxism and the National and Colonial Question*, s. 184. Aynı kavramın daha bilimsel bir tanımı için bak: *Deutsch. Nationalism and Social Communication*, s. 110-111 ve Ek III.

(13) *The Unity of India*, s. 243-244.

Kongre Partisi bağımsız Hindistan'da iktidara gelince ülkeyi dil esasına göre yeni baştan düzenlemede İngilizleri çıkarmak için halk desteği aradığı zamanlardan daha az şanlıydı. Eyâletleri dile göre ayırmak yolunda daha önceki teze, artık, davranışlarını parti tutumuna göre değiştiren fakat zaman, zaman ayrı dil konuşan "milliyetler" e birlikten ayrılma hakkını bile tanıyan komünistlerin sahip çıkması ufak bir teselliydi.

Hükümet bu sorunu ele aldığı zaman devletleri dil esasına göre tekrar düzenleme yolunda hem halktan gelen, hem siyasal baskıları göz önünde bulundurmak ve aynı zamanda ayarıcı kuvvetleri çok fazla cesaretlendirmeye karşı durmak zorundaydı. Dinsel nedenlerden ötürü zaten bir defa ikiye bölünmüş olan bir ülke siyasal dil ayrımına siyasal bir bölünülüğe dayanarak yeni bölünmeler yaratma tehlikesine hiç yanaşmaz. Bağımsızlık kazanıldıktan sonra malûm taktiklere başvurularak bu sorun kurul ve komisyonlara verilerek bir parça zaman kazanılmaya çalışılmıştı. Ülkenin kemil inkâr edilmemesiyle birlikte, hem bu kurullar, hem de ileri gelen politikacılar Kongre Partisinin daha önceki tutumuna şüpheli bir gözle bakma eğilimindeydiler. Anayasa Meclisinin 1915'de kurduğu Dil Esasına Göre Eyâletler Komisyonu Hindistan'ın birliği ve güvenliğinin dil esasına göre ileri sürülen iddialardan daha önemli olduğu üstünde durarak tehlikenin geliri açıklamıştı. Raporunda Kongre Partisinin bir ulus yaratma çabasında

Dinîleriyle ciddi bir çatışma halinde olan ve kökleri yüzyıllar önceki Hindistan'da bulunan birçok sadakat, kaskancılık ve eskinen tarafsızlıkla karşı karşıya ve üstüne basılmaya razı olmaları kadar insan olduğunu düşünerek (ülkenin bazı en yetenekli kişileri haricinde) için kendilerinden güvensiz ve öç alma bu ülkede dilin kültür, etik, tarih, kişilik ve nihayet ve aynı bir ulusun temel etkiğini soylediler.¹⁴

diyordu.

Kongre Partisi vaatlerini yerine getirmekte gecikince hükümet Andhra ileri gelenlerinden birinin oruçtan ötürü ölümünden sonra, başlayan gürültü ve nümayişlerine karşılık, 1953'de, dil esasına bağlı ilk devlet olarak Andhra'yı kurdu. (Geçerken işaret edelim ki bir siyasal baskı yöntemi olarak Gandi'nin oruç taktiği Kongre Partisi

(14) Selig S. Harrison, "The Challenge to Indian Nationalism," Foreign Affairs, C. XXXIV, No. 3 (Temmuz 1956), s. 521. Genel olarak bütün konu için bkz: Marshall Windmiller, "Linguistic Regionalism in India," Pacific Affairs, C. XXVII, No. 4 (Aralık 1954), s. 201-318.

iktidarda olunca pek tutunmamıştı.) Zaman ve perspektif kazanabilmek için Nehru'nun yitmiş sonlarına doğru tıyın ettiği Devletleri Yeniden Örgütlenme Kuralı 1955'deki raporunda dil esasına göre kurulan federal birliklerden doğacak faydalarla bu birliklerin yol açacağı ayrımlar ve farklılıklar arasında bir denge kurmağa çalıştı. Bir önceki gibi, bu Komisyon da dil farklarının Hind tarihinde derin kökleri olduğuna işaret ederek dil esasında toplanan farklı kültürü birimlerin atlatıde bir Hindli için Hind milliyetçiliğinden daha anlaşılabilir olduğunu ileri sürdü. Komisyon "geleneksel bölgesel bağların ayırıcı çekimine dayanabilmek amacıyla ideolojik bakımdan yeterli olabilmesi için Hind milliyetçiliği daha çok muhteva kazanmak zorundadır" (17) diyordu.

1955 ve 1956'da hükümet bu raporu dayanarak yaşayabilecek bir düzen kurmakla uğraştı. Sikh'lerin iddialarla ortaya çıktıkları Pencap, sonra Bengal, Bihar ve başka yerlerde çalkantılar olduysa da en ciddi zorluklar Maharashtra ve Guccerat devletlerinin kurulmasını isteyenlerin tarihsel ve etnik esaslar öne sürerek Bombay şehrine sahip çıkmak istemelerinden doğdu. Aylarca süren şiddetli çalkantılar ve kan dökümünden sonra anlaşmazlık, dil esasına göre devlet ilkesi bu defa terk edilerek hem bu iki devleti, hem de şehri içine alan kesin bir Bombay devleti kurmakla nihayet çözüldü. Bombay'ın iz-güçünün büyük bir çoğunluğunu meydana getiren Maharashtralılar bir çok fabrika ve dükkânların sahibi olan Gucceratlılar tarafından sömürüldüklerini iddia ettiklerinden, burada da, başka yerlerde olduğu gibi, dil ve siyasal esasa dayanan sorunlara bir de ekonomik düşünceler eklenmektedir. Merkezden yönetilen altı bölgeden başka, devletlerin sayısını on-dörde, ya da öncekinin yarısına indirmek Hindistan'ın siyasal birimlerinin tekrar düzenlenmesiyle ilgili acele tartışmayı sona erdirdi. On-dört devletten çoğu ayrı dili konuşan toplulukları temsil ediyordu, fakat Bombay ve Pencap bile, bile çok-dilli bir esasa oturtuldular. Bu sorunun çözülüp çitâtilmediği ilerde görülecekse de sonuçları potansiyel bakımdan palyatif niteliktedir.

Hindistan'ın dil sorununa verdiği önem Anayasada buna atık, sık atık yapmakla da anlaşılmalıdır. Anayasanın sadece dil sorunlarının ayrılan XVI'nci bölümü "Birliğin resmî dilinin Devanagari al-

(17) Report of the States Re-organization Commission, New Delhi, 1955, s. 43

(18) Bak. Marshall Windmiller, "The Politics of States Reorganization in India: The Case of Bombay," Far Eastern Survey, C. XXV, No. 9 (Eylül 1956).

fabesinde yazılan Hindî olduğu" nu söylerse de Anayasasının kabulünden bu yana, on-beş yıldanberi resmî amaçlar için İngilizce kullanılmış olup Parlamento bu süreyi daha da uzatabilir. Farklı muamele götmemeye ilkesinin Anayasasına tanınmasına uygun olarak, yuritaşların ana haklarına belirli bir dil, alfabe ve kendine göre kültürü olan grupların bunları korumağa hakları ve devlet meclislerinin o bölgenin dilini kullanabilmeleri de dahilidir.

Yurtun amaçları için, aynı sorunlarla karşılışmakta olan diğer ülkelerle de görüldüğü gibi, üçlü bir hünye geliştirilmiştir. Çocuklara en iyi ana dilleri kanalıyla öğrenilecekleri düşünülerek okulları bölgesel dile eğitim yapmağa başlar. Hindî daha sonra ve İngilizce ile diğer yabancı diller daha ilerlemiş öğrencilere öğretilir. Ana dille bu önemli bağı korumak akilce bir iş olmasına rağmen, bugün kısmen görülebilen önemli kültürel ve siyasal sonuçlar doğuracağından şüphelenilmemelidir. Toplumda bugüne kadar pasif kalmış olan unsurlar toplumsal ve ekonomik alanda ilerler ve bölgesel dilleri öğrenirlerse, bütün Hindistan sathına yayılan bir ulusal hülye sığmayan bölgesellik duygusunu kamçılatabilir. Büyük ve bütün bloklar halinde dil esasına dayanan Hind toplumları siyasal manevralara kolaylıkla düşmektedirler. Üstelik, Hindistan'daki dil sorunlarına kendini vermiş olan biri, hiç değilse başlarda, Hind halkının bölgeler arasında şehir merkezlerine hicretinin bölgesel ve toplumsal bağları sokup atmadığına işaret ediyor:

Hindistan'da bir çok dil konuşanların işi olarak bir araya geldikleri endüstri devrinde tarafsız sezonda sürdünen daha da artmaktadır. Hindistan'daki azınlıklar paraya giderlerse gitseiler ana dilleri ve memleketlerinden getirildikleri evkonda adetlerini bırakmayarak adeta kendî içlerine kapandı yaşamaktadırlar.¹³

Hindî ve İngilizceyi öğrenmenin kolay ve önemli olduğu toplumun yukarı tabakalarıyla bölgesel dil ve onun kültür ufuklarından pek ileri gilemeyecek olan daha az eğitim görmüş halk yığınları arasında fark Hind demokrasisini nasıl etkileyecektir? Kişiliği siyasal ve duygusal bir potansiyeli olan belirli bir dil bölgesiyle sınırlı ve

130) Selig S. Harrison, *The Most Dangerous Decade: An Introduction to the Comparative Study of Language Policy in Multi-Lingual States*, New York, Columbia University, Language and Communication Center, 1957, s. 9 Bu ilk araştırmada değinmeyen çeşitli bölgelerde dile dayanan siyasî sorunlarla ilgili bibliografyalara yerdir.

ulusal çapta taraftar toplamak isteyenlerin gücünü azaltan önderlerin gittikçe artması olasılığı vardır. Uyuşmazlık ve ayrılık tehlikelerini şüphesiz gerçek olmakla birlikte, farklılıkları erip yok ederek ulusal birliğe zorla ulaşmağa çabamaktansa farklılıkları kabul ederek birliği öyle kurmak daha akıllıca bir iştir.

Anayasanın amacı diğer Hind dillerinden bazı parçaları benimseyerek zenginleştirecek olan Hindî'nin "Hindistan'ın karmaşık kültürünün bütün unsurları için bir ifade aracı" olarak gelişip İngilizce'nin yerini almasıdır. Bu rüyamın sözü edildiği gibi on-beş yılda, ya da hattâ daha uzun bir süre içinde gerçekleştirceğini çok kimse şüphesizle karşılamaktadır. Dravidian dil grubunun hükim altında güneyde önceliği Hindî'ye bırakacak olan diler, eğer bırakırlarsa, bu ancak çetin bir savaş verdikten sonra olacaktır. Buradakilerin çoğu Hindî'nin üstünlüğünü kabul etmektense İngilizce'nin bütün Hindistan'ın dili olarak devam etmesini tercih ederler. Güney Hindistan'da kuzeyin sözde Brahma emperyalizminde büyük değişiklikler isteyen kültürel ve siyasal müesseseler kurulmuştur. Stalin'in Hindistan'ın bir ulus olabileceğini dolayı olarak inkâr etmesini kabul etmek gerekli değilse de geniş ve derin iç yarımaları olan bir ulusun tehlikelere açık olmadığını farzetmek de boş bir iddiadır.

Afrika'da Sahara'nun güneyinde uluslar meydana geldikçe onların da Hindistan ve diğer Asya ülkelerinin karşılaştıkları kadar didi dil sorunlarının olması muhtemeldir. Dünyanın bir iki küt'om arasındaki farklar büyükse de, benzerlikler de büyüktür. Afrika uygarlıklarının gelişmelerinin daha aşağı bir seviyede olduğunu gösteren en önemli fark Afrika dillerinin Avrupalılar ortaya çıkmadan önce yazılı bir şekle kavuşmamış olmasıdır. Buradaki amacımız açısından ana benzerlik de, genellikle, Hindistan'da olduğu gibi, ulusal toprakların bir çok farklı dilleri kapsamasıdır. Banta gibi büyük Afrika dil aileleri varsa da bir sürü dil ya da lehçelerin pek az kimse tarafından konuşularak tek bir ulusal dil bulma ve yerleştirmeyi daha güçleştirmesi ilerdeki zorlukları daha da büyüten bir gerçektir. Örneğin, Swahili'nin doğu kıyılarında ve gerisinde olduğu gibi, kıtanın bazı yerlerinde bölgesel diller *lingua franca* olarak kabul edilmiştir. Burada işaret etmek gerekir ki bir Swahili bölgesi olan Kenya'da ilk öğretimde yirmi kadar lehçe kullanılmaktadır ve komşu Uganda'da Swahili'yi Doğu Afrika'nın diğer bölgeleriyle bağlama girişimi yerli Luganda dilini kullanma haklarını savunan Kalinka'lıların karşı koymasıyla başarısızlığa uğramıştır.

Afrika dillerinin parça, parça olması ve bundan doğan sorunun niteliği Lord Hailey'in bazı Afrika bölgelerinde kullanılan dillerle ilgili olarak sunduğu malzemeye bir göz atmakla ortaya çıkar.²⁰ Kuzey Rodexya halkı beşinin resmen tanındığı kırk ayrı dil konuşmaktadır. Kuzey Nigerya'da bir çok dil konuşulmasına rağmen Hausa ağır basmaktadır: güney Nigerya'da Batı Bölgesinde Yoruba kuvvetliyse de güneyin diğer kısımlarında kırk-dokuz bir İngilizce dilimle kıyı ülkelerinde ortak bir dil olmayıp bir sürü dil konuşulur. Nigerya'da yaygınları eğitime kampanyayla ilgili olarak Hausa, Tiv, Yoruba, Ibo ve Efik dillerinde geniş yayınlar yapıldıysa da bunlar konuşulan dilleri yitirmekten çok uzaktır. Gana'nın güney kısmında daha bir çok lehçeye ayrılan dört ana dil Tvi, Fante, Ga ve Ewe'dir. Fransız Batı Afrikasındaki dillerin 126'yı geçtiği söylenir. Belçika Kongosunda Avrupalılarla Afrikalılar arasında anlaşmayı sağlamak için dört ana dil, ile öğretmekle dört başka dil ve bazı bölgelerde de daha üç dil kullanılmaktadır.

Bir çok dillerin konuşulduğu bir toplumda siyasi güçlüler Oron'un bölgesel dil olduğu Nigerya'da Oyubia köyünde bir seçim konuşmasında ortaya çıkmıştı.²¹ O zaman, Efik, Ibo, Yoruba ve Hausa dillerini bildiği söylenen fakat Oron dilini konuşmayan Doğu Bölgesi Başbakanı Ibo dilinde konuşmuştu. Adayın kendi Oron dilini kullanmış, diğer iki kişi Efik dilini, dişi de İngilizce kullanmışlardı.

UNESCO'nun mantıklı olarak kabul ettiği ve bir Birleşmiş Milletler Genel Kurul kararında da desteklediği gibi,²² özellikle ilkökul yıllarında, bölgesel lehçe, bugün olduğu üzere, eğitim dili olarak kullanılmakta devam ettikçe, Afrika ülkelerinin "bir ülke, bir halk, bir dil" ulusu sloganının gerçekleştirilmesi hiç değilse daha uzun bir süre geri kalacaktır. Bir çok ülkelerde ortak dil olarak bir Avrupa dili kullanma isteği Asya'dakinden daha fazla olacaktır.²³ Altın Kıyısı,

(20) Bak: An African Survey, bölüm III. Lord Hailey Afrika'da konuşulan diller hakkında çok yeterli bilgiye sahip olduğuna işaretle birkaç bölgenin bu konuda yaptığı incelemeler dayanarak demynda mevcut olduğu tahmin edilen 2000 dilden, 700-1000 tanesinin Afrika'da konuşulduğunu ifade eder (s. 73). Bir UNESCO yayını yalnız İngilizce Afrika'da 203 ayrı dil ve lehçenin konuşulduğunu belirtmektedir. The Use of Vernacular Languages in Education. Monographs on Fundamental Education, No. 8, Paris, UNESCO, 1953.

(21) Mather's Diary, West Africa, No. 2051 (7 Mart 1957), s. 196.

(22) 7 Aralık 1947'de kabul edilen 329 (IV) numaralı karar.

(23) Fransa ve Portuğu'nun kendi içinde yoğunca tutumları kendi ülkelerindeki bölgelerde, her seviyede eğitimin ana dilinde yapılmasını zorunlu kılıyordu. Bu yönde bir uzar otuz-beş ayrı dil ve lehçenin konuşulduğu söylenen

bağımsızlıktan bir süre önce, eğitimde yerli lehçeler yerine İngilizceyi yerleştirmeye çalıştı, ve 1958 Bütün Afrika Halkları Konferansı Afrika dilleri öğretimini desteklemekle birlikte, Afrikalıların temalarını kit'a çapında geliştirmek amacıyla Fransızca konuşulan bölgelerdeki orta eğitim okullarında İngilizce ve İngilizce konuşulan yerlerde de Fransızca öğretilmesini ıleri sürdü. Avrupa dillerine böyle bir dönüş, bütünüyle yabancı bir dile bir yığın halinde geçmeyi gerektirecek şekilde pürüzsüz bir Afrika dili geleceğinin verdiği gururu pahasına olacaktır. Bunun yerine, ilerde Swahili gibi daha büyük küteller tarafından konuşulan dillerin yayılması ve bazı ülkelerde eğitim ve yönetim amaçları için bir ya da daha fazla bölgesel dillerin kullanılması olanaklıdır.

Dil bakımından çıkarılacak bir sonuç dünyanın bir çok yerlerinde dile ulus arasında büyük bir bağ eksikliği olduğudur. Dil ayırımının kuvvetli olduğu yerlerde ulusal dil olarak kabul edilen bir dili yerleştirme çabası büyük bir pahasıyla başarılabilir (eğer başarılabilirse) ve yerleşmiş bir dili yıkmaya çalışmanın yıkıcı etkileri büyük olabilir. Yerli bir dil, ya da bir Avrupa dili asıl lehçeden sonra gelecek olursa durum, tabii, daha kolaydır. Eğitimeller yerli lehçeyle başlayan bir çocuğun ikinci bir dile o dilin çocuğa başında zorla kabul ettirilmesinden daha kolay kayabileceğini söylemektedirler.

Okul sistemini bugünkü sınırların çok dışına taşıyarak eğitim yığınlarına indikçe bu sorun yeni nitelikler kazanmaktadır. Daha köklü bir eğitimi yalnız bir avuç Asyalı ve Afrikalı gördüğü zaman, bu ufak aydın zümresi için yabancı dil eğitimi nisbeten basitti. Koca halk yığınlarına okuma-yazma öğretme sorunuyla gelince iş büyümektedir; ve çok-dilli toplumlarda bölgesel lehçelere dönüştürme etnik farklılaşmayı engellemekten çok belirtmesi kaçınılmazdır. Bu durumda biriken birinin kabul edilmesi gerekir ve bunun da her ulusun kendi dili vardır ve olmalıdır diyen klasik Avrupa görüşü olması muhtemeldir. Yalnız, sağlam bir devletin başka esaslar üstüne de oturabileceğini gösteren bir çok önemli örnekler bulunduğu gibi çok-uluslu Sovyetler Birliği de günümüzün ünüdedir.

Önümüzde yatan en gör kamaştırıcı gelişme ise doğrudan doğruya dile ilgili olmayıp okuma-yazmanın, daha geniş bir deyimle,

Habeşistan'da, Amharic dilinin tek ulusal dil olması amacıyla yenilmektedir. W. H. Lewis, "The Ethiopian Empire," *Middle East Journal*, C. XI, No 3 (Yaz 1956), s. 257.

eğitimin yayılmasıyla yakından ilgilidir. Avrupa'da milliyetçilik ve halkçı siyasal ve ekonomik hareketler toplumun yeni unsurlarını aktif olarak harekete geçiren ve bilincine kavuşturan ulusal lehçeyle laik eğitimin gelişmesiyle yakından ilgilidir. Bir çok Asya ve Afrika ülkelerinde, bugün de, eğitimin aynı şekilde gelişmesi kültürel, ekonomik ve siyasal denge aynı ana değişikliklerle ilgili olmak zorundadır. Avrupa'da krallar, aristokratlar ve yüksek burjuvazinin iktidara taşınması bir şekilde nasıl karşı gelindiyse, Avrupa dışındaki ülkelerde de uzun bir süredir karanlıklar içinde kalan köylü ve işçi yığınları hüküm sürmesini götükçe karşısına çıkacaklardır. Bu zümrenin ulusal hareketi yaratıcılar ve onların kahramanları olması yerlerin yeni davranışlar ve ülkülerle ortaya çıkan yeni nesillere bırakmasını engelleyemeyecektir. Eğitimin ektiği tohumlar öylesine büyüyecektir ki bugün bu güneşlerde olanlar gölgede kalacaktır.

VIII

KÜLTÜR VE DİN

Renan "bütün yurttaşların bir çok ortak şeyleri olmasın ve bir çok şeyleri de unutulmuş bulunmalarına ulusun özü" der. Alsace-Lorraine hâfizalarında tane olarak, buna bir ulusun varlığını "un plebiscite de tous les jours" olarak gösteren meşhur sözüne gelince, bunun, sonuçları geçmişin ortak geleceğinin hem efsane, hem gerçeğine dayanarak yalnız günden güne değil, nesilden nesle bile daha önceden büyük ölçüde kararlılıktan bir plebisit olduğu bir gerçektir. Bir toplum birlik ve farklılık duygusunu uzan bir süre birlikte yaşama sonunda ortak yaşama şekli ve dilgüncesini öğrenmekle kazanır. Bir ulus ortak tarihi tecrübelerle şekillenir, fakat Renan'ın bazı şeylerin de unutulması gerektiğini eklemesi tarihin tek ve yeknesak bir şekilde işlemediğini devamlı olarak hatırlanmaktadır. En tutarlı ve beşerî ulusların gerisinde birliği teyid ettiği kadar inkâr eden karışık bir geçmiş vardır; ayrılan ve bölün şeyler ortakça paylaşılanlar kadar gerçektir. Bugün Batı Avrupa'nın birliğini farzederek orada yaşayanların hatırlayacakları ve unutacakları bir ulusun özünü meydana getiren cinsten olacaktır. Ulusal efsane içinde yerli olan şeyler yalnız ilhamda hikâye edilecekler değil, uzan bir geçmişin çeşitliliği ve çelişkileri içinden gelişigüzel seçilenler de olacaktır.

Toplumun şekillendiren ve bütün halkı kapsayan tek ulusal kültür kavramı en büyük eksikliği tarihi gerçeklerden uzak oluşturan çok güzel bir kavramdır. İdeal bir durumda bütün ulus nesiller boyunca ortak bir kültürle yetişirler ve böylece uygun koşullar yaratılınca ulusal bilince varacak hazırlıkta olurlar. Gerçekte ise, bir ulusu meydana getiren halk çok defa din bakımından bölünür; hema-

[1] Ernest Renan, "Qu'est-ce qu'une nation?" Discours et Conférences, Paris, Ancienne-Maison Michel Lévy Frères, 1887, s. 286

hem en her zaman bölgesel ve şüphesiz her zaman amif farklarıyla ayrılır. İbn tâ sonuna kadar ulusal kültür, hattâ ulusun kendi toplumun ıçıta az olan yukarı tabakasının mahdud; daha dar görülgü olan halk yığınları ise hem kültür, hem ulusun ancak bir parçasını paylaşmaktadırlar. Ulusun bir bütün olarak ortak cesad, anı ve tecrübelerine dayanabileceği iddiasını şüphesizle karşılamak gerektir. Tarihte yer alanlara bakarak bu alışılmış faraziyelere karşı gelen Boyd C. Shafer'e göre, on-dokuzuncu yüzyıldan geriyce gidilirce çağdaş Avrupa halklarının çağınluğı için ortak bir grup tarihi bir masaldan ibarettir: "Gerçek olan inançtır: yoksa nalında bir şey yoktur."

Cahil köyle, ve hattâ, belki, şehierlerde kendi bağlarına bırakılan halk yığınlarının bir halk kültürü var idiyse de bununda ulusal kültürü temsil ettiğini iddia eden aristokrasi ve üst burjuvazdeki aramızda büyük bir uçurum mevcuttur. Ulusların ortaya çıkması bir bakıma bölgesel folk topluluklarının daha büyük bütüncer hâlinde kaynaşması seyridir. Bu gelişme içinde kaynaşan her bölgesel toplum, şüphesiz, kesin sonucu etkilemektedir, fakal, hiç değılse ortaya çıkan halk yığınları miras olarak aldıklarının değıştirerek ileri sürüneye kadar, amif büyük etken diğeri ve kültürleriyle ulusal standartları çizen aristokrasi ve şehirdeki hâkim zümreden gelmektedir.

Ortak bir dil ya da birleşmiş bir ekonomi gibi, ulusun birliğine katkıda bulunan diğeri unsurlarda görüldüğü veçhile, ortak bir kültürün ortaya çıkışı ulusal birliği yaratan bir neden olduğuna yakın onun bir sonucudur da. Şüphesiz yok ki bir ulusu meydana getiren halkların daha önceden bir birlik duygusu olması, tarihi tecrübelerle gerçekten ortak olmaları gerektir; ulus ortak bir şekil yaratmamış biribirinden farklı insanları bir araya gelmesiyle olmaz. Buna rağmen, özellikle ulusal bilinçleşmenin ilk safhalarında kaynaştırılmamış bazı grupların ulusun genel sınırları içinde kendi bağlarına kalacakları da bir gerçektir. Ulusal bir hareket ortaya çıkıp hele ulusal devlet kurulduğu zaman, devletin organları ve ulusal birliğin baskısı, erdilemeyen azınlıkların muhalefetini pekleştirmek gibi bir sonuç da doğmakla birlikte, ayrı akımları ulusal bir norm içinde yığuran en kuvvetli etken olmaktadır.

Avrupa'da on-dokuzuncu yüzyıldan önce amif farkları o kadar büyüktü ki, bazı zamanlarda ve yerlerde din farkları ulusal bağları aştığı gibi, amifler arasında bir ulusal bağ kurmak çok defa

mümkün değildi. Mme de Staël Fransız asillerinin yurttaşlarını Fransa'daki kendi yurttaşları arasında değil, diğer ülkelerin asillerinde bulduğunu söylüyor; ve Abbé Siéyès de üçüncü sınıfın meydana gelen Fransız ulusundan aristokrasiyi çıkarıyordu. Aynı aristokrasilerini halk yığınlarından ayıran kast ve sınıf farkları Avrupa'da kiler kadar gerçektir. Bu nokta çok defa önemli bir siyasal sorun olmuştur: Ulusal kararlar alınacağı zaman ulusu kim temsil edecektir? Geleneksel toplumun mirasçısı mı, yoksa yeni dilken adına konuşanlar mı? Aristokrasî mi, orta sınıf mı, köylü mü, uran/jerokletaryası mı, yoksa ulusal özellikleri kuşluğünde toplanan bir kamu-matik önder mi? Zaten var olan bu güçlükler toplumda gittikçe önem kazanan bir grubun ülkesinin gelişmesini Batılı bir kalıpla yoğurmak isteyen Batı dışındaki ülkelere özgü kültürel uyarumların olduğu yerlerde daha da artmaktadır.

Bu bütün halkların karşılaştığı bir sorundur: Ulus ayanet özelliklerini geçmişinden, özellikle onu şekillendiren tarih ve çevresinden alır, fakat ulusun onu güçlendirecek ve şu ya da bu zamanda sayda sağlayacak bazı şeyleri dışardan alması hayalini devam ettirmesi için gereklidir. Keşif ve testlarla yer alan değişikliklerin zaman zaman bu sorunun önemini gittikçe artırmaktadır. Uluların yaşaması için ulusal gelenekten vazgeçilmesi midir? Bu sorun Avrupa'da bile hiç yok denmeyecekse de modern dünyanın akidelek, fen ve endüstrisinin çıktığı Batı Avrupa toplumlarında daha az görülmektedir. Örneğin, Fransa'nın sanatçı-zanaatçi geleneğinden mutlak kaçınına geçişi çok özdeş olmuştur. Yeninin yabancıdan geldiği ve halk yığınlarıyla kalkınan aydın zümrenin arasında tehlikeli bir uyarum açtığı dünyanın diğer bölgelerinde ortaya daha nazik durumlar çıkmaktadır. Bunlar çok defa Batılılaşma yönüne doğru gitmekte, fakat on-dokuzuncu yüzyıl Rusya'da Batıcılara karşı Pan-Slavistler, Melji İslâhatından sonra yenilik taraftarı Japonlara karşı gelenekçiler ve Hindistan'ı modernleştirmek isteyenlere karşı Gandhi ve Gandiciler de olduğu gibi, bazıları geçmişe ve derin bir ilkel iyilik keşfettikleri cahil halk yığınlarına karşı duydukları inanca dönmemektedirler. Bu noktadaki çıkmaz gerçek ve trajiktir. Nehru'nun da belirttiği gibi, kalkınmakta olan orta sınıflar Batı'da temsil edilen modern dünyaya yönelirken, aynı zamanda;

Beşlenmek istedikleri, kendi değerleri hakkında güven verecek, yabancı işgal ve sömürün doğurduğu hayal kırıklığı ve köşüklük day-

gücünü artırarak kültürel kökler vardır. Ulusçuluğun geliştiği her ülkede, dinden başka, bu arayış, bu geriye gitme eğilimi görülür.¹

Emperyalizmin altında ezilerek aşkınlık duygusu içinde olan bütün halklar için bu sorun daha önemlidir. Kendilerine karşı tekrar saygı duymaları için kendi kültür ve tarihlerinin şerefli bir yere oturması gerektir. Modern dünyada eski efendileriyle rekabet ederek yeteneklerini ortaya koymak da şarttır —milliyetçiler kendi toplumlarını Batılıların oldukları yere çabucak ulaştırmak isterler. İşte, burada, iş çabucak ve çelişkilerin verimli kaynağı yatmaktadır. Dünleri ve yaşayış şekilleri açıkça geri, bilim-dışı ve köhnemiş görülen halklar için sağlam ve kabul edilen bir zemin aramanın büyük önemi vardır. Bu arayışların en ciddi olanı geleneksel toplumlarına karşı nefret duymakla kalmayıp üyelerine yığılan esaret şerefsizliğine de müruz kalan zencilerin durumudur.

Tuhaf bir çelişme şudur ki Asya ve Afrikalıların dönembilecekleri, tarih, gelenek ve kültür, çok defa, Avrupalıların keşif ve buluşlarıdır. Bir çok hallerde tarihte gömülmüş olan geçmiş beyaz arkeologlar, antropologlar, tarihçiler ve dil uzmanları sayesinde ortaya çıkmıştır. Mısır'ın eski devirlerini bize tanıtmaya başlayan Mısır'ın İlgâh sırasında Napolyon'a refakat eden Fransuz bilim adamlarıydı; Rometta Taşın okuyular da başka Avrupalıdır. On-dokuzuncu yüzyılda Suriye'deki Amerikan Protestan misyonerleri de klasik Arapça ve Arap edebiyatının canlanması için önemli bir rol oynadılar. Hindistan'ın geçmişi İngiliz araştırmacıları yoluyla bulunmuş ve Fransızlar da Angkor Wat'ı tekrar bulmuş ve restore etmişlerdir. Afrika uygarlığının kalıntıları Gana gibi eski Afrika imparatorluklarını bulup çıkaran beyazlar sayesinde gün ışığına çıkmış ve tarihi yerlerine oturtmuşlardır.

Ulusçuluğun olumlu muhtevasını kesinlikle tanımlamak her zaman için güç bir iştir. Ulusal kültür ulusal karakter gibi anlatıma kolay değildir. Tutarlı ve tam bir bütün olmayıp gelişmiş yerleş-

13) The Discovery of India, 2. B. London, Meridian Books Limited, 1917. s. 284. Kendisine az bir dayışık. Nehrü, bu bölümde, Hindistan'ın geçmişi, "bütün çeşitliliği ve birleşikliğiyle, Hindu, Müslüman, Hristiyan ya da başka bir şey olsun, bütün Hind halkının ortak mirasidir ve onların evladı bunu inşa etmiştir" sözlerini ekledi.

14) "Mesela bazı toplumları geri kalmış olarak sadrazım, ben ya da dünya kamu oyunun tanımlaması değildir. Halkların da kendilerinin geri kalmış olduklarını belirtmelerini beklenir." William Ernest Hocking, The Spirit of World Politics, New York, MacMillan, 1932, s. 4.

ürten ve bir kısmı diğerleriyle çelişen bir çok kolları meydana gelir. Yalnız totaliter diktatörlükler bazı unsurların ulusal diye kabul edileceklerini, bazılarının ise ulusal olamayacaklarını zora ityarak karneleştirirler. Bütün milliyetçiliklerin şekilsiz niteliği böylece tesbit edildikten sonra sömürgelerdeki milliyetçiliğin özellikle olumsuz eğilimi olduğu bir gerçektir. Sömürge tecrübesinden ötürü, sömürgeci denetlen kurtulmadan başka olumlu olarak ne yapacakları sorunu daha ileriye atarak sömürge aleyhdarlığı üstünde dururlar. Özellikle ulusun birliği ve uyuşmasını pek olmadığı ve kültürün en az geliştiği yerlerde bu olumsuzluk daha fazla gözle çarpılmaktadır.

Güvensiz bir zemine oturan milliyetçiliğin yetersizliğini kavrayan Afrika milliyetçileri, Aryanlar gibi, tutumlarını sömürgeci yöneticilere karşı sadece muhalefetten başka daha aktif ve daha gerçekçi bir esasa dayandırma yollarını aramaya koyuldular. Bu arayışa atılır atılmaz ortaya çıkan sorunlar çok cephelidir. Afrika'nın geçmişi köleliğin etkinsi altındadır; bu yolla geleceğe dönmek bugün için bir amaç olan ulusların dayanağını kesmektir. Ya da, aksine, uluslar kökleri derine gömmeyen zoraki yaratılmış olduğu için pan-Africanizmi yönüne de bir dönüş olabilir. İlâveten, milliyetçiliği de birlikte getiren yeni kuvvet en çok Batı ticareti, yönetimi ve etkisinin birleştiği bazan bütünüyle yeni yaratıklar olan büyük uran merkezlerinde görülmektedir. Bu şehirler ve oralarda bilyiyen yeni Afrika nesilleri eski geleneksel hayata pek yakın olmayıp eski zamandakilerden çok farklı bir toplumu düşünmektedirler.

Afrika'nın kültürü ve başarılarını aşağı gören yaygın görüşe karşı tam bir tepki olarak sahneye çıkan bazı Afrika aydınları arasında tubaf sonuçlar doğuran bir yeniden değerlendirme faaliyetine girmektedirler. Artık çıkışları topraklardan ulanmak ve babalarının Batı'nın üstünlüğü hakkında önceden sarfettikleri sözlerden eser yok. Aksine, zenciliklerine olan inançlarını açık olarak söylüyor ve büyük ölçüde beyazların yaptıkları araştırmalardan faydalanmalar bilic, geçmişlerini keşfetmek ve güzelleştirmekten gurur duyuyor.

15) Afrika milliyetçiliğini inceleyen Thomas Hodgkin, bu derinleşen ortaya çıkan güçlükler karşısında, "milliyetçilik aşısız, hiçbir esasa dayanan bir toplum seviyesinden 'Pan Afrika' fikrine kadar, belirli bir Afrika toplumunun sahibi olduğu hak, leke ve emellerini açıkça ifade etmek ve şekli ve amaçları ne olursa olsun, Avrupa otoritesine karşı herhangi bir teşekkül ya da gruba taraf için" kullanmada karar vermiştir. *Nationalism in Colonial Africa*, s. 21.

lar Afrika kişiliği batında durma aşğılık kompleksine karşı mücadelede acıktar silâhtir.

Bu yeni akımın da daha ilindi bir tiri olarak, Dr. K. Onwuka Dike böyle kültür ve tarih gibi soyut görünen bazı mülâhazaların bir ulusun meydana gelişinde daha somut olanlar kadar önemli olduğunu söyleyerek kendi kendini yönetmek için vazgeçilmez sayıyor:

"Afrikalilerin Avrupa hayat tarzı Avrupalıların kendisi için güvenli rydışı bir modelden tahli etmesi dışında, geçmişte uzanan bir gelecek ve geleceği vukse, Altın Kıyım başarısızlığa uğramaktan kurtulamaz. Fakat Afrikalilerin kendi geleneklerine içten inancı yerindeyse, Batı Afrika devletlerinin bağımsız modern devletler olarak ergeç ortaya çıkaraklarından şüphe edilemez. Her ulus geleceğini geçmişiyle üstüne inşa eder. Bu yüzden, Afrikalı kendi vaktine içten bir inancıyla kalmayı böyle bir için gerektiren var edilemeye bilimsel araştırmalarla kendini inandırmalıdır."

P. Olatupo Onipede Afrika milliyetçiliğinin, genç milliyetçileri söz ve programlarını yeni orta sınıf ya da bunların yetiştiği Batı dünyasına değil, halk yığınlarına hitap edecek şekilde hazırlanma zorunluluğunu, gittikçe Afrika kişiliği içinde aktığı düşünmesiyle aynı görüşte katılıyor:

"Bu çerçevede en güce hitan gelişmiş Afrika semboller ve müesseselerine Batı liberalkizminin fikirleri ve fikirlerini batında öncelik verilmesi ve tercih edilmeğe bağlanmalıdır. Bu yöreyde bir gelişme olması için Afrika milliyetçiliğinin geleceği için çok önemli olan köklü bir akımı temsil etmektedir."

Onipede'nin vardığı sonuçların bir de doğal yöneticiler olarak kabile başkanlarının siyasal güç ve toplumsal prestijlerinin artmasıdır. Bir yanda, milliyetçiler destek kazanabilmek için bunu gerekli görecekler, ve, diğer yandan da kabile başkanları Batılı aydınların modernleşme ve cadüstrileşme akımının bütünel sonuçlarına karşı geleneksel değerleri koruyarak halk tarafından tutulacaklardır.

(6) "History of African Nationalism," Proceedings of the First Annual Conference of the West African Institute of Social and Economic Research, Ibadan, Nigeria, University College, 1952, 2 Mart 1957, s. 37. Ayrıca bak. P. Marlier, "Evolution of Senegalese Elites," International Social Science Bulletin, C. VIII, No. 3 (1954)

(7) "African Nationalism: A Critical Portrait," Bulletin, C. III, No. 3 (Yay. 1956), s. 277

Afrikalılarda dünyada şerefli bir yer olduğu duygusunu uyandıracak çabaların bütüne geçmeğe imkân yoktur. Maamafih, diğer halklardan da örnekler verilebileceği gibi, esaretle ve insanlığın aşağılık bir ırkıymış gibi olan görüşe karşı ilk tepki makûl ölçülerde aşılmıştır. Böylece, Şeyh Anta Diop ana fikri uygarlığı beyazlara değil, zencilere borçlu olduğumuzu kanıtlamak olan koca bir kitap yazmıştır. Geçmişte tekrar ortaya koyarken eski devirlerin yazarları sayılacak bir doğrulukla bir ana gerçeği, Müsrîhîlerin mensubu oldukları ırkı ileri sürmektedirler:

Keremî bize gösteriyor ki Müsrîhîler, Habeşîler ve diğer Afrikalılar gibi, Zencîydiler; ve diğerleri Mısır uygarlığına kavuşmuşlardır.

Eski zaman yazarlarının Müsrîhîlerin beyaz oldukları görüşüne karşı kanıtları o kadar inandırıcıdır ki, Diop'un dediğine göre, beyazlar bu metinlerde bazı parçaları görmemezlikten gelip bazı yerlerde "siyah" deyimini "kahverengi" diye çevirerek ve darımsız olduğu gibi gösteren binlerce mumyayı tahrip etmek yoluyla gerçekleri ört-bas etmişlerdir. Avrupalıların desteklediği bu teorinin faydasız Zencîlerin değerli hiç bir şey yaratmadıklarını ve böylece kendi başlarına ulusal amaçları olamayacağını ortaya koymaktı.

Diop'un çizdiği portreye göre, Roma'nın yıkılmasından sonra Batı imparatorluklarının doğması gibi, Mısır ve Kartaca'nın gerilemesiyle Gana kıt'asının k taraflarında gelişmeğe başladı. Son yüzyıllarda Afrika geride kalmıştı; artık yetişme ve kendi katkısını yapma zamanı gelmişti. Fakat bu yolun, Akdeniz'den Ümit Burnuna, Atlas Okyanusundan Büyük Okyanusa kadar bütün kıt'ayı içine alan bağımsız Afrika devletleri federasyonu kurdursa olabirdi.

Afrika'nın geçmişi ve geleceğiyle ilgili bu fikirlere ek olarak Dika Akwa adlı diğer bir Afrikalı yazar insanlığın aşağı, yukarı bütün başarılarını Zencî kaynaklarına indiriyor. Akwa'nın bu konudaki nekilismalarını özetleyen Georges Balandier'ye göre, Mısır ve Huda Müsrîhî Zencîdiler, Hristiyanlık Sudanlılardan çıkmıştır ve Nietzsche, Bergson, Marx ve varoluşçular gibi Avrupalı düşünürler Santuların felsefelerini yanılmaktadırlar. Balandier'in söylediğine göre, Sovyet feminin bütün proletaryanın hizmetinde olması gibi, genç Afrikalı aydınlar bilgilerinin ırk mücadelesinde bir araç olarak kullanılmaktadırlar: Zencî kültürünü en büyük uygarlıklarla aynı seviyeye koymakla da yetinmeyerek Afrikacılar Zencîlere "üstünlük lu-

namakta ve diğerlerinin annesi olduğunu ilân etmektedirler.⁹⁹ Öncekinden daha cazip değilse de, ırkçılık yeniden hayat bulmaktadır.

Zenciliğin şu ya da bu şeklini kaçınılmaz bir çaribesi varsa da bir çok Afrikalı önderler Afrika dünyada yerini bulmak istiyorsa modern hayata geçiş için gerekli olan ölçüde geleneksel hayatı terk etmenin şart olduğunu biliyorlar. Aralık 1958'de, Akra'da toplanan Bütün Afrika Halkları Konferansı kabiledilik ve dinsel ayrımlara Afrika'nın kurtuluşu, siyasal gelişimi ve birliğini engelleyen kötü davranışlar olarak eleştirdi ve "açılıca gerici nitelikte olup sömürgeciliği açıkcasına destekleyen" geleneksel müesseseleri takbih eden bir karar aldı.¹⁰⁰ Afrika'nın bir an önce Batı örneğinde modern bir toplum olmasını isteyenler geçmişten daha radikal bir şekilde ayrılmak istemekteydiler. Örneğin, Batı Hindisi, eski komünist, Nkrumah'ya Afrika sorunlarında müşavirlik eden ve pan-Afrikancılığı destekleyenlerden George Padmore modern ulusçuluk ve parlamenter demokrasiyi amaç olarak ilân etmektedir. Afrika'yı geleneklerinden ve haksız hükümlerinden kurtaracak tek kuvvet olan endüstrileşmeyi engellediklerinden ötürü sömürgeci devletleri kabilediliği desteklemekle itham etmektedir. Geleneksel Afrika hayatını sürdürmekten kurtarmak için siyasal ve toplumsal bir ihtifali gerekli görerek, yeni ortaya çıkan ve kabiledilikten kurtulan genç Afrika'nın Batılı siyasal fikirler ve teknokrasininin etkisi altında beklenen değişikliği yaşayacağına inanıyor.¹⁰¹

Afrika'da asıfı, yukarı istikrarlı ulusal kültürlerin yaratılması içinin daha bütünlüyle başarılması gerekmektedir. Sömürgeci devletlerin hepsini, kendilerine göre, ihtifali kuvvetlerin ortaya çıkmasına sebep olmaları da ulusal kültür yaratılmamışlardır. Zâten, yabancı bir rejimin böyle bir şey yapması mümkün de değildir. Geleceğin Afrika kültürünü meydana getirecek parçalar toplanmış sayılır; bunları bir araya getirmek bağımsız Afrika halklarına düşmektedir. Eski Afrika toplumları sür'atle değişiyor. Şehirleşme, yeni istihdam, değişen aile ve kabile münasebetleri, para ve eğitim önemi, yeni hürriyetler ve yeni tatminsizlikler geçmişin Afrikası ve ona derin-

99) A. I. A. Ambigué, Paris, Librairie Plon, 1957, s. 280. Bolandier'in adı yapılan Doka Akwa'nın kitabı *Mémoires de la pensée nègre*'dir.

100) "Resolutions of the All African People's Conference held at Accra," s. 6-7. Kabiledilik, dinsel gruplaşmalar ve geleneksel kurumlar konularında kararlar.

101) Pan-Africanism or Communism? The Coming Struggle for Africa, London, Dobson Books Ltd., 1956, s. 373.

den nüfuz eden Batı ile henüz tanınmayan bir sentez yaratmaktadırlar. Kabileye bağlı Afrikalılar hayati tarzlarından görüldüğünden çok daha fazla rahatsız olurlar ve Batılılaşmış olanlarda da, kabile ve geleneklerine, Batılı çevrelerde göze batmayan bir hoşhalk vardır. Bazı romantikler ve tayankârların dönmek istedikleri geleneksel Afrika kültürü sun'i gözlerle görülen ve çoğunlukta Batılıların tanımladıkları bir dünya olsa gerektir. Üstelik, şehirlerdeki Afrikalıların Batılılaşmaları, Afrika hurufeleriyle Batı'nın alkolizm, laşizizm, hırsızlık ve greekonduların ana sefaleti gibi en kötü yanlarını bir araya getirmektedir.

Demokrasilerin sömürgeciliği ters sonuçlar doğurabilir. Beyazların ırkçılığını eleştiren Peter Abrahams Afrikalıların bazı Avrupalılardan çok Batı kültürünün güvenilir savunucuları olduklarını ileri sürmüştür. Güney Afrika Birliği'nde Malan Hükümetine şerh ederek, göçmenler sorununun ciddileştiği yerlerde beyazların peşini bırakmayan çıkmazı açıklıyor: "ya Batı kültürünün manevî ve ahlâkî esaslarını inkâr edecek, ya da kuvvet ve ayrıcalıklı durumlarını terkedeceklerdir." Ayrıcalıklı durumların yerine ahlâkî feda etmeyi doğru bularak ikinci şaka ülfat etmediklerinden, demokratik istekleriyle Batı'nın ana inancılarını savunanlar "Afrika Ulusal Kongresi'nin siyah önderleridir."¹¹²

D İ N

Herhangi bir kültürün ana unsurlarından biri dindir, fakat önemi belirli olmasına rağmen, ulusların ve milliyetçiliğin oluşumu üstündeki etkisi gelişigüzel ve farklıdır. Milliyetçiliğin bütün dünyayı kapsadığı şu sırada on-dokuzuncu yüzyıl Avrupasının klasik teorisinden alınan dersler tekrar gözden geçirilmelidir. Bu ilk devrede milliyetçiliğin ortaya çıkışıyla dinin etkisini kaybetmesinin aynı zamana rastladığına dair bir sonuç çıkmaktadır.¹¹³ Din savaşları yer-

(112) Bak, Kenneth Little, "African Culture and the Western Intrusion," *Journal of World History*, C. III, No. 4 (1957), s. 241-261.

(113) "The Conflict of Culture in Africa," *Physios*, C. XVI, No. 4, 14. Ocak, 1855, s. 392.

(114) Hans Kohn, Orta Çağ örgütlenişin çöküşü devletler halinde değişimini açıklayan "evrensel bir sosyalistik kanun" düzenlediğini iddia eder: "ortak bir milliyetçilik ve ortak bir dil bilincine ulaşan toplumlarda dinin) parçalanması güçlerinden kaybederler." *Nationalism and Imperialism in the Middle East*, London, Routledge, 1952, s. 329.

lerini uluslar arasındaki savaflara bırakmalar; dinsel hoşgörü milliyetçilikle birlikte gelişmiş; ve bir insanın Fransız ya da Alman olması Katolik ya da Protestan olduğundan daha önemli olmuştur. Belki İrlanda dışında, hiç bir Batı Avrupa ülkesinde on-dokuzuncu yüzyıldan itibaren ve devletin oluşmasında dinin merkezi bir rol oynadığı görülmemektedir.

Milliyetçilik doğu ve güneydoğu Avrupa'ya ve oradan da Asya'ya doğru ilerledikçe din sorunu daha açık olarak ön safa geçmektedir. Yalnız iki örnekte, Pakistan ve İsrail'de din ulusal varlığın kalbi ve özü olmuştur. Fakat çoğunda din ulus için itici bir güç olmuştur. Arap milliyetçiliği müslümanlık ne kadar farklı olurdu? Kıbrıs'da Ortodoks Kilisesinin Kıbrıs Rum milliyetçilerin etrafında toplandıkları bir merkez olması gibi, bir çok siyasal anlaşmazlıklarda din ulusal farklılaşmaların diğer veçhelerinin yardımına koşmuştur.

Emperyalist Batı'nın girdiği yerlerde, ideallerine uygun hareket etseler de, etmeseler de, beyaz adamın Hıristiyanlığı onu içinden geldiği halktan ayrılmış ve kendi dinleri üstünde durmağa sevk etmiştir. Müslümanlık ya da Hinduizm gibi, dinin bütün hayatı etkilediği ve kapsadığı yerlerde, ulusların dinin gerçekten etkileri altında kalmadan ortaya çıkabilmeleri mümkün değildir. Milliyetçilik dahil olmak üzere, modernizmin bütün görüntüleriyle gelişmesi dinin etkisiz azaltıyorsa da, madalyonun öbür tarafı da şudur ki, sömürgelerde yöneticilerle yönetilenlerin dinleri arasında farklar mevcut oldukça, din kendi toplulukları için ayrı bir kişilik duygusu arayan milliyetçiler gözünde, tabii, önemli bir birleşme noktası oldu. Endonezya'da henüz başlamış olan milliyetçilik ilk ifadelerini Sarekat İslam Birliğinde, Birmanya da Gençlik Budist Birliğinde bulmuştu.

Geçen yüzyılın Batı Avrupa'ya oranla, din daha yeni milliyetçilik akımlarında daha fazla görülüyorsa da, din ile ulusu zoraki bir tesadüfün birleştirdiği bir gerçektir. Asya ve Afrika halkları arasında dinin rolü ile ilgili olarak geliş-güzel çalışmalar yapılamaz. Japonya dini ulusu meydana getiren bir kuvvet olarak geliştirdi. Çin'de milliyetçilik içinde oynadığı rol nisbeten az oldu. Birmanya Budist geçmişinden ötürü gurur duymakta olup Budizm ile sosyalizmi tabii bir şekilde birleştirmeye çalışmaktadır. Müslüman ülkeler içinde, Atatürk zamanında Türkiye resmen memleketin dinini sırtını çevirdi. Pakistan Müslümanlıkla varlığının nedenini buldu. ve Endonezya bir Müslüman devleti olarak Pakistan'ı mı, yoksa laik Hindistan'ı mı izleyeceğine karar vermemiştir. Siyah Afrika'da yerli

dinler Asya'ya orantılı milliyetçiliğin gelişmesinde daha az önemli olmuşlardır, fakat daha sonraki milliyetçi akımların etkisini azaltan ayrıca Hıristiyan kiliseleri sık, sık ortaya çıkmışlardır.

Milliyetçilik ile din arasında temas bir çok noktalarda ve şekillerde ortaya çıkmışlardır. Hans Kohn'un belirttiği gibi, "ulusçuluğun gelişmesinden önce dinlerin ana ilkeleri ve görünüşleri değişti-rilecektir. Avrupa'da Reformasyon devri bu gelişmeyi temsil etmekte-dir. On-dokuzuncu yüzyılda Hıristiyan İngiltere'nin akılcı baskısını duyan Hindistan Hinduizmi kaç defa yenilemiş ve paklaştırılmıştır. Yeni kuvvetlere tepki göstermekte daha yavaş davranan Hindli Müslümanlar buna benzer hareketlerle Hinduileri izlediler Genel ola-rak Müslümanlık ve özellikle Arabistan için etkileri bugün bile du-yulan olağanüstü bir olay dinsel inançların aklı sağlığına dönmesi üstünde ısrar eden Wahhabi hareketinin on-sekizinci yüzyılda ortaya çıkmasıydı. On-dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, Bali emperya-lizminin genişleme devresinde, Müslümanlığın entellektüel ve dini uyanığı modern dünyaya uyma gerekliliği üstünde duran, başarı ka-zanılabilecek zaferler olduğu iloygusunu telatir yaratan ve pan-Islâmîk bir çerçeve içinde siyasal gelişmeyi zorlayan Cemaleddin el-Afgani ve Muhammed Abdub gibi ileri gelenler sayesinde büyük ölçüde et-kilenmiştir.

Bu hareketler ve reformcuların ileri sürdükleri programlar eski inançlarda ısrar etmek ve geleneksel dini çağdaş baskıya uydurmak gibi açıkça ihlâleli davranışlara kadar bu iki nokta arasında uzana-rak çok değişiyordu. Wahhabi hareketi ve Gandhi'ile temsil edilen ve çok sık izlenen bir yol araya giren yüzyıllarda kühdüştürdüğü taraf-ları bir kenara atarak akl inançların dönme istegüdür. Sık, sık bir kaç anlama çekilen belge ve esanoların yeni baştan tanımını gerektir-diği için, bu yolun bir faydası dinin gelecekteki esanolarını tesbit et-mede reformcuya geniş imkân tanınmış olmaktadır. Zâten, eski inanç-lara dönmei savunmalar da çok defa aradıklarını, yani, halklarının inançlarını terketmede modern dünyaya kolaylık ve devamlı olarak edebitecekleri bir köprü buluyorlar. Bazen, bu, en son buluşlar da dahil olmak üzere, bütün modern şeylerin eski zamanlarda ya bulun-duğu ya da öğretilmiş olduğunu inanmalarıyla sonuçlanmaktadır. Geçmişin taranmasından sonra ortaya çıkan bir siyasal sonuç demokrasi-

(15) Hali: A History of Nationalism in the East, New York, Harcourt, Brace and Company, 1929, bölüm II.

nin Müslüman devlet şeklinin ilk klasik günlerinde var olduğuna dair olan iddiadır.

Din ile milliyetçiliğin temas ettikleri diğer bir nokta da milliyetçiliğin tam olarak ortaya çıkması için zamanın olgun olmadığı ya da sömürge otoritelerinin siyasal inkiyafete müsaade etmedikleri yerlerde dinsel protesto mezhepleri ve kurtarıcı tipe yarı siyasal-yarı dinsel hareketlerin ortaya çıkmasıdır. Thomas Hodgkin Afrika'ya mutcezi kilisenin ana görevinin Afrika topluluklarını Afrika ünderliğinde düzenlemeye imkân vermek ve böylece başka yollar tıkalı olduğundan Avrupa otoritesine karşı manevî alanda muhalefet etmek olarak görüyor Bunun milliyetçiliğin gelişmesinde ükel bir devre olmasına rağmen, diyor ki:

Heri gelenler insanlara hiç deşilse deşiklikler olabileceği gerçeğini göstermezlerdir, ve onların en yetersizliği olanı, Avrupa'daki benzerleri gibi, bir efsane, bir edebiyat ve bir arzu yaratacak güçte olduklarını ortaya koymazlardır.¹⁴

Koca Hind Yarımadasından milliyetçiliğin her vechesine örnek verilebileceği gibi, din alanında da tecrübesi çok zengin ve çeşitlidir. Hindistan'ın geçmişi büyük ölçüde şifhelerinde aranmalıdır. Trajik çekmez Hindularla Müslümanlar geçmişlerini unutmak gibi, yapamayacakları bir şey yaparlarsa Hindistan'ın geleceğinin daha iyi olacağını üstüne basarak söyleyen Dokunulmazların üdeleri B. R. Ambedkar kesin çizgilerle çizmiştir:

Geçmişleri dinde saklıdır, ve her dâsinin de geçmişinden vazgeçmesi olanıdan umuzlenmezdir. Buna ümid etmekler ümitsizlikten başka bir şey değildir.¹⁵

Stalin'in bir ulusun din bakımından bölünemeyeceğini kabul etmemesi gibi, o zaman daha Bolşavın ile birlikte seyahat eden Krugçov Aralık 1935'de Keşmir'de yaptığı bir konuşmada emperyalistlerin "dinsel" duygularını bile, hile kışkırttıklarına işaret etti ve dinsel inançlar hiç bir zaman bir devleti meydana getiren ana sorun

[14] Nationalism in Colonial Africa, s. 114. Ayrıca bak: Georges Bakandier, "M-réalismes et Nationalismes en Afrique Noire," Cahiers Internationaux de Sociologie, C. XIV, 1953. Bakandier separatist ve emvinsiz Hıristiyanlık mezheplerinin çıkarı noktalarındaki ana unsurlerden birinin Hıristiyanlık ağırlığıyla Hıristiyan sömürgecilikle günümüzde yaratılıp duran orandaki çelişme olduğunu öeri sıvır (s. 61)

[17] Pakistan, or the Partition of India, J. B. Bombay, Thacker, 1946, s. 18-19

[15] Current Digest of the Soviet Press, 25 Ocak 1956, s. 9.

olmadı" demiydi." Bu, Krugçov'un Hindu ev sahiplerini çok tatmin eden kesin ve açık bir söz olmakla birlikte, tarihsel açıdan ne dereceye kadar doğru olduğu hakkında ciddi şüpheler vardır.

Tam akını savışı bir ruhla İleri sürülenler için Allah'tan pek imyalaşmayan aşırıkları temsil eden bazı Hindu ve Müslüman sözcüklerine bakmak yeterlidir. Millîtan bir Hindu örgütünün önderi Sei Madhav Sadashiv "Hindistan Hinduların toprağıdır ve yalnız Hindu ulusunun gelişeceği bir terra firma'dır" demektedir; Hindu ulusunun dışında kalanların Ulusal Irka hüünlüyle katılmadıkça ulusal hayatta yerleri yoktur." Müslüman tarafında da, F. K. Khan Durrani Pakistan hakkında yazdığı bir kitapta dindarlarına Hindistan'ın her santim toprağını babalarının kanıyla satın aldıkları coğrafi bir bütün olduğuna hatırlatmaktadır: "Hindistan, hepisi, böylece, geleceğimize dir ve İslâm tarafından tekrar işgal edilmelidir."

Pakistan'ın aslının dine dayanan bir devlet olduğu züphe götürmez ve hattâ, Hindistan'da bile dine örnek verilebilecek taraflar bulunabilir. Kısa, denchilir ki on-dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında şekillenmeğe başlayan ve Kongre Partisinin kurulmasıyla sonuçlanan Hind milliyetçiliğı aşkça Hindu niteliğindedir, Bengal'in bölünmesine Hinduların mukavemeti bu gelişmede en önemli rolü oynadı; Gandhi, kabul etse de, etmese de, değışmez bir şekilde gerçekten bir Hindu'du;¹⁹⁾ ve, orada bir kaç Müslüman üye olmasına rağmen, Kongre esas itibariyle bir Hindu örgütüydü. Tutunuları başka nlon-

119) Jean A. Curran, Jr., "The RSS Militant Hindus," *Far Eastern Survey*, C. XIX, No 10 (17 Mayıs 1950), s. 95-96

(20) The Meaning of Pakistan, Lahore, El Ashraf, 1944, s. 16. Durrani bu sözden önce, Hind Müslümanlarının bu amaçları so beçli tabiatları yerini "halkınmu yararına olarak güçlü bir lahatik itirazın bırakman" gerektiğini söylemiştir.

(21) Hind müslüman toplumlarının kendi-kendüklerini yönetsel ve birbirlerinden ayrılmaz birinden netice etmesine rağmen Gandhi'nin hareketleriyle her iki cemaatin bu yönde gelişmesiyle söyleliğine işaret eden W. Norman Brown, ate konusu teklif için işi bir örnek vermiştir. Bu yargı "dinsel yanı olmayan bir kurucu Hindistan'da bir kitle partisinin önderi olmaz, Gandhi bir Hindu olmandan dinsel bir kuruya dönüştürmezdi ve onun Hindu dininden alışı müslüman halkın inanında inanabilecek bir önder etabilmemesini engellemiştir" şeklinde perçinlenir. *The United States and India and Pakistan*, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1953, s. 90. R. Coupland kollarını herkese açan Gandhi bütün irk ve dinlere karşı milliyet davrandığına da Hindu geleneğine bağlıdır. "İslâm'ın önelirleri arasında zeri yoktu" demekle meclisleri özetini yapar *The India Problem*, C. H. Indian Politics, 1938-42, New York, London, Toronto, Bombay, Oxford University Press, 1944, s. 183.

larda birbirine benzemesine rağmen, Hind milliyetçiliğinin izlediği yolu eleştiren iki Hindu bu görüşte destek olarakleri sürülebilir. Nirad C. Chaudhuri Hindistan'ın alelade hayatında Hindu-Müslüman çatışmasını da anlatan değerli bir otobiyografisinde Gandi'yi halk yağınlarını uluşçu harekete katan insan olarak gördü: "Nihâyet, Hindistan'da Yağınlar ve İnsan tek olarak biricdiler." Fakat, onun değerlendirilmesine bakılırsa, sonuçları genellikle istenildiği gibi olmamıştı. "Sonunda Gandizm politikada ve uygulamada atavist fikirler ve yanlış inançların dommuş yağınından pek fazla bir şey temsil etmez duruma düşü."¹²

Aydınlığın yalnız yabancı yöneticileri değil, fakat yabancıların getirdikleri kültürü de reddetmelerinden ötürü yabancı yönetimini suçlu bulmasına rağmen, A. R. Desai de aşağı, yukarı aynı sonuca ulaşmaktadır. Böylece, milliyetçi ulusun geleneksel kültürünü cahil ve mistik taraflarını uyandırarak ulusal birliğin gelişmesini engellemektedir. Buna dayanarak Desai hoş bir şekilde protesto ediyor: "Politikaya din bulaşmakta ve mistikleşmektedir."¹³

Böylece, Hind Ulusal Kongresinin ve bölündükten sonra Hindistan'ın Hindu olmasına bakarak bu öneride sonuna kadar götürülemez. Kongre Partisi her zaman Müslümanları da içine almış, hattâ bazan en yüksek mevkilere getirmiş ve Hindistan 1917'de laik bir devlet olarak kurulmuşsa da Müslüman Birliği tam bir Müslüman partisiydi ve Pakistan için doğrudan doğruya bir Müslüman devlet kurma amacıyla savaşmıştı. Yünlere Hindistan'ın Eğitim Bakanının Nehru'nun yakın bir arkadaşı olan Maulana Abul Kalam Azad adı bir Müslüman olması önemli ve anlamlı bir gerçektir. Hindistan'ın Keşmir'deki tutumu yüksek ölçülerin altına düşmüşse de dünyanın geri kalan kısmına hitap eden Hintli sözcüler Hint tutumunun büyük ölçüde laiklik iddialarının etkisi altında kalkığında şüphe olmadığını söylemektedirler. Bir toprak parçasının siyasal kaderinin üzerinde yaygınların danıyle lâyih edilmesini kabul etmek Hindistan'ın resmi siyasal inançlarının ana ilkesinden fedakârlık etmektir. Onlara göre, Keşmir'i kaybetmek gerici Hindu çevreleri güçlendirir.

Nehru için ilini modern ulusun ve devletin esası olarak reddet-

(12) The Autobiography of an Unknown Indian, New York, MacMillan, 1951, s. 422.

(13) Social Background of Indian Nationalism, Bombay, Geoffrey Cumberlege, Oxford University Press, 1949, s. 271.

mek Krusçov'un tutumu kadar kesindir. Bağımsızlık mühdelerci yıllarında, defalarca, siyasi hayatı din etrafında çevrelemeyen Orta Çağ'a dönüş olduğunu, iki ulus teorisinin anlamsızlığını ve Hindu-Müslüman çalışmalarının gerçek köklerinin amif ve çıkar çalışmam olduğunu tekrarladı. Fakat Gandhi dine yeteri kadar bağlanmadığı gerekçesiyle öldürülmüştü ve bir sağ-kanat Hindu birliğinin organı Nehru'nun "Hindistan'dan çok Pakistan Başbakanı olarak yaraşacağı" söylüyordu.²⁴

Pakistan dinami bir toplumun siyasi bir birlik kurma yeteneğine en dramatik çağdaş örneği vermiştir. Pakistanlıların bağımsızlıklarını kazandıkları zaman mı, yoksa bir on-beş yıl sonra mı ulus denebilecek duruma geldiklerini ciddi şüphelere açılır. Ötelerindeki güçlükleri 1956'da ülkenin başka bir yerde görülmedik bir şekilde, arasında bin madden fazla bir mesafe olan iki kanada ayrılmış olması gereğinden hareket eden Anayasa Meclisinin bir Müslüman üyesi tarafından tam bir açıklıkla anlatılmıştı:

Bu iki kanat iki şey, yani. Doğu Pakistan'da bir grup halkı hariç, ortak din ve bağımsızlığın ortak müdâreyle kazanılmaması dışında, bütün herşeyde birliğinden ayrılır... DİN, gelecek, kültür, zenginlik, üdet, yiyecek, takvim, saat, eşya-yükleri herşey, bütün diğer unsurlar değışikdir. Özellikle, bir ulusu meydana getiren varışçılığın unsurları iki kanada, gerçekten, ortak bir temel yoktur.²⁵

Bu sözlerin, Cinnah ve diğerlerinin, tabii din farkının önemli bir unsur olduğunu ekleyerek, Müslümanları Hindu ulusundan ayıran farkları belirtirken söylediklerine benzediğini hatırlamak zor değildir.

Müslüman Birliği, Cinnah ve Pakistan'ın kuruluşu hakkında çok şey yazıldığından burada bunlardan söz etmek gereksizdir. Şek, sık anlatılmış olan bu hikâyeden iki şey açıkça belirlemektedir. Pakis-

(24) The New York Times, 18 Mayıs 1958 Nehru'nun yıllardan sonra şuğu Bihar'da bir barajın açılışında yaptığı bir konuşma üzerine hazırlanmış olan bir raporda belirtilmektedir. Bu konuşmada ibadet edilecek yerlerin yuları topanak, cami ya da kiliseler olmayıp Hindu halkının emeğiyle inşa edilen barajların da "birer ibadet Merkezi olarak kabul edilmeleri" gerektirğini söylemiştir. Indialogram, Washington, Information Service of India, No. 687 119 Ekim 1955) Aynı yıl başka bir vesileyle Nehru "her birimizin bulunduğu din ne olursa olsun, Hindistan'a hizmet, ilk dinimiz olarak kabul etmemizin zamanı gelmiştir" demiştir. Indialogram, No. 673, 11 Nisan 1955.

(25) Keith Callard, Pakistan; A Political Study, New York, the MacMillan Company, 1957, s. 157-158.

lan'ın ortaya çıkmasının tek açık nedeni olarak, bir tanesi, Müslümanları Hinduların baskısından kurtarmak ve onları doğru, dürüst, düzenlenmiş bir Müslüman toplumuna yaşatmaktır. İkincisi, bu hareketli Müslüman Hind'in dinsel önderleri değil, diğer ulusal hareketleri yöneten Batılılaşmış orta sınıf unsurları, yani profesyoneller ve aydınlar beslemiş ve yönetmişlerdir. Cinnah'ın kendi bu tip bir aydının belirgin üyesi olduğu ve herhalde üerin dinsel inancı olan biri olarak biliniyordu. Dinsel önderler Pakistan kurulduktan sonra ortaya çıkıp devleti Müslümanlığın amaçlarının gerçekleştirilmesi için bir araç durumuna getirmek istedilerse de, aynı bir Pakistan kurulması hareketine ya katılmamışlar, ya katıp durmuşlardı. İtirazlarının kaynağı Müslümanlık ve milliyetçiliğin ruh ve amaç yönünden birbirine tam karşı olmasıydı. İleri gelenlerinden birinin söylediği gibi, Müslümanlık milliyet, ırk, ülke ya da sınıfla bölünmemiş olup son amacı hiç kimsenin ötekini küçük görmediği bir dünya devletidir:

Milliyetçilik bir Müslüman kalbine ve kafasına bir yünden girerken, Müslümanlık öbür yünden terk edilmektedir. Kendini milliyetçilik peşine kapıran Müslüman İslâm'ın aslehteri husule.²⁹

Pakistan'ı bölen bir çok çatışmalardan birinin iskeleti de, böylece, devlet daha kurulmadan ortaya çıkmış oluyordu. Dinsel önderler Pakistan'ın kurulmasına karşı koymuş ve, müesseseler ve amaçlar tartışma konusu olsuyorsa da, onu sonra ilâhî amaçlar için ilâhî müesseselerle donatmak istemişlerdir. Siyasal önderler Hindistan'ın bir kısmından bir Müslüman devleti kurmak istemişler, fakat tenkrasi gibi tam bir dinsel görünüş içinde olmasını da hiç istememişlerdi. Hem dünya kamu oyunu, hem de böyle bir devletle Hindular ve diğer azınlıkların dayanışmasını gözünde tutuyorlardı.

Nihayet, 1956'da Müslümanların "Kutsal Kur'an ve Sünnet'te gösterildiği gibi, İslâm'ın öğretti ve gereklerine uygun olarak yaşayabilecekleri" fakat azınlıklara din ve kültürlerini geliştirme özgürlüğü tanıyan ve İslâmî Pakistan Cumhuriyeti kuran bir Anayasa kabul edildi. Cumhurbaşkanı Müslüman olcağıta, fakat böylece tasrih

²⁹ Sayyid Abulhasan Ali Nadwi, Nationalism and India, 2. B., Pathankot, Maktaba- e-Jamia' at-Kislami, 1947, s. 12, 10. İslâmîlik ve Pakistan arzusuyla müesseselerin başka vechelerinin incelenmesi için bak: Callard, Pakistan; A Political Study, bölümü II ve III ve Leonard Binder, "Pakistan and Modern Islamic Nationalist Theory," The Middle East Journal, C. XI, No. 4 ve C. XII No. 1 (Şubat 1957 ve Kas 1958)

edilen tek mükâmat buydu. Anayasayı yapanların karşılıklarını en büyük güçlüklerden biri devletin yasama yetkisinin sınırları —bütün gerekli yasalar Tanrı tarafından çok önceden konmamış mıydı?— ve yasamanın dinsel yazılarla olan bağıydı. İlk sorun Anayasanın giriz kımının başında bütün kâinata hakimiyetin yalnız Tanrı'ya ait olduğunu ve Pakistan halkının yetkilerini ancak Tanrı'nın gösterdiği sınırlar içinde kullanabileceklerini söylemekle çözülmüştür. İkinci nokta da hiç bir kanunun Kur'an ve Sünnet'te gösterdiği Müslümanlığın emirlerine aykırı olamayacağını belirten On-İkinci Bölümün "İslâmi Maddeleri" yle çözümlendi; fakat bu maddenin uygulanması açık bırakılmış ve dinsel konularda olduğu gibi İslâm hukukuyla ilgili olarlara bırakılmamıştı. İsrail Anayasasının yapıldırken de Tanrısal kuralların rolü konusunda benzer güçlüklerle karşılaşmıştı. Pakistan için de, İsrail için de henüz cevapı verilmeyen önemli bir soru Müslüman ya da Yahudi olmayan birinin din çerçevesi içinde tanımlanan bir ulusun gerçekten tam ve çabıt bir yurttaş olup olmayacağıdır.

1958'de iktidara gelen General Muhammed Eyyüp Khan bunca çalışmadan sonra ortaya çıkan anayasayı ortadan kaldırdı. Önemli çıkan en önemli sorunlardan biri, Cinnah ve yardımcılarının kaç yıl önce bir ulusun olduğunu optimistçe ileri sürmelerine rağmen hâlâ gerçekleşmeyen bir görev olarak, devletin sağlam dayanağı olan bir ulus yaratma sorunuydu.

Pakistan'da olduğu gibi Müslüman dünyasının geri kalan kısmında da Müslümanlık ve milliyetçilik birbirisiyle uyuşma konusunda ciddi güçlüklerle karşılaşmışlardır. Batıya yönelmiş şehirli milliyetçinin geleneksel toplum ve onun dininden uzaklaşması bu sorunun bilinen veçhelerinden biridir. Bunlar lâik politika ve lâik devlete din ve teokratik esaslara göre düzenlenmiş devletten daha yakındırlar. Fakat halk yüzyıllarca dinsel topluluklar içinde yaşamışlardır. Kilitçe ile dini ayıran Hıristiyanlığın aksine, hiç bir din Müslümanlık kadar hayatın bütününi kapsamaz.

Başka bir sorun da dinin birliğini ana bağı olduğu ulus ve devlette değişik cünden olan halkların aralarındaki münasebetlerdir. Ulus tek bir din kardeşliği olarak kabul edilecek olursa din ve ulusun bir ferdi olmaktan bir farklılık doğmaz; diğer durumlarda ise iltisaf de tehlikeli bir şekilde birbirinin önüne çıkabilirler. Ulus esasına bağı lâik devletler dinci toplumlar etrafında düzenlenen toplumsal ve siyasal hayatın geleneksel örgütten kopma bahasına Orta

Doğu'ya hâkim olabilmişlerdir. Dinsel birlik yerini dinin dışında daha bir çok bağların bir araya gelen ulusal birliğe bırakmaktayken dinisi meydana getiren unsurları tesbit açık değildir. Bunların içinde, tabii, din en belirgillerinden biri olmuştur. Mısır İslâm'dan biraz ayrılarak Koplar ve aşmukları için alinea tam bir ulus olabildi; aynı şey değişik koşulları olan Suriye ve Lübnan için de doğrudur. Fakat Araplar için Müslümanlık geleneklerinin en önemli unsuru olduğundan geriye dönük eğilimleri de görülmektedir. Burada bir düşünce de akla geliyor. Arap milliyetçiliği ya da, daha kötüsü, belirli Arap devletlerinin milliyetçilikleri İslâm'ın evrensel dinci ümmetlenden ayrılmayı gerektirmektedir.

Eski Orta Doğu ile yenisi arasındaki çelişme o zaman Suriye'nin bir parçası olan Lübnan'da Hıristiyan Suriyeli olarak doğan, Edward Atiyah'ın otobiyografisinde görülmektedir. İlk sayfalarında bütün ülkelerin ulusal birliğe karşı ve kendini Müslümanlık ya da "hepsi aşırı ya da, hiç değilse, birbirine nefret duyan" Hıristiyan mezheplerinin biryle bir tuttuğunu anlatıyor. Her dinsel topluluğun Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere, Fransa ve Rusya gibi yabancı devlet tarafından desteklenmesi işleri daha çok karıştırıyor. Her topluluk kendini hiç bir zaman Suriye ülmesiyle değil, bu devletlerin biryle bir tutuyordu. Atiyah Suriye toprağına bağlılığı, Suriye'nin Suriyeli için tabii bir vatan olduğuna dair bir fikrin altına bile gelmediğini yazıyor:

Tarihsel ve dinîye ait, maddî ve manevî iç ve dış düğümlenebilecek her türlü etkenin ulusal birlik ve vatanîsel duyguların oluşmasını karp olduğu bir ülke varsa o da 1914 den önceki Suriye idi.¹²⁷

Atiyah milliyetçiliğe ulaştıran yolu izlerken halkın tarihini de öğretmektedir. İlk başında bütün iyilik, nasâlet ve ıleriçiliğin kaynağı olarak İngiltere'ye bağlanmıştır. Sonra, İngiltere kendine bağlanın "yerliler" i eşit olarak kabul etmeyince bu devletten de uzaklaşmışlar ve bu uzaklaşmadan, başka bir dinde olan "kendî" halkına bağlılık doğmuştu. Sonunda, ulustan gelenlerin yanında İngiltere'nin de katılabileceği bazı unsurların gelecekte yer alması gerektiği düşünceci de dahil olmak üzere, biraz uzlaşma ve nefretin arama oldu. Kitabın sonunda Sovyetler Birliği'nin ulusun bölgesel kültürel iddiaları ile yer yerinde birleşme ihtiyacını en tatmin edici şekilde uzlaştırır görüldüğü şeklinde değerlendiriliğini söylemeye hâcet var mı?

(127) An Arab Tale His Story: A Study in Loyalty, London, John Murray, 1916, s. 1.

Milliyetçilik Müslümanlığın desteklediği pratik siyasal evrenseliği bölmüştür. Din olduğu kadar dil, kültür ve tarihin de bir arada tuttuğu Araplarda bile, çok defa Avrupa devletlerinin, ve, son zamanlarda da, Amerika'nın desteğiyle, Arap devletlerinin birbirlerine düştükleri olmuştur. İslâm dünyasının öbür ucunda, Endonezya kendin din kardeşlerini bir tarafa bırakarak, başka dinden olan Hindistan ve diğer ülkelerle birleşmiştir. Belki en önemlisi, İslâmî amaçlar için kurulan ve Anayasasında Müslüman ülkeler arasındaki birlik bağınu kuvvetlendireceğini söyleyen Pakistan'ın milletlerarası Müslüman birliğini kurma çabalarında başarısı az olmuştur. Özellikle, en yakın Müslüman komşusu Afganistan ile hemen devamlı çekişme hâlinindedir. Afganistan da, klasik diplomasi stiline uygun olarak, Pakistan'ın diğer komşusu ve rakibi Hindistan ile işbirliği yapmayı uygun görmüştür. Müslüman devletlerin de Keşmir tartışmasında Pakistan'ı desteklemeye koydukları da görülmemiştir. Pan-İslâmizm bütünüyle bir kenara konamayacağı gibi, ulusal mülahazaların dinsel birlik kurallarından ağır bastığı anlaşılmaktadır.

Wülfred Cantwell Smith, daha iç yapıya bakarak, öderlerle ulusu akımları Batılı düzene uydurdıkları yerlerde bile "milliyetçiliğin İslâmî gücünün akım yağınları etkilediğiçe gittikçe deni olduğu" sonucuna varmaktadır. İlâve olarak, Müslüman dünyasında milliyetçiliğin kabul edildiği yerlerde, bunun, ne İslâm'ın amirlerini aşarak, ne de, belki Endonezya dışında, Müslüman olmayanları ulusal toplumun eşit üyeleri olarak kabul etmeyen bir İslâm milliyetçiliği olduğunu ileri sürmektedir.

Smith'in genel ve İslâmî edici tezine göre, Müslüman halklar geçen yüzyıllarda zayıf ve İslâmî oimaların onlara yalnız kudret ve büyüklük vaatsetmekle kalmayıp bunları da hâfız veren Müslümanlığın na ilkeleriyle bağdaştıramamaktadırlar. Uzun süren bir düşüşten sonra, Müslümanlık iddialarına ve kudretine tekrar sahip çıkmakta ve yeryüzünde kendini tekrar kabul ettirmeye çalışmaktadır. Batı'dan aldığı milliyetçilik bu yerleşmede kullanılan araçlardan biridir.

Bu genellemelerin ışığında, Müslümanlıktan neia kalan nedir ve İslâm milliyetçiliğin geleceği ne olabilir? Hiç şüphe yok ki Müslümanlığın etkisi çok büyüktür, ve dinsel köklerine Batılı aydınlardan da-

bu yakın olan halk yığınlarının oynadığı toplumsal ve siyasal rol biliyildikçe Müslümanlığın etkisinin de artacağı düşünülebilir. Toplumsal hareketlenmenin hızlanması lehçelerin önemini artırdığından milliyetçilikteki din unsuru da önem kazanmaktadır. Yalnız, tarihî olayların bu gördüğü ne dereceye kadar doğruladığı şüphelidir. Milliyetçiliğin halkı ulfuz ettikçe daha İslâmî olduğu düşünülmesine nâdirin örnek verilebilir. Sadece Arap dünyasını ele alırsak, dinin en çok Saudi Arabistan ya da Yemen gibi eski stil ve geleneksel fıkherde kuvvetli olduğunu görürüz. Başka yerlerle eğilim lâik, siyasal ve milliyetçi olmuştur, dinsel değil. Mesir bir örnek olarak alınabilirse, siyasî partilere karşı nefret duyukluğu ve Batı'dan genel olarak uzaklığı olduğu İkinci Cihan Savaşı ve sonrası yıllarında Müslüman Kardeşler'e doğru bir eğilim vardı. Fakat siyasal hareket Nagıb, Nâsir ve arkadaşlarından geldi ve sonunda, 1958'de başka altında tutulan Müslüman Kardeşler oldu. Son yıllarda Suriye'yi sarsan seri siyasal çalkantılar ve 1958 Temmuzundaki Irak olayı ne dinci kuvvetlerin yarattığı bir şeydir, ne de bunların İslâmî bir muhtevayla dolu olduğunu görmek mümkündür. Nâsir Araplarca onları birleştiren, düşmanlarını yere seren ve ulusal gururlarını lade eden ikinci bir Selâhaddin olarak algılanabilir, fakat "Nâsirizm" sadece tevatüfî dince ilgilidir.

EKONOMİ

Ekonomik kuvvetler ulusların ve milliyetçiliğin gelişmesiyle çok çeşitli yollarla ilgilidir. Bu kuvvetler özellikle bir yanda maddî kazanç duygusunun, diğer yanda da sınırlanmaya karşı tepkinin en şiddetli olduğu emperyalist bir düzen içinde kendini göstermekte, belki de olduğundan fazla görünmektedir. Fakat, uluslar ne olursa olsun, ne tek bir ekonomik bütün, ne de bir ekonomik ayırım konularlar.

Ulusal birliğin gelişmesinde ekonomik unsurlar bir çok açıdan çok önemli olmakla birlikte, ulusların meydana gelişinde sadece ikincil derecede bir rol oynamışlardır. Doğru olan formül çift ve gelişmektedir: Milliyetçilik, onu doğuran koşulları hazırlayan ekonomik değişimin büyük önemi de dahil olmak üzere, ekonomik kuvvetler yüzünden büyük ölçüde etkilenmiştir, fakat üstüne kurulduğu ulusal toprakların kendileri ekonomik yaratıklar değildirler ve ekonomik açıdan izah edilemezler. Ekonomik bakımdan bütün olan bir toplum ulusal varlığının farkına vararak bir ulusal devlet olmamış, fakat aksine bir ulus siyasal yollarla bir dereceye kadar ekonomik birlik kurabilmek için devlet olmak istemiştir. On-dokuzuncu yüzyılın başında az-gelişmiş bir Almanya adına konuşan Friedrich List "Adam Smith ve şürekân" ını, siyasal ekonomiye göre, bir ulusal ekonomi sistemi kurmak için devlet kudretinin kullanılmasını (çerçetiğini anlamamakla suçlanıpta. *Laissez faire* (bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler) ilkesinin güvendiği görünmeyen ol kozmopolitliğe kaymak ve güçlüyü zayıfın zararına daha da güçlendirmekte iktisad edilmemiş. Ulusal bir ekonomi doğal kuvvetlerin kendiliğinden işemesinden değil, fakat sadece klâsik iktisatçıların zannetlikleri devlet müdahalesiyle gerçekleştirilecek. Orta Doğu'dan çağdaş bir örnek verelim: Arap ulusal birliği istekleri hakkında çok şeyler söylendi, fakat, bugün, Suriye ve Ürdün, Suudi Arabistan ve Mısır Arap-

ları hakkında söylenecek son söz aralarında sıkı bir ekonomik blok kurduklarıdır. Onlar siyasi birliği, daha bazı başka şeylerin yan-
başında, yabancı müdahalesini kesmek ve kendi ekonomik birleş-
mesini kurmak için istiyorlar. Diğerleri için olduğu gibi, onlar için de
siyasal hareket ekonomiyi yoluna koymak ve ulusal denet altına
koymak için gerektirir.

Marx ve onu izleyenlerin ana maddeci inançlarını kabul edor-
cek, onların ekonomisinin ulusal ve milliyetçiliğin anlaşılmasında
en büyük anahtar olduğu izini en içten ve devamlı olarak savunma-
ları tabiidir. Marxist görüşün üç ana inancı ulusların ekonomik var-
lık olmaları, milliyetçilik döneminin kapitalizmin ortaya çıkışıyla ya-
kından ilgili olduğu ve burjuva ile proletaryanın sırayla milliyetçi-
lik ve enternasyonalizme bağlılıklarından ötürü birbirlerinin karşı-
larında uzlaşmaz bir şekilde yer aldıklarıdır. Ortaya attığı sorunlarla
gittikçe ilgilenmekle birlikte, Marx ve Marxistler milliyetçilikle bü-
tünüyle yitmiş bir bağ kuramamışlardır: Ulusların vazgeçilmez
orijinalikleri ve hayatta kalma güçleri onları Marxist çerçeve için-
de tutul ve ele-avucu sığmaz bir nesne durumuna sokmaktadır. Ne
sınıf kavgasının gerisine itilebilir, ne diyalektiğe kolayca sokulabilir
ve ne de işçiler ve burjuvazi beklendiği gibi hareket edebilirler. Mil-
liyetçilikle ilgili Marxist tez daha fazla incelendiğinde, daha çok zo-
raki bir veraye dayandıkları ve Marxizmin bilimsel davranışları için-
de pek sağlam bir zemine oturmadıkları daha çok belirli olmaktadır.

Marx daha sistemli olan yazılarında ulus sorunuyla az ilgilen-
diğinden görüşlerini ya *Komünist Manifestosu*'nda ya da mektup-
larında ve daha önemsiz yazılarında aramak gerekir. Tutumunu hiç
bir yerde tam olarak ortaya koymadı, ve söylediklerinin çoğu da
belirli siyasal durumlarla ilgiliydi. Bu boşluk daha sonra Rusya'da
dolduruldu.

1917'de Lenin Maxim Gorki'ye yazdığı bir mektupla Arastur-
ya'da ve diğer yerlerde milliyetçilik sorununu inceleyen "bir Gürcü"-
den söz etmişti. Aynı yıl, Stalin o zamandanberi komünistler için bir
ana kaynak olan "Marxizm ve Milliyetçilik Sorunu" başlıklı etrafı
çalışmasını yayınladı. İlk sayfalarında ulusu dil, toprak ve psikoloji
gibi bilinen unsurlara bağlı ve tarihsel oluşum sonunda meydana
gelecek kültürel bir topluluk olarak tanımladı. Bunlara da "ekonomik
hayat, ekonomik bütünlük topluluğu" sözlerini ekleyerek bunlar ol-

(1) Demetrio Bozner, *The Dictatorship and the National and Colonial Question*, Geneva, Librairie E. Droz, Paris, Librairie Minard, 1937, s. 36

meden ulus olamayacağını söyledi. Bu noktayı açıklamak için kendi Gürcistan'ını örnek olarak, serflikin yıkılması, ulaştırma araçlarının gelişmesi ve kapitalizmin yayılmasıyla merkezlerin ekonomik bakımından kendine yeterliliği yıkılıp aralarında bir iş-ayrımının ortaya çıkmasıyla ülkemizi bütünleştirdiği ve böylece ancak on-dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında bir ulus durumuna geldiğini ileri sürmüştür.²

Kapitalizm ile olan bağın bir önemli tarafı burada aşıkça ortaya konmuştur. Dinamik yeni ekonomik hayat derebeyliğini yıkmakta, bölgeciliği çöktürmekte ve daha geniş bir ulusal topluluk için gerekli zemini hazırlamaktadır. Ekonomik affın genişletme ve toplumsal hareketliliği yaymakla kapitalizm tek bir ulusal dil ve kültürün gerçekleşmesini mümkün kılmaktadır. Bir çok Marxist yazarlar kapitalizmin, ulusal birliği kuracak koşulları yaratmanın yanı sıra, ulusa daha yakın bir bağ olduğunu iddia ederek incelemeyle bir adım daha ileriye ve daha şüpheli bir mecraya götürmüşlerdir. Böylece, Lenin bir ulusal devletin ortaya çıkmasına yardım eden "en önemli ekonomik unsurları" modern kapitalizmin gereklerinin yerine getirildiği, "kapitalist dönemin tipik ve normal bir özelliği" olarak görmektedir.³

Lenin burjuvazinin iç pazarı ele geçirmeğe ve halkın aynı dili konuştuğu siyasal bakımdan birleşmiş topraklara ihtiyaç duymasını tutusunu haklı çıkaran nedenler olarak ileri sürdü. Lenin için olduğu gibi, Stalin için de dil insan münasebetinin en önemli aracı ve modern kapitalizme uygun bir ölçüde serbest ticari münasebellerin, pazarla her mal sahibi, alıcı ve satıcı arasında yakın bir bağ kurulmasına imkân veren, çok önemli koşullarından biri olduğundan dil ulusal topluluğun ana unsuruydu. Sosyalistlerin kapitalistleri aşan dil farklılıklarını ortadan kaldırmaya yarayacak tuhaf bir tobbiliyetleri yoksa, sosyalist toplumların dil birliğini aynı derecede faydalı bulmaları ve böylece ulus fikrine aynı derecede vanaşmamaları izah edilmemiştir.

(2) Joseph Stalin, *Marcxism and the National and Colonial Question*, s. 6-7. Stalin'in 1913'de yaptığı tanımlamasın bugüne kadar kabul edildiği, "ulusal piyasası olmayan yerde ulus da yoktur" diyen Sosyalistlerin Afrika arzusu I. Patekin tarafından kullanılmasıyla anlaşılıyor, "De quelques problèmes méthodologiques en Afrique et au sud du Sahara." *Presence Africaine*, No 17 (Araık 1967 - Ocak 1968), s. 72.

(3) *The Right of Nations to Self-Determination*, Moscow, Foreign Languages Publishing House, 1951, s. 10

Marxizm kapitalizmi ulusal iki anlamda, gerçek bir ulusal birliği ilk defa gerçekleştirmekle ve kapitalizm en iyi ulus çerçevesi içinde gelişebileceğinden eş saymaktadır. Burjuvaziye gözlerini ulusal ayrıcalıklar ve faydalarından öteye çevirmeyen tam anlamıyla bir ulusal sınıf olarak bakılmaktadır.

Marxist doktrinin bu yönü ortaya ne kadar açık konursa bir katıksızlığa saptığı o derece nyan-bayan olmaktadır. Kapitalizm ulusa bağlıdır, fakat Marx ve Engels daha Komünist Manifestosu'nda burjuvazinin ilkelülük rolünün bir dünya pazarı kurmak ve her ülkede üretim ve tüketime kozmopolit bir nitelik vermek olduğunu ilan etmişlerdi:

Burjuvazinin gelişmesi, ücret serbestisi, dünya pazarları, üretim (her yerde ve buna bağlı yazama koşullarında birlik) yüzünden halklar arasında ulusal farklar ve çatışmalar her gün daha çok ortadan kalkmaktadır!

Manifesto'ya göre, burjuvazi kendi imajına uygun bir dünya yaratıyordu, fakat burada da güç anlaşılır çelişmeler ortaya çıkıyordu. Üretimi ve mal denetimini merkezileştirmekle burjuvazi bölgesel çıkarlar ve hükümetleri ortadan kaldırmış ve tek hükümete tek ulus, tek kanunname, ve tek ulusal sınıf çıkarlarını ortaya koymuştur. Bütün doğru Marxist ilkelere göre tayım edilebilir bir etken olması gereken üretimin kozmopolit niteliğine rağmen, burjuvazi kendi içtuturuna göre, burjuvazi küçültülmeden yuhane ülkelerin burjuvazisiyle her zaman savaş halindeydi Aynı şekilde, "proletaryanın burjuvazi ile olan mücadelesi," muhtevanıyla değilse şeklen, "ilk başından bir ulusal mücadeleydi."

Bunun kesin sonucu şudur ki, *Manifesto*'nun ileri sürdüğü gibi, siyasal ya da coğrafi sınırları gerçek görmeyen ve bütün Çin duvarlarını durmadan yıkau bir ekonomik sistem aynı zamanda tuhaf bir şekilde ulusal sınırların içinde kalmış ve ulusal duyguları zayıfayan bir sınıf tarafından yönetilmiştir. Bu çelişme, sistemlerinde bir cevabı olmadığı için, Marxist teknisyenleri daima güç duruma düşürmüştü ve düşürecektir.

Ulusun onu meydana getiren siyasal birlik ve koşullar arasında bölgesel münasebetler dışında herhangi bir doğal ekonomik uy-

14) Karl Marx, *Capital, the Communist Manifesto and Other Writings*, New York, The Modern Library, 1922, s. 370

gunluğu olan bir toplum olduğu kavramı gerçeklere uymaz. Uzun süredence beri tek bir hükümet altında olan Çin, Japonya, İngiltere ya da Fransa gibi devletler, tabii, bir dereceye kadar ekonomik birlik kurabilmişlerdir, fakat onlar için bile ekonomik hayatın bilyük bir kısmı bölgesel yeterlilik ya da devletin bütünü yerine pazar çekirler seviyesindeydi. Eski Fransız krallığında 1789 ihtilalleri için ticaret ve hareketlilikteki iş engelleri yıkılabı amaçlarından biriydi. Siyasal birliğin olmadığı yerde ekonomik birliğin de olmayacağı anlaşılıyordu. Örneğin, İtalya'nın kuzeyinde güneyinden bütünüyle farklı bir ticaret ve ekonomik hayat vardı, ve Alman ekonomisini bir bütün haline getirmek için de *Zollverein* müessesasını kurmak gerekti.

Bu görüşü aşın sınırlarına götüren Walter Sulzbach ekonomik ve ulusal mülâhazaların bütünüyle farklı tipte oldukları üstünde durdu. Ekonomik çıkarlar arasındaki derin farklar herhangi bir ülkede burjuvaziyi köye bölmektedir. Sınırlar ötesinde yurttaş olmayanlarla ekonomik bağlar kurmak da işte ticaretten çok daha faydalı olabilir. Ekonomik sistemler kendi başlarına ve serbestçe gelişebilir, bundan doğacak ekonomik toplulukların mevcut uluslarla ancak tesadüfen bir bağı olabilir;

İhtilal ve ihracat vergileri Almanya ya da Fransız 'ulusal ekonomi' ni korumamakta. İhtilal önce ortaya çıkarmaktadır. Akademi hâlinde, vergiler ve sınırlarda buna benzer zorluklar olmasaydı iş ve dış ticaret arasında pek fark olmayacaktı.¹

Aynı vargı bağımlı bölgeler ve ekonomilerini, bilindiği gibi, metropolit ülkelerin gerekalmeye ve ön kavramlarının manasız, uyacak şekilde değıştiren diğer emperyalizm yaratıkları için de doğrudur. Diğer yerlerde hiç değılse teorik bakımdan bir kenara bırakıldığı hâlinde, merkantilizmin ülkeleri, sömürgeleri hana madde veren ve metropolün imalatım alan yerler durumuna sokmakla sömürgecilik alanında devam etmiştir. Çin'in büyük bir kısmı, aynı şekilde, diğer devletlerin ekonomik çıkarlarına hizmet etmek için parçellenmiştir. Sömürgelerdeki üretim emperyalist merkezlerle doğru yönetilirken uluşturma sistemi ülkelerin çeşitli bölgelerini bir araya getirmek yerine, ham maddenin içten kıydaki imkanları akmasını kolaylaştırma-

189 "Ausland," *Weltwirtschaftliches Archiv*, Jena, Verlag von Gustav Fischer, 1930, s. 68. Konu bütünüyle Nationaler Gewerkschaftsgesellschaft und Wirtschaftliches Interesse, (Leipzig, C. L. Hirschfeld, 1929) adlı kitabında daha geniş bir şekilde ele alınmıştır.

çak şekilde varlanmıştır. İste iş dağıtımını ve sömürgece canlı bir ekonomik gelişmeye dayanan dört-başlı mäsür bir ulusal ekonomi emperyalist sorumluluğun bir parçası olarak kabul edilmemiştir. Ulusal ekonomik birlik yolunda tek ümit Malaya, Batı Hind Adaları ya da Irak gibi küçük topraklarda İstik, şeker ya da petrol gibi tek maddeli ekonomilerin çıkışından ibarettir.

Başka yerlerden çok sömürge ya da yarı-sömürge bölgelerinde milliyetçilerin ana hedeflerinden biri ekonomik esaretilen kurtulmak ve ulusal bir ekonomi kurabilmek için siyasal mekanizmayı ele geçirmektir. Madalyonun öbür tarafı da, tabii, şudur ki milliyetçilerin kendilerinin çok defa emperyalist devletin ekonomik ve diğer faaliyetlerinin bir sonucu olması sömürge koşullarının ürünüdür ve bir çok hallerde ekonomik birlik de, örneğin, bütün Afrika'da olduğu gibi, aynı emperyalist kaynaklardan doğmaktadır.

Ulusun bir şekilde kapitalizmin ihtiyaçlarını idrar olarak uyguladığına dair olan ikinci Marksist inerme de daha parlak bir durumda değildir. Daha önce belirtildiği gibi, ulusların bellibaşlı özelliklerinden bin uzun yıllar boyunca aşağı, yukarı aynı toprak parçasıyla karşılaşma gelmeleridir. Fransız ve Alman ya da İran ve Mısır uluslarının toprakları, yüzyıllar boyunca ufak-tesek değişikliklerle aynı kalmış, fakat ekonomik sistemleri büyük ölçüde değiştirmiştir. Orta Çağlarda belirlenen bir Fransız ya da Macar ulusunun on-dokuzuncu ve yirminci yüzyılların kapitalizmine uygun özellikleri olduğu nasıl izah edilebilir?

On-dokuzuncu yüzyılda, işe yaramayan bazı konuları görmezlikten gelerek, ulusal devletlerin ekonomik değişikliklere ayak uydurdularına inanmak mümkündür. Toprak bakımından nispeten büyük olan İngiltere ve Fransa ulusal devlet örnekleri vermişler ve Almanya ile İtalya'nın birleşmesi bütün diğerlerini gölgede bırakarak dinamik bir ulusal gelişme olmuştur. Yunanistan, İskandinavya ve Aşağı Ülkeler gibi sayıları ufak halkları bir tarafa bırakarak ulusal hareketlerin özünü endüstri devriminin gelişen ihtiyaçlarını karşılamak için büyük devletlerin kurulması sonucuna varmak mümkündür. Friedrich List ve diğerleri gibi, sayıları küçük halklarla ilgilenmeyen ve daha büyük ulusların kurulmasını isteyen Marx ve Engels'in görüşleri buydu.

(18) "Az gelişmiş ülkelerde milliyetçilik akımları ulusal bağımsızlığı ön-pant kabul eden ulusal bir iktisadi düzene sahip ulusa isteği yaratmıştır." V. B. Sica, "Keynesian Economics in Relation to Underdeveloped Countries," *Science and Society*, C. XVIII, No. 3 (Yaz 1954), s. 228.

Ulusal bakımdan birleşmiş bir Almanya ve İtalya onları meydana getiren devlet ve illeri oranla kapitalizme daha uygundu, fakat kapitalizmle aynı dili konuşan topluluğun birbiriyle özel bir bağı olmadıkça, kapitalizme uygun bir alan yaratırları ancak üstün-körü bir şekilde söylenebilir. Üstelik, on-dokuzuncu yüzyılda bilinçlenen Alman, İtalyan ve diğer ulusal topluluklar kapitalist kuvvetlerle değil, geçmiş bir çok yüzyılın olayları ve etnik ve ekonomik koşullarıyla şekillenmiştir.

Daha tahafı, yirminci yüzyılda milliyetçilik ilkesinin tipik gelişmesi ufak derebeyliklerinin ulusal devlet halinde bir araya gelmesi değil, daha büyük imparatorlukların onları meydana getiren daha küçük parçalara bölünmesiydi. Birinci Cihan Savaşından sonra Wilson'un ulusların kendi geleceklarini tayin etmesi ilkesi bir çok ufak halklara siyasal ifade imkanı vermiş ve İkinci Cihan Savaşından sonraki ulusal hareketler daha çok denizler-aşırı imparatorlukların büyük ekonomik alanlarını parçalanmasıyla sonuçlanmıştı. 1845'de Marx'ın ya da yüzyıl sonra onu izleyenlerin tanımladıkları endüstri çağı ekonomisi ya da kapitalizm açısından, salınan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yerine başka devletlerin kurulmasının ya da ortaya Filipinler, Birmanya, Kore ve Gana gibi ulusların çıkmasına ne anlam verilebilir? Pakistan ve İsrail'in kuruluşlarının ekonomik anlamı hakkında zirvede çıkmıştır.

Kapitalizmin ulusal eş-uzamda kullanılmasının yarattığı çıkmazdan Marxistlerin kurtuluşu Lenin'in *Kapitalizmin En Yüksek Dönemi Olarak Emperyalizm* adlı kitabında kesinlikle ifadesini bulan emperyalizm teorisi yoluyla olmuştur. Özüne imnek gerekirse, iddia kapitalizmin ulusal devletin küçük sınırları içinde hayatta kalamayacağı ve diğer toprakları işgal ederek emperyalizme ve emperyalist savaşlara yol açacağıydı. Yalnız, aynı soru soru yeteri kadar cevaplandırılmamış oluyordu. Ulusal devlet kapitalizmin toprağına bağlı üsü olarak, artık, tamamen kabul edilmiş olması rağmen kapitalizm toprakla ayrılmaz bir şekilde bağlanmış oluştaki devam ediyordu. Burjuvazi derebeyliği ve ulus içinde diğer bölümleri aşmayı ve daha yüksek bir ulusal planda kapitalist düzeni kurmayı ba-

(7) Filistin'de Arap-Yahudi münasabeleri üzerinde bir araştırmaya geçen W. F. Hancock "milli duygularını iltisadi hesaplarda daima zalebe edilmişin tutuşuna kabul etmez bir gerçek olduğunu" ileri sürmüştür. *Survey of British Commonwealth Affairs*, London, New York, Toronto, Oxford University Press, 1937, s. 465.

arıymıştı! Şimdi de neye emperyalizme dönüyor ve ulusları, örneğin, Avrupa gibi bölgesel ya da dünya çapında daha geniş bir ekonomik alanda birleştiremiyordu? Cevap burjuvazinin mevcut devletlerin niyasul bünyeleri için tüküp kalmış olmaları ve yeni ve daha büyüklerini yaratamamaları değildir, çünkü Almanya, İtalya ve daha başka yerlerde tam böyle olmuştur. Buna rağmen, burjuvazi ve kapitalizminin ulusla sınırlı olduğu dogmanın devam ettii. Lenin tek bir dünya tekeline giden sermayenin milletlerarası olabileceğini söyleyen "müted Kautsky" yi yerdii. Soyut olarak, böyle bir ultra-emperyalizm eğilimi olabileceğini, fakat gerçekte bunun bir ultra-andamamsızlıktan başka bir şey olmadığını ileri sürdü.

Bu gelişmeyi çizen Nikolai Bukharin'e göre, kapitalist gelişmenin anahtar kavramı, ulusal ekonomiyi "tek bir dev tröst . . . bir devlet kapitalist tröstü" ne çeviren sermaye birikimi ve merkezileşmesiydi. Fakat burada, henüz incelenmemiş nedenlerden ötürü, birikim ve merkezileşme sona eriyordu:

*İkabet en yavaş ve sınırlı olan son dönemine erişmektedir. Başka deyişle kapitalist tröstleri dünya pazarında rekabet ediyolar.**

Sağlam bir Marksist kökten çok ortak bir dünya üstüne oturan kapitalizm ile ulusun eş-anlamıya, böylece, rekabet halinde ulusal emperyalizmler birbirleriyle çatışarak komünizmin iktidara gelmesini sağlayınca kadar, geleceğe uzunuyordu.

Burjuvazi ulusal bağlaşımları bakımından aşağı görülmüşü. Proletarya ise, bu türki dar tekeliliğin üstüne çıkmış olup yalnız sınıf çıkarlarını değil, insanlığın evrensel çıkarlarını da temsil ediyordu. Burjuvazinin savaş ve baskı gibi kötüllükleri olan milliyetçiliği için aşamadığı ve proletaryanın için bunların üstüne çıkarak barış ve işbirliğe ulaşabileceği vki bir eklekten geçemeyerek esarmı muhafaza etmektedir. Tabii, Marx kendi zamanının koşullarına bakarak iyilerin her türlü ulusal karakterden kopmuş olduklarını ve memleketleri olmadığını söylemişti: fakat tarihin yönü başka oldu, daha sonraki koşullar altında, Otto Bauer kapitalizmin ilk defa olarak bütün halkı ulus çerçevesi içinde birleştirdiğini ortaya koydu. Kabul edilen Marksist tutuma karşı cephe olarak, sosyalizm halk yığınlarını ulusal kültür, tarih ve dillerinden tam olarak ayırdandı-

18) Imperialism and World Economy, New York, International Publishers, 1929, s. 110 Lenin "Giriş" kısmında Kautsky'ye ve kapitalizmin emili emperyalizme dönme durumunda yükselceği ileri sürdü olan itirazı tekrarla.

raçtığından ulusların, farklılıkları ortadan kalkmak yerine daha çok farklılaşacaklarını ileri sürdü.⁽⁹⁾

Diğer yandan, burjuvazinin elle tutulur bir kısmı milliyetçilikten nefret ederek ve bir kısmı da Marx ve Engels'i izleyerek, Avrupa ve Amerikalarda olduğu gibi, Asya ve Afrika'da da komünist hareketin önderleri oldular. Fakat Marxistlerin burjuvazinin ulusal bağlanışını öngörmeleri işçilerin ulusal farklılıkları bir kenara bırakarak bütün yer-yüzünü benimsemeyeceklerini ileri sürmelerinden daha gerçektir.

Marxistlerin ekonominin kendine özgü merkeziliği terkedecek olursa ekonomik güçler ile uluslar arasındaki bağların daha kolay kabul edilebilir bir şekli ortaya çıkmaktadır. Diğer unsurlar bir tarafa bırakılrsa, ikisi —ekonomik ve siyasal— yanyana yürümekte ve birbirilerinin devamlı olarak etkilemektedirler.

Bütünüyle Marxizmden çıkmamakla birlikte, bu doktrinin bir güçlü tarafı milliyetçiliğin ve kapitalizmin, daha doğrusu, modern endüstri toplumu ile arasındaki yakın bağ üstünde durmasıdır. Lenin'in, bütün dünyada, "kapitalizmin derbeylik üstündeki kesin zaferinin milliyetçi hareketlerle ilgili vardır"⁽¹⁰⁾ sözünde bir çok gerçek saklıdır. Görüldüğü gibi, milliyetçilik, her yerde, çağdaş dünyaya özgü ekonomik değişikliklerden doğanlar öncesi olmak partıyla, çeşitli baskıların sonucunda eski geleneksel toplumların bölünmesine bir tepki olmuştur. Endüstri çağının başlaması ve ticaret ve emperyalizm yoluyla denizler-aşırı yayılması bazı halkların ulusal kimliklerinin bilincine varmalarını sağlayan toplumsal sahneyi kurmuştur.

Yalnız, ekonomik kavramla olan bu ilişki ulusu ne ekonomik bir olay olarak meydana getirmekte, ne de, kapitalist, sosyalist ya da başka bir şey olsun, belirli bir ekonomik sistemle bir yakınlık kurmasına yol açmaktadır. Anı yer olan olay ekonomik değişikliklerin ulus denilen toplumun hayat bakım ve zamanla siyasal hareket geçmesinin kolaylaşması ve ulusun meydana gelişiyle de ekonomik unsurların bir parça rol oynamış olmasıdır. Dil ve kabile ya da klan

(9) Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie, Wien, Verlag der Wiener Volksbuchhandlung, 1924, s. 105.

(10) The Right of Nations to Self-Determination, s. 0. Royal Institute of International Affairs (Milletlerin Mesleki Kuvveti Enstitüsü) Araştırma Grubu, Avrupa'daki gelişmeler hakkında yaptığı bir araştırmada aynı sonuca vardı: "Dünya bilincine kadar, kapitalist sistem ve endüstri devriminin olmasaydı ulusal kimlikler meydana gelmez ya da ulusal sistemler büyük olmazlardı." Nationalism, s. 112.

gibi unsurlar eklenecek olursa, Lionel Robbins'ın devletle ekonomik bütün olarak söyledikleri uluslar için de doğrudur:

Hepsinde şu ortak özellik vardır: Üretim örgütü birimleri olarak bu amaçla birleşecek bir bağları yoktur. Sınırları sınırları, krallık yetki sınırları arasında evlenmeler, tesadüfî lağlı coğrafî bulaşlar ve konfederasyon misali etrafında politikacıların tartışmaları kısaca, ekonomik kaynakların yitirilmeden aygınlukları dışında herşey aynıdır."*

Ulusal birleşim yayılmasıyla ulus, Fransa'da İhtilâfide ve çağımızda Çin'de ve sömürgelerde olduğu gibi, ya devleti ele geçirdi ya da Amerika, Almanya, Pakistan ve İsrail'de olduğu gibi, kendi devletini kurdu. Faki ya da yeni olan, ulus-devletler ekonomik bakımdan üstünkörü çizilmiş sınırları aşan yeni ekonomik hayatın gelişmesiyle halkları ve toprakları üstündeki denetli gültüğe güç korumağa başladılar. Ekonomik birlik yokluğundan zarar gören ulusal birliğin ekonomik birlik sayesinde gelişeceği anlaşıyordu. Çiftçiler, kılâççılar ve işçilerin iç pazarları kendileri için koruma istekleri yanında hem sivil, hem askeri yarıseverler ve ulusal otoriteler ulusu yabancı kuvvetlerin etki ve oyunlarının yarıncağı tehlikelerden korumak istediler. Özet olarak, ulusun siyasal araçları devlet ve ulusun bütünlüğünü korumak için ulusal bir ekonomi yaratmağa ve güçlendirmeğe davet edildi.

Kapitalizm ya da dinamik endüstri ekonomisinin herhangi bir şeklinin doğal eğilimi üretim merkezlerini en faydalı noktalarda kurarak ve ham maddelerini en yararlı pazarlardan getirip kendi ürünlerini en yararlı pazarlara yayararak sonsuz bir şekilde genişlemektedir. On-dokuzuncu yüzyılın gözlemleri —kendi görüşlerine göre Marx ve Engels ve klasik İktisatçılar— toplumu değiştiren ekonomik sistemin mülkellerarası ya da, daha doğrusu, kozmopolit nitelikte olduğuna dair hep birlikte kabûnelte bulundular. Aslında, kapitalizm, zoraki siyasal sınırlar çizen kimi büyük, kimi küçük ulusal devletlerin içinde sıkışık kaldığı için, hareket serbestisinin çoğunu kaybetmişti. *Komünist Manifestosu*'nda ileri sürülen tek ve aynı türde evrensel bir gelişme yerine, yeni ekonomik sistem değişen zamanlarda ve değişik yönetim altında her ayrı devletle eşit olmayan bir gelişme kanununu izledi. Her devlette oradaki özel koşullar altında gelişti ve siyasal etkilerle özel şekiller aldı. Endüstri ihtilâ-

(11) *Economic Planning and International Order*, London, Macmillan, 1937.

lının ikinci ya da üçüncü devrede etkilediği halklar —Almanlar, Japonya, Hintliler, Afrikalılar— için devletin yeni ekonomiyi getirme ve şekillendirmede oynadığı rol özel bir önem taşımıştır. Bunun sonucu da yerli ekonomiyi gülgede bırakması beklenen dış ticaretin on-dokuzuncu yüzyılda yukarı yönelen eğriyi izlememesi ve yirminci yüzyılda da öneminin azılması olmuştur. Hiç değişme bugüne kadar, ne sosyalizm, ne komünizm milletlerarası bir sistem olma yolunda kapitalizmden daha yüksek bir yetenek göstermemiştir. E. H. Carr'ın dikkatimizi çektiği ulusların sosyalleştirilmesi ve sosyalizmin mühtleştirilmesi çağımızın önemli gerçekleridir. Sosyalist toplumlar plân-lama ve diğer amaçlar uğruna devlet kudreti ve örgütüne büyük ölçüde dayanmışlardır. Sovyetler Birliği de ekonominin gelişmesinde bütünüyle kendi kendine yeterli olmuştur.

Bir ekonomik sistemin nereye kadar yayılacağını tlyin eden unsurlar sistemin içinde değil, daha çok insanların kendilerini bir tuttukları toplumsal ve siyasal birimlerdedir. Kapitalizm, sosyalizm ya da komünizm için çıkar yol mevcut ulus-devlet bünyesi içinde gelişmektedir, fakat bu sistemlerden herhangi birini ellerinde tutanlar bir değişme gerektüğine kesin olarak karar verdikleri zaman sistemlerini, bölgesel, kıtasal ya da evrensel olarak, belirli bir coğrafi bölgede uygulayabilirler. Sosyalizm milletlerarası ya da kozmopolit bir esasa üzerine gelişecek olursa, bu, ekonomik bir sistem olarak ihtiyaçlardan değil, onun geleceğine bencilik edenlerin toplumsal ve siyasal inançlarındanadır. Aynı şekilde, kapitalizmin ırkçı ve millî baskı ile, sosyalizmin de ırklar ve uluslararası kardeşlikle mutlaka bir bağı yoktur.

Ekonomi ile ilgili diğer konulara geçerken, Marxizmin ulusla ilgili olarak bir diğer güçlüğünün daha sözü edilebilir. Bertrand Russell şuna işaret etmiştir:

Uluslar arasındaki rekabet sınırlı savaşı kadar önemsen bir çatışma ile, modern politika da onun kadar önemlidir; fakat, Marx'a göre, bütün politikaya sınırlı çatışması kâhinedir.¹²

Marxistler için bu konuyu çehşik olarak iki türlü ele alıy şekli mevcuttur; Marxistler her ikisinden de faydalandılar. Daha gelenek-

(12) Freedom vs. Organizational, New York, W. W. Norton, 1934, s. 213. Kısacası iki yüzlü ödeğüsü kabul eden Russell de ya yorumu yapıp: "Genellikle uluslar arasındaki çatışmaların kaynağının büyük ölçüde ikisiz olduğu şüphesiz doğrudur; ancak, dünyada uluslar arasındaki gruplaşmalar esasen iktisadi nedenlerin dışındaki nazımlar tayin etmektedir." s. 193.

zel olan tutum işçilere kapitalistler tarafından gerçekte mevcut olmayan ortak bir ulusal çıkarı kabul ettirilmesi ve böylece diğer uluslara karşı ulusal birliğin yaratılmasıdır. Bu yol kapitalistlere ulustan faydalanarak işteki sınıf düşmanlarını memnun etme imkânını vermektedir. Lenin ve diğerleriyle temsil ettiği ikinci tutum da Marxizmi kucaklamakten çok onunla yanyana gitmektedir. Bu, emperyalizmin sonucu olarak sınıf savaşının mülkellerarası bir çatışma durumuna gelişiyile ilgili doktrindir. Dünyaya bir tarafta zengin burjuva uluslar ve diğer tarafta da fakir proleter uluslar diye iki kampa ayrıldıkça sınıflar arasında iç yarıma önemini kaybetmektedir. Bu yorumu fazla ileri götürmek Marxizmin ana sınıf teorilerinden ayrılmak olacaksa da yakın geçmişin gerçekleriyle ilgili olduktan başka komünistlerle Asya ve Afrika'nın kalkınan halkları arasında çıkar birliği kurmak için faydalı bir yoldur da.

Ekonomik kavvelerle milliyetçilik arasında bir yığın milnae-betin içinden Avrupa dışındaki ulusların ortaya çıkışıyla özel olarak ilgili bir kaç önemli nokta üstünde durulabilir.

Emperyalist ekonomik sistemler milliyetçiliğin gelişmesini çeşitli yollarla etkilemişler. Genellikle, iş-gücü ayrımı ve hem üretim, hem pazarların içte gelişmesini hedef tutan deniz-asıra ulusal ekonomiler kurmadılar. Yabancıum ekonomik baskısına karşı ortak bir nefretten doğan bir miktar birlik biline yarattılar. Gelişmiş Batı ekonomisinin az gelişmiş bir bölgeye girmesiyle sömürülme duygusu da birlikte geliyorlu. Bundan doğan düşmanlık ve ezikliği propaganda-cılar her türlü değişme uğruna kullanıyorlardı.

İmparatorluk ekonomisinin tipik gelişme yönü en basit şekliyle yalnız ihracat için üreten ve eski tip bir yerli asgari ekonomi istiline oturtulmuş modern Batı-stil bir sektörel ibaret olan çeşitli şeyler üreten bir ekonomi kurmasıdır. Daha karmaşık şekillerinde, Güney-Doğu Asya'da Çinlilerin ayrı seviyedeki diğer iki ekonominin arasında bağ kurmak gibi bir kaç unsur daha eklenmiş olabilir. Uygulama alanında çok çeşitleri varsa da, sömürge ekonomisinin klasik örneği bir kaç beyaz memur, polis ve askerle desteklediği için başmıla bir avuç hâli, vakti yerinde beyaz ulaman yönettiği ve aşağıdaki yerli halkın iş-gücü olarak kullanıldığı sistemdir. Sultanlar, rucular, kabile başkanları, iş adamları ve menek sahipleri gibi bir kısım yerlilerin hep beyazların yukarı tabakalarıyla ilgilenmeleri bu manzaranın genel olarak doğruluğu ya da simetrisini değiştirmez.

En çok J. S. Furnivall'ın desteklediği çok unsurlu toplum buydu. Sadece para bağı ile bir arada duran ve, onun görüşüyle, en ucuz olanın hayatta kalması yoluyla doğal ayırım veltesinin ana özelliği olan ekonomik kuvvetlerin hâkim olduğu bu toplumun ne ortak bir toplumsal amacı, ne de ekonomik kazanç frenleyen moral sınırlar vardır.¹¹³ Toplumsal bir amaç ve iradenin mevcut olmaması toplumun değişik tabakalarının tek bir siyasal birim içinde yan yana fakat ayrı ve ırk esasına göre iş-güçünü bölerek yaşamalarında geliyordu. Furnivall bunu başlangıç noktası olan Birmanya'ya uygulayarak burada dört halkın, Avrupalı, Hintli, Çinli ve Birmanyalıların ekonomik amaç, maddi kazanç isteğinde birleştiklerini söylemektedir. Birmanyalılar dışındaki herkesin çıkarları kapitalist olarak özetlenebilir, çünkü bunlar ticaret ve endüstrinin gelişmesini istemekle olup Birmanya'ya kendi memleketlerindeki kadar iyi yaşayabilmek için gelmişlerdir. Birmanyalılar içinse konu kendi ülkeleridir. Sonuç olarak çalışma Birmanyalılara milliyetçiliği ve aralarında gevşek bir ittifak yapmış olan diğerlerinin kapitalizmi arasında doğuyordu. Toplumsal dokuyu tekrar örnek ve ekonomik insanın vurdumduymazlığını sınırlandıran toplumsal iradeyi yaratabilmek milliyetçiliğin ana görevi oldu.

Çok yönlü toplumun daha katı bir tipini ortaya çıkiren Chester Bowles zaruret içinde yaşayan Afrika yığınları için şunları söyledi:

Siyasal ekonomi denklemini basitleştiriyor: Beyazlar zencilerle eşitlik ister. Bu yüzden beyaz zencinin, zenci fakirdir. Daha açık bir ifadeyle durum şöyledir: zenci fakirdir.¹¹⁴

Böyle bir toplumda ırk ve sınıfların birleşmesiyle ekonomik ve siyasal gerginlikler ve çatışmalar arınmaktadır. Zenci işçinin yabancı beyaz patronla olan münasebeti zenci yurttaşın yabancı beyaz yönetici ile olan münasebetine paraleldir. Zaten, bu münasebetlerden herhangi biri zor bışa çıkılacak çesitten olduğundan ikisi birden güçlükleri daha da artırmaktadır. Bu durum deniz aşırı sömürge bölgeleri için daha doğrusu da ulusal nazınga bulunan herhangi bir bölge için söylenebilir. Bu sebepten, Otto Hauer Habsburg İmparatorluğunda yönetici sınıfların varlık ve eğitimi tokeleri altına alan Almanlardan bileşik olduğuna ve Çeklerle Slovenlerin kendi ülkelerinin

¹¹³ Colonial Policy and Practice, Cambridge, Cambridge University Press, 1948, s. 157.

¹¹⁴ Africa's Challenge to America, s. 384.

de işçi ve köylü nüfusu meydana getirdiklerine işaret ediyor. Bu koşullar altında ulusal ve toplumsal sorunlar şöyle birleşiyordu: "Millî nefret aynı nefreti durumuna gelmektedir."¹¹⁵

Zaruret ve gerilik yönetici beyazların karşısında sadece boyanmış olmayanların boyununun burcu değildir; bu ikilî, çok defa, sömürge halklarının ilerlemesini mahpus istemeyen yabancı yönetimden doğrudan doğruya doğan bir sonuçtur. Tarihi gerçekler bakımından tescim bir örneğe yapılarak zaruretin sömürgeciliğin nedeni olduğu söylenebilir. Bir çok örneklerde halkın zaten fakir oluşu ve Batı'nın fennî ve maddî ilerlemelerine ayak uyduramaması sömürge denetiminin yoraklaşmasını kolaylaştırıyordu. Yalnız, egemenlikleri uğruna savaşanlar için bu ikilî tefsir o kadar çetrefil değildir. Nitekim, Viet-nam Cumhurbaşkanı Ngo Dinh Diem 7 Mayıs 1957'de Amerikan Kongresinde "sömürge halklarının fakirliklerinin nedeni olarak sistematik bir şekilde teknik gelişmenin gerisinde kalmak okluğunun günlükçe farkına vardıklarını"¹¹⁶ söylemiştir.

Asya ve Afrika milliyetçiliğini meydana getiren ekonomik unsurların teşhisinde son bir noktadan söz edilebilir. Emperyalizm ve sömürgeciliğin nedeni —daha doğrusu, özelliği— kapitalizm olarak kabul edilmiştir. Bu inancın kaynağı Lenin'in emperyalizm teorisi ise de artık, bugün, o kadar yayılmış ve kök salmıştır ki kimin desteklediğine ya da nedenine bakmadan bir gerçek olarak kabul edilmektedir. Fudonezya Dış İşleri Bakanlığı Genel Sekreteri Boeslan Abdulgani bunu lipik bir şekilde şöyle ifade etmiştir:

Dünya tecrübesinin göre, sömürgecilik kapitalizmin çocuğudur. Sömürgecilik en canlı devresinde bir Batı'da görülmemiş derecede ulusal bölünme ve fakir zaruret getirdi. Halkımızın fizikî ve şekil gelişmesini sömürgecilik önlemiştir. Bu sebepten, bizim için sosyalizm milliyetçiliğin ayrılmaz bir parçasıdır.¹¹⁷

115) Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie, s. 263. Bölüm 18 "Capitalism and National Hate" (Kapitalizm ve Ulusal Kinetik konusuna ayrılmıştır.

116) News From Viet-nam, Washington, Embassy of Republic of Viet-nam, C. III, No. 21 (31 Mayıs 1957), s. 3

117) "Ideological Background of the Asian-African Conference," United Asia, C. VII, No. 2 (Mart 1955), s. 44. Bu konuda Birleşmiş Milletler U Nu Ticaret Odaları Birliği toplantısında şöyle denmiştir: "Birleşmiş Milletler'den fazla bir zamanda sömürgecilerin nüfusu artmaktadır ve bu devre boyunca kapitalizme, sömürgeciliğin küleleri olarak bakılmaktadır. Bundan dolayı hürriyet için savaşımımız devre boyunca Seemay ve Sömürgecilik, hepimizin ülkelerinde yokundan ilgili iki kavram olmuş ve bunları birbirlerinden ayrı olarak bir zaman düşünmemizdir." From Peace to Stability, Rangoon, Ministry of Information, 1951, s. 75.

Burada, sömürgeciliğin yalnız faktirliğinin değil, aynı zamanda Endonez-ya'nın hiç görmediği ulusal birliği de paralayıcı olarak yapılan itham da dahil olmak üzere, hüküm doktrin bütün veçheleriyle özellenmiştir. Furnivall'ın da Birmanya'yı değerlendirenleri ileri sürdüğü gibi, milliyetçilik kapitalizmin dışlanması olduğu için, siyasal ve ekonomik kuruluşun sosyalizm gibi kapitalist olmayan bir yoldan geçmesi gerekir. Abdülhamid'in kapitalizmde doğan sömürgeciliği tanımlayışında saklı olan iki çok unsur şudur: Kapitalizm Batı'nın ekonomik sistemidir; ve yabancı kapitalizm bir ülkeden bütünüyle alınmadık-ça bu ülkenin emperyalizmden kurtulduğu söylenemez.

Emperyalizm ya da sömürgeciliğin kapitalizmle eş anlamda alınması çok eskiden literatürlere geçtikten sonra rağmen, bu teorinin çok bilimsel bir yüzüyle haksız çıkarılması bunu apaçık gerçeklerin ifadesi olarak kabul edenlerin üstünde pek etkisi olmayacaktır. Deniz aşırı halkların şahit oldukları sömürgeciliğin kapitalizmle yakın bağları vardır, ve onların tecrübeleri önderlerinin gelişmeleri onlara izah ediyerek yakından ilgilidir. Bu nokta ile bağımsızlık kapitalizmin ortadan kalkmasıyla mümkündür sonucu arasında keserek bir adım vardır.

Milliyetçi inancın ayrılmaz bir parçası haline gelen bu sonunun siyasal bakımdan kabul edilme olasılığı sömürge halklarından ancak pek azının yuma gibi yapılandırılan kapitalist düzen içinde ilerleme göstermiş olmaları gerçeği sayesinde artmaktadır. Sömürge hükümetinin merkezi uzak bir yerde olduğu için, sömürgeci teşekküllerin sahipleri ve yönetim yerleri Avrupa ya da Amerika'dadır. Asıl yönetim ve uzmanlar dışarda olup başka ülkelerde ulusal orta sınıf görevlerinin çoğunu metropoldeki merkez ya da dış yatırımın çıktığı nokta yerine getirir. Makinaları plânlayanlar ve yapanlar, mal kaçar verenciler ve mal denetçiler ve ikinci derecedeki üretimi imal edenler yabancı topraklarda otururlar. O ülke halkının asal katkısı toprakta, madenlerde ve fabrikada el emeğiyle çalışmakta ve, böylece, halk mevcut sistemden doğanlarla kazançlı durumda olanağına kolayca ikna edilmektedir.

Batı'dan devamı olarak korku ve sömürgeciliğin devamı olarak taklîh edilmesinin ana sebebi, tabii, Batı'nın dünyanın aşığı, yukarı geri kalan kısmını ılgâl etmesi ya da nüfuzu altına alması ve bunlarda hegemonyasını kurması gibi basit bir gerçektir. Daha önceki kötü şeylerin kaynağı olarak gösterilen kapitalizmin yaşamakta devamı etmesi Batı'yı, emperyalist geçmişini açığa çıkarması rağmen, bir tehlike kaynağı olmaktan çıkarmıyor. Aynı şekilde, ya-

banca tesislerinin millileştirilmesi için yapılan baskı ve Batı'dan gelen sermaye yatırımlarına karşı duyulanlığın gerisinde yabancı sermaye nereye girer ya da tutunursa yeni şekilde bir sömürgeciliğin pek geride olmadığı duygusu yatmaktadır.

Hem emperyalizm, hem de deniz-asrı milliyetçi hareketlerin bütün güleün ekonomik güçlere hükümetin istediği gibi yön ve şekil vermek amacıyla kullandığına işaret ederek bu bölümün başı ve sonu birleştirilebilir. Emperyalist ülkeler kollarını diğer bölgeler ve halkların kendi ekonomik alanlarına sokmak ve onları kendi planlarının tamamlayıcısı yapmak için uzatırlar. Buna karşılık, kalkınan Asya ve Afrika ulusları da, belki her zaman peşinde olmakla itham edildikleri çelik fabrikası da dahil olmak üzere, ülkelerinin ekonomik bağımsızlığı ve modernleşmesini ilk şartı olarak öne sürerler. Özel sermaye ve işletmecilik tecrübe ve gelişiminin yokluğu karşısında kapitalizme karşı duyulan genel nefret durumun tarafına ihtiyaçlarını daha da desteklemektedir. Özel teşebbüsül sonuna kadar destekleyen Amerikalıların dehşete düşmelerine rağmen gelişmeyi sağlama da devletle çok büyük bir rol değişimi kaçınılmazdır. Eski endüstri çağına ayak uydurarak, yeni hükümetler de ulusal ekonomileri ulusal amaçlara hizmet edecek şekilde düzenlemektedirler. Irk ve sınıfın büyük ölçüde birleştiği "proleter ülkelerde" ile işçi sendikalarını siyasal gelişme ve milliyetçi hareketin önemli parçası olarak ulusal bütünleşmeye hizmet etmektedirler.

Endüstri çağına yeni gelenler, bir bakıma, onlardan öncekilerin birleşiklikleri sorunlar ve kullandıkları araçlarda uğraşmak zorunda kalacaklar, fakat diğer bazı hakimlerden güçlükleri daha büyük olacaktır. Batı'nın artan ağırları, Amerika kıt'alarında olduğu gibi, açık topraklarda Batı ekonomilerinin kolayca akabileceklere endüstrileşmemiş ve rekabetin az olduğu bölgelerin bulunması sayesinde azalmıyordu Batı. Amerika kıt'aları dışında, Asya ve Afrika kıt'alarının oktuğundan bunların ne olacağını topraklar, ne de rekabetin söz konusu olmadığı ekonomik bölgeler vardır. Onun yerine, ortada, bir yanda çok tecrübeli endüstri devletleri, bir yanda da ekonomik bakımdan modernleşmek isteyenler vardır. Çok defa kalkıtıda ve güvenil-ir olmayan devletin ve milliyetçiliğin ilici gücüne bütünlük dayanıl-ın hiçle yapılmak istenim sey kolaylaşmamaktadır.

BATI VE BATI DIŞINDA MİLLİYETÇİLİK

Milliyetçilik kendini nerede gösterirse göstersin aslında son yüz yıllarda Batı'yı ihtilâli bir oluşum için atan ve birbirini izleyen dalgalı hâlinde yeryüzünün en uzak köşelerine ulaşan kuvvetlere tepkidir. Zaman, yer ve sahne bakımından büyük farklılıklara rağmen, çevre ve gelişme özellikleri başlangıçta olan bütün ulusçu akımlara bir dereceye kadar ortak bir kişilik vermektedir. Takvim hesabıyla değil de genişleyen Batı İhtilâlinin çerçevesi içine giren her toplumun içindeki değışikliklerin birbirleriyle olan bağlarına bakarak ortak bir kronolojide önemli bazı unsurlar görülebilir. Ulusal bilinç ve ulusçu hareketler muntazam modernizmi işlemiştir.

Bu konu bir kaç açıdan ele alınabilir. Milliyetçiliğin yayılması modern dünyanın gelişmesini sağlayın özelliklerle fikirlerin genişlemesine ya da özellikle para ekonomisinin uygulanması ya da makina devrine geçiş gibi ekonomik veçhelerle bağlanabilir. Gelişme fikriyle ve mevcut düzene ayma yerine dinamik değışikliğe taraftar olma, ya da sömürgelerdeki bir veçhesi beyazlar ve onların yaşayışlarıyla daha yakın bağlar kurmak olan şehirleşme gibi özel unsurların bağlantı kurulabilir. Milliyetçilik bir parçası geleneksel toplumların ve onların yakınlık ve örf bağlarının parçalanması olan eski düzenden kopmanın bir sonucudur. Robert Montagne'nin sözünü ettiği bu olumsuz veçhenin dramatik tarafı şudur ki modern devlet körikörüne ve dönülmez bir şekilde kabileleri, kabile başkanlıklarını, teokratik tiymları ve ata ile sistemini yıkar:

Bonando, yeni devletin yurttaşları toplumsal hayatta her biri bir mi olmayan geleneksel bütün ve düzenli toplumların bir parçası olmaktan çıkarlar. Şartların ruşkininde savrulmuş toz kumları olur. Güllükür büyüyor yığınlar Batı'nın kurduğu modern şehirler etrafında toplanmaya başlar. Modern ekonomik hayatın alıpınımsı unsurlar dışında yeni imkânlar yaratıldığı her yerde. Maar şehirlerinde, Afrika

keçirtilmiş profeterya toplama Eski disiplin vârisi kaybolduğu kabul edilmiş çevrelerde Afrika ve Doğu değişim içindedir. Batı aklındaki düzeni daha kurmadan dev gibi moral hezmet işine girmiş durumdadırlar!

Batı'nın Asya ve Afrika için cebinde keklik bir tasarımı olduğunu dair şüpheli sen söz bir yana, Batı emperyalizminin olumlu yönleri de gözönünde tutulmalıdır. Herşey tahrip ile anlatılmamalıdır. Batı Afrika şehirlerinde olduğu gibi, coğrafya, kabile, meslek ve diğer bağlara dayanarak yeni neslin kurduğu türlü dernekler şehirlerde geleneksel toplumların kurulmasını engellemiştir. Bu değişikliğin başka bir yönü de çeşitli sınıflardaki insanların kurulan yeni dünyaya şu ya da bu ölçüde katılmalarıdır. Bu sınıf hareketleri ve Batı'nın çizdiği topraklara beraberinde getirdiği fikirler ve araçlar sayesinde milliyetçilik yeni nesillerin birleştirici bayrağı olmuştur. Sallanan ya da ortadan kalkan geleneksel toplumlar yerine ulus bütün yurttaşların daha geniş bir çerçeve içinde toplumsal bir birlik kurabilecekleri ve yabancı ofendilerden kurtulma çabalarını yürütürken hizmetinde gurur ve amaçlarına tekrar sahip çıkacakları yeni bir toplum yaratmıştır.

Bu konu hakkında bilimsel düşüncelere rağmen, milliyetçiliğin nerede ve ne zaman başladığı hakkında anlaşmazlık vardır. Başlangıç noktaları, şüphesiz, Batı Avrupa'da ve Orta Çağ'ın bilimsinde olup on-dokuzuncu yüzyılda yayılmıştır. Fransız İhtilali çok defa, milliyetçilik çağını açan bir olay olarak kabul edilir, fakat ondan önce de milliyetçi dönemler ve unsurlara rastlanabilir. Örneğin, İngiltere'de Sekizinci Henry ile Onlu İhtilal (*Glorious Revolution*) arasındaki dönemde Orta Çağ'ın derebeylik toplumundan modern ulusal topluma geçişi gösteren önemli değişiklikler oldu. Bu sırada, Endüstri İhtilali daha yer almasını olmasına rağmen, İngiliz ekonomisi eski bağlarından kurtuldu, orta sınıf iddinalar iletir sürmeğe başladı ve İngiliz ulusunun varlığına dair güçlü bir duygu halka erişti.¹¹

(11) "The 'Modern State' in Africa and Asia," *The Cambridge Journal*, C. VI, No. 1 (Temmuz 1977), s. 392.

(12) Hollanda dışında en önemli bölge İngiltere'dir, çünkü İngiltere Avrupa ve Amerika kıt'aları arasında bir ambar birliğini taşıyan coğrafi yer. Fransızdan iki, Almanya'dan iki-büyük yüzyıl önce tamamlanmış iç iktisadi birlik, Almanya devrimleri, beşerleri, armatörleri ve liberallerini içine alan güçlü burjuva sınıfı ile toplum değişimi en erken, en sür'atli ve en tam bir şekilde başarmıştır. R. H. Tawney, *Religion and the Rise of Capitalism*, New York, Harcourt, Brace and Company, 1926, s. 8.

Yalnız, Fransız İhtilâli eski Avrupa'ya kökten sarımağa başlanınca milliyetçilik asıl kendini buldu. Geçmişten gelen bir çok şeyle yoğrulmuş milliyetçilik hem büyük *Liberté, Egalité, Fraternité* sloganının ihtilâli gücüyle, hem de yeni endüstrileşme ile ilerlemeğe başladı. İlk defa olarak, ulusun doğal hakları olduğu ve devlete meşrûluk verdiği on-dokuzuncu yüzyılda evrensel doğruluğu olan bir önerme olarak ileri sürülüyordu. Önceleri, İngiltere, Fransa ve İspanya'da olduğu gibi, devletin tek ve yekvücut bir esasa oturmasına memnuniyet veren bir tesadüf olarak bakılırken, devlet ve ulusun böylesine birbirini üstüne oturması bütün gözlerin çevrildiği bir hedef oldu. Yeni tertipte kendi devleti olmayan ulus hedefinden yoksun sayılıyor ve ulustan fazla ya da aynı kapsayan devlete de tarihî bir yanlış güdüyle bakılıyordu.

Kabul etmeyenleri zarara sokan Fransız İhtilâli devletin artık kral değil, halk olduğunu ilan ediyor ve Avrupa'nın yüzeyine silâhli bir ulusun gücünü sağıyordu. Napolyon bir anlama Fransa'nın kendi olduğu zamanı bile, Fransa On-dördüncü *Leviathan*'in değil, Fransa halkının Fransasıydı. Atlantik'in öbür kıyısında, Amerika'da Bağımsızlık Bildirisi ve buna benzer belgelerde, on-dokuzuncu yüzyılın terminolojisine uygun olarak ulusların haklarından söz etmek yerine, on-sekizinci yüzyılın modasıyla kişilerin (bu arada İngilizlerin) doğal hakları üzerinde durulmuşsa da, Amerika kit'alarına halkları ulusal çizgilere uygun olarak uluşmaktaydılar.

Ne Amerikan, ne Fransız İhtilâli ve ne de on-dokuzuncu yüzyıl evrensel bir milliyetçilik akımı yaratamamış ya da bunu Avrupa'da bile genel olarak hemen kabul ettirememişse de gelecekte izlenecek yol belirli olmuştu. Napolyon Savaşlarından sonra başarıya ulaşan devletlerin yöneticileri milliyetçiliği sınırlar içinde tutmağa ve bir süre önce haklıdan geldikleri ihtilâli kötülüklerin en tehlikelilerinden biri sayıtkları milliyetçiliğin varlığına sikâre çalıştılar. Milliyetçilik ilkesinin burjuvazinin kendi kendine temelcilliğini üstüne aldığı yığınların demokratik istoklerine yakından bağlı ihtilâli bir ilke olduğunu anlamışlardı.

Viyana Kongresinde bir araya gelen devlet adamları, iktidar ve ayrıcalıklı durumlarını koruma isteğinin yanıbaşında, ulusun yeni meşrûluğuyla bozulmayacak istikrarlı bir Avrupa kurmak istediler. İngiltere ve Fransa gibi ulus ve devletin zâten bir olduğu yerlerde, tehlike farkında yığınların hayali yer alarak tesadüfî rütbe ve ayrıcalıklı durumlara karşı burjuva-demokratik gelişmeyle ilgili olup bir iç sorundu; diğer yerlerde ise, uluslar kit'le olacak olurlarına siya-

nal barışın yeni başlan çizilmesi kaçınılmaz olduğundan tehlike bütün milletlerarası sistemi kokine iniyordu. Viyana'da başta onların kendi isteklerini kabul ettirme ve Avrupa'yı milliyetçilik ilkesine pek aldırmadan yeni başlan düzenlemele başarılı olmalarının nedeni daha çok doğu ve güney Avrupa'da zemine milliyetçiliğe hazır olmamasından doğuyordu. Çok eski çeressî durumunu hatırlayan Yunanistan egemenliği için ayaklanmış ve başka milliyetçi kaynaşmalar da başlamıştı, fakat Almanya ve İtalya milliyetçi akımların uygun koşullarından henüz bir çok yıllar uzak olup diğer Avrupa ülkeleri de henüz çok gerideydiler. Örneğin, İleri gelen Alman sözcükleri yer, yer daha büyük Avrupa devletleri tarafından korunan ve irili, ufaklı devletlerden içişek bir Almanya'yı kabule hazır görünüşüyorlardı.

Napolyon Savaşlarının bitiminde Avrupa'daki durum ile yüzyıl sonra Asya ve Afrika'daki durum arasında paralellikler bulunabilir. İlk başlarda, Batı Avrupa ulusal esasa göre bölünmüşçe de Avrupa'nın büyük bir kısmında milliyetçilik fikri uygulanıyordu. Birinci Cihan Savaşından sonra, Versailles'daki İsvetel adamların bölüne kendi geleceklerine hüküm olan halkların Avrupası çıktı. Kendi geleceğini tayin etme doktrininin bütün dünyaya duyurulmasında rağmen Asya milliyetçiliğinin kuruntaları çok defa sessizce geçiliyordu. Wilson Japonların erk ettiği isteklerini gözünde tutmamış olmakla birlikte, Japonlar barış toplantılarında hiç değilse görünüşte eşit ortaklıklar, fakat, 1915'de Almanya olduğu gibi, 1921-1922 Washington Konferansında diğer devletlerle elinde pauf bir nesne olarak kaldı. Versailles'da bir çok sözcükler, Viyana'da Avrupa'daki milliyetçileri tutanlar gibi, lâciz edici bir şekilde Asya ve Orta Doğu halkları yararına konuşular. Her İki örnekte de temsil ettüklerini söyledikleri toplumlar tam bir milliyetçiliğe hasanışının erişmediklerinden, o zaman pek kâle ahamamışlardı.

Napolyon Savaşlarından sonra Avrupa'daki tutucu öadertzin İsvetel yirminel yüzyılın başlarında İsvetelardan gittikçe yokun kalan deniz-şafı İmparatorluklarını bir arada tutmak ya da Çin'de ve diğer yarı-sömürge İsvetelinde İmparatorluk prestij ve korakollarını korumak İsvetelere çok benzemektedir. Sorun sadece ayrıcalıklı durumların değil, mevcut İsvetelin omu hükümden sökecek İhtilâli hareketlere karşı korunmasıydı. İki derinde de halkın İsvetelilerle orantılı olarak gösterdikleri yetenek arasında gözle botan bir benzerlik vardır. Her İki olayda da statükoyu destekleyen İddialar "biz daha İyî biliriz" davranışıyla güç bulmaktadır: on-dokuzuncu yüzyılın ba-

ında Avrupa'da aristokrasî ve burjuvazinin yukarı tabakaları, yirminci yüzyılda da Asya ve Afrika'da emperyalist devletler ve sömürge yöneticileri halka gerçekten neyin yaradığını halktan daha iyi bildiklerini söylemişlerdi. Bugün emperyalizmde beyaz adamın sorumluluğundan söz edildiği gibi on-dokuzuncu yüzyılın başında halkla ilgilenmek isteyen cahil ve güçsüz yığınların ılık tutucu bir önderliğe ihtiyacıları oldukları söylenirdi. Emperyalizmin daha geçen devrelerinde olduğu gibi, bu önderliğin, iktisaden demir kurallarından doğan pratik sonuçları gibi, tatlı tarafları da olabilir, fakat her iki örnekte de, halk farkında olan da olmasa da, onların iyiliği yönüne gittiği düşüncesiyle avunma yolları araştırılmıştır. Halkın kendi adına konuşabileceğini söylemek normal duruma karşı oldukları başka sadece kendi durumlarını daha kötüye götüreberek tehlikeli bir şey oluyordu. Ve, en tuhafı, her iki devrede de uzun bir süre halk, insanların genellikle çağlar boyunca kabul ettiği statüvü sessizce kabullenerek aşağı durumlarına itiraz etmemişlerdir.

Milliyetçi çağın gelişyle mevcut toplum düzeninin insan iradesinin değiştiremeyeceği bir doğal kural olduğuna dair inanç yeni kuvvetlerin ortaya çıkışıyla değişti. Her iki yüzyılın başlarında strükürü korumakla çıkarı olanlar en çok dikkat edilmesi gerektiği kimseleri aşağı, yukarı aynı şekilde toplumun istikrarını tehlikeye sokan sorumsuz kıskırtıcılar olarak suçladılar. Metternich'e on-dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında geniş ölçüde hakim olan fikirlerin kurmaz ve aşağı, yukarı temsilcisi sayılabilecek bir sözcüsü olarak nakilîna onun ve ondan sonraki emperyalistlerin mevcut düzene tehlike saydıkları arasında neçik bir tesadüf görülür. Sömürge yöneticisinin bozulmamış ve güvenilir yerliyi takdir etmesi gibi, Metternich de gerçek halk dediğinin (italikler Metternich'indir) doğal iyiliği ve güvenilirliğine inanmıştı. Emeklerinin meyvalarını barış içinde toplayabilmek için kendi üstlerinde kuvvetli bir otoritenin varlığını isteyen halklar iyi fakat çocukça olduklarından onların gerçek çıkarlarına ihaset eden demagoglara karşı devamlı olarak korunmak ihtiyacıydılar. Viyana'daki devlet adamlarına bakılırsa asıl düşman Rönesans ve Reform'dan buyana olagelen gelişmelerden doğan kendini bilmemeçlik ruhudur. Bu, kendini herşeyin ölçüsü yapmak isteyen ve "halkların kurtuluşu fikrine", böyle bir fikir anlamazdır - mahip çıkan fakat salında asıl amacı kişinin anarşik özgürlüğü olan gösteriş meraklı; insanlar doğurmuştur. Metternich'e göre, günlük işleriyle çok fazla meşgul olan büyük halk yığınları hantallığın çözümü

yolu göstermezken en başta krallarla halk arasında sığınan orta sınıflar bir morâl kangrenin içine batmışlardır.

Metternich'in 1820'de Çar Alexander için yazdığı "Profession de Foi Politique" inde işaret ettiği Batı Avrupa kuzurtucuları kategorilerinde belki de kendi kârlarını herşeyden üstün tutan ve Metternich'in kozmopolitler dediği para babaları yirminci yüzyılın Asya ve Afrika milliyetçileri ilalesine giremezler. Listemin geri kalanı bugüne de uyuyor: devletin aylıklı memurları, yazarlar, hukukçular, kamu eğitimiyle ilgili olanlar. Metternich bir yıl İneo Gentz'e yazdığı bir yazıda bütün ihtilâlel neslim, engellenmedikleri takdirde, üniversitelerden çıktıkları anlamıy olmasına rağmen öğrencilerin ihtilâlel olarak rollerini hiç unutulmayacak bir şekilde küçümsemiş fakat herkesin işine karışan profesörler ve aydınlar ve tehlikeli bir şekilde pratik olan hukukçuların üstünde durmuştu.¹³ Metternich'in kendi zamanının Avrupasında böyleslerini değerlendirdiği komünist hareketin milliyetçiliği aşarak ve onunla kaynaşarak birdenbire gelişmesi ile ilgili bir ana düzeltmeyle çağın Asya ve Afrika'ya uygulanabilir. Yoksa, bir kaç önemsiz değişiklik ve ekler dışında, emperyalizmin sükûnetini bozan ana milliyetçi okunlar için daha iyi bir kaynak bulunabilir mi?

Avrupa'daki ilk başlangıçları milliyetçilik bütün dünyada ilk şekli ve gelişmiş Batı modernizminin yarattığı orta sınıf unsurlarından almıştır. Gerçekten, Arnold Toynbee "modern Batı uygarlığı" nda "modern" sükûnün "orta sınıf" olarak kullanılabileceğini ve modern Batı kültürünü alan yabancıların bunu kendilerine mal edebilmelerinin Batı'daki gibi orta sınıf haline gelmeleriyle mümkün olduğunu yazıyor.¹⁴ Milliyetçilik yayıldıkça, Avrupa'da olduğu gibi Asya ve Afrika'da da orta sınıftan gelen unsurlara geleneksel komünal köklerinden kopan ve yeni çağın hareketine karışan toplumun diğer sınıfları katılmaktadır: Aşağı sınıf memurlar grubu, fabrika işçileri ve madenler ve modern tarımsal tesislerde götüke büyüyen prole-

13) Mémoires. Laités par le Prince de Metternich, 2. B. Paris, E. Plon et Cie, 1881, III, 262. İlk bölümün tamamı "Profession de Foi Politique" bölümü ayrı ektir s. 425-445. Ayrıca bak: Heinrich Srbik, Metternich: Der Staatsmann und der Mensch, München, F. Bruckmann, 1925, I, 380-381.

14) A Study of History, VIII, 398 Lenin's göre, burjuva sınıfı her millî hareketin başlangıcında lider olarak ortaya çıkar. "The Right of Nations to Self-Determination," s. 32 Ayrıca bak: International Institute of Differing Civilisation, Development of a Middle Class in Tropical and Sub-Tropical Countries, Brussels, 1956.

tarya. Batı Avrupa'daki örnekte karşılaştırılacak olursa, Asya ve Afrika'daki milliyetçiliğin gelişme temposu daha hızlı olmakla birlikte genel yön aynıdır.

Çelişir gibi görünmesine rağmen milliyetçilerin bulunmadığı tek yer ulusal farklılık iddiasında olmalarına rağmen toplumda geçmişin geleneğini temsil edenlerdir. Asya ve Afrika'da eski toplumlardan yenilerini çıkaran yabancı emperyalistın hancı kuvvetidir ve asıl hareket eskiden çok yeniyi temsil eden halktır. Toplumun unsurları içinde "ulusal" kültür ve geleneğin muhtemelen en gerçek mirasçılar; her yerde nüfusun büyük çoğunluğunu meydana getiren topra köylüleri ve hayatta kalan eski aristokrasidir. Fakat bu unsurlar Asya ve Afrika milliyetçiliğinin ne önderlerini, ne de aktif sıradan üyelerini ortaya çıkarmışlardır.

Tabii bu köylülerin milliyetçi hareketlere aktif olarak hiç katılmadıkları ya da milliyetçilik gelişip yerleştikçe köylünün bunu kabullenmediği anlamına gelmez. Fakat, genellikle, tarhadaki yağınlar yeni akımlardan ya habersiz, ya da en iyisinden, o da geç olarak, destekleyenlerdendir. Tipik bir köylü hareketi ya da başkaldırması milliyetçileri heyecanlandıran sorunlarla az ilgilidir. Çok defa, dayanılmaz bölgesel hoşnutsuzluklara karşı bir protesto ya da yabancı karşı bir yaşayış tarzını koruma çabasıdır. Zaman, zaman ve yer, yer milliyetçiler ve komünistler köylülerin hoşnutsuzluğu ve başkaldırmalarını kendi amaçları uğruna oldukça etkili bir şekilde kullanmayı başarmışlardır. Fakat Çin Komünistlerinin köylüye dayanan stratejisi dikkate alınsa bile, bu, köylülerin milliyetçilik ya da komünizmle yakından ilgili olduğu anlamına gelmez. Köylü başkaldırmasına sebep olan özel koşullar mevcut olmadıkça, milliyetçi hareketin tipik ana noktaları gerberler olmuştur.

Aynı şekilde, eski aristokrat ve aydınlar da, sömürge rejiminin açık ya da kapalı desteğiyle, geleneksel tutum ve kültürü koruduğuna gelişen milliyetçilik akımından daha az rol oynamışlar ve oynamak istemişler. Tabii, bir çok hâllerde, geleneksel toplumsal düzen

(51) Bak James B. Coleman, "Nationalism in Tropical Africa," *American Political Science Review*, C XLVIII, No. 2 (Haziran 1953), s. 41-1 Güney-Doğu Asya ile ilgili olarak daha geniş bir örnek için bak: T. Jacoby, *Agrarian Unrest in South East Asia*, New York, Columbia University Press, 1949. Özellikle bölüm viii, "Agrarian Unrest and National Movements."

(52) David Mitranby *Doğu ve Güney-doğu Avrupa ile ilgili olarak aynı örnekle özellikle değinmiştir. Marx Against the Peasant*, Chapel Hill, N. C., University of North Carolina Press, 1951, s. 139

İçinde yüksek sınıflardan gelenler —Nehru'nun Keşmirli bir Brahman olması gibi— milliyetçi hareketlerde öncü roller oynamışlardır. Fakat bunlar Batı eğitim ve tecrübesine açık kimselerdir. Herhangi bir toplumun ancak yukarı unsurları yabancı ülkelerde gezip çalışacak imkânlarla sahip olduğundan sayılarının azlığı bir parça anlaşılabilir.

Genel olarak, milliyetçilerin hepsi Batı ile şu ya da bu şekilde ilgilenmiş olan kimselerdir, fakat Batı'ya tam açılanların hepsi milliyetçi olmadı. Batı'da eğitilmiş olanların bir çoğu memuriyete alınıp hiç değılse bir parça hareketsiz bırakılmışlardır. Yüksek tabakaya mensup olup ayrıcalıklı durumu büyük ölçüde sürdürgeçelliğın kurduğu toplumsal-siyasal dengenin korunmasına bağı olan azınlık için Batı'la aldığı eğitim anları yönetici yabancılarla daha fazla bağlanmağı yarayabilir. 1920 ve 1930'larda Oxford ya da Cambridge'den Hindistan'a dönen bir Hintli Raca'nın oğıu Gandhi'nin müridi olmak için rahat hayatını herhalde terketmez. Yurtseverlik ya da nefret, gısteriş meraklılığı ya da macera isteğıyle aksini yapınlar olabilir. Siyasal hareketle girişenler daha çok bir dereceye kadar yukarı sınıflardan uzaklaştıran ya da Japonya'nın modern dünyaya girmesinde bu derece önemli rol oynayan aşağı samurallar gibi, bu sınıfların tam içinde olmaktan çok kenarında olınlardan gelmektedir.

Memleketlerinin milliyetçi hareketinde önderlik yapan Hind prensleri, Malaya Sultanları ya da Afrika kabile şefleri değıldir. Çok defa sömürge kıracasına desteklediğı yerli yönetici ve çevresi ile salınmaya yeni çıkan Batılılaşmış orta sınıf unsurlarına mücadeleli sömürge sorunlarıyla ilgili çalışmalarında sık, sık geçmektedir. E. M. Foster 1921'de Hindistan'da Dewas Senlor'un sarayında hizmet ederken şu hükmü vermişti: "İngiliz aleyhleri bir duygu yok. Onlar sınıf Gandhi'den nefret ediyorlar" Fas ve Uganda gibi gelecekte yöneticilerin milliyetçi eğilimlerin sembolü oldukları yerlerde bile milliyetçiliğın ifadesi ve itici gücü Batı'da eğitim görmüş olan yeni orta sınıfın elindedir. Üstelik, Batı'da yetişmiş olan yukarı sınıf aydınının yeni tip siyasal hareket içindeki yerli prestijlerine bu unsur da yardımcı olmakla birlikte onlara miras kalan geleneksel statülerinden çok kişisel yetenekleri ve Batı'nın fikir ve tekniklerinden doğmaktadır. Tabii, bunların milliyetçi yardımcıları misyonerler ya da diğere yollarla eğitim görmüş ve toplumun daha aşağı tabakalarından gelenlerden olacak ve zenginliklerini bu yeni tiplerden alacaklardır.

(7) The HBI of Devt. New York, Harcourt, Brace and Co. 1963, s. 137.

Nehru Hind milliyetçi hareketi hakkında doğrudan doğruya aksiyon mücadeleleri yığınlara, özellikle köylülere dayanmasına rağmen, hareketin "belkemiği ve önderlik her zaman orta sınıflardan gelmiştir" demişti. Orta sınıf malına, mülküne bağlı ve yukarıda İngiliz emperyalizmiyle ittifak halinde daha yeni bir grup olarak değerlendirilerek "işin tuhafı, ihtilâli önderler yalnız orta sınıf aydınlarından gelmektedir" diye eklemiştir.

Milliyetçi hareketlerin öncülerine şöyle bir bakınca büyük bir çoğunluğunun Batı eğitiminden geçmiş ve orta sınıfları sayılan kişiler olduğu görülür.

Sun Yat-son ilk eğitimini Hawnil'de görmüş ve Hong Kong'da da lip okumuş bir doktordur. Gandhi ve Cinnah İngiltere'de eğitim görmüş hukukçulardır; Nehru Oxford'dandı. Filipinlerde Quezon ve Osmena Batı'da geniş tecrübe sahibi olmuş hukukçulardı. Tailand'lı Luang Pradit Paris'de okumuş bir hukukçuydu, Pibul Songgram Fransa'da askerlik okumuştur. Viet-namlılar arasında Ho Çi Minh uzun süre Fransa, Sovyetler Birliği ve dünyanın başka yerlerinde bulunmuştu. Bir Katolik olan Ngo Dinh Diem Hanoi'de Fransa idaresinde okulardan mezun olmuş ve yıllarca yabancı ülkelerde kalmıştı. Katihsiken Birmanya'lı önder Aung San Rangoon Üniversitesinden olup hukuk öğrencisiydi; Ba Maw Cambridge'de okumuş ve Fransa'dan hukuk diploması almıştı; U Nu Rangoon Üniversitesinde okumuş, yazarlığa başlamış —ve bir Budist devlet adamı için tuhaf bir şey olmasına rağmen— Dale Carnegie'nin *Doğru Konuşma ve İnsanları Etkileme* adlı kitabını Birmanya diline çevirmişti. Endonezya'da Sukarno mühendislik okumuş, Muhammet Hatta Hollanda'da üniversite öğrencisi olmuştu; Sutan Sjahrir Hollanda'da eğitim görmüş, Batı dünyası ve düşüncesini yakından tanıyan bir aydın ve yazardı. Soylan'ın S. W. R. D. Bandaranaike'si Oxford'da yetişmiş bir avokattı. Batı Hind Adaları öncülerinden Puerto Rico'lu Munoz Maria Washington, D.C.'de Georgetown Üniversitesine devam etti. Trinidad'lı Eric Williams, Jamaika'lı Norman Manley ve Batı Hind Federasyonunun ilk Başbakanı Barbados'lu Sir Grantley Herbert Adams hepsi Oxford'da yetişmişlerdi. Son ikisi İngiltere'de yetişmiş hukukçulardı.

Afrika'da da durum aynı. Bir Fransızca evli olan Tunus'lu Habib Bourguiba Paris'de yetişmiş bir hukukçudur. Nigerya'lı Nnamdi Azikiwe ve Gana'lı Kwame Nkrumah Lincoln Üniversitesinde ve

Amerika'da başka yerlerde eğitim gördüler. Nigarya'nın Batı Bölgesi'nin Başbakanı Obafemi Awolowo İngiltere'de okudu ve avukat oldu. Gana'nın diğer önderlerinden Kojo Botsio Oxford'da Bakaloryasını aldı. J. B. Danquah hukukçu olup Cambridge'de doktora yapmıştı; K. A. Bussa doktorasını Oxford'da aldı. Fransız Batı Afrika'sında Léopold Senghor Sorbonne'un yetiştirdiği bir Paris aydını ve İleri gelen bir şairdir Félix Houphouët-Boigny lip okumuştur. Gine'yi Fransız Birliği'nden çıkaran Sékou Touré kısmen Gine'deki Fransız okullarında sıırlı bir eğitim görmüş olmasına rağmen hem Batı, hem Doğu Avrupa'da bulunmuştur. Kenya'da Jomo Kenyatta Londra ve Moskova'da uzun süre okumuş ve Tom Mboya Oxford'da bir yıl kalmıştır; Tanganika Afrika Ulusal Birliği Başkanı Julius Nyerere Edinburg Üniversitesi'nin yetiştirdiklerindenir.

Bir kaç önemli kişi arasından rasgele seçilerek ortaya çıkan bu liste müzi edilebilecek isimlerden sadece bir kısmıdır. Örneğin, Batı Afrika'da İbanda'da Açınota Koleji ya da Üniversite Koleji gibi müesseselerde yetişen çok sayıda kimsenin sözü bile edilmemiştir. Fakat bu kadarıyla da emperyalizme karşı ihtilâlin entellektüel yapıları Batı'nın çok büyük bir yeri olan Asya ve Afrikalılarla beraberine yürütüldüğü şüphesiz aşılmaktadır.⁹

Batı'nın gücü incelenmesi ve kopya edilmesi gereken bir şeydi; ve bu gücün en büyük unsuru da yekvücut ulusların varlığıydı. Bu doktrin kendi ülkelerinde ve yabancı dışarlarda Batı tipinde eğitim gören Asya ve Afrikalılar kaçınmayacakları bir şekilde önelerine çıkmıştı. Batı'da milliyetçilik çağı hüküm sürdüğünden ulusal birlik ve bağnazlığın gerçekleştirilmesi ve korunması önelerine serilen edebiyat, tarih ve siyaset geleceğin ana temalarıydı. Özgürlük ve eşitlik; ulusal şeref ve hıyaliyet uğruna savaşıyan yurtseverlerin değerlendirilmesi yeni entellektüel ortamın ana unsurlarıydı. Rousseau, Burke, Fichte ve Mazzini ya da onların entellektüel haleflerinin yazılarını okudular; bu yazılar onlar üstünde Batı'da zamanında yaptığı etkiyi yaptı. Amerikan bağnazlık savaşının büyük

(9) İvor Jennings "Asya İmparatorluğu milliyetçiliğin esaslık eğilim olmasını ile yetişen öncüsü bağnaktı kuvvetlendirilmesini gösterdi" yazmaktadır. Birinci kez bu sözü haklarından dış olup bir takım Avrasyalı ve feodal devrin toprak ağaları tipinde kişilerden meydana gelmiştir; ikincisi, İlerisinde bazıları İslam yapmayı olmakla birlikte, kâtip ve tercümanlarla İlektir; Öncüleri ise, yalınk seviyede İslam şairinin için yazmış olmalarıdır ki milliyetçi hareketi başlatanlar bunlardır. Dördüncü bağnaktı İslam bağnaktı İslam kavayır. *The Approach to Self-Government*, Cambridge, Cambridge University Press, 1956, s. 138-139.

almalarını, Kavur'u, Garibaldi'yi, Bismarck'ı ve daha sonra Hiller ve Mussolini'nin milliyetçi hiddeti bir yana, sosyal Darwinizm'le yeni doktrinlerini tanıdılar. Önerine verilen akademik liste ve içinde yaşamı fırsatını buldukları fikirler ve özelemler ortamı kendi sorunları ve özelemlerine ışık tutarak izleyecekleri yolları gösterdi. Batı Afrika'da Katolik misyoner okulları, Sorbonne, Londra İktisat Fakültesi, Oxford ve Pennsylvania Lincoln Üniversitesi gibi örneklerde görülebileceği gibi farklar çok büyük olmasına rağmen Batı geleceğindeki ortak unsurlar hep aynı yönlü gösterdi. Daha sonraki dönemlerde Batı düşüncesi ve siyasal hareketinin başka bir şekli Marx, Lenin, Stalin ve onu izleyenlerin ihtisaleli doktrinleri kanallıyla etidini gösterdi.

Milliyetçiliğin Batılı kökleri üstünde durmak, tabii, Asyalı milliyetçilerin birbirleriyle münasebetlerinin ve bir ülkenin konusunu üstündeki etkisinin önemini inkâr etmek değildir; fakat öyle olsa bile asıl kıvılcım Avrupa'dan çıkıp Asya ve Afrika'ya aracılığıyla, diyelim, deniz yoluyla geçerken biraz değişmişti. Milliyetçi kıvılcım Avrupa'da doğuya ve güneye sıçrayıp ve her ilke tutuşturduğu yerlerdeki gelişmeleri bir dereceye kadar etkilediği gibi, dünyanın öbür taraflarında da halkların birbirleriyle temas önemli bir unsur oldu.

Japonya'nın yitkisel Asya'ya yeni umutler vermiş ve başka yerlerde izlenecek bir örnek olmuştur. Sun Yat-sen birinci sınıf bir devlet olan ve bir büyük Avrupa devletini yenilgiye uğralan yeni Japonya'nın Avrupa'ya yetiştiği ve Asya'nın geri kalan bölgelerine ilham verdiği gerekçesine işaret ediyordu: "Bir zamanlar, Avrupalıların yaptıklarını yapamayacağımızı sanıyordu; şimdi Japonya'nın Avrupa'dan öğrendiğini ve biz de Japonya'nın yolundan giderssek, Japonya'nın yaptığı gibi, Avrupa'dan öğrenebileceğimizi görüyoruz." Sun'un sözlerinden anlaşıldığı gibi, gerçek ve asıl örnek Avrupa'dır; ondan ve sonra da ona hem ekonomik önderlik yapan, hem de merkezî bir tek-parti devletinin siyasal tekniğini öğreten Komünist Rusya'dan faydalanmıştır. Özellikle, Güney-Doğu Asya'da Çin'in en çok etkisi altında kalan Vietnamlular için Sun, Kuomintang ve sonra Çin Komünistleri milliyetçilik ve teşkilatçılık bakımından ilham kaynakları oldular; Sukarno da Sun'un öğretilerine Endonezya milliyetçiliğinin gelişmesi yolunda yaptığı katliktan ötürü minnettarlığını

belirtti. Çin millîyetçilerinin milliyetçiliği hem kendi önekleriyle, hem de, daha önemli, Çin ihtilallerini yol açtığı hareketliliğe karşı doğru tepkilerle bütün Güney-Doğu Asya'yı gerçekten büyük ölçüde etkiledi.

İki cihan savaşı yıllarında, aşağı, yukarı her yerde ve belki de özellikle Endonezya'da Gandhi ve Hind Ulusal Kongresi incelenecek ve saygıyla izlenecek örneklerdi: fakat Asya'da milliyetçilik hiç bir yerde İngilizlerle olan bağlarından ötürü önderleri, bu derece etkili konmuş olan Hindistan kadar Avrupa'ya bağlanamaz. Hindistan'ın bağımsızlığına kavuşması da Hind etkisini azaltmadı, artırdı. Sömürgecilerden kendi kurtulduktan sonra, Hindistan sömürge zincirlerinin başka yerlerde, özellikle Afrika'da kırılması için başkalarının yardımına koőtu. Nehru ve diğer Hinali sözcükler, bir çok yollarla Afrika'nın bağımsızlığı dâvasına bağlıklarını ifade ettiler; Hind radyosu doğrudan doğruya Afrika'ya hitap etmektedir; ve çok sayıda Afrikalı öğrenciler Hind üniversitelerine gelmeğe teşvik edilmektedirler. Hindistan'ın önder rolünü oynadığı Asya ülkeleri toplantılarında sömürgeçiliğe bir son vermek ve ulusların kendi geleceklerini tayin etme ilkesini geliştirmek için yeni uluslar arasında iş-birliği ana temalardan biri oldu.

Gandhi, Nehru ve Sun Yat-sen bir yana, Avrupa dışında hiç kimse ismi albrini hâlâ kaybetmeyen Atatürk'ün etkisiyle bağımsız gilemedi. Atatürk'ünkü Avrupa devletlerine başarıyla meydan okuyan, cesareti kırılmış ve yenilgiye uğramış bir ulusu birleştiren ve laik, modern ve radikal bir programı uygulayan tavizsiz ve çok belirgin bir milliyetçilikti. Sözüleri ve başarıları İa Çin'e kadar bilinmesine rağmen, özellikle Afganistan'dan Fas'a İslâm dünyasında Atatürk'ün ulusal çerçeve içinde Türkiye'yi Batılılaştırarak tekrar düzenlemesi bir çoklarının taklit etmek istedikleri fakat hiç birinin geçemedikleri bir örnek olmuştur.

Arap dünyasında, İkinci Cihan Savaşına kadar kendisi Araplardan sayılmamakla birlikte, hem bir aydınlık merkezi, hem de siyasi tecrübe ve faaliyeti bakımından, milliyetçi hareket ve ideolojileri geliendirilmede en çok etkili olan herhalde Mısır'dır. Kendi eski ve yeni ortasında luhaf bir dengede oturan Mısır bazan uyarak, bazan çatışarak Arap dünyasının önüne geçilmez çeliğmelerini yansıtan iki rol oynamayı başarmıştır. Osmanlı İmparatorluğu ile olan bağlarını çözerek Batı çerçevesi içine giren ilk Müslüman ülkesi olarak, Avrupa'dan gelen yeni eğilimlerin yayılacağı ana merkez olmuştur. Aynı zamanda, Fransız ve İngiliz örneklerinden faydalandığı için, hem

daha çok eski El Azhar Üniversitesi yoluyla İslâmî inançları tekrar ifade eden, hem de savunma ve kaldırma amaçları için Müslüman olan kuvvetleri bir araya getiren bir merkez oldu. 1915'de Arap Birliği'nin kurulması ve merkezinin Kahire olarak seçilmesiyle Mısırlıların etkilerini yayabilecekleri yeni bir siyasal araç ortaya çıkmış oldu. Mısır'ın önderliğini en dramatik devresi 1952'de Faruk'un tahttan indirilmesiyle Cemâl Abdünnasır'ın iktidara gelmesidir. Yeni bir kurucu olarak alkışlanan Nâsır Batı sömürgeciliği ve işçi ayrıcalığı durumları ve sömürmeye karşı iki ihtilâli birden kişiliğinde topla-makla geniş destek kazandı.

Afrika'da Sahranın güneyinde aynı karşılıklı etkileme vetresi tekrarlanmaktadır. Nigerya ve Altın Kıyısı en çok İngiliz ve Ameri-kan kaynaklarından faydalanıyorlarsa da birbirilerini etkilemişler ve Afrikalı gözlerin gittikçe bakışlarını çeken ve başka yerlerdeki emperyalist devletlerin ana tutumlarını yeniden gözden geçirmeye sevkeden örnekler ve hedefler yaratmışlardır. Afrika halklarının bu türlü gelişmeleri sömürgeleerin gelişmesinin daha ilk basamaklarında olan diğerleri için çok önemlidir.

Batı, Avrupa dışındaki dünyanın potansiyel önderlerini büyük metropol ve akademik merkezlerine çekerek Asya ve Afrika halkla-rının birbirilerini etkilemelerine istemeden katkıda bulunmuştur. Paris, Berlin, ve Moskova'da, İngiltere'de Oxford ve Cambridge'de ve Amerikan şehir ve üniversitelerinde modern dünyaya giren bütün memleketlerden gelen öğrenciler ve entelektüel ve siyasal bakımlar-dan bilinçleşmiş kişiler bir araya gelerek birbirilerini tanımışlar ve böylece sömürgeci rejimlerde çok defa görüldüğü gibi komşular ara-sındaki duvarlar yıkılmıştır. On-dokuzuncu yüzyılda Avrupa'nın öğ-renel, siyasal önder ve ihtilâlcilerinin Londra ve Paris'i birbiriyile te-mas ettikleri ve o günkü ihtilâli hareketleri düzenledikleri merkez-ler olarak kullanmaları gibi, yirminci yüzyılda da sömürge ve yarı-sömürge halkları da bu merkezlerden aynı amaçlar için faydalanmış-lardır. Formâl eğitimin dışında, sayıları gittikçe artan öğrenciler Ba-tı dünyasını ilk elden tanımışlar, Komünizm ve diğer doktrinleri öğ-renmişler ve hem Batı'nın başdöndürücü özgürlük ve eşitlik tarafına hem özellikle Amerika'da, ilk ayrımcıyı görerek ulusal duyguları kani-çilənmiş ve emperyalistlere karşı birleşmişlerdir.

Bu güçlerin dış ülkelerde birleştirilmesinin etkin yatac sömürge ve miffellerarası sınırları aşmakla kalmamıştır. Bir çok hâllerde, ay-nı bölgeden gelip de bir çok iş engellerle birbirinden ayrılmış olan insanlar arasında ulusal birlik duygusunun gelişmesini hızlandırdı.

Çeşitli kasıllar ve yarımadaların iltisâ bölgelerinden gelen Hintliler bir arada bulunarak aralarındaki bağların ve İngilizlerden ne kadar değişik olduklarının farkına vardılar. İngiltere'deki Batı Afrikalılar okulluğa inenali olan Batı Afrika Öğrencileri Birliği ve daha bilge-sel ve geleneksel unsurları yansıtan grupları kurdular. Endonezya siyasi partileri bir bakıma Hollanda'daki Endonezyah öğrencilerden doğmuş ve Hatta, Sjahrir ve arkadaşları tarafından Endonezya'ya götürülmüştü. Orta Doğu'nun bir çok yerleri için Paris bir ilham ve tahrik merkezi oldu. Ch.-André Julien'in Paris hakkında söyledikleri diğer bir çok eğitim ve siyasi merkezler için doğrudur:

Küsey Afrika'nın Müslüman öğrencileri yalnız büyük Tunus ce-metinin bölgesinde değil, Quarber Latine kahvelerinde de bir araya geldiler. Paris Tunus'dan çok Magrip milliyetçilikle olayta bir po-la oldu.¹¹

Yeni bağımsız Asya ve Afrika devletlerinin ortaya çıkmasıyla Av-rupa'daki merkezler ve üniversitelerin sömürge ve yarı-sömürge halkları için buluşma yerleri olarak önemleri bir miktar azalmakta-ya da hiç değışe ortaya yeni devletlerdeki buluşma yerleri de çık-maktadır. Asya-Afrika Birliği 1955'de Bandung'da şiphe götürme-yen bir şekilde ortaya çıkmış ve, Komünizm yüzüne eğilmekle bir-likte, diğer Afrika toplantılarının da yer aldığı Kahire'de 1957'de bir daha kendisini hissettirmişti. Afrika devletleri ve teşekküllerinin buluşma yeri olan Accra 1958 Bütün Afrika Halkları Konferansı daimi sekretaryasının merkezidir.

İleri gelen milliyetçilerle Batı ile yakın temas olan Avrupa di-ğindeki toplumlardan doğdukları ve böylece Batı'ya onun kendi si-lâhlarıyla karşı koydukları kanısındayım. Asya ve Afrika'daki mil-liyetçilik geçmişı korumak ya da düzenlemek yerine ondan ayrıl-maya yol açtığından modernizme doğru yönetmektedir. Batı Avru-pa son yüzyıllarda insanlığı ihlâli bir gelişme içine sokan dina-rık güçlerin kaynağı olmuş ve deniz-aşırı bölgelere emperyalist ya-yılma bugünkü olaylar zincirini harekete geçirmiştir. Ortaya çıkan milliyetçi hareketler ne Asya ve Afrika halkları arasında kendiliğün-den meydana gelen bir oluşum, ne de yalnızca yabancıdan kurtulmak için bir çahadır. Emperyalizmin etkisi altında yeni baştan keşfettik-leri ya da yarattıkları işgalin ortaya konması ve yeni kuvvetlere uyuma çabasidir.

¹¹) L'Afrique du Nord en Marche, s. 24. Ayrıca bak: s. 144-145.

Yabancı düşmanlığının büyük rol oynadığı ilk savunucu tepkilerle amaçları, bilimsel ve önderliği yeni eğilimleri yansıtan daha sonraki milliyetçilikler arasında fark gözlemek gerekir. Hindistan'da aydınlatıcı bir örnek olarak 1857 Hind Ayaklanması ile Birinci Cihan Savaşından sonraki devrede Kongre etrafında toplanan milliyetçi hareketler arasında fark ileri sürülebilir. Bu ayaklanmanın milliyetçilik öncesi döneme ait oluşunu Nehru güzel ifade etmiştir:

Ana çizgileriyle, saygın yabancı düşmanlığı duygusundan da beslenerek, derebeylerinin ve onların izleyenleri önderliğinde bir derebeylik başkaldırmasıydı. Bu yüzden, saygı, eski ve güçlü bir geleneğe hâlâ Delhi sarayında oturan Mogol hanedanının kalmatlarından medet umuyordu... Önderler arasında milliyetçi bir duygu yoktu ve derebeyliğin tanıdığı ayrıcalıklı durumlarını koruma isteğiyle yabancı düşmanlığı duygusu milliyetçiliğin yerini tutacak gibi değildi... Modern tipte bir milliyetçilik henüz yapılmamıştı; Hindistan ana gerçek bağımsızlığını verecek dersi almaya kadar daha birçok önder gelecek ve yol alacaktı. Bağımsızlık derebeyi düzeni gibi kaybolmuş bir dünya üzerine savaşmakla elde edilmezdi.¹²

Üç çeyrek yüzyıl sonra, buna benzer bir örnek olarak kendini geleceğin Birmanya Kralı olarak ilan ve hem kendini, hem taraftarlarını korumak için sihirli kuvvetlere sahip olduğunu iddia eden eski papazlardan Saya San'ın önderlik ettiği 1931 Birmanya Baş Kaldırmasının sözü edilebilir. Hareket gelişikçe, halkın büyük depresyonun daha da ciddileştirdiği memnuniyetsizlikleri ve acıları geleneksel Birmanya dalgasını taşıdı. Batı örneklerinden az etkilenmiş ve aydın Birmanyalıların desteğini kazanmamıştır. Batı fikir ve tekniklerinin uygulanması o sıralarda güçlerini toparlamakta olan ve Thakin'ler diye bilinen yeni bir Birmanya milliyetçiler grubunun kalkışıdır. Birmanyalının bir Thakin'ler hakkında şunları söylüyor:

1936 Saya San başkaldırmasının yeni sözcüleri ciddiye almadı. Genç Birmanyalıların hayatlarını harcamaktansa halk yığınlarına izmek ve onlara bağımsızlığı daha iyi nasıl elde edileceğini öğretmek için okullarını kapadılar. Birmanya'nın Batı'nın aykırı aydınlanmadığı için bu durumda kaldığına ve geçmişiyle sarsılıp yaşa-

(12) The Discovery of India, s. 324-325. Aynı konuda yazarlar: A. R. Desai, The Social Background of Indian Nationalism, London, Oxford University Press, 1918, s. 28; ve Sir Percival Griffiths, The British Impact on India, s. 101-102. Ayrıca bak: Hugh Tucker, "1857 and 1957: the Mutiny and Modern India," International Affairs, C. 31, No. 1 (Ocak 1954), s. 57-65.

mevzu saltıyla hiç bir şey olmayacağına inanıyorlardı. Her zaman ilerleyen Batı'ya yetişmek için, Birmanyalılar büyük hamleler yapmaktaydı, bu da kıtâplacın yardımıyla olacaktı. Böylece, şu sloganı benimsediler: "Kitaplar satın, kitaplar çeviririz ve yâzılcıya satın çoluruz." Halk yâzınlarmı çıkarmak ve onları Batı fikir ve ölküleriyle donatmak için ortaya çıktılarları.¹³³

Sorunun hem yabancı Mançu hanedanına, hem de Batılı emperyalistlere karşı iki cepheli bir mücadele yapmak gerekliliğiyle güçlüğü Çin'de hem Tsinping, hem Boxer Baş Kaldırmaları yenilen çok eski dünyaya ait olduğundan Hind Baş Kaldırmasını andırırlar. Tuhaf bir şekilde bazı Hıristiyan unsurları da içine alan ilk baş kaldırma kesin bir siyasal doktrini ve yeterli bir siyasal örgütlenmesi olmayan bir köylü hareketiydi. Boxer baş kaldırması Mançuları İkbalardan atmak ve gittikçe yayılan Avrupa müdahalesine karşı duyulan nefretli ifade etmek isteyen eski Çin'in son büyük ayaklanmasıydı. Japonların Çin'i 1895'de yenilgiye uğratmaları Çin milliyetçiliğinin karmışılınması için gerekli dürtüyü meydana getirip geleneksel Çin toplumunu olduğu gibi koruma olasılığını göz önünde bulundurmuştu zorlamışsa da Boxer'ler yabancılara uymaktan çok onlara karşı daha büyük bir tepkiyi temsil ederler. Sun Yat-sen ve ondan hemen önceki Çin aydınlarıyla Çin milliyetçi bir devreye girmişler.

Aynı tip bir isalemeyi Sabra'nın güneyindeki Afrika topraklarındaki milliyetçi gelişmeye uygularken dış görünümler ve yaftalara aldınmamış ve adanmışlık değişik durumlarına bakarak yapılan ve buraya uygulanmasıyla genellemelele gerçekleri değiştirmemeğe gayret etmelidir. Buna rağmen, Afrika'da etkili sınırlı müessesbetlerinin daha kısa olmaları, kültürün o derece gelişmemiş bulunmasına ve bazı bölgelerde beyazların oturması manzaraya yeni umurlar katılmasına rağmen Afrika ohylarının çirgisal genellikle diğer yerlerdeki yönlü izlenmiştir." Bir aralık, milliyetçi hareketler Batı Af-

133) Saw Tun, "A Burman Speaks," Asia and the Americas, C. XLVI, No. 8 (Eylül 1918), s. 412-413. Bu konuda diğer bir örnek KITH bir kabilesinin 1920'de hem İngiltere, hem de Fransa'ya baş kaldırmalarıdır. Bu kabilesinin önderi Abd-el-Kerim hakkında Robert Montagne'unları vardır: "O gerçekle her şeyi ile kabiller devrinin Farisi bu üfkesi yarı modernleşmiş seğlüler tarafından yönetilen diğer Asya üfkesi ve Mus'Jan sultan her şeyi temsil ediyordu. -- Abd-el-Kerim geçmişi, hiç yüzerisi kabirinin. fakat bütün işin artık bitmiş olan bir devrin süzümüdü. Onu yücelten kuvvetler zamanın kuvvetleri değildi." Révolution au Maroc, Paris, Edition France-Empire, 1953, s. 152, 170.

(14) James S. Coleman, "The Problems of Political Integration in Emergent Africa," Western Political Quarterly, C. VIII, No. 1 (Mart 1955), s. 44-57; "Current

rika'ya münhasır kalmıştı. Bugün, kıt'anın geri kalan yerlerine büyük bir hızla yayılmaktadırlar. Batı'da yetişmiş aydınlar ve meslek sahiplerinin ortays çıkışıyla, yabancıları çıkarma isteği Batı'ya benzer bir gelişmeyi amaç edinen ve halka dayanan bir siyasal hareket durumuna geldi. W. W. Macmillan'ın "bugün Afrika'daki çalkantı a-ında bunca Afrikalıların eski hayat tarzından kurtulma çabasından doğmaktadır"¹⁵ sözünde büyük bir gerçek vardır.

Genellikle, Asya ve Afrika'da milliyetçilik, hiç değilse Avrupa ve Amerika'da milliyetçiliğin ilk dönemlerinde olduğu gibi, gerici değil, ilerici bir kuvvettir, mevcut durumu desteklemez, ihtilalleri ateşler. Milliyetçiliğin gelişmesiyle gerçek ya da efsanevi bir ulusal geçmişi övmeye çabası, hem ulusça güvenlik duymak, hem de aynı bir devlet kurma gereğini desteklemek için kışkırtılmazdır; fakat milliyetçilerin pek azı Batılı bir gelecek kurmaktan çok Asya ya da Afrika'nın geçmişini canlandırmağa göz dikmişlerdir. İçgüdüden hareket eden savunucu ve yabancı-düşmanı tepki kendini yitirence eski düzeni tekrar kurma çabasının yerini toplumu Batılı yabancıları örnek alarak şekillendirme isteği almaktadır. Milliyetçiler sık, sık eskilnin en iyisiyle yonitinin en iyisini birleştirebileceğine dair umut verici fakat pek güven uyandırmayan bir slogan kullanıyorlarcasına da, genellikle, toplumlarının Batı stiline kurulmasıyla uyum olmayan eski gelenekleri korumaya yanaşmaz görünmektedirler. Ya da başka bir deyimle, eski ünreğin, bey-yılık plân, şehirde ve taşrada kalkanına projeleri, modern sâhîh kuvvetlerin ya da Batı'daki şekil ve denetleme mücahacelerinin kurulmasını engelleyecek olursa, eski yerini yeniyeye bırakacaktır. Birleşme sembolleri ve büyüklik yaftaları geçmişle aranabilir ama bugünkü hareket ve isteğin öâl modern dîn-yaya girmektedir.¹⁶

Political Parties," *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, No. 298 (Mart 1935), s. 93-103; "The Emergence of African Political Parties," *Africa Today*, Ser. C. Grovë Hainet, s. 225-256; "Nationalism in Tropical Africa," *American Political Science Review*, C XLVIII, No. 2 (Haziran 1954), s. 404-424. başlıklı bir seri makalesinde Afrika'da milliyetçilik hareketleri ve benzer gelişmeleri incelemiştir.

(15) "Africanism Growing Pains," *African Affairs*, C. LII, No. 288 (Temmuz 1953), s. 755.

(16) Danilovskî A. Russow Ortâ Değri'de batılılaşmayı ösönen bazı olayları milliyetçilik hareketlerinden örnekler verir "New Horizons for Comparative Politics," *World Politics*, C IX, No. 4 (Haziran 1957), s. 538.

Deri gelen milliyetçi önderler arasında Batı unsurları yerine eski ve daha yeri değerlerin kabul edilmesine çalışan modern Batı ile geleneksel Hindistan'ı kendine özgü bir şekilde birleştiren tek kişi Gandhi idi. Gandhi'nin hayali ve öğretiminin bu yanı Hindu Mahasaba gibi sağ-kanat Hindu grupları tarafından yaşıatılmaya ve aşırıya götürülmeğe çalışılmıştır. Bu eğilim enlistrel gelişmelerden çok köylere, toplum kalkınması tasarılarına eğilmeye ve Vinoba Bhava'nın Bhoodan toprak dağıtımında görülmektedir; fakat bağımsız Hindistan'a asıl resmi damgasını vuran Nehru'nun Batıcılığıdır. Çiang Kay-şek de Çin'i güçlü yapabilmek için Batı uygarlığını incelemenin gerekliliğine inanmışsa da bir çeyit Konfüçyüs'e ve eski Çin toplumunun geleneklerine dönmeyi istemiştir; fakat daha kesin ve radikal bir modernizm isteyen Komünistler onu Formoza'ya sürmüşlerdir. Endonezya'da Darül İslâm, Maur'ıla Müslüman Kardeşler ve troysk Afrika'da caki ekollün değişmemiş iberi gelenleri gibi ileriden çok geriye bakan dinsel ve diğer grup ve hareketler her yerde bulunabilirse de emperyalizm ortadan kalktıhça duruma hüküm olan bu kuvvetler değildir. Yalnız, Afganistan, Suudi Arabistan ve Habesistan gibi sömürge boyunduruğu altında kalmış ya da onu çabuk geçirmiş bir kaç ülkede milliyetçilik geleneksel banye ve değerlerle eş-anlamı gelmiştir.

Eskiye dönmeyi bir kenara bırakarak milliyetçilerin çoğu modern Batının dinamizmi ve ileri gücünü kendi memleketlerine getirmeye çalıştılar. Tutumlarında bir çeyit kırılgılık olması onları saran gelişmeden doğmaktadır. Hem Batı'ya saldırmakta ve onun üstlülüğünü kabul etmemekte, hem de esit ve bağımsız bir yer kazanabilmek için halkların Batı araç ve görülgünü elde etmelerini istemektedirler.

Batı'ya yakından tanıyan milliyetçi önderler kendi memleketlerini ele geçiren Batılılar tarafından esit olarak kabul edilmemelerine alışmış buluyorlardı. Hollanda'dan dönüğünden sonra Hollandalılar tarafından Cava'da hapse atılan tanınmış Endonezyalı önder Sjahriir kendi memleketinde Batı'da eğitim görmüş aydınun yalnızlığından yakınıyordu. Sjahriir'e göre, halkın ügücü bir değildi ve Cava'da Avrupalı topluluğun kapısı kapalıydı:

Dünya için bu Avrupa kadar uzaktır, gerçekten daha bile uzaktır, çünkü Avrupa'ya gemi ya da uçakla erişilebilir, ama sömürge toplumunda toplumsal engel, ilk ayrımı ayırması çok daha güçlüdür.¹⁷

(17) Sjahriir ad (İnkama adı), Indonesische Overpeinselagen, Amsterdalen, De Bezige Jid, 1949, s. 32

Hindilerin kendilerini aşağı görmeleri sorununu içine aldığı için Nehru bunun başka ve daha tehlikeli bir yöcü üstünde durdu:

Bir sayfiye evi binmeçisi menzilesi geliştirdik. Dize bazan en-
der bir ligi gösteriliyor ve oturma odasında elimize bir kanece çay
tutuşturuyor. İsteklerimizle azamîsel zengin olmak ve tek, tek ya-
kari amaçlara girmek. İngilizlerin Hindistan'da silah ve diplomasiyle
daha büyük olarak kazandıkları bu psikolojik safere.¹⁴

Bu gibi durumlarda tepki Batılı olan herşeye sırtını dönmek,
toplumsal engelleri aşamama ve oturma odasına girmeyi reddetme-
de olabilir. Aksine, Batı'ya kendi silahları ile karşı koymak ve bilye-
lece, gerekirse zora baş vurarak Batı'nın tanımadığı çetliliği yerleş-
tirmekti.

Sömürge rejimleri ve emperyalist baskının vârisleri olan milliyetçilerin bu modernleştirme hareketinin ciddi muhalefette karşı-
laşmadan yerleşmesi düşünülemez. Yeni aydınlar bile ruhi gelişme-
ler içinde paramparça olurlar. Hem ulusal gelenekleriyle bağlaşıntı-
ğa, hem de toplumlarını Batı modernizmine uyacak şekilde değiştiri-
mek istemektedirler. Önerilerine her yerde değişik derinlerde eski dü-
zenin temsilcileri çıkar. Yeni Batılılaşmış unsurlar büyük çoğunlu-
ğu bugünkü önderlerinin onları götürmek istediği dünya hakkında
çok az bilgisi olan toplumların üstüne olurtulmuş hâlâ ince bir üst
tabakadır. Önderler şehirlerde otururken taşradakiler hâlâ onların
pek farkında değillerdir. Asya ve Afrika'nın yeni ulusları aynı an-
da çeşitli yönere doğru gitmekte ve birlikte çok çeşitliliği göste-
ren ulusal birlik üstüne kurulmaktadır. İlk başında Batı'nın milliyetçi
ekolünden olanlar ikildara gelmişler ve yabancı emperyalist-
lerin müdahalelerine karşı halkın bağlılığını kazanmışlardır. Emper-
yalizm geriledikçe ve önderlik için başkaları ortaya çıktıkça hem ik-
tidarda kalıp, hem amaçlarından ayrılmayıp ayrılmayacakları belli de-
ğildir.

ÖÇÜNCÜ BÖLÜM

MİLLİYETÇİLİK VE DEMOKRASİ

MİLLİYETÇİLİK VE DEMOKRASİ : GEÇMİŞİ VE GELECEĞİ

Milliyetçilik zamanında hem demokrasinin ayrılmaz ve gerekli bir parçası olarak görülmüş, hem otokral ve diktatörlüğe açılan kapı olarak eleştirilmiştir. Gerçekte, değişik zaman ve ülkelerde alınabilecek her siyasal rejim ve davranışla ilgili olduğu için, milliyetçiliğe belirli bir siyasal renk vermek mümkün değildir. Gerçek bir milliyetçiliğin aslında kuvvetli demokrasi unsurları kapısını yarmaya soyulacak çok şey varsa da demokrasinin hiç mevcut olmadığı ya da kabul edilmiş sınırlı görüşlerle uyuşan bir görüntü olduğu aynı derecede gerçek milliyetçilikler de vardır. Batı Avrupa ve deniz-aşırı yerleştiği bölgelerde olduğu gibi, toplumsal güçlerin demokrasiyi geliştirecek şekilde toplandığı yerlerde milliyetçilik daha çok demokratik olmuştur; yeryüzünün geri kalan yerlerinde olduğu gibi, demokrasinin zayıf kaldığı bölgelerde milliyetçilik on-dokuzuncu yüzyıl liberalizminin hedef edindiği demokratik ülkülerinden ayrılmış ve mevcut yönetici grupların ya da totalitarizminin aracı olmuştur. Her yerde, yabancı yönetimine karşı ulusal yönetim anlamında kendi kendini yönetmeyi amaç edinir fakat azınlığa karşı çoğunluğun yönetimi anlamında ancak tesadüfen kendi kendini yönetmektedir. Daha açıkça, milliyetçilik "biz" den kastedilenin kendi işlerini nasıl yöneteceğine dair hiç bir kanıt vermeden, belirli bir "biz" kavramını insanlığın geri kalan kısmını kastederek "onlar" a karşı durmaktan öteye bir şey değildir.

Milliyetçilik ve demokrasi kavramları birbirine o kadar önemli noktalarında değinmektedirler ki çeşitli bağlarını anlamak gerekiyor. Bazen, milliyetçilik ile demokrasi aşağı, yukarı ayırılmayacak kadar birbirleriyle yakınlık ilgilidir; Batılı devletlerin ömürgeçlerinde olduğu gibi, bazı durumlarda, milliyetçi hareketler kendilerini demokratik devlet ve toplum bünyesinin öncülleri olarak görmüşlerdir; fakat, en başta Japonya'da olduğu gibi, demokrasinin hiç değilsen sonradan dışlandıldığına dair bir çok önemli örnekler var-

dır. Daha başka, milliyetçiliğin iyi ki etkisi an olan bir mantıklı gelişme çizgisi de doğrudan doğruya totaliterliğe yönelir. Anıl incele-
necek nokta milliyetçiliğin demokratik yola girip girmediğini göste-
ren genel ilkelerin varlığını ya da yokluğudur.

Batı'da milliyetçiliğin gerici ya da militarist yönelere itildiği ve
Faşistler ve Nazilerde olduğu gibi en tehlikeli ve en nefret uyandı-
rıcı unsurları ortaya çıktığı sırada milliyetçilikle demokrasi arasında-
da kuvvetli bir bağ olduğunu ideri sürmek çetirmeli ya da düpedüz
bir yanlış gibi görünebilir. Hans Kohn daha aşırıya giderek "milli-
yetçilik önce halk egemenliği fikirleri, yönetenle yönetilenin, amf-
ların ve kastların durumu bütünüyle değişmeden dönüşülmez" de-
mektedir. Tarihi olaylara bakılırsa hiç bir söz bu kadar kesin deşil-
dir... fakat içinde bir gerçek payı da vardır.

Dörtü başı mämur bir milliyetçilik ortaya çıktığı zaman halk.
yöneticiler ve devlet münaşebotluu derin ve süröli bir değişlikler yer
almaktadır. Fuehrer ve Duce'nin yığınları sürüklenme, plebisit lekni-
ğiyle halk desteği kazanma berakma ve partiyi toplumun her hücre-
sine sokma çabalarını bakılırsa Faşist düzenlerde hile halkın oynadığı
rol daha önceki diktatörlük ya da krallık düzeninde oynadığı
rolden çok farklıdır. Tabii, bu, demokrasiler deşildir, fakat demokra-
tik kökten ters bir fıskırmadır. Önder ve parti kendilerine halk iste-
ęinin temsilcileri, ulusal volonte générale'in hakikatan dulus gerçek
temsilcileri olarak ideri sürerler.

Sorunu en basit şekilde indirirsek demokrasinin milliyetçilikle
olan bağı aşığı, yukarı şöyle nolanabilir. Milliyetçilik, özellikle, mo-
dern dlinyayı şekillendiren belirli kuvvetlerin bir ürünüdür. Bu kuv-
vetler toplumun daha önce başka altında bulunan unsur ve unsula-
rına yeni toplumsal roller tanıdıklarından, geleneksel bağları zayıf-
lattığından ve prensip olarak herkesin aktif bir şekilde kabul etti-
diği yeni ve büyük bir toplum kurmak istediklerinden aslında ka-
çınılmaz olarak "demokratik" lirlir. Her ikisi de hiç değilse etkili
olmakla birlikte mutlak demokratik bir anayasa düzeniyle, halk
eşitliğe doğru yönelen bir toplumla ilgili deşildir. Daha çok değişen
toplumsal manzaradan hareket edecek şekilde insan yığını olan halk-
ların ikinci derecede önemi olduğu, hem kendi değerlerinin tanındığı,
hem kendileri hakkında söz söylemek hak ve yeteneğine sahip olduk-
ları ve önderlerinin onlar adına konuşması gerektiği kavramı orta-
ya çıkmaktadır. Milliyetçi dönem yığın uluştırması ve yığın üretimi

dönemi durumuna gelmekte ve kötü politikasına doğru kaçınılmaz bir şekilde ilerlemektedir.

Önermedeki iddianın önemli noktası milliyetçiliğin gelişmesinin eski toplum düzenini bozan ve toplumsal hareketiciliği hızandıran köklü bir toplumsal kaynaşma ve değişikliklerle ilgilidir. Buna göre, milliyetçilik Karl Mannheim'ın "toplumun kökten demokratikleştirilmesi," "önceleri siyasal hayatta pasif bir rol oynayan sınıfların harekete katılması"² nin kendini gösteriş şeklidir. Halk ortaya çıkıp yeni bir bilince kavuştukça, bu değişme sırasında toplumda yeni bir yer istemektedirler. Bu isteğin karakteristik şekli ulusal toplumun merkezci olmasında ve devleti toplumun kişiliği ve iradesinin egemen organı yapma hakkunda ısrardır. Halkın ulusu meydana getirdiğine göre, devleti kendi adına ele geçirip meşrûluğun yeni bir esasını ortaya koyan ve çağdaş sahnenin merkezine oturan toplumsal-siyasal topluluğun halka göre tanımlanmasının ihtilâli bir önem taşıyan bir gerçek olduğunu ileri sürmek anlamsız bir şey değildir. Yeni yönetime devlet, artık, yönelen ve ona tâbi olan yurttaşlardan değil, fakat prensip olarak ulustan doğan bir araçtır. Avrupa'da burjuvazinin ve sonra da halk yığınlarının öne atılması aşağı, yukarı benzer koşullar altında ve orta sınıfın öncülüğünde deniz-asırtı ülkelerde sömürge halklarının uyandırarak yabancı efendilerine karşı mücadele etmelerine benzetilebilir.³

Tek gerçek milliyetçiliğin, halk içinde derin kökleri olan milliyetçilik okluğu söylenebilir. Harold L. Aswell şöyle yazmıştır: "Gerçek milliyetçi hareketler milliyetçi hareketlerle beslenen fakat yığınların katılmadığı ayrıca isteklerle karıştırılmamasıdır. İspanyol ve Türk İmparatorluklarından bazı kopma olaylarında olduğu gibi, toplum ilgilenmediği hâlde, yönelen elit milliyetçi sloganlar kullanarak kendî isteklerini öne sürerler."⁴ Demokrasiye tam yerini vermek is-

(2) *Man and Society in an Age of Reconstruction*, London, Routledge, Paul, Trench, Trubner and Co. Ltd., 1948, s. 41.

(3) Maurice Duverger sömürgelerde nasılsana bağlı politikaların ön-dekretözü Avrupa'yı sarımsı olan politikalarla mekânsızca çözümlenecek neticeler verdiğini ileri sürer. "İktisadi yapıdaki değişimler toplumsal değişimlere yol açar. Orta sınıf, ister tekalk ilerlesin, ister sömürgeciлик yolu ile nasılsana gelmiş olsun, siyasal yapı açısından sonuçlar aynıdır." "Une Courte Histoire de l'Europe," *La Notie Océan et l'Asie Française* 2e XII, Formis No. 2, yeni seri (Haziran 1950), s. 216.

(4) *World Politics and Personal Liberty*, New York, London, McGraw Hill Book Co. Inc., 1935, s. 97.

teyler demokratik olmayan milliyetçi akımları el çabukluğuyla çözmek istemektedirler: bunun bir işe yaraması da mümkündür; yalnız Gordon düşüncelerini kolay yolla söze kesmek mukavemet edilmesi gereken bir usul olmalıdır. Örneğin, Japonya'da Meiji Restorasyonunda bir süre sonra ya da İran'da yirminci yüzyılda milliyetçi akımların olduğunu inkârı yönden herhangi bir incelemele açık bir saçmalık unsuru olduğu şüphesiz götürmez. Bu ülkelerin demokrasinin bütünüyle ya da bazı unsurlarının bulunmadığı ve milliyetçiliğin toplumsal-ekonomik değişiklikten önce ortaya çıktığı ne kadar meydana konursa konsun, mantıklı bir kimse bütün dünyanın milliyetçilik olarak kabul ettiği bir şeyi inkâr edemez. Fakat milliyetçilik terimi gelişi-güzel kullanılırken türki milliyetçilikler arasındaki farkları gözlemek ve demokratik ilke ve uygulamalarla olan tersi bağıntı incelemek gerekmektedir.

Bir çok yazarlar bu tefsirin karşısında olmakla ve bazı çağdaş gelişmeler onu haklı çıkarmakla birlikte, on-dokuzuncu yüzyıl Avrupasının siyasal düşüncesinde ulusal ve demokratik ilkelere bir çok bakımlardan aynı modalyonun iki ayrı yüzü olarak kabul edilmiştir. O zamanın liberal yazarları ve devlet adamlarının demokrasinin gelişmekte olduğu ve halkın iktidara gittiği ortak olduklarına inanmaları gibi, insanlığın Tanrıca ya da doğal olarak uluslara ayrıldıkları ve bu ulusların demokrasinin uygulanacağı toprak ve demografik sınırları çizdiği de aynı inançla kabul edilmiştir. Gitikçe insanlar kendi hallerine bırakılırsalar, kendi toplumlarını milliyetçi sınırlara göre çizecekleri kabul ediliyordu. On-dokuzuncu yüzyıl liberalizminin mirasçısı olan Woodrow Wilson ulusların kendi geleceklerini tayin etmelerini dünyanın hırsızlıklarını geçirecek demokratik bir çözüm yolunun ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmiştir. "1915'de Batı ulusları düşüncesinde milliyetçilik ve demokrasi genellikle eş-anlamda kabul ediliyordu. Ulusa dayanan devlet halkın demokratik iradesinin siyasal ifadesi anlamında alınıyordu." Birleşmiş Milletler'de insan hakları ile ilgili olarak yapılan dolambaçlı

(15) Alfred Cobban, *National Self-Determination*, London, New York, Toronto, Oxford University Press, 1943, s. 8. Bu görüş liberal görüşün çok daha ilkindir. Richard Pipes on-dokuzuncu yüzyılı yirminci yüzyıla bağlayan devreden söz ederken şöyle der: "Ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri iftenci Avrupa ve Rusya sosyalistlerine, Üretici kadın çelik eşliği ya da konuşma özgürlüğü gibi genellikle temel bir demokratik hak olarak kabul edilmişti." *The Formation of the Soviet Union*, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1954, s. 33.

tartışmalarda ulusların kendi geleceklerini tayin etme ilkesinin demokratik toplumlarla ilgili bütün diğer hak ve hürriyetlerin başlangıç noktası ve vazgeçilmez koşulu olduğu zaman, zaman öcümüle söylendi."

Ulusal demokrasi kavramıyla ilgili olarak merkezi bir yer verilmesi önceki yüzyılların demokratik eğilimli siyasal düşüncesiyle karşılaştırılınca göze çarpan ve önemli bir yenilik oluyordu. Önceleri, toplumsal andlaşma konusuyla ilgili olarak söylenenler başta olmak üzere, insanların herhangi bir şekilde bir araya gelişinin devletin emasını kurmaya yeteceği kabul edilirken on-dokuzuncu yüzyıl canlı bir devlet, özellikle canlı bir demokrasinin önceden mevcut olduğu, kültür ve gelecek birliğinin sağlam temelini ihtiyacı duyduğu sonucuna yöneldi. Toplumsal andlaşma teorisyenleri siyasal sorumluluklar ve mülkeseseler kuran akılcı insanların aralarında daha önce bir bağ kurulmuş olacağını ima ediyorlar; fakat eğer buna inanıyorlarsa, böylece söylemiş değildiler. Montesquieu daha önce devletin ruhuna işaret etmişse de, bu ekol içinde heyecan, üdet ve toplumsal ortam unsurlarının ortaya çıkarak romantizmden milliyetçi çağa geçiş Rousseau ile başladı. On-yedi ve on-sekizinci yüzyılların ağır basan akılcılık ve ferdiyeteçilliği yerine on-dokuzuncu yüzyıl, geleneklerin şekillendirdiği insan toplulukları üstünde duran Burkevâri tarih ve sosyoloji tutumuna dönuşü koymak istedi. Kişinin doğal haklarına ulusların doğal hakları eklendi.

On-dokuzuncu yüzyılın ortasına doğru yeni tutum ana barmeleri gerçek olarak kabul edilinceye kadar kendini kabul ettirdi. Aslında cabül tartışmalara açık olan sorunları böyle kabul etmeyecek bu nokta ile ilgili olarak John Stuart Mill'in *Representative Government* adlı kitabının başında daha açık inceleme bulmak güçtür. Mill-

(1) Bandung'da toplanan Asya-Afrika Konferansı bu durumu 31 Nisan 1955'de yayımladığı son tebliğde kabul etmiştir: "Konferansa, Birleşmiş Milletler Andlaşmasında belirtilen haklarını ve ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri hakkını bütünüyle destekler ve bütün ana insan haklarından tam olarak yararlanmalarının ön-şartı olan halklar ve ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri ile ilgili Birleşmiş Milletler Kararı Üzerinde durur." The New York Times, 25 Nisan 1955. Bu tebliğin son kısmında, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 1502 sayısındaki 637 A (VIII) sayıdaki kararında kullanılan "inherent" terimi de başlayan kararın tekrar ediliyor.

(2) Bu ve ona atıfta bulunan paragraflardaki mülkesime Of Nationality, as Guaranteed with Representative Government adlı kitabın xvi. bölümünün ilk cümlelerinden alınmıştır.

liyeli kendilerinin kurduğu ve tek bir hükümet altında kalmak isteyen ve ortak duyguları olan insanlar grubu olarak yaptığı tanım-lamadan hareket ederek böyle bir ulusal duygunun mevcut olduğu yerde ayrı bir ulusal devlet kurulabileceğini ekledi. "Yönetim soru-nu yönetilenlerin kararlaştıracağı bir şeydir" diyerek bu önermeyi ana demokratik kavramlara bağladı. Bu söz basit bir demokrasi an-layışı gibi görünürken gerçekten şaşırtıcı olan şunları ekledi: "Çe-şitli topluluklar içinde birleşmeyi istediği ile birleşemedikçe insan ırkı özgür olamayacaktır." gerçekten, bu, insanların utayebileceği özgürlükler içinde en sonuncularından biri, en güçsüz ve en değerli-sidir. Şunu da eklemeli ki bu sözün rahataca söylendiği kitap Amerika'da Güney'in Kuzey'den ayrılmak için açılan dört yıllık savaşın başladığı 1861 yılında yayınlanmıştı.

Mill ve o zamanın ve daha sonrasının diğer düşünürleri için demokrasi ve milliyetçilik ilkesi arasındaki bağ halklar kendi hâl-lerine bırakıldığı takdirde ulusal çizgiler içinde yerleşecekleri ve bu bakın da kendilerine tanınmak gerektiği önermesinden daha iler-i uzanmaktadır. Demokrasinin milliyetçi bir çerçeve gerektirdiği ya da hiç değilse demokrasinin en iyi duygusal ve geleneksel bağ-larla bağlı halklar içinde gelişeceği iddiası sık, sık ortaya atılmıştır. Mill'in dediği gibi, "hükümetlerin amirlerinin özellikle ulusların sa-narılarıyla uyumunu özgür müesseseler için çok defa gerekli bir ko-şuldur." Çeşitli ulusların olduğu yerde birleşmiş bir kamu oyu, be-lak haber kaynakları ve birleşmiş bir halkın desteğinden mahrumu önderler bulunacağından "üçlü uluslardan meydana gelmiş olan ül-kelerde bu çeşit müesseselerin imkânına yakın" olacağına inanıyor-du. Habsburg Krallığını örnek alarak çok uluslu devletler yönetici-lerin halkın bir kısmının diğerine olan nefretinden faydalanarak ve hem halka ulusal bağlılığı, hem de sempatisi olmayan bir orduyu kullanarak "işgal kuvvetlerinin demir eli" ile hareket edeceğinden özgürlüğe bir tehlike teşkil ettiğini göstermiştir.

Belki, böylece, kırsımın kabul edilmiş olan hak ve hürriyetlerin-den ulusların hak ve hürriyetlerine kolayca geçilmiş oluyordu. Fa-kan ikincisinin doymak bilmez istilhasının birinciyi yutuverceği pek bilinmiyordu. Bu geçişin Mill, çağdaşları ve ondan sonrakiler tara-fından sağlandığı şüphe götürmez. İngiliz düşünürü L. T. Hobbausa, bir kaç yıl sonra, "ulusal ve kişisel hürriyet aynı kökten bğyür, ve

ikiat arınındaki tarihsel bağ tesadüfen değil, fikir birliğinden doğmaktadır” diyerek bu noktayı izletmişti.

İlk başlarda, milliyetçilik kişinin demokratik yurttaşlarının yanınbaşında, kendi geleceğini izleyecek şekilde özgür olmanın da dahil olmak üzere, bütün iyi şeyleri içine alan kurtuluş hareketinin bir değışse görünüşüne sahiptir. Milliyetçilik ilerledikçe, kişinin ködülalarının ulusal birlik ve bağımsızlık yanında ikinci planda bırakılabileceğı ve liberal demokrasinin, halkın gerçek ve farklı iradesi yerine ulusal özellikleri elsaneyi bir şekilde temsil ettiğünü inanan bir önder ya da ellin geçtiğı otoriter bir sisteme dönüşebileceğı daha belirli olmağına başladı. Fransız İhtilâl Napolyon’un elinde kaldı; Bonapart ve De Maistre gibi bazı düşünürler ulusun yeni ortaya çıkan umurlarında değil, aristokraside temsil edildiğine inanarak tutucu ve geleneksel yöneler üstünde durdular, Almanya’da ulusal birliği Bismarck kurdu, 1818 liberalleri değil; ve güney-doğu Avrupa’da kimin yardımıyla olsun, ulusal birliğin elde edilmesine liberal fikirlerin uygulanmasından daha fazla önem verildi. Militarist ve emperyalist yönde gelişmeler de dâhil olmak üzere, bu ve buna benzer bir çok milliyetçiliğin demokratik olmayan tezahürlerine rağmen, Faşizm, Nazizm ve Wilson’un ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri ilkesinde çıkışlıklar Lord Acton ve diğerlerinin ifade ettikleri şüpheleri hakkı çıkarımsızca kadar milliyetçilik ile demokrasinin anlamı birliğine inanç yaygındı. Asya ve Afrika’nın genç milliyetçi hareketleri bu şüpheleri günümüzde tutmağı pek yarışmıyorlar.

Tarihsel oluşuma bakılırsa demokratik tezi destekleyen iki noktla görülebilir. Birincisi Batı ihtilâli kuvvetlerinin dağılmasının ulusal duyguları kamçılaman ve diğeri de modern dünyada demokrasinin en iyi mülk bir çevrede gelişebileceğidir.

Toplumsal hareketlilik ve demokratikleşmenin modern vettresinin yer aldığı ülkelerde ulusal toplulukların birlik duygusu da yüz-solunmekte ya da yaratılmaktadır. Avrupa ya da Amerika, Asya yü

(8) Liberalism, London, New York, Toronto, Oxford University Press, 1943, s. 120-124 Ayrıca adı geçen yazarın bu kitaba da hak Democracy and Revolution, New York G. P. Putnam’s Sons, 1969, s. 167 vd. Cobban tamamen karşı bir sonuca varır: “Milliyetçilik ve demokrasi arasındaki bağlar ve böylece ulusların kendi geleceklerini tayin etme ilkesinin, bu kavramların içinden doğan karşılıklı bağlılık üzerine tarihsel bir tesadüfün sonucu oluşabileceğı şeklinde kavrayamazsın bilimsel bir bağlamda olmazlar.” National Self-Determination, s. 7.

(9) “Milliyetçiliğin gelişimi demokratik duygular ve demokratik emenselerinin büyümesi ile olmuştur.” R. M. Mac ney, The Web of Government, New York, the Macmillan Co, 1937, s. 169

da Afrika, dünyanın harığı köşesine bakılırsa bakulsun, modern zamanların önemli bir gerçeği yenisinin eski toplum düzenine hüküm olmasıyla halkların (uluslar daha ortaya çıkma vetiresinde olsalar bile) ulusal özelliklerini gittikçe artan bir bilinçlikde farketmeleri ve milliyetçi iddiaların ortaya çıkmasıdır. Daha sonraki gelişmeler hem Marx ve Engels'in burjuvazinin ulusal bağları olduğu fikrini doğruladı, hem de proletaryanın aslında milliyetçi özelliği olmadığı fikrini yanlışlığına ortaya koydu. Modern devrin heyecanı içinde yığınlar da, sınıflar kadar ulusal akama katıldılar.

İkinci olarak, "demokrasinin ortak anlayış ve birlik duygusunu yaratan ulus çerçevesi içinde ya da başka nedenlerden başarılı" olup olmaması bir yana, modern dünyada demokrasinin en iyi ulus-devlet içinde işlediği görülmektedir. Muhalefetin hükümet sisteminin ayrılmaz parçası olarak mevcudiyeti siyasal demokrasinin mihrak taşı olarak kabul edilirse, çok fazla bir ulusal birlik duygusunun bu muhalefeli aştık bir muhalefet şekline nakılmakta önemli bir unsur olduğu söylenebilir. Demokrasinin siyasal bir gelişim olarak belirmesi ulusların bilinçli varlıklar olarak ortaya çıkmalarına rastlaması tesadüfe bağlı bir izahı mümkün kılmamaktadır. Bu, ortaya çıkan bütün ulusların demokratik yolu izledikleri ya da ulusların toplumsal birliği için başka bir birleşimci unsurun bulunamayacağı anlamına gelmez. Açık görünce, toplumsal anlaşma teoriyenilerinin genellikle en çok üstünde durdukları insan akılcılığının başka bir birlik bağı ile güçlendirilmesi ihtiyacının duyulması ve milliyetçiliğin akılcılığın yardımına koşmasıdır. Belki de ilerde Batı Avrupa'nın birleşmesi gibi daha büyük uluslar-üstü birimler çıkacaktır. Fakat, bugüne kadar, demokratik rahatsızlıklar ulusal seviyenin üstüne pek çıkmamıştır.

Modern dünyanın tecrübesi gösteriyor ki ulusal birlik demokrasisi için gerekli bir koşuldur, fakat yeterli olmaktan uzaktır. Klâsik Batı Avrupa örnekleri daha önemli ulusal birlik sorunlarını nisbeten erken çözen tek tipli halkların olduğu yerlerde demokrasinin en iyi işlediğini göstermektedir. İngiltere'nin talih durumunu diğer Avrupa ülkeleriyle karşılaştıran R. H. S. Crossman şöyle yazıyor:

(30) Alexander Dunlop Lindsay, *The Essentials of Democracy*, 2. B., London, New York, Toronto, Oxford University Press, 1935, s. 45. Yazar "Büyük ölçüde başarılı bir demokratik düzenin, milliyetçilik dediğimiz bir anarşi de kalırsa en iyi birer taraftan kabul edilen bir gerçeklik" diye ilâve eder.

İngiliz demokrasisi ulusal birliğe sağlam bir temel üzerinde gelişmiş ve İngiliz liberalleri ulusal sorunlara bilimsel bakış açısıyla yaklaşmışlardır. İngiliz toplumunu inceledikleri kadar hükümetler, o toplum bölünmemiş, en derin ortak değerlerden —yarış-
verişlilikten— ilham alıyordu.”

On-dokuzuncu yüzyıl ortaya bir çok yeni ekonomik ve toplumsal sorunlar ortaya atarken İngiltere’de ulusal birlik yerleşmişti. Daha az talihli yerde olan ülkelerle durum çok değişikti. Doğu Avrupa ve Balkanların tecrübesi demokrasinin çok ulusal bir çerçevede yarı da ulusal birlik ve bağımsızlık hareketinin daha sonra başlayarak ulusal geleceklere henüz söylenmemiş olan halkların üstüne aynı anda çöken toplumsal, ekonomik ve siyasal reform sorunlarından önce ulusal durumlarda iyi yerleşmediğini göstermektedir.

Fakat basit ve açık bir sebep-sonuç teorisinin tarihteki gerçek gelişmeyi kapsamı düşünülemez. Kolayca düşünülecek hatalar çok eskiden kurulmuş ve oldukça sağlam temele oturmuş olan İspanya ve Portekiz uluslarının demokrasiye yönde gelişmemesi ve aksine etnik bakımdan bölünmüş ve ulusal devletini geç koruyan Çekoslovakya’nın oldukça başarılı bir demokrasi yaratması örnekleriyle gösterilebilir. Hemen eklenmeli ki orta sınıfın ortaya çıkışıyla modern dünyaya örgü kuvvetler Çekoslovakya’nın hiç değilse Bohemya denilen bölgesine iyice sızarak etnik olarak İberya Yarımadasında ülkelere şöyle bir dokunup geçmişlerdi.

Demokrasiyi en iyi oturmuş uluslarda kök saldı ve geliştirmeye dair olan olumlu önermeye demokratik müesseselerin çok ulusal devletlerin sorunlarıyla az ya da hiç bağdaşmadığı düşünülmesi de eklenmelidir. Derin etnik farklılıkların var olduğu yerlere demokratik müesseselerin sokulmasının, bu müesseseler iktidarın geçtiği öfkeri “biz” kavramını değişik yorumlamaya zorlayacağından, ulusal farklılık ve düşmanlıklar geliştirecek etkiler yaptığı gerçektenleri sürülebilir. Avrupa’da bunun iki örneği Habsburg Krallığının uluslara bölünmesi ve İngiliz parlamenter sisteminin aşırı milliyetçi İrlandalıların ihtiyaçlarına cevap verememesidir. Asya’da en güzel bakan örnek Pakistan’ın Hindistan’dan kopmasıdır.

Milliyetçilikle ilgili olarak yapılan her genellemede bu kadar iz-

(11) *Government and the Governed*. London, Christophers, 1935, s. 189.
“İngilizler milliyetçiliği liberalizme bağlı olarak kabul ederler.” Raymond J. Soering, *Germany and England*, New York, Appleton Century Co. Inc., 1923, s. 12.

tişne olmasaydı, bu genellikler daha inandırıcı olacaktı. Demokrasi ulusal birliğin duygusal çerçevesi içinde sosyal görüş ayrılıklarına tahammül gösterildiği yerlerde gelişmiştir. Buna rağmen, demokratik birlikte sayılacak olan az sayıda Avrupa ulusları ve de Avrupa'dan doğmuş uluslar içinde bir sürü klasik ulusal birli, örneğinden ayrılmaktadır. Burada herbiri dil ve kültür bakımından bölünmüş olan ve iyi bilinen Belçika, İsviçre ve Kanada örnekleri sözkonusu edilebilir. Britanya ulusu İngiliz, Galli, İskoç ve İrlandalıları içine almaktadır. Amerika Birleşik Devletleri ve değişik devletlerde, daha çok Avrupalıların yerleştikleri "deniz-aşırı" demokrasiler bir çok dil, inanç ve kültürü temsil eden halkların kaynaşmış eridikleri yerler olmuştur. Bu örneklerde demokratik müesseseleri başlangıçtaki bu farklılıklar yerine ulusal bir birlik yaratmaktaki rolleri izahı gerektirmeyen bir gerçektir.

Milliyetçilikle demokrasi arasındaki bağlarla ilgili sorunlar yalnız Avrupa ulusları içinde incelenecek olursa oldukça çetrefillidir. Asya ve Afrika'nın geniş topraklarına gidilince daha da girift olur. Bir çok yeni Asya ve Afrika ülkelerinde milliyetçilik ve demokrasinin daha önceki Batı Avrupa örneklerinde olduğu kadar birbirine yakın ve milliyetçilik hareketlerinde o zamanki kadar demokratik özellik bulunduğu iddia edilebilir. Özellikle Hindistan, Birmanya, Endonezya, Filipinler ve Gana gibi Avrupa sömürgecilik tecrübesinden geçmiş olan ülkeler yalnız anayasa bünyeleri bakımından değil, oy hakkını evrensel kabul etmekte de demokratik müesseseleri tam olarak ve hemen uygulamışlardır. Sosyal gelecekleri sorunlarla ne kadar dolu olursa olsun, tarihten milliyetçi hareketlerin kendilerini demokrasinin öncüleri olarak gördükleri anlaşılmalıdır.

Diğer yandan, Latin Amerika'daki örnekler bir yana, Tayland, İran, Habeşistan ve çeşitli Arap devletleri gibi bir çok ülkelerde milliyetçiliğin demokrasinin herhangi bir vechesiyle pek ilizli olması. Çok defa, tabii, günlük modasına çekilen uyarak görünürlüğe demokratik olan anayasalar kabul edilmiş. Aslında, İkinci Cihan Savaşından sonra demokrasiye daha fazla değer veren Japonya dışında, ufak bir yöneticiler grubu görüntüsü olan bir anayasasını ordına saklanmayı pek gerekli bile görmeden iktidarı ellerinde tutuyorlar.

Milliyetçiliğin gelişmesinin altında Batı İhtilâlinin yavılaşması olduğuna dair genel önerme doğru ise, demokrasi ve demokrasi olmayan milliyetçilikler arasındaki farkın bir nedenini bu ihtilâlin geliştiği ya da aktarıldığı değişik çevrelerde aramak gerektir. Bu iht-

ülâî, değişik ülkelerde, arık, dünyanın dört bir ucuna girmiş, ve bütün halklar buna şu ya da bu şekilde tepki göstermek zorundadır. Tepki bu tepkiyi doğuran nedene ve tepkiyi gösteren toplumun niteliğine göre farklıdır.

İncelemeye değer görünen bir nokta da orijinal ve birinci derecede bir milliyetçilikle taklit ya da ikinci derecede olan ve bir ulusun geniş halk yığınlarını içine alamadığı için doğru dâirist gelişmeyi sağlayabilecek milliyetçilik arasında bir fark gözetmektir. Birinci sınıflamaya bir toplumun içindeki toplumu yeniden düzenleyecek kuvvetlerden doğan milliyetçi hareketler, ikincisine hile ile başlarda toplumun iş yapışını henüz önemli bir şekilde değiştirmeyen dış kuvvetlerin etkisine karşı bir tepki olan milliyetçi akımlar girer.

Bu türü düşünmeye hemen yapılacak bir itiraz, bir bakıma, yalnız Batı Avrupalıların orijinal ve birinci derecede milliyetçilik hareketlerini ortaya çıkardıklarıdır. Bütün diğerleri ve hatta özellikle Avrupa dışındaki halkların milliyetçi hareketlerinin ikinci, üçüncü ya da dördüncü nesle ait olup başka yerlerde oluşan kuvvetleri tepki olarak doğduğundan ikinci derecede ve da taklit içinde olduğu söylenebilir. Bu üstünkâde daha fazla durmayı gerektirmeyecek kadar açıktır; yalnız, açıkladığı kadar nüphem noktalar ona sınırlığı de kıldır edilebilir. Batı Avrupa'dan yayılan ihlâlin ortaya çıkardığı kuvvetlerin doğduğuna sonuçlar aynı olmasına rağmen, değişik ülkelerde çeşitli şekillerde görüldü ve farklı etkileri oldu. Bu fark, örneğin, bir yanda Filbinler ve Hindistan, diğer yanda da Saudi Arabistan ve Habeşistan arasındaki farklılıktan anlaşılabilir. İlk iki örnekte yeni kuvvetler geleneksel toplum düzenine büyük ölçüde nüfuz etmiştir. Toplumsal değişiklikler gelinmeye hazır ve istekli Batılaşmış unsurlar ortaya çıktı. Bu yeni ilâ avdın demokratik düşünce ve uygulamaları kabul ettiler, halk da kendi demokratik iddia ve yeteneklerinin gittikçe farkına varmaktadır. Sonraki bir çift örnekte geleneksel düzen büyük ölçüde değişmemiştir. Değişikliğe taraftar iş kuvvetleri henüz değişmemiş, eski tip aydınlar hâlâ yerinde kalmış ve hem yığınları harekete getirecek tedbirlere baş vurulmamış ve çağrılar yapılmamış, hem de, orta sınıf unsurları da dahil olmak üzere, halk vucetine asgari derecede katılmıştır. Her iki çiftin gittikçe birbirine benzerleri Avrupa emperyalizmi deresinde edindikleri tecrübeleri önemli farklılıklar gösterdiği ve bu tecrübeleri her ikisinin de birbirine benzemeyen özelliklerle çıktıkları gereğini değiştirmez. Eski rejimin ne dereceye kadar değiştiğini de göstererek bu fark daha kesin bir şekilde belirtilebilir.

Emperyalist devletlerle her türlü münasebet şekline yeryüzünün şu ya da bu noktasında rastlanabilir. Moğolistan, Tibet ve Nepal gibi bir kaç ülke Batı ile teması asgariye indirecek kadar uzaktaysalar da Batı her yere şu ya da bu ölçüde girmiş ve eski düzeni bozmuştur. Yerleşmiş yönetici gruplar hemen, hemen her yerde bu baskı altında kalmışlar ve eski yetki ve ayrıcalıklı durumları çok defa değişmiştir. Örneğin, Çin, Tayland, İran ve Liberya gibi yerlere uygulanan "yarı-sömürge" tabiri sömürgecilik görünmeyen bu dört ülkeye emperyalizmin çok farklı koşullar altında nüfuz ettiği gösteriyor. Gene çok farklı örnekler almak gerekirse, Laos ve Libya geçici olarak Avrupalıların eline düştülerse de "uzun ve geniş" bir sömürge tecrübesinden geçtikleri söylenemez. Ashonda, sömürgeciliğin tam nerede başlayıp nerede bittiği belli değildir. Siyasal gerçek çelişik ve dönektir, fakat sömürgecilik geleceklerine hükim olduğu halkların listesinde belirli bir damga bırakmıştır.

DEMOKRASI OKULU OLARAK SÖMÜRGEÇİLİK

Gelişme son zamanlarda başka taraflara yönelmeğe başladığına da sömürge halklarının kendi kendilerini yönetme ve bağımsızlığa doğru ilerledikçe demokratik müesseseleri kabul etmeleri son yılların en önemli olaylarından. Güney ve Güney-doğu Asya, Afrika ve Batı Hind Adalarında demokratik müesseseler kuruldu, oy hakkı genişletildi, siyasi partiler ortaya çıktı ve hükümetlerin geleceği genel seçimlerle belli oldu. Milliyetçi önderler demokratik ilkelere bağlılıklarını devamlı olarak tekrarladılar.

Çoğunlukla okur-yazar olmayan ve karşılaştıkları büyük sorunların güçlüklerinden pek az haberi olan halkın egemenliği anayasalarının ön-sözüne ve ilk maddelerine geçirilmiştir. Filipin Anayasasının ikinci maddesi şöyle der: "Filipinler Devleti Cumhuriyettir. Egemenlik halkındır ve bütün hükümet yetkisi ondan doğar." Sıkarono'nun 1959'da güdümlü demokrasisinin aracı olarak tekrar uyguladığı Endonezya Cumhuriyeti'nin 1945 Anayasası ön-sözünde "Demokrasiye inanırız," birinci maddesinde de "Egemenlik halkındır" demektedir. Aynı şekilde, 1949 Anayasası da "Biz, Hindistan halkı Hindistan'ı egemen demokratik cumhuriyet olarak kurmakta kararlıyız" der. Bir çok bölgelerde Afrikalı önderler de Asya'dakiler kadar inançla demokratik toplumlar yaratmak istediklerini söylediler. Fakat yeni devletlerin bazılarında son zamanlarda demokratik inançların terk edilmesel anayasa ilkeleriyle siyasal gerçekler arasındaki büyük fark ortaya çıktı.

Yeni ulusların demokrasisi listesinde inancımızın bir çok kaynakları vardır. Sömürge olan ve olmayan halklar için bu kaynaklardan biri demokrasinin iyi bir şey, üstün bir hükümet şekli, modern dünyada olgunluk sembolü olduğu ve demokrasiyi uygulamakla eşitlik iddiasının kolaylaşacağı inançlarıdır. Milliyetçiler demokratik sistemi işletebilmeğe kabul etmedikleri aşağılık duygusunu ortadan kaldıran önemli bir unsur olarak bakıyorlardı. Hintli önderlerden G. K.

Gökhan Hind milliyetçilerinin demokratik ve anayasa hükümeti şekline dönüşlerini şöyle anlatıyor:

Kişisel ve despotik hükümlere boyun eğilimimiz için birden nefret ediyordunuz. Biz de bunun kendinizi olan saygısıyla uyumadığı kanısındayız. Kendiniz bu şekilde yöneltmeye razı olmayacağınızdan buna boyun eğenlerden de nefret ediyordunuz.¹

Demokrasinin diğer kaynakları sömürge tecrübesinden geçmiş halklarla ilgiliydi. İlk bakışta sömürge boyunduruğunda bulunmanın demokratik bir eğitim sağlayacağı tuhaf bir çelişme gibi gelir. Fakat İddianın büyük bir kısmı sömürge yönetiminin olumlu etkilerinden çok sömürgeci yöneticileri çıkaran milliyetçi hareketlerin demokratik sonuçlarının bile dayansa bu noktada gene söylenecek şeyler vardır. Bu çelişme, bir bakıma, bir çelişmeden daha doğuyor: modern dünyada, Çarlık Rusya ve Komünist Rusya dışında, emperyalizm bakımından en büyük başarıya ulaşan ülkeler demokrasilerdir. İspanyol, Portekiz, Alman, İtalyan ve Japon sömürgeleri kaybolur ve savaşta yenilgi sonucu olarak ellerinden alınırken İngiltere, Fransa, Hollanda, Belçika ve Amerika genişlemişler ve imparatorluklar kurmuşlardır. Söylendiğine göre, imparatorluğun çürütten etkisi mevcut olmadıkça, demokrasinin ne derveye kadar yaygınlaşacağı belli olmazsa da, demokrasilerin, söyleneceklerin aksine, imparatorlukları olmasa kendi ülkelerindeki demokrasiyi korumalarını pek cikilememişler. Tarihe bakılırsa, Thucydides'in dediği gibi, ne demokrasilerin bir imparatorluğu yönetemeyeceğine dair eski iddia, ne de emperyalist otokrasinin iç demokrasiyi kurulaacağına dair karamsar görüş doğrudur.

Hem teori, hem uygulama emperyalist devletin anavatanında demokratik olmasının sömürgelerdeki siyasal gelişme için çok önemli olduğu inancını desteklemektedir. Hâkim emperyalist devletin anavatanında demokrasi ile yönetilmesinin demokrasiye ilgiyi arttırmama gerçeği yanında emperyalist devletler hem demokrasinin en ileri yönetin şekli olduğuna, hem de olgunluğa erişmemiş sömürge halkla-

(1) I. S. S. O'Malley, der. *Modern India and the West*, London, New York, Toronto, Oxford University Press, 1941, s. 733. Kenneth London Ganes-Dogu Asya üzerine yazdığı bir kitapta der ki: "İndolajma sırasında Hinduların sâhî kral teorisinin inkâr edilmesinin gibi, Batılılarca devralmada da Batı'nın siyasal kurum ve örgütlenme biçimleri de inkâr edilmez. Batı'nın her bir örgütlenme yolunda bir hayat tarzının uyulmaz parçalarıdır." *Southeast Asia, Crossroad of Religions*, Chicago, University of Chicago Press, 1942, s. 177.

rına demokrasi konusunda güvenemeyeceğini inanırlar. Joseph Ralston Hayden on-dokuzuncu yüzyılın sonunda Filipinli iltihâci üyelerinin Batı'nın siyasal geleneği yararına savaştıklarını söyleyerek bu kavramı demokratik olmayan emperyalist devletlerin etkisine de uygulamıştı. "Filipinlilerin İspanya'ya, hattâ Amerika'ya baş kaldırmaları İspanya Filipinler'e özgürlük tanımadığı hâkde bunu farkında olmadan öğrettiğini gösteriyordu."

Metropolde ortaya çıkan doktrin ve uygulamalar, biraz geç de olsa, deniz-aşırı sömürgeelerde uygulanacaktır. Emperyalist merkezde anayasası ülkeler ve demokrasinin gelişmesi hem yurtlaşı eğil olarak koruyarak ve sömürge halklarını düzenli bir şekilde yönetecek hukuk devletinin gerekliliği inancını, hem de yabancı bir otorite düzeninin devamına karşı olan duyguların artmasını sağlamaktadır. Bu işisinden, Amerikalıların Filipinler'de yaptığı ve Bali sömürge siyasatının son zamanlarda uygulaması gibi, yerlilere yönetimde pay vermek ve eğitim ve bir neri demokratik kökü olan geçici siyasiat müesseselerle halkla kendi kendini yönetmeyi öğretmek gibi otumun çabalar gösterilmektedir. Durum sömürgeleden sömürgeye ve son zamanlarda yoldan yıla değişmekteyse de demokratik devletler arasında Belçika, ilk başlarda, demokratik yönde herhangi bir hareketi karşı gelmiştir; Belçikalıların mukavemetli artık yitilmaktadır. Şu da eklenmeli ki sömürge yöneticileri demokratik çevrede yetişmiş olup otoriter bir sömürge çerçevesi içinde iktidara geçme hilekinden çıktıkları toplumun toplumsal ve siyasal inançlarından bütünüyle kurtulmaları mümkün değildir. Onun için, anavatanlarında demokrasiyi bilinceyi İspanyol ve Portekizlilerin deniz-aşırı bölgelerde demokratik müesseselere pek illifât etmemelerine şaşmamak gerektir.²

(2) The Philippines, s. 30. Manuel Quezon Filipinler'deki Amerikan idaresinin ilk yıllarında İngiliz ve Hollandalıların Amerikalılara, "bu Doğu'da kalırsa demokrasî fikrinin uygulanması benzerinin ne kadar dolice ve de tehlikeli bir şey olduğuna" söylediklerine katkî eder. Bu söyledikler üç-yüz yıl önce İspanyolların Filipinlerce Birleşiklik fikrini boyarıs olarak uygulamış oldukları gerçeğini ihmal etmekte ve gerçekte demokrasîlik ülke ve ülkeleri tekâmül etmekte olmamaktadır. "The Good Fight, New York, London, D. Appleton Century Co., 1916, s. 113. 1899 Malolos Fikrinin Devrimci Anayasası "çeremenliğin müntehzası halka ait olduğuna" mu teyid ve Cumhuriyet hükümetininin halkta, temelli ve sorunsuz olduğuna ilâde söyler. Report of the United States Philippine Commission, Washington, Government Printing Office, 1900, I, 189-190.

(3) Portekiz Afrikaındaki demokratik kurumların durumu için Lourenço

Emperyalist devletlerin anavatandaki davranışlarıyla örnek olmaları, sömürgelerden Batı'ya gidencilerin demokratik toplumları tasarımları ve sömürgelerdeki eğitim sistemlerinde olduğu gibi demokratik ülkelerin öğretiminden başka, Batı tipinde siyasal müesseselere en fazla yakınlık sömürge yetkililerinin kurdukları siyasal ve yönetsimel bünyedir. Bunlar arasında en önemli olmayan fakat en gür çarpan halkın üyün ya da seçimle temsil edildiği ve kendi yönetsimlerine katılma fırsatının tanındığı, bölgelerden merkeze bütün yönetsim seviyelerinde kurulan kurul ve meclislerdi. Bu kurullarda kamu yönetimi ve politikanın girdisi-çıkışı hakkında tecrübe kazanıyor ve parlamento yöntemleri öğreniliyordu. Bu kurulların yetki ve görevleri ne kadar geniş olursa edilecek tecrübe o kadar fazla oluyordu.

Bu türlü organların standardı ve çok defa şartları örneği İngiliz Taci Sömürge Sistemine özgü bir özellik olan yasama kuruluğuydu. İleri gelen yerlileri hükümete bağlamak ve kamu oyunundan haberi olmak amacını güden yasama kurullarına memuriyetinden dolayı ya da vali tarafından tayin edildiği için bye olan yüksek rütbeli memurlardan bileşik bir resmî çoğunluk hükümdü. Yerli halktan çok Avrupalıları temsil eden gayresmî azınlık da, bazan Ticaret Odaları gibi teşekküller Valinin üyelik verdiği kimselerin adaylığını ileri sürüyorlarsa da, seçilmekten çok üyün ediliyordu. Bu gibi durumlarda özellikle yerlilerin temsilcileri için sömürge rejimini destekledikleri ya da en ryaisinden suya, sabunla dokunmayan bir muhalefetten herli gılmadıkları iddianı kaçınılmazdır. Her zaman Valinin emrinde bir muhalefeti bastırma makinası olan resmî çoğunluk, bütün toplumun temsil edilememesi ve yasama organının Vali ve yürütme kurulunda toplanan yürütme yetkilerinden ayrı olması bu eski tip yasama kuruluşu demokrasal içinde bir yönetsim ve eğitimin yeterli araçları olmaktan çıkardı. Bütün bunlar demokrasinin tadını

Marques'in 2 Mart 1936 tarihli, New York Times gazetesinde Mozambik'te bir Yasama Komisyonunun kuruluşuyla ilgili haberine bak: "Buzula birlikte, Komisyonun yetkileri genişletildi" olup üyeleri ya Genel Vali tayin eder ya da "hükümetin tavsiyesi ve seçimlerde muhalefette karşılaymayan bir listeden çok önemli sayıda seçmen" tarafından seçilir... "Portekiz makamları, gerçek nitelikleri sahip bir yerli halkla bir gün Komisyon'da bir sandiye sahibi olabilecekleri söylemektedirler."

(1) Margery Perham tarafından derlenmiş ve Martin Wright'ın genel bir sunuşunu ihtiva eden Sömürge Kanunları Çalışmaları serisinde bak: "The Development of the Legislative Council, 1600-1945, London, Faber and Faber Ltd., 1946.

(2) E. W. Evans, The British Yoke (London, Edinburgh, Glasgow, William Hodges and Co., 1949, s. 123) adlı kitabında, Kralliyet Kolonileri hükümetlerinde

tattıran yarım tedbirler olup daha fazla demokrasi isteğine yol açmaktadırlar. İki cihan savaşı arasındaki yıllar, en önemlileri Hindistan ve Birmanya'da seçilmiş çoğunlukları, ikili yetki çerçevesi içinde, idarede ortak etmek ve Seylan'da yasama-yürütme kurulları sistemi olmak üzere, dikkatli bir tecrübe devresidir.

İkinci Cihan Savaşı ve ondan sonraki yılların başlarıyla, demokratik yönetim yolunda daha radikal tutumlar ortaya çıktıkça eski Tuğ Sömürge sistemi hızla yıkılmaya başladı. Savaşın sonra resmi çoğunluklar ilk başında yavaşça ve sonra da süratle yerlerini halkın seçtiği çoğunluklara bırakma ve, Nijerya ile Altın Kıyıda olduğu gibi, yürütme kurullarının yerine bu çoğunlukları seçilen ve bu çoğunluğa sorumlu olan insanlar geçince parlamento modelinde tam demokrasiye geçiş yolu açılmış oldu. Değişikliğin önemli tarafı, Afrika'da beyazlar arasında hâlâ uygulanan, toplumsal ve ekonomik bakımdan önemli olanların ağır bastıkları ırkaları ve ana ekonomik gruplaşmaları temsilen önceki "kooperatif" sistem yerine "tek adam, tek oy" ilkesine geçildi.

İngiliz ve Amerikan sömürge sistemleri demokratik yönetim ve müesseselerin yerleşmesi için en verimli zemini hazırlamışlardı; Avustralya ve Yeni Zelanda da dahil olmak üzere, diğer sömürge devletleri de aynı yönde hareket etmeye başlamışlardır. İki cihan savaşı arasındaki yıllarda, Hollandalılar Hind Adalarında çeşitli seviyelerde geçici bir demokratikleştirme hareketine başladılar. Fakat kurdukları Volkraad adlı merkezi yasama organının yetkileri sınırlı olup Avrupalıların tesisatları çok fazla ve üyeler ikinci dereceli olarak ve kısmen seçiliyorlardı. Milliyetçilerle komünistleri baskı altında tutmak için alınan tedbirler ve Endonezya milliyetçilerinin Gandi'nin iktidârini reddetme taktiklerini uygulamaya eğilimi göstermeleri bunun etkisini daha da azalttı; buna rağmen Volkraad ve seçin yöntemlerinin sadece mevcudiyeti tam demokratik bağimsizlik isteyen milliyetçilerin tarafında toplanacakları bir merkez oldu.

Özgürlük ve eşitliğin ihtisâslî geleceğine rağmen, Fransız sömürgelerinde demokratik müesseselerin kurulması yolunda çok az

zorunda bir kendi-kendini yönetme sistemi için bir eğitim kurum açıldığını kabul etmez. "Artık"ınun değeri gibi, "Özet çalma sanatı" nasıl yalnız "İhtâz" çıkararak öğrenilirse, hükümet sanatı da ancak bizzat idare etmekle öğrenilebilir. "Yasama Konesi"nin yerli üyelerini ancak iyi bir konuşmayı ya da konuşmayı sırası olarak beşarı kazanabileceğini ileri sürer.

ney öklü. Fransız sisteminin merkezi niteliği ve Fransızlaştırma eğilimi Fransız mükamplarının sömürge bölgelerinde ağır yönelime yol açacak siyasal müesseseleri kurmasını güçleştirdi. Fransızlar en fazlasından temsil özelliği pek olmayan, bazı mali ve yönetsel yetkileri olmasına rağmen az genel yasama yetkisi olan istişare kurulları kurdular. İkinci Cihan Savaşı ve ön-sözünde Fransa'nın sömürgelerini "kendilerini yönetecek özgürlüğe ve kendi işlerini ele alacak demokratik yönetime" ulaştıracağını söyleyen 1946 Anayasasının getirdiği büyük değişikliğe rağmen, sömürgelerin kendi kendilerini yönetmeleri pek istekle desteklenmedi. Fransızların bazı eğilim ve ilkeleri sömürgelerdeki temsil organlarına genay yetkiler tanımayı mümkün kılmıyordu; halbuki, bu kavramlar İngiliz ve Amerikalılardan tabii olarak doğuyordu.

Sömürge sorunlarının aşağı, yukarı her vechesinde olduğu gibi, demokratik müesseselerin yayılmasında da hatırı sayılır sayıda yabancıların bulunduğu yerlerde çözümlü çok güç durumlar yaratılmış olmaktadır. Bu yabancıların çoğu yönetici emperyalist devletler gelen Avrupalılar olunca durum daha kesinleşmektedir. Afrika'nın herhangi bir yerine yerleşmiş Avrupalılar için demokratik mangalar yalnız kendi topluluklarına uygulanmakta ve onların kendi kendilerini yönetime istekleri daha kalabalık olan yerli halk yığınlarının aynı isteklerini ballalamaktadır. İngiliz Doğu ve Orta Afrikasında olduğu gibi, çözüm yolu bir ortaklık formülünde aranacaksa, o zaman hangi topluluğun daha ağır basan ortak olduğu ve ortaklığın sayıca fazla olmakla birlikte ağırlık ve statü bakımından eşit olan iki topluluk arasında mı, yoksa, ırk ve toplum bağlarının bir yama olarak, kıyılar arasında mı olduğu sorunu ortaya çıkar. Avrupalı sakinlerin Tunus ve Fas Fransız sömürgelerinde çift-egemenlik il-

(6) Benzer görüşlerin Amerika'nın güneyindeki bazı bölgelerde devam ettiği anlaşılmaktadır. Dokuz-olu güneyli Kongre üyelinin, okullarda ırk ayrımı sorunu ile ilgili olarak, Anayasa ilkeleri Bakirinde, deneyim şöyle denmektedir: "Yöneticilerin rası olmadığı halde, yabancı unsurlar, eğitim sisteminde üni ve devrimeci değişikliklerin yapılması için tehditler savuruyorlardı." The New York Times, 12 Mart 1956. Yöneticilerden hangi ırk grubunun bu konuda tasviplerinin alınması gerekliliğini düşünülüp düşünülmediği sayın etmek için büyük bir telaşla sahip olmak gerekmez. Kolombilerle ilgili olarak, Henri Brunschwig, İkinci Cihan Savaşından sonra durumun daha da ağırlaştığını ileri sürer; buna sebep olarak da denizsizlikteki sömürgeci yerli halkta karp büyüklük komplekslerine rağmen pek sorumluluk duygularını, rahatlık virdenlerinin ölkeli altında kalan emperyalist çevrelerin daha muzamamalı davranışlarını gösterir. "Colonial Imperialism," Confluence, C. IV, No. 2 (Temmuz 1955), s. 224.

kesini yerleştirme çabaları milliyetçilerin ciddi muhalefetiyle karşılaştı. Tabii, ne ark çabısızlığı ve ayrımı esasına dayanan bir demokrasinin Afrikalıların kabul edebileceği bir şeydir, ne de, İsmail Cihan Sarasından sonra Cezayir'de olduğu gibi, seçimlerin dürüstlük dışında yönetilmesi demokratik yöntemlerin öğretilmesinde faydalıdır. İspanya ve Fransa Kuzey Afrika'daki yurttaşlarının hükmedici ve otokratik davranışlarının anavatanına ciddi tepkiler uyandırma tehlikesini yaratacağını göstermektedir.

Siyasal gelişimde eğitim, tabii, emperyalist makamların korudukları yarı-parlamentar müesseselere doğrudan doğruya katılma ile sınırlı değildir. Bu, seçilmiş kurulların gelişmesi ile ilgili olan ve bu kurullardan önce ortaya çıkıp sonra onları aşan siyasal partiler ve hareketlerden de doğmuştur. Çoğunlukla Batı örneklerine uygun olarak gelişen bu partiler halk yığınlarına uzanıp, gelişmeli olarak, onları hem kurullara katılmak, hem de sömürge rejimine karşı mücadele etmek için örgütlemişlerdir. Partilerin ortaya koyduğu siyasal tecrübeleri çeşitliliği kurul ve meclislerinkinden daha az değeri değildi. Hayden Amerika Birleşik Devletlerinin demokratik müesseseleri kısa zamanda kurduğu Filipinler'deki tecrübesine dayanarak "tabii halkların en serbest siyasal hareket imkânını" siyasal partilerde bulduğunu ve Filipinler'de, *Commonwealth* 1935'de kuruluncuya kadar "partilerin yönetiminden çok özgürlük araçları olduğunu" söylüyor.¹⁷ Bu son söz sömürgelerdeki siyasal partilerin giriş ve çıkışlarından birini ortaya çıkarıyor: rolleri güçsüz bir eleştiri (ki Filipinler'de durum böyle değildi) ya da kendi açılırlarından mevcut düzeni yıkmaya çalışan bir muhalefete sınırlıysa kazanabilecekleri tecrübe ülke yönetimi gibi olumlu bir görev için lehtikeli bir şekilde olumsuz ve faydasızdır. Diğer yandan, kendi siyasal araçlarını örgütlenme ve yönetmekle ortaya otoriter bir sömürge sisteminde olmayan egemen ve yaratıcı bir unsur koymaktadır. Kendi kendini yönetme bir hedef olarak kabul edilecek. Altın Kıyım'ında Kongre Halk Partisinde görüklüğü gibi, önceleri muhalefette olanlar sömürge makamlarıyla etkili bir şekilde iş-birliği yapabilirler.

Siyasal partiler egemen bir demokrasinin gerekli parçası olarak kabul edilmişlerdir, fakat demokratik uygulamanın nitelik ve nicelik bakımından yerine göre çok değişik olacağı açıktır. Çağımızda partilerin isimleri, sembolleri ve açığa vurulan hedeflerinin demokratik olacağına şüphe yoktur. Fakat binlerce ve çalmış şekilleri ab-

17) *The Philippines*, s. 310

şilmiş demokratik ülkelerden çok farklıdır. Sömürge, çok defa, parti belki bir önder ve etrafında seçilmiş kitleler dışında pek örgütlenmemiştir. Komünistler iyi örgütlü ve "demokratik merkezîyetçilik" ilkesine uygun olarak yetkiyi yukarıda bir kaç kişinin eline veren bir ihtilal partisine örnektir. Geçmişte demokrasiye pek alışverişçi olmaları toplumlarda partilerin demokrasiye verdikleri önem sözde kalmakta ve partileri ellerinde tutan aydınlar da halklarını koruduklarını iddia ettikleri okuma-yazma bilmeyen yığınlara tepeden bakmaktadırlar. Durumun tuhafıklarından biri de daha aşağılık insanları doğuştan yönetme hakkı olduğunu sanan sömürge yöneticilerinin yanıtında kendi halkına karşı ömir davranışıyla ortaya çıkan Batılılaşmış milliyetçi önder belirlemektedir. Fakat arada şu büyük fark var: yabancı yetkisini başka kaynaktan alırken milliyetçi daha çok yığınların desteğine güvenmekte ve yığınlar derledikçe sesini yükseltmeğe çalışmaktadır.

Siyasal partiler demokratik vetirede iki yolu münaşeret —önderlerden yığınlara ve yığınlardan önderlere— için bir araçtır. Siyasal sistem seçilmiş bir parlümentoda merkezîlikçe aklâde adamın ihtiyac ve isteklerini parti örgütü yoluyla duyurması fırsatı artmaktadır. Fakat, Asya ve Afrika partileri ve oradaki hareketlerin çoğunda olduğu gibi, asıl donet bir avuç aydınlar elinde olduğu zaman partilerin demokratik eğitim ve uygulama aracı olarak etkileri oldukça sınırlanmış olur. Bu nokta iki ayrı örnekle anlatılabilir. Filippinler'deki nispeten serbest hava içinde bile Manuel Quezon tek başına ağır basıncaya kadar salınanın merkezî bir avuç üleri gelenin elindeydi; partilere değişen bağlılık daha çok kişisel rekabet ve bağlara dayanıyordu; ve bütün memlekette yukarıdan aşağıya yönetime geleniği aklâde üyelere pek imkân vermiyordu. Fas siyasi partileri ile ilgili bir kitabın yazarı genç bir Fas milliyetçisine *Parti Democratique de l'Indépendance*'ın kaç üyesi olduğunu sorduğu zaman şu cevabı almıştı: "Fakat, bunun bir önemi yok. Fas halkının desteği ve onun kanaati P.O.I. için hiç önemli değildir!"

Partilerin ortaya çıkması sonucunu voren seçilmiş mualliflerden başka, sömürge yönetiminin diğer bazı yönleri de demokrasiyi belemektedir. Bunlardan biri Batı örneklerine uygun olarak aksıcı bir yönetim sistemi kurulmasıdır. Namuslu, lacafsız ve iyi işleyen bir idare otokratik bir rejime de hizmet edebileceğinden böyle bir idare

(8) Robert Rüstow, *Les Partis politiques modernes*, Paris, Librairie Armand Colin, 1955, s. 398.

ve mutlak demokrasiye ulaşmaz; fakat bunsuz yeni kurulan demokrasiler yaşayamazlar. Gelişmesinin diğer yönleri de gözünde tutulursa demokrasi bakımından faydası daha belirli olur. Memurların geleneksel statü yerine yeteneklerine göre üyün edilmeleri, hazine ile yönetici ve onun etrafındakilerin kesilmesi ve herkesin kamu önünde eşit olması demokrasi için gerekli koşulların ortaya çıkmasını kendilerine göre yardımcı olmaktadır. Yerliler memuriyete alıştıca halkın hükümetle bağı gittikçe artmakta ve halk artık kendi işlerinde yer alan bütünlüyle yabancı bir bürokrasinin elinde kalmamış olan modern devletin yönetiminde eğitim görmektedir. Bu noktada da İngiliz ve Amerikan tecrübesi somurge yönetiminin yalnız orta derecelerini değil, bazı aşağı derecelerini bile o ülkelerin halkıyla değil, Fransız memurlarla dolduran Fransız uygulamısından daha üstün olmuştur; Hind Adalarındaki Hollandalılar iki ilavresinin ortasında sayılır.

İki dereceli yönetim, yönetim sisteminin akide esaslarına dayanması önüne özel engeller dikmiş ve modern demokratik çerçeveye geçiş zorlanmaktadır. Buna rağmen, iki dereceli yönetimi destekleyen bir kaç kişiye göre bu sistem Afrika'yı çöküntüden kurtaracak tek yoldur ve, gene onlara göre, bunun akılcılık ve Batı tipinde bir demokratikleşmeyi çağırması iyi bir şeydir. Afrikalıların geleneksel mülhesselerine dayanarak başarılı bir şekilde ilerleyebilecekleri inancını Sir Edward Grigg olarak 1925'den 1931'e kadar Kenya Vahşisi yapmış olan Lord Altrincham savunmuştu. Ona kalırsa, Afrika'daki gerçek sorun "eski Afrika hükümetleri dayanarak Afrika iyi niyetle Afrika'da demokrasi kurma ya da Afrika'yı Avrupalılaştırarak Afrika'ya özgü demokrasiyi tahrip etme" arasında bir seçim yapmaktır. Ona göre, ancak kabile esasına oturan bir siyasal sistem Afrika'nın dehşetini yansıtır, halkın katılımını sağlar ve en iyi önderleri ortaya çıkarır. Afrika ulus devletleri, halka hiç uymayan merkezi "ulusal" parlamenterizmin bir sonucu olarak, ancak Nazi ya da Komünist tek parti üyünde kesin bir despotizmle bir arada tutulurlarsa hayatta kalabilirler. Bu noktalardan hareket eden Lord Altrincham, sadece merkezden yönetilen gereken hizmetleri merkez makamlarının elinde bırakarak, her kabile ve topluluğa kendini yönetim için en geniş imkânı tanıyacak (Kenya gibi boyazların yerleştiği yerlerde, bu, Avrupalılara da eşit olarak uygulanacaktır)

(19) Kenya's Opportunity, London, Faber and Faber Ltd., 1933, s. 64.

iki dereceli yönetim ilkelerine dönmenin gerekli olduğu sonucunu çıkarıyor.

Bu eski Valinin Afrika'nın büyük çoğunluğunun Avrupa'nın kuralları, makineleri ve uluslararası anlaşmazlıklarıyla yüklü sun'i hayatını istemediklerini söylemesi bu tekliflere belki yerinde bir izah edebilir mi?

Bu güler-yüzlü yığınlar ezilmi gibi durumlarını düzeltmek için vücut sağlığı ve özgürlük istiyorlar ve Avrupa'dan gelen kurucu buluların bozmayacağı güneş ışınları altında, aceleye gelmeyen bir hâlde ağıla bağlı oldukları topraklarında kafalarını en zenginlikte eğliyorlar.¹⁰

Ne bu, ne de yığınların "belirsiz bir dış dünyanın onlarda yarattığı aklı ve ahlaki değişikliklerin dışında kalmaları" na dair eski Valinin isteği aşağı görülecek bir hedeftir; fakat hem dış, hem iç dünya bu dokunulmazlığı imkânsız bırakacak bir hızda değişmiş ve çok ilerlere gitmiştir. Bu dokunulmazlık ve güneş ışınının bir bekelisi de Kenyala'lar, Mboya'lar ve Kuso'nların sonra erdirmek istediği beyaz hakimiyetinin devamıdır.

Önderliğe yükselen Afrikalılar Afrika demokrasisi ve onun kabile çerçevesinin geleneksel tipiyle yetinmeye benzemiyorlar Şüphesiz, iki dereceli yönetimin ayakta tuttuğu yerli yönetim sistemi yöneticilerin eğitimi, ve buna seçilmiş kurullar da eklenince demokrasi için faydalı olmuştur. Bölgesel unsur ve topluluklara önem vermekte, iki dereceli yönetimin merkezdeki diktatörece davranışların büyümesine karşı mukavemet yuvalarının kurulmasını kolaylaştıracağı da söylenebilir. Fakat milliyetçilerin geleneksel müesseselere dönmeyi kabul etmeleri onları muhalifleriyle birlikte kendi bölgelerinde rekabete zorlayacağından, iktidarlarını teslim etmeğe yakın bir şey olur. Üstelik, demokratik sistemi kordukları emperyalistler kadar iyi işletilebileceklerini gösterme imkânından mahrum olurlar.

DEMOKRAT OLARAK SÖMÜRGE MİLLİYETÇİSİ

Sömürge koşulları altında gelişen milliyetçi akımlar sömürge olmayan benzer ülkelerden daha fazla demokratik kökleri —bu kök-ler çok kuru çok derine inmemekle birlikte— olmağa eğilimlidir. Sömürge müesseselerinin doğrudan doğruya etkisi dışında, sömürge ve bağımsız ülkeler arasındaki özel farkları yansıtan iki önemli unsur vardır. Önce, sömürgecilik eski ve geleneksel aydınların zararına ön safa itilen ve yeni bir meşruluk arayan yeni insanlar ve grupların doğacağı bir ortam yaratır ve, ikinci olarak, yükselmekte olan milliyetçi önderler emperyalist iktidarla çatışmak için siyasal, ahlakî ve ideolojik güç arayışlarına hiç değilse biraz halk desteğine ihtiyaçları vardır.

Herhangi bir halkın sömürge boyunduruğuna geçirilmesi daha önceki yetkilerinin bir yana silmesi ya da ikinci plâna atılması demektir. Bu, çeşitli yollarla gerçekleştirilirse de, genellikle değişik yollarla aynı sonucu veren iki şîka başvurulmaktadır. Ölkede önceden hüküm idan unsurları ya rahmeden çekilmiş sayılacak kadar ortadan kaldırılmış ya da sömürgecinin öylesine gelişinde kalmış ve yabancı desteğine öylesine bağlı duruma getirilmiştir ki milliyetçi amaçlar için bir değeri kalmamıştır. Her iki hâlde de sömürge-aleyhîleri ihtilâlin önderliği başkalarının eline düşer.

Her iki hâlde de istisnalar bulunabilir: de, sömürge rejiminin eski elitin prestij ve yetkisini modern Batı'nın sömürge kanallarının dışında daim yaygın ve belirsiz müdahalesinden daha fazla yıpratmaktadır. Egemenliklerini ellerinde tutan ülkelerde hüküm grupları Batı ihtilâli ve Batı emperyalizmine etkilerinin dışında kalmamaları edememiyorsa de başlarında yabancı bir hükümetin olmayışının iktidar, mülk ve ayrıcalıklarını elde tutmalarına yardımcı olduğu gerçeğini değiştirmez. İngiliz yönetimi altında Birmanya kralliyet hanedanının ortadan kalkışı, bağımsızlıktan sonra Hind prenslerinin rahmeden çekilişi, Vietnam'da Bao Dai'nin başına gelmesi ve Endonezya'da, Jogyakarta'lı Sultan Hamengku Buwono dışında, gelenek-

sel yöneticilerin kaybolmaları sömürgeciliğin tipik sonucudur. Bul-tan Muhammed ben Youssef'in Fas'da ulusal kahraman oluşu me-dern sömürge tarihinde istisnai bir olay olup bunda himaye altında bir devlet olan Fas'ın özel koşulları, sultanı 1953'de sürgüne gönde-ren Fransızların aşırı beceriksizlikleri ve İstiklâl Partisi'nin onu ulu-sal bir kahraman yapma çabaları rol oynamıştı. İngilizler de, gene 1953'de, Buganda'lı Kabaka'yı tanımayıp sürgüne yollamakla Ugan-da'da buna benzer sonuçlar almışlardı.

Gerçekle uygulamaların çeşitliliğinden ötürü farklı durumlar vardır: himaye-altında-devletlerle ve iki dereceli yönetimin olduğu yerlerde geleneksel yetkiler korunmakta, sömürge tecrübesinden geç-meyen devletlerde ihtilaller ve modernleştirici yeni adımlar bunlara son vermektedir. Özellikle Afrika'da bu durum yarı-doğru kayılır; kabile şeflerinin azalan yetkilerinin bütünüyle ortadan kalkıp kalk-mayacağı tam ortaya konmamıştır. Yalnız İngiliz Batı Afrika top-raklarını söz konusu edersek, Couasey Komitesi 14 1949'da Altın Kıyısı'nda "kabile başkanlığı müessesesi toplumların hayatıyla bir-birine o kadar girmişti ki ortadan kalkması felâket getirir" diye yazmıştı; Kuzey Nigerya'daki emirlerin güçleri de hâlâ devam et-mektedir. Fakat bağımsızlıktan sonra Gana'da Nkrumah ve Gine'de Touré kabile başkanlarına pek yakınlık göstermediler.

Fakat sömürgelelere genel olarak bakılırsa, bir benzeriyi görülmüştür. Sömürge olayıdır: milliyetçi hareketin başındakilerin önceleri iki-darda olanların elinde oyuncak olduğu pek görülmemiştir. Emperya-lizm ülkeyi ele geçirirken ortadan kalkmazlar ya da ciddi şekilde hırpalanmazlarsa eski toplumu ve onun içinde kendi statülerini korumağa çalışarak yabancı müdahalesine ilk karşı koyanlar olan olurlar. Fakat mücadelenin bu safhası çok kere olduğu gibi başarısızlık-la sonuçlanınca onların yerini bağımsızlık ve modernleşme hareketi-nin öncülüğünü yapan ve yeni yükselmekte olan Batılaşmış unsur-lar alırlar. Kral ailesi ya da aristokrasinin kaybolmuş üyesi artık sahnede değildir ve hükümlerinin devam etmesini sömürge yet-killilerine bağlılığına borçlu olan prens, sultan ya da kabile başkan-ları düşmanla it-birliği yapanlardan biri olurlar. Asitler içinde 1855'de tahtını bırakarak partisini ulusal seçimlerde zafere götüren Kamboçya Kralı bir istisnadır. Bunun izahı sömürgeciliğin normal koşullarında değil, Kamboçya'nın himaye-altında-devlet olması, Fran-

(1) Report to His Excellency the Governor by the Committee on Consti-tutional Reform. London. H.M.S.O., 1949, Colonial No. 215, s. 2.

sular tarafından pek geliştirilmemiş bulunması ve Kral Norodom Sihanouk'un Batı eğitimi görmüş biri olup tahta oturmasının Fransız tutumundan doğan bir tesadüf olması da aranmalıdır.

Kraliyetin devam ettiği ve yöneten ailelerin milliyetçi olmasın ayak uydurdıkları başka bir ülke de Malaya'dır. Burada, Sultanlar tahtta oturmakta olup, 1957 Anayasasına göre, içlerinden birini Federasyon Başkanı olarak seçerler. Birleşmiş Malaya Ulusal Örgütü'nün birbirisini izleyen başkanları Johore aristokrasisinin İngiltere'de eğitim görmüş Üyesi Dato Onn bin Jafaar ve Kedah Sultanının kardeşi, İngiltere'de yetişmiş hukukçu ve bağımsız Malaya'nın ilk Başbakanı Tengku Abdulrahman örneklerinde görüldüğü gibi, Malaya siyasi önderlerinin hemen, hemen hepsi geleneksel yönetici sınıftan çıkmıştır. Cevap gene İngilizlerin Malaya devletleri ve kuruluşmuş müesseselerine bile, bile dokunmamaları ve, daha önemlisi, Malaya toplumunun modern dünyaya geçiş istekleri gibi özel koşullarda aranmalıdır. Bundan çıkan düşünce Malaya orta sınıf ve aydınını geliştirip daha fazla şehirleştiğince iç iktidar münasebetlerinde bir değişiklik olması kaçınılmazdır. Buna benzer bir değişiklik, süphesiz, aşağı sınıflar oy hakkını kazanıp varlıkların iktidarını ve genellikle Malaya Çin Birliği'ni denetleyen tutucu unsurları sarımsın Çin cemaati içinde de olacaktır.

Bağımsızlığını korumuş olan Asya ve Afrika ülkeleri çeşitli olmalarına rağmen hiç birinde uzun süren bir sömürgecilik unsuru mevcut olmadığından burada bir arada incelenecektir. Emperyalizmin sonuna hepsi değişik ölçülerde dayınmış olsalar bile, hiç birinin sömürge yönetimi görmemiş olmaları sömürge ülkelerine oranla eksi siyasi ve toplumsal bilayelerini korumalarına imkân vermiştir. İran'da Rıza Şah'ın bile Atalürk gibi büyük bir ihtilâli hamle ile memleketini modernleştirme için iktidara gelmiş yerleşmiş aristokratları, toprak ağalarını, dini önderleri ve kabile başkanlarını ortadan kaldırmaya yeltenmişli. Komşusu Amanullah Afganistan'da reformlarla onun kadar bile ileri gidemedi. Suudi Arabistan, Yemen ve Hindistan'da yöneticiler mülkiyeti sonuna kadar korumuşlardır. Bağımsızlığını korumuş olan ülkelerde ayrıcalıklı ve mülk sahibi seçkinler de bu durumlarını korumuşlardır.

Sömürgeelerde yükselen Batılılaşmış orta sınıf unsurları genellikle belirli bir siyasi yönde ilerlerken' sünenirgu olmayan ülkelerde

(2) Nkrumah'ın Altın Kıyafında yerleştiği rejimin miras alanlarından bir tanesini, İngiltere ve Amerika'dan önce öğrenciler seçtikleri arasında katmaya Nkrumah

aynı gruplar eski rejimin hâlâ güçlü olan unsurlarıyla uzlaşmak zorundaydılar. İki durumun siyah ve beyaz diye ayrılamayacağı açıktır. Sömürgelerde Babılaşmış olanlar bazan eski ekli meydana getiren adelerin oğullarıyken sömürge olmayan ülkelerle geleneksel yönetici gruplar sayıları gittikçe artan, yabancı ülkelerde tecrübe görmüş ve Batı oku ve Üniversitelerinde okumuş kimselerdir. Bunlar çoğunlukla çocuklarına Batı eğitimi verecek ve helki onları yüksek tahsillerini tamamlamak için yabancı ülkelere gönderebilecek kadar varlıklı kimselerdir. Batı'nın prestiji bu fırsatı elden kaçırmalarını sağlamaktadır. Tayland'ın krallık ailesi ve aristokratları, İran ve Arap ülkelerinin ileri gelen aileleri, bir çok Afrika kabile başkanları ve daha düşük statüde olan sayısız diğerleri Batı ile temasın çocuklarının terlemede önemli olduğunu anlamışlardır.

Batı dışındaki bütün ülkelerde Batı'yı görenlerin özgürlük, demokrasi, eşitlik ve şu ya da bu şekilde Marxizm ile aşılmasını tehlikeli gören var olduğu açıktır. Fakat bu aşılmağa karşı tutum sömürge olmayan ve sömürge olan ülkelerde çok değişik olacaktır. Bağımsız ülkelerde yerleşmiş hüküm unsurları eski düzenin devamından kazançlı çıkacaklardır; sömürgelerde iktidar ve kârın büyük bir kısmı yabancıların elinde kalmaktadır. Üstelik, ilkinde, hiç değişme doğrudan doğruya emperyalist saldırı konusunda, yönetici grupların meşruluğuna halel gelmemektedir; sömürge yönetimini olduğu yerlerde ise, eski meşruluk sistemi bozulmaktadır. Kısa, bağımsızlığı korumuş olan ülkelerde tutuculuk ağır basarken sömürgeleşen ya da ihtilale yöne kolayca alınmaktadır. Sömürgelerde iktidar ve imtiyaz isteyenler de, emperyalizmi takbih eden idealistler de özgürlük ve demokrasi gibi "tehlikeli fikirler" e müttelikleri gözüyle bakmaktadırlar. Diğer yandan, bağımsız ülkelerin yönetici grupları entellektüel bakımdan özgürlük ve demokrasinin nihai doğerme unsurları bile bunları kendilerini verlerinde tutan toplum düzenine tehlike olarak görecektir. Dış ülkelere eğitim için gönderilen Afgan öğrencilerin döndüklerinde hükümet ügüleri tarafından çağırılarak "öğrendiklerini unalmaları gerektiğinin ve artık kendilerinin yakından izleneceklerinin" ilhar edildiği ileri sürülmektedir.

mah'ın kaçırdığı iddirdir. Bankolo Timothy İonu Nkrumah'ın bir yandan halkın için modernleştirme, diğer yandan seçkinleri küçültme çabasına bağlanmaktadır. Kwame Nkrumah, London, Allen ve Unwin, 1962, s. 118. Ayrıca bak: Apter, *The Gold Coast in Transition*, s. 296.

(3) Arthur Donner, "The Russian Move in Afghanistan," *The Reporter*, C. XIV, No. 7 (Nisan 1956), s. 31.

Sömürgelerde baştaki bir kaç yabancıya karşı halkın desteğini arınmak durumunun mantıklı bir sonucudur; bağımsız ülkelerde ise halkın yönelen milliyetçi bir çağrı bütün merkezi yönetici bir kaç kişinin başına vukma tehlikesini barındırmaktadır. Kartların çok değişik bir şekilde istil edildiği yerlerde tepkinin aynı olmasını beklemek insan tabiatından çok fazla şeyler beklemek demektir.

Böylece, sömürgelerdeki milliyetçi hareketler daha demokratik-ken sömürgeciliğin özel baskısı altında kalmayan ülkelerde aristokratik meclislerin nedeni anlaşılmaktadır. Sömürge yönetimi geleneksel toplumlarda statünün siyasal etkisini öldürürse emperyalist kuvvetler karşı koyacak olanlar hem yeni tip bir meşrutluk, hem siyasal iktidar için yeni bir zemin yaratmak zorundadırlar. Sömürge yöneticilerine yapılan saldırıların en önemlisi yönettikleri halktan seçilmedikleri ya da onları temsil etmedikleri iddiası olduğuna göre, milliyetçiler halkı dayanmak zorundadırlar. Milliyetçiler sömürge yöneticilerinin üstünde yer almak isteklerinin meşru temennisi halk yığınlarının temsilci olabilmekte buluyor ve idealleri gerçekleştirmek için desteklerini kazanmakta eminde, sonunda önüne geçilmez bir siyasal güç oluyor.

Fakat yığınların desteğini kazanma gerekliliği sömürgelerdeki milliyetçi hareketlerin ilk devletlerinde her zaman iyi anlaşılmalıdır. Aslında, bu hareket ilk başında daha çok bir küüp, bir tartışma derneği ve pek suya, sabuna ilakunmayan bir siyasal parti ya da baskı grubunun bazı özelliklerini birleştiren örgütlerin kurulmasıyla başlamaktadır. Bu örgütlerin ileri gelenleri de içinde hukukçu-ru bol ve Batı'da özel değerler ve faziletler gören Batı'da okunmuş ilk nesilden kişiler olmaktadır. Bir avuç seçkin kişiler olduklarından geri kalan daha az ayrıcalıklı yurttaşlarına oranla daha yakın oldukları vabacı unsurlarla işbirliğine meylederler. Halk yığınları uzak durur ve geleceğin hakını olduklarını kabul ederler. Fakat bevar esenleriyle olan münasebetlerinde sömürgelerde kaçınılmaz bir sonuç olarak aşağılık duygusundan kurtulamazlar. Sömürge düzenini milliyetçiler yarattıysa değıştirmek amacıyla demagogik çağrularla siyasal güç toplamak ve halkın duygusunu kamçulamak verne sömürge yönetimine ortak olacak korumlu kişiler olduklarını göstererek okiler ve anayasacı görünürler.

1917'de Birmanya'da Birmanya milliyetçiliğinin öncüsü olan Buddhist Gençlik Derneği'nin yıllık toplantısında başkan İngiliz yönetiminin İsydalarına işaret ederek İsyaya durdukça durmasını dilemişti.

İngilizce konuşuyor ve Batı hayat tarzını beğeniyor. Yaratıcılarımızın hizmet etmeyi bir ayrıcalık ve şeref olarak kabul ediyor. Bu centilmenlik!

Altın Kıyasa'nın ilk belli başlı siyasi önderlerinden İngiltere'de eğitim görmüş bir hukukçu olan Caseley Hayford'un konuşmaları bu noktayı çok iyi aydınlatmaktadır. 1920'de İngiliz Hattı Afrika'nın Ulusal Kongresinde temsilci olarak Londra'da bir toplantıda yaptığı bir konuşmaya Kongre'nin Batı Afrika'nın Britanya İmparatorluğu ile münasebetlerini olduğu gibi korumasını destekleyen bir kararın okunmasıyla başladı. Kongre'ye katılanların herşeyi anayasa çerçevesinde yapmak isteyen "sorumlu insanlar" olduğunu söyledi. "Harbarlıktan gelen ilkel insanlar olduğumuzu söylemenin doğru olmayacağı" nı protestolu bir dille belirttik "kendi memleketimizi yönetme hususunda sorumlu makamdan biraz serbeslik" diledi.

Bu tip insanların akide iddialar ve ilkesi yoluyla ileri sürdükleri isteklerine hatırı sayılır tepki gösterilmemesi onları ya da haleflerini ikinci devreye, yani İmparatorluğa karşı koyacak halk partileri ya da hareketleri yaratma çabasına itmektedir. Önceleri korktukları ya da burun kıvrıdıkları ve çok ötede bir ülkü olarak gördükleri demokratik kendi derlemeleri için siyasi bir gereklilik olmakla ve toplumun kendi değişikliğe arkadaşan gelen baskı artmaktadır. Toplumun hareketlilik şehirlerdeki bu ufak çitlen aşağı orta sınıfa, yeni ortaya çıkmakta olan proletaryaya ve nihayet taşradaki köylüye itmektedir. Oy hakkı genişledikçe ya da evrensellettikçe halkın bütünlüne çağrı kaçınılmaz olmakta ve ulaştırmanın gelişmesi halka birbirine yaklaşmakta ve onlara imneyi ve onları örgütlemeyi kolaylaştırmaktadır.

Hindistan'da hem Kongre, hem de Müslüman Cemiyeti partileri ilk zamanlarında mevcut düzene bağlılığı protesto eden ve sakin, şehirliere dayanan siyasi hareketi temsil ediyorlardı. Birinci Cihan Savaşının sonlarına kadar ilkinin de halk yığınlarına doğru ünerali bir şekilde yönelimlenmişlerdi. 1914'den önce Endonezya'da Boedi Oetowo

(4) Nang Mung, *History of the Family of Kallera*, Amsterdam, Djambatan, Ltd., 1950, s. 81. Yazar Birmanya milliyetçilik akımının yirminci yüzyıldan ilki başında "daha çok nazik, sakin ve dikkatli bir takım kibar kişiler için olduğunu ve önderlerden çoğunun İngiltere'de eğitim görmüş ve İngiliz müesseselerine büyük hayranlık duyan hukukçularla bir çok bol vakitleri bulunan iş adamları ve gazeteciler" olduğunu ilave etmektedir.

(5) Hayford'un konuşmalarının metni için bak: Magnus J. Romson, *West African Leadership*, Ilfracombe, Devon, Arthur H. Stockwell, Ly., s. 37-41.

halk eğitimi ve ekonomik ilerlemeğe kendini vermiş ve Hollandalılardan çok Çinli'lere cepbe alan Sarikat İslâm da ancak daha sonra ciddi siyasal faaliyetler haline gelen aşağı, yukarı aynı hareketleri temsil etmiştir. Altın Kıyısı'nda 1897'de kurulan Yerlilerin Haklarını Koruma Derneği, İkinci Çhan Savaşından sonra ortaya çıkan Batı Afrika Ulusal Kongresi, hatta 1947'de kurulan ve çok kısa bir süre sonra Kwame Nkrumah tarafından değiştirilen Birleşmiş Altın Kıyısı Kongresinde de aynı şey görülür 1920'lerde "Nijerya milliyetçiliğinin habası" sayılan Herbert Macaulay'ın oynadığı rolün aksine, 1930'larda onun yerine geçen Azikiwe'nin faaliyeti Nijerya'da benzer bir gelişmeyi göstermektedir. Milliyetçi hareketi halka mâletmek ve güçlendirmek için daha sonraki çabalara karşılık, bir yazar İkinci Çhan Savaşından önce Afrika Batı Kıyısının milliyetçiliğini Lagos, Accra, Freetown ve Dakar'da eğitim görmüş olan ufakık bir amirliğin kendi aralarında bir vakit geçirme" olarak tanımlıyor: "Milliyetçi gelişmede sömürge sisteminin dayandığı seçkioler kavramından uzaklaşarak demokratik mücadeleyi radikal bir şekilde kabullenmeğe doğru doğru Batı'da yetişmiş bir avuç aydın sayıca fazlasıyla kendilerine olan güvenleri arttıkça, işçi ileri gelenleri ve diğerleri bunlara katıldıkça ve tutuk, sorumlu bir milliyetçiliğin sökmeyeceğini gün geçtikçe anladıkça mümkün olmaktadır. Kenya'da Tom Mboya'nın ve Gine'de Sékou Touré'nin işçi önderleri olarak yükselmeleri bu yeni kopuların özelliğidir.

Güvenilir bir kehanette bulunabilmek için eldeki kanıtlar çok olsa da Asya ve Afrika ülkelerindeki genel eğilim önderlerle halk arasındaki boşluğun devamla olarak kapandığı yönündedir. Siyasal zemin hem halkın siyasal ilerlemeye biraz payları olması, hem de daha az Batı kültürünü almış ve Batı'ya uymuş olan önderlerin sahneye çıkmaları anlamında genişlemektedir. Örneğin, Hindistan'da sayıca istatün fakat daha az eğitim görmüş olan aşağı sınıflar ortaya

16) James S. Coleman, "Nationalism in Tropical Africa," *American Political Science Review*, C. XLVIII, No. 2 (Haziran 1954), s. 408. Daha sonraki devre için aynı yazarın terk Thomas Hodgkin'in teklifinde gösterilmiştir. "Koloniyal Halk Partileri'nin İktisadi İhtisaları Rousseau ve Tom Paine'dir, Birleşik Altın Kıyısı Konvansiyonluları ise Locke ve Burke'dir." Enkole Timothy, Kwame Nkrumah, s. 69. Afrika'da siyasi partilerin zayıflık konusunda daha fazla bilgi için bak: Coleman, "The Emergence of African Political Parties," *Africa Today*, Ser. C. Gray Haines, s. 225-250 ve Hodgkin, *Nationalism in Colonial Africa*, s. 129-168; Coleman'ın *Nigeria, Background to Nationalism* adlı kitabı, Nijerya'ya atarak okunabilir.

çıkıkça yukarı sınıfların siyasal etkisi azalmaktadır. Aynı sınıfların, İrlandalı, İtalyan, Polonyalı ve benzeri gibi göçmen ulusların yöneten Anglo-Saxon sınıflarını bir kenara iterek bir çok Amerikan şehirlerinde pöblükada ağır basmaları gibi, siyasal denetimi ellerine aldıkları söyleniyor. Daha önce başka altında tutulmuş olan uluslar bir çok başka ülkelerde de ortaya çıkmaktadır. Bundan sonraki yıllarda siyasal hayatın hem yüzü, hem özü büyük ölçüde değişecektir. Fakat bu değişikliğin, belki bir çeşit plebisit anlamı hariç, demokrasinin etkili bir şekilde yayılması demek olacağına güvenilemez. Hâlâ geniş ölçüde cahil ve siyasal anlamda tecrübesiz olan halk yığınlarının rolü tamamen endokrine olduktan sonra "evet" deme hakkını almaktan pek ileri gidemeyebilir. Edward Atiyah'ya göre, daha ilerlemiş olan Arap devletlerinin siyasal gelişimi "askeri diktatörlüğün yardımıyla topal ve düşe-kalka yürüten bir demokrasi çizgisi olmuştur." Bir çok yeni devletlerdeki gelişmeler halk yığınları hareketi geldikçe demokrasinin onları çekip çevirememesinin yalnız Arap memleketlerine münhasır kalmadığı anlaşılmaktadır.

Sömürgelelerdeki milliyetçi hareketlerin demokratik yönünü geliştiren unsurlardan biri olarak emperyalist devletlerin kendilerinin demokratik geleneklere sahip olmalarını ve sömürgelelerde demokratik müesseseleri taklit etmiş olmalarını yukarıda söylemiştik. Bu düşünceye aynı sonucu veren ve sömürgeçiliğin başka ve esas itibarıyla ters bir yönünü temsil eden bir nokta eklenmelidir. O da şudur ki, son yıllara kadar, sömürgeleler genellikle iktidarı elden bırakmak istememişler ve, gelişme ve modernleşme vaziresi dışında, sömürgelelerdeki siyasal yapıya demokratik yöntemlerin girmesi kadar hiç bir şey durumlarını bu kadar ciddi olarak sarımsamışlar. Halkın kendi yönetiminde önemli bir payı olacağı bir defa kabul edilince vabane yönetici ile yönettiği toplum arasında derinleşecek bir ayrılık baş göstermiş demektir.

Sömürge yöneticisi için hiç de hoş olmayan bir yorum şekli onun meşru ya da meşru olmayan yollarla iktidarı elinden bırakmamağa gayret edeceğidir. Aynı şekilde gerçekçi bir yorum da yapacak bir iş olduğunun inandığı ve halkın temsilcileri olduğunu iddia eden insanlarla iktidarı paylaşmanın bu görevin yerine getirilmesini engelleyeceğidir. Yerine getirilecek görevin bir kısmı demokratik yönetimi

(7) Bu karşılaştırma için Lloyd L. ve Suzanne H. Rudolph'a Hindistan hakkında yaptığımız bir tahyimatımızdan diğer örnekler çıkarın.

(8) The Arabs, Harmondsworth, Middlesex, Penguin Books Ltd., 1955, s. 239

gerçekleştirmekse bu görülmüş olduğunda anlamazdır. O zaman, halk danışma ve halk temsilcilerinin seçilmesi görevini yerine getirilmesinin tâ kendisidir. Fakat bu hedefe uygulama alanında son yıllara kadar başlı kalınmamıştır. Bunun kabul edildiği yerlerde bile, kendilerini henüz yönetemeyen bir toplumu üstten yönetme çabalarının zarar göreceğini düşünen sömürge yöneticileri bu sifre pek yanılmamışlardır. Filipinler demokratikleşmece bu işkiye bağımsızlık verileceğine dair Amerikalıların sözü olmasına rağmen, bağımsızlık verme zamanı gelince bazı Amerikalı işgiller kendi yorumlarına göre Filipinlilerin ihtiyaçlarını karşılayarak sistemin denetimini Filipinlilere teslim etmekte tereddüt ettiler. Kendine neyi nasıl yapması gerektiğini anlatan halk dinleyen bürokrat enderdir. Bu bakımdan, sömürgelelerdeki bürokrasi halkın daha az denetimi altında olması ve kendini akıl ve tecrübe bakımından yönetliği halktan üstün sayması açısından diğer bürokrasilerden farklıdır.

Sömürgelelerdeki yönetici bazı durumlarda programını daha geniş çevrelere yayabileceği ve halkın neyi ve isteklerini öğrenebileceği temsilî organın varlığından yararlanacağını kabul ederse de böyle bir organın bazı rahatsız edici fikirleri olabilir; bu organ bu fikirleri gerçekleştirecek yetkilere de sahip olunca bu rahatsızlık daha da belirli olmaktadır. Bir kabile başkanı ya da bir rıza kandırılabilir, ikna edilebilir ya da kabule zorlanabilir; seçilmiş bir kurulu ise yukturulan yönetmek uşağı, yukarı imkânsızdır. Üstelik, sömürge hükümeti talimatını anavatanından alır; sömürgele demokratik müesseselere yer vermekle kendini hiç birine hakim olmadığı iki afeş arasında bulur. Sömürgeledeki yönetici, ya iktidar hirsandan ya da görevini aşgari müdahale ile etkili bir şekilde yapmak isteğinden, hem anavatanından bağımsız olmak, hem de yerli politikacıları ve onların hareketlerinin çoğunu kızandıkları halk tarafından seçilmiş organları terkederek halkı yararlı olanları onlardan daha iyi bildiği kanısına vardığı için halk kendi sesine konuşmaya başladığı takdirde işler bozulur. Çok defa olduğu gibi, seçilmiş sözcüleri sömürgeci görevlinin hiç güvenmediği biri olurmuş, bu daha da doğru çıkmaktadır. İngilizlerin tâvintlerindeki vazeleşmiş seçilmiş Yasama Kurullarını uyguladıkça farkına vardıkları gibi, sömürge yöneticilerinin güvenilir çalışma arkadaşları olarak seçecekleri halkın serbestçe seçeceği kimseler değildir. Sömürge hükümetinin milliyetçi kazanabilirlerse, onları iktidardan uzak tutmak hem güç, hem de tehlikeli olmaktadır. Sömürgeci temsil ettiği

demokratik inancının bir dereceye kadar esiri olduğu halde bunun somut uygulanmasını genellikle daha ileri bir tarife tebir etmiştir.

Özellikle son yıllarda emperyalist devletler bürokratik otokrazi uyguladıkları ithamından kurtulmak için demokratik müesseseleri getirme yolunda epeyi çay yaptılar da daha üpik davranış sömürge yöneticilerinin hükümetin işlerini yürütmek için iktidarı ellerinde tutmaları gerektiğidir. Buna dayanarak, İngilizlerin İleri sördükleri gibi, Taç Sömürgelerinde hâkim olma ile yönetme sorumluluğu arasında bir bağ kurubması gerekirse yetkilerin çoğunun elde tutulmasına dair önceki İngiliz tutumu sağlam bir mantığa dayanmaktadır. Seçilme ilkesi bir defa kabul edilince iş çabucak ve bir daha geriye dönlmez bir şekilde kendi kendini yönetim ve bağımsızlığa kadar gitmektedir. Yeni anayasa düzeninin arasında, burasında bazı tedbirler alınabilirse de çoğunluğun iradesi kendini kabul edilmiş yollarla gösterince bunların etkisi olmayacaktır. İngiliz tecrübesi vali ve diğer sömürge yöneticilerinin olağanüstü yetkilerinin aklâde koşullar altında pek kullanılmadığını göstermiştir; kriz anlarında bile bunlara ciddi siyasal ve anayasa çıkmazları pahasına baş vurulabilir. 1953'de İngiliz Günyanı'nda anayasa alanında geriye dönüş hem kendi kendini yönetme hedefine varıldıktan sonra şartnamaların tekrar konabileceğini, hem de ödenmesi gereken statü yüksekliğini göstermektedir. 1921'de tekrar iktidara gelen Cumhuriyetçilerin Başkan Wilson ve Genel Vali Harrison'un Filipinler'e verdikleri tâvizleri geri alma çabaları siyasal çıkmazlar serisine sebep olmuş ve hükümeti yalnız Filipinlerin yönetmelerine doğru olan gidişi bir kaç yıl İleriye atmıştır. İngiliz parlamento sisteminden farklı olarak, Amerikan Anayasasındaki kuvvetler ayrımı sistemi tayı edilen yürütme organıyla seçilen yasama organı arasındaki çatışmaya daha hoşgörülükle bakmaktadır, fakat aynı hükümet içinde yetkilerin bütünüyle ayrı kaynaklardan olan iki kuşağı, aşağı, yukarı eşit seviyedeki makamlar arasında hiçbir yerde uzun süren bir çatışma olmaz. Okinawa'da Amerika Birleşik Devletleri büyük bir askeri besün otokratik yola temin edilecek ihtiyaçlarıyla bir bakıma demokratik seçimlere dayanan siyasal sistemi bağdaştırıncaya kadar aklı karayı seçti.

Halkın seçilmiş temsilcilerinin iradesine karşı gelmek halkın egemenliğini amaç edinen ana çağdaş düşünceye aykırıdır. Milliyetçinin stratejisi bu egemenliği halk adına ortaya atmak olduğundan çok defa sömürge makamlarının stratejisi de bunun aktif ve resmî bir şekilde ortaya dökülmesini önleyecek şekilde hareket etmektedir.

Genellikle her sömürge yönetiminde tutumu kararlaştırılan ve yürüten memurlar hiyerarşik vardır. Emsal itibarıyla, otoriter bir sistemde iktidar yukarıdan aşağıya iner ve aşağıdan gelir. Aşağılarda ve belki de ortalarda memurlukları daha çok yerli halk doldururken da bunlar ve en üstteki yabancılar meşrûluklarını ülkenin halkından değil, sorumlu oldukları emperyalist hükümetin otoritesinden almaktadırlar. Tecrübe yerli memurların sömürge hükümetine ya da memuriyete sadık kaldıklarını ve dış görünümlüyle yabancı üstleriyle işbirliği yaptıklarını ya da hiç değilse siyasi tarafızıklarını koruduklarını gösteriyor. 1923'de Filipinler'de Amerikan müdahalesinin gene azamiye çıkması söz konusu olunca Genel Vali Wood'a karşı Kabinenin bey Filipini üyesi istifa etmişti. Uç-buçuk yıl işleri başında kalan ve siyasi mücadeleye katılmayan devamlı yönetici kadrosuyla Filipinler'i yöneten Wood "hükümet görevlerinin hiç birinde geri kalmadan kendine dâşeni yapmıştır" demiştir.

Yerli memurlar da eğitim ve yetiştirme itibarıyla çok defa milliyetçi hareket içinde yürütmesi gereken ciisten insanlara da genel eğilimleri bunları uzak durmak ve buna yabancı memurlar gibi şüpheli bakmaktır. Memuriyetlerinde en başarılı olanlar sömürge sistemini en fazla kabul edenler ya da hoş görür davrananlardır. Yaptıkları hizmetin değerine inanırlar ve ilk eklen yönetim tecrübesi olup iktidarı almağa kalkışanlara yukarıdan bakarlar. Bütün bürokratlar ve yabancı memurlarla görüldüğü gibi, halkın kendi ihtiyaçlarını bilme ve kendini yönetme yeteneğine pek güvenleri yoktur. Tabii, bunun sonucu olarak da milliyetçiler yerli memurlara şüpheli gözle bakıyorlar

Sömürge sisteminin dolaylı yönetim esasının otordüğü yerlerle durum ek zorluklarla ayındır. Aynı düşünce burada da hâkimdir: yapılacak bir iş vardır ve sömürge yöneticisi bu görevi yerine getirmek istemektedir. Dolaylı yönetim olan yerlerde, bu, statüsü resmen tanınmış olan ve şu ya da bu şekilde sistemin içine katılması gereken geleneksel otoriteler yoluyla ya da onların müverri etrafında gerçekleştirilmelidir. Afrika'da dolaylı yönetimin geçmişine bakılırsa Avrupalıların kabile başkanlarına yerli geleneklerden daha fazla statü verdikleri görülür. Bunun bir nedeni beyaz adamın Avrupa'daki tecrübesinden faydalanarak asalet kavramları getirmiş olmandır, fakat bu, kabile başkanlarıyla işbirliği yapmak zorunda olan Avrupalı memurların ihtiyaçlarına da uydu. İhtiyaçlar, kurui-

lar ve halk desteği işleri yürütmek için elverişsiz ve belki de engel çıkarıcı bir araçtı; kabile başkanının merkezde toplanmış yetkisi ise kullanılmağa daha elverişliydi ve belirli bir kabile başkanı uyuzması davrandığı takdirde, yerine daha munis bir halef bulunabilirdi.

Kabile başkanı da bir sürü şeyleri göz önünde tuttu. İlk başında onun için en önemli gerçek başına bir sömürge hükümetinin dikildiği ve beyazların kendi işlerine karıştıklarıydı. Bu ana değişikliğe zamanla alıştıktan sonra telâfi edecek bazı şeyler huldı. Asıl yetkileri hilyük ölçüde başkanların eline geçtiyse de yetkileri resmi alanda çok defa genişliyor, ülkeye hâkim olan emperyalist rejim tarafından işin görültüsü ve asaleti korunmağa başlanıyor ve yünü-şük ve etküli olduka onu yerinden ötmek isteyen rakiplerine karşı korumuyordu. İktidarda kalması halkına istediğini vermesine değil, sömürgeci efendilerine yararlanmağa bağlıydı.¹⁰

Batı'da eğilim görmüşler de dahil olmak üzere, toplumdaki yeni unsurların yükselmesiyle hem kabile başkanlarının, hem de sömürge yetkililerinin durumu tehlikeye düşmeğe başladı. Bu yeni gruplar başkanların sarcaını tamamlamış bir güç olduğı noktasından hareket ederek, hem sömürge hiyerarşisini ele geçirmek, hem de seçilmiş kurullar yoluyla başkanı yetkisini kısmak ve bir süre sonra da elinden almak istedikler.¹¹ Böylelikle yalnız demokrasıye hizmet edilmekle kalmayıp onların istediğı demokrasinin onların iktidar haklarını

(10) Alın Kaynada Watson Komisyonu raporunda şunları yazmıştır: "Tatmin edilmemiş bir halkın mutlak ayrıcalıklarının gerektirebildiği şüphe de ve bir hükümetin denetimi altında iyi hazırlanmış bir kanun haline sokulması bizzatlı elidil bir işbu kaynağıdır. Bir şel hükümet politikasını kabul eder ve devletlere halkı tarafından tutulması bile hükümetin desteğini kazandığına dair görüldüleri sürülmektedir." *Report of the Commission of Inquiry*, London, H.M.S.O., 1918, Colonial No. 231, s. 3. Alın Kayın Yazama Meclisinde 1927 Yerk İhtika Yönetimi Yönetmeliği üzerindeki tartışmalar bu şüphe aydınlatıcı niteliktedir. Bir şel tarafından teklif eddip diğer şeller ve hükümet tarafından sarcaınla şüpheci, "teklif bir demokrasik monarşik yönetim sisteminin otokratik bir yönetim sistemi haline gelişini engellemek için, halkın geleneksel dayanaklarına yolattığı işin" maddiyin uğramıştı. Bu ve benzeri ilgili belgeleri Amon Nkomo'nun yayınlaması olan doktora tesinden aldan: "Indirect Rule and Government in Gold Coast Colony, 1830-1915," Harvard University, 1950.

(11) Hubert Deschamps, Fransız Afrikasında, sükkak seviyelerde seçilmiş kurulların seçimin ve meclisler sayısını sağladığı konusundadır. Bu iddianın kuvvetli seçme hakkının şelilerde ileri sarcaın yazması olduğu, daha geniş bir seçme hakkının işe kabiles başkanlarının aralarında büyük ifkasi bulunan külliyü işine almalarına dayandırır. *L'Essai Politique Africain*, Paris, Presso Universitaires de France, 1952, s. 99.

leşim edeceğine inanıyorlardı. Bu üçü durumda başkanlar ve sömürge yöneticilerinin sık, sık yenilere karşı dayanışma göstermelerini medenîni anılmak kolaydır. Tabii, başkanlar böyle bir dayanışmaya girişmekle halkın önderleri olmaktan çıkıp sömürgecilerin ajanları durumuna düştükleri idhamına sık, sık uğruyorlar ve her yerde, özellikle Fransızların girdikleri yerlerde, gerçekten de, bu duruma düşüyorlardı. Kabile başkanına ekmeğine yağ sürenin sömürgeciler olduğunu anlaması için kurnas olması gerekmez. Gerçekten, daha sonra, Hintli prenslerin İngilizlerin kanatlarının altına sığınması gibi, kabile başkanlığı müessesesinin yaşamasını bile ona bozuyor.

Bu münasebet hem kabile başkanları, hem sömürge yöneticilerini olumsuz yöne itiyordu. Bu, kabile başkanı için, beyaz işverenlere işçi bulmak ve daha genellikle kişi ve müesseseciler olarak karar verme yetkilerinden vazgeçme gibi sorunlarda belki de kendi halkının zararını yabancılara boyun eğmek oluyordu. Sömürgeci için de, bu, değişikliğe taraftar olanların hiç kazandığı bir sırada toplumun genel unsurlarıyla ittifak yapma eğiliminde olduğu anlamına geliyordu. Tuhaf bir şekilde, bu topluma getirilen yabancı bir ihtilâl şöyle, böyle ajanın olan sömürge yöneticisi eski düzeni güçlendirmek için kabile başkanı ve etrafındakiyle birleşiyordu. Dolaylı yönetim dogmasının çıkarıcı olan bazıları için zamanı gittikçe geçen geleneksel bir toplum bir hedef oluyordu. Tabii, sömürgecilerin seçilmiş kurullar ve diğer modern yollarla geleneksel toplumu değiştirecekleri ya da eski düzeni değiştirme ve getirme isteklerini karşılayamayacak güçte olduğu yerlerde durumun başka olduğunu gösterecek bir çok örnekler vardır. Son yıllarda İngilizler "güçleri azalan başkanları desteklemekten vazgeçerek yükselmeye başlayan Afrika orta sınıfı ve yeni aydınları tutmak gibi gerçekçi bir karara"¹ varmışlardır. Fakat yeni çıkanlara karşı başkanlarla birleşmiş bir cephe kurarak statükoyu koruma eğilimi her zaman var olmuştur. Durumun böyle olduğu yerlerde demokrasi, reform ve ilerleme gibi sloganlar millî yetkilerin malı olmuyordu.

Bu sorunlar sadece ne dolaylı yönetimin temsilcisi kavramlarının çıktığı tropik Afrika ile ilgilidir, ne de İngilizlerin uygulamasında yerli otoritelerin faaliyetine inhisar eden bölgesel yönetimle sınırlıdır. Cinilere karşı İngiliz ve Malayalıları destekleyen Malaya Sultanları, Hollanda sömürgeci Hind sularınının nasibleri ve diğer

yerli ileri gelenleri, ve Hind prensleri aynı amaçlar uğruna kullandılar ve kendilerini aynı durumda bulmuşlardır. Tunus ve Fas'da olaylar ügün sonuçlar yaratmış ve istibdatçı Müslüman hükümdarlar demokrasiyi savunurken demokrat Fransa'nın otokratik krallığı desteklediği ithamları ortaya çıkmıştır. Kuzey Afrika'da durum diğer yerlerdeki gelişmeyi izlemiştir. Lyautey'in Fas'daki siyasi ve toplumsal binyeyi koruyarak iş görme hüceği bir yasa, Fransız yöneticiler alternatif iktidar merkezleri olabilecek seçilmiş meclisler kurmaktansa her ülkede tek bir hükümdar yoluyla ya da onun adına yönetmeyi daha uygun buldular. Milliyetçi tehlikeye karşı hükümdarların asalet haldarını koruma gerekçesiyle demokratik müesseseleri inkâr bu hükümdarların da onaylanmak zorunda kaldıkları bir şey oldu. Himaye altında olan iki devletle Fransız yöneticileriyle orada yaşayan Avrupalı topluluklar arasındaki yakın bağ gözönünde tutulunca ilkinin aktından ciddi olarak geçireceği tek demokrasi tipi Avrupalıların aahında ağır basacağı bir şey olabilir, fakat bu siyasal bakımdan geçerli olmayan ve himaye altında bir ülke kavramına uymayan bir çift-egemenliktir. Sonuç olarak, demokrasi sloganını Fransız rejimine muhalif olanların ellerine geçmiştir. Fakat, burada, hükümdarlar da yabancı koruyucularından uzaklaşmışlardır. Sultanlar ve Beyler —bu işe şüphesiz kendileri de şaşırmışlardır— Fransız üstünlüğü yerine ulusun egemenliğini getirecek demokratik hareketlerin savunucusu ve sembolü olmuşlardır. Bir Fransız yazarının dediği gibi:

Fas'da demokratik bir devlet inancına aykırı olarak krallık ve teokratik hükümleri savunurken bu ülkelere mirasçı olanlar bütün geleneklerine karşı gelerek demokratik müesseseleri tutmada ısraklılar.¹⁴

(13) Fas için bu durum İttihâd Partisinin Genel Sekreterliğine ve hatta bir süre için de yeni başbakanlığına kayıymış Fas'ın ilk Dış İşleri Bakanlığını yapmış olan Ahmed Holsine) tarafından ifade edilmiştir: "Fas halkı, İdî egemenliği gereklilerinin uygulanması ve ülkelerinde örgütlük, eşitlik ve demokrasi ilkelere ulaşmanın bir rejimin tesis edilmesini ümidini taşımaktadır. Halk, başmusa egemen ulusalarda olduğu gibi, aha, düşünce, toplantı ve faaliyet özgürlüğünü arzulamaktadır. Diğer bir deyişle, bu halk daha serel ve hayalietli bir hayat tarzını kuvvetle istemektedir." "Morocco Plans for Independence," Foreign Affairs, C. XXXIV, No. 3 (Nisan 1956), s. 483. Demokrasinin "serel ve hayalietli bir hayat tarzı" ile aralık bir tutulmaması şükate değer.

(14) Hüssette, Les Parties politiques marocaines, s. 28. Kasım 1952'de tutuk seçilmele yerel-beynel iddonumü dolayısıyla söylediği bir nutukta, Fas Holsine

Neo-Destour, İstiklâl ve diğer Kuzey Afrika partilerinde demokrasîlik inanışların derinliği, canlılığı ve dayanma gücü hakkında şüpheler deri sürülebilirse de demokrasiyi temsilde tekelleri olduğu şüphesi götürmez. Fas'da Franco'nun El Glaoui gibi bir gericiyi bir narsistali müttefik edinmesi sürüklediği tutumunun fevî sonuçlarını ortaya koymaktadır.

denmişti ki: "Bir eşitlik ve demokrasi çağında yapıldığını gördüğün kimse bilmece-meraklılıkla beklerse Tunuslu hükümet sistemi hepimiz olmaların olgunluk dereceleri-nde ve kapasitelerinin karakteristik bir işareti olmuştur. Memeleketimiz Arayışa nispetenime dayanarak ile krallıkla yönetmek istiyoruz. Bu ilkeye bağlılığımızı istilen di-ğince de öngörüldüğü, hatâ olarak bilindiği için söylüyoruz." Tunus'ta bu konuya ilişkin gelişmeler için bak. Julien, L'Afrique du Nord en Marche, s. 210, 250 vd.

SÖMÜRGE OLMAYAN ÜLKELERDE MİLLİYETÇİLİK VE DEMOKRASİ

Gördüğümüz gibi, sömürge sahnesi öyle yerleştirilmiştir ki ortaya yeni çıkan önderler, bundan doğan demokratik müesseseler için ömürlü olan bile, faaliyetlerini bir yığına dayandırmaya zorlanırlar. Buna benzer ve sömürge olmayan ülkelerde güçlü baskılar aykırı yönde işlemiştir: eski rejimden arta kalıp bugün de faydalanmakta olanların ya da onlar gibilerin halk yığınlarını harekete devetmeleri kendi boyunlarını ileriye uzatmaktır. Kullanmak isteyen için milliyetçiliğin demokratik yanları vardı, fakat sömürgeci-likten yakayı kurtaran ülkelerde güçlü ve ayrıcalıklı önderler bulunması mümkün olduğu kadar göz önünde tutulmamağa çalışmışlardır.

Tabii, modern demokratik akımlar Batı sömürgesi olmuş ülkeleri içine alırken diğerlerine de hiç dokunmamış sayılmazlar. Her iki tip ülke de, kendine göre, aynı rahatsız edici hareketin bir çoğu tarafından etkilenmiş ve her ikisinde de ekonomik ve diğer çeşitlilikler demokratik yönde eğilimleri olan milliyetçi unsurları ortaya çıkarmıştır. Bağımsızlığını korumuş olan ülkelere Batı etkisi daha az olmakla birlikte, sömürgelerde olduğu gibi buradaki önderler de demokrasinin bütün dünyadaki prestijinin ağırlığını duymuşlardır. Halkın iktidara pek az katıldığı yerlerde bile eski tip bir otokrasî çok defa demokratik müesseselerin dış görünüşüne bürünür; ve, sömürgelerdeki milliyetçiler gibi, yabancî müdahalesini engellemek ya da uluslararası prestij kazanmak için bir dereceye kadar halk desteği kazanmayı siyasal açıdan yararlı bulmuşlardır.

Fransız İhtilâli ulusu silâhli olarak Avrupa'da öne sürdüğünden beri demokratik olmayan toplumlar acı bir çıkmazda karşılaşmışlardır. O zaman Avrupa krallıkları ve aristokrasileri, özellikle çok ulusal Habsburg İmparatorluğu için çıkamaz Fransa'ya karşı savaşta hem halkın desteğini kazanmak, hem de yetki ve ayrıcalık tekelini elde tutmaktı. Daha sonraki bir-buçuk yüzyıl içinde bir çok ülkelerde yönetici gruplar ihtilâlin bedelini ödemediği demokratik ve

milliyetçi ihtilallerin gücünü ortaya çıkarma sorunuyla karşı karşıya kalmıştır.

Japonya ve Çin

İki çıkmaz çözmek için çaba gösteren uluslar arasında en ilginç Japonya'dır. Avrupa dışındaki halklar arasında endüstrileşmeye aynıdaki başarıları ve modern milliyetçi çağa geçişleri açısından Japonya tektir. Japon ileri gelenleri imkânsız gibi görünen bir şeyi hiç düşünmemiş bir şekilde başarmışlardır: demokratik değişimleri destekleyen hareketleri ortaya çıkaran ihtilalleri yukardan uygulamış fakat halkı disiplin içinde tutmuşlardır.

Japonya Batı'nın baskısıyla çevrelenmiş olup Batı'ya kendi içine imkân olmayan ve iktidardaki seçkinlerin bu saldırı karşısında savunulmak için milliyetçi semboller ve sloganlara döndüğü ülkelere ideal bir örneklerdir. Fakat Japonya bu semboller ve sloganların çok daha ilerisine geçti: Japon ulusu iktidardakilerin tutum ve amaçlarını destekleyecek şekilde harekete geçirildi - hatta bu destek onları yıkıma götürdü.

Sömürgelerdeki durumun aksine, Japonya'nın Batılılaşması yabancılara müstesnasızın doğurduğu tipik Batı eğitimi görmüş *intelligentsia* ya da orta sınıfa bağlanamaz. Eski Japon toplumu kendi kendine aşağı, yukarı aynı unsurları doğuruyorsa da, Japonya'da *intelligentsia* ve orta sınıf yeni çağın yaratıcıları değil, onun ortaya çıkarılıncıydı. Sınırlı bir çevre Batı ile temasa gelmiş olmasın rağmen Tokugawa döneminin kapalı derebeylik toplumunu ülkeyi yeni bir yola sürüklemek için açılan yabancı hareketler ve fikirler yeteri kadar sarmamıştı. Perry'nin ortaya çıkışından önce Japonya'da yer alan değişiklikler aslında kendi başına uygunuz bir gelişmeye tepki olup Japon sistemi içinde biraz değişik toplumsal münasebetlerden ibaretti. Emperyalist tehlikeye karşı gereken savunmayı yapmak için aşağı sınırları ve tüccarlar gibi gruplar yeni bir önem kazanmıştı, bunlar Batı'nın daha önceki müdahalesiyle anlaşılabilecek olaylar değildi. Ulusal ihtilalle öncüllük edenler zaten Batılılaşmış olan unsurlar değil, fakat barbarların ancak kendi silâhlarıyla atılabileceklerine inanmış, eski Japon toplumundan çıkma insanlardı. Tokugawa döneminin son yıllarında kriz büyüdükçe yetenekli kişiler yetişmesi Japonya için yararlı olmuştu. 1868'den onyımlı yıl sonra Meiji Restorasyonu ve Japonya'nın modern dünyaya girişini sağlayan aşağı sınırları Montesquieu, Rousseau, John Stuart Mill ve Herbert Spencer gibi belki başlı Batılı düşünürlerden büyük

Şekilde faydalanarak Batılılaşmayı savundu. Japonya'nın çerçevesi içinde ön safa geçen bu önderler kendi ülkelerinde milliyetçi ihtilaller yapan Asya'nın diğer bölgelerindeki Batılılaşmış *intelligentsia*'ya benzerler. Japonların sömürge olmayan diğer ülkelerde kendilerine benzeyenleri geçmelerinin nedeni ana sorunları kavramış olmaları ve işi çabucuk ve açık bir şekilde sonuçlandırarak kadar azimli olmalarıydı. On-dokuzuncu yüzyıl ortasında Japonya'daki toplumsal manzaranın aynı sorunlarla karşılaşmış olan diğer ülkelerden önemli şekillerde farklı olduğunu daha sonraki yazarlar ayrıntılı olarak ortaya koydular, fakat o zamanlar herhalde yirminci yüzyıl Avrupasına uzanan köprü olarak daha az önemli görünüyordu.

Tokugawa şerhi gelenlerinin yerine gelen Meiji oligarşisi, Batı'nın güçlü karşısında Çin'in zayıf kalışından dersler alarak, geçmişin çoğunu koruyan fakat çabucuk değişen bir dünyanın ihtiyaçlarına büyük ölçüde uyan bir Japonya yarattı. Japon halkı ulusal geleneği ve ulusa karşı üstün bir görev duygusuna bağlanmıştı da, militan bir ultra-milliyetçilik değilse bile demokratik milliyetçiliğin patlamaya uygun potansiyeline gora vuruluyordu. Yeni Japonya'da, İmparator en üstün sembol olarak kabul edilerek ulus üstün bir yere yükseltilmişti, fakat bu değişiklik yukarıdan gelmiş ve ulusal yönetim yukarıda bir ağır insanın elinde kalmıştı¹.

1868 İmparatorluk Yemini, yeni hükümetin ülkelerini ortaya atarken, bir meclisin kurulacağına dair söz vermek ve kamu tartışması üstünde durmakta demokratik bir yöne marifet etmiş de, hakim oligarşinin, üyelerinin çoğu Batı liberalizminin ülkeleriyle gerçekten ilgilendikleri hâlde, iktidarını halkla paylaşmaya hazır olmadıkları anlaşılıyordu. İktidardakiler tarafından gizlice hazırlanan ve 1947'ye kadar değişmeyip İmparatorun bir lütfu gibi yayınlanan 1869 Anayasası yürütme organına meclisin halk tarafından seçilen kanadından daha fazla yetki tanıyordu. Hugh Borton'un dediği gibi, anayasa "mınsal bir çelişme yaratmıştı - bir tarafta parlamenter bir hükümet şekli, diğer tarafta da otokratik denetleri olan İmparator ve müşavirleri."- Batı'dan alınan bir çok şeyle devlet, ekonomi

(1) E. Herbert Norman, *Japan's Emergence as a Modern State*, New York, Institute of Pacific Relations, 1940, s. 102.

(2) *Japan's Modern Century*, New York, Roland Press Co., 1955, s. 201. Norman bu Anayasadan hayretah bir örnekleri İleri içinde sözde demokrasinin ve milliyetçiliğin serüvenine bir uyarı olarak kaldığını söylemektedir s. 185. Borton'un etraf yaptığı siyasal çelişme Japonların kendi Anayasalarını imarken öncek olarak aldıkları Bismarck Almanyanın Anayasasında da bulunabilir.

ve genellikle toplum değişirken yığınlar tam demokratik ifadelerini bulabilmek için harekete geçirilmemişlerdi. Siyasal partiler bile halk yığınlarının katılması yönünde pek bir şey yapmadı ve demokrasi yokunda verdikleri vaatleri yerine getirmediler. İlk başlarda, partili-
ğin üstünde yer alan "İstiklal kabine" ilkesi partileri zayıflattı ve da-
ha sonra partilerin kurduğu kabineler zamanında da oligarşi ve bü-
rokrasinin kötü tutumları bunların etkilerini azalttı. İktidarın başın-
da kalınlar için iktidara katılmak yalnız iktidardakilerle anlaşma
yoluyla mümkündür.

Fakat hem çok önemli olan ulusal birliği korumak, hem de yük-
selen halkçı kuvvetleri belirli yönere ilmek için yönetici seçkinlerin
halk yığınlarıyla şu ya da bu şekilde uzlaşmaları gerekiyordu. Robert
A. Scalapino, Japonya'da demokrasiyle ilgili olarak yaptığı çalışma-
da, çiftçi ve askerler doğan ve ülke Japon gelenekçiliğinden gelen
sembollerin etkilediği milliyetçiliğin yönetici grup yararcasına halkı el-
de tutmağa yarayan bir araç olduğunu ileri sürüyor. Demokrasinin
yerini halkın vâsisi olan seçkinler almış ve halkın yerinin mistik bir
Japon yönetimi ve hayat tarzı içinde olduğunu öğreten bir eğitim
sistemi düzenlenmiştir.¹

Yeni Japonya'nın ortaya çıkardığı bazı unsurlarla takviye edil-
en hüküm oligarşi içinde de sık, sık ciddi tartışmalar yer alıyordu,
fakat eski devlet adamları, askerler, bürokrasi, endüstri erbâbı ve
halkta çok defa parti ileri gelenleri gibi namlı çatışmalar geniş halk yı-
ğınlarına büyük ölçüde inmeyi ya hiç denemiyolardı ya da nadiren
deniyorlardı. İmparatorun egemen iradesinde mistik bir şekilde sem-
bolleşen ulusun iradesinin yol gösteren bir önder olduğu söyleniyor-
sa da bu iradenin muhtevasını somut olarak şekillendiren yönetici
çevrelerdi. Meşrûluğun yukarıdan aşağıya inmesi ve halk desteğine
dayanmaması sistemin ordu olarak kalıyordu. 1932'de önceki yıllarda
liberal demokrasiye doğru atılan şüpheli adımlar aşırı milliyetçilik
ve militarizmin çıkışıyla ortadan kalktı - bu gelişme Avrupa'daki Fa-
şist-Nazi hamkasının bir kopyası olmamakla birlikte benzeriydi. 1945
yenilgin ve Amerikan işgali demokratik tecrübe kazanma bir dahi-
netti. Bu kazanıma ne derece geniş açılacağı ve daima açık durup dur-
mayacağı hâlâ belli değildir. MncArthur'un etkisiyle yapılan ana-
yasaya göre, İmparator egemenliğini kaybederek birinci maddede
"muhtevanın egemenliğe sahip olan halkın iradesinden aldığı" belirtil-

(1) Democracy and the Party Movement in Pre-war Japan, Berkeley ve Los
Angeles, University of California Press, 1952, s. 300.

di, fakat çok geçmeden bazı Japonlar tarihten gelen bu geleneğin bozulmasını protesto ettiler.

Komşu Çin'de milliyetçiliğin gelişmesi Japonya'dakinden çok daha farklı oldu. Japonya kendine özgü bir yolla sömürge olmayan ülkeler için bir örnek teşkil ederken Çin sömürge örneğine yaklaşmaktadır. Japon milliyetçiliği daha çok dıştan gelen Batı tehlikesine bir tepki iken, sömürge ülkelerinde olduğu gibi, Batı, Çin'e milliyetçiliğin ortaya çıkışından önce girmiştir. Sonuç olarak, Japonya'daki milliyetçi önderler eski rejime yakın olan unsurlar içinden çıkarken Çin milliyetçiliğinin kaleci yeni Batılılaşmış orta sınıf ve öğrencilerdi. Fakat Çin milliyetçileri gerçekte okunmuş varlıklardan olup eski yönetici sınıfı ügüli olduklarından bu çelişmeli nokta gereğinden fazla önemsenmemelidir. Japonya'da ise Meiji Restorasyonu'ndan önce iktidarda çok az payı olan aşağı sınıftaki eski düzenin bazı yollarına karşı gerçekten isyan hâlindeydi. Bazı liberal akımların da katışmasına rağmen, Japon milliyetçiliği daha çok otoriter ve elitistti; Çin, sömürge stiline uyarak, ikilüel demokratik bir sınırağa yöneldi.

Gelişimdeki bu büyük farklılaşmanın nedenleri üstüne sâk, sâk eğilindi ve tam bir cevap mümkün değilse bile, ortaya bazı önemli noktalar çıktı. Böyle bir araştırmanın başlangıç noktası herhalde yüzyılları içine alan uygarlığı kendi kendine yeterli bir dünya merkezi olarak gören uçsuz-bucaksız ve pek birleşmemiş bir Çin imparatorluğu ile dış etkilerle etkilenmiş olan ve bütün yeryüzündeki halklar arasında ancak bir halk topluluğunun farkına varan küçük ve birleşmiş Japonya arasındaki ana farktır. Bu çelişmeden hareket ederken ulusun ulusa karşı kurşına kaldığı bir çağda hayalin başlıca gerçeklerini kabul etmeğe yönelme Japonlar için Çinlilerden çok daha kolay bir ruh ve entellektüel işi; Çinlilerin aynı duruma gelmeleri için binlerce yıla yarattığı *Weltanschauung* duygusunu değiştirmek gerekiyordu.

Konuyu daha sınırlı tutup on-dokuzuncu yüzyılda her iki ülkenin özel koşullarını göz önünde tutarak Çin milliyetçiliğinin tipik sömürgeleere yakınlığını anlatabiliriz. İlk ve en açık özellik Çin'e "yarı-sömürge" denebileceği, fakat aynı geyin Japonya için söylenemeyeceğidir. On-dokuzuncu yüzyılın yarısından bu yana Çin günlük sömürge uçurumunun yanına yanaşmıştır. Bu, Çin'in durumunu özellikle himaye altında ve dolaylı yönetim tipinde bir sömürgecilik başta olmak üzere, sömürge bölgelerindeki durumla yaklaştırır.

Japonya'da taht ulusal düzenlemenin merkezî sembolü ola-

rak kullanılabilecek bir yerli hanedan tarafından işgâl edilmeden aynı şeyin Çin'deki yabancı Mançu hanedanı için aşılenememesi önemlidir. Mançu rejimi Çin'in modern dünyaya girişini engellerken Japon imparatoru Japonya'yı modernleştirmek isteyen kuvvetlerin merkezini oluyordu. Benimacediği eski ve girift Çin kültürüne dayanarak hem ülkeyi yabancı emperyalist müdahalesine karşı korumak isteyenler, hem de işte devamlı başkaldırma tehditleri altındayken emperyalistlikle anlaşmazlıklar yaparak sonuçları yokları olan illel bir oyun oynuyordu. Daha yeni ortaya çıkmış bir ulusun desteğini arama yeteneği ve isteginden uzak olduğu için meydana çıkan halk hareketleri ile işbirliği yapmayı tehlikeli buldukları için mevcut düzene yabancı yabancılara ester, istemez sokuldu. Ulusal kalkınma düşüncelerine Mançuların maşa diye kullandıkları ve "Konfüçyüs ortodoksluğunu kışançlıkla koruyan" okunmuş bürokrasi de eklenmelidir. Bu resmi bünyenin, kendini borçlu hissettiği geleneksel sınav sistemi de dahil olmak üzere, eski düzene işten yakınlığı, onu reformcular ve milliyetçilerden ayırdı.

Japonya'da eski seçkinlerin Tokugawa devrinde iktidarın dışına da kalmış olan aşağı tabakası hükümeti ele geçirmek ve dağılma ya da yabancı işgâl tehlikelerini ortadan kaldırmak için hemce ve başarılı olarak işe girişti. Çin'de hükümet yabancı müdahalenin getirdiği değişiklikleri engellemeye çalışmada iltihâl kaçınılmasız bir duruma getirdi. Batı'ya kapıları kapatamayarak, hattâ 1895'de Japonya önünde yenilgiye uğrayarak Çin toplumunun gittikçe dışardan çıkmasını engellemeli. Bir kurtuluş yolu varsa, başka yerde aranacaklı. Sömürgelerde olduğu gibi, Çin'de de emperyalizm ortaya yeni gruplar surmekle kendi kendisini düzeltiyordu. Eski düzenden düşmüştü, yenisini Batı'nın iktidar kaynaklarını bilenler kurmalıydılar; ve sömürgelerde olduğu gibi, hem megruluk, hem alyasal güçleri büyük ölçüde hastan gelmeliydi. Janoların aksine, Çinlilerin ulusal tepkilerinin geç kalması ve on-dokuzuncu yüzyılın son zamanları ile yirminci yüzyılın başında ortaya çıkması gerçeği

14) Norman, *Japan's Emergence as a Modern State*, s. 30. William W. Lockwood Japon yulak sivilizeteki bazı unsurları yeni deyimler istememle ritik etmiş. Japonya'yı modern dünyaya sokarken, Çaplar, bir bütün halinde on-dokuzuncu yüzyıl "art" geçirdiler. Böylece, 1895'de Japonya'daki gibi daha az girişken ve daha az olmasın Çin iktidar satılı Japonya'da, ve daha önce de Avrupa'da, emperyalist kapitalizminin verilemesiyle bu kadar sosyal rol oynayan devletle ilişkisinde bir tür zamanı başarı olmuştur. "Japan's Response to the West: the Contrast with China." *World Politics*, C. IX, No. 1 (Ekin 1956), s. 46.

Çinlilerin durumunu daha güçleştirdi. Barış andlaşmasında Batılıların Japonya'ya taviz vermelerine karşılık 4 Mayıs 1949 başkaldırmasına kadar Çin milliyetçiliği halk yığınlarını harekete getirmede.

İlk başlarda reformcuların bir çoğu mevcut rejim içinde değişiklik yapılabilirliğinden ümitliydi, fakat bu grup bile halkın bu gelişme için şu ya da bu şekilde sokulması gerektiğine inanıyordu. Böylece, Batı'nın siyasal sistemlerini inceleyen Wang K'ang-mei demokrasinin ulusu halkın bir sorunu durumuna sokacağını ve bu çok unsurların sahneye çıkmasıyla İmparatorun yabancıya karşı gelecek kadar güçleneceğini söylüyordu:

Genellikle, İmparatorluğun gücü bir tek kişiden geliyorsa zayıftır. - Milyonlarca halktan geliyororsa kuvvetlidir - Bütün hükümetin halkı bir tek amaçta bir araya getirse ulusun ruhu birleşmiş olur, yoksa bölünmüştür *

Aynı şekilde, 1898 Reform Hareketiyle ilgili bulunan ve daha etkili bir yazar olan Liang Çi-ş'ao Avrupa'nın yükselmesi ve dünyanın ilerlemesinin nedenini "her yerde yaygın ulusal duygunun ortaya çıkması ve büyümesi" nde buluyor ve Çin'in dört-yüz milyon halkının fazilet, akıl ve gücüyle yabancıların karşısına çıkmasını istiyordu

1898'de Yüz Gün Reformu'nun başarısızlığı mevcut milliyetçiler gerçeğinde hareket eden ve ulusal reformculuğun, sonuçlarında ilk milliyetçilerin durumunda olduğu gibi, Çin'de de pek bir anlam taşımayacağını gösterdi. Sun Yat-sen'le bağlanan bundan sonraki dönem, Cumhuriyetin ilanı dahil olmak üzere, eski düzenle karşı üstünlük bir dönüşümü kapsıyordu. Hiç değilse prensip olarak ulusa bir bütün olarak daha bağlı kalınıyor ve önderler ulus adına hareket ediyorlardı, fakat gerçekte iktidar için ulusal mücadele edenler işleyen bir demokratik sistemin kurulmasından çok karşılıklı rekabete ilgililer.

Sun Yat-sen'in eklektik ve bazen çelişkeli siyasal felsefesinde demokrasi milliyetçilik ve halkın üç ana ilkesinden biri olan halk rahatlığı ile birleşiyordu, fakat onun demokrasi anlayışının kendine ge-

(5) Su-yu Tsang ve John K. Fairbank. *China's Response to the West*, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1954, s. 163 Liang Çi-ş'ao'nun eserindeki fikri aynı kaynaktan ss. 221-222 alınmıştır Şuna da değinmek yerinde olur ki komünistlere göre Mançu Hanedanının son günlerinde Liang demokratik devrimin amaçsız oluyordu. Su Sheng, *Imperialism and Chinese Politics*, Peking, Foreign Language Press, 1955, s. 220.

gü özellikleri yok değildi. Çin geleneğinde bazı demokratik unsurlar bulunmakla birlikte, iddiası ondan çok Çin'in demokrasiyi kabul etmekte yalnız Batı'nın uyusal geleneğini izlemek —ve onu geliştirmek— ile kalmayıp otokrazi yoluyla teokrasiden demokrasiye geçen sünya akımına da ayak uyduracağı önermesine dayanıyordu. Demokrasiyi istemeyenin başlıca nedeni Çin ulusunu emperyalizme karşı mücadelelerinde birleştirici ve güçlendirici bir araç olduğuna inanmasıydı. O olduğundan milliyetçilik onun için görüldüğünden daha önemli bir şeydi. Demokrasinin kişiye daha geniş özgürlük tanımasında bir araç olduğu düşüncesini bir tarafa bırakarak Çin'in halkı örgütlenmiş bir bütün olarak özgürlük kazandırması gerektiği üstünde durdu. Bütün dünyanın emri ve sömürgeci haline gelen ve birbirine bağlantısız kum taneleri gibi duran Çin ulusu alle ve klan grupları esaslı üzerine birleştirilmeliydi. "Çin'e özgürlüğünü vermek istiyorsak —aralıksız tek bir bünye halinde birleşmeliyiz; devletimizle sağlam bir birliğe oturmak için ihtilâli metodları kullanmalıyız" diyordu.

Sun demokrasinin bireysel değil bir tarafa bıraktıktan başka demokrasiyi insanların eşitliği değil, yetenekle eşitsizlik üstüne oturttü. Onun insanlık anlayışına göre, yalnız bir kaç kişi yaratma ya da yaratma yeteneğine sahiptir, daha çok sayıda insanlar bunu anlayabilir ve yaratmaları isteyebilirler, fakat halk yalnız kendine söylenilmi yapar. Buna insanlığın her zamanki özelliği olarak kabullenmesine üsveten yüzyıllarca insanlığın yönetiminde kalan Çin halkı da lâbi bir davranış izliyordu. Çin halkını cumhuriyet rejiminde verdiği egemenliği uygulayacak noktaya getirmek amacıyla halkı Batı demokrasisinin zararlı yönlerinden koruyacak algınlığa erdirmek için ihtilâli seçkinlerin uyusal önderliğinde geçen bir döbemi gerekli görüyordu. Bu elitist davranış ve Çin'i demokratik yönde tekrar kurmak için yapılan ilk girişimlerin kötü örgütlenmesinden doğan başarısızlık, süphesiz Moskova'dan gelen yeni düşünceleri dinlemeyi ve Kuomintang'ın Bolşevik örneğine uygun bir şekilde yürütülmesini kolaylaştırıyordu.

Ondan sonraki yıllarda, çeşitli kaynaklar Çin'in demokratik yola gireceğini söyledi, durdu. Çin'in demokratik modern bir devlet ol-

(6) Sun Yat-sen, Sun Wen Chü I, s. 214. Aynadaki MÖel aynı kaynaktan alınmıştır. Sözcük sırasıyla ilgili olarak aynı yazarın şu kitabına bak: The Cult of Dr. Sun, çev. Wei Yang, Shanghai, the Independent Weekly, 1931. Sun'un demokrasist görüşü hakkındaki ihtilâli bir açıklama için Paul Myron Anthony Linger, The Political Doctrines of Sun Yat-sen, Baltimore, the Johns Hopkins Press, 1937.

masına ramak kaldı deniliyor, fakat bu, bir türlü gerçekleşmiyordu. Batı'da gelişen demokrasinin gereklerini Çin'de olmadığını söyleyen C. P. Fitzgerald "Batı'nın Çin'de yaşarmasını beklediği demokrasi ve onunla birlikte gelen herşeyin gözden düşüğü ve bir yana atıldığı" 1914-1925 yıllarının savaş lordları yönetimine çok önem veriyor. 1925'ten sonra bile, es'ures söylenen demokratik rejime rağmen, İleri gelen çevrelerde iktidarı gerçekten halka teslim etmek isteği azalmış ve demokratik tecrübe yoksulluğunun yanıbaşında savaş lordları, komünistler ve otordler bir tek-parti hükümetinin kurulmasını isteyen yabanc emperyalistlerin baskısı belirdi. Çiang Kaişek yönetiminde rejim dış görünümlü parlamentor olmanana rağmen, iktidarı halka devretmek gibi ihtilâlet bir davranıştan uzak olan Çiang halk çızmeden yukarı çıkmayacağı Konfucyean bir toplumsal sistemin istikrarını savundu. Etrafındaki bir çok insanlar için yetki, ayrıcalık ve varlıklarının korunması Çin halkına siyasal hayattan payına düşeni gerçekten almasından daha önemli bir amaç oluyordu.* Çiang ve Kuomintang, yönetimlerini gittikçe tutucu ve varlıklı sınıflara dayandırırken komünistler halka döndüler ve onların anlayış şekliyle bir Yeni Demokrasi nihayet başarıya ulaştı.

Japonya sömürgecilikten geçmemiş bir ülkenin iç dinamiklerine örnek olurken, Çin de İleri sürülen diğer öbermelere örnek teşkil ediyor. Çin sömürgeciliğın bazı yönlerine sahne olduğundan, yeni tip bir müteğabbis sınıfı ve eski düzende emperyalist devletlere karşı yapılan saldırının öncüsü olan Bolşulmuş aydınlar ve onların hücum kit'aları durumunu gelen proletarya başta olmak üzere, sömürgeciliğın bazı sonuçları da kendiliğinden doğdu. Sömürgelelerdeki milliyetçilerin yaptığı gibi, yeryüzündeki yeni akımlara ayak uydurarak ve eski rejime karşı gelerek demokratik bir milliyetçilik adına hareket ettiler ve bir dereceye kadar halk desteği aradılar. Fakat Çin'de Batı yönetiminin etkisi altında yepyeni esaslar kurmaları yerine eskıyl beğenmeyen kadere yarı-sömürgecilik söz konusu olduğundan, demokratik unsurları iktidarı alanlar yararına kullanan, yarı-demokratik bir milliyetçilik doğdu. Bunlar sömürge olmayan ülke-

(7) Revolution in China, London, the Crown Press, 1932, s. 44. Çin'de demokratik öğelerin eksikliği hakkındaki inceleme için bak s. 25 vd.

(8) Çiang'ın Çin'in eski devletlerine dönüşünü istediği onun China's Destiny (New York, the Macmillan Company, 1917) adlı kitabından anlaşılmalıdır. Bu kitabın oldukça azın bir kısmını için bak; Mary C Wright, "From Revolution to Restoration: the Transformation of Kuomintang Ideology," The Far Eastern Quarterly, C XIV, No. 4 (Ağustos 1955), s. 515-522.

ların eski düzenden kalanlar gibi aynı mevkilere geçmeğe ve aynı davranışlarda bulunmağa başladılar. Sömürgeleşmenin ilk dönemi tamamlanmamış olmasına rağmen akım doğal eğilimini izlemiş veulusun sözcüsü olarak iktidar ve mecvuluk kazanmış olanlar halka yapılacak bir çağrının kendileri için yararlı olmayacak ihtisallere yol açacağını düşünerek böyle bir çağrıdan kaçınmışlardır. Bu durum ne-şin sırasında Çin'de Amerikan Dış İşleri Bakanlığı memurlarının rapo-rlarında görülmektedir. John Stewart Service 20 Haziran 1914 tarihli raporunda güllükçe büyüyen kriz karşısında Kuomintang'ın bütün Çin toplumuyla birleşirici ve ilerici bir kuvvet olmadığını söy-leyordu

İçte Kuomintang ileri gidenlerin iktidarlarını devam ettirme le-geği bütün diğer derincederi sımsıkıdır. Savaş gerekliliği tahta otu-ramazdır - Ekonomik bakımdan, Kuomintang tarza toprak işleri, milliyetler, hükümet bürokrasisinin yüksek kademeleri ve bürokrat-larla yakın bağları olan tüccar bankerler gibi her bir cerevaya da-yanıyordur. Savaş sırasında bu dayanak çöküo.¹⁰

Kuomintang'ın gücünün gittikçe azalmakta oluşuyla ilgili ola-arak yapılan tahminlere karşılık, Dış İşleri Bakanlığı memurları da- diğerleri de komüniallerin halka yaklaştıklarından gittikçe güçlen-diklerini söylüyorlardı.

Orta Doğu

Afrik'in ve önceleri manda altında bulunan Arap devletlerinin bir çeşit sömürgecilik tecrübesinden geçmiş olmalarına rağmen Orta Doğu genellikle demokrasinin gerçeklerini bir parça gerçekleştiren sınıry milliyetçiliğin geliştirdiği sömürge olmayan bölgeler sınıflaması-nın girer. Bu gelişme içindeki ülkelerin sayısı ve çeşitliliği bakıma-ndan bir sıyusal gelişme laboratuvarı olarak hiç bir bölge bu kadar korgün değildi.¹¹ Yeryüzünde Batı emperyalist haksızının tipik kuv-vetleri mevcut düzene karşı durarak ve Müdahalanlığı yeni baştan değertendirilmesine yol açarak Orta Doğu'da da kendini göstermiş- tir. Başka yerde olduğu gibi, burada da bu kuvvetlerden doğan hü-

(10) United States Relations With China, U.S. Department of State Publi- cation 3573 (Ağustos 1919), s. 569-570. C. F. Fitzgerald çevirisi arzıyayınlanmıştır. Kuomintang devletin en gelişmiş ve en sınıfsızlık ihtilali korkusu olduğuna ve hü- kümetin ihtilal köstürme potansiyelinin kendisi düşünülmesine sebep olduğuna söyler." Revolution in China, s. 31.

(11) Bak. Charles Lewis, "Economic and Social Foundations of Democracy in the Middle East," International Affairs, C. XXXII, No. 1 (Ocak 1936), s. 37-42.

yük sonuçlardan biri herkesi kucaktayan bir duygu olarak milliyetçilik oldu.

Eski düzen sarsıntılar geçiriyordu ama bu düzenin ileri gelenleri emperyalizmi aleyhdarı mücadelenin ön safındayken tehlikeli altında olan yetkilerine yapışmakta olağanüstü bir yetenek göstererek çok defa zamanı geçmiş üstünlüklerini koruyabildiler.¹¹¹ Zenginliğin ve ayrıcalığın daha hakça dağıtımını isteyen reformlar yetkilerini ilerleten hâkim gruplar tarafından engelleniyordu. Orta Doğu'da bu türü adımların ilk sonuçları kulupları birleştirmek yemini zenginini daha zengin, fakiri daha fakir yapmak ya da ikisi arasında çelişmeyi daha ağır bir şekilde ortaya koymaktan başka bir şey yapmıyor. Fakat zaman geçtikçe eski düzenden faydalananlar ve yükselen yeni unsurlarla iktidar ve ayrıcalıklı durumlarını paylaşırlar ya da bütünüyle bir kenara atılırlar. Demokrasinin resmî müesseseleri mevcut olmaz ya da bir kenarda bırakılarak halkın siyasi liderler tarafından aldatılması ve bu yönde göz önünde tutulması gerekliliği öncekinden daha fazladır. Yeni ve çok defa diktatör eğilimli rejimler iktidarlara ele almış olmasına rağmen Birleşik Arap Cumhuriyeti ve Irak gibi ülkelerde ve daha sonra İran ve Suudi Arabistan gibi yerlerde yönetici azınlığın hayatta kalabilmesi için halkı arkadan sürüklemesi gün geçtikçe daha gerekli olmaktadır. Mısır'ın gücünü teşkil eden en büyük noktardan biri yalnız Batı emperyalizmine karşı Arap birliğini savunması değil, aşağı sınıfların hayat standartlarını yükseltecek iç reformları da vaad etmesindedir. Böylece, demagoğa üzgü bazı özellikler demokrasiye uzak fakat halk yığınlarını sakinliğe atan bir çağda önem kazanmıştır. Orta Doğu devletleri içinde demokratik müesseseler yalnız İsrail'de istikrarlı ve devamlıdır. Arap dünyası içinde demokratik bir ada gibi duran bu çok özel örnekte en büyük gerçek siyasi yönünün kendi demokratik teorileri sınırlı olmasına rağmen Batı siyasal düşüncesi ve demokrasinin geleneklerini getiren Avrupalı Yahudiler tarafından çizilmesi olmuştur. İsrail'in ileri gelenleri Orta Doğu'daki Yahudi çevrelerinden seçilmiş olsaydı siyasal bünyesi ve tarihi herhalde çok farklı bir yön izlerdi.

Bu bölgede İsrail'in muhtemel rakibi Türkiye'dir. Fakat onun

¹¹¹ Bölgenin Batı etkisine açık, fakat hiç bir zaman tam bir emperge vücutlarına girmediğini söyleyen Banker A. Kuttow "yönelici sınıflar aracılığıyla Batı sınıflarına karşı koymuşlardır" demektir. *Politics and Western Civilization in the Near East*, Princeton, Center of International Studies, Princeton University, 1956, s. 3

demokrasi tecrübesi bekleneni vermemiştir. On-dokuzuncu yüzyılın başında Türk ileri gelenleri Osmanlı toplumunu, hele silâhli kuvvetlerini Avrupa'daki yeni akımlara uydurmak gerekliliğini duydular, fakat ne buna tamamen hazırlıklıydılar, ne de bedelini ödeyecek durumdaydılar. Abdülhamid'in 1876'da kurduğu anayasa rejimi demokratik metodlara geçiş görüntüsü yoluyla diplomatik başarı kazanma çabasının klâsik bir örneği olabilir; 1900'da iktidara gelen Jân Türkler de ondan pek ileriye geçemediler. Yenilgiyi ulusal bir zafer haline sokan Atatürk'ün diktatörlüğü de bir mütalefet ve özgür seçim sistemine meydan vermek için otoriter taraflarını kendiligidenden terketti. Fakat ondan sonra kurulan demokrasinin sadece ara sıra zaferler kazandığını görüyoruz. Diktatörlüğün kendiligidenden bırakılması zaten ender görülen şeylerdendir; demokrasiyi gerçekleştirmek için eline siyasal kudret verilen halkın bunu birdenbire başatabilmesi yeteneği de herhalde daha enderdir.

Orta Doğu'nun diğer bölgelerinde kısa süren ve dağınık bazı başarılarla rağmen demokrasi tecrübesinin geçmişi pek limit verici değildir. Suudi Arabistan, Yemen ve daha küçük bazı Arap eyaletlerinde demokrasiye bir yaklaşıma bile olmamıştır, genellikle demokrasiye geçiş demokratik müesseseler yönünden bir eğilimi de getirmişse de toplumları demokrasiye ulaştırmamıştır. 1932 yılında Müslüman dünyasını anlatan H. A. R. Gibb "siyasal oluşumun bugünkü öneminde parlamenter hükümet tam ulus olmanın duy sembolü olarak kabul edilmektedir" diye ileri sürüyordu. Ondan sonraki yıllar-

112) George Lenczowski Orta Doğu devletlerini üç sınıflı ayırır: atarık toplumlar —Suudi Arabistan, Yemen ve Afganistan, modernleşmiş toplumlar—Türkiye ve Irak ve diğerlerini köşe alınmış iki sınıftaki toplumlar. Bu üçüncü sınıf toplumlar şerh olarak "siyasal düzenleri merkezi devleti yönetimleri zayıf ve iç politikaları karmaşık" olarak değeriştirilmiştir. "Political Institutions," World-Center, der., Ruth Senda Arabian, New York, Harper, 1956, s. 112-172.

113) Whittier Adams, der., H. A. R. Gibb, London, V. Gollancz Ltd., 1932, s. 277. Yazın junları ekler: "İslam devletlerinin çoğundaki temsili sistemlerle karşılaştırmalı görüşmelerin uygulanması bu ilâhî düzenin azaltılması. Milliyetçilik teorisi olduğu gibi bir tarafa hürriyetin ve ulusal egemenlik teorisi bunun yerine alınmıştır." Bu tutumun faydalı bir şekilde sonuçlandırılması, Batı siyasal müesseseleri Orta Doğu'da iç ihtiyaçlardan olduğu kadar, çok defa dış politik ve savunma nedenlerinden ötürü de uygulanmakta olduğundan, belirli siyasal sistemlere bağlı bir hürriyetlikten doğduğunu İleri süren Dankwart A. Rustow'un tebliğinde rastlanır. Demokratik kurumlar, böylece ancak ihtiyaç duyulduğu zaman benimsenmişlerdir. "Türkiye'de Kemal Atatürk, İran'da Şah Rza Pahlavi Avrupa'da diktatörlük adeta bir moda haline geldiği zaman diktatörlüklerini uygulamışlardır." "Politics and Westernization in the Near East," s. 12-14.

daki olaylar bu kabolün parlamenter hükümetin aşgari bir inkıraf, işleyiş ve halk katılımıyla faaliyette bulunabilmesi için gerekli koşulları yaratmaktan uzak olduğunu şüphe edilmeyecek bir şekilde ortaya koydu.

Yirmi yıl sonra Pierre Rondot bir çeyrek yüzyıl önce Orta Doğu herşeyden fazla parlamentolar kurulmasını istediği halde,

Bütün, aşığı, yukarı herşeyde parlamentolara sınırlı çevirmektedir. Bir zamanlar Doğu'daki milliyetçi hareketler parlamenter rejimleri halkın duygularını yaratma ve etken araç ve halleleri arac-bilecekleri en arzu edilmiş siyasal başarı olarak kabul ediyenlerdi. Bunun böyle değil. Bir kurulus siyasalının arzusu ve başarıları gözetilerek bir yana, çoğu bunu aldama bir olay, hatırı bir yanlışlık olarak görmektedir.¹¹

diye yazıyordu.

Parlamentar müesseselerin başarısızlığı ulaşmasından faydalananlar arasında ona son darbeyi de vuran silahlı siyasi parti olarak tanımlanan askerler vardır. Sivil kuvvetler değişikliklere ayak duramadıkları zaman askerler kesin olarak milliyetçi etme ihtimallerinin mümkün olduğu Türkiye ve Irak'da ortaya çıktı; bu imkânları egemenliğini kazanıp modern tipte ordular kuran Arap devletleri daha da fazla kullandılar. Edward Atiyah'ın 1930'ların ortasında askeri iktidara geçen Arap devletlerinden ilki olan Irak'da parlamentarizmin zayıflayışı hakkında söyledikleri daha sonra Mısır ve Suriye gibi başka yerlerde ve gene Irak'da yer alan olaylar hakkında da genellikle ileri sürülebilir. Onun görüşüyle ordunun doldurduğu siyasal boşluğu yaratan ana unsurlar eğitim görmüş bir seçmenlik yokluğu, uzun bir parlamenter geleneğin bulunmaması, iktidar için çatışan politikacıların oyunları ve demokrasinin bir türü düzeltmediği toplumsal sorunların gittikçe büyümesiydi.¹²

İhtilâller ya da askeri darbeler yapan subayların amaçlarını ahlâksızlık ve köllü yönetime son vermek ve toplumsal ve ekonomik reformlar getirmek olarak ilân etmelerinin bir nedeni Orta Doğu'da askeri güce daha ilk başında ihtiyaç duyulması ve ordunun modern yöntemlerle geliştirilen ilk müessesesi oluşuydu. Böylece, subaylar—Atiyah Arap ülkelerinde bunların orta sınıfları geldiğini yazıyor—tutuculuğun kalası değil. Batılılaşmanın diğer yönlerinin ekabileceği kanallar oldular. Bir yazarın dediği gibi, bugünün koşulları altında

(11) "Parliamentary Regimes in the Middle East." *Middle Eastern Affairs*, C. IV, No. 8-9 (Ağustos-Eylül 1953), s. 257.

(12) *The Arabs*, s. 118-119.

Orta Doğu'da "ordu toplumsal demokrasi getirebilecek ve halkın isteklerine terahim olan tek araçtır."¹¹⁶

Orta Doğu'da değişmeyen bir ana siyasal kavram şudur: toprak ağaları, askerler, politikacılar ya da reformcular olsun, yönetim bulunduğu dağıl, bir azınlığın elindedir. Lord Cromer diyor ki: "Dahil olan despotik yönetim fikrinin yerini kendiliğinden çok daha girift olan düzenli özgürlük kavramını bırakmasını bir an bile düşünemeyiz."¹¹⁷ İktidara gelmek isteyen yeni unsurlar toprak ağalarına ve yetkilileri kendi kötü çıkarlarına kullanılmak isteyenlere karşı başkaldırısalardına rağmen, halkın kendi kendini yönetmesi inancını katıncılar olarak hazır görünüyorlar. Fellahlar ve diğer aşağı sınıf unsurları iyi ve bazı şeylere hak kazanmış fakirler olarak romantik bir şekilde tanımlanır ve en son amaç demokrasi ilkesi olarak gösterilirse de seçkinlerin bu yığınların başında durmaları bu amaca erişecek gerekli yol olarak kabul edilir. İşte bu noktalardan hareket ederek bazı gözlemciler komünizmin mevcut düzenden uzaklaşan fakat Batı'nın liberal demokrasisinde yeterli bir çekicilik görmeyen bir sürü Orta Doğu insanı için yukarıdan yapılan bir ihtilal olmakla büyük bir cazibe taşıyacağını ileri sürüyorlar.

Arap ülkeleri içinde milliyetçilik akımı ve onun demokratik sonuçları en geriye uzanan ülke Mısır'dır. Batı ile daha uzun bir süreçleri yakın bağları olması, İngiliz himayesi altında kalması ve gelişmesinde diğer belirli özellikler yüzünden Mısır'ın tecrübesiz diğer Orta Doğu kardeş devletlerinden bir çok bakımlardan ayrılır, fakat burada sömürge olmayan toplumlara özgü bir çok unsurları da bulmak mümkündür. Mısır'daki halk yığınlarına ulusal kalkınmada ve daha sonra İngiliz emperyalizmine karşı mücadelede aktif olarak kullanma arzusunun yanınışında başkaldırmış bir halkın mevcut düzenden faydalanmalarını emlik ve yetkililerine de müdahale edeceği korkusu yer alıyordu.

116) Jean Vignaux, "The Ideology of the Egyptian Revolution," *The Middle East in Transition*, ed. Walter Z. Laqueur, New York, Praeger, 1952, s. 111. Albert Hourani, "Mısır ve Suriye'deki sosyal hayat, Batı'nın etkisiyle beslenmeden önceki Memluk ve Osmanlı devirlerindeki yaygın düşünce" benzeri. Yeni teoriler "asbaplara, medenî ilâhînin tehniğin öğrenmiş olan üst derecedeki memurlara ve okuması milliyetçilerin dayandır." "The Decline of the West in the Middle East," *International Affairs*, C. XXX, No. 2 (Nisan 1952), s. 120.

117) Charles Issawi, "Economic and Social Foundations of Democracy in the Middle East," *International Affairs*, C. XXXI, No. 1 (Ocak 1955), s. 77.

1866'da İsmail'in danışma meclisini bir kenara bırakarak, ilk önemli demokratik hareket kendi bir fellahtan oğlu olup aşığı rütbeli bir subaylıktan gelerek Mısır ulusunun Mısırlılarla kurulacağı fikrini ilk defa söyleyen Arabî Paşa'nın ortaya çıkışıydı. Onun bazı yetersizlikleri ve gittikçe artan yabancı baskı hareketin çiraf bir sonuca varmasını engellemişse de yeni bir yolun mümkün olduğu ortaya konmuş oluyordu. İngiliz deneti altında çok gevşemiş, fakat çok şey de aynı kalmıştı. Orta sınıf ve milliyetçi partilerin ortaya çıkışıyla çok-yonlu ve çelişik bir siyasî oyun başlamış ve bu oyunda kral ve saray erkânı, büyük toprak ağaları, dış gelen politikacılar, bürokrasi, dinsel mezhepler ve İngilizler girift bir şekilde yer almışlar, fakat bütün bunlar çok defa fellahtan yararına olmamıştı.

1919'da savas baskılarının ve bunun toplumun hemen hemen bütün tabakalarında bıraktığı gerçek rahatsızlıkların sonucu olarak, bir ulusal birlik ve liberal ilerlemenin gerçekleşmekte olduğu hayalini uyandıran ilk halka dayanan başkaldırma yer aldı. Ashında, İngiliz rejiminin ancak kâmen terkettiği eski düzenin yeniden parıldayan imkânlarıyla birleştirilmesi. Çin'de olduğu gibi pek yakın sanılan vaadedilmiş demokratik ilerleme ve özgürlük soyunmuştu. Mısır halkının milliyetçiliğinin savunucusu olarak ortaya çıkan Vaf'dın zamanla varlık ve iktidar çevresine sürüklenmesiyle 1952'de skandallar yaratan Faruk'la birlikle bütün krallık, partiler ve parlamento sistemi gözden düşmüş müesseseler olarak atıldılar. Onlara yerini ordudan ve yenilgiyle biten Filistin savaşından çıkan ve ulusu otoriter bir şekilde koruyacağını ilân eden Devletçiler Kurulu aldı.

Yeni rejimde Albay Gamal AbdülNâsir kısa bir süre içinde en ön safa geçerek bütün Arap dünyasının en büyük sözcüsi olduğunu iddia etti. Eski parti sistemini bir azınlığın gene bir azınlık yararına denetimi olarak lekeleyen Nâsir, amacının ulus için gerçek bir demokrasi olduğunu söylüyordu. Bu amaç uğruna yapılan anayasada "Biz, Mısır halkı"nın Arap ulusunun vazgeçilmez bir unsuru olduğu ilân ediliyor, demokrasi bir cumhuriyet kurulduğu belirtiliyor ve "egemenliğin ulustan doğduğu" açıklanıyordu; fakat ulusun egemen iktidarının uygulanması ülkenin yeni yöneticilerinin elinde kaldı. Rejimin plebisite dayanan özelliği oy kullananların 1959'nun Nâsir'i Mısır Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığına seçtikleri ve yeni anayasayı da onun benzer bir oy-birliği içinde uyguladıkları 23 Haziran 1956 seçimleriyle ortaya kondu.

Nâsır'a göre, Batı'nın Arap dünyasını işgâli, yerine Batı değerlerini koymadan halkın kendi ulusal değerlerine olan güvenini sırsarak son derece yıkıcı bir etki yapmıştır. Siyasal alanda, Batı ülkesindeki demokratik hükümet ahlâksızca bir egoizm ve diktatörlüğün perdesi olmuştur. Arkadaşları ile birlikte bu kötülükleri ortadan kaldıracak ve yerine bir ulusal birlik hükümeti kuracaktır:

Biz emvencuz Mısır'a Sıray'ın ve ahlâksız "papa" sınıfının halkın istisine şakılandığı parlamenter diktatörlük tipinde değil, gerçekten demokratik ve temsilci bir hükümet vermektir. Evelden parlamenter toplumsal düzenlemeleri enaylıca bir organda Berde acı-toriler ve milliyetçileri bir azalağa değil, bütün Mısır'a birleştirileceklerdir."

Yeni rejimin rolünün çift ve karşıt siyasal ve toplumsal ihtiyaçlar içinde olan halkı belirli bir süre için yeni bir özgürlüğe doğru yönlendiren bir koruyuculuk olduğu açıkça söyleniyordu. Halkı belirli bir yola sürmek isteyen fakat oraya buraya dalıp tehlikelere atılan bir kervana benzetiyordu. Yeni rejim kervanın yaşımış ve dağılmış parçalarını bir araya toplayarak onu doğru yola koyduktan sonra artık kendi başına barış ve güvenlik içinde terkedilebilirdi. "Nâsır ilk başlarda iş reformlarıyla anti-emperyalist zaferele karşı ve Mısır'ın emvencılığı altında bir Arap birliğini savunurken ileri aldıklarından bir kısmı buydu. Şimdi talakacak şey demokrasinin plebisit yoluyla merkezileşen bir diktatörden geçerek evvelce söylenen hedefine varıp varmayacağıdır.

Tayland

Sömürge olmayan ülkeler arasında özel olarak ismi geçmesi gereken tek ülke Tayland'dır. Nepal ve Tibet Hindistan ve Komünist Çin'den gelen modern dünyanın etkilerini daha yeni yeni duymaya başladılar. Habesistan ve Afganistan toplumları ya da ulusal istemlerini demokratikleştirme yolunda pek az şey yaptılar. Liberya'daki demokrasi de sadece Amerika Birleşik Devletlerinden gelen zencilere mahustur. Tayland'da yeni aktımlara uyma gelişimi hem eskidir, hem de bir çok yüncülerden ileri gitmiştir. Fakat Tayland hal-

[18] Gamal Abdel Nasser. "The Egyptian Revolution." *Foreign Affairs*, C. XXXIII, No 2 (Ocak 1955), s. 208

[19] *Farzi's Liberation: the Philosophy of the Revolution*, Washington, D.C., Public Affairs Press, 1965, s. 70-71.

kının sadece pasif katılımıyla yukardan kabul ettirilmıştır. Geçen yüzyılın ortalarındaberi müstebit kralların iletmiş oldukları reformların demokrasi ile hiç bir ilgisi yoktur. 1932 ihtilâli bile halk değil, Batı'nın görünümlü ve davranışlarına sahip bir aristokrasinin yapılmıştır. Daha liberal yollara arzular eğilimler görülmesine rağmen ihtilâlin demokrasi gücünü askerlerin gittikçe katkısında buldukları otoriter eğilim yitirdi. Tayland milliyetçiliği gittikçe büyüyen bir akım olmasına rağmen onun öncülleri yukarı sınıflar olmuştur: Tayland halkı ne kendi geleceğini ortaya koymuş, ne de yöneticiler onları ulusun yönetimine katılmağa ciddi bir şekilde davet etmişlerdir. *The Economist*'in dediği gibi :

Tatmin edilmiş sükûnet, gelecekte olarak politikayla uğraşmayan ve iktidarı eline almış olan Siyasetçiler, siyasiyetli Batılıları taklit ederek bir şekilde, demokrasinin kurucu en ulak bir üyesi bile değillerdir. Bugün demokrasiden yararlanacaklarına bunun yukardan kabul ettirileceği aşîdür.

(20) *The Economist*, C CLXXVI, No. 5845 (1 Eylül 1955), s. 779. Tayland'daki durum hakkında oldukça etraflı bilgi için bak. *Representative Government in Southeast Asia*, Cambridge, Mass. Harvard University Press, 1955, s. 169-168

YENİ DEVLETLERDE DEMOKRASİNİN ZAYIFLAMASI

Son bir-büçük yüzyıl içinde yeni doğan bir çok demokrasilerden yalnız bir kaçını yaşandı. Son yıllarda demokrasinin yaşamadığı ülkelerin çoğu Batı'nın eski sömürgeleridir. Bunun nedeni de bunların demokratik tecrübeye yeni girişmiş olmalarıdır. Hepsinin kabul edildiği temsilî demokrasinin nazik mekanizmasının çok geçmeden onların çoğunun ihtiyaç ve yeteneklerine uyduğu anlaşıldı. Demokratik müesseseleri böylece hiç değilse geçici olarak terk etmekle eski sömürgeler bir zayıflık ve istikrarlılık göstermiyor fakat insanlığın daha çok ortak tecrübelerini izliyorlar.

Venezüella'yı kurtaran Simon Bolívar dünyanın gelişmiş gu kehânel dolu sözlerle belirtiyordu:

Özgürlüğü korumanın öncelikli ağırlığına dayanmakın çok daha fazla bir güce gerektirdiği büyük bir gerçektir. Geçmiş ve bugünkü bir çok ulular bu boyunduruğu taşımışlardır, pek azı özgürlüğün muhtemel yararlarından faydalanabilmiş ve hatalarına dönmesi tercih etmişlerdir.

Ve Amerikan kıremindeki halkların yüzyıllardanberi siyasal bir mevcutiyet göstermeden hükümdarlık paalı kaldığını söylerken —"hükümet yönetimiyle ilgili hiç bir şey mevcut değildir"— yeryüzünün diğer bölgelerindeki halkları da anlatmış oluyordu.

Tekrarlanan olay şudur ki halklar demokrasi yoluna ihtilâli bir aşkla sarılırlar, fakat çok geçmeden yollarını kayırır ve otoritar ya da diktatörlük rejimlerine dönerler. Demokrasinin gerçek başarısı Batı Avrupa'da yaşayan ya da oradan doğan bazı halklar-da görülür: İngilizler, İrlandalılar, Belçikalılar ve Hollandalılar, İskandinavlar, İsviçreliiler, ve daha az olarak Fransızlar ve deniz-

(1) C. Northcote Parkinson, *The Evolution of Political Thought*, Boston, Houghton Mifflin Co., s. 233. Buradan sonraki kıtbas için bak: A. C. Wilson, *Der-South American Dictators*, Washington D. C., George Washington University Press, 1937, s. 24.

ağır yerlerde de Amerikalılar ve eski İngiliz Dominyonları. Bu ana istisnalar dışında birbirini izleyen demokratik tecrübe dalgalarının hepsi bütünüyle boğarısızlıkla sonuçlanmıştır. On-dokuzuncu yüzyılda Lâtin Amerika'da Avrupalıların yönetimine karşı olan başkaldırıma en iyisinden güvenilmeyen demokrasiler doğurmuştur. Birinci Cihan Savaşında otokrasilerin yenilmesiyle başlayan ulusların kendi geleceğine hüküm olma hareketi Orta ve Doğu Avrupa'da demokratik müesseselerin ortaya çıkmasını hazırlamış, fakat bir kaç yıl sonra Çekoslovakya tek demokratik ülke olarak ayakta kalmıştı. Yeni siyasi şekilleri deneyen ve sömürge olmıyan Asya ve Afrika ülkeleri içinde sadece Japonya, Çin ve Türkiye ciddi olarak demokrasi safında sayılabilir, fakat bu üçünün hiç biri demokratik devranın bir örneği değildir. Bir avuç Batı Avrupa halkları ve deniz-aşırı bölgelerde onlardan doğanlar dışında demokrasinin yaşamadığını gösteren örnekler çok fazladır.

Avrupa dışındaki halklar arasında, son yıllarda yer alan bazı ciddi gerilemelere rağmen, demokrasiye en çok yaklaşanlar Batı'nın eski sömürgeleridir. Bu ülkelerin ileri gelenlerinin demokrasiye olan bağlılıkları ilk hasında ortaya koydukları anayasalardan anlaşılacaktır; Hindistan ve Filipinler başta olmak üzere, bir kaç ülkede bu anayasalar bugüne kadar yaşayan gerçekler olarak korunmuşlardır; ve Pakistan ve Birmanya gibi, demokrasinin gerilediği yerlerde bile yeni yöneticiler anayasasını yepyeni bir parlaklıkla korumakta devam edeceğine dair söz vermişlerdir. Bu sözün tutulup tutulmayacağı ve ne zaman ve kim tarafından yerine getirileceği hambaşka bir sorundur. Burada Batılı tipinde parlamenter müesseselerin Avrupa dışındaki halklara da uygun olduğu önermeine karşı gelen protestonun gittikçe belirgin olduğuna işaret etmeliyiz.

Batı sömürgecilüğünün demokrasi yolunu açması sadece Asya ve Afrika ile sınırlı değildir. Karahler'de Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa ve Hollanda sömürgelerinin demokratik bünye ve istikrarı komşu bağımsız ülkeler, hattâ bütün Lâtin Amerika'daki diktatörya eğilimleri ve siyasal istikrarsızlıkla tam bir çelişme halindedir. Nüfusu açısından o bölgedeki diğer İspanyol asıllı ülkelere benzeyen Puerto Riko bugünkü şekliyle komşu Dominik Cumhuriyeti ve Haiti'den çok farklı olarak demokratik ilerleme yolunda bir örnek olmuştur. İkinci Cihan Savaşından sonra sömürgelerde reform hareketi başlayınca Fransız sömürgeleri deniz-aşırı iller haline getirildi ve Hollanda sömürgelerine de Hollanda'ya bağlı olarak kendi kendini yönetme hakkı tanındı. İngiliz Batı Hind Adalarını kendi bağ-

ların temsilî müesseseler tecrübesini geçirdikten sonra bugün federal parlamento bünyesinde uygulamaktadırlar. Tabii, Karayipler bölgesindeki bugünkü siyasal gelişimi değerlendirirken bunların bağımsız olmadıklarını ve İngiliz yönetimi dışındakiler için de bağımsızlığın dışınıldığını akıldan tutmamız gerekir. Bugünkü demokratik tutumlarını bağımsız devletler olarak ne dereceye kadar sebatla koruyabilecekleri ancak tahmin edilebilir.

Sömürge ve sömürge olmayan ülkeler arasında bugün bile görülen çelişme Batı sömürgeciliğinin yeni bir gelişme içinde olduğu ve dünyanın gelişmesine bir katkıda bulunduğu önermesini doğrulamaya yararmaktadır. Sömürgecilik bir çok bakımlardan tahammül edilmeye bir şeydir; sömürge olmuş bütün halkların ondan hep birlikte kurtulmak istemeleri bu iticiliği doğrular. Buna rağmen, boyun eğdiği alana aldığı haklar üstündeki etkilerinin hepsinin kötü olduğu söylenemez.

Batı sömürgeciliği hakkında en göz alıcı ve beklenmeyen sözü Amerika'daki Liberya Büyükelçisi Charles T. O King söylemişti. Başkan Yardımcısı Nixon kuruluş törenlerinde bulunmak üzere Gana'ya gittiği zaman ona refakat eden gazeteciler Altın Kıyısı meselesini konuşurken Liberya'nın kralı İkel olduğunu belirtmişlerdir. Büyükelçi, liberaller ve analuların kutsal ve çok açık olarak kabul ettikleri gibi, sömürgeciliğin bir başka ve sömürme olduğu iddiasını şiddetle eleştirerek bağımsız Liberya'nın gerillğini sömürgecilikten yararlanmamış olmasına bağladı:

Aradaki fark burada bulunan herşeyi kendi alınlarıyla yapması ve dünyada da aynı bir gelişme konusudur. Amerika Devletleri Devletleri Afrika sahillerindeki bu sömürgeye aldıkları zararları baltamıza katmayı ve gelişen Avrupa sömürgecileri içinde yapmaya çalışmaktadırlar.

Adam Smith'in sömürgelerdeki hükümetler arasında en kötüsünün ufak bir teşekkülün hükümete olduğuuna dair sözlerinden pek

(2) The New York Times, 24 Mart 1967. Bay King Gana'ya daha iyi kara yollarına, okullara, liman, denizyolu imkanlarına, çok daha gelişmiş bir sanayi sektörüne, tarıma ve daha yüksek yaşam standartlarına sahip olduğunu söyler. Ayrıca sömürgeciliğin yayılmasına bahseten John Gantner, bir çok okunmuş Afrikalılara bakıp onlardan ötürü Liberya'ya önde geçerken, modern Afrika'nın amaçlarını bu işleri etkilemeden dolayı onların ne tür etkilerini yapmaktadır. İki Afrika, 2-47 Yazar Afrika'nın üç bağımsız devleti olan Habeshistan, Libya ve Liberya'nın kat'ının en fakir ve en geri batı sömürge bölgelerinin çoğundan daha fakir ülkeler olduğunu iddia eder. 1967.

de uzaklaşmıyarak, Çin ve Orta Doğu gibi sömürgeciliğin kurbanı olup hiç ya da etkili bir sömürge rejimi görmeyen bölgelerin en kötü durumunda oldukları söylenebilir. Buralarda Batı'nın müdahalesinden doğan çarpıklıklar var olmasına rağmen, sömürgeciliğin yetkilileri içinde bulunan fakat her zaman yapmadığı olumlu katkılar mevcut değildir. Hindistan İmparatorluğundan doğan devletlerin istikrarı Bernard Lewis'i sömürgeciliğin de faydaları olduğunu ileri sürmeye sevketti:

'Fakat Orta Doğu halklarının çoğunun karışıkça yarı-sömüllü, yarı-sömürgeci, istikrarlı ve düzenli hükümetleri ne yaratan ne de onlara müsaade eden sorumsuz ve müdahaleci bir sömürgeci politikayla pek az şey söylenebilir.'

Barbara Ward da Hindistan örneğine bakarak şunu söylüyor-
du:

Hindistan yâz senelik düzenli bir hükümet kâsâsı 1947'de işleyen bir devlet ve memur kadromuna sahip çıkarken Batı'nın eski düzenli yapıyı yerine yenisini koymadığı için yelkenli bir tekne gibi çalkalanmaya terk edilmişinden Çin'in durumu Hindistan'dan daha kötüydü.'

Sömürge dış emperyalizmin faydasızlığına başka bir örnek olarak bu yüzyılın başlarında Amerika Birleşik Devletlerinin bağımsız Orta Amerika ve Karibler Cumhuriyetinin sorunlarına müdahalesi söylenebilir. Burada da müdahale sorumluluğu kabul etmeden olmuş ve doğurduğu sonuçlar Orta Doğu'dakilerden farklı olmuştur. Amerikan sömürge yönetiminden geçen Filipinler'deki umutlu müesseselerin nispeten iyi işlemesi de böyle bir yönetim görmemiş olan Küba'daki diktatörlükler ve ihtisâller karşılaştırılabilir.

Herkesin kendi görüşüne göre, sömürgeciliğin sömürge halklarını türlü yollarla demokratik alyasal sistemlere ittiği söylenerek faşistleri de belirtilebilir, geçmişlerine yabancı olan müesseselerle yaşama tehlikesinde bıraktığı için zararlı olduğuna da işaret edilebilir. Sömürge ile sömürge olmayan ülkeler arasındaki çelişmeler artık ortadan kalkmaktadır. Bağımsızlık kazanıldıktan sonra sömürgeciliğe

(3) "Democracy in the Middle East—It's State and Prospects," *Middle Eastern Affairs*, C. VI, No. 4 (Nisan 1953), s. 103.

(4) *The Intercplay of East and West*, New York, W. W. Norton, 1957, s. 17. Ayrıca bak: Herbert Lethy, "The Passing of the European Order," *Encounter*, C. IX, No. 3 (Kasım 1957), s. 9.

özgü kuvvetler ve koçullar etken olmamakta ve sömürgecilikten uzaklaşılırdıkça bunların önemi azalmaktadır. Böylece, eski sömürge-ler kendilerini bağımsızlığını koruyan devletlerin durumunda bulmakta ve teker teker önceleri hedef aldıkları demokratik amaçlardan uzaklaşmaktadır.

Bu arada, sömürge olmayan devletler gittikçe artan bir hızla modern dünyaya uymakta devam ediyorlar: bunun en belirli özelliği toplumsal ve ekonomik değişikliklerin sonucu olarak "siyasal faaliyete sayıları gittikçe artan yeni unsurların girmesidir." İktidardaki azınlık, küçük fakat gittikçe büyüyen orta sınıf ve aşağıdaki çoğunluk arasındaki münasebetlerde ihlâli ve yanlışlikler yer almaktadır. Bir çok örneklerde hükümet halk tarafından kurulmuş bir hükümet olmamakta devam edecek. Fakat, "demokratikleştirme" döneminin gereklerine uyarak, halk için ve onun ihtiyaçlarına cevap veren bir hükümet olduğuna dair kamu yararmaya devam edecektir. Ayrıca, yakın tarihinin etkili altında farklı yolları izleyerek gelişen bu iki tip ülke bugün ortada birleşmektedir.

Eski sömürgelelerin durumuna gelince, bu değişimin en belirli kanıtı bağımsızlığa geçilmesinde temsilî parlamenter müesseselerin açık ya da sadece biraz kapalı bir şekilde terk edilmesidir. 1958 yılı bu bakımdan büyük bir çöküş yılı olmuştur. Bir kaç hafta ara ile Pakistan, Birmanya ve Sudan sivil hükümetlerini değişik derecelerde anayasaları fevden, seçimleri iletme barakan ve siyasi partileri ya ortadan kaldıran ya da bir kenara atan askeri yönetimler in ellerine bıraktılar. Değişikliklerin gerçekleştiği Mısır ve Suriye'nin başkanlığı Orta Doğu'da Irak İhtilâli iktidarı bir generali getirerek Lübnan ve Ürdün'e gereksiz Amerikan ve İngiliz askeri müdahalesinin yapılmasına yol açmış ve Lübnan'da silâhlı kuvvetler başkanı cumhurbaşkanlığına seçilmişti. Seylan epey başağrıları geçiriyor ve İhtilâllerle geçen siyasi çabalarına sahne olan Endonezya parlamento yönetiminin ancak kalıntılarını askerlerin nezaretinde tutuyordu. Gana'da Nkrumah ve arkadaşları muhalefetin tabii haklarına pek aldırmadan gerçikinden fazla güçlü bir yönetime yöneticileri. Bağımsızlığını birdenbire kazanan Gine'de tek parti sistemi uygulanıyor ve bu parti Sékou Touré'nin başkanlığında temsil ediliyordu.

(5) George Mc T. Kahin, Guy J. Paker ve Lucian W. Pye, "Comparative Politics of Non-Western Countries," *American Political Science Review*, C. XLIX, No. 4 (Aralık 1955), s. 1074.

Demokrasinin zayıflayışının nedenlerini uzun uzun araştırmak gerekli değildir. Her birinde özel koşullar farklı sonuçlar doğurmasına rağmen bu nedenler yeni devletlerin ortak malıdır. Hindistan'da Ne Win'in durumu Pakistan'da Muhammed Eyüp Han'dan farklı olup, bunların herhangi biri Irak'da Abdülkerim Kasım ile bir tutulamaz. Endonezya'da Genel Kurmay Başkanı Nasution'un iktidarı ele geçürmemesine rağmen ülkenin yönetiminde büyük payı vardır, ve Gana'da subayların çoğunun İngiliz olmasından ötürü silâhlı kuvvetler yeni rejime bağlı olduğundan ordu siyasette bir rol oynamamıştır. Fakat bütün bu farklılıklar göz önünde tutulsa bile bir çok ortak unsurlar ortaya çıkar.

Bunlardan biri aşağı, yukarı bütün yeni ülkeleri dağıtmakta tehdit eden ve zoraki bir merkezileşmekle engellenen ulusal birlik yoksuludur. Milliyetçilik en güçlü bir insanç olmasına rağmen uluslar birliğe kavuşmuş olmaktan hâlâ uzaktır. Pakistan hakkında "bu millîk Hindistan toprağı ile ayrılan iki kanadı arasında tarihi bir bağ ya da bir uygunluk olmadığı" yazılmaktadır. Hindistan'da bağımsızlıkların süren iç savaşlar hükümetin gücünü azaltmıştır, ve Endonezya'da büyük toprak parçaları varlığını 1958'de ilân eden ihtilâli hükümetin yanı sıra Darül İslâm'ın ve diğer ayrılıkçı grupların desteği altındadır.

Büyük iç farklılaşmalara rağmen bugüne kadar demokratik müesseselerini koruyan bir ülke Malaya'dır. Başka yerde olanlara bakarak burada da aşırı farklılaşmaların iç çatışmalara yol açacağı ya da başka güçlü bir adamı getireceği ya da her ikisinin de yer alacağı düşünülebilirse de ülkeyi yöneten ve İttifak diye bilinen koalisyon Malayalı, Çinli ve Hintli başlıca partileri anayasa çerçevesi içinde bir arada tutmayı başarmıştır. Fakat ülke yalnız 1957'den beri bağımsızdır, başka örneklerin de gösterdiği gibi sömürge döneminden gelen hızın ve bağımsızlıktan doğan canlılığın azaltılması için daha uzun bir zaman geçmesi gerekmektedir.

Ulusal birlik yoksulundan başka demokrasinin huncu yeni devletle başarısızlığa uğramasının en basit nedeni onun başarısız için gerekli görülen ön-koşulların hemen hemen hepsinin mevcut olmamasıdır. Bunların kesinlikle ne oldukları hakkındaki tartışma hâlâ devam etmekteyse de genellikle kabul edilen noktalar halk yığınlarının okur-yazarlığı, nispeten yüksek hayat seviyesi, oldukça büyük ve

(6) Charles Burton Marshall, "Reflections on a Revolution in Pakistan," Foreign Affairs, C. XXXVII, No. 2 (Aralık 1959), s. 252.

İstikrarlı orta sınıf, bir sosyal adalet duygusu, ve hem hoşgörürlük, hem de kapsel güvenlik geleneğini içine alır. Egemenliği demokrasiye yol açan somut birer ülkelerinin hemen hemen hiç birinde bu koşullar görülmemektedir. Aksine bu ülkelerde ancak hayatta kalabilen, büyük bir çoğunluğu okuma-yazma bilmeyen yalnız dünyadan değil, kendi ülkelerinden de habersiz olan ve toplumsal sınıfların varlığına alışıya köylü yığınları ile içinde yabancıları da barındıran orta sınıflar göze çarpar. Ortaya çıkan temsili hükümet de temelli ettiği toplumdaki daha güçlü olamaz.

Çelelik uygulanan demokratik müesseseler Batı'ya tanınmış olan ve sayıları orantılı olarak küçük kalan bir avuç insanın işidir. Bunlar ne çok az amladıkları halk yığınlarından çıkmış, ne de toplumun evrimi gelişiminin sonucu olarak doğmuştur. Toplumsal tabakalaşma hızlanmasına rağmen, Asya ve Afrika devletleri halklarının birdenbire genel oy hakkı elde etmeleri ile yeni unsurların ekonomik ve toplumsal statü kazanmaları ile oy hakkını elde etmeleri arasında çok defa bir boşluk bulunan Batı'daki değişik şartlara evrimi yoluyla uymak arasında büyük farklar vardır. On-dokuzuncu yüzyıl ile yirminci yüzyılın başında kurulan demokrasiler bütünü büyük görülen bir yeryüzünde nispeten basit siyasal ve ekonomik sistemlerin yönetimi ile uğraşırken, yeni ortaya çıkan halkların çok grift mekanizmalı ve tam sosyal refah devletlerinin peşinde olmaları ve hızlı nüfus artışı, süper devletler ve nükleer silâhlara sahne olan korkunç bir dünyada toplumsal ve ekonomik kalkınma amacında oluşları ek bir güçlük yaratmaktadır.

Siyasal hayata katılanların sayılarının artması mutlaka demokrasiye hazırlık olabileceğini artırmaz. Büyük kitlelerin beslediği yerlerin fakir halkının her şeyden önce pek az olmaları ve vadedilen diğer şeyler yanında daha az berrak görünen siyasal çökil ve hükümetlerin kurulumlarıyla ilgilenmeleri mümkün değildir. Demokrasi beklenen sonuçları yeterli bir hızla vermez ve yöneten politikacılar kendi çıkarlarını dışlanan ahlâksız insanlar gibi görünürlükse, halk yığınlarının bu türü siyasal sistemin savunmasını koyması beklenemez.

Halk genellikle yalnız demokrasiye mahrum olmakla kalmayıp yüzyıllardanberi onu itip kakarak uzak ve üstün mükemmelle-

(17) Bak. Seymour Martin Lipset, "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy," *American Political Science Review*, C, LIII No. 1 (Mart 1958), s. 69-105.

ra karşı haklarını korumak müddetinde girişmek gibi daha non bir gelenekten de yoksundur. Kökleri geriye giden aile ve statü bağlarıyla bağlanmış bölgesel seviyedeki yönetim dışında, hükümet hemen, hemen her zaman yukarıdan kabul ettirilen bir şey olmuştur. Gertrude Bell'in elli yıl önce Osmanlı İmparatorluğu hakkında söylediği bugün diğer halklar için de doğrudur:

Halkın çoğunluğu için hükümet iradesini kabul ettirdikleriyle bir ağız olmayan yarı- bir iktidardır. Ekinlerini, mahşeden daha artı- nasını kültürlerini gibi, onun anlayışlılığından da çıkışta edebile- dilir, fakat şikâyetimize ne cevap verdir, ne de ölüme giren laulu- tan nasihat denemesini gibi, onu denetleyebilir ya da nasihat vere- bilirdiniz."

Ara. «İra halk görevin kötüye kullanılması tahammül edilemezni aştığı zaman ya da bir halk önderini zoruyla başkaldırır, fakat on- larda doğuştan hak kazandıkları ve savunabilecekleri insan hakları ve ana hürriyetlerin sahibi olduklarına dair bir duygu uyandıracak gelişme olmazdı. Bağımsızlıktan sonra yapılan demokratik panyama- larda onlara daha önceki rejimlerden herhangi biri gibi aşağı, yü- keri kabul ettirilmişti, ve bir çok yerlerde halkın seçme özgürlüğü tanyan hükümetlerden çok ne yapılması gerekliliğini söyleyen hü- kümete daha yakın olması muhtemeldi." Mısır ihtilâlinin felsefesini anlatan Nâsir "çok önem verdikleri halk yığınları" büyük bekefe doğru yönelse katılacağına beklenen çaba ve gevik yerine tembellik ve atalet gösterdiğinden önderlerin hâlâ kumanda elmesi gerektiğini aca ve üzüntüyle belirtiyordu.

Oy hakları yeni tamman halk yığınları onlara teslim edilen de- mokratik müesseselerin güvenilir savunucuları değilse, o müesseseler- i yaratan milliyetçi seçkinlerin durumu nedir? Bu seçkinler çok defa toplumlarının radikal bir demokratikleşmeye doğru gittiği fa- kat bu amacı gerçekleştirme yeteneğinin şüpheli olduğunu ortaya konduğu önermesine inanmışlardır. Onların ya da onlar gibi düşün- nen hâfelerin iktidarda kaldıkları kabul edilse bile, iktidarı kötü-

18) Zeine N. Zeine, Arab-Turkish Relations and the Emergence of Arab Na- tionalism, Beirut, Khayri'a, 1955, s. 91, dn. 3

19) O. Mannucci Nadzakarkıların çoğunluğu kendi hâllerine bırakırsa he- men feodal bir toplum düzeni kuracakları sonucuna varmıştır. "Onlarda kişilerin gerçek özgürlüğünün yaratacağı karışıklıkları karşı koyacak cesaret yoktur." Prospero and Caliban: the Psychology of Colonialism, New York, Frederick A. Praeger, 1956, s. 63

Ye kullanma eğilimine karşı duramayarak kendilerini içlerine bağ-kalarını olmayan seçkin bir grup göremeyecekleri soyleneliler mi? Bir Almanya gazetesinin yazarı Almanya'daki en kuvvetli siyasi partinin ileri gelenleri için "bir 'İsa' kompleksi içinde ululuklarını ve demokrasiden ayrıldıkları zaman ülkenin iyiliği için iktidarda kal-maları gerektiği gerçeğini ileri sürdüklerini"¹⁰ yazıyor.

Milliyetçi parti ve akımlarda program ve ölümlerden çok güçlü kişiler etrafında çevrilenme eğilimine sık, sık temas edilmiştir. Da-ha bir çok örnekler içinde faşizmin ortaya çıkışı, Sovyetler Birli-ğünde Stalin'in neredeyse Tanrılaştırılması, Fransa'da De Gaulle'ün tekkrar iktidara getirilmesi, Latin Amerika'daki sayısız tecrübeler ve hattâ İkinci Dünya Savaşında Churchill ile Roosevelt'in üstün du-rumları kişisel önderliğin sadece Doğu ya da Afrika'ya özgü bir özellik olduğu düşüncesinin anlansızlığını ortaya koymaktadır. Fa-ktur bu olayın başka yerlerde de yer alması yeni kalkınan halkların ulusal birlik ve beraberlik sembolleri olarak bir tek insanda birleşme ihtiyaçlarını ortadan kaldırmaz. Yalnız bir kaçını söz konusu edecek Hindis-tan'da Gandhi ve sonra Nehru, Pakistan'da Cinnah, Filipinler'de Quezon ve Magasaysay, Vietnam'da Ngo Dinh Diem, Mısır'da Nâsir, Gana'da Nkrumah ve Gine'de Sékou Touré'yi sayabiliriz.

Bağılık ve akımların kişileştirilmesi daha çok siyasal tecrübe-etilmeyen ve siyasal soyut kavramları halkın anlayabileceği bir ger-çeklik seviyesine indirilecek önderlere ihtiyaç duyan halk yığın-larından doğmaktadır. Bunun bir nedeni, belki de, savaş sırasında Amerikan Cumhuriyetininin yetkililerinin büyümesi gibi, ulusal sar-antılarında iktidarın merkezleşmesi ve yine de bağlanabilir. Bu noktaları ele alarak bağımsızlık, ulusal birlik ve ekonomik kalkınma için yapılan çabalar çalkantılı sathaya girdikçe Asya ve Afrika ül-kelerinde de önderlerin oynadıkları rollerin önemi arttığını anlatmak güç değildir. Fakat çalkantılı yıllar geçtikten sonra ulusal iradeyi kendinde toplamış olmanın sarhozlüğünü duyan önderlerin bu ir-adeyi genellikle halka teslim edip etmeyecekleri üstünde durmak ge-rektir. Dünyanın diğer bölgelerindeki olaylar bu önderlerin demok-ratik ilkelere bağlı olduklarını açıkça ilan etmelerinin itibâli akım zayıflayıp iktidar ve ayrıcalıklı durumların çekiciliği arttıkça bu il-kelerin terk edilmeğe bir garanti teşkil etmediği anlaşıyor.

¹⁰ U. S. New York, 'German's Socialist Democracy,' The Atlantic Monthly, C. CCL No 2 (Sept. 1956), s. 63.

Asya ve Afrika'da iktidardaki azınlığın halkın efendisi olduğuna dair eskidenberi gelen manâ insanların içinde iktidarı elden bırakmama yönündeki basit ve doğal eğilimi güçlendirmektedir. E. O. Reischauer'ın dediği gibi, "bir çok Asyalı aydın kendilerinin önder olabileceklerine doğal bir şey gibi bakmaktadırlar." (11) Batılılaşmış seçkinlerle çoğu köktü dünüğümleden geçmemiş halk yığınları arasında da modern dünyayı tanıma bakımından var olan büyük uçurum yığınların siyasi hayatta payları olmasını engelleyen ek bir gerekeceye teşkil etmektedir. Uçurum büyük ölçüde kapatılmaya kadar eğilim görmüş azınlığın toplumu yönetme iddiası oradan önce gelen sömürge yöneticilerininki kadar iyi-ya da fenadır. Şu büyük farkla ki bunlar ulusal birliğin dışında değil, içindeydiler. Böylece "beyaz adamın yüku" kavramı "en iyi bilen iktidarı elde tutsun" anlayışında karşılığını bulmaktadır.

Bu, Rousseau'nun kanunun kaynağı olarak demokratik genel irade kavramını ileri sürerken karşılaştığı eski bir çıkmazdır:

Kendine neyin yararlı olduğunu bilirken bilmiş için çok dela ne istediğinin farkında olmayarak her bir için yararına sistem cıbi kurak ve güç bir için altınlar kendi başına nasıl çıkar? Halk kendiliğinden her zaman iyi olmasını ister, fakat her zaman bunun ne olduğunu bilmez. Genel irade her zaman haklıdır, fakat ona eğerlik eden düşünce her zaman aydın değildir. Bu yasaları yapanları gerçekli kalmaktadır. (12)

Asya ve Afrika'da, başka yerlerde olduğu gibi yasaları yapanların halkın farkında olmadığı iyilikleri düşünerek çarpanan ve yeni doğmuş demokrasilerde iktidarı elinde tutmasına çok şaşmamak gerekir. Komünistler halk demokrasilerinde bunun başka bir türünü deniyorlar: Yukarıda bir ya da bir kaç kişinin denetiminde olan Parti yoluyla proletarya diktatörlüğü. Diğer çeşitler faşizmin şu ya da bu şekilde askeri yönetimler yoluyla eski ilazenin daha geleneksel türlerini içine alıp her zaman yönetici grubun yüksek ilköklerden eslenmek yerine ayrıcalıklı durumlarına bağlanarak soysuzlaşma olduğu vardır. Bir çeşit olarak bunlara Batı'dan alınan parlamenter sistemlerden çok Asya ve Afrika tecrübesi yakındır.

Yeni devletlerde demokrasinin zayıflayan üst şekilde görülmektedir. askerin iktidarı ele alışı ve tek parti sistemine devriş. Zar m-

(11) Wanted: An Asian Polley, New York, Alfred A Knopf, 1953, s. 165.

(12) The Social Contract, Kitap II, bül vi.

mi olurmuş olursun ortak özellik politikacılar ve siyasi partilerin bozulmuş, kendi çıkarını düşünen ve kamu yararına ihmal eden kişi ya da müesseseler olduğudur. Politikanın kendi kötü bir kelime olmakta ve İktidarı tipinde demokrasi halkın önünde ya doğurduğu sonuçlar ya da bunların yokluğu yüzünden yerini almaktadır. Buna kurumsal, askeri iktidar ya da tek partiye ortak yararılara hizmet edecek vs. ülkeyi politikacılarla siyasi partilerin içine attığı dağılım tehlikesinden kurtaracak yaratıcı ve birleştirici bir ulusal güç görüşüyle bakılır. Bu yüzden Sukarno, kendi tanınmış bir politikacı olduğu halde güçlü demokrasiye bir özelliği olarak partileri ortadan kaldırmak istemiş ve Doğu demokrasisini "önderliği olan demokrasi" olarak tanımlamıştır; ve Karaci'de yayınlanan *Dawn* gazetesi General Fyūş Han'ın iktidara gelişini uzun süren bir kısım sona ermesine benzetmiştir:

"Ekonomik, toplumsal ve moral hayatımızın her, ahlâksızlık, yolsuzluk, kendisini düşünme ve entelje sağanaklarıyla kurutulan ve kalıtsızlıktan aşçıları mutlu ve ümitsiz bir baharın uyarısına müjdesini almış, ancak yeni yapılarımızı tekrar savaşa başlamışlardır."

Bir çok yeni memleketlerde askerlerin iktidara gelmeleri yerel yönetim başka yerlerdeki tecrübeyi izlemektedir. Tabii devletin kendine ait önemli sayılabilecek silâhlı kuvvetleri yoksa da, bağımsızlığını kazanır kazanmaz egemenliğin gerekli sembolü olarak ordu kurmağa girişmektedir. Bu güç ortaya çıktıktan sonra sivil hükümetle ciddi bir saygınlık bağıştıkları ellerindeki güç siyasi bir rol oynamaktan kaçınmalarını göttükçe güçleştirmektedir. Hindistan ve Filippinler'de olduğu gibi, sivil makamların güçlü görüldüğü yerlerde ya da Vietnam'da Ngu Dinh Diem gibi güçlü bir kişinin duruma hüküm olduğu ülkelerde askerler belirli bir alanın içinde tutulabilirler, fakat ülke ahlâksızlık, yönetimsel başarısızlık, parti ya da hizip çatışmaları ya da ifsat çukuru içine atılmış görüldüğü zaman subayların elleri unsurlarının hareketle geçmeleri beklenebilir. Auld yapılacak şey subayların için bu kadar sık müdahale ettikleri değil, çok defa için uzakta durduklarıdır. Görevlerini yapmakta yetersiz olan hükümetler kurulduktan ünlümüzdeki yıllarda askerlerin daha az değil, daha sık iktidarlara gelecekleri düşünülmelidir.

(13) Dawn, 1 Kasım 1958. Sukarno'nun bir devleti için bak: Gerald S. Matyanon, *Decentralization in Indonesia as a Political Problem*, Interim Report Series of the Modern Indonesia Project, Ithaca, Department of Far Eastern Studies, Cornell University, 1958, s. 49-50.

Askerler iktidarı alınsa ya da tek parti iktidar tekelini kurmuş demokrasinin yok olup olmayacağı bir tanımlama sorunudur. Batılı anlamda bir subay grubu hükümete el koyup anayasayı bir kenara iter ve partilerle seçimleri ya ortadan kaldırır ya da ileri atarsa demokrasi diye bir şey kalmaz. Örneğin, Pakistan Hükümeti adına demokrasinin ana kavramı halkın kabul ettiği bir yönetim olduğuna göre halkın desteğini kazanmış bir hükümet bünyesi ne olursa olsun, bir demokrasidir demekle aksi bir iddia da ileri sürülmüştür¹¹. Bu reddedilmesi gereken bir iddidir. Askerlerin denetledikleri bir hükümeti ahlâkçılığı ortadan kaldırmak, Batı Pakistan'da toprak reformuna kalkışmak ya da Rangoon'un sokaklarını temizlemek gibi hayran olunacak ve gerekli işler yapabilir, fakat demokratik müesseseleri yarıya getirmek için gerekli koşulları yaratmak gibi temiz bir niyete rağmen, böyle bir düzene demokrasi demek siyasi terminolojiyi alçaltmak olur.

Daha iyi ya da hiç değilse değişik bir örnek olarak, merkezde güçlü tek bir kişinin çok defa bir denetleme aracı olan tek parti sisteminin açık ya da kapalı olarak uyguladığı rejimler verilebilir. Çok defa bir tek iddia olarak birleştirilen iki önemli iddia Asya ve Afrika'nın Batı'daki parlamenter müesseselerden farklı olarak kendi demokratik şekillerine sahip buldukları ve temsili organların var olmakta devam etmesine rağmen ulusal birlik ütiyesinin güçlerin bölünmesine meydan vermeyecek kadar büyük olduğudur.

Batı'da çoğunluğun kendi iradesini bir tartışma devresinden sonra kendinden ayrılan bir azınlığa kabul ettirmesi düşüncesinin Avrupa dışındaki halkların bazı ana kavranlarına zarar verdiği son yıllarda daha sık söylenmektedir. Asya ve Afrika toplumları hareket etme şekilleri bakımından birbirinden büyük ölçüde ayrılırlarsa da kendilerine özgü eğitimleri genellikle sonunda fikir birliğine varan geniş ve acelesiz bir düşünce tarzıdır. Belirli özelliği hemen uygulamaya geçip çabucak bir karar alma yeteneği değil, antlaşılabilircek noktaları yavaş, yavaş bulup çıkarmaktır. Çoğunluk esası ya da temsili hükümete geleniğinde yer vermeyen Çinliler ve diğer halklarda ihtiyarlar ve uzmanların bir fuzda ya da sonuç üzerinde kesin bir ağırlığı olacak kadar hakları vardı. Parlamenter multakifet kavramıyla Batı Afrika'da karar alma geleneği arasında bir bağ olma-

(14) 30 Ocak 1958 tarihli Washington Post gazetesinde, Washington'daki Pakistan Büyükelçiliği Başarı Atışmasının yazısına bak. Bu yeni hukuk düzeni ve idarenin yeni hükümet tarafından muhafaza edildiğini iddia etmektedir.

yapının sembolü olarak "Gana dâiresinin çoğunda 'muhalefet' kelimesinin ancak 'düşman' (bayağı savaşlarda karşılaşılan) şeklinde çevrilebileceği söylenmektedir."¹¹

Muhalefet sorunu üzerinde epeyi tartışma olmaktadır. Demokrasinin olup olmadığının muhalefetin varlığı ile değerlendirilebileceği önermesini destekleyen inandırıcı kanıtlar ileri sürülebilir. Ancak bir muhalefet partisi varsa ve perhemi faaliyet gösterebilmesi için gerekli haklara sahipse aletâde bir yurttaş bilgisi dayanan bir karara yol açan gerçekler ve alternatiflerin görünümüne önüne serildiğinden güvenli olabilir. Bir muhalefet yoksa aldığı bilginin çoğu ister istemez hükümetten ve iktidardaki partiden gelecek ve sadece rızadan önüne sürülen adaylar yararma oyunu kullanabilecektir. Böylece, demokrasi kavramının içinde saklı olan seçme özgürlüğü ona nispetle verilmemiş demektir.

Muhalefetin bu rolü ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Kökü bölgesel geleneklerde olan bir demokrasi türünün en iyi sözcülerinden biri olan Sukarno 1937'de Batı anlamında bir aktif muhalefetin kabul edilmesinin Endonezya'da güçlülere sebebiyet verdiğini ve halkı Endonezya hayat tarzına yabancı bir şekilde düşünmeye sevkettiğini söyledi. Partilerin ortadan kaldırılmasıyla ilgili olarak yaptığı tekil kabul edilmeyince bütün partilerin kabinede ve daha önemli olarak silâhlı kuvvetler de dahil olmak üzere, bir çok toplumsal kuvvetlerin merkez kuruluşlarında doğrudan doğruya temsil edilmelerini isteyen bir program ortaya çıktı. Bu inançlar komünist ülkelerle yaptığı ziyaretlerinden sonra son zamanlarda edildiği fikirler değildi. 1 Haziran 1945'de Endonezya devletinin beş ilkesi olan Pantjasila'yı teklif ettiği konuşmasında kapitalistleri Avrupa ve Amerika'da patron durumunda bırakan Batı demokrasisine inanmadığını ifade etmiş ve "toplumla birlikte iki ilkeyi, siyasal adalet ve sosyal adaleti gerçekleştirecek bir danışma meclisine ihtiyaç olduğunu söylemişti."¹² Cumhurbaşkanı olarak rolünü Endonezya ihtilâlinin başarıya ulaşması için aktif çalışmak olduğuna dair inancını da hiç bir zaman gilemedi.

(11) *Harvard Society for Parliamentary Government, What Are the Problems of Parliamentary Government in West Africa*, London, Harvard Society, 1954, s. 48'de J. H. Price.

(12) *The Birth of Pancasila*, J. H. Djakarta, Republic of Indonesia, Ministry of Information, 1963, s. 27.

Afrika'da Sahra'nın güneyinde, tek parti sistemi Mısır, Tunus ve Fas'taki ön olayları izleyerek son zamanlarda bir çok yerlerde onaylanmaya başlanmıştır. Kwame Nkrumah tek parti iktisini kabul etmemekle birlikte, şöyle demektedir:

Sosyal adalet ve demokratik anayasaya dayanan bir sistem bile, bağımsızlığı izleyen devrede totaliter tipli oligarşinin tedbirleri ihtiyacı duyabilir. Gerçek özgürlük özgürlük olmadan sağlanamaz.

Bağımsızlık çabasında Nkrumah hem kişisel olarak "milliyetçi ülküsü olan... milliyetçi hareketi etkileyen ve onun öncülüğünü yapan militan bir azınlıktan oluşan Tammany tipinde bir örgütlenmeye sahip" olmakla tanımlanan Konvansiyon Halk Partisi kanallarıyla otoriter davranmak ve demagoji yapmak ithamıyla eleştirildi. Fakat K. H. P. hakkında bu tanımlamayı yapan David Ajter Nkrumah'nın karizmatik önderliğini hiç de değilse geçici olarak "parlamentar hükümet bünyesine meşrûluk kazandırdığını"¹¹⁷ eklenmektedir.

Nkrumah bağımsız Gana'da iktidara geldikten sonra demokrasi savunmaları oldukça ürktün fakat ümitlerin de yitirmeyen bir yol izledi. Paraların üstüne kabartmasını koydurmanın ve Accra'da kendi adına kendinden bilyelik heykeller yapturtması gibi olaylarla dikkati üstüne çekti; hükümetin normal yetkileri muhafazetü lûkeden koymak ya da austurmak yararına kullandı; bütün bunlara rağmen demokratik anayasa örgütüne hiç de değilse geçici bir süre için bir zarar gelmedi. Bir Amerikalı gözlemci Nkrumah'nın koruyucu diktatörlüğe taraftar olduğunu ve ne kendinin, ne de arkadaşlarının geçici olarak kullanmak ve hâlim partiye denetimsiz yetki vermeye yaramak dışında parlamenter sistemi benimsemediklerini söyler-

117) Ghana, s. xvi. Nkrumah'nın metodlarının demokrasi açısından tehlikeli Richard Wright'ın Black Power adlı kitabına bir örnek olma çabasına atılmıştır. Wright'ın son söz mahiyetinde Nkrumah'ya açık mektubu kabul ve endüstri hayatı arzandaki boşluğa yukarıdan bir koruyucu gibi ikad etmek için Afrika hayatının disiplinli bir şekilde nizama sokulmasını teklif ediyordu.

118) The Gold Coast in Transition, s. 202, 204. Nkrumah'nın hayatını yazan Banko Timothy, her şeyi rakip çıkar korkusu ile, "Nkrumah stratijini dikkate alarak, iş avdaları ve tüccarlarla, diğer bir deyişle, kendi çıkarları için her gece 'çevre' değiştiren kişilerle çevrildi" demektedir. Kwame Nkrumah, s. 118. Daha sonra Gana'dan çıkarılan Timothy, "Nkrumah'nın bütün başarısında, hiç şüphesiz ki halk yığınlarının işbirliği, bu hükümetin kolayca küçümsenememesi, kabarmışlık derecesinde savaşçılığının ve önderlerinin güzelleri kapalı desteklenen yeteneklerinin büyük ölçüde rolü olduğu" kanıtlarını ta 172!

ken." diğerleri kritik durumlarda başvurulan olağanüstü tedbirlerden başka bir şey görmüyorlardı.

Her bölgesinde ayrı bir partinin gelişme eğilimi gösterdiği Nijerya'da Londra'da fen lisans ve Cambridge'de doktora yapmış olan Hertford University College'de matematik öğretmeni ve siyasi bakımdan önemsiz olan Dinamik Parti'nin kurucusu Çike Obi demokrasinin daha aşırı bir şekilde eleştirmişti. Ona göre asıl sorulması gereken soru şuydu.

Hangi hükümet pekli olmayan yarıdan oluşan, sivil, temsil, birleşik ve disiplinli Nijerya yerli yerel yurt savunması ve halkın iyiliği için adanmış ve çalışma kampüsünde büyük fiziki ve zihni güçlüklerle karşılaşacağı en kısa zamanda sevk edilebilir?

Böylece tanımlanan bir halkın demokratik bağrışlıklar için henüz hazır bulunmadığı açık olduğundan Obi kurtuluş yolunu siyasal iktidarın "kaçınılmaz diktatörlüğü en koruyucu şekline sokacak ve en kısa sürede gerçek plânlı ve disiplinli bir Kemalizmde buluyordu.

İktidar tekelinin bir tek partide toplanmasına hem teori ve hem de uygulamada bağımsızlıklarına kavuşan ya da yeni Fransız İstiklalî içinde daha egemen hükümetler kuran Afrika'da Sahra'nın güneyindeki bugünkü ve eski Fransız sömürgelerinde rastlanmaktadır. Bağımsız Gine'de Sékou Touré binlerce bölgesel kurullarla üklenen dört bir köşesine erişerek Demokrat Parti'ye tekeli bir nitelik kazandırmış ve "Gine gücünü, enerjisini, iradesini siyasal diktatörlükle dağıta-

(10) Nancy L. Britton, "Current Political Thought and Practices in Ghana," *American Political Science Review*, C. 43, No. 1 (Mart 1958), s. 52. Gana'ya kabildeler arasında biriktiren ve Batı tarzında bir demokratik düzenin işleyebilmesi için gerekli bütün enstrümanları mahrum eden bir devlet olarak geçen Ferguson-Worthmore İngilizleri sömürge hayıplarını gidermek için, "büyük bir budalalıkla" bu ülkelerde parlamenter hükümet sistemini görünüşü her tarafa bile sistem olarak zorla kabul ettirmiş ve çıkarılmaları diktatörlüğe kaçınılmaz bir sonuç yaptığını ileri sürmektedir. "Trouble in the Air," *Encounter*, C. XII, No. 5 (Mayıs 1959), s. 3-13.

(10) *The Struggle*, Yaka, John Obeyesekere and Co., 1955, s. 36, 38. Çike Obi'nin kısa bir biyografisi için bk. *West Africa*, No. 2045 (23 Ocak 1956), s. 413. Soruların bir kısmının yanıtına bakılarak ileri sürülen eleştirilerin daha önceki ve daha fazla bir şekilde diğer bir Nijeryalı'nın. Basi Nijerya başbakanı olan Obafemi Awolowo'nun, *Path to Nigerian Freedom* (London, Faber ve Faber Ltd., 1947, s. 63) adlı kitabında rastlanmaktadır.

maz' demmiştir." Fikrîsi Kıyım'da Fransız Afrika'sındaki siyasi hayatın sağ kanadını temsil eden Houphouët-Boigny Gını'de Touré'nin sol kanat partisi gibi bütün ülkeyi içine alan tek parti hükümetini geliştirmiştir. Afrika'da bu sistemin ne kadar eski olduğu Komün Liberya'da 1875'denberi devamlı olarak iktidarda olan True Whig Partisinin tek parti oluşundan ve 1943'denberi Başkanlık yapan Tubman'ın Mayıs 1959 başkanlık seçimlerinde rakibini 55 oyuyla karşılık 530,566 oy alıyından anlaşılmalıdır.

Mart 1959'da Ibadan'da yapılan Temsilî Hükümet ve Ulusal İlerleme Konferansında bazı Fransız Afrika siyasetçileri tek parti tezini ileri sürdüler. Tutumları Dahomey'den Alexandre Adande'nin konferansa sunduğu "Ulusal Gelişme Döneminde Partilerin Birleşmesi Kaçınılmazdır" adlı rapordan anlaşılmalıdır. Adande devşir ve cesurâne hareket için çağrıda bulunarak verimsiz bir sekreterlikle engellenemeyen bir birliği ihtiyaç olduğunu belirtti. Bazılarının diktatörlük, faşizm, ve totalitarizm korkuluklarını kullanarak emperyalizmin oyununa geldiklerini gördüğünü söylemesine rağmen Avrupa'daki çok partili rejimleri aldıkları gibi kopye edilmemeleri gerektiğini ekledi.

"Ülkemizi" çarüdüğü altında her siyasi parti altında parlamentoda savunması gereken belirli bir sınıf ya da belirli bir ekonomik çıkarı temsil eder. Bunun da sonucu şudur ki ulusun gerçek çıkarları bir hiç bir ortak çıkarı olmayan bir takım çıkarlar birbirlerine mahalefilik eder dururlar. Her bir şey onları durduramaz yolum ayılar, demagogi yapar, kendilerini zatar ve ahilânsizlik ederler... Bu türlü tehlikeler bizim hiç bir kâşınas yoktur.²¹

Bu türü tek parti faşefesini Gana'daki Cıne Eñçisi de savunmuş ve bütün muhyetçileri içine alıp temsil müesseseleri koruyacak ve halkı tartışmalara katılmaya sevkedecek "muhalefetsiz bir birleşmiş ve demokratik partiyl" desteklemiştir. Seçimler taraftarı bir ifadeyle bağımsızlıktan sonra hiç değilse ilk on-beş yıl içinde halkın bir sürü partilerle aklının karıştırılmaması gerektiğini söyledi.²²

(21) Thomas F. Brady, The New York Times, bel. 4, 4 Noyan 1959, "Parti bir diktatörlük sisteme uygulanmaktadır; bu, halkın diktatörlüğüdür." Afrique Nouvelle (Dakar), 10 Nisan 1959

(22) Conference Paper, No. F/415, s. 2 Bu konferansa Kâhîre'de Özgürlük Kongresi ile Nijerya Ibadan Üniversite Koloninin himayesinde toplanmıştır

(23) "Summary of Discussions," Ibadan Conference, Paper No. F/415, s. 4.

ün tek partilerle olduğu gibi düşünce farkları parti içinde tamamiyle eritilecek, fakat parti bir karar alınca demokrasi merkezîyetçi komünist ilke uygulanacaktır.

Orta Doğu'da olduğu gibi askerlerin rolü daha büyük olmasına rağmen, eski Asya sömürgelelerindeki çöplük ayağı, yukarı Afrika'da da gibidir. Hindistan'da Kongre Partisi tek parti sisteminin var olduğu kadar itihamlara yol açacak kadar güçlü durumunu korumuşsa da diğer partiler serbestçe faaliyet göstermiş ve serbest seçimler demokratik yöntemlere örnek olmuştur. Quizon devrinde Filipinler'de parti farklaşması pek yoktu, ve Birmanya'da 1958 Ekim ayında A.P.P.F.L. ikiye bölünerek Sonbaharda No Win'i iktidara getiren olaylara yol açınaya kadar tek parti devleti hükümdü. Vietnam ve Kore'de mevcut rejimleri destekleyen partilere muhalefet edenlere pek imkân verilmedi. Batı parlamenter hükümetinin Seylan'a pek uymadığını Başbakan Bandaranatke de söylemişti, fakat onun İngiliz parlamenter sistemine atıfını köktü muhalefete gelişme imkânı tanımasından değil, kabine diktatörlüğüne yol açmasındandı. Onun yerine, Seylan'ın sömürge devrindeki anayasalarından esenlenerek parlamentero üyelerinden her birinin birine katılacakları çok sayıda yürütme kurulları teklif etti."

Bu kadar çok ülkede Batı temsil müesseselerinin ortadan kalktığı hem Asya ve Afrika'da, hem de Batı'da yeni yöntemlerin araştırılmasına yol açtı. Batı'nın Batı dışındaki az gelişmiş halklar için bu türlü müesseseleri teklif etmesi ve misliyetçilerin de bağımsızlığın ilk yıllarında bunlar üzerinde ısrar etmelerinin ne dereceye kadar akılcıca bir şey olduğu tartışılmaya başlandı.

Burada şahit olduğumuz şey yabancı bir devlet şeklinin geçmişi ve koşulları bitirilmesiyle baştan olan ve her defasında bunu işletmeye hazırlıklı olmadıklarını ortaya koyan halkların giriştikleri tecrübeler serisinin başarısızlığa uğramasıydı. Sömürgeciikten kurtulduktan sonra yapılan ilk şey emperyalist Batı'nın müesseselerini kopye etmek olmuştur. Bu müesseselerin başarısızlığından sonra girilen ikinci dönemde Asya ve Afrika halklarının tecrübe, yetenek ve bugünkü ihtiyaçlarına daha yakın siyasal sistemlerin kurulması beklenebilir. Bu halkların geçmekte oldukları ihtilallerden beklendikleri herhangi anayasaya bağlı bir demokrasi ya da parlamenter hükümet değil, fakat ulusal birlik ve kuvvet çerçevesinde ve kendi liderlerinin kanadı altında ekonomik ve toplumsal ilerlemesidir. Temsill

müesseseler bu umutlara erişmekte başarısızlık göstersedikçe bunların ortadan kaldırılmalarına kimse ses çıkarmayacağı gibi, bu terkediş hattı şevkle destekleyeceklerdir.

Hükümetlerin istikrarlı olduğu ve başarılabilecek işlerin gerektiği zamanlar ortaya güçlü kişilerin çıkması yeni bir şey değildir. Bu güçlü kişiler desteklerini silâhli kuvvetler dışında bir kaynaktan arayacaklarsa halk yığınlarının göz önünde tutulması gereken bir çağda elverişli bir araç olarak tek partilere dönmeleri mümkündür. Genellikle bütün halklar için mevcut hükümet şekilleri içinde en iyisinin Batı'ya şu ya da bu şekilde benzeyen bir demokrasi olduğu söylenebilir de Avrupa dışındaki ülkelerin çoğuna hükim bağlamak koşullar göz önünde tutulursa güçlü önderler yararına çok şeyler söylenebilir.

Batı halkları demokrasiye ulaşmaya kadar koruyucu olun olmanın müstebit krallar ve despotların uzun süren yönetimleri de dahil olmak üzere çok yavaş ve evrimsel yollarla geçtikler. Demokrasi-nin iyi işlemesi ve ekonomik gelişme yoluna girebilmek için gerekli toplumsal birliğin ana unsurlarını göz önünde tutarak düzenli toplumların kurulması bir bakıma Orta Çağ'dan çağdaş dünyaya geçiş kolaylaştırıcı otoriter yönetimin sonucu idi.

Sömürgecilikten bağımsızlığa millî olarak geçmekte olan ve önünde çözülmesi gereken bir hayli ekonomik gelişme sorunları bulunan geri bir halk için çözüm yolunun silâh ve varlıklı Batı toplumlarındaki dört başı mamur demokrasinin tam uygulanışını ne dereceye kadar faydalı olduğu şüphelidir. Demokrasi muhalefetle de kabul eden tam özgürlük demektir; fakat burada en başta arandan şey daha fazla özgürlük değil, disiplin ve çalışmadır, muhalefet değil, bütün güç ve yeteneklerin ulusal birliğidir. Bu, muhalefetin kabile, ırk ve dinsel açılardan kurulu partilere dayanarak güçlü ve birleşmiş bir yönetime en çok ihtiyaç duyulan bir sırada işlenmesi derinleştirildiği Nijerya ya da Malaya gibi ülkeler için daha doğrudur. Ulusal birlik iç düzen ve güvenlik için olduğu kadar temsili hükümet için de vazgeçilmez bir koşul olduğundan bunun başarılması ilk hedef olarak kabul edilebilir. Muhalefetin haklarına önem veren tam bir demokrasinin zamanından önce uygulanması daha sonra kurulabilecek başarılı bir demokrasinin dayanaklarını yok edebilir. Nkrumah kabul edilen anayasa ülkelerinden ayrılmışına dair yönetilen eleştirilere cevapları bir konuşmada Afrika'nın kendine

bağı bir demokrasiye uyacağını söylemiş, fakat çunu da eklemiştir: "Yeni ve genç bir hükümet olarak ilk sorumluluğumuz devletin bütünlüğü ve güvenini korumak olmuştur."¹²⁵

Bir nokta tekrar tekrar önümüze çıkmaktadır. Demokrasi deniyişim gerektiren gene demokrasinin ta kendisidir: haklar sonraları daha etkili bir şekilde geri verilmek üzere halktan geri alınmaktadır. Tabii, demokrasinin yaşanmadığı bölgelerde akıllı ve etkili bir otoriter rejim demokrasi için gerekli ön koşulları yaratma yolunda bir çok şeyler yapabilir, fakat bu otoriter rejimin gelişme için gerekli güçleri asferher edebileceği ya da iktidarı tekrar halka vereceği pek kanıtlanmamış sayılmaz. 1959'da Güneydoğu Asya ummanı olan bir bu bölgeye istikrarlılık ve bölünmenin, askerler iktidara gelmediği takdirde, komünizmi zafere ulaştırarak kadar yayıldığını söylüyordu. Subaylar arasında "kendi yeteneklerine dayanarak alınmamış bir şekilde ortaya çıkması," anayurtlarına bağı moral değerlere önem veren, disiplinli, fakat kiminle etmeye alışmış ve modern dünyasını derici taraftarlarıyla ilgili kuyuları tanıdığına belliyordu. Yeni kurulan devletlerde askerlerin komünizme genellikle karşı oldukları ve özellikle ahlikası ve bölücü sivil rejimlerle karşılaştığı zaman halka verebilecekleri bir sürü şeylerin bulunduğu şüphe götürmez: yalnız adâkârlığı kendi saflarında da temizleyebilir, kendi tecrübeleri ve bilgileri dışında olan gelişme programlarının altında kalkabilir ve çıkarıcı eğilimlerin güç bulmalarını engelleyebilirler mi? Tarihte bu türü sorulara pek az olumlu cevap bulunabilir.

İşleyen bir demokrasi potansiyel bakımından birbirine karşı olan bireysel ve kolektif haklar ilkelereını akıllı bir şekilde karışımı esasına dayanır. Milliyetçiliğin en büyük sürükleyici güç olduğu yerlerde kolektiflik ilkesinin ulusal birliği tehdit eder gibi görünen bireysel ve azınlıkların karşı-iddialarını çıkarması mühtemeldir. Fakat bu, toplunun nasıl temsil edilmesi gerektiği hususunda bir ipucu vermez: genel iradeye belirli bir muhteva kazandırılması ve onu tanımlayacaklar belirlenmelidir. Rousseau'nun gerçek insanların so-

125) Chuan Tseyang, C. II, No 23 (Ocak 1959), s. 1. Raymond Aron birinci derecede önemli ilkeyin işleyen bir hükümet olduğuna işaret etmiştir. "Oronlikle yeni devletlerde, ilk ihtiyaç duyulan arzularca değil, hükümet çoğunluğudur," Manchester Guardian Weekly, 23 Ekim 1958.

126) Guy Pauker, "Southeast Asia as a Problem Area in the Next Decade," World Politics, C. XL, No 2 (Nisan 1958), s. 333-340.

mut iradeleri ile ancak tesadüfen birleşen *volonté générale* kavramı şu ya da bu şekilde işler duruma getirilmelidir. Genel iradenin sözcüsü kimdir? Ulusun asıl ruhunu demokratik çoğunluğu teşkil eden basit köylü ve işçiler temsil edebilir, fakat, söylenebileceği gibi onların cehaletleri ve tecrübesizlikleri bu iradeyi temsil etmelerini engelleyebilir. Bunların yerine Rousseau'nun sözüyle kişilerin gerçek iradesi olarak ortaya genel iradenin sembolü gibi seçkinler ya da bir karizmatik önder çıkar. İddiaya göre, ulus egemendir fakat bu egemenliğin ulus yararına uygulanması bunu yerinde kullanılabileceklere bırakılmalıdır. İşte o zaman ulusal demokrasi ulusal oligarşi olur; işte bu yol Alman halkının başına Nazizm felâketini getirmişti. Bazıları, bütünüyle içine dâğınmış olmakla birlikte, hiç değilse tehlikeli bir şekilde yakınından geçmekte oldukları halde bugünkü demokrasi Asya ya da Afrika halklarının hepsi ya da herhangi birinin başına aynı şeyin geleceğini söylemek istiyor değilim. Yeryüzünde demokrasi gelişmeler hâlâ hükim durumdadır, fakat demokrasinin adını totaliter denetleme gerçekçi ile birkaçtiren komünist ülkelerde olduğu gibi, bu gelişmelerin bir kenara ilâlebileceğini de unutmamak gerekir. Asya'daki İngiliz sömürgeleri hakkında fikirlerini ortaya koyan Guy Wint'in şu pesimist sözleri ne kadar haklıdır acaba?

Kolay elde edilen kolay elden çıkar Eski dünyaya liberal uygarlık Büyük Britanya ile geçti, yukarı tesadüfün yapıları 19-berâğinin sonucu olarak gelişti, en; aynı kolaylıkla ulaşılabildi. Doğu'da yazınları becerikli fakat zalim bir Bolşevik tahliâli haline sokmak Eski liberal tahliâli haline sokmaktan belki daha kolaydır."

Bir kaç örnek dışında, demokratik müesseseler demokrasiyi bazı güçlükleri çözebilecek duruma getirememişlerdir. Otoriter bir yönetimin daha başarılı olup olamayacağı belli değildir. Dinamik sistemler demokrasinin ön koşullarını yaratma çabası içindedirler, ve toplumsal ve ekonomik gelişme çabasından da kaçınılmaz olarak bir takım demokrasi sonuçları doğmaktadır. Otoriter rejimler bile geçmişte oranla halkı daha çok göz önünde bulundurmaya ve plebisit gibi sembollere baş vurmak zorunda olmuşlar — bunlar demokrasiyi ne kabul, ne de terkedebilen bir çağın kullandığı bir takım alışılmış sahneliklerdir — fakat bu simbolizmden daha öteye geçip geçemeyecekleri şüphelidir. Demokrasinin yayılması ya da demokrasiye dönüş

İçin en iyi tedbir kendi haklarını savunan ve kendi kendini yöneten uyansık bir halkın harekete geçirilmesidir. Adlai Stevenson şöyle demeydi: "Dünya kurulduğundanberi daha çok hükümetler yurttaşları tartaklamışlardır. Modern zamanlarda Batı dünyasının en büyük başarısı bu tartaklamayı yurttaşların yapacağı iktidirdir."¹²⁸ Gelince Asya ve Afrikalıların kaçının zamanı gelince bu akıma uynacaklarına kuşku yoktur.

¹²⁸ "Party of the Second Party." Harper's Magazine, C. CCXIII, No. 1369 (Şubat 1950), s. 22.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

**ULUSLARIN KENDİ GELECEKLERİNİ
TAYİN ETMELERİ**

ULUSLARIN KENDİ GELECEKLERİNİ TAYİN ETMELERİ İLKESİ

Wilson'un zamanında ulusların kendi geleceklerini tayin etme-
si bir çoklarına on-dokuzuncu yüzyıl liberalizminin özgürlük ve de-
mokrasi ve kişi ile halkların hakları gibi en değerli kavramları bir
başlık altında toplayan basit ve doğulu bir önerme gibi görünü-
yordu. Daha sonra bu ilke hakkında hem pratik uygulama ve hem
de teoride değişik görüşler düşünüldü. Bazı fildişi kule istadları za-
kâ ve bilgilerini leştir edencesine bunun yetersizlikleri ve gelişme-
lerini gösterirken bir çok devlet adamları tuhaf uygulamalarına ba-
karak dehşet içinde başlarını sallıyorlardı. Hemen eklenmeli ki ne
bu müphemci istadların, ne de rahatsız devlet adamlarının bağımsız
geleceklerine kendi bildikleri gibi hüküm olmak isteyen halkların ih-
tilâli eğilimleri üzerinde önemli bir etkileri olmadı.

Birinci Cihan Savaşıyla bugüne ulusların kendi geleceklerine
hüküm olma ilkesinin geçirdiği tecrübeye kısaca bakmakta tuhaf
işlemelere işaret edebiliriz. Savaş süresinde Woodrow Wilson'ın
neçik sözleri ve Bolşeviklerin gayretleri ile ortaya çıkan bu ilke mil-
letlerarası toplumun ana ilkelerinden biri olduysa da Milletler Cemi-
yeti Misâki'nda yer almadı. Savaş isteyen barış çabalarında devlet-
lerin kuruluşunda ünder bir fikir olmasına rağmen, bu gelişme so-
na erdikten sonra ilk cihan savaşı arasında milletlerarası sabıncıya
çıkan yasal devletler sadece Avrupa'da İrlanda ve Asya'da Irak ile
Sudani Arabistan oldu (Hitler'in Orta Avrupa'da kurduklarıyla Man-
çukuo'daki kısa süreli Japon kukla devleti konumuz dışında bırakı-
labılır). İkinci Cihan Savaşı tecrübesi ve ondan sonraki olaylar bir-
çok bakımlardan ilkinin tam aksidir. Atlantik Bildirisi ulusların ken-
di geleceklerini tayin etmeleri ilkesine biraz da dolaylı bir yolla ge-
reken veri tanınmalarına da Müttefikler, Müttefik'in çizmediği halkla-
rın eski durumlarına getirilmesi sorunu bir yana, bu ilkenin uygulan-
ması konusunda bölünmekte kalınayıp ona genel bir çözüm yolu ola-
rak güvenlerini de kaybetmişlerdi. Sovyetler Birliği'nin Batılı kom-

gularıyla olan münasebetlerinde amacı onları yutmak ya da etki altına almaktır; sömürgeci devletler içinde ulusların kendi geleceğini tayin etmeleri imparatorluklarının parçalanması oluyordu. Böylece, ulusların kendi geleceğini tayin etmesi ilkesi Birleşmiş Milletler Andlaşmasının amaçları arasında önemli bir yer tuttuğu halde, barış çabalarında çok az rol oynadı. Barışın yerini doldurmayan büyük harp yeni tip milletlerarası sınırların önemli noktalarında bazı sınırların bölünmesine yol açtı. Almanya, Kore ve Vietnam'da ulusların birleşme istekleri ikinci plâna atılarak milletlerarası politikamın yâni-cek stratejisine önem verildi. Bunun sonucu da birbirine karşı olan iki büyük blokun sınırlarını çizme ve her ikisinin de kıskançlıkla koruduğu fakat ulusları ikkiye bölen sınırların çıkması oldu; ve Çin de anayurt ve Formosa olarak ikkiye ayrıldı. Bütün bu örneklerde biri komünist ve diğeri de komünist olmayan ve her ikisi de kendi sembollerıyla genel iradeyi temsil ettiklerini iddia eden birbirlerine karşı cephe almış iki rejim bulundu.

Ulusların kendi geleceğini tayin etmeleri hâlâ daha yaşanan bir ilkeydi fakat merkezi Avrupa'dan Asya, Orta Doğu ve Afrika'ya kaymış olup sömürge aleyhdarı devletler bu ilkenin doğuracağı pratik sonuçlar bakımından yalnız sömürge bölgeci için bir anlam taşıdığıında ısrar ediyorlardı. 1919'da Versailles Barışını yapanlar ilgili hakların zaten başarmış oldukları onaylama dışında çok defa pek az şey yapabildikleri halde Orta ve Doğu Avrupa'nın düzenlenmesi muzaffer Milletliklerin üdertiği altında ve esas itibarıyla onların düşmanlarının ve Rusya'nın zararına olarak başarmıştı. 1916'de ve onu izleyen yıllarda ulusların kendi geleceğini tayin etmeleri en başta muzaffer emperyalist devletler hedef alan bir silâhı, ve Çin Hindisi ve Endonezya'da olduğu gibi buna karşı silâhla mücadele etmek ya da Filipinler, Hindistan, Birmanya ve Seylan'da olduğu gibi, şu ya da bu şekilde kabullenmek anlamında onların denetli altında idi. İki cihan savaşı arasındaki yıllarda İnk'n tek örnek olarak kalışına karşılık, İkinci Cihan Savaşını izleyen yıllarda milletlerarası aleyh bir çok yeni Asya ve Afrika devletleri kuruldu; saltanan sömürge imparatorlukları içinden daha bir çoklarının da kalıntıları beklenmektedir.

Ulusların kendi geleceğini tayin etmeleri ilkesi görünüşteki basitliğinin arkasında bir çok gizli sorunları gizleyen bilinen bir takım doktrinlerden doğmuştur. Hareket ettiği ilk nokta hükümetlerin mesrûluklarını yönetilenlerin iradelerinden aldığıdır dair olan on-sektörelci yüzyıl önermesi olarak kabul edilir; buna on-dokuz ve

yirminci yüzyıllarda eklenen önerme de insan ulusal bir hayvan olduğuna göre destekleyeceği hükümetin kendi ulusunu temsil eden hükümet olacağı fikridir. Bundan sonra ulusların kendi geleceklerini tayin edebilmeleri ilkesinin tam gelişebilmesi için ulusların kendi devletlerini kurmağa tabii hakları olduğuna dair yeni ilkeyi kabul ettirmek ve, madalyonun obür yüzüne de bakmak gerekirse, ulusal dayanağı olmayan devletleri meşrû kabul ettirmek gerekiyordu. Woodrow Wilson'un dediği gibi, İttifak Devletleri "yönetmeye tabii hakları olmayan yabancı ulusları" hâkimiyetleri altına aldıklarından siyasi hakından ihlâl etmek zorunda kalmışlardı. Böylece, bir el çabukluğu ile kâşın kendi rızası ya da bir anlaşmayla yönetilebileceğine dair olan fikir ulusların da kendi devletlerini kurmalarının bir tabii hak olduğu düşünceğine yol açtı.

Bu inanç, somuttan soyuta çevrildiği ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Bildirilerinde olduğu gibi, bunu ahlîki ve siyasi kavramlar olmaktan çıkartıp bağlayıcı hukuki normlar haline sokma çabalarına girişildiği zaman ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri ilkesinin ne ciddi güçlüklerle karşılaşabileceği ortaya çıkmaktadır. Dünya kamu oyununun bugünkü durumu içinde hiç kimse hakların kendi geleceklerine hâkim olmak gibi açık bir hakkına karşı cephe alamaz. Fakat bu hakkı gerçeklere uygun bir şekilde uygulamak da aynı şekilde imkânsızdır. Uluslara karşı kimse cephe alamadığı gibi, ulusları kim tayin edebilir ve onların ne zaman ve nasıl ortaya çıkabileceklerini kim söyleyebilir?

İhtilâl hakkı

Bu nokta en enarı oçdan ele alınacak olursa, kendi geleceğini tayin etme hakkı olduğu gibi kabul edildiği zaman ilk başında devletin anayasaya dayanan yetkilerine karşı ihtilâl hakkı tanımayan toplumsal düzenler kabul edilmiş olup, hattâ devlet iktisadîlerinin tekeline boyun eğmeğe zorlanmış olur.

Bu önermenin ilk kısmına dönecek olursak, nelerin ulus olup olmadıklarına dair bilgimizin yeterliliği hakkında söylediklerimize ekleyecek pek çok şeyimiz yoktur. Birleşmiş Milletler Andlaşmasının halkların kendi geleceklerini tayin etme hakkını tanıdığına ha-

111 The Public Papers of Woodrow Wilson, der. Ray Stannard Baker ve William W. Chittenden, New York, London, Harper and Brothers, 1915, I, 342.

Deiarsak, bu nokta içinden daha da güç çıkan bir şey olmaktadır. Akla hemen bir sürü sorular gelmekte fakat uşağı, yukarı her birine güvenilir cevaplar bulunmamaktadır. Bu ülkenin uygulanacağı halk nasıl tanımlanacaktır? Sadece belirli bir toprak üzerinde yaşayan bir çoğunluğa mı uygulanacaktır, yoksa orinliği meydana getiren halkın da eşit hakları olacak mıdır? Ve çoğunluk bugün ya da bu yönde bir karar verirse, bu çoğunluk ya da onun bir parçası yarın başka türlü bir karar verebilir mi? Bu yönde bir faaliyet baş gösterince halkı kim temsil edecek ve ülkelerini hangi koşullar altında ve hangi yöntemlerle ileri sürüleceklerdir? Halkın bilerek ve sorumlu bir seçme yapabilmesi ve bu seçmeyi yaptıktan sonra hâkimiyetini koruyabilmesi için ne derece olgun olması ve siyasal tecrübesinin hangi noktada bulunması gerekir? Bunların süz gelimi ortaya atılmış akademik sorular olmadığı sayısız örneklerle gösterilebilir. Avrupa halklarını ulusal varlıklarına uygun olarak yerleştirmeye çabasının kazandırdığı güç tecrübeye ek olarak Filistin, Hindistan'ın bölünmesi, Keşmir ve P'ustunistan üzerindeki iddialar, Birmanya'daki Karenler'in durumu, Endonezya'da bölüen akımlar ve Batı İriyan sorunu, Nigerya ve Sudan'da bölünmüş halklar, Çin'in Formosa'nın ve Formozalıkların iddiaları ve karşı-iddiaları, Malaya'daki giriş tek ayrımı henüz ulusal çerçeve içinde yerini bulamayan bir çok bölgelerde kabile halkları ve Arapların kesimlikle belirlenmemiş duyguları gibi konular Asya ve Afrika'dan verilebilecek örneklerdir.

Önemli sorunlardan biri şudur: halklar ve hattâ uluslar zaman zaman kendilerini ölelerinde durulması güç akımlar olarak ortaya atan fakat daha önceden kestirilemeyen belirli birimlerdir. Uluslar ortaya çıktıkça kabul edildiği takdirde —ki zamanı gelince hepisi kendilerini duyururlar— kendi geleceklerine hâkim olma iddialarını ileri sürdükleri zaman ihtilâli bir hak peşindedirler demektir. En ağır tanımla kendi geleceğini tayin etme hakkı herhangi bir grubun canı istediği zaman bugün bağlı olduğu devletten ayrılarak ken-

(2) Bu siyasal bilgiler profesörü ve aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri Başkanı olan birinin geniş bir kitle tarafından kabul olarak kaydedilen görüşüne ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri' ilkesini ortaya attığını söylemek Sir W. Ivor Jennings'in hoşuna gitmektedir. "Derinliğine incelenmediği takdirde mantığa uygun bir şeymiş gibi görünmektedir: Durak halk karar verir. Gerçekte ise halkın kim olduğunu karar veren bir kimse bulununcaya kadar halkın karar verebilmesini bekleyebilmek gülmeye değer bir şeydir." *The Approach to Self-Government*, s. 56.

İnce daha yakın yeni bir devlet kurma hakkı anlamına gelebilir. 1793'de Fransız İhtilâli devrinde Carnot Ulusal Meclisi şunu söylemişti:

Eğer, inkıladılar ve benzerinin etkisiyle herhangi bir toplumun iradesini ilân ederek ana hükümdarı ortadan kaldırmaya hakkı vardır, her ülke, her şehir, her köy, her çiftlik kendisi keşifini ilân edebilir.⁴³

Bu anlamda sonucun pek kabul görmeyeceği aşıkna da bu hakkın belirli bir hukuk çerçevesi içinde ve makûl bir düzene uygun olarak kullanılıp kullanılmayacağı ve nasıl kullanılacağı lâhâ çözülmemiş bir sorundur.

Kendi geleceğini tayin etme ulusal devletin birbirine tamamlanacağı ötesinin resmen tanınması demektir, fakat geçmişten bize miras kalan devlet bünyesi emel olarak ve tesadüfen ulusal lâzıma uygundur. Zaten, kıyamet de buradan kopuyor. Devletleri insanın yeni ortaya çıkarılan ulusal duygularıyla ahenkli kılmak yeni baştan siyasal düzenlemeye gitmek gibi önemli bir sorunu ortaya çıkarmaktadır. Kendi geleceğini hüküm ulma ülkesinin aslında bir ihtilâl hakkı olduğuna dair görüşü inceleyenler bugünkü şekillerini devam ettirmek isteyen devletlerin bu eğilimlerine karşı sempati duymak gerekli değildir. Devletleri "tabii hakların değişen muhtevasına" göre yeni baştan düzenlemek çok değerli bir başarı olabilir. Fakat bu, mevcut devlet ve hükümetlerin hukukîliğinin üstünde yer alan ve onu meşrû saymayan daha üstün bir hukukun kabulünü gerektirmektedir. Devletler basit anlamında kanunları yapan ve onları koruyan birimlerdir, ve onların varlıklarına karşı davranışlar başka mekâtlardan hareket etmek zorundadır. Burada ayrı ayrı kaynaklardan fevkan haklar çıkarıyor: devletin kendini savunma hakkı ve şerefi vardır, ve ulus devletli devrimde haklarına sahip olduğu iddiasındadır.

Tabii, kendi geleceğini tayin etme hakkının devletlerin tek, tek ya da milletlerarası toplumun bir bütün olarak anayasa bünyesinde açıkça yer alması düşünülebilir. Devletlerin böylece kendilerinin üstün haklarını peşinen kabul etmeleri mümkün değildir. Jefferson'un gerektiği zaman ihtilâl yapma ilkesi hayranlık beslenecek bir şey olabilir, fakat anayasanın bir parçası olması mümkün değildir. Kendi geleceğini tayin etme ülkesinin peşinen kabul edildiği-

43) Ernst Wittmann, Past and Future of the Right of Self-Determination, Amsterdam, Van Nostrand ve Warendorf, 1919, s. 51.

ne dair benim bulabildiğim örnekler sadece Birmanya ve Sovyetler Birliği Anayasaları ile Beşinci Cumhuriyet Anayasasında Fransız sömürgeleri ile ilgili maddelerdir. S. S. C. B.'ni meydana getiren cumhuriyetlerin birlikten ayrılma hakkı propaganda değeri dışında hiç bir siyasal gerçeğe uymayan bir gösteriş olarak kabul edilebilir. Lenin'denberi sosyalizmin gereklerinin ulusların iddialarından daha önemli olduğu açıkça belirtilmiştir. Komünist anavatanın bağırarak zaten yerlerini almış olan bu halklar En Yüksek İhtilâle eren bir komünist diktatörlüğün kolay marifetiyle gelecekte anank tek ve monolitik bir partinin hiyerarşik tarafından düzenlenebilir. W. K. Hancock'un şu sözleri Sovyetler Birliği dışında başka ülkeler için de doğrudur: "Birlikten ayrılma ilkesini destekleyenlerin milliyetçiler olarak anılması özgürlüğü vardır, fakat ihtilâlciler olarak kurşuna dizilirler."¹⁴

Birmanya'nın durumu biraz daha realisttir. 1947 Anayasasına göre, Kaçinler ve daha sonra anayasada yapılan bir değişikliklerle Karenler dışında, Birmanya Birliği içinde azınlıkları temsil eden devletlere anayasanın kabulünden 10 yıl sonra Birlikten ayrılma hakkı tanınmış ve Sovyet örneğinin aksine bu ayrılmanın nasıl olacağı bir miktar ayrıntılarıyla tesbit edilmişti.¹⁵ Pek uygulanacağı beşemi-yorsa da, bu, ulusların kendi geleceklerini tayin etme ilkesinin bir anayasa hakkı olarak tanınmasına kendi başına bir örnek teşkil etmektedir.

Milletlerarası alanda ulusların kendi geleceklerini tayin etme ilkesini müesseseleştirme yolunda en önemli ilk çabayı Milletler Cemiyeti Misâk-ı'nın ilk çalışmalarını hazırlayan Albay House ve Woodrow Wilson göstermişti. Onların teklifinde önemli olan nokta bu hakkın devamlı olarak kullanılmasıyla Misâk'da belirtilen ve Cemiyet üyelerinin toprak bütünlüğü ve sınırsız bağımsızlığını garanti eden maddelerin bağdaştırılmasıydı. Özellikle, teklifte, Milletler Cemiyeti kabul ettiği takdirde, "ulusların kendi geleceklerini tayin etme ilkesine uygun olarak, bugünkü tek durumları ve ulusların istekleri-

(14) *Survey of British Commonwealth Affairs*, London, New York, Toronto, Oxford University Press, 1937, I, 500.

(15) Anayasanın Onuncu Bölümünde, Devlet Kenarında üçte iki çoğunluk sağlandığı takdirde, o Devletin birlikten ayrılabilmesi hükmü vardır. Bunun dışında Birlikte Başkanlığı Devlet halkını iradesini göstermek üzere plebisit davası eder. Bak: Josef Silverstein, "Politics in the Shan State: the Question of Secession from the Union of Burma," *Journal of Asian Studies*, C XVII, No. 1 (Kasım 1958), s. 53-57.

ni göz önünde tutmak şartıyla" toprak değişiklikleri yapılabileceği söyleniyordu. Türüü anlaşılabılır baskılar altında bir çok değişiklikler yapıldıktan sonra tekilif geri alınmış ve Cumhurbaşkanı'nın daha önce "ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri ile ilgili kutsal hak" diye nitelendirdiği meşhur Onuncu Maddedeki garantiler değiştirilmeden kalmamıştı. Böylece, devletlerin toprak bütünlüğü ulusların ellerde ortaya atılabilecekleri ayrıma istekleri yanında öncelik kazanmış oluyordu.

Birleşmiş Milletler

Konunun önemli göz önünde tutulması Birleşmiş Milletler'i meydana getirenler Andlaşmada ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri ile ilgili maddeleri yazarken pek dikkatli davranmamışlardır. Andlaşmanın daha önceki Dumbarton Oaks'daki şeklinde bu konuyla ilgili hiç bir şeyi matlanmamakla birlikte San Francisco'da dört müteahhibin hükümet, müyendışğine göre Sovyetler Birliği'nin tekilifi ile bu konuyu mercur maddelerde değişiklikler yapmak yoluyla belirtmişlerdi. Bu madde sonra muhafaza edilerek nihayet madde 1 ve 55'de "halkların epli hakları ve kutsal geleceklerini tayin etmeleri ilkesine saygı" şeklinde görüldü. Bu konuyla ilgili olan ana sorunlardan hiç değılme birinin bütünüyle tartışın dışı bırakılmadığı ulusların kendi geleceklerini tayin etme hakkına bütün hakların sahibi olduğunu ve bunun böylece Andlaşmada açıkça belirtilmesi gerektiğini söyleyen Komite raporundan anlaşılmaktadır, fakat bu raporda da "bunun ayrıma hakkı değıl, halkların kendi hükümetlerini kurma anlamına geldiği taktirde Andlaşmanın amaçlarına uygun olacağı" ekleniyordu.

(16) Bu olay Cobben tarafından *National Self-Determination*, s. 37-39'de kısaca ele alınmış ve Milletler Cemiyeti Müahkesin hazırlanmasıyla ilgili tarih ve belge belkriyonları daha ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

(17) Bak: F. Van Langenhove, "Aspects Récents du Principe des Nationalités," *Le Révue Générale Belge*, C. LXXXVIII (Kasım 1952), s. 11. D. E. Levin, "Foreign Policy of the U. S. S. R. and International Law," *Information Bulletin*, C. VIII, No. 1 (14 Ocak 1949), s. 6.

(18) *Documents of the United Nations Conference on International Organization*, London, New York, United Nations Information Organization in Cooperation with the Library of Congress, 1945, VI, 290, Doc. 343. Komite Raporları "daha sonraki yıllarda, Almanya ve İtalya'da bu devletlerin kendi çıkarları için kullanılması olduğu gibi bazı benzer durumlarda Bari sürülebilmesini önlemek amacıyla 'halkın istediği tabirinin daha hafız ve gerçek bir tasarruf yapılması gerekliliği" ilerisinde ayrıla durmuşlar, s. 369, Doc. 563.

Bu noktada şüpheli olanlar (bir sömürge'nin egemen olmasının ayrılmaya anlamına gelip gelmediği belirtilmemekle birlikte) ayrılmaya hakkının kabul edilmemesinde teselli bulurken ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri ilkesinin bir hak değil, sadece saygı gerektiren bir ilke olarak kabul edilmesinden ötürü tatmin oluyorlardı. Yalnız, neyi gerçek şuydu ki ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri çok defa ayrılmayı gerektiriyor ve ilke olarak ortaya atılan bir hak oluyordu. Birleşmiş Milletler'in iç işlere karışmaması ile ilgili madde 2/7'ye de pek güven olmayacaktı. Birleşmiş Milletler'deki tekrübelere bakılacak olursa devletlerin şüphe bu haklarında teşkilatta bir çoklarının başa çıkamayacakları zayıflıklar vardı.

San Francisco'danberi Birleşmiş Milletler'in ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri sorunlarıyla ilgili devamlı ve çok yönlü olmuştur. Çoğunlukla, Endonezya, Cezayir ve Kıbrıs örneklerinde görüldüğü gibi sömürgeciliğin şu ya da bu yönüyle uygulanmasıyla birlikte İnsan Hakları Bildirilerinin ortaya çıkışıyla ilgili tartışmalar daha genel nitelikteki sorunların ele alınmasına sebep olmuştur. Bu ister maksatlı olsun, ister olmasın sömürge sorunları anlaşılan çok önemli olduklarından ikide-bir ortaya çıkmaktadırlar.*

Genel Kurulun 1952'de İnsan Hakları Bildirisine "bütün halkların kendi geleceklerini tayin etmeleri haklarıdır" diyen maddeyi koyma kararını alması ve özellikle kendi kendilerini henüz yönetmeyen bölgelerin sorumluluğunu taşıyan devletlerin bu bölgelerle ilgili olarak bu hakkın gerçekleşmesi yolunda çaba göstermesi gerektiğini ileri sürmesinden de bu anlaşılmaktaydı. Aynı yıl, daha sonra İnsan Hakları Komisyonu da teklif edilen maddeyi şu şekilde değiştirerek bu gelişime aydı: "Bütün halklar ve bütün uluslar kendi geleceklerini tayin etme, yani siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel amaçlarını serbestçe kararlarına hakkının sahiptirler." Buna Komisyon hem kendi kendini henüz yönetmeyen bölgeler ve vassayet altında olan topraklarla ilgili özel bir madde, hem de doğal zenginlik ve kaynaklar üzerinde devamlı egemenliği de içine alan ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri ilkesini genişleten Şih teklifini ekledi. Komisyon bunlarla da yetinmeyerek ve sömürgeci devletlerin zararına olarak yalnız sömürgelerde halkın kendi hükümetlerini kurma isteğinin Birleşmiş Milletler nezaretinde yapılacak bir plebisit so-

(*) Birleşmiş Milletler'in bu sorunların ilgili için bah. Benjamin Rivlin, "Self-Determination and Dependent Areas," *International Conciliation*, No. 561 (Ocak 1955).

nunda doğrulanmasını belirtmekle kalmayıp "yabancıların başka bir halkın geleceğine hüküm oldukları yerde esaret vardır"¹⁰¹ diye açıkça ilan eden bir karar daha teklif etti.

Ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri, sömürgecilik ve teklif edilen anlaşmalarla ilgili olarak yer alan mücadelelerin esas noktası budaklandığını ayrıntılarıyla burada izlemek mümkün değildir. Genellikle, Amerika Birleşik Devletleri de dahil olmak üzere, Batılı devletler ve dostları bu sorun karşısında gittikçe olumsuz bir tavır takınmışlar ve bazı Latin Amerikan ülkelerinin de yardımını gören Asya-Afrika ve Sovyet blokları dâvalarında mümkün olduğu kadar azimle ısrar etmişlerdir. Aralık 1952'de Kurul'un "halkın istekleri, terahhan Birleşmiş Milletler nezareti altında yapılacak plebisitler ya da bilhnen diğer demokratik yollarla tesbit edildikten sonra" yöneten devletlerin sömürge halklarının kendi geleceklerini tayin hakkını uygulamalarını kolaylaştırmaları gerektiği yolundaki kararı gibi esaret ithamları kaldırılmış ve kullanılan kelimeler yumuşatılmıştır. Fakat çoğunluk ortaya çıkan ana fikirleri desteklemekte devam ediyordu. Tartışmalar geliştikçe ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri ile ilgili ihtilâli maddeleri içine alan anlaşmaların Batılı devletlerin desteğini kazanamayacağı gittikçe daha fazla anlaşılıyordu. Zaten mevcut bir sivil sorunlara ilâveten İnsan Hakları Komisyonu ve bazı diğer teşekküller ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri hakkına saygı gösterilmediğine dair ithamlar yapıldığı zaman bunları incelemeye ve belki de bu yönde kararlar almağa yetkili organların kurulmasını isteyen teklifler yapılar.

Gelişile yaratan bir nokta da Birleşmiş Milletler'in aksi yönde davranmasına rağmen, ulusların geleceklerini tayin etmeleri ilkesi devletler hukukunda yeri olmayan bir haktır. Bu konuda en belirgin örnek casiliğini hâlâ kaybetmemiştir. Birinci Dünya Savaşından hemen sonra İsveç on-dokuzuncu yüzyıla bağında Finlandiya ile birlikte Batıya geçen Aaland Adaları üzerinde hak iddia etti. Rus İhtilâli sırasında Finlandiya bağımsızlığını kazandığı zaman adalar Fin toprağının bir parçasını teşkil etmekte devam ediyordu. Finlan-

101) Bu faaliyetlerin bir seçti ve karıştıran metinleri için bak: Commission on Human Rights, Report of the Eighth Session: Economic and Social Council, Official Records, 14. Oturum, E/ No. 4, U. N. Doc. E/256, E/CN. 4/523. İnsan Hakları Komisyonunun bu oturumunda ele alınan ana sorunlardan büyük bir kısmı Charles Malik'in "Human Rights in the United Nations," adlı makalesinde açıklanmıştır. United Nations Bulletin, C. XIII, No. 5 (Eylül 1952, s. 248-253).

nun % 85'inin "ırk, adet, dil ve kültür bakımından İsvetçili" olduğunu aşağı, yukarı herkes kabul ediyor ve gayri resmî yapılan plebisitlerle diğer kanılar bunların İsvetçile birleşmek istediğini ortaya koyuyordu. İsvetçin İddiası ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri hakkını barış yapan devletlerin Avrupa'ya yeniden düzenlemede ana bir ilke olarak kabul ettikten hemen sonra Milletler Cemiyeti'nin ilk günlerinde ele alındı. Ada halkının kendi geleceğini tayin etme hakkı tartışılmaz bir şekilde ortadayken, bu istek halklar devletleri bölemez gerekçesi ile reddedilmişti.

Burada konu ile ilgili olarak Cemiyet belgelerinden iki önemli bölün belirtilebilir. 1920'de Kurul'un atadığı Hukukçular Komitesi ulusların kendi geleceklerini tayin etmelerinin pozitif devletler hukukunda tanınmadığını ileri sürdü: "uluslararası antlaşmalarla bununla ilgili aşık hükümlerin bulunmaması göz önünde tutularak, ulusal toprağı bırakma hakkı aslında her Devletin egemenliğini ilgilendiren bir konudur."

1921'de bir Raportörler Komitesi ada halkının Ruslardan çok Finlerden korktuğunu kabul etmesine rağmen, Kurul'a buna benzer bir karar lotmişti. Azınlığın başka bir devlele birleşmek ya da bağımsız olmak için ayrılabilirliğine dair genel bir kuralın mümkün olup olmayacağı sorusuna karşılık şunu söylüyordu:

Cevap yalnız olumsuz olabilir. Dil ya da din bakımından azınlıkların ya da nüfusun herhangi bir bölünmesine, istedikleri bu yoldadır diye, mensubu ülkeleri toplulardan ayrılma hakkı, İsvetçiler içinde düzen ve istikrarı bozmak ve uluslararası hayatta anarşi yolunu açmak olur; bu, toprak ve siyasal bütünlüğü olan Devlet ile ilgili bölünmeyen bir inanca desteklenmektedir."

Bunlar ne yeni düşünceler, ne de daha yüksele kabul ettikleri ilkeler uğruna mevcut düzenin istikrarını başaşağı getirmek isteyenleri inandırıcı şeylerdir. Halkın bir bölünmesinin ayrılma ya da mevcut devleti devirmek istediği zaman devlet otoritesinin herşeyi olduğu gibi korumak hakkını ilân etmesi ve beklenen bir yoldur. Papa'nın Fransızların Evignon'u İhtilale katmalarını protesto etmesi gibi Metternich de yabancı devletlerin kurulu devletler içindeki

(11) Hukukçular Komisyonunun sözlü, League of Nations Official Journal, Special Supp. No. 3 (Ekim 1920), s. 8'de; Raportörler Komisyonunun sözlü, Report of the Commission of Rapporteurs, 26 Nisan 1921, League Council Doc. S. 7. 21/68/106'da görülebilir.

eğilimleri tasarımlarının toplamları önünde durulmaz anarşi noktasına getirerek yeni ve umutuz kargaşalıklara yol açacağını söylemişti. Olney'in ayrılma tehdidi karşısında kalın Abraham Lincoln da daha ilk Cumhurbaşkanlığı nutkunda aynı dili kullanmıştı: "Açık-tır ki ayrılma fikri anarşinin özetidir." Çoğunluk yönetiminin doğru-luğu üstünde durarak azınlık bunu kabul etmeyecek olursa hükü-metle hükümet olmaktan çıkacağını ve yeni konfederasyonun ken-dinin de gelişigüzel ayrılmaların tehdidi altında kalacağını söylemiş-ti." Ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri hususunda şüpheli davranışların yalnız Batı dünyasına özgü olmadığını göstermek için Hindistan'dan bir örnek eklemek istiyoruz. Hind ulusu İngiliz yö-ne-timine karşı kendi geleceğini tayin etme hakkını başarıyla elleri sür-müştü. Fakat bu hak Lincoln'un dikkatinizi çektiği tehlikelere işaret ederek Pakistan'ın da Hindistan'dan kopma potansiyasına gerçekleştirmiş-ti. Ülkenin haritasını dil esasına dayanan devletleri göz önünde tu-tarak tekrar gizme yolunda Hindistan'daki eğitim sarulmaz ulusal birliği korumak gibi en önemli ibtiyaca öncelik tanımak zorunda kal-dı. Devletleri Tekrar Düzenleme Komisyonu 1955 yılındaki raporun-da Hindistan Birliğini meydana getiren parçalar söz konusu olduk-ça kendi geleceğini tayin etme hakkının diğer unsur ve koşulları göz önünde tutmadan uygulanamayacağını açıkça belirtti. Komisyon, kendi geleceğini tayin etme hakkını ilke olarak, Devletlerin ayrılma isteklerinin sınırız olacağını söylüyordu. "O zaman, farklı dil ko-nuşan ve diğer azınlıkların hırsı kendileri için ayrı bir Devlet iste-yebilir ve halkın bu isteği bilümlüyle geçici umurların etkisiyle de-natırlır."11 Uluslararası alanda ulusların kendi geleceklerini tayin et-

(12) Metternich için bak: *Machschlesens Papiere*, Vienna, W. Deuener, 1880-84, V 315-316. Carl Schurz'un Lincoln'un ilk başkanlık konuşmasını Abraham Lincoln, *The War Years* (New York, Harcourt Brace and Co., 1919, I. 132)'de verdiği anlatım olayları ve derinceye kadar tayin ettiği konunun Mekalka So-nuçları Bölümü olarak 1847'de Lincoln tarafından bütünüyle karşı bir görüş ile-tirilmişti. O dönemde Lincoln'un yanları söylemişti: "Nerede olursa olsun her-taraf bir toplum, istediği ve gerekli olanı elinde tutulmuş aykırılımlara ve mevcut hü-kümeti devretme ve hâkiki haklarını daha iyi bir şekilde koruyabilecek yeni bir hü-kümet kurma hakkına sahiptir. Bu en değerli ve en kıymetli bir hak. Herkesin din-yarı özgürlüğe koruyacağını sandıkları bir hak bu hak mevcut bir hükümetin elinde bir halkın uygulamak isteyeceği bir hakın ismi değildir. Bu halkın beklisi bir bilimsel yatacıkları varsa bu hakları ve çıkarları toplamları sahip olmaları." *The Speeches of Abraham Lincoln*, New York, the Chestnutfield Society, 1908, s. 28.

(13) *Report of the States Reorganization Commission*, s. 61.

meleri ilkesinin en ön safta sözübeli olan Hindistan; bu ilkenin bizzat Hindistan'da uygulanması söz konusu olunca hakkı olarak başka türlü davranmaktadır. Nehru Keşmir sorununda da bu tutumu takınmış olup, ve Hindistan'ın Naga kabilelerinin başkaldırmasına karşı tepkisi görünüşte sömürge metodlarına benzer olmuştur. 1955 Bandung Konferansı ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri ilkesini bütün insan haklarının anası olarak tam bir şekilde desteklemesine rağmen, diğer Asya ve Afrika devletlerinin normal olaylar içinde aynı şekilde hareket etmiş olmaları belki doğaldır.

Eski Başkan Truman anılarında Asya ve Afrika'daki milliyetçi akımlara sözünü ederken Amerikan halkının haklarını kendi geleceklerini tayin etme hakkını her zaman kayıtsız şartsız kabul ettiğini söylemiştir.¹¹⁴ Bu davranış takdire değer olmakla birlikte gerçeklere uymamaktadır, çünkü Başkan Truman ve ondan sonra gelenlerin bu hakka aykırı hareket ettikleri olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri Başkan Coolidge'nin Filipinlere hangi devlete katılmak istediklerini sormanın insanlığın kutsal duygularıyla çatışma halinde olduğu gerekçesiyle Filipin'de bir plebisit isteyen kanun teklifini veto ettiği günlerden uzaklaşmış olmasına rağmen, Amerika'nunki hâlâ dikkatli bir tutumdur. Her zaman kullanılan şekil SEATO Andlaşmasının sonuna eklenen Pasifik Bildirisi'ne benzer: ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri ilkesi "halkın bunu istediği ve sorumluluğunu yüklenebileceği" ülkelerde geliştirilir; ya da 1 Şubat 1956 ortak Eisenhower-Eden bildirisinde olduğu gibi, "halkın istediği ve bağımsız varlığını koruma yeteneğinde olduğu yerlerde bütün ülkelerin kendi kendini yönetme ve bağımsızlığı amaçına" hizmet edilebilir. Başka bir deyişle, ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri ilkesi bunu isteyen herkese değil, bunu isteyecek yetenekte olduğu sanıtlara tanınıyordu. Bu ikinci koşulun kabulü bile Amerika Birleşik Devletlerinde, bütün diğer devletler gibi, diğer miyaset millâhazalarının söz konusu olduğu yerlerde "kayıtsız-şartsız" davranışın göstergesi

(114) Harry S. Truman, *Memoirs*, Doubleday and Co., Inc., 1955, I, 217. Amerika'nın tutumu hakkında dikkatle yapılmış bir inceleme için A. B. D. Dış İşleri Bakanlığı Müsteşarı Tardema'nın Robert Murphy'nin "The Principle of Self-Determination in International Relations" adlı makalesini okuyunuz. Department of State Bulletin, C XXXIII, No. 837 (28 Kasım 1955), s. 889-891. Başvurmuş işlemlerle ilgili benzer bir görüş için bak: Dış İşleri Bakanı Yardımcısından Henry A. Byroade, "United States Policy and the Colonial Problem," Department of State Bulletin, C XXXI, No. 751 (16 Kasım 1953), s. 635-660.

güç değildir. Amerikalıların askeri ihtiyaçlarına aykırı düğüğünden Okinawa halkının istekleri gerektiği gibi değerlendirilemeyecektir.

Çok defa ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri siyasal bakımdan yararlı olduğu zaman genel kelimelerle savunulacak ve olmalıdır zaman da reddedilecek bir hakta. Yüzyeylek görüntüler akını doğruluyor gibi geliyor da, bu sorun coğrafî anlamda Doğu ile Batı'yı birbirinden ayıran bir şey değildir. Pakistan, Keçmir halkının kendi geleceğini serbestçe tayin etmesini isterken Afganistan da Puslanistan için aynı şeyi dilemektedir: ve ne Milliyetçi ne de Komünist Çin Formozalılarını kendi geleceklerini tayin etmeleriyle gerçekten üğtendiklerini gösterirken Amerika Birleşik Devletleri kit'a Çinlilerin istedikleri hükümeti seçme haklarını kabul etmemektedir. Sovyetler Birliği bu ilkeyi İtali ve sömürgelerine karşı kullandıkça İtali da S. S. C. B. ve halkına uygulamaktadır.

Komünistler bu ilkeyi kullandıkça diğerlerinden daha açık ve netirli davranmaktadırlar. Lenin ve Stalin bu ilkeyi emperyalist bilimeyi zayıflatıkça desteklemiş fakat Komünist anavatanından ayrılmayı gerektirdiği zaman desteklenmişlerdir. Trotski de İktidara ortak olduğu günlerde Sovyetler'in Gürcistan'ı Kızıl Ordu'nun aktif katılımıyla ek geçirmesini savunarak kendinin ve arkadaşlarının hangı genel ilke adına hareket ettiklerini şöyle açıklamıştı:

Prolet, kapitalist ve emperyalist devletleri hedef aldıkça ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri ilkesini yalnız teoriklikle kalma-
ya sınırlı kadar destekliyoruz. Fakat bu ilke burjuvazinin elinde
bir araç olarak proletarya iktidamı karşı kullandıkça ilik duruma-
na gelmez buna karşı kapitalizmin kendine yardımcı diğer devlet-
leri "ilke" kerinden farklı davranmazlar için bir sebep yoktur.¹¹

Kısa, Sovyetler Birliği komünist çıkarlarını tehdit etmedikçe ulusların kendi geleceklerini tayin etme haklarını sonuna kadar desteklemektedir. Bu ilkenin diğer devletlerin bağımlı bölgelerine uygulanması istenirken İkinci Çihan Savaşından sonra Japonya'dan alınan Kuril Adaları ve Güney Sakhalin halkına uygulanmamıştır.

Tabii hukukun yeni bir ilkesi olarak mevcut devlet bünyesini tehdit etken bu ilkenin savaşlar ve savaş sonuçlarıyla ilgili olması bir tesadüf değildir. Norveç ve İsveç'in ayrılması, Filipinler'in bağımsızlığını kazanması ve 1945'den sonra İngiltere'nin bazı sömür-

¹¹11 Between Red and White, London, Communist Party of Great Britain, 1922, s. 66.

gelerine bağımsızlık tanıma yolundaki çabalarını hızlandırması gibi nadiren bittinlikle barışçı bir şekilde kendini gösterir. Fakat çoğunlukta daha çok savaşların sonunda görüldüğü gibi, şiddet ya da kuvvet dengesindeki ana değişikliklerle ilgilidir. Fransız İhtilali ve Napolyon savaşları bunu Avrupa'da başlatmıştı; Almanya ve İtalya'nın birleşmesi savaş gerektirmişti; Orta ve Doğu Avrupa Birinci Cihan Savaşının sonucu olarak yeniden düzenlendi; ve İkinci Cihan Savaşı da Asya ve Afrika'da uluslara kendi geleceğini tayin etme imkânını verdi. Çok defa, pek de doğru olmayarak, ulusların kendi geleceğini tayin etme ilkesi istisnasız uygulanacak olursa barışın kurulacağı iddia edilmiştir, fakat bu ilkenin barışçı yollar ya da genellikle barışçı durumlarda gerçekleştiğini iddia etmek imkânsızdır. Üçüncü devletlerin ortaya çıkarak bir grup halkın bağlı oldukları devletlerden ayrılma isteklerini destekledikleri yerlerde uluslararasıındaki barış ve dostlana münasebetler tehlikeye düşmektedir.

Bu hak, henüz ne uluslararası hukuki düzende istikrarlı bir yer bulmuş, ne de devletlerin devamlı olarak ve gözü kapalı uygulayacakları bir tutum olarak kabul edilmiştir. Gerçekten, iş ya da uluslararası sistemde hukuki bir hak olarak rolünü görmüyorum. Bugüne kadar büyük değişiklikler getirmiş olup doğmuş ya da doğmamış uluslar istedikleri hedefe varmadıkları kamısında oldukça muzafler yürüyüşün herhalde devam edecek olan son derece önemli bir akımdır. Onu modern dünyayı şekillendiren ana akımlardan biri olarak kabul etmek bir anayasa, andlaşma ya da misâk hudutlarına sokulabileceğini söylemek demek değildir. Belki Herde Birleşmiş Milletler'e bağlı olarak ya da olmayarak dünya devletleri bu akıma geçecekleri bir hukuki ve siyasal statü tanıyabilirler, fakat ihtilâli sonuçlarının onu anayasa çerçevesinin dışında tutması çok daha muhtemeldir.

Savaş ve İhtilâle şiddetli yerine barışçı değişikliklerin hukuki ve düzenli gelişmesinin uygulanması insanlık için açık bir kazanç olmasına rağmen, bunun "bütün halklar" şeklinde bir takım genel sözlerle kazanılabileceğini sanmak yanlıştır. Ulusların kendi geleceğini tayin etmeleri hakkında bir anlam kazandırılacaksa bu, kesin olarak sınırlandırılmalıdır. Bu ilkenin uygulanacağı halk ne ku-

(16) Clyde Eagleton, "Excesses of Self-Determination," *Foreign Affairs*, C. XXXI, No. 34 (Temmuz 1953), s. 592-604. Bu makalede yazar ana sorunların büyük bir kısmını ele almaktadır. Ayrıca bak: Günter Decker, *Das Selbstbestimmungsrecht der Nationen*, Göttingen, Verlag Otto Schwarz, 1953.

dür kesinlikle tanımlanırca, hak daha belirli olacak ve müesseseler-
çektirecektir.

Kendi Kendilerini Yönetmeyen Bölgeler

Buradaki amaçlarımız bakımından ve Birleşmiş Milletler'in asıl
ilgilendiği açıdan Birleşmiş Milletler'in en çok ilgisini çeken kendi
kendini yönetmeyen ülkelerin durumu en belirgin örnektir. Fransız
ya da Portekiz deniz aşırı toprakları konusunda olduğu gibi, bazı
iddialar deri sürülebilirse de, sömürgeler nispeten belirli halden
kurulmuşlar. Burada, tabii, siyasi bakımdan güç olmakla birlikte,
sömürge halklarının belirli koşullar altında kendi geleceklerini tayin
etme haklarıyla ilgili olarak resmi bir bildiri ortaya koymak müm-
kün olduğu gibi uluslararası toplumun bu hakkın kimin tarafından,
ne zaman ve nasıl uygulanacağı ve üçüncü devletlerin hak ve so-
rumluluklarına ne oluracağını bildiren yollar da bulunabilir.

Zaten, bu yolda Birleşmiş Milletler'de de henüz kendi kendilerini
yönetmeyen bölgelerin ontarin tâbi oldukları devletlerin yönetimi al-
tında uluslararası bir sorumluluk olduğu ve, Birleşmiş Milletler And-
laşmasının sadece Vesayet bölgelerine bağımsızlık tanımama amaç-
larına kendi kendilerini yönetme ya da bağımsızlık oldu-
ğu ana ülkelerinden hareket ederek elle tutulur bir gelişme vardır.
Manda Sistemi sömürgeciliğin çokı şekilde gelişemeyeceğini göste-
riyordu. Birleşmiş Milletler bu sistemin bazı maddelerini daha ciddi
olarak uyguladıktan başka kendi kendini yönetmeyen bölgeleri ulus-
lararası bir sorun haline getirerek daha cesur bir adım attı. Genel
Kurul'da sömürgeciliğe karşı devletlerin basıncıyla Vesayet Sistemi
bağımsızlığa varıncaya kadar demokrasiye yöntemlerle seçilmiş hli-
kümetlerin yönetiminde daha büyük sorumluluklar tanımak şartıyla,
günlükce halkların kendi geleceklerine hâkim olmalarında bir araç
olmaktadır. Genel, Birleşmiş Milletler Andlaşmasının On-birinci Bâ-
fümünün unurlandırılmış dilinin ötesine geçerek Vesayet bölgelerine
uygulanan ülkeleri bütün bağımsız bölgelere uygulamak istedi. Ku-
rul'un bôvlesine daha geniş bir alandaki yetkileri kuatlı ve belirlemez
de daha bir çok şeylerin yanı bağında, kendi kendini yönetmeyen
bölgelerin kendi geleceklerini tayin etme haklarına sahip olduklarını
söyledi. İtalyan Somalini için kabul edilen on yıllık vesayet devresi
öncüğünde olduğu gibi, hedefler tavslay etti, halkların kendi kend-
lerini yönetecek duruma gelip gelmediklerini tayin etme hakkına sa-
hip olduğunu ileri sürdü ve böyle bir karara varabilmek için güç
öğünde tutulacak unsurları ayrıntılarıyla araştırdı.

Genel Sekreter Trygve Lîe Vesayet Sistemi ve onun başarısızlığının "geri ve tâbi statüden kendi kendini yönetir ya da bağımsız duruma geçişin barışçı ve düzenli yollarla başarılabilirliğini güvenle ortaya koyacağını" söylemiştir. Fakat bu türlü barışçı ve düzenli yollar genellikle bütün sömürge halkları için henüz uygulanmamıştır. Kendi geleceklerini tayin etme istekleri dünya devletlerinin sadece sempati ve desteğinden daha öteye ulaşmış olmasına rağmen, ne yerleşmiş yöntemlerle sağları bir uluslararası statü kazanmış bakılmış, ne de Birleşmiş Milletler Andlaşmasında yapılan değişiklikler arzulan bu hedefin yakın bir gelecekte gerçekleşmesini kolaylaştırmıştır.

Birleşmiş Milletler'in attığı adımlar bir çok sömürgeci devletlerin şiddetli muhalefetiyle karşılaşmıştır. Karşı iddialardan biri kendileri kaldırılma geçmekle sömürgecilığe karşı olanların kaldırılmasını karşılamak isteyen Belçikalılardır. Bütün sömürge rejimlerinin otomatik olarak tahkik edilmesini kabul etmeyen Belçika tezi yeryüzünde her yerde kendi kendini yönetmeyen halkların bulunabileceğini ve bunların yalnız sömürgelere mühasır kalmadığını ileri sürmektedir. Yabancıların suyla kesilmeyen belirli bir toprak parçasında başka bir halkı yönetmesinin tuhaf görülmemesi ya da milletlerarası bir sorun durumuna getirilmemesine dayanarak anavatanla sıkı denizlerin ayarlığı sömürge halkın durumunun tahammül edilmez bir şey olduğu gözüyle bakılarak uluslararası denete tâbi tutulmasına itiraz etmektedir. Gene bu görüşe göre, sömürgecilik altında kölü bir şey olmaduktan başka, bazı egemen devletlerin toprakları üstünde yaşayan halklara kabul ettirilen rejimlerde karşılaştırılacak olursa, çok defa daha serbest, daha aydınlatıcı ve daha ileridir. Bu teze örnek olarak da bir çok Lâtin Amerikan ülkelerinde Hinduların, Liberya hinterlandında Afrikalıların ve daha geniş ölçüde Sovyetler Birliği'nde Rus olmayan halkların durumları ileri sürülmektedir. Belçikalıların iddiasına göre, bu ve bunlara benzer örneklerin durumu en az sömürge halkları kadar uluslararası dikkati gerektirmektedir. Buna dayanarak Belçikalılar ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri ilkesine tam bağlılıklarını ileri sürerken sömürgecilik tek anlamlı hedefi olarak gösteren karara katılamayacaklarını teklif etmişlerdir.

(17) Bak: Wüylin, "Self-Determination and Dependent Areas," International Conciliation, No. 501 (Ocak 1955), s. 221.

Bütün bu ustara hazırlanmış iddialara belki de bittünyüyle inandırıcı cevaplar bulunamaz, fakat sömürge savaşı yapacağı aziml insanlar üzerinde inandırıcı olmayacağı da açıktır. Sömürge olma-yan bir sürü ülkelerde durumun, kendi geleceğini tayin etme ilkesi-riin uygulanması da dahil olmak üzere, bir çok sömürgelerdekinden daha kötü olduğu ve uluslararası ilgiyi gerektirdiği şüphe görülmez, fakat sömürgeci diye belirli bir suçlamanın ya da, Birleşmiş Mil-letler'in terimlerini kullanmak gerekirse, kendi kendilerini yönetme-ye bölgelerin insanlığın buna benzer diğer kötülükleriyle bir arada tutulabileceğini düşünmek saydasağıdır. Bu iddianın siyasi gerçekle-ri hemen hemen hiç bir ilgisiz yoktur. Sömürgeciliğe karşı olanlar bakkı olarak Belçika tezinin kabul edilmesinin kamunun dikkatini sömürge sorunlarından başkası vüne çekerek sömürgelerde herhangi bir şey yapılmasına meydan vermeyecek ilave karışıklıklar ve en-geleler çıkaracağından korkmaktadır. Birleşmiş Milletler azınlık-ları koruma programları ve diğer yolların bağımsız devletlerle bas-ka altında tutulan ve hakları tam tanınmayan halkların sorunlarıyla ilgileneceği çalışmaktadır. Sömürgecilik sorunları ise ayrıca ele alın-mak ve kendi başına değerlendirilmek zorundadır.

Bir Kıs Örneği

Ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri ilkesinin nasıl em-gellendiğine örnek olarak bu ilkenin Asya ve Afrika'da uygulanışı ya da uygulanmayışına bakabiliriz.

Bu ilke Birinci Cihan Savaşından sonra Arap dünyasında hiç em-ty uygulanmadı. Burada Müttefikler için içine emperyalist çıkarları karıştığı zaman bu ilkeye zürde bağılılıklarıyla aahodaki ayrılık ora-ında ne büyük bir çelişme olduğunu gösterdiler. Araplar açısından eöz konmuş ilç büyük sorun Arap ulusunun bölünmesi, bazılarının İn-giliz ve Fransız deneti altına sokulması ve Filistin'de Siyonist amaç-larının kabul edilmesiydi. Arap dünyasının son zamanlarda saran Ba-tı İslamancılığının çoğumu, o zaman Araplara vaatlerden ve inanıldığı ileri sürülen ilkelere de dönme şekliyle gelen bu hareketlerde aramak gerektir. Diğer yandan, görüşmeler, belgeler ve savaş yolları müza-kerelerinin her kelimesi incelenir ve bunlardan çıkan anlamlar üze-rinde ne kadar dikkatle durulursa durulsun Arap ileri gelelerinin istedikleri ve kendilerine vaadedildiklerini sandıklarıyla Müttefik devlet adamlarının kabul ettikleri vaatler ve hesaplaşma arası ge-

lineo bunların ne kadarını yerine getirebilecekleri arasında dünyalar kadar farklar vardır. Araplara sorulacak olursa, şu ya da bu yorumlar bir yana, Arap ıleri gelenlerine Asya'da ufak tefek coğrafi sınırları olan bağımsız bir Arap devleti vaad edilmiştir. Böyle bir devlet yerine Arap topraklarının önemli bölgeleri kavaş yıllarında yapılan gizli anlaşmalara dayanılarak bölünmüş ve ortaya çıkan birimlerde Fransız ya da İngiliz sömürge yönetimi kurulmuştur. Üstelik, Arapların gözünde, bağımsızlık yerine kurulan bu sömürgeci-lik yeni tip Manda Sistemi görüntüsünün arkasına gizlenmiştir.

Bütün bu olaylarda ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri ilkesinin asgari koşullarına bile uyulmamıştır. Arapların kendi arzularında bölünmelere meydan vermeyerek tek bir Arap devletini kurup yaşatabilecekleri tartışma götürür bir noktaya da tek bir devlet ya da çoklu bir devlet sistemi kurma fırsatının kendilerine verilmemiş olduğu açıktır. Gerçekte yer alan bölücü ve yönetici bir emperyalizm olmuştur. Milletler Cemiyeti'nin onayı ile kendi kendilerine Arapları modern bir dünyada daha istikrarlı bir noktaya getirme görevi veren mandacı devletler bu halkların kendileri için seçtikleri kimseler olmadıkları gibi, Suriye ve Lübnan'da Fransızlara karşı davranışlarında görüldüğü üzere, şiddetle reddedilen kimselerdi. Üstelik, Araplar Osmanlı yönetiminden sonra bağımsızlıklarını kazanmış olan Balkan ulusları gibi kendilerini bağımsız olarak pekala yönetebileceklerini iddia ediyorlardı. Bir yerde tam bağımsızlık tanıdığına göre, ötekinde de niye tanımıyor? Buna ilâveten, Batı ile en yakın ve en uzun süredir temasta bulunup böylece kendi kendilerini en iyi yönetebilecek olan Araplara tabii ki statüsü tanınarak hâlâ büyük ölçüde ükel ve modern dünyayı tanımayan Arabistan Yarımadasının daha az "geçmiş" Araplarına bağımsızlık verilmek yoluyla tuhaf bir çelişmeye gidildiği gösteriliyordu. Daha sonra, İkinci Cihan Savaşı bittiği zaman diğer Arap topraklarıyla ilgili olarak aynı sorular ıleri stildi; eski mandalara bağımsızlık verildiğine ve özellikle milletlerarası toplumun Libya'yı resmen bağımsız bir devlet olarak tanıdığına göre, Faa, Tunus ve Cezayir'in hâlâ elden bırakılmamalarının nedeni ne olabilirdi?

Bunlar cevabın güç sorulardır; Araplar da zamanla yabancı hâkimiyetine karşı ayaklanarak bunların cevabını kendi bililikleri şeklide verdiler. Burada da, başka yerlerde olduğu gibi, Batı emperyalizmi kendi düşmanlarını yaratmıştı.

Siyonizm

Filistin'de Siyonist hedeflerin kabul edilmesi ise bambaşka bir sorundu. Hak ve durumlarının zarar görmeyeceğine dair verilen vaatlere başundanberi güvenleri olmayan Arapların açısından Siyonizm kendi kendini dışlayacağına daha kötülüştü ve daha tehlikeli oluyordu. Filistin'de Yahudiler için bir anayurt kurma kavramı, genellikle kabul edilen esaslar çerçevesinde, ulusların kendi geleceklerini tayin etme ilkesi, hattâ demokrasiyle bağdaşmıyordu. Bir çok Yahudilerin ortaya yerleşme istekleri bir yana, herhangi bir önemli olan tek ülke Filistin'in yüzyıllarca önce eski Yahudilerin kendi olduklarıydı; fakat iki bin yıl önceki bir anayurt ulusların kendi geleceklerini tayin etme ilkesinin meşrû dayanağı olarak kabul etmek bu ilkeyi bütünüyle inkâr edecek çelişmeli ve gerçekleşmesi mümkün bir sürü isteği harekete getirmek olacaktı. Tabii, uzak bir Yahudi topluluğunun Filistin'de oturmakta devam ettiği ya da sonradan ortaya döndüğü doğrusu da Balfour Bildirisi ve Mandat Rejiminin kurulduğu sırada Filistin'deki Yahudi topluluğu orada onun zamanından beri oturmakta olan Araplardan çok daha köktü. Bu ilke o ülke halkının ne istediğini araştırmak gibi belli bir yolda uygulanacak olursa büyük çoğunluğun ne istediğinde şüphe olmayacağı gibi, hem Balfour Bildirisi, hem de Mandat Rejiminin bu çoğunluk tarafından reddedileceği nettir. Zionist programı ancak güçlü bir muhtalefet karşısında birinin bunu zorla kabul ettirmeye karar vermesi sonucunda uygulanabilir.

Araplar bu ve buna benzer noktalara dünyanın dikkatini çekmekte geri kalmadılar. Daha Ağustos 1919'da Suriye ve Filistin'de durumu tesbit etmek için Başkan Wilson'un yolladığı King-Crane Komisyonununun tarafsız desteğini kazandılar. Bu Komisyon Siyonistlerin Filistin'den Yahudi olmayanların aşağı, yukarı hepainsi çıkarılmağa niyetli olduğunu deri sürerek halkın nerdeyse onda dokuzunun Yahudi olmadığını ortaya çıkarıuş ve bütün Siyonist programına cephe almıştı. Komisyon özellikle Wilson'un ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri ilkesine atıf yaparak şu görüşü savundu:

"Bu sürü çifli olan bir halkın sınırsız Yahudi göçüne izin koymak ve toprakları vazgeçmeleri için devamlı mali ve toplumsal destek alınması, kanunun çerçevesi içinde kabul edilmiş, yukarıda atıfta bulunulan ilkenin ve halkların haklarını ciddi bir şekilde çiğnemesidir."

(18) Rapor metni: George Antonius, The Arab Awakening, London, Hamish Hamilton, 1938, 22-11.

Yahudilere göre ise, yalnız onlar için sığınacak bir yer bulunmuş olmalı kalınmıyor, hiç bir zaman terk etmedikleri eski anavatanlarını haklı olarak dönmüş oluyorlardı. Araplara göre ise, bu, orada oturan halkın çoğunluğunun atılmasıyla sonuçlanan ve Batı emperyalizminin nezareti altında yabancı bir halkın bir Arap ülkesini devamlı ve trajik bir şekilde işgal etmeğe muvaffak olmasıydı. Filistin'in bölünmesini isteyen Genel Kurul teklifi ile birlikte bir plebisitin gerekliliğine de işaret edilmemişti. İsrail'in kurulmasından ve Arap nüfusunun aşağı, yukarı 10'a inmesinden beri Arap devletleri İsrail'in Filistinli Arapların kendi yurtlarındaki doğal haklarını çiğneyen bütünüyle gayrimişrû bir yaratık olduğunda ve varlığını tanımayacaklarında ısrar ediyorlar."

Kıbrıs

Yeryüzünün gene aynı bölgesinde ulusların kendi geleceklerini tayin etmesi ilkesinin bir emperyalist devlet tarafından çiğnendiği ve son yıllarda dünyanın ilgisini çeken başka bir örnek de Kıbrıs Adasıdır. Burada, hiç değilse nüfusun büyük bir çoğunluğunun belirli bir etnik kökten gelmesi ve anavatanla birleşmek istemesi anlamında, koşullar Anadolu Adalarındakinden pek farklı değildi. Adanın yarım milyon halkının beşte dördü Yunanlı olup, Adanın kendine eklenmesi üzerinde gittikçe daha fazla ısrar eden Yunanistan'la birleşmek istedikleri söyleniyordu; fakat geri kalan beşte bir Türk olup, böyle bir birleşmeye karşıydı. Adada yaşayanların oyma başvurabilecek olursa, ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri ilkesine uygun olarak sonucun ne olacağı belliydi, fakat coğrafya, tarih ve

(19) 31 Mayıs 1956'da Güvenlik Kurulunda Genel Sekreterden Filistin bölgesi için dostlara teahhütlerine devam etmesinin talep edildiği mektup şartları içinde barışın kurulması yollarını araştırmaları istendiği zaman bu tutumun en aşırı sonucu ortaya çıkmıştı. Bu son nokta üzerinde Suriye (emirral Ahmed el Shukairy, Arapların kabul edeceği tek esasa 29 Kasım 1947'de alınan tahkim kararından sonra vakua butan herşeyin toral olabileceğini söylüyordu "Anavatanı halkın, evli halkın kutual varlığıdır; bu halk, asıl halk, kendi topraklarında Yahudi, Müslüman ya da Hristiyan ayrımı yapmadan bu toprakların efendileridir. Bize göre, Filistin Arap anayurdunun ayrılmaz bir parçasıdır. Arap dünyası bu topraklar üzerindeki haklarını en küçük bir parçanın bile bırakmaya razı olamaz; Arap dünyası haklarının kabul ya da reddini İsrail'e bırakacak şekilde durmaz, bu kutual topraklar üzerindeki haklarını serretmeden bilet vargöçmez." The New York Times, 1 Haziran 1956.

yüksük strateji de hiç karışarak durumu değiştirmişti. Coğrafi bakımları ada Türk sâhillerinin sadece kırk mil kadar uzagındaydı; Yunanistan ile arasında ise bunun on misli ya da daha fazla mesafe vardı. İngiliz görüşüne göre, ada, tarihi açıdan, Mısırlılar, Persler, Romalılar, Cezayirîler ve Türklerin hâkimiyetine girmiş, fakat M.Ö. dördüncü yüzyılda kısa bir devre dışında Yunanlılara ait olmamıştı. Amacı Türk topraklarını Rus saldırısının karşı savunmak olan 1878 İngiliz-Türk Andlaşmasının sonunda İngilizlere geçmiş ve bu geçiş Yunanistan'ın da katıldığı 1923 Lozan Andlaşmasında bir kere daha onaylanmıştı. Stratejik açıdan, Filistin ve Süveyş üssü kaybedildikten sonra Kıbrıs İngilizlere'nin Orta Doğu'daki çıkar ve sorunluluklarının koruyabileceği tek üstür. Düşmanca davranan bir halkın içinde kurulan bir üssün ne dereceye kadar faydalı olacağı ve ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri ilkesine uyulması gerektiğine dair iddialara cevaben İngilizler bu ilkenin uygulanmasının Mısır ve başka yerlerdeki çıkarlarına zarar verdiğini söylemektedirler. Stratejik ve siyasi açılarıdan ilgilenen Türkler de tarih ve coğrafya unsurları göz önünde tutulursa ada el değiştirdiği takdirde eski sahibinin iddialarının bir kenara bırakılabileceğini açıkça belirttiler.

Bu sorun oldukça eskidir. 1931'de Kıbrıslıların Yunanistan'la birleşme isteği şiddet yoluna dökelince İngilizler meclisi kapatmış ve o zamandan bu yana ulayı bir Yürütme Kurulunun yardımını gören Vali tarafından yönetmişlerdir. Daha sonra, İngilizlerin daha liberal siyasaları kabul ettirme çabaları Yunanistan'la birleşmekten başkasına kabule yanaşmayan ada ileri gelenleri tarafından reddedilmişti. Yunanistan anlaşmazlığı 1954'de Birleşmiş Milletler'e getirince İngiltere hemen bunun bir iç sorun olduğunu ileri sürerek Kurul gündeminin dışında tutmaya çalışmış, fakat bu çabaların çoğunun başarısızlığına uğramıştı. İken edilmiş olanlar dışında pek az kimseye kabul ettirilememişine rağmen, Yunanlıların iddialarına Birleşmiş Milletler'de taraflar toplantılarının devletleri andlaşmalarla kabul edilen sınırları dışında ilgilendikleri halklarla birleşme yollarını aramağa sevkedeceğinden, uluslararası istikrarı

(20) Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd Yunan Ortodoksa Kilisesi üyeleri ile Yunan vatandaşlarının demokratik kurumlardaki görüşmelerin din adamlarının dâhvevi üyeleri tarafından kaydedilmemesi sebep olacak şekilde yürütülmesi hakkında İngiliz İstihbarat Servisi (Political and Economic Notes Issued by British Information Services), 4 Haziran 1954, s. 3.

bozacağına dair olan İngiliz itirazı görüldüğünden daha saflandı.²¹ Bu, ulusların kendi geleceğini tayin etmelerine karşı yapılan klasik itirazın gerçek yankıydı, fakat Kıbrıslılar bağımsızlık değil, Yunanistan'la birleşmek istediklerinden ulusların kendi geleceğini tayin etmesi ilkesinin söz konusu olmadığına dair Türklerin de desteklediği İngiliz görüşünü eiddiye almak daha güçlü. Fakat, bu görüşe dayanarak, bir çok devletler Kaosir'den vazgeçerek Kıbrıs'ın bağımsızlığını desteklemeye başladılar. 1959'da İngiliz, Yunan ve Türk hükümetlerinin yaptıkları bir anlaşmaya göre adanın ilkiye bölünmesi ya da Yunanistan'la birleşmesinden vazgeçildi, Yunanlı ve Türk Kıbrıs cemaatleri esaslarına dayanarak bir Kıbrıs Cumhuriyeti kuruldu ve askerî üs ve tesislerdeki İngiliz denetimi korundu.

Terör ve aynasal faaliyetle desteklenen Kıbrıs iddiaları, ortaya bir kenara kolaylıkla itilemeyecek bir sürü soru attı. Tarih, coğrafya ve ekonominin bir rolü var mıdır, yoksa tek etken halkın çoğunluğu mudur? Azınlıkların ve bu azınlıkların ulusal devletleri olan açılmalı devletlerin hak ve sorumlulukları nelerdir? İngiltere'nin komünizme karşı hür dünyanın taahhütlerini yerine getirmesinde gerekli olarak üs üzerindeki iddialarını desteklerken ortaya koymaya çalışmasına rağmen, Kıbrıs örneğinde açıkça meydana çıkmayan bir başka nokta da belirtilebilir: gerçekten, uluslar arası bir çıkar, eğer mümkünse, hangi noktada bir ulusun kendi geleceğini dileliği gibi tayin etme hakkından üstün sayılır? Albay Nasır'ın 1956'da Süveyş Kanalı Kumpanyasını devletleştirmesinde de bu nokta ortaya konmuştu.

İngiliz Günyanı

1953'de İngiliz Günyanı'nda da ulusların kendi geleceğini tayin etme ilkesi bir sömürge çerçevesi içinde başka bir şekilde zorlar görmüş ve bunun etkileri de epey yaygın olmuştu. Buradaki önemli sorun şuydu: gelişmiş bir sömürge halkına dilediği maddeselerle aç-

(21) İngilizler bu tutumlarını daima tekrarlamışlardır. Örneğin, Dip İktisat Bakanlığının 10 Temmuz 1950'de Avon Kamarasında söylediği nutukta baki: "Ulusların istedikleri zaman kendi geleceğini tayin etmeye hak kazandıkları kabul edilirse, milletlerarası toplumun varlığı anlaması olurdu. Ulusların kendi geleceğini tayin etmeleri hakkını sonuna kadar savunmalarını bile, Kıbrıs Türklerinin de bu türü hakları olabileceğini ileri sürdüklerini duymadım Cyprus, New York, British Information Service, No T. 26, 29 Temmuz 1956, s. 3. Halbuki, Adanın Kıbrıslı Yunanlılar ve Türkler arasında bölünebileceği çeşitli vesilelerle ciddi bir şekilde ileri sürülmüştür.

me özgürlüğü ne dereceye kadar tanımacaktır? Halkın seçtiği siyasi ve ekonomik sistemi sorumluluğu hâlâ devam eden yönetici devlet o halkın gerçek çıkarlarına ihmal olarak kabul ederse ne olacaktır?

Kriz ortaya çıktığı zaman İngilizli Günyanı fakirlik, okur-yazar oranının düşüklüğü, ekonomik dengesizlik ve tek sorunlarına rağmen, İngilizlerin sömürgelerdeki tutumuna uygun olarak, yavaş yavaş kendi kendini yönetme yolunda başarıyla ilerliyordu. 1951 Waddington Komisyonunun raporuna uygun olarak ve gittikçe artan siyasi katıksızlık önlemek için üyeleri tayin edilen bir meclis ve Genel Sekreter, Başsavcı ve Mali Sekreterden başka, bütün seçmenler tarafından seçilen yirmi-dört üyeden kurulu ikinci bir meclisi kabul eden yeni bir anayasa yapıldı. Valinin başkanlık ettiği Yürütme Kurulu seçime gelen meclisten üç resmî üyesi, bu meclis tarafından seçilen ve her biri bir hükümet dairesinin başında görevlendirilen altı bakan ve Bakanlar Kurulunda olmayıp tayinle kurulan meclisten gelen bir hakından habersizdir. Bu reformun siyasi etkisi denelli büyük ölçüde seçilmiş çoğunluğun eline vermek oldu. Bu anayasaya göre, Nisan 1953'de yapılan ilk seçim Cheddi Jagan'ın başkanı olduğu Halkçı İlerici Partinin mecliste yirmi-dört üyelikten on-sekizini kazanması ile sonuçlandı. Meclisteki gücü halk desteğinden daha fazla olan bu Partinin zaferi sonunda parti hem yasama, hem de yürütme organını hakimiyeti altına alacak duruma geldi.

Bir kaç ay sonra İngilizler sömürgecinin genellikle partinin üleri gelenlerinde ve özellikle Jagan'ın kişiliğinde temsil edilen komünistlerin eline geçtiği ve ihlâlel bir değişme tehdidi altında bulunduğu kanısına vardılar. Benzer anayasalara uygun olarak seçilmiş çoğunluğun haklarına geldiği başka yerlerde olduğu gibi Valinin olağanüstü yetkileri varsa da bunları kullanmak yalnız siyasi gelişimin yavaşlığı değiştirmek değil, son zamanlarda ifadesini bulan halkın iradesine de karşı gelmek olacaktı. Bu çıkmazla karşı karşıya kalan Vali anayasayı ortadan kaldırarak otoriter sömürge yönetimini geri getirmek suretiyle aynı bir adım attı.

Jagan'a göre, mesele komünizm değildi: "herhangi bir halkın —yani sömürge halkının— kendilerini yönetme haklarını olop olmadıydı." Durumunu kuvvetlendirmek için yönetiminde yaşayacak-

(12) Cheddi Jagan, *Parliamentary Freedom: the Story of British Guiana*, London, Lawrence and Wishart, 1954, s. 95. Doğu Hint valisi olan Jagan Chicago'da öğrenmişlerdir.

ları hükümetin şeklini tayin etme hakkına saygı gösterileceği üzerinde duran Atlantik Bildirisi ve "halkın iradesi hükümetin yetkilisinin esası olacaktır" diyen Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Bildirisini ileri sürdü.

Halkın iradesinin çiğnendiğine hiç şüphe yoktu, fakat İngiliz Hükümetinin bu anayasa çıkmazını incelemek üzere tayin ettiği Komisyon Günyan halkının siyasi tercihlerini sorumlu bir şekilde yapabilecek bir duruma gelmediği sonucuna vardı. Ne demokrasinin ön koşulları, ne de etkin bir iki parti düzeninin var olduğu ve ekonomik gerçeklerin gereği gibi değerlendirilemediği heri sürüterek halkın tek parti yönetimine kayacağı söylendi. Günyan'lı özel ligası yanında daha büyük sorunlara da değindiğinden Komisyonun siyasi gelişmeler hakkındaki görüşüne yer vermekte fayda vardır.

Dana benzer koşullar altında iki şıktan biri olacaktır: ya şakıt, yukarı aynı güçteki rakip partiler ülkenin sorunlarını ciddi bir şekilde çözmek tabanından çözüme istediğini vadeden programlarla seçmenin oyunu almaya çalışacaklar, ya da olayların gösterdiği gibi, tek bir parti rakipleri olmadıkından henüz oligarşimimus ya neyi seçeceğim bilmeden bir seçmenin desteğiyle acentik haklarını çiğneyecek ve yetkilerinin dışına çıkarak demokratik yolla iktidardan düşürülmek istenmesini ortadan kaldırmak için durumuna kurvetlenecektir.¹²³

Demokrasinin demokrasiyi ortadan kaldırmasına mabaaade edilmeli midir? Bir halkın diğerinin yagayış şeklini tayin etmeğe hakkı var mıdır, eğer böyle bir hak varsa bu hak nerede sına erer? Ulusların kendi geleceklerini tayin etme hakkının kullanılması o anda bir sömürge devletinin ya da uluslararası toplumun organlarının deneti altındaysa insan hakları ve ana hürriyetler korunmak ve ilerletilmekten çok ypratıldığına dair elde inandırıcı kanıt obluğu zaman ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri ilkesine uyulmalı mıdır? Bunlar ulusların kendi geleceklerini tayin etmeleri ilkesinde aklı gelen önemli sorular olup cevaplarının kolay olmadığı aşiktir. Demokrasit eğımlü biri bir yanda bu ilkeye bağlılık, diğer yanda da demokrasiyi saygı arasında ne yapacağını çarşabilir.¹²⁴

(123) *Constitutional Democracy Report*, Cmnd. 9274, London, H. M. S. C. 1954, s. 68 Komisyon zorlukların II. I. P.'nin bilgililiğinden ya da danışmanlığından değıl, fakat kendi kendin idariye kavuşmak için bazı yollarla faydalanma imkânlarına inanmayı reddettiğinden ve böylece krizlerince kaçınmaktan çok çabaları davet etmesinden doğduğu sonucuna varmaktadır.

(124) Bu nokta, J. Pera tarafından iyice ortaya konmuştur. "Paternalisme et Nationalité: Réflexions sur le problème colonial." *L'Année politique et économique*, C. XXV, No. 108 (Hesiran-Ağustos 1952).

İngilizleri Günyan'da gittikçe zor duruma düşüren bir somut nokta bundan sonra atılarak adımlarla ilerliydi. Tekrar konulan aksi sömürge denetli sınırsız bir şekilde uzatılmayacağı gibi halkın seçtiği çoğunluğu tekrar iktidara getirmek muazzap partiye karşı öceleri resmi makamların yaptıkları saldırının halkın emperyalistlere karşı mücadelesinde öncüllük etme prestijini yükseltme tehlikesine yol açacaktı. Biraz zaman geçtikten sonra, İngilizler başbakanlık makamını ortadan kaldıran ve gerekirse seçilmiş Yasama Kurulu üyeleriyle denge kurmak için Valiye ilye layih yekkiini veren yeni bir anayasa yapılar. Gene Jagun ve partisi seçilmiş üyeler için ayrılan on-dört iskemleden dokuzunu kazanarak ağır basarken, üç iskemle ile bu partiden ayrılan rakip bir teşekküle gitmişti. Vah halkın iradesini çiğnemek ya da daha önceki fırtınanın merkezi olan adamı iktidarı almaya çalışmak şikâri arasında kaldı. Jagun'a hükümeti kurma teklif edildi ve o da resmi görevi Ticaret ve Endüstri Bakanı olmasına rağmen çoğunluğu teşkil eden partinin önderi olarak uşağı, yukarı Başbakan durumuna geldi. Northwestern Üniversitesinde dışçılık okurken tanıştığı Detroit'de doğmuş olan karısı Janet Rosenberg Çahşma, Sağlık ve İskân Bakan oldu. Valinin olağanüstü yetkileri sahnenin gerisinde yer alarak, Jagun anayasaya karşı demokrasîlik yöntemlerle mücadele etme hakkından vazgeçmemekle birlikte ilimli davranacağını ve mevcut anayasaya saygı göstereceğini söyledi. Dış görünüşle Günyan'da anayasa alanındaki ilerlemenin bu ikinci ve değişik adımına harış hüküm olmuştur.

İngiliz Günyan'ındaki tecrübeler başka yerlerde geniş ölçüde incedenmiştir. Tahmin edilebileceği gibi sömürgecilğe karşı olanlar bunları emperyalistlerin halka bir gün kendi kenililerini yünetsin hakkı tanıyacıklarına dair verdikleri sözi tutunayacaklarından doğan korkunun gerakçe olarak kabul edilmektedir. Kendi kendini yönetim emperyalistlerin kabul edebileceği bir çerçeve içinde olduğu takdirde hoşgörü ile karşılanacaktır. Bu korkuya başka bir örnek olarak Günyan krizinden bir yıl sonra Birleşmiş Milletler ve Amerikan Devletleri Teşkilâtı destekler gibi ve biraz şaşkınlık içinde bakarken milletlerarası komünist hareketinin bir parçama olmakla itham edilen Guatemala Hükümeti dış destek gördükleri gayet açık olan işgâl kuvvetleri tarafından iktidardan uzaklaştırılmıştı. Diğer yandan, emperyalistler de Günyan'daki olaylara bakarak kendilerinin de sömürgeciliğin yerini komünizmin almasından korktuklarını söylüyorlardı. İngilizler Kıbrıs'daki yavaş davranmalarının gerekçesi olarak Günyan tecrübesini ileri sürmüşler ve asıl faydalanacaklarını komü-

netler olacağı tehlikesini göz önünde tutarak Singapur'a da kendi kendini yönetme hakkı verirken düşünmüşlerdi.

İki Togoland

İmparatorluktan ayrılma isteği olmayan yerlerde bile bir sömürgece kendi geleceğini tayin etme güçlüklerinin nasıl enstegele bir rol oynadığı Togoland'ların yakın tarihiyle pek güzel anlaşılır; bu durum daha sonra Kamerun'larında da aynıdır. Togoland'ların sorunları İmparatorluğun değil de İngilizlerin komşu Altın Kıyısı'na bağımsızlık verme kararından sonra önem kazanmıştır. Avrupa ya da Asyalı göçmenlerin çıkaracağı fazladan güçlükler olmadığı halde, bu iki vesayet ülkesi, Afrika'nın ve sömürgeciliğin şartlarıyla ilgili neredeyse bütün bölünme tipleri ve iç ayrılıkları doluydular. Togoland tarihini belligaşlı bazı olaylarını inceleyerek kendi geleceğini tayin etme ilkesinin ele alınması gereken sorunlara hiçbir kesin kararlık vermediğini görürüz.

Togoland on-dokuzuncu yüzyılın son yıllarında Almanların yarattığı bir sömürgeydi ve ancak 1914'e kadar kendine özgü siyasal bir varlık olarak kaldı. Afrika toprağında rastgele kurulmuş bir sömürgece biraraya toplanmış bu ayrı halklara Alman egemenliğinin getirdiği birazcık birlik, Birinci Cihan Savaşından sonra sömürgecinin İngiltere ile Fransa arasında gene rastgele bölünmesiyle kayboldu. Bundan sonra sınıra iki yanında kalan halklar iki Batı diliyle eğitim gibi ayrı ayrı etkilere maruz kaldılar. Her iki Togoland da Batı Afrika komşularının belli ırksal özelliklerini taşıdıklarından, yani kuzeydeki içerek yerlerle kıyı bölgeleri arasında kesin bir ayrım olduğundan, hem İngiltere, hem Fransa sömürgecilerinin kuzey ve güney bölümlerinde iki değişik yönetim yoluna başvurdu. Bu ayrılığın siyasal sonuçları konusunda James S. Coleman şunları söylüyordu: "Beş yıl öncesine kadar kuzey Togoland'daki halkın büyük çoğunluğu güney Togoland'ın varlığından habersizdi."²²

Bir başka ayrılık da yakın komşusu Dahomey ile birleştirilme-yerek Fransız Togolandı siyasetçe ayrı bir bütün olarak yönetilirken İngiliz Togolandı, kuzey Togoland Altın Kıyısı'nın Kuzey Toprakları ile birleştirilerek yanındaki Altın Kıyısı'nın bir parçası gibi alınmasından doğuyordu. Bunun sonucu olarak İngiliz Togolandının ger-

çekte bağımsızlığa yak gibiydi. Siyasal ayrılığuna rağmen Fransız Togolandı alışılmış çirane (assimilation) süreçleri dahil bütün işlerde Fransa'nın belli sömürge siyasi yolunda yürütüldü.

Bu yönetim ve siyasal ayrıklar ve bağıntılardan başka, kabile toplulukları, imparatorluğun bunları birbirlerinden ayırmasının rağmen, Avrupa'nın zorla kabul ettirdiği sınırları aşır bir çeşit özdeşlik duygusunu koruyabildiler. Sazini duyuran en önemli topluluk, Altın Kıyısı'ndan başlayıp İngiiz Togoland'ın içinden geçerek Fransız topraklarına varan bir alanı kaplayan güneydeki 700.000 kadar Ewe topluluğudur. Daha 1919'da birkaç Ewe kabile başkanı, Togoland'ın bir parçasının Fransızlara verilmesinin kabileyi Altın Kıyısı'ndaki kardeşlerinden ayıracağını Sömürgelet Bakanı Lord Milner'e söylemişti. "Sayın Lord'a başvuruların duygusu, Alsace ve Lorraine'ilerin 1871'de Almanya'ya katıldıkları zamanki duygularıyla yanyana alınırca daha iyi anlaşılacaktır" diyorlardı." Ama bu imparatorlukla uzlaşarak kendi geleceğini kararlaştırma çabasına bir yararı olmadı.

Togoland sorunu. Birleşmiş Milletler'de uzun uzun tartışılması süresinde, bir yandan gerçek durumun yeterince bilinmemesi, bir yandan da Togoland'ların kenuj aralarında anlaşamayıp zaman zaman fikir değiştirmeleri yüzünden aşırı duygulanmalara ve yorumlara maruz kaldı. Toplumsal, ekonomik, siyasal konuları iyi bilenlerin çevresi genişledikçe Togolandlıları birbirlerinden ayıran şeylerin neler olduğu daha iyi anlaşıldı.

Birleşmiş Milletler'deki konuşmalarda birbiri ardına üç çeşit önemli teklif öne sürüldü. Birincisi, en önemli sorunun Ewe'lerin birleştirilmesi olduğu anlayışına dayanıyordu, ama Vexayet Konseyi'nin ve Genel Kurul'un, Vexayet Sistemi Rutine karar verme yetkisi konusunda Ewe'lerin büyük bir kısmının yaşadığı ve İngiiz Togoland'ını da içine alan Altın Kıyısı ile özel bir ilgisi yoktu. Gene de, 1950 yılında Genel Kurul, 441 (V) numaralı kararda "Ewe sorununun büyük önemini" kabul ediyor ve bunun için sözkonusu halin gerçek istek ve yararlarına uygun derhal yeterli bir çözüm bulunmasını istiyordu. Sonraki oturumunda Genel Kurul iki Togoland'ın birleştirilmesi ve bununla ilgili olarak Ewe birliği sorusunda daha açık bir ilke birliğine doğru yöneildi. 1952'de iki Togoland'ın birleşmesi konusu öne alındı ve Genel Kurul, 652 (VII) numaralı kararla "iki To-

goland'ın birleşmesi her iki Vesayet Ülkesi halkının açık isteğidir" sonucuna varıp İngiltere ve Fransa'yı mümkün olduğu kadar geniş bir birleşme işine girişmeye zorladı.

Kısa bir süre sonra anlaşıldı ki Altın Kıyısı'nın bağımsızlığının yaklaşıyorla, Togoland halkında sonraki kararlarda büyük çekiciliğine göz yumulamayacak yeni bir yıldız doğmuştu. İngilizlerin 1954'te, Altın Kıyısı bağımsızlığını önce Togoland'ın geçmişte olduğu gibi yönetilemeyeceğini bildirmeleri meseleyi alevlendirdi. Bir Afrika devleti bağımsızlığını kazanıyor diye hemen herkes acınacakti; ama işin bu yeni durumu hem Vesayetle, hem kendü geleceğini kararlaştırmayla ilgili bir yağın sorun ortaya çıkardı. Altın Kıyısı bağımsızlığını aldığı zaman küçük ve gelişmiş Togoland'ın zaten gerçekte bir parçası olduğu bu ülkeyle resmen birleştirilmesi teklifi kuvvet kazandı. Koyu vesayetçiler bunu sistemin kurallarına aykırı olduğunu ileri sürerek itiraz ettiler; onların görüşünde Vesayet Ülkeleri tek amaçları tam bağımsızlık olan ayrı ülkelerdi. Ayrıca, İngiliz Togoland'ın kuzey bölümü Altın Kıyısı'na katılmak isterken güneydeki halkın bu konuda önemli kuşkuları vardı. Özellikle, Ewe birliği taraftarları, bu katılmama Fransız Togoland'ındaki Ewe halkıyla bütünlükten ayrılmak demek olacağından korkuyorlardı. İki Togoland'ın birleşmesinin iyi olacağına inanıyorlar da elbet hoşnut değildiler; İngiliz Togoland'ındaki uzun vadede her hareketin Fransız komşusunda da önemli sonuçları olacağını biliydı.¹⁷

Bu çeşit kuşaklara ve Urazlara rağmen Genel Kurul 1955'te 944 (X) numaralı kararı kabul etti; buna göre, İngiliz Togoland'ında Birleşmiş Milletler denetiminde bir kamu oylaması yapılacak ve halka aşağıdaki iki şıktan hangisini istediği sorulacaktı:

(a) Ülkenin bağımsız bir Altın Kıyısı ile birleşmesi; ya da

(b) İngiliz yönetimi altında Togoland'ın Altın Kıyısından ayrılması ve geleceği hakkında son kararı belirlemek vesayetin usulüne.

Bu kamu oylaması 1956 Mayısında yapıldı ve bîteki vesayet ülkelerinin gelecek evrimü için ortaya bir örnek koydu. Teknik yönden büyük bir başarıydı, ama esas anlamında ve yorumunda kışkırtıcı biraz yer vardır. Karar, Altın Kıyısı ile birleşmeden yanaydı; olduk-

(17) Fransız deniz-sınır ülkeleri caki bakanlarından biri tarafından ileri sürülen rivayetlerden biri de, Ewe davasına İngiliz Somürgeleler Bakanlığı tarafından bütin Togoland'ın Altın Kıyısı'na katılmak için aydurlanan bir mektuba olduğudur. *Mémoires, Présence Française et Abandon*, s. 202 vd.

ça örtülü tanımlanmış bir telâf olan biri çıkıp ne idüğü belirsiz bir başka karara varıncaya kadar İngiliz Togoland'ının Vesayet altında kalması teklifinin aldığı 67.402 oya karşı ilk çık 93.095 oy aldı. Ülkenin iki büyük kesiminde nylar göze batacak kadar değışli; Kuzeylilerin yüzde 79'u Altın Kıyısı ile birleşmeyi kabul ettiği halde, daha kalabalık bir bölge olan güneyin ancak yüzde 45'i bundan yanaydı. Bir yığın örneğin de gösterdiği gibi, yakın seçim bölgelerinde oyların çok değışik olması umi etkilerini birtakım yvesel kaygulardan ya da oralaradaki başkanların ve başka önderlerin baskısından geldiği kuşkusunu veriyordu. Durumu karıştıran bir başka etken de, Ewe'lerden habırlarının, daha sonra Fransız Togoland'ındaki "ulusdaş" larıyla birleşebilecekleri ve belki bütün Ewe halkını Ohana'da toplayacakları umuduydu birleşmeye karşı oy vermeleriydi. Başka başkanları da, söylediğine göre, federal bir esasta Altın Kıyısı ile birleşmeye hazırdılar; ama Aşantı ayrılışından korkarak Nkrumah'ın idrettiği bölünmez bir devlette boğulmayı reddettiler.

Kamu oylamasının Birleşmiş Milletler'de ilk konuşulmasında şu kaçınılmaz sorun ortaya çıktı: Ülkeye bir bütün olarak mı davranmak gerekiyorlu, yoksa ayrı ayrı yerlerdeki halk oyna göre bölmek mi? Oylamanın ortaya çıkışığı görüş ayrılıklarına rağmen hem Vesayet Konseyi, hem Genel Kurul bütün İngiliz Togoland'ının Altın Kıyısı ile birleştirilmesine karar verdiler. Bu mükül kararın bağlan dayanakları daha ileri bir ayrılmaya gidilirse daha kısa ömürlü devletler meydana geleceği ve bağımsızlığını kazanan ilk sahra-alı Afrika memürgesini desteklemek için elden gelen herşeyin yapılması gerektiğiydi. Bu iddialar genellikle güneyliler ve özellikle Ewe'ler için inandırıcı değildi, bunlar İngiliz Togoland'ı birliğinin bir hayal olduğunu kendülerinin kuzeylilerden ayrı ve daha ileri olduklarını, irksal bağlarını onları Altın Kıyısı'na okduğu kadar Fransız topraklarına da bağladığını iddia ediyorlardı. Gene de, 1955 sonlarında, İngiliz Togoland'ının yönetim bakımından başlanberi kabul edilmiş sınırla ikiye bölünmesi için Genel Kurul'a başvurularından bir sonuç çıkmadı.

Fransız Togolandına gelince, bu gelişmelerin etkisi Fransa'yı bunun benzer hareketlere yönelmek oldu. İngilizlerin kamu oylamasını tavsiye eden kararın Genel Kurul, Fransızların, gelecek için neler istedikleri konusunda Togolandlara danışmak ve siyasal istahat getirmek niyetinden de sız etti. Genel Kurul bu danışmanın da Birleşmiş Milletler denetiminde yapılacağını umuyordu. 1956 Temmuzun-

de Vesayet Kurulundaki Fransız temsilcisi Fransız Birliği içinde muhtar bir Togoland Cumhuriyeti kurmak amacını güden yeni bir yasanın taslağını getirdi ve ülkesinin durumu için yakında yapılacak referandumla Birleşmiş Milletler gözütleri gönderilmesini istedi. Yasanın son şeklinin kesinliği ve bunun getireceği egemenliğin yetersizliğinden kuşulanması yüzünden Konsey bu referandumu ertirmeyi kabul etmedi. Üstelik, oy verenler sadece ya vesayeti sona erdirecek yeni yasayı ya da şimdiki vesayet düzenini sürdürmeyi kabul edecekleri için bunlara ileride bağımsızlıklarını seçme fırsatı verilmeyecekti. Togoland'lular yapılacak teklifi ileride tam bağımsızlıklarını seçme haklarının da bulunmasını Fransızlar, belki de Cezayir ve öteki Fransız sömürgelerindeki etkisinden çekinerek reddettiler.

Vesayet Kurulunun reddine ve Togoland'daki bazı siyasal çevrelerin şiddetli itirazına rağmen Fransa tasarısını uyguladı. Eylül'de Muhtar Togoland Cumhuriyeti resmen kuruldu; Başbakanı ve millet meclisinden seçilmiş Bakanlar Kurulundan başka, bir milli marş, bir bayrağı da vardı.²⁷ Bir ay sonra, Birleşmiş Milletler denetimi olmadan ve bazı muhalefet unsurlarının önünde vad edilmiş referandum yapıldı. Oy verenlerin yüzde yekmişten çoğu yeni düzene 'evet' dedikleri halde, referandumu pötlören şartlar ve sonraki durum ne Togoland'lular, ne de Birleşmiş Milletleri hoşnut etti. Yeni doğmuş Cumhuriyetin arkasında İngiliz Togoland'ında sıkıca ortaya çıkan aynı güçlükler gizliydi: Ewe'lerin ve öteki kabilelerin çözülmemiş sorunları, Togoland birliği ve bağımsızlığı sorunu, bağımsızlığı etkileme konusunda Altın Kıyısı'nın çekişeli gücü.

Yılın başlarında bu ülkeyi gezen bir komisyonun raporundan bız alarak, Genel Kurul, 1957 Kasımında, Fransız Togoland'ında bir defa genel oyla yapılacak Millet Meclisi seçimlerini denetlemek için bir komisyon seçmeye karar verdi. Fransızlar, savunma, dış işleri ve

(28) Genel Kurul 1953'de 748 (VIII) sayılı kararı ile "kendini baskınlı bağlarla anayasasına bağlamış bölgelerde, hatta bu statüsünü de istemedenle yollarla her an değiştirebilecekleri" yolundaki temennisini belirtmiş ve böylece ihlâl hakkının devam ettiğini göstermiştir.

(29) Bu kararın son şekli için bak: 24 Ağustos 1956 tarihli kararname No. 56-847, Journal Officiel de la République Française, No. 198 (26 Ağustos 1956). Yeni statü Fransız Togo'suna eskiye nazaran daha ileri bir siyasal statü vermekle birlikte iç işlerinde tam bir kendi kendini yönetme hakleri hazırlanmış olmaktadır.

maliyeden başka bütün iktidarı yerlilere bırakarak Togoland'ın muh-
tariyetini arttırma niyetinde olduklarını bildirdiler. Fransa'nın çar-
lıkantığı önünde 1955 Nisanındaki seçim muhalefet partilerinin,
özellikle Birleşmiş Milletlerle Ewe-birliği konferansı için sık sık ko-
nuşan Sylvanus Olympio'nun başkanı olduğu *Comité de l'Unité To-
golaise*'nin büyük zaferiyle sonuçlandı. Bu bağımsızlığa kayma ve ye-
ni düzenin uygulanışındanberi Togoland'da iktidarda olan Fransız
tarafı partiiden uzaklaşma başta genç oy ve Birleşmiş Milletler
gözetilerinin denetlediği Fransız yöneticilerinin seçim makinesini kö-
tüye kullanmaktan görülenmiş bir dürüstlükte çekinmeleri gibi et-
kenlerle ilgiliyi Seçimden az önce, Accra'da açılan başmnoz Afrika
devletleri konferansında Togoland'daki Fransız siyasetinin yenilme-
si ve ülkenin kendi geleceğini kararlaştırma hakkının istenmesini
de bu sonucu etkisi oldu.

İki Togoland'daki bu karışık olaylar kendi geleceğini kararlaştır-
manın birlikte getirdiği sorunları bir çok yönden aydınlatır; ge-
ne de söz edilmeli gereken başka sorunlar da vardır. Bunlardan biri
Virjin Adaları, dağınık Pasifik adaları ve Afrika'daki küçük sö-
mürgeler gibi ufak tefek yerlerin durumunun önemsiz görünen, ama
aslında çözümlü güç meselesidir; tek tek özerklikleri olduğu halde
bunlar için salt bağımsızlık mükül bir çözüm yolu gibi görünmez.
Burada değişik özel durumlara uygun çarçer bulup uygulamak, ken-
di geleceğini kararlaştırma ülkesinin körükörüne uygulanışından da-
ha iyi olabilir. Artık, yalnız küçük sömürgeler için değil, daha bü-
yükleri için de yararlanabilecek bir takım örnekler vardır. Bir kaç
eski Fransız sömürgesi hiç düşünme resmen Fransa'nın bir parçası
olarak kendilerini yönetmeye başlamışlardır: Malta için İngiltere ile
yeni bir eşit birlik tekiif edilmiştir; Puerto Rico'nun federe devlet
durumu Birleşik Devletlerle kendine özgü bir birleşme çeşididir; Hol-
landa Antilleri de Hollanda ile bunun gibi birleşmişlerdir. Bu durum-
larla her zaman küçük birliğin kaderinin en büyüğün elinde olaca-
ğı tehlikesi vardır; ama buna karşı engeller dikilebilir; özetim, ken-
dini yönetmeye ilgili etkenleri düşünürken Genel Kurul'un yapma-
ya çalıştığı budur.

Daha önemli bir konu da, sömürgelerde kendi geleceğini kararla-
ştırmanın uygulanışı sırasında, siyaset acemilikleri yüzünden bu-
nun anlamını bir türlü kavrayamayan bazı geri toplulukların bu işe
karşı çıkmalarıdır. Cumhurbaşkanı Sukarno Endonczya ulusu adına
bir yandan "doğa yasasıdır bu... Batı İrta'lar bize, anavatanın ku-

cağına dönecektir,"³⁰ diyebilir, ama öte yandan hâlâ ilkel bir ayrılık içinde yaşayan Batı İrivanlıların, bir çeşit vesayeti geçtik, Endonezya, Hollanda ve bağımsızlıktan birini seçebilmeleri de bir meseledir. Güney-batı Afrika halkının, Güney Afrika Birliğine katılma, mandalıkta ya da vesayette kalma, ya da beki Birleşmiş Milletler'in bulabileceği bir başka çözüm yolu arasında bilgili ve sorumlu bir seçme yapacak durumda olduğu söylenebilir mi? Güney Afrika önderlerinin, Güney Afrika Birliği'ne katılma fikrini Güney-batı Afrika'daki başkanların aklından çıkarmalarına rağmen Birleşmiş Milletler Genel Kurulu bir yıldır sürüp giden bu mesele için 1946'da 55 (1) numaralı kararda da şöyle diyordu:

Güney-batı Afrika'nın yerlileri henüz siyasi muhtariyetlerini almamışlar ve kurulan ülkelerine göre, ülkelerini bir başkasına katılması gibi önemli bir sorunda belli bir görüşe küşebilme için gereken bir siyasi olgunluğa ulaşmamışlardır.

Durum bu olmasa da başkanlar neyi istediklerini bilseler bile, —astında, kendilerini ve halklarını *apartheid*'in çarkına atıp 'kendi geleceğini tayin etmeyi' yadsınmak olurdu bu— ortaya başka bir mesele çıkacaktır. İster eski moda başkanlar, ister Batı eğitimi görmüş orta sınıf olsun, küçük bir azınlığın halkın ilmi adına konuştuğu iddiasına nereye kadar güvenilebilir? Bunu isbat etmek elbet bir halkın kendi kendisine karar verme yeteneğini —bazi durumlarda henüz hiç olmayan ya da pek yetersiz olan bu yeteneğe— yadsınanlara düşer. Bir Venezuela delegesinin Birleşmiş Milletler'deki "bir halkın kendini yönetme isteğini göstermesi onun buna hazır olduğunu yeter bir kanıt olarak alınmalıdır"³¹ iddiasına kabul etmek işi biraz ileri götürmektir.

İşe yarar bir seçme yeteneği olmayan yerlerde, dıştan geniş ölçüde bir yardım olmadığın takdirde bağımsızlığın korunamayacağı sonucuna varılabilir. Gene de, bu kanıtın siyasi değeri oldukça zo-

(30) Başkan Sukarno'nun 17 Ağustos 1954'de yaptığı ve Endonezya İstikbalini Bakanlığı tarafından yayımlanan "Be in Harmony with the Will of God" (Tanrı'nın İradesine Uymaya Çalış) adlı konuşma. "Tabii Batı İrivan'ı da içine alan bütün Endonezya ulusu 17 Ağustos 1945'de sömürgecilik zincirlerini kırarak hür ve bağımsız bir Endonezya yarattığı için," Endonezyalıları İrivan sorununda üstesinin kendi geleceğini tayin etmeleri ile birlikte yeri olduğunu inkâr ederler Report on Indonesia, C. VIII, No. 3 (Ocak-Şubat 1957), s. 30.

(31) U. N. Doc. A/C. 1/518 440 (1952).

delenmiştir. Hemen hemen bütün halklara bağımsızlık verilmesinden yana olan sömürge aleyhdarları ve milliyetçiler ötekilere bağımsızlığı kabul edilmiş halkları gösterebilirler; bunların olgunluğunun ve deneyiminin kendi geleceğini tayin etme hakkı olduğu ispat edilemez. Yeryüzündeki devletlere ve halklara şöyle bir bakmak, bağımsızlığın sadece en ilerilerin ve onu koruyacak yetenektekilerin hakkı olduğu, geri kalanların payına da sömürgecilik düştüğü iddiasını çürütür. Ama şu soru da sorulabilir: Yeryüzünün iyiliği güçsüz ve belki de sorumsuz devletlerin çoğalmasıyla mı gelişecektir? Bu soruya devlet adamları ve filozoflar nasıl karşılık verirlerse versinler, işe yarar karşılık hep aynıdır: uluslararası sahnede bizim daha seçkin olmayan halklarımızın başarıp çağırmasına izin verilmişken şimdi bizim eşit hakkımızı yadsınmak için niye birdenbire yeni kurallar koymaya girişiyor?

XVII

KARMA TOPLUMLARDA KENDİ GELECEĞİNİ TAYİN ETME

Bir ulus topluluğu içinde yaşayanlar için milliyetçilik büyük ölçüde birleştirici bir kuvettir; ama sınırlı bir ölçüdeki insanları bir araya getirmekteki başarısı öte yandakilerle ayrılık duygularını derinleştirmesine bağlıdır. Uluslararası sahnede genellikle olagelen şey budur. Siyasal yönden birleşmiş, ama ırk, dil, din, ya da tarihsel gelişim yönünden birbirinden ayrı topluluklardan kurulu bir topluma milliyetçiliğin girişi iç ayrılıkları büyütür ve bir topluluğu öteklinin karşısına koyarak sık sık aynı sonuçları ortaya çıkarır. Filistin'deki Yahudi ve Araplarda olduğu gibi, her biri kendi değişik iletkenliğinin bilincine varmış ayrı halklar aynı toprakta yaşayıp bunun hepsine ya da bir parçaya hak iddia ederlerse; ya da Hintlilerin bütün Hindistan Müslümanlarına yaptığı gibi, bir ulus kendi ayrı milliyetlerinin bilincindeki halkları içine katmaya kalkarsa bu işi ancak bir savaş paklar. J. S. Furnival'in dediği gibi, "karma bir toplumdaki milliyetçiliğin kendisi yıkıcı bir kuvettir; toplumsal yapıyı pekiştirmez, zayıflar." Amel istenen, içinde yaşayanlara sonradan kendisi hâkim olacak devlete hâkim olmaktır. Aynı ve belki de diğer halklardan ibaret bir devlette bu soru başlıca şöyle konabilir: Kim kimi yönetiyor?

Böyle çelişik isteklerin olduğu yerlerde kendi geleceğini tayin etme ilkesine başvurmak gereklidir; çünkü bu ilke bunların arasında da yeğlemeyi sağlayacak bir ölçü getiremez. "Bütün halkların kendi geleceklerini tayin etmeğe hakkı vardır," iyi ama halklar aralarında anlaşamıyorlarsa bu kere için altından çapanoğlu çıkabilir. Kendi geleceğini tayin etme çerçevesi içinde bulunabilecek en yakın ölçü sık kullanılan 'başkaldırma yerine baş sayma' çoğunluk formülüdür, ama kendi geleceğini tayin etme demokratik haklardan çıkarıldığı hâlde, bu durumda uygulanabileceği kuşkuludur. Soyut olarak söylenirse, karışık ya da karma bir toplum olan yerlerde çoğunluk ka-

rarının başlıca kusuru şudur: Demokrasiyi ayakta tutan temellerden yoksun olmasına rağmen, bu, demokratik sürecin esas araçlarından birine dayanır. Her gerçek demokratik toplumda, insanları ayıran şeylerin onları birleştirenlerden daha önemsiz olduğu kapalı bir anlaşmayla, birlik sağlam bir topluluk duygusu olmalıdır. Buna dayanarak azınlık, çoğunluğun verdiği kararı, gelecek seçimde yerini onlara bırakabileceği düşüncesiyle içten kabul edebilir. Meselenin başlıca bir millî birlik olduğu, ya da devleti elde tutan çoğunluğunu —hiç değilse ilke olarak— azınlıktaki halkı boyuna aşağıladığı yerlerde böyle bir anlaşmanın sözi edilemez; bu durumda çoğunluk kararı hiç bir ahlâk değeri ve bağlayıcı kuvvet getirmez. Ortak milliyet duygusunun çağdaş demokrasilerin dayandığı gizli anlaşmanın özünü tanımladığı katışı doğrusa, o zaman uluslar birbirleriyle uğraşırken çoğunluk ilkesinin zayıflığı daha bir büyüktür.

Karma bir toplumda meselenin asıl güç yanı kendi geleceğini kararlaştıran halkın bir değil, iki ya da daha çok olmasıdır; şu da unutulmamalıdır ki Birleşmiş Milletler Andlaşması kendi geleceğini tayin etme ile halkların eşit haklarından aynı şeymiş gibi söz eder. Bunlar gerçekte de eşit olsaydı o zaman birinin ötekinden aşağı tutulması elbet ortadan kalkardı. Uluslararası sistem devletlerin egemen eşitliği anlayışıyla kurulduğu için uluslar da kendilerini —özellikle bağımsızlık ya da devlete bağlılık konusunda— yabancı oldukları çoğunlukların hareketine tâbi edilemeyecek ayrı ve bölünmez varlıklar sayarlar. İsis L. Claude, Jr.'ın genel uluslararası sahne için söyledikleri kendi içinde bölünmüş bir toplumun daha küçük çevresine de uyabilir:

Çoğunluk, egemenliği ancak, azınlık, bir kişinin aklı başında olduğuna güvendiği ve çoğunlukla azınlığın çıkar birliğine inandığı zaman izerebilir; ancak, böyle olduğu zaman çoğunluğun potansiyel haklarına bir engel çıkarılmadan saygı gösterelidir... Gerçekten, çoğunluk egemenliğinin, ancak bir moral fikir birliğinden başka hiçbir meşruluk ihtiyacı olamaz.²

Kuramsal niteliği ne olursa olsun, belgelerin açıkça gösterdiği gibi, Südet Almanları Çok çoğunluğunun meşruluğunu kabul etmemişler, Filistin'de Araplar çoğunlukta olduğu için Yahudiler Arap dâvasının bakılışına inanmamışlar, Hindistan'da Hintliler sayıca üstün diye Müslümanlar Pakistan hâlyasını bırakmamışlardır. Kimi

(2) Swords into Ploughshares, New York, Random House, 1954, s. 127-128.

zaman tartışmalı bir ülkedeki halklara uygun yerler bulmakta konu oylamalarının bir yararı olan bile; çoğunluğun kendi üzerlerinde her türlü moral iddiasını yadsıyan halkların oylama sonucu bir yerde kalmak zorunda sayılmaları hem mantığa, hem de tarihe aykırıdır. Milliyetçiliğin, kendi geleceğini layin etmenin önemli sorunu oylamaların ve çoğunlukların kibar yollarla değil, halkların ayaklanmasıyla, tarihi kendileriyle gösteren başarılı savaşlarla düzeltilmişlerdir.

İyi ki, azınlığın kendi görtüğü için çarpışmaya hazırlandığı dünyaya barışını tehlikeye atacak fırsatlar oldukça azdır. Azınlıklar çeşit çeşittir; Bunlardan ancak pek azı tam olarak kendi geleceğini layine kalkacak ya da isteyecek durumdadır. Çoğu kere azınlıklar kaderlerine gönülsüzce ya da kayıtsızca razı olurlar. Bir azınlığın pek küçük, dağıntık, geri olduğu için yeryüzünde gerçek bir şansı olmadığı yerlerde unabileceği en iyi şey ya geniş toplumun ayrılık güzetmeden onu kabulü ya da bu durumda kendi ayrı özdeşliğini biraz koruyabilmesidir. En tehlikeli durumlar, kendisi bir şey yapamayacak kadar güçsüz olan bir azınlığın, halkıyla aynı ırktan olduğu ve belki de onun hesabına müdahaleye hazırlanan bir komşu devletten korkuluş beklediği durumlardır. Üçüncü Reich'in sınırları dışında kalan Süddetler'deki ve başka yerlerdeki Almanlar bu durumun yakın geçmişte korkunç bir örneğini vermemeydi belki de deniz-aşırı Çinlilerin ve Hintlilerin geleceğin örnekleri olmaları mümkündür.

Bazı ulusların içindeki halkların durumları kesin olmadığı için bunların arasındaki ilişkiler de çoğu zaman kesiniksiz ve değıliktir. Böyle bir durumun yaratılmaması için gereken başlıca unsur, halkların ya hepahabır ya da bazılarının birbirlerine sıktıca bağlandıkları hâlda dil, din, tarihsel deney gibi önemli konularda bazı ayrımları olan bir ulusun varlığıdır. Böyle durumların bir çoğunda, halklar büyüklüklerine ve önemlerine göre bağımsız bir devlet olma taleğindedirler, ama nereye yönelecekleri ya da illecekleri sorunu ortada kalır. Düşünülürse bir takım olanaklar öne sürülebilir, ama gerçek sonuç hem azınlığın, hem çoğunluğun hareketlerine ve davranışlarına bağlıdır. Fırsat bulursa böyle bir azınlık en aşırılarından şunu yapabilir: kendilerini öteki yurtdağlardan ayıran kültürlerinin gelece-

(3) Bak: Definition and Classification of Minorities: Memorandum submitted by the Secretary-General to the Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, Commission on Human Rights, UN Doc. E/CN.4/Sub.2/85 (1949).

ğini koruyarak daha büyük bir ulus topluluğuna — bunun ayrılmaz, önemli parçası olarak — katılmaya hazırlanmak, ama kendi egemenlikleriyle ilgili her çeşit iddiaya yüz çevirmek. Bir başka aşırı uç da şu olabilir: İç ve dış baskılar sonucu kendilerinin ayrı bir ulus olduğunda günlükce sıkı direnmek, kendi geleceklerini kararlaştırma haklarını istemek. Bu iki uç arasında azınlık durumlarının bütün çeşitleri vardır.

Bu gibi durumlar iki tarafın da devlet adamlarının hıncerini ve nabranı ağır bir deneyden geçirir. Diyelim ki — her zaman böyle bir şey olmasa da — iki taraf da daha büyük bir ulusal birliği pekiştirmek istediler: bu kez yararlanılacak araçları seçmek ortaya bir yığın güçlük getirir. Belli bir örnek üstünde diretmek, ayrı bir davranış istekleri nolyayla karşılandığında ulusun içinde kalacak toplulukları ayaklanmaya sürükleyebilir; ama zımnensiz aşırı yumuşaklık da ayrılık kuvvetlerine cesaret verip gene ulusun bütünlüğünü sarımsabilir. Azınlığa kendi hakkıymış gibi gelen yönetim görevleri ve imtiyazlar çoğunluğun aşırı unsurlarına kendi ulusal üstünlük haklarının zedelemiş gibi gelebilir. Gandi'yi bir mülâhazan değil, bir Hindu partizanının öklürlüğü unutulmamalı.

Azınlık haklarının birlikte yaşadıkları uluslarla her çeşit kesinlikle ilişkilerinin örnekleri yeryüzünde birçok yerlerinde bulunabilir. Bunlardan biri, Ukranyalıların dışardaki Ukranya milliyetçilerinin uyarılarına rağmen, Ruslar dillerine ve kültürlerine katışmazlarsa Rus ulusunun bir üyesi olmayı kabul edişleridir. Bütünmeden önceki ve bölündükten sonraki Hindistanın bütün bu olanakların örnekleriyle doludur. Hind müslimânlarının büyük çoğunluğu bir tek ve bölünmez bir Hind ulusu olduğu görüşüne — ötekiler hâlâ bunu kabul ederken — 1930'larda ve 1940'larda uzlaşmazcaına karşı koymuştur; bunun sonunda kurulan Pakistan'da, özellikle batı ve doğu ayarlıları arasında, büyük ayrılıklar baş göstermiştir; bölündükten sonraki Hindistan kendini kast ilişkilerinin yeni iddiaları ve dilce ayrı toplulukların can sıkıcı istekleri içinde bulmuştur. Hâlâ kurulmuş halinde olan Birmanya ulusundaki birkaç halk barış içinde yerleşmekte büyük güçlükler çıkarmıştır. Rağsız Seylan'da Sinhaller ve Tamil'ler birbirlerinin boğazına sarıldıkları Endonezya'nın ulusal varlığı belki tehdit edilmedi ama Sumatra, Celebes ve başka adalardaki başlıca topluluklar Jakarta Hükümetine vakitsiz bir ayaklanışa kalkışacak kadar Cava iktidarına değ biliyorlardı. Afganistan, İran, Libya ve Arap dünyasının büyük bir kısmı, ulusal pekişme yolunda

önelimine bilyüklü, küçüklü engeller diken kabîle ayrılıkları ve başka ayrılıklarla karşılaştılar. Afrika'da ulus-kurma süreci Sahra'nın güneyinde henüz geleceği şimdiden kestirilebilecek bir biçime erişmişse de, her ülke ve sömürge kendi içinde ilk sınırlarıyla değilse bile kabîle ve aşiret sınırlarıyla bölünmüştür. Afrika'da ayanal faaliyetlerin yayılışı, kimi zaman mümkün bir ulusal birleşmeyi bozacak yerel bir kabîle bilincinin gelişmesine sebep olmuştur. İngiliz Antillerindeki toplulukların hem adalara, hem ırklara göre ayrılanmış olması, ilerde Antiller federasyonu için sağlam bir temel olabilecek bir Antiller ulusunun doğuşunu güçleştirir.

Hemen hemen her yerde, içlerindeki ayrı toplulukların kendi özdeşliklerini iddia ettikleri karma toplumlar bulunuyor. Kimi zaman egemen ulusun içinde, kimi zaman dışında çalışarak, bu topluluklar değişik yerlerine göre ayrı ayrı tepkiler gösterirler. İki toplulukların tartışmak ülkenin bölünmesini mümkün kılacak bir coğrafî esansa dağıldıkları yerler pek azdır; sık görüneni, Hindistan'da ve Filistin'de olduğu gibi, halkların iç-içe bulunduğu ve ancak korkunç acılar hasasına bölünebilecekleri yerlerdir.

Karl W. Deutsch'in *Nationahism and Social Communication* adlı eseri, toplulukların yeniden ayrılanması ve tertibindeki eğilimlere olduğu kadar karma toplumların hangi yönere dönebileceklerini tahmin sorununa bir yöntem bulmanın önemli bir girişimi olup istatistikte ilgili bir dizi testler öne sürdü; bu ayrı halklar gittikçe birbirlerine yaklaşıyorlar mı, yoksa her topluluk kendi içinde sağlamlaşmağa mı çalışıyor? Gereken istatistik araçları verildiğinde bu çeşit araştırma nesnel ve bilimsel tahminlere yol gösterir; söz gelimi Birmanya'nın ya da Fransız Batı Afrika'sının ulusal geleceği: bölgelerle halklar arasındaki ilişkinin ve bağutinin artmasına ya da eksilmesine bakılarak önceden söylenebilir. Bundan önce kullanılan boş ve öznel değerlendirmeler yerine mümkün olduğu kadar bu çeşit sıkı ve nesnel çözümlenmeler görmek elbet istenecek bir şeydir; ama gene de insanî duyguları tahmin etmenin ustaca ödevine geniş bir yer kalır.

Deutsch'ün öne sürdüğü teknikler dışında bu konuda doğru tahminlere götürebilecek önemli derlemeler olduğu söylenemez. Çağın zaman yapıları, nerdeyse ilk sorunun daha katı ve tımtıraklı bir dille yeniden öne sürülmesinden başka bir şey değildir. Terimlere, aşağıdaki örnekte olduğu gibi yararlı ayrımlar getirildi: bir topluluk, üyelerinin kendisini creğine varmuş bir bütün diye gördükleri

bir insan bedenidir ve daha büyük beşerî kendi erkekleri için bir araç sayan topluluklardan kurulu bir topluma karşıdır. Ama bu tanımlama, sörgelimi Endonezya'daki Aşinezer'in ya da Kenya'daki Kikuyular'ın bir parçası oldukları büyük siyasi toplumlarından uzaklaşmakta mı, yoksa bunlara yaklaşıp yaklaşmakta mı olduklarını belirtmekte işe yarar bir yol göstermez. Geniş tarihsel bölgeleri incelemek de bu konuda daha kullanışlı bir ölçü getirmez. Halklar çeşit çeşit koyullar altında birleştirildiler ya da ayrıldılar: dil, kültür, din gibi bir yerde ya da bir zamanda büyük ölçüde olmuş unsurlar bir başkasında geri-kerre çekildiler.

Irklar Çatışması

Milliyetçiliğin geliştiği ortaya çıkan ve milli birliğe giden yolu kapayan unsurlardan biri ve bütün ötekilerden daha önemli olanı belki de ırk ayrılığıdır. Sağlam bir inancı katında ırk kavramı itibardan dilemişdir, ama ne yarar ki bu düşüşün gerçeğe bir etkisi olmaması ve insanlığın çoğu için, deri rengi ve başka dış özelliklere göre behirlenen insan sayılarının dilları büyük önemini yitirmemiştir. Zenci ile beyaz ya da Çinli ile Malay arasında olduğu gibi, nerede bir ırk ayrılığı varsa, orada tek bir ulusun gerçek bir eşitlikde bir arada kaynaşması en azından uzun ve tehlikeli bir çabayı gerektirecektir. Ama burada bile tarih, karışık ırklardan bir ulus olamayacağına değgin dârt-başı-mâmur bir uldu ileri sürmez. Mesleği bugünün uluslarını güdüştürmekteki soydaşlığın altındaki eski ırk karışıklarını arayacak kadar ileri götürmeden şunu söyleyebiliriz: daha yakın bir başlangıç olan uluslar, başsız ve gerilmis olmasa da, bir dereceye kadar ırk engelini kırmayı başarmışlardır. Özellikle Amerikalarda entime habesim için yerli Kızılderililer, Avrupalı beyazlar, Afrikalılar, çeşitli ülkelerden Asyalılar gibi bir çok ırklar atılmış, Amerika ulusları bunlardan doğmuş ve hâlâ doğmaktadır. Irk karışımının ulusal soydaşlıkta yok oluşu başı baş tartışmalı bir konu olarak kalmakta ve yenden yere değişmektedir. Birleşik Devletler'de, Meksika'da, Brezilya'da ve Peru'da ile meselenin unsurları kadar davranışlar, siyasetler ve sonuçlar da çok değişir; ama ırkın üstesinden gelinemeyecek bir engel olmadığını açıklamak için yeterince konuştuk. Ayrıca, Birleşik Devletler'in ve öteki Amerika ülkelerinin ırk ayrılığını açıklamayacak özel bir güçlük diye kabul ettirmek için ırk bütünlüğünü sağlama çabaları da entipüstenli ve başarısızdır.

Karma toplumlarda milliyetçiliğin ilerleyişi şu temel soruya dik-kati çektiğçe, sömürge düzeninde daha da belirginleşti: kendi geleceğini kim kararlaştıracak? Sayıları kabarıksa beyazlar, başlangıçta bir sömürge halkı için kendi geleceğini tayin etmeye doğru güçleş-en büyük engeldir. Sonraları daha kalabalık Asyalılar daha ciddi me-seleler çıkarabilirler, ama Avrupalılar aynasal, toplumsal ve ekono-mik üstünlükleriyle ve hem sömürge, hem anavatanında iktidardıla-kilere yakınlıklarıyla bir süre sonra bunların yolunu takarlar. Sirt korunmak ve kendilerini "yertiler" in tabii efendileri saydıkları için zanki onları buyrukları altında tutacakları bir kendi geleceğini tayin etme şekli arıyor gibidirler. Göçmen azınlığın, demokratik çoğunluk esasına dayanan bir kendi geleceğini tayin etmeyi ya da kendini yö-netmeyi kabul etmesi demek imtiyazlarıyla birlik bindiği dalı kes-mesi demektir. Eski bir Kenya Vahisi olan Lord Altrincham'ın dedi-ği gibi, "bir tavşanın ki kadar beyaz olan her beyaz adam ya da ka-dın artık şunu öğrenmiştir: beyazların güvenliği Afrikalıları bütün toplum için ay veren seçkin kitleler durumunun getirebilme çabala-ryla taban tabana sildir."⁴¹

Irkları ayıran uçurumun derinliğine rağmen, göçmenlerin ist-tinlik istekleri ve belki de kendi geleceklerini tayin etmeleri bile kaçınılmaz olabirdi; ama imparatorluk otoritelerine göre mesele sadece göçmenlerin istekleri değildir; için için başka düşünceler de karışır. Bunlardan biri tâ 1832'de, Trinidad Üccarları ve çiftçileri kendilerine temsali hükümet verilmesini istediklerinde İngiliz Hükü-metinin söylediğidir. Bu isteğe verilen karşılıkla Lord Goderich, isteklerini yerine getirmenin, köle sahiplerinin seçtiği bir millet meclisi ile yönetilenlerin büyük çoğunluğunun köleler olduğu bir toplum arasında gerekli çıkar birliğini sağlayıp sağlamayacağını aradı. Karşılığının genel niteliği o zaman olduğu kadar bugün de değerlidir:

Trinidad'da toplum Hindistan'da olduğu gibi anglikan hastalara dö-lünmüştür, biraz tarih bilgisi olan ve genellikle insanların hayranı ol-ları her adam, bütün irka öteki imtiyazlarından başka bir de ayrış-ık bir istikna yasama hakkı verirse böyle ayrılıkların etkisinin ne ola-cağından kuşkulandır.⁴²

Yakınlarda İngilizler Antiller'de bu demecin gösterdiği yönde adım adım ilerleyerek adaların herbirindeki halka gittikçe daha

(41) Kenya's Opportunity, s. 154.

(42) Howan Craig, The Legislative Council of Trinidad and Tobago, London, Faber ve Faber, 1952, s. 10.

Sorumlu hükümetler kurma otanağı vermektedirler ve Antiller federasyonunun kendi geleceğini tayin edeceği gün uzak değildir. Eskil yönetici beyazlar topluluğu, kuşularına ve ocularına rağmen, öteki karışık ırkların sayısız torunlarının ırık siyasal iktidarı almalarını kabul etmiştir.

İngiliz Doğu ve Orta Afrikasında, Avrupalı göçmenlerle, Afrikalılar arasındaki gerginlik yıllardır arttığı halde milliyetçi çoğun tüm etkisi hülâ duyulmaktadır. Afrikalı önderler ve kitleler, gımdilik ancak lütkü durumlarını ve ayrı özdeşlik duygularını gösterebilecekleri bir siyasal oligarşiyi geliştirmeye yolundadırlar. Mau Mau hareketi, Orta Afrika Federasyonuna karşı Afrika direniş, kökü ırkçılığa dayanan içi kargaşalıkları ve bunlara benzer başka belirtiler derdeki mümkün tehlikeleri göstermektedir. Daha özgür siyasal kurumlara getirilmesiyle birlik Afrikalıların gelişimini hızlandırma, özellikle, beyaz ırkçılığın bir Afrika ırkçılık aleyhdarlığının uyanmasını sağladığı yerlerde, sanki büyük ırk toplulukları arasındaki siyasal mesafeyi azaltacağına arttırmıştır.

Bu Afrika müdahalelerindeki tutumunda İngiliz Hükümeti göçmenlerin istekleri ile Afrikalı halklara yükümlü arasında bozulmuşdur. İmparatorluk otoriteleri 1923'te Kenya'da "Afrikalı yerlilerin çıkarları üstün tutulmalıdır" deyip Afrika halkları yararına kullandıkları vesayeti kimseye bırakmayacaklarını bildirdiler. Verilen bu söz o zamanlardan beri basır altı edildiyse de İmparatorluk hiç bir zaman tüm iktidarı Kenya güçmenlerine bırakmadı. Lord Halley şunu söylemekle elbet haklıydı: "Avrupalı çiftçiler bir sorumlu hükümetin yönetici partisi olsalardı şıyseti şimdi etkilediklerinden çok daha fazla etkileyeceklerdi". Bunun sonucu herkes için kendi geleceğini kararlaştırmayı ertelemek okla; çünkü Londra ne ufacak bir Avrupalı azınlığın egemenliğini, ne de milyonlarca Afrikalı seçmenle birkaç bin beyaz göçmeni boğacağı bir demokrasiyi kabul ediyordu. 23 Nisan 1962'da Sömürgeler Bakanı "Kenya'da yaşayan İleri ya da geri bütün ırklara ve topluluklara karşı" sorumlu olan İngiliz Hükümetinin, demokrasi sürecinde kendini ybsten tek bir Kenya ulusunun ne zaman kurulacağını henüz bilemediğini resmen bildirdi. Kenya'da Londra'ya karşı davranış çatışmalı bir yola gitmektedir. Af-

(6) An African Survey, s. 445.

(7) Future Policy for Kenya, New York, British Information Services, No. T 29. 23 Nisan 1962

rikatların siyasal olgunluğu ve kuvveti arttıkça, eskiden göçmen egemenliğine karşı koruyucuları saydıkları Sömürge Dairesi'ne gitlikçe daha bir güvensizlikle bakmaktadırlar. Artık bir adam-bir oy esası önüne demokrasiye yoldan kendi kendilerini yönetmek istiyorlar.

Orta Afrika Federasyonu, daha önce Güney Rodezya'da olduğu gibi, Afrikalı çoğunluğu beyaz azınlığın tam egemenliğine karşı koruyucu bazı engeller konulduğu halde kendi geleceğini kararlaştırma ilkesinin bozulduğunu gösterir. Afrikalıların korktuğu, zaten Güney Rodezya'daki ırkçılık salgınınun bulduğu federasyonun Güney Afrika Birliği'nin korkunç deneyini tekrarlama eğilimindedir. Özellikle, egemen Avrupalılar iktidarlarını ırk ayrımı cinayetlerine yardımcı bulmakta kullanırken Federasyon'daki yedi milyon Afikalının, çeyrek milyon Avrupalıya büyük bir iktidar üstünlüğü veren siyasal bir çevrede huzur içinde olmaları imkânsızdı. Cedi Bureau Afrika Derneği'nin uygar Batılı toplumlardaki gibi ırk ayrımı gözlemleyen genel bir Afrika yurdseverliği yaratma amacı hayranlık vericidir; ama bunu başarması geçmişte umulabildiğinden daha büyük bir hoşgörü ve anlayışı gerektirecektir. Avrupalıların sözde iyi niyetlerine Afikalıların güvensizliği Federasyon'un yaratılmasından karşı direnmeye kendini gösterdi. Sonraki siyasal gelişmeler 1950'de Nyasaland'daki katliamların silâhla bastırılması bile, korkularını yatıştırmadı. Kenya'da olduğu gibi Afrikalı önderler Londra'daki otoritelerin kararındanansa gittikçe daha çok kendi siyasal faaliyetlerine güveniyorlar. Üstün bir Afrika devleti olmaya aday Tanganika'da da 8.000.000 Afrikalı, 70.000 Ayalı ve 22.000 Avrupalı için ırk topluluğu esasına göre millet meclisinde temsil eşitliğinin kabulü meselesi ortaya çıktı. 1953'te Uganda'nın sığınanları arasında en önemlileri Buganda'nın ayrılma isteğinden başka şunlardı: Federasyon ile ilgili Afrika görüşünün çığırması, komşu Kenya'daki aşırı gerginlikler beyazların yönelttiği bir Doğu Afrika birliğine ilüme korkusu.

Irak ayrılığının korkunç olanakları, kit'ada beyazların kendi geleceklerini tayin ettikleri tek ilke olan Güney Afrika Birliği'nde neredeyse tam olarak gerçekleşmiştir. Bunun sonuçları ekonomik yandan Afrika'da en ilerlemiş ülke Birlik olduğu halde, bu deneyi bir kere daha tekrarlama cesareti vermez. Burada Afrikaner'ler, Milliyetçi Parti çoğunluklarını tasarruflarının yoluna çıkan siyasal ve anayasayla ilgili engelleri kaldırmakta kullanarak gerçek bir iktidar tekelini kurmak için hükümet makinesini istedikleri gibi işletmişlerdir.

Apartheid yaftası altında, Afrikalıları ayırarak ve hadlerini büdü-
rerek Birlik'in yapısı içinde boyuna beyaz üstünlüğüne kurmaya çalı-
şmışlardır. Apartheid'in son amacı beyaz ve siyah halkı bütünü
ayırarak, ilkeyi bunlar arasında dürtülme bilmek ve her birini kendi
yolunda geliştirmeye bırakmak olacaktır. Açık olan şey, böylelikle bir
ayırmanın beyaz topluluğun ekonomik yıkımı olacağı ve Afrikaner'le-
rin bunu geri almaya zorlanacağıdır. Ayrıca, bunların arasında belki
bu işi bir kaç taş-kafadan başka ciddi olarak düşünen de yoktu. Yap-
tılarına bakılırsa, apartheid şu demekli: beyazların dünyasında be-
yaz olmayanların iktidara mümkün her çeşit yakınlıklarını önlen-
mesi, bu dünyada hayatlarını işçilikle ya da serbestlikle kazanan Af-
rikalıları sövülüp sayılması, bir de köylerde —Bantustanlar denilen—
byle böyle kendilerini yöneten Bantu "ulusu" birliklerinin kurul-
ması. Bu şekilde birlikleri, şehirdeki işçilerin kabileleriyle bağlarını
sağlamak göreviyle şehirlere delegeler göndermek zorundadırlar. Bir
yorumcunun gösterdiği gibi, bu düzenlerin etkisi şu olacaktır: böy-
le bir siyasal iktidar Afrikalıları bırakıldığında bunu en tutucu, ve
en az itaatinizmiş unsurlara emanet etmek, ve şehirlere Afrikalıları,
Avrupalı topluluğun ekonomik birliğini sürdürmek ama toplumsal,
ulusal ve siyasal birleşmeyi önlemek. Bu şahane Afrikaner dünya-
sında Afrikalıların siyasal birliği ve devrimci parçalanmıştır; beyaz
işveren için Afrikalıların işi seuz bir emittir.

Güney Afrika'nın üstünde neler olduğunu düşünmek pek hoş ol-
maz gerek. Bir kaç yıl içinde zorlama ve baskı araçlarını ellerinde
tutan Afrikanerler kazandıkları mevkilere yerleşebilecekler ve hat-
tâ bunları arttıracaklardır. Topluluk içindeki İngiliz asıllı unsurları
temel eden muhalefet partisinin —United Party'nin— irk mesele-
sinde daha ilümlü bir tutumu olduğu halde, bir buhran zamanında
bunlara karşı koyabilecekleri olasılığı çok azaktır. Accra Konferansın-
da da beliren Afrika'nın sert tutumuna ve dünyanın çoğu yerlerin-
deki somlirpediklik düşmanlığına bakılırsa, Afrikanerler bu gidişle-
rinde direnirlerse Güney Afrika'daki beyaz egemenliği büyük bir ih-
tilalle temizlenecek gibi görünüyor. Belki de umutların en iyisi Afri-
kaner topluluğunun, ilyelerinden çoğu şehirlerdeki sanayi ve ticaret
hayatına karışıkça çağdaş dünyanın gidişine ayak uyduran bir si-
yasatin gereğini anlayacağı umududur.

Önemli göçmen topluluklarının bulunduğu Fransız sömürgele-

(4) Charles R. Nass, "The Conflict of Nationalism in South Africa," World
Politics, Ç. XI, No. 1 (Erim 1955), s. 54-55.

rine gelince, Batı Hindistan adaları unyasıyla Fransa'ya katılmış ve bütün halklarına eşit Fransız yurddaşlığı vermiştir; ama yaşama ölçülerinde eşitlik henüz uzaktır. Tunus'ta ve Fas'ta göçmenlerin bildiklerini işledikleri uzun yıllar sonunda Fransızlar bağımsızlık isteklerine boyun eğdiler. En yaygın ve ağır bir göçmen meselesiyle yüz yüze olan Cezayir'e de bunlar gibi kendi geleceğini tayin etme hakkı verilmesi gerektiğinden pek şüphe edilemez. Müslüman Cezayirîlerin dokuzda bir çoğunluğu bunun Fransız ulusunun bir parçası olduğu yalanına ısrat çevirmişler; ve gittikçe bir yığın Fransız şöyle ya da böyle bir Cezayir kişiliği olduğunu kabul etmek gerektiğini belirtmişler. Resmen biraz kabul edilen şu kaba görüşün, yani iki topluluk arasında tarafsız bir hakem olmak amacıyla Fransa'nın Cezayir'deki yetkisini bırakmaması gerektiği görüşünün geleceği yoktur.

Mesele ileriye götürüldükçe sömürgecilik altındaki Afrika'da imtiyazlı bir durumu olan Avrupalı azınlıkların gelecek kaderlerinin ne olacağı da işe karışır. Şimdiyedek kurulmuş denge ya da dengelessness Avrupa İktidarının bir Afrika ülkesinde yalnız siyasal yönetimi değil, aynı zamanda topluluklar arasındaki toplumsal-ekonomik dengenin yönetimini de ele aldığını gösterir. Beyaz adamın durumu yabana atılacak bir şey değilse de sadece üstün bir bedensel kuvvetli oluşuna dayanmaz; bir bilim, teknikçi, iriba yetiştirici ve teşkilatçı olarak da üstünlüğüne dayanır. Büyük Afrikalı çoğunluklar beyaz adamın niteliklerini alıp siyasal bilinçlerine vardıkça beyaz imtiyazlı elbet gidecektir. Ama onunla birlik başka neler görecektir? Örnek Mısır ya da Endonezya milliyetçiliği olacaksa bunlar içinde bir arada yaşama umudu pek parlak değildir. Ortaklık sözcüğü çökse bir nitelikler, ama Amerika'nın Gilroy'un da gösterdiği gibi, H. V. Hodson'un sözünde ne bir gerçek gizlidir: "İnsan ancak eğitimle siyasal bir hayvan olur; ama anadan doğma ırkçı bir hayvandır."

Beyaz göçmenler her türlü kendi geleceğini tayin etme için önceden tasarlanan ulusal soydaşlığın yokluğu sorununu ortaya çıkarır; ama bunlar sorunun sadece bir yüzüdür ve en önemli de değildir. Her yerde, halk göçebeliklerinden, Avrupa'daki sömürgecilikten gelme karışımı, iç-içe girmiş halklar vardır. Turibin eritme kabının görevini yeterince yapmadığı yerlerde, kimin kimi yönettiği ve bir öteki kendilerine seçme hakkı yadsınan kalıntılara ne olacağı so-

rubundan kaçmak hiç bir zaman mümkün olmamıştır. Her ulusun kendi devleti olacaktır' ilkesinin Orta ve Doğu Avrupa'da işleme- nin imkânsızlığı Avrupa deneyiyle açık ortaya çıktığı gibi, kendi geleceğini tayin etmenin Avrupa şimdiki yerlerde yayılışı göster- di ki burularda en azından aynı ilk ayrılıklarıyla doluydular. Ken- di geleceğini tayin etme ilkesi henüz ulus halinde kaynaşmamış ve belki hiç kaynaşmayacak halkların siyasi kuruluşunda mihenk taşı olduğu üzere özellikle Afrika'da çeşit çeşit şekli topluluklar yeni devletle- rin bağlanışını tehlikeye atabirler.

Yabancı yönetiminden gelen sorunları sömürgeciliğin sona eriş- de gideremez: hattâ sömürgeciliğe sınıksız bağlı beyaz göçmenler so- rununu yeni rejimin küçüğüne atar. Beklenen ya da elde edilmiş bir bağımsızlığın ayrılmış halkları ulusal soydaşlıkta kaynaştıracağına güvenlemez, belki de gerçekte uyumsuzluğu yatırtmaktan çok ağır- laştırır. Bazı durumlarda halkların çeşitli dalları, birleştirilmiş bir eğitim ve yakınlaşma sisteminden geçtikten sonra genel bir ulusal örne- ğe uydurılabilir; başka durumlarda buna benzer zorlamalar naz- mîlığın sadece katılmasına yardım edebilir. Tek bir topluluğun öz- gürlüğü ötekine bir baskı gibi gelebilir; ve bunu sürekli sömürgeci yönetiminden daha dayanılmaz bulur.

Bir toplumda milliyetçilik ön safâ geçince özellikle demokratik bir kükâta geldiğinde, ilk ayrılığı bilincini uyarır. Sömürgeci ol- sun, yırtık olsun otokrat bir rejim altında karma toplumun unsurları birbirleriyle bir çeşit barış içinde yaşayabilirler; ama kendi- ni-yönetmeye geçiş halinde "kim" in yöneteceği sorunuza ortaya çe- karır. Sir Ernest Barker'in dediği gibi, "bir otokratik devlet geçmiş- te çok-uluslu da olsa, bazı saalece toplumsal gruplar olan bu ulus- lar tek bir idareyle birleştirilmişlerdir. Çok-uluslu demokratik bir devlet, bu çeşit bir çok demokrasilerde olduğu gibi, hayatının temel olan aynı idareyle çözümlenir parçalanacaktır."¹⁰¹

Bağımsızlığın yaklaşması da baskıları yumuşatarak ve şimdiki siyasi sistemin temelini tartışmaya açarak bir çeşit bağlılık seç-meye zorlar. Sayıları gittikçe kabaran halklar daha geniş bir top- lumun işlerine katılmaya başladıkları ve toplumsal-siyasal hillingleri genişleyip derinleştiği için kendilerini vatandaşlarına bağlayan ya da onlardan ayrın şeylerin daha bir farkına varır. Topluluklar

¹⁰¹ Cobden, National Self-Determination, s. 62. Ayrıca bak: René Capitant, "Nation et démocratie," *Esprit*, C. XIII, No. 234 (Mart 1953), s. 373-374.

arasında ayrımlar ayrı seçim bölgeleri yaratılarak ya da bir topluluğu ötekünden ayıran özelliklerin belirtildiği devlerle büyütülürse, demokratik kurumların bölücü etkisi artırılmış olur, çünkü genel çıkar ve amaçlarla toplumun birlik oluşu alttan alta yadınıyor demektir.

Hindistan'da Müslümanlar ve Hindular

Demokratik bir kılıkta kendi kendini yönetmenin yaklaşmasının karma bir toplumda bölünmeyi ileteteceği konusunun başta bütün belirtileri Hindistan'ın büyük ve korkunç deneyi önünde sönük kalır. Kabahatin aslan payı durumun kendi içindeki gerçeklerde ya da biraz İngilizlerin 'bol ve yonel' siyasetinde de olsa, Hindistan'a daha özgür siyasal kurumlar sokulması Müslüman topluluğunun gittikçe artan ayrılıkçı istekleriyle karşılaşmıştır. Hindu-Müslüman düşmanlığı Hint milliyetçiliğinin gelişmesiyle büyümüş, Müslümanlar özgür bir Hint demokrasisinde boğulacaklarını anlamışlardır.

Hind Millî Kongresi sözcüklerinin ofskayle reddetlikleri, Hindistan'da Hindu ve Müslüman diye iki ulus olduğu kuramının tarihi en azından on-dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına kadar uzanır, temel sistemi ve seçim sorunları dikkati Hindu çoğunluğuna çektiği zaman siyasal yüzeyinde görünür. Bunun modern anlamda ilk görüldüğü belki 1883'de Hindistan'daki dindışlarını çağdaş dünyaya yönelmekte başarılı olan seçkin müslüman önderi Sir Seyid Ahmed Han'ın o zamanlar Lord Ripon'un yeni baştan kurduğu kısmen seçilerek kurulan bölge hükümetlerine Müslümanların ayrı aday göstermeleri gerektiğinin kabulünde başarıyla direttiği zamandı. Ayrılıkları olmayan bir ülkede çoğunluğun temsilini en iyi seçimlerin sağlayacağını kabul ederek, Hindistan gibi ırk, inanç ve kast bölünmeleriyle dolu bir ülkede bunun mümkün olmayacağını söyledi: "Böyle bir ülkede adil ve basit seçim sistemi uygulanamaz. Daha büyük topluluk azınlığın çıkarlarını çiğner; cahil halk, ırk ve inanç ayrımlarını daha da şiddetlendirecek yasalar koymakta hükümeti sorumlu tutar."¹¹¹ Bu duruma ve Ahmed Han'ın aristokratik görüşüne ba-

[111] Richard Symonds, *The Making of Pakistan*, London, Faber ve Faber, 1950, s. 30-31. Bunu izleyen "iki ulus" sözlüğü aynı kaynaktan alınmıştır. 1884'den 1885'e kadar Kral Naibi olan Lord Dufferin Hindistan'dan bir çok ayrı ulustan oluşan büyük bir ülke olarak söz etmiş ve müslümanların o devirde 'elli milyon nüfuslu bir ulus' olduğunu söylemiştir. Bak: Montagu-Chelmsford Report, Cd. 9109, London, H. M. S. O., 1918, s. 117.

kalırsa, onun yeni kurulan Kongre'nin daha geniş temsil hükümet düşüncesine de bunları "iki ayrı ulusun yaşadığı bir ülkede hiçbir işe yarayan şeyler" sayarak karşı çıkması ve İngilizler Hindistan'ı kendi haline bırakarlarsa iki ulusun egemenlik için birbirine düşeceğini tahmin etmesi gayet haklı bir şey değildi.

Bundan sonraki önemli hareket, 1906'da Bengal'in ayrılmasından sonra ve Kongre'nin daha büyük bir siyasal kuvvet kazanmaya başladığı bir zamanda görüldü. Arzular Müslümanlar için hazır bir fırsat vardı; bu, imparatorluk otoritelerini —sonraları 1909 Morley-Minto istihabıyla gerçekleşen— Hindistan meclisleri için seçim ilkesinin kökten genişletilmesi teklifiydi. 1906 Ekiminde büyük ve seçkin bir Müslüman heyeti Ağa Han'ın başkanlığında Genel Vali Lord Minto'ya gelip, aslında Sir Seyid Ahmed Han'ın daha önce Lord Lippin'a karşı öneri sürdürdüğü aynı kanıtları sundu ve Müslüman topluluğu için özel tedbirler istedi. Müslümanlar bölge seçimleriyle ayrı olarak millet meclislerine girmekle kalmamalıydılar; önemlisi bir azınlık durumuna düşmemeleri için onlara sayıların üstünde bir temsil hakkı verilmeliydi; onların siyasal önemi, İmparatorluğun savunmasına yardımları ve Hindistan'daki eski egemenlikleri göz önüne alınmalıydı. Lord Minto, bu istekler konusunda onlarla aynı fikirde olduğunu ve "bu ilkerin halkı içindeki toplulukların gelenek ve inançlarına aldırmadan, kişisel bir kurtuluş arzusunda olan" her seçmele temsilin Hindistan'da "başarısızlığa mahkûm olduğunu" gördüğünü söyledi. Böylece topluluk temsili ilkesi Hindistan'daki meseleler arasında kabul edildi; ve aynı yılın Aralık ayında Müslüman Birliği ilk toplantısını yaptı.

O zamandan bu yana, topluluk davasının Hindistan siyasetinde ve milliyetçi hareketin ilerlemesinde büyük önemi vardı. Kongre ile Birlik 1916'da Lucknow'da Hindistan'ın geleceği için bir program konusunda anlaştilar; bunda bu emzatin temsili de kabul ediliyordu. Savas bilince hilafet hareketi kısa ömürlü bir cephece, Gandi'nin yeni siyasal gidisiyle birleşti ama, genel eğilim iki topluluk arasında-
daki ilişkilerin kötüleşmesine doğruydu. Milliyetçiliğin ilerleyişi ve demokratik eğilimli anayasa istihabıyla Müslümanlar özdeşliklerini ve ayrılıklarını gitüğe daha iyi anlıyorlardı. Kongre önderlerinin yutmaya hazırlandıklarından çok daha acı bir kaptı bu, ama milliyetçi

[12] Müslüman temsilcileri, Lord Minto hazırladığı raporda konuşma ile Lord Minto'ya cevap için bak: B. R. Ambedkar, Pakistan or the Partition of India, Ek XII.

hareketin bir değil, iki ulusun hareketi olarak alınmasını gerektiren belirtiler çoğalıyordu.

Gerçekten, 1936'da Sir Muhammed İktbal Müslüman Birliği'ne başkan olunca verdiği söylevde —İslamiyetle milliyetçiliğin uyumsuzluğu konusunda kuşkusunu belirttiği halde— Hindular şimdikiyedik aralarında buna benzer bir soydaşlığa varmadıklarını göre, Hindistan'da ulus adına layık tek halkın Müslümanlar olduğunu söyledi. Daha önemlisi, gene bu söylevde İktbal, çok uluslu bir ülkede İngilizlerin örneğinde bir demokrasinin bir işe yarayabileceğini yadsınarak, Hindistan birliğinin, ulusal ayrılıkların gözönünde tutulacağı ve merkezli hükümete pek amirli bir iktidar verirken üye devletlere mümkün olduğu kadar büyük bir özgürlük tanıyacak federal bir sistemde korunmasını teklif etti. Pencab'ın, Kuzey-Batı Sınır Eyaleti'nin, Sind'in ve Balucistan'ın birleştirilip oralardaki Müslüman çoğunluğun ihtiyaçlarına uyacak ve sallantılı Hindistan federasyonunun üyelerinden biri olacak tek bir devlet olmasını ileri sürdü. Bunda henüz adı olmayan Pakistan idealinin tohumları görünüyordu. Bu söylevinde olsun, 1932'deki başkanlık demecinde olsun, İktbal, demokrasinin ancak Hindistan'ın şartlarına uyacak şekilde değiştirilirse işleyeceğinin ilâinde durdu.¹¹³

Gene 1930'da Simon Komisyonu, çoğalan cermat çalışmalarının "Hindistan'ın siyasal geleceği konusunda her iki toplulukta da uyanık endişeler ve hırsalar" la siyasal iktidar için çarpıymalarla ve iktidara getirdiği fırsatlarla ilgili olduğunu bildirdi. Komisyon İngiliz otoritemi sağlamaya kurularsa, tarafsız bir bürokrasinin geniş ölçüde bir huzur sağlayabileceği fikrini veriyor ve Hindistan devletlerinin hepsinde durumun böyle olduğunu söylüyordu

Ama ıslahatın gelmesi ve bunun ardından neyin geleceğini bekleyiş Hindu-Müslümanları yarıçaymasına yarı bir alan vermiştir.— Bir topluluk elbette çoğunluğun haklarını istiyor ve bunun daha iyi eğitim, daha varlıklı olma gibi niteliklerine dayanıyor; fakat topluluk üyeleri için gerçek bir koruma sağlamakta kararlı, ve ülkenin öncelikli faaliyetleri temad ettiği bir ulustur.¹¹⁴

¹¹³ Bak: Speeches and Statements of İktbal, Ser. "Shamloo"

¹¹⁴ Report of the Indian Statutory Commission, Cmd. 3286, H. M. S. O., 1930, I, 29. Wilfred Cantwell Smith 1930'lerde yalnız müslümanların arıya çıkmakta kalmayıp, diğer küçük Hınlı "milliyetçilik" hareketlerinin de kendiliğinden arıya çıktıklarını söylemektedir. Modern İslam in Britain, London, Victor Gollancz Ytd., 1940, s. 191.

Sonraki yılların siyasal keşkırtmaları, yavaşlık masa konferansları, komisyonlar ve raporlar elbet iki tarafın da siyasal hilelerinin artmasına yaradı. Müslüman ayrılığının gelişiminde en önemli olay 1935 Yasasının eyalet muhtariyeti ilkesinin 1937'de yürürlüğe konmasıydı. Bir takım eyaletlerde kurulan Kongre hükümetleri Müslüman önderlere göre aslında Hindu topluluğunun kendi gelişmesi ve Müslümanları yoketmesi için kullanılacak araçlardı. Müslüman Birliğinin yapıldığı gibi Kongre'den bir "Hindu topluluğu kurumu" diye söz etmek yanlışsa da üyelerinin çoğunun Hindu olduğu, siyasetinin ardında Müslümanlarınkinden pek daha çok Hindu görüşleri ve davranışları gizlendiği, kimi zaman faaliyetlerinin —Eyalet Kongre Hükümetleri içinde olduğu gibi— Müslümanlara saldırma eğiliminde olduğu doğrudur. O zamanlar Cinnah'ın önderliğinde faaliyet alanını adanıklılıkla genişleten Müslüman Birliği bütün Müslüman topluluğunu temsil ettiğini iddia etti; buna bakanlıklara girerlerse Müslüman meslektaşları aralarına alacaklarını söylediler. Devlet görüşünde Cinnah kadar keskinlikle duran bir Müslüman yazar mesleği aşağıdaki açık sözlerle üzdü:

Kongre'nin iyi, kötü ya da kayması olduğu söylenebilir, çünkü iyi yönetim kendi kendini yönetim yerini tutmaz. İyi hükümet başka bir ölçü olsaydı, o zaman Hindistan'da hiçbir siyasal parti kendi kendisini yönetim ya da Ewana için konardığı görüşünde haklı olamazdı. Usual görüşlük ya da ezberlilik kendiliğinden iyi dir. Bunun aksi değerinin yerini yabancı bir halkın iyi yönetimi tutmaz; Kongre'nin ya da Mahasabha'nın Hindu Raj' Müslümanlara yabancı yönetimidir.¹⁵

Eyaletlerdeki Kongre hükümetleri İngiltere'nin Hindistan'ı savması içinde sayıma kararı yüzünden istifa olince, Cinnah 22 Aralık 1939'da bütün Hindistan Müslümanlarına Kongre rejiminin üstle-timindeki zorbalığı, baskısı ve haksızlığıyla birlikte sona erdiğini bay-tırarak edebilecekleri bir kurtuluş ve yükrün günü sayıacağını bildirdi. Mart 1940'da Müslüman Birliği, Cinnah'ın önderliğinde Labor'daki yıllık toplantısında Pakistan fikrini belirli bir şekilde getirdi; ama gene de bu konuda alınan karar henüz örtünlüklerle doluydu. Bütün

(15) P. K. Khan Durrani, *The Meaning of Pakistan*, s. 95-97. Durrani iyi bir milliyetçiye yakışır bir şekilde, Hinduların Hindistan'da olup bitenin müslüman-ları etkilemeyeceğini derin sözlerle, "Müslümanlar bir ulus olarak her şeyden önce sadece kendi güvenlik ve refahları ile ilgilenmektedirler." s. 132.

azınlıkların korunması isteğinden başka, Birlik aşığıdaki ilkeye dayanmayan hiçbir anayasa tasarisını kabul edilmeyeceği kararını verdi:

Toprakları bitişik comenlikler —gerçekten yeniden toprak düzenlemeleri yapılarak— eşyle düzenlenmiş bölgelere ayrılabilir: öyle ki Hindistan'ın Kuzey-Bati ve Dogu bölgelerinde olduğu gibi Müslümanların sayıca çoğunlukta olduğu yerler bir araya gelip unsurlarının muhtar ve egemen olacakları bağımsız devletler kurabilirler¹⁶

Geriyse bakıldığında, Hindu ve Müslümanların tek bir siyasi yapı içinde yaşatabilecek bir federal sistem bulunabilmiş gibi görünüyor olsa da bu kararın ve Kongre üstünlüğünün önceki yıllarının düniılmaz bir durum getirdiğini görmek mümkündür.

En önemli engel Kongre'nin ve Müslüman Birliği'nin ulus anlayışlarındaki karşılık gibi uzlaşırılmaz noktalardan yola çıkılmaktaydı. Pakistan üstüne düşüncelerinde dokunulmazların, önderi B. H. Ambedkar meselesinin ne olduğu konusunda iyi bir ipucu verdi: "Bir topluluğun koruganlar isteme hakkı vardır, bir ulusun da ayrılık isteme hakkı."¹⁷ Ona göre, ayrımın kökleri bir son kadar anlamındaydı. Onun kullandığı anlamda topluluk son kaderinin kendinin de bir parçası olduğu devletteki öbür toplulukların kaderiyle aynı olduğunu duyar; bir ulus âtekine karşı ayaklanırsa bu onun ayrı bir son kader istediğindendir ve hükümetteki islahatta değül, ancak devletin bölünmesiyle yatışabilir. Kongre Müslüman topluluğunun Hindistan yapısı içinde kalabileceğini sanıyordu, ama Cinnah'ın yamışamak bilmez önderliğinde Müslümanlar bölünememiş bir Hindistan içinde yaşamamanın dayınılmaz olduğu ve son kaderlerinin ancak kendilerine bir Pakistan sağlanmasıyla korunabileceğine inanıyorlardı.

Gandi ve arkadaşları, Müslümanların tek bir Hindistan içinde sağlam bir durum konusundaki bütün iteklerini yerine getirmek için ellerinden gelen herşeyi yapmaya hazır olduklarını söylüyorlardı; ama istek Hind ulusu yanında ona eşit ayrı bir Müslüman ulusu olduğu hesabıyla ileri sürülünce artık âtesine geçmeyecekleri ya da geçmeyecekleri bir anıra varmışlardı. Kongre önderlerine göre başka herşeyin bir kuyuya itileceği kutsal dâva İngiltere'den bağımsızlık alma uğraşı idi; bir kere bu başarılı olursa o zaman Müslümanların

(16) Bu kararın metni için bak: Rajendra Prasad, *India Divided*, Bombay, Hind Kitabı, 1947, s. 211-212

(17) A. R. Desai, *Social Background of India Nationalism*, s. 383

ve ötekli azınlıkların durumu gibi daha ünemsiz konulara geçilebilirdi. Öte yandan, Cinnah'ın ve Birliğe göre tek bir Hind ulusu olarak bağımsızlık, Müslüman azınlığın Hindu çoğunluğunun elinde oynanacak olacağı için istenmeyen ve tehlikeli bir şeydi. Müslüman önderlerin kabul edeceği tek siyasal tarife Kongre'nin Hindu'lara verdiği öncelik hakkını değiştirip Müslüman ulusunun ayrı eşitliğini gözününe almazdı; bu sağlandığında Müslümanlar iki ulusun İngiltere'ye karşı çarpışmasına katılacaklardı. Birlik'in 1940 Labor toplantısında Cinnah kendince Hindu ve Müslümanlar arasındaki uçurumu gösterdikten sonra şöyle dedi:

Biri çoğunlukta, öteki azınlıkta olan böyle iki ulusu tek bir devletle bir araya bağlamak güçtür; daha bir başarısızlığa ve sonunda böyle bir devletin kurulması mümkün bütün hükümetlerin yıkılmasına götürür."

Hüküyeti biraz olayla tamamlamak için şuna da söyleyelim: 1956'da Başbakan Subbewardy, "eninde sonunda hepimiz, Müslüman olsun olmasın, Pakistan'ıya"¹¹ diyerek Pakistan'ın kuruluşunun (Gökde Hindu'lar sayıca daha çok olmasına rağmen) iki-ulus görüşüne son verdiği gibi söyledi. Burada da şu alışılmamış gerçeğe bir kez daha karşılıyoruz, kendi geleceğini kararttıranın hakkı sürekli bir hak olarak hiç kabul edilmez, ya da pek soyut kabul edilir.

Çoğuş dünyaya girişinin sonuçlarından biri olarak umurlarında ayrılıklar başlayan karma toplumların en büyük örneği Hindistan'dır; ama bu tek örnek değildir. Tibor Mende'nin biraz büyüterek söylediği gibi, Pakistan'dan Filipinler'e kadar uzanan alanda "Batılıların bıraktığı yönetim kurumlarının hemen hemen hepsinde gizli bir parçalanma eğilimi vardır."¹² Ona göre, İmparatorluğun yarattığı yönetim kurumları bazı ülkelerin kendilerinin yönetmede buldukları kurumlardan daha çoktur; ve ayrılma isteği "din ya da dil yakınlığıyla birleşmiş bir alanın yönetilebilir bölümlerine kaçmak demektir." Çoğuş ülkelerinde ayrılmaya doğru bir eğilim olduğu yad-

(11) Jamil-ud-Din Ahmad, *Some Recent Speeches and Writings of Mr. Jawahar Lalohar*, N. Ashraf, 1947, s. 155. Bu kitapta ikinci elinde sayıca sorasında bir tarafta Rajagopalachari ve Gandhi diğer tarafta da Cinnah arasında tevil edilen ve ana tutucu ve devrançıları açıklayan mektupların metinleri vardır.

(12) *The Economist*, C. CLXXXI, No. 2008 (2 Kasım 1955), s. 322.

(13) *South-East Asia Between Two Worlds*, London, Turasile Press, 1955, s. 278.

sinamaz, ama bunun nereye varacağı ve önemi konusundaki yargılar birbirine uymaz. Pakistan'dan başka eski kurumları yıkabilen bir yer de Hindistan'dır; burada Fransızların getirdiği federal bir yapı Vietnam'ın, Kamboç'un ve Laos'un özdeşliklerini balmalarına yardım etmiş ve Vietnam'ın kendisi de Komünist Kuzey ve Demokrat Güney diye ikiye bölünmüştür. Gene de bütün bu örneklerde geniş bir alanı yönetme yeteneğinin yakluğu önemli bir rol oynamaz; ama din ya da dil yakınlığı çabasının önemi elbet büyüktür. Bu alan özellikle Birmanya ve Endonezya gibi başka yerlerinde muhalif toplulukların ya da bölgelerin ayaklanması ve tehditleri havayı oldukça bulandırdıysa da bunlar hiçbir yerde gerçekten ayrılmaya kadar gitmediler.

İngiliz Antilleri

Yeryüzünün öte ucunda, kendi kendini yönetmeye doğru ilerleyiş İngiliz Antilleri'nde özellikle buntarı —İngiliz Günyanı ve Trinidad gibi— Doğu Hindistan ve Afrika asıllı halklarının oturduğu topraklarda buna benzer sonuçlar doğurdu. Teklif edilen federasyon konusunda Hindlilerin çelişgen oluşunun nedenleri anlaşılabilir: Federasyonu girme kalabalık Antiller halkı içinde boğulmayı gözle almaklı, ama girmemek de her iki toprağın Hindistan'ın eline düşmesi demek olabilirdi. İçten içe hem Günyan'da, hem Trinidad'da halkın öteki unsurları arasında Hindlilerin geniş Antiller toplumuyla sadece birleşmemekle kalmayıp ayrıca böyle davranmakta doğrudan doğruya Hindistan'dan yardım gördükleri kanaati yaygındır. Bu son anlaşlamaya dokunmadığı halde, 1953'te Hind asıllı Çeddi Jagann'ın Halk Partisi'nin iktidara geçmesini sebep olduğu bahranları incelemek için gönderilen Anayasa Komisyonu şunu bildirdi:

Afrika-asıllı Günyanlılar, İngiliz Günyanındaki Hindlilerin çoğunun bu ülkenin İngiliz Uluslar Topluluğu'nun değil, bir Doğu Hindistan İmparatorluğu'nun parçası olacağı günü beklemediği bir anlaşılmaktan korkuyorlarsa.²¹

Bu komisyon da kendinden önceki 1951 Waddington Komisyonu gibi, Hindlilerin burunlarının büyüdüğünü ve önceleri akıllarından geçmeyen mevkiler istediklerini, bu meydan okuyuşun öteki ırkları asflarını sımsıkı kısıpmaya götürdüğünü ve ırkçılığın —milliyetçilik-

İle bir tutularak— vicdansız adamlarca siyasal istidara allanmakta bir binekteki otarak kullanılacak güçlü bir araç olduğunu bildirdi. 1951 Komisyonu daha ileri giderek, Hindliler eğitilince ve tutumsal niyanda yükseldikleri ve Hindistan bağımsızlığının benlik duygusunu geliştirdiği için ülkelerdeki ırk gerginliğinin gidikçe artacağını açıkladı. İhtiyatlı bir dille “böyle değişik köklerden gelen halklar arasında İngiliz Günyanına genel bir bağlılık uyandırılabilirdiğinden” kuşku olduğunu söyledi. Burada da toplumsal ve siyasal ilerlemenin etkisi birleştirilme olmaktan çok uyarıcıydı. Herki Halk Partisi'nin kendisi de iki krize ayrıldı; Jagan'ın başkanlığındaki Hindî hizbi Zenci rakibinden daha kuvvetli olduğunu gösterdi.

A F R İ K A

Afrika meselesine dönüşler bitecek gibi değil. Sahra'nın kuzeyindeki ayrımı etkiler bazı ülkelerde ulusal birliğe gidilerek genelleştirilebilirliği gibi görünüyor. Gene de Libya'da başarılan birlik pek çelimsizdir ve Cezayir'de Müslüman-göçmen çatışması uzun zaman sürer. Özellikle Arapları Berberilerden ayırarak Fransız egemenliğini sürdürmek için sağlam bir temel kurma olanağı konusundaki Fransız umudu, bu iki topluluğun kuvvetlerini birleştirmesiyle kurtuldu. Din birliği, uzun süre bir arada yaşama yabancı efendiye karşı ortak dayanışma, ikadedenberi Arapları ve Berberileri ayıran dil ve kültür gibi etkenleri yendi. Decarikais Fransız çabaları geri tepip milliyetçi hareketi ve ulusal dayanışmayı sağlamıştı; yalnız Rif'teki 1958-59 ayaklanmaları Fas ulusal birliğinin hâlâ gereğini sağlanmadığını bir belirtiydi. Fas ve Tunus bağımsızlıklarını karandıkları andanberi bir çeşit kuzey Afrika federasyonu olanağını düşünüyorlardı; ve 1957-58'de Fas, Güney sınırındaki Fransız Morocconyanı —Kuzey Afrika ile *l'Afrique Noire* arasında karşık bir sınır ülkesi — üstünde hak iddia ederek genişleyici eğilimini gösterdi.

Henüz pekişmemiş akıcı topluluklarıyla Sahra-güneyi Afrika'da milliyetçiliğin ve kendi kendini yönetmenin gelişi, sanki kit'amin gündeki bütün siyasal düşünülmesine kesin değişiklikler getirebilecek bir iyi insanlar aranmasına sebep olmuş gibidir. Terzilerin bir kefesindeki Afrika birliği düşüleriyle dengeyi sağlamak için öteki kefesine Afrika geçişine sürükü bağlı kabilelerin ve başka toplulukların ölünmüz gerçekleri konuşur. Afrika siyasal partilerinin doğuşuna bakarak James S. Coleman, Afrika'da —Güney Asya'da olduğu gi-

bi— bağımsızlık yaklaştığında din, kabile ya da toplumsal —ekonomik partilere bölünen geniş ve gevşek milliyetçi birleşmelere bir eğilim görüyordu.” Siyasal kurumların demokratlaştırılmasına doğru yönelik gittikçe bir yığın insanı siyasal alana çıkardı ve önderttik üman herkesin şehirdi ve köylü halk kitlelerine uzanmasını gerektirdi. Sonunda daha geniş milliyetçi hareketlerin öne geçişi eski topluluklara yeniden ilk milliyetçilerin yadsınkları bir önem verilmesiyle birlikte, ölmekte olan kabilecilğe hâh hesaba katılması gereken bir canlılık getirdi.

Bu sonuna doğru kıyeyen etkenler değışik ve karışktır. Bazıları Nijerya’lı bir yazarın sözlerinde görülebilir: Afrikalı milliyetçi önderler burjuva liberal bir eğilimde oldukları halde halk kitleleri siyasal-egitimsel ve ekonomik ilerlemeyle birlik Afrika kurumlarını da korumaya çalışıyor ve “eski Afrika mirasını hiçbir zaman feda etmeyecektir.”¹²² Ama kitlelerin bu Afrika mirası üstünde durması hikâyenin yalnız bir sayfasıdır. Entuldaşmış öcülere göre de milliyetçilik Afrikalıların geçmişlerinden ve kültürlerinden gurur duymaları gerektiği kanısını getirmiştir; artık Afrika belgelerini bir ehalet boy-inanç ve barbarlık yığınının biraz üstünde gören eski Avrupa değerlendirmesi kabul edilmiyor. Değerli ve önemli bir Afrika geçmişi kurmak çabası elbette yolu çoğu Afrikalının yaşadığı kabile kurumlarına çeviriyor. Bu durumu belki de ikili bir davranış izleyecektir: kabile güvenliği de daimi Afrika geçmişi öğülecek ve korunacak, ama bununla birlikte Afrika’dan anağılık ve ilkel gerilik damgasını alacak uygulamama yolunda bunun bir engel olmasına izin verilmeyecek.

Bu da tek etken değildi. Şehirlere yerleşmeler ve biraz da kabilelerden ayrılmalar günden güne arttikçe bunların yer değıştirmelerinin doğurduğu boşluğu dolduracak topluluk şekilleri aranuyordu. Bir çoklarına göre çözüm yolu, ortak görğükleri olan halkları bir araya getirerek şehirler ve başka yerlerde kabile birlikleri kurmaktır; böylece, bunların birbirleriyle ilişkisi kaybolmayacak ve gelişmelerini etkilemek mümkün olacaktı. Bunlar, özellikle, Nijerya’da büyük bir rol oynadılar; ve Georges Balandier’ın gösterdiği gibi, benzer toplaşmaların —bunlara *association d’originaires* diyordu— Fransızların Afrika sömürgelelerinde de önemli oldu. G. Balandier’ye

(122) Bak: Africa Today, der, C. Grove Kainca, s. 225-256.

(123) F. O. Oludipo Onipele, "African Nationalism: A Critical Period," *Diogenes*, Ç III, No. 3 (Yaz 1936), s. 279.

göre, henüz bir değişim süreci içinde olan şehir yeni bir gerçeği temsil eder; şehirli, içinden çıktığı köy toplumuyla bağlarını bütünüle koparamaz ve çoğu zaman kendini "irileşmeleri" nin önderi olarak görür.²¹

Evlereinden ayrılarak şehirlere ya da başka yerlere göçeden Afrikalıların, kabile bağlarının kendileri için önemli kaldığını ve bunları ne koparabileceklerini, ne de koparmak istediklerini anlamaları gerçeğinin kaçınılmaz siyasal yanıtı oldu. Bu şehirlier kabilelerinin duygusal ve toplumsal etkisinden kurtulamadıkları halde gene de kabilelerinin geleneksel kurumlarını durmadan demokratlaştırmaya ve uygarlaştırmaya çalışıyorlardı. Önceki bu çabalar onları kabile başbuğları ve sömürge memurlarıyla çalışmaya götürdüyse de, başbuğların kendileri de Batı eğitimleriyle ilgilenmeye başlayınca ve İngiliz sömürge siyaseti dolayısıyla yönetimin sert kurallarını kaldırınca durumu daha bir iyileşti.²²

Kabile topluluklarının bu yeniden önemsenişi yanında, millet meclislerine ve başka birliğlere meclisler demokrasinin gelişimi, milliyetçi hareketlerin ve siyasal partilerin şehirli amirlikten halk kabilelerine yayılması gibi ayrı bir yönden gelişen hareketler de vardı. Aslında olan şuydu: İlk milliyetçilerin soyut ulusa görüşü, siyaset köyü, pazar yerine ve sokakla duyulan toplum çevresinin günlük gerçekleriyle uzlaşmaya zorlandı. Kitlelerin siyasal desteği sağlanmak isteniyorsa halkın aynısına gelilmeliydi; özellikle dolaylı yönetimin

(21) *Sociology des Unsettled States*, s. 163 Ayrıca bak: Hobsbawm, *Natalism in Colonial Africa*, s. 61-67 Hobsbawm burada kabileler arası münazabalarının önemini belirtmekle birlikte, bugün Batı Afrika'nın diğer bölgelerinde yer alan dağınıklıklardan "kabile milliyetçiliğinin" gelişmesini bahsetmektedir ve "memurlar, öğretmenler, demiryolları işçileri ve komün politikalarının ve sivil kadrolarına ortak çıkarlarını desteklediğini" ifade eder. "Towards Self Government in British West Africa," *The New West Africa*, der. Basil Davidson, London, Allen and Unwin, 1953, s. 28.

(22) Batıda gelişmiş ülkelerde kabile şeflerini harp mahabefet ettikleri her ne kadar genel bir kural olmuştur da ilk milliyetçilerin bazıları tutumunda değişiklikler görürken, sonradan Altın Kıyılar'da başka siyasal simalarından biri olan Dr. J. B. Danquah, 1907'de Batı Afrika'da öğrenciler birliğinin bir başkanının dediği gibi "şerh Batı Afrika'da daha geniş bir imparatorluk programı içinde kendileri bir ulusal birliğ oluşturmak istiyorlar. Batı Afrika'daki gerçek gelişmelerin kışkırtıcıları olacak bütün varlıkları harp tek ortak hareketi başarabilecek olan yerli yöneticiler dışında başka bir beklenti kaydedilemez" diye yazmaktadır. Bu kitabın için bak: Philip Gougeon, "The West Africa Students' Union," *Africa*, C. XXIII, No. 1 (Ocak 1953), s. 37.

kabile yapısını koruduğu yerlerde bu gidişin yolu geleneksel kurumlardır.²⁴ İkincisi, yani geleneksel kurumlar yolu, seçim sistemi —örneğin dolaylı seçim gibi— bir düzenle resmen tanınmış yerli otoritelere bağlanmışsa daha da geçerliydi. Böyle durumlarda siyasal partilerin ve önderlerin yapacakları başlıca şeyler anketlerini kirlere yaymak, başkanlarla anlaşmaya çalışmak ve kabile halklarının mürekkil bağlılığını hesaba almaktır. Bu yeni moda siyaset hayatı başkanların da kendilerini korumak için siyaset alanına atılmalarına sebep oldu; ama böyle yapmakla geleneksel rollerini tehlikeye düşürüyorlardı. Yönetim ele alış süreci içindeki başkanlar için olsun, siyasal önderler için olsun, iki ayrı unsur arasındaki dengeyi sağlayabilmek çok önemliydi. Siyasetçiler, Hindistan kastları gibi Afrika kabilelerinin de siyasal kurullar ve seçmen toplulukları kurmaya uygun olduğunun farkındaydılar.

Nijerya

Genişliği halklarının soydaş olmayışı ve bunların ilk bir sömürge kurmak için bir araya getirilmesindeki şartlar yüzünden, Nijerya demokratik bir milliyetçilik eğiliminin ayırtıcı etkenleri nasıl canlandırdığı konusunda Afrika'daki en gözde batan örnektir.²⁵ Margery Perham durumu şöyle özetliyordu: "Nijerya'daki halklara hariç içinde yaşama olanağını açarak Afrika'nın kabilelerle paramparça bağrına bir demir pençe gibi yapışan Avrupa egemenliğinde bile elli yıllık barış "iki yüz kadar kabileyi bir ulus haline getirmeye yetmiyor." Herde, onları bir arada tutan demir pençenin halkaışı umudu "hermen bir topluluğu, kendi başlarına bıraktıkları zaman kendini koruması ya da komşuluklarına hâkim olması için gerekcek kuvveti hesaplamaya götürüyor."²⁶

Bazı gözlemciler, durumları aynı değilse de Nijerya ile Hindistan-Pakistan arasında önemli benzerlikler olduğunu söylediler. Her

(25) France Afika için Hubert Deschamps demokrasinin kabile başkanlarının siyasal önemlerini artırdığını söylemektedir. Oğ hakkında kesin olması pehirlerde yaşayanların işlerine yararken bu hak köylülere de verince onların etki alanı genişlemiştir. L'Etat Politique Africain, s. 29.

(27) Tam bir araştırma için bak: Coleman, Nigeria: Background to Nationalism. Nijerya'daki kabile hayatının karmaşık yönlere 1958'de hazırlanmış olan Report of the Commission Appointed to Enquire into the Fears of Minorities and the Means of Allaying Them, Cmd. 505 adlı yayında iyi bir şekilde belirtilmiştir.

(28) Joan Wabere, The Nigerian Legislative Council, giriş kısmı, s. 2.

İkisinde de tek bir ulus olduğu görüşü siyasal faaliyet halklar uluğu-
tuğu zaman yerini iç ayrımlar iddiasına bıraktı; her ikisinde de Müs-
lûmanlar ulusal bağimsızlığa gidisten ölenen az gelişmiş topluluğu
temsil ediyorlardı, ama şu büyük ayrım da vardı: Nijerya'daki Müs-
lûmanlar devlette kalmaya karar vermişlerdi. Hindistan gibi, ama
daha küçük ölçekte, Nijerya da yığınla ırk ve dil ayrımları olan Ku-
zey ve Güney'in 1914'de birleştirilmesine kadar yönetim birliğini el-
de edemedi. Ülkenin parçaları olan üç Bölge'nin hepsinde bir yığın
kabile ve başka topluluklar vardı; ama siyasal yönünden ilgiyi en
çok çekenler kuzey'deki Müslûmanlar, güney'deki Yorubalar ve
İbolalar idi.

Siyasal faaliyet çok daha gerilere kadar izlenebilirse de, Nijer-
ya'da şimdiki kuvvet birleşmeleri, biraz da daha liberal bir anayasa
getirilmesi tekliflerinin sebep olduğu bir siyasal mayalanma etkisiyle
İkinci Dünya Savaşının sonlarına doğru bir biçim almaya başladı.
Emirliklerinde eski dolaylı yönetimi uygulanan daha büyük Müslû-
man Kuzey, Güneylilerin başı geçeceği tek bir Nijerya konusundaki
siyasal gelişmeye kuvvetin bakmakta haklıydı. Yorubalar ve İbolalar
çağdaş dünyada oldukça fazla ilerlerken, Kuzey geleneksel kurum-
larına sınıksız sarılıyordu. Muhafazakâr Müslûman önderlere büyük
saygıya Güneylilerin birliklerinde Batılıların bozucu ve "ihkerici" fikir-
lerini ve tekniklerini getirerek kuzeye doğru hareketi kendi kendini
yöneten Nijerya'da iktidarın nerede kalacağını ve nereye yönelece-
ğini önceden belirten uğursuz bir sal gibi görünüyordu. Demokrat-
lığına beraat kendi durumlarını, beraat de geleneksel düzeni tehlike
başlatınca yönetici unsurlar Kuzey Halkları Kongresi adında genleş-
tiğiyle halki temsilden çok emgellerle kusatan bir siyasal parti kur-
dular; böylece, yönetici seçkilere, partinin çıktığı toplumsal yapının
altını koymadan ya da onu değiştirmeye kalkmadan yerel siyasal
oyununa katılabiliyordu.

Güney'de uygarlığa doğru ilk adım atan Yorubalarla İbolalar'ın
rekabeti bunların her ikisi de Kuzey arzusundaki çatışma nerdeyse
Nijerya siyasalının bir özelliği oldu. Bu gelişmede en çalışkan adam
Yorubaların meslek ve siyasal önderlik tekelini yıkan ve Zik adıyla
tanınan Nnamdi Azikiwe idi. Birleşik Devletler'de on yıllık bir eğitim-
den ve Altın Kıyıda gazetecilik yaptıktan sonra 1937'de Nijer-
ya'ya dönen Azikiwe Nijerya siyasal hayatını birbirine kattı. Yal-
nız İleri gelen bir İbo önderi ve Doğu Bölgesi'nin de büyük bir savaş-
aynı zamanda bütün Nijerya ulusal hareketinin de büyük bir savaş-

çısıydı. "Zikiri" ayaklanan kuvvetlerin felsefesi oldu; siyasal faaliyeti ve gazeteleri yoluyla enine boyuna yayıldı. 1944'te ilk toplantısını yapan Nijerya ve Kamerunlar Millî Meclisi onun başlıca siyasal aracı idi.

Geniş ulusal adına rağmen N. K. M. M. altında bir İbo kurulu idi; gene de 1954 federal seçimlerinde umulmadık bir başarı ile Yorubaların kuvvetli okluğu Bati Bölgesinde bile yerlerin çoğunu kazandı. Nijerya'da İboların yeri ve rolü, Azikiwe'ye göre, 1949'da İbo Devlet Birliği'nin Aba'daki ilk toplantısında verdiği parıldan başkalk deinceinde çıkışa gürülüyordu. "Ulus'un kendi geleceğini tayin etmesi" başlıklı bu demecinde ana göre güvenle gidilecek bir tek yol olduğunu söyledi:

Bu yol, bir Afrika Birleşik Devletlerine çıkan federal bir Nijerya ve Kamerunlar Birliği çerçevesi içinde İbo ulusunun kendi geleceğini kararlaştırması yoludur.

Afrika çocuklarını çağlarda süren kölelikle kurtarmak için Afrika Tarek'nin İbo ulusuna özellikle yarattığı görecektir.

Böyle olmasaydı, İbo ulusunun hâlâ Bati azadeciliğinin yapamıca işlevleriyle bozulmuş bir kaç Afrika ulusundan biri olarak kalış; nasıl mümkün olurdu?... Bir fetih kılıcının açılışından ya da bir Kartaca anlaşmanın kurbanı olmaktan kaçabilmiş seçkin azınlıktan biri oluşu nasıl mümkün olurdu?

İbo ulusunun savacı azarının insanlık tarihinin bütün çağlarında ana haklarını yerlemekle kalmayıp Afrika köleliğinde ve geleceğinde en iyi ve en doğru yolların koruyucusu olmak gövdesi verdiğinin beğenisi vardır.

Afrika Tarek'nin bu yören duruma yerleştirdiği İbo ulusu açık kaderine sorumluluğundan kaçamaz.

İbo ulusu içinde "İbo ulusçukları" dediği ve herde İbo devletinin eyaletleri olabilecek yirmi kadar ayrı lehçeli bölge buluyordu; bu İbo devleti, "siyasette özgür ve eşit ulusların federal birliğinde ayrı bir ulus olacak" ta. O zamanlar Azikiwe'nin hayal ettiği Nijerya'nın içinden çıkılmaz durumunu belirtmek için bu demecle bir yeri daha alıyordum:

Hausa, Fulani, Kanuri, Yoruba, İbibò (İbaka), Anag (Ibi-Bom), Tiv, Ijaw, Edo, Umobo, Ikaeri, Nupe, Igala, Oçojò, Gwari, Duale, Bati ve öbür ulusçuklar hepsi bir elin parmakları gibi ayrı ama aynı bodanın bir parçası gibi öbürleriyle birleşik, kendi geleceklerini ka-

erleştiklerinden zaman Nijerya ve Kamerunları Avrupa sömürgeci kuvvetlerinin baskısından kurtulmasına yardımcı olacakları konusunda kararlaştırdılar.¹²⁹

Azikiwo'nun davranışına karşı ve öncelikle Almanın yararlarının elerinden gitmekte olduğunu gören Yorubalar'ın kendilerine buna benzer kuleler kurmaya başlamalarına şaşkınlıktır. Bunların önderi eğitimini İngiltere'de yapmış Obafemi Awolowo idi; o da Zik'in İbolar için oynadığı aynı rolü —ama daha aşağı perdeden— Yorubalar için oynuyordu. İbo Devlet Birliği ve N. K. M. M.'ye karşılık onun siyasal araçları Egbe Omo Oduduwa ile Hareket Grubu idi. Adını Yoruba milletinin efsanevi kurucusundan alan ve anlamı "Oduduwa Torunları Derneği" olan Egbe Omo Oduduwa, Yorubaların kabile birliğiydi; Hareket Grubu ise köklü Awolowo'nun başbakan olduğu Batı Bölgesinde olan bir siyasal parti görevindeydi.¹³⁰ Azikiwo nasıl İngilizlerin İbolar'ı ayırmasına karşı çıktığına Awolowo da Yorubalar hesabına aynı şeyi yaptı; öteki nasıl İboların Tanrı'nı gönderdiği Afrika önderleri olduğunu bildirdiyse Awolowo da şöyle dedi: "Nijerya'da insan çabasının her alanında Yorubalar'ın önceliği olduğu tartışma kabul etmez bir gerçektir."¹³¹

Altın Kıyısı bağınızdığı yaklaşıncaya buna benzer kabile ayrılıklarını ülkenin birliğini tehlikeye düşürdü. Meselemin özü, Nijerya'da olduğu gibi, imparatorluğa karşı çıkan ve deniz kıyısından kuzeye doğru uzanan sınırlarda esas olarak ırk topluluklarının değil de doğudan batıya uzanan yatay halk tabakalarının alınmasıydı. Bu durum mülkünü her Batı Afrika ulusunu, Güney kıyılarının Zenci halkları ile Kuzey'in Sudanlı ve Müslüman halklarını —aradaki başlık halklar da cabası— birleştirmeye meselesiyle yüz yüze getiriyordu. Öteki Batı Afrika ülkelerinde olduğu gibi, kıyı halklarının Batıyla daha uzun

[129] West African Pilot, 6 ve 7 Temmuz 1943. Azikiwo çeşitli ulusal konularını somutlaştıran değişik yazılar yayımlanmıştır. 1955'de Londra'da yaptığı bir konuşmada, Nijeryalıların artık sıklıkla bir Nijerya milliyetçiliği içinde birbirlerini tanıdıkları ve bir Nijerya'nın artık sadece bir coğrafi bölge değil, bir ulus olduğunu açıkladığını söyledi. "Halkımızla bir ulusun, sadece bir ırk ya da kabile olmadığını, tabii ırk, dil, din, coğrafi bölümlük ve etnik ayrımlı dışlanmaları değil, aynı ve bir tarihi gerçeği bulunan insanların ortak geleceğine dayanarak birleşmeleri gerekir." "Zik's Views on Nigerian Constitution," *Ventura*, C VII, No. 7 (Aralık 1965), s. 5.

[130] Bak: Lord Hailey, *Native Administration in the British African Territories*, London, H. K. S. D., 1931 III, 22; ve Philip Gougeon, "Changing Political Leadership in West Africa," *Africa*, C XXXV, No. 3 (Temmuz 1964), s. 223-224.

[131] Bak: Oduduwa Day, *Nigerian Tribune*, Socl sayı, 5 Haziran 1950

bir zamandanberi temasta olmaları ve içerlek yerlerin Avrupalı ege-
menliği altına daha geç düşmesi yüzünden sömürge öncesi ırk ayrı-
lıkları büsbütün arttı. Bütünlük bakımından Nijerya'dan daha iyi
durumda olan Altın Kıyısı'nda bölünme ve daha "gelişmiş" kıyı je-
ridi Aşanti ile Kuzey Toprakları arasındaydı. Nkrumah ve Konsan-
siyon Halk Partisi'nin öndertliğinde kendini yönetmeye hızla geçiş,
bağımsızlığın eşliğinde bir takım lalepler doğurdu: büyük Aşanti
mirasının karışıklıkta kaybolacağından Kakao İhrac Derneği ve
önemli siyasal ekonomik kurulları ellerine geçirecek Accra'daki yö-
netici grubun kendi çıkarlarına Aşanti kakao yetiştiricileriyle somitri-
ceğinden korkuluyordu. İçerlerdeki halkların başkanları ve gelenek-
sel kurumlarıyla kendi işlerini daha iyi yönetmelerini sağlayacak
federal bir yapı isteği. İngiliz sömürge yönetimi yerini yeni bir kara
sömürgecilik alacak diye kabul edilmiyor ve —Amerikalıların 'elit
çantaları' dediği adamlar gibi— eski İngiliz vatandaşı memurlar tü-
reyeceği söyleniyordu. Nkrumah'ın demokratik hayata bir derebey-
lik isyanı dediği şeyce muhalif Ulusal Kurtuluş Hareketi önderleri,
yahancı baskısından korunmak için federal yapıda meşru bir kendi
geleceğini kararlaştırma isteği diyorlardı.

Kabileler arasındaki ilk ayrımlar çeşitli Batı etkileriyle arttığı
için buna benzer kabile ayrılığı meseleleri Afrika'nın her yerinde bir-
lunabilir. Kenya'da Batı uygarlığıyla ilk ve en çok temas olan kabi-
le Mau Mau hareketini kıskırtan Kikuyu ıllı: Luo gibi öteki kabileler
bunlara ağır ağır yetiştiler. Fransız ve Belçika Kongosunda 1959'da
çıkan karışıklıklarda kabile ayrımlarının da payı vardı. Togolandlı-
ların Togoland'ı bildikleri nasıl yadsınıyorlar, bunun gibi Tangani-
ka'nın Afrikalılar arasında sadece siyasetçiler ve küçük bir memur
zümresine göre bir siyasal önemi olduğu kabul ediliyordu. Tangani-
ka'da Afrikalının büyük çoğunluğunun siyasal bilinci en çok kabile
ufuklarına kadar uzanıyor ve bazı büyük kabilelerde daha dar bir-
liklerin sınırları bile aşamıyordu.

Şen bir örnek daha verelim: Sudan başka başka unsurlardan bir
ulus kurma arayışının meseleleri ile doludur. Öteki eski sömürgeceler
gibi o da Afrika toprağında keyfi olarak kurulduğu için halkın ırk
bağları her vâden ülkenin sınırlarının ötesine geçer. Özellikle, ku-
zey ve güney bölgeleri arasındaki ayrılık çok büyüktür; kuzeydeki

(32) Bak: J. Gus Liebenow, Jr., "Responses to Planned Political Change in a
Tanzania Tribal Group," The American Political Science Review, C. L. No. 2
(Haziran 1956), s. 447.

halkların Misr'a, güneydekilerin Sahra-altı Afrika ile bağları vardır. Bağımsızlığın kaçınılmazına büyüdüğü her çeşit güçlükler, güneyde oradaki kuzeylilere karşı patlak veren ve bir yığın hayata mal olan ayıklanmayı tetikleyici için Sudan İç İşleri Bakanının gönderdiği Komisyonun raporunda da görülmektedir. Bu rapora göre, güneydeki kuzey yönetimini sürdürgeci olmadığı halde güneylilerin büyük çoğunluğu ona bu görüşe bakıyor. Karışıklığın nedenlerini arayan Komisyon kabilelere bağlı ve az gelişmiş Güney Sudanlıların Kuzey Sudanlılara geleneksel düşmanlıklarını görüyle baktıkları sonucuna vardı. Ayrıca şunu da belirtti.

Kuzey ve Güney Sudanlılar arasında ortak pek az şey vardır. İkişer Kuzey Araplar, Güney Kuzey; diğere Kuzey İslamizmandır, Güney puta-tapan; diğere Kuzey Araplar konuşur, Güney sadece kuzey ayrı dil. Bentlerden başka roğrafiya, tarih ve hükümet bakımından da ayrıdır.¹³

133) Report of the Commission of Inquiry into the Disturbances in the Southern Sudan During August 1955. Sudan, McCordqudale and Co. Ltd., 1958. s. 81.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ YERİNE

GELENEKÇİLER VE KOMÜNİZM

Hindistan Devlet Bakanı Lord Crewe 1912'de, Hindistan'ın Dominionlar örneğinde kendi kendini yönetmeye doğru gelişinde bir gelecek göremediğini söyledi. Ona göre, gerçekte millet meclisi devletinden yoksun kendi kendini yönetmeyi "bizim olmayan bir irka" kadar yavaş denenebilir.

Tarihte böyle bir şey yoktur... Nüfusun pek çok durumda da bu gibi yerlerde bile mümkün kılmak hiçbir şey yoktur... Bir gün olsa da Hindistan'da İngiliz memurları ya da benzerini yerini tutacak insan ve kan bağıları olmadan Avustralya ve Yeni Zelanda örneğinde bir Hint İmparatorluğu elbetteki tasarlanabilir mi?... Ancak bu Atlantik kadar geniş bir dünyadır.

Kırk yıl sonra, bu tasarlanamayan şey gerçekleşip de de Hindistan, ayrıca çoğunluk bir Pakistan'la birlik tam egemenliğini kurarken bir başka İngiliz sömürge yöneticisi —Nijerya ve diğer sömürgeci Vahşi Lord Milverton— Asya'nın eski kilitleri için değil, karalık Afrika için şöyle diyebilecekti:

Afrikalılar kendi kendini yönetmeye hazır olan alman, bağımsızlık yerinde olan alman, artık söz konusu bu değildir. Afrika artık ediliyor, bekleyecek halde değil... Organlaşmakta olan Afrika ulusları, bağımsızlık zamanının uygun ya da ileriye geçen, Batı tariflerini kabul etmiyor; bizler, 'mevimsiz' kendi kendini yönetmeden söz ederken, Afrikalılar bu sıfatın gücündeki görüşü de kabul etmiyor.

Bu iki söz arasındaki uçurum, tarihe göre böylesine kısa bir zamanda dünyanın ne kadar yol aldığı gösterir. Birleşik Dünya Sava-

(1) Sir Venay Lovett, *A History of the Indian Nationalist Movement*, London, John Murray, 1921, s. 89

(2) Harold Cooper, "Political Preparedness for Self-Government," *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, C. CCCVI (Tanzanz 1956), s. 71.

şundan önce varlıkları yadsınan ve Avrupa'nın sömürgeci egemenliği altında tutulan uluslar İkinci Dünya Savaşından sonra kendi efendileri oldular. O zamanlar devlet adamlarının gözüne bile çarpmayan milliyetçiler şimdi imparatorluğun mirasçıları oldular. Sanki bütün dünyaya kendilerinin bulduğu yeni meşruluk kuralını resmen bildirir gibi, İkinci Dünya Savaşından on yıl sonra Endonezya'daki Bandung'da yirmi-dokuz Asya ve Afrika ülkesi "sömürgecilğin her görüldüğü yerde hemen yok edilmesi gereken bir belâ olduğunu" ilan etmek için toplandı.

Asya ve Afrika milliyetçiliğini doğuran etkenler tam olarak açıklanamaz. Araştırma bu milliyetçilerin ilerdeki yıllarda alabilecekları biçim ve yön konusuna varınca, karşıt görüşlerin eşit değerde gibi görünen kanıtlarla desteklendiği bir tartışma alanına girer. Kaçınılmaz çıkış noktası geçmişin belgeleridir; ama bağımsızlığın geliş, toplumsal ve ekonomik gelişme ve dış olayların etkisi gibi yollarla harekete bir yığın yeni unsur getirilmiştir. Özellikle, yabancı egemenliğinden çıkan halklarda sömürgecilik deneyi henüz pek yeni ve pek güçlü bir etken olduğu için bunların kendi yollarını kendilerinin bulabilmeleri güçtür.

Asya ve Afrika milliyetçiliğini biçimlendiren önemli etkenleri sadece saymak bile geleceğin düzensizlik kaynaklarını ve bunların sıranını gösterebilir. Bu günün canlı Asya ve Afrika hareketlerinin çoğu, özellikle bunlara Batı'nın getirdiği olumlu ya da olumsuz ve yıkıcı yanları hesaba alınmaksızın, bunlara bir süre yol gösteren Batı kaynaklarına kadar izlenmelidir. Demek istediğim yalnız gaddarlık, sömürme, Avrupalı olmayanlara sadece kendilerini savunmaktan başka çare bırakmayan sömürgecilğin yanında gelen ırk ayrımı değil, aynı zamanda geleneksel toplulukların parçalanmasıdır. Batılılaşmış aydınların tek başına bırakılması gibi, eski sıkı toplumun parçalanışı en kötü durumunu şehirlerin kenar mahallelerinde gösterirken, insanların toplumsal köklere olan ihtiyacını karşılamak ve yeniden birleşmeyi sağlamak için yeni topluluk şekilleri bulmak gerekiyordu. Buna benzer durumlarda, Batı'da okluğu gibi, ulus en üstün bir topluluktur. Parçaları bir araya getirecek toplumsal bir bağdır, bir boşluktan kaçış olanıdır.

Batılıların 'milliyetçilik gününü tamamladı' demelerine rağmen, Batı'nın dışındaki dünyada milliyetçiliğin yükselişinden çok artacağı beklenebilir. Uygarlık yolunda gelişme yığınlarla insanı bir çeşit ulusal hillece sürükleyor. Okumalarının ve güdümlü bir eğitim görmeli-

lorin artışı kitle haberleşme kanalıyla kullanılması mümkün bir dileyici kitleyi yaratır; bunlara yaklaşmanın en kolay yolu milliyetçiliğin sembolleri ve savaş naralarıdır. Artık şu ortadadır ki, eski önderlerin büyük ölçüde mükül inandırmaya dayanan ve geniş halk taraftarlığını pek gözetmeyen eski ve sürekli milliyetçiliği yerini siyaseti meslek edinen kömserlerin yönettüğü kavgacı kitle hareketlerine bırakmaktadır. Bunlardan ilerde daha geniş söz edeceğiz.

Son bir kaç yıldır Seylan'da geçen olaylar, özellikle 1950 genel seçimi, gelecekte başka yerlerdeki mümkün gelişmelerin bir örneği olarak kullanılabilir. Başka ülkelerin çalkantılı deneyi yanında Seylan'ın bağımsızlığa geçiş öyküsü sessiz ve acımsız; gene de 1948'de bağımsızlığın sağlanışında büyük emeği geçen ilk Başbakan Sir John Kotelawala ve onun Dirleşmiş Ulusal Partisine karşı gittikçe artan bir hoşnutsuzluk vardı. Bir bakıma bu, uzun süre iktidarda kalan her hükümete duyulan alışagelmis hoşnutsuzluğa da içe başka şeyler de karışıyordu. Hükümet seçkinlerden yana olmakla, halkla ilişkisini kaybetmekle ve Budist dinine ihanet etmekte suçlandı. Özellikle, "ülkeyi hâlih İngiliz yetiştirmesi bir avuç insanın yönettiği" ve bunların Sinhalece eğitim görmüş orta sınıfa yüklenen unsurlarını halklara olma işlerden uzaklaştırırları kanısı vardı. Çocukları için şehir hayatı fırsatları isteyen kuyuller dil ve başka engellerle yollarının kesildiği kanısndıydılar. Yerli lehçelerde eğitimin yayılması, Budist kültürünün ve dininin canlanması, bir çoklarının patlayacak kadar alışığına inandıkları bir topluluğu günün yeniden önemsenmesini etkiledi. 1950 seçimlerini kurvetini köylülerden, tedirgin öğrencilerden ve din gruplarından olan S.W.R.D. Bandaranaike (kendisi de bir Oxford mezunu) önderliğinde sol kanat partilerinden ve Budist rahiplerinden kurulmuş bir koalisyon kazandı. Dış siyasette Hindistan'ın tarafsız durumuna döndüğün ve İngilizlere sakarlık ilker kurma izni veren anlaşmaların bozulmasından yanaydı. Asıl istenen Sinhalece'nin resmî dil yapılmasıydı; otoritelerinin biraz da İngilizceyi iyi bilmelerinden gelen şehurti seçkinlere ve ana dilleri Tamil olan katıbalık Hindîli ya da Hindî asıllı azınlığa karşı işleyen bir istekti bu. Sonunda milliyetçilik etkili bç yönden duyuldu: az Batılılaşmış unsurları içine alarak siyasi temelini genişletilmesi, ülkeyi Bali'dan uzaklaştırarak daha bağımsız bir dış siyasete doğru sola

(2) The New York Times, 8 Nisan 1956. Mayıs 1959'da Singapur'da People's Action (Halk Hareketi) partisinin zafiri ile sonuçlanan seçimlerden sonra İngiltere'de yetmiş aydınların siyasetçilerine karşı benzer tehditler tarandırmıştı.

kayıp Sınhallar çoğunluğu ile öteki azınlıkların arasındaki ayrılığı büyütür ve Tamiller'le kanlı çarpışmalara yönelerek Seylan kar-
ma toplumunda bir bölünüş.

Seylan deneyi, meseleleri gittikçe önem kazanan bir yanına dik-
katli çekiyor. Her yerde köylü kitleleri ile Batılılaşmış yönetici azınlık
arasındaki ayrılık sürüp gidiyor; bunun zamanla elbet daraltılması
gerekir. Birkaçı dışında, köylerin gerileşiminin, birbirlerinden ve ge-
hirlilerden ayrılığının köylü unsurlarını yönetici önderliği olmak için
yeterince kuvvet toplamalarına engel olduğu hâlâ bir gerçektir.

Sonunda kendilerini ve yöneticilerinin kaderlerini açmakte söz
sahibi olabileceklerinin farkına varınca Asya ve Afrika'nın ilerleyen
kitlelerinin durumu ve durumu ne olacak? Bu sorunun karşılığı bi-
raz da halkların geleneksel hayat yollarına bağlılıkları ile çağdaş
dünyaya hızla girme istekleri arasındaki dengeye dayanmalıdır. Batı
devriminin kendiliğinden kudreti pek önemsenmese bile her çeşitten
kuvvet kaynaklarını salıvererek sonunda bir devrimin dünyanın her
yanına yayılmasının önüne geçilemeyecektir; ama ayrıca şu da bek-
lenebilir: glendük bir çok halklar ona karşı gelecek ya da değer ver-
meyi reddedecektir.

Daha iyi bir hayatın vorileri ve büyük bir ulusal kuvvet herke-
sin istediği şeylerdir; ama bunların yerleşmiş kültürlere, dinlere ve
topluluklara nereye kadar bir tehdit olacağını hesaplanmaya başla-
yınca önemli bir mukavemetle karşılaşılabilir. Hareketsizliğin, muha-
fazakârlığın yaşlı seçkinler, din adamları ve kurulu düzenden men-
faat sağlayanlar arasında güçlü taraftarları vardır. Yeni durumu
bilen ve siyasal önderlik umanlar, köylü ve gehirli kitleleri arasında-
ki eski kafalara seslenerek yabancı yeniliklerle ulusal mirası boza-
caklara karşı halkın öfkesini uyandırmayı başarabilirler. Ulusal
amaçların ve değerlerin geçmişten gelen bir yanı, böylece, başka
ürlü bir geleceğe yönelen öteki yanıyla çatışacaktır.

Siyasal gelişmenin ilk aşamalarında Batılılaşmış küçük zümre

[4] W. F. Wertheim, Endonezya'da aydın, yarı aydın ve gelişen ilerciler-
dan meydana gelen yeni seçkinler sınıfının ayrıca çok ulusal bir yüksek tabaka
meydana getirdiğini ve köylülerin çok geçmeden ülkenin toplumsal güç dengesini
da önemli bir unsur olacağını yarmaktadır, Indonesian Society in Transition, the
Hague, Bandung, W. van Hoeve Ltd., 1956, s. 164.

[5] Simon Kuznets, böyle bir yayılmanın altında gerçekleştirilemeyeceğine baki
olarak işaret etmiştir "International Differences in Income Levels. Some Reflec-
tions on Their Causes," Economic Development and Cultural Change, C. II, No. 1
(Nisan 1953), s. 23.

neredeyse hiç bir ümitsizlikle karşılaşmadan konuşurken böyle gelecekçi isteklerini geçerli bir etkiyi pek yoktu; halk kitlesi henüz cahil ve siyasal gücünü pek bilmiyordu. Gelecek bir aşamada eğitim her yere yayıldığı ve seçmenler daha bir inceltildikleri zaman gelecekçi isteklerin etkiyi gene azalabilir. Başka bir sonuç da bir çok ülkenin varmak üzere olduğu ikisi arası bir durum olabilir; böyle ülkelerde, siyasal olanaklarının bilsinler itken eahlil ya da yalnız güdümlü bir eğitim görmüş kütle şimdiki önderlerinin islahatçı çabalarını ödemek ve saati geriye almak ya da hiç değışse olduğu yerde tutmak için uyandırılabilir. Ne idüğü belirsiz bir geleceğin kazançları uğruna zorlandığı sürekli fedakârlıklara kuzarak ve nihaiği dünyanın parampara olacağından korkarak bu kütle gelişme yolunda yürüze edebilir.

Bu sürecin bir örneğini Birinci Dünya Savaşından sonra Mısır'da bulmak mümkündür. 1920'lerde milliyetçiler ilk günlerin özgürlük coşkuluğu içinde Batı Avrupa'dan hiç değıştirmeden aktıkları ve Müslümanlığa ya da Mısır'ın özelliklerine uydurmak için hiç bir şey yapmadıkları bir Meşrutiyet sistemi getirdiler. Liberal milliyetçilerin iyimserliği kısa bir süre sonra iki ayı ve birbirini etkileyen kuvvetle karşılaştı. Bir yandan, yeni Meşrutiyet düzeni uygulandığı toplumda hıgarası için önceden gereken neredeyse hiçbir şey olmamasından yüzünden gerektiği gibi işlemedi. Makul, becerikli ve derici bir hükümet yerine dalavere, çürüme, korkunç bir iktidar ve menfaat savaşı getirdi. Mısır'ın mutsuz durumunun suçlu, sonunda iktidardan düşen Batı fikirlerine ve kurumlarına yükledi. Öte yandan, Mısır siyasal alana daha bir sürüklendiğe, bir hakıma Müslüman Kardeşler yoluyla belirtilen dinsel mançarı ülkenin siyasal hayatında büyük bir önem kazandı. 1920'lerin Batılılaşmış önderlerinin ilk görüşleri halkan Müslümanlığı ile uzlaşmak zorunda kaldı. Müslüman dünyası Tanrı'nın ona verdiği mertebeden korkunç bir şekilde düşmüştü. Onu eski yerine getirmek için Müslümanlığın ahlâkça, toplumsal ve siyasal kaynaklarına dönülerek bunun sağlanmasıydı. Sonuçta, geleneksel kaynaklara dönülerek bunun sağlanmasıydı. Sonuçta da 1952 ihtilali ve Nasır'ın otoriter yönetimi ikisi arası bir yere vardı; liberal Meşrutiyet atıldı, ama Müslüman Kardeşler de yasaklandı.

(5) Bundan sonraki inceleme için Kader Salim'in "Modern Egypt in Search of Ideology" (1959) başlıklı doktora tezi, Harvard Üniversitesi, 1954) adlı araştırmasından faydalandım.

Çok yaygın bir gericiliğe kaymayı gören F.S.C. Northrop şunları söylüyor :

Asya halklarının milliyetçiliği Batı anlamında bir milliyetçilik değildir, her biri kendi raki uygarlığını canlandırmaya çalışıyor. Batılı gözetimcilerle. Batı milliyetçiliğinin Orta Doğu ve Asya'ya selâhi dedikleri şey aslında Müslüman ve Uzak Doğu değerlerine dâbidir. Bugünkü dünyada sık görülen gerçek milliyetçilikten daha çok kültürelçülüktür.

Profesör Northrop ayrıca Batı'dan daha iyi bir hayat için gereken etkenlerin de alındığını söylüyorsa da, belgeler onun uzun sürebu havayı çalanların asıl istediklerinin kültürel geleneklerin canlandırılması olduğu görüşünü desteklemiyor. Gandhi gelenekçi-dinci durumunda bütünlük yalnız doğıldı, ama çağdaş Asya ve Afrika milliyetçilerinin büyük çoğunluğu toplumlarını geniş ölçüde Batı'ya aydırma yolundaydılar: Gandhi'nin kendi ülkesinde Mahatma'nın yerine geçen çağdaş eğilimli Nehru oldu. Gene de kitlelerin ortaya çıkışı geriye dönme olanığını artıran yeni bir etkidir.

Böyle bir geçmiş arayışının, daha canlı çağdaş kuvvetlerin önüne geçilmez, dolayısıyla kısa zamanda silineceği söylenebilir. Bütünlük mü silineceği, yoksa arasına ortaya çıkan bir karşı geliş hareketi mi olacağı, her ülkede halkların üzerlerine yüklenecek sıkıntılara gösterecekleri tepkiye, şimdiki önderler kuşağının ve bunların yerini alacakların sanayileşme, ulâhat yolunda ilerleme yeteneklerine dayanır. Yeni gelişme programlarının en az sıkıntıyla çok iş görebilecekleri yerlerde belki Batı'ya yönelmiş milliyetçiler iktidarda kalmayı ve geleceği kendi görüşlerine göre düzenlemeyi başarabilirler.

Gelişmenin hızla gerçekleştirilmesine engel olan güçlüklerden inceden önceye söz etmiştim, burada daha ileri gitmeyeceğim. Benim korktuğum şu: genellikle Asya ve Afrika toplumlarını Batı tarzında uygar toplumlar durumuna getirmek uzun ve tehlikeli olacak, bu arada ilerlediği kadar geriye de kayacak zamanların tavrındaki oynak değişimlere ve gelişme için büyük güçler harcandığine bakılırsa, Batı dışındaki halkların toplumlarını ilerletme ve sanayileştirme

(17) *The Taming of the Nations*, New York, MacMillan, 1952, s. 65-69. Thor Mendo de Güney-Doğu Asya ile ilgili olarak aynı tutuma sahiptir. *South-East Asia Between Two Worlds*, London, Turville Petri, 1955, s. 271.

çabalarında önceki deneylerinin cesaret verici olmadığı ortadadır; savaş sonrası kısa süre içinde de ancak yer, yer bir-iki örnek vardır. Ayrıca, başa geçen milliyetçi önderlerin artık yüklenmeleri gereken işe özellikle hazırlanmış oldukları da söylenemez. Bunların sömürgeci egemenliğe karşı halkı uyandırmakta aynasal görevlerini çok iyi yapabilmeleri bundan apayrı başka bir işi de çok iyi yapabilecekleri demek değildir; ama, ekonomik gelişmele istediği toplumsal değişikliklere halkı hazırlayacakların uzmanlar ya da memurlar değil, ancak siyasetçiler olduğu görüşü de oldukça sağlıktır.¹⁸ Genç de, başarısız bir demokratik rejimin atılıp daha otoriter birinin gelişini bunun ortada duran meseleleri daha bir ustalıkla ele alacağı demek değildir.

Milliyetçilik, gelişme programlarının ortaya çıkardığı meselelerin heçbirine kendiliğinden karşılık vermez; aslında, bağımsızlığa geçen halkların önünde açılan meselelerin de yalnız bir kısmına karşılık verir.¹⁹ En büyük yardımı manevî alandır: insana kendini saydırır, aldıkları geliştirebilir ve toplumsal dayanışmaya götürür. En önemli yanı, ulusal birliği sağlamaya yardım etmesidir. Berlemek, hattâ soğ kalmak için her türlü fedakârlığı yapmaya hazır insanlar yaratır. Her biri ulusun kaderiyle birleştiği ölçüde meşru olarak ileri sürülen ya da ilerleyiş için gereken kurumları doğurarak olan ulusal değerler arasında bir seçme yapmaz. Milliyetçilik, örneğin, yabancı sermayenin malının ve teknolojinin ülkeye girişini azaltarak ilerlemeye engelleyebilir. Bir iş başaramadığı için hükümete saldırılan yerlerde, dış tehlike önünde ulusal dayanışma gerektiğini öne sürerek dikteni iş yeterliliklerden başka yana çekmek amacıyla milliyetçiliğin sömürüldüğü günlük olaylardır; muhalefet de ulusal çıkarlara itina ile iddianıyla bir yönetici grubun adını kirletmek için aynı yolu kullanır.

Liberal-demokratik bir çerçeveye içinde ekonomik gelişmeyi başarmak çabası dayanılmaz gerilimler getirebilir. Bunlardan bilinen biri yoksul bir yenden sermaye topluluğuna uğraşmanın bu durumda güç bir ödev olduğudur; üstelik, bunu demokratik bir yolla yapmaya kalkmak insanın dayanamayacağı bir şeyi istemektir. Birçok ülkelerin ortaya koyduğu kanıt liberalizm ile ekonomik gelişme arasında

(18) Bak. Maurice Zinkin, *Development for Free Asia*, bđ. 1c: "The Role of the Politician."

(19) Bu konuya bir parça parça ele alınmıştır: "The Progress of Nationalism," *Nationalism and Progress in Free Asia*, der. Philip Thayer, Baltimore, the Johns Hopkins Press, 1956 s. 71-82.

gerekli hiç bir bağ olmadığıdır; Japonya, teknikçe geri bir ülkeden bile Komünist yöntemlerine başvurmadan yüksek bir gelişmeye ulaşabileceğini gösterir.

Demokratik kurumlar ile ekonomik gelişme başlıkları arasındaki çarpışma Komünizmin girebileceği bir kapıyı sonundek açar. Şurası ortadadır ki, Komünistler, gelişmemiş ülkelerde kurulu diktatörlük yönetimi tehditleri arasında en baştakilerden biridir, bu, hiç ilgisiz, gelecekteki tedirginlik ve karışıklıktan en çok onların yararlanabileceği anlamında doğrudur.

Şimdiyecek verilen örneklere toptuca bakılırsa şöyle bir gelişme düşünülebilir: şimdiki Batılı-ların önderlik yerini yeniden almış bir gelenekçiliğe burakılabilir; bu kere bu da yerini Komünist nezareti altında yeni ve daha sert bir uygarlaşma hamlesine bırakmaya zorlanacaktır. Bu örnek Çin'de Çiang'in Konfüçyüsçülüğü dinlişli ve hemen arkasından Mao'nun zaferiyke bir bakıma önceden belli oluyordu.

Ekonomik gelişme bakımından, Komünizmin isteği ucuktur; çünkü yalnız ileri ülkelere nasil yetişileceğini gösteren bir yığın plân öne sürmekle kalmayıp endüstrileşmenin yabancı sermayeye boyun eğmeden gerçekleştirilebileceğine kanıt olarak kendi kaynaklarıyla kalkanın Sovyetler Birliği'nin ve Çin'in somut başarılarını da gösteriyor. Kruşçev ile Bulganın 1955'te Güney Asya yolunu tuttukları zaman ortaya sürdükleri mallar çok ilginçti. Bu fırsatı utanca kullananlar ve her yerde Sovyetler Birliği'nin başka halkları Komünizme zorlamak ya da bir siyasal cephe sağlamak istemediğini, Bolşeviklerin üstesinden geldiği aynı meseleler ve düşmanlar karşısında komünist devletlerden daha az ilerlemiş Güney Asya'lı kardeşlerine sadece yardım etmek istediğini söylediler.' 1956'da Macar ayaklanmasının gaddaren bastırılması bile Sovyet yönetiminin fedakâr gösterişliliğini umulduğu kadar bozmadı; çünkü Asya'nın ve Afrika'nın çoğu Macaristan'ı meseleleri simlürgeçülük ya da emperyalizm çeşidinden olmadığı için kendi meseleleriyle pek ilgili olmayan uzak bir Avrupa ülkesi gibi görmek eğilimindeydi. Kendilerine daha yakın olduğundan İsrail ve Fransız-lagilizlerin Mısır'a saldırıp Macaristan'ı gözlerden gizlemeye yaradı. Böylesine az bir özgürlük deneyi olan halklar için Komünistlerin yoksulluktan gerilikten ve eşitsizlikten

(10) Kruşçev ve Bulganın'ın Hindistan, Birmanya ve Afganistan'da yaptıkları konuşmalarından genli seçme parçalar: Current Digest of the Soviet Press, C. VII, No. 47, 48 ve 49.

çarçabuk kurtuluş ebedî birlikte geleceği ağır olabileceği rağmen etkisini kaybetmedi. Uygun şartlar altında, özgürlükten kaçın da bir büyüdü olabilir.

Son zamanlar, çağdaş bir tabiye bürünmüş Marxizmin artık gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıfının değil de daha çok az gelişmiş yerlerin köylüklerini, işçilerini ve bir kısım burjuvalarının mecelesi olduğu konusunda önemli bir görüş birliği vardı. Moskova bir Avrupa'nın endüstrileşmiş ülkelerini, bir Asya'nın az gelişmiş ülkelerini önemsiyor gibi görünüyorsa da asıl Asya'nın az gelişmiş ülkelerinde büyük kazançlar sağladı ve belki de en büyük geleceği bunlarda görüyor. Gelişmiş ülkelerdeki işçiler yaşam şartlarında, toplumsal durumlarında, siyasal kuvvetlerinde beklenmedik bir şekilde ilerlerken Asya ve Afrika kitlelerinin iyi şeylerle hiçbirinden kendilerine bir pay düşmeyeceğinin gittikçe artan bilincinden başka pek birşeyleri yoktu. Bu yüzden, artık, ihtilâli çağrıya uydurulan birinciler değil, ikincilerdir.

Siyasal gerçeklerdeki bu dönüşü şu yorum da eklendi: Marxizm doktrininin gerçek rolü, yaklaşmakta olan endüstrileşmiş topluma karşı köylüklerin aşında anarşistçe tirazını "geniş bir teknik saygıya" aşlayarak, sanayileşmenin nimetlerini ve tarihsel sorumluluğuna inandırarak uzlaştırmaktır... Bu doktrin, Endüstri Devriminin bütün sonuçlarını açıklar, sanayileşmenin zorunlu olduğuna ve bunu hayır etmek gerektiğini gösterir." Bu yeniden yorumlanmış Marxizm, J. S. Furnival'ın kendilerini yönetmeye başlayan tropikal halklar konusundaki şu sözüne tapalır uygun görünüyor: "Bunlar istediklerini elde edebilirler, ancak çağdaş dünyanın şartları içinde istemeleri gerekeni isterlerse."¹¹¹

Bugünkü kendine özgü iddialarından biri de şudur: İman ortamı ve maneviyatını daha bir önemseyen Batı, özellikle Birleşik Devletler daha çok ekonomik gelişim ve donatıyla uğraşırken maddesi ile öğrenen Marxizm başarısının çoğunu ekonomik olmayan unsurlara borçludur. Komünistler elbet gene maddesi iler-

111) Adam S. Ulam, "The Historical Role of Marxism and the Soviet System," *World Politics*, C VIII, No. 1 (Ekin 1955), s. 29. Bu konuda John Plemenstin "Bolsjevizm. Batı ülkeleri için olan en iyi kalıplaşmış toplumsal bir deneyimdir" şeklindeki yorumu da sıkı değer. *German Marxism and Russian Communism*, London, New York, Toronto, Longmans, Green and Co., 1934, s. 316.

112) *Colonial Policy and Practice*, Cambridge, Cambridge University Press, 1949, s. 442.

leyişinin ve endüstrileşmenin şartlarını kendilerinin bildiğini söyleyip duruyorlar. Emperyalizm ve kapitalizmin Leninist tanımını yapmakta önemli bir propagandacı zaferi kazanan Komünistler, kendilerini iyiye büyütecek, kötüyü küçültecek endüstrileşmiş uygar dünyaya girişte değişik ve daha etkili bir yolun önderleri sanıyorlar." Ama ayrıca, toplumsal dayanışma, ırk eşitliği ve gerçek ulusal bağımsızlık gibi kandıracı konuları da önemsiyorlar. Bu duruma ilgili olarak Komünizm, en azından içtutere olduğu kadar aydınlara da başvuruyor. Otuz yıl önce H. C. Laski'nin vardığı sonuçla anlamlı bir gerçek var: "Komünizm, gerçekçiliğiyle değil, manevi vaatleriyle başarılı oldu."¹¹

En basit siyasi anlamda 'düşmanının düşmanı benim dostumdur' atasözüne yakınarak, Komünist ülkelerle sömürgeci Batı arasındaki uzun ve şiddetli düşmanlık birçokları için Komünizmde araştırmaya değer bir şeyler okluğunun kanıtıdır. Parti siyasetindeki gidip gelişlere uyarak Rus İhtilâlinin ilk günlerindenberi Komünist emperyalizmin kurbanlarına bağlılıklarını, dünyama çellenlerine ve sömürülenlerine özgürlük getirmek istediklerini iddia etmişlerdir. Bu durumun kuramsal karşılığı şudur: emperyalizm çağında sınıf savaşı biraz da burjuva kapitalist uluslar ile —'işçiler vatanı'nın savunmalarına kaçacağı— ezilen işçi sınıflarının ulusları arasındaki savaşa aktarılır. Marxizm ilk şekilleriyle işçi sınıfına sorumlu tarih yasalarının işçilerin yakın zaferini gerektirdiği duygusuna verdiği gibi sonraki şekilleriyle de Batılı olmayan halklara buna benzer bir görev verdi.

İşte, burada, milliyetçilikle ilişkiler kendini gösterir. Marx ve ardından gelenler milliyetçiliği ön plâna itmenin doğruluğundan kuşkuluydular, ama Komünizmin Asya ve Afrika'da kazandığı başarı bunun ulusal istekler konusunda ilk şart olduğunu gösterdi. Bir eski

(11) Georgia Down'ın Çin ve Çin seçkinleri hakkında söylediklerinin başka yerlerde de uygulanabileceği aşlıdır. "Lenin'in emperyalizm teorisinde Batı'ya eşitlikli Asyalı seçkinleri her zaman güç duruma sokan çözümsüz bir çözüm yolu bulmuşlardır: Leninizm kapitalizmi sömürge ve yarı-sömürge ülkelerindeki bozuk düzenin tek sorunu'usa yaparak, Batı uygarlığının sanayileşme, teknik ve bilimsel ilerleme, evrensel eğitim gibi diğer vechelerinin kabul edilmesini kolaylaştırarak." "A Historical Perspective for Western Policy in Asia," *Confluence*, C. IV, No. 4 (Ocak 1956), s. 416. Ayrıca bak: Bernard Lewis, "The Middle Eastern Reaction to Soviet Pressure," *Middle East Journal*, C. X, No. 2 (İlkbahar 1956), s. 130.

Hind Komünistleri olduğu için bunları iyi bilen M. N. Roy şimdiki durumunu şöyle anlatıyor:

Asya'daki Komünizm altında kırsal hayranıyı milliyetçilik... Leninist program milliyetçiliği bir devlet olarak alırdı; şimdiki Komünizmin kendisi milliyetçiliğin rolünü oynuyor ve onun teklik, feodalizm, bağımsızlık, aşırı ve Batı etkisine direnme gibi bütün özelliklerinden payını alarak en aşırı şekilde görünüyor. Bu milliyetçi bozulma sadece Komünizmin genel durumudur ve en belirgin şekilde Asya'da oluyor."

Bu söz ayrıntılarında aşırı ve tek yanlı olabilir, ama ana hatlarıyla gerçekten pek uzak değildir. Komünistler sömürgecilik düşmanlığını bayraklarına büyük harflerle yazmışlardır, ama bu kendisiyle birlikte ulusların bağımsızlık hakkının tasdikini de getirir. Bu tasdiklin tehlikeli sınırları olduğu yalnız Komünist çevreye katılan ülkelere, bağımsızlık üstüne başka bir düşüncenin yadsınmasıyla değil, aynı zamanda —özellikle Stalin'in yönetiminde— Komünist himayesi altında olmayan bir bağımsızlığı kuykulu ve sahte olacağı sanısıyla da bellidir. Böylece, bağımsız Hindistan'ın serf bir emperyalist oyununa olmadığına inanılması yıllarca sürdü. Bunun gibi, Altın Kiyim'inin Nikurmah'ın da sömürgeciğin dostu diye bakılıyordu. Sonunda, Hindistan'ın Stalin'in ölümünden sonra tanınmam gibi, Sovyetler Komünist olmayan bağımsızlığı da kabul edince o zamana kadar hükümete saldıran duran onlardaki Komünist partileri güç durumda kaldılar. Komünistler emperyalizmin ezdiği halkların ulusal çıkarlarını tek güvenilir koruyucusu oldukları inancını yarmayı oldukça başardılar. Komünizmin milliyetçiliği kurama karşı, sonuçları güvenilmez olabilir, ama Filippin devlet adamı Carlos P. Romulo'nun şu sözleri herkeşin kabullenielen çok uzaktır. "Sömürge halkları özgürlüklerini genel ve dinç bir Komünist emperyalizminden de önmekte olan bir emperyalizmden daha kolay alacaklardır." "Batı dışındaki dünyanın çoğu için emperyalizmin laneti Batı ve kaplıtalladır.

Amerikalılar nasıl Asyalıların komünizmin tehlikelerini yeterin-

(15) "The Communist Problem in East Asia-An Asian View," Pacific Affairs, C. XXIV, No. 3 (Eylül 1951), s. 229-238. Hayranlık Arzu artık özgür kapitalist ülkelerle değil de Stalin'in aşırı gördüğü ve küçültüldüğü ülkelere bir ulusal ilimle vatan komünizmin "bu şeyit ulusal sosyalizm" olduğu sanılmaya başladı. Los Angeles ve Chain, 11 N. Park, Callinard, 1951, s. 163

(16) The New York Times, 1 Eylül 1954.

ce bilmediklerinden korkuyorsa, Asyalılar da Amerikalıların sömürgeciliğini kötülüklerini yeterince önemsemediklerini sanıyorlar. Komünistlerin Macaristan ve Tibet'teki gibi şiddet hareketi Barışık Devletlerde iri başlıklarla verildiği hâlde, Cezayir'deki sömürge savaşı ya da Nyasaland'da milliyetçilerin ezilişinin kayıtsızca geçildiği suçlaması sebepsiz değildir. "Hintliler, Çınlı bir komünistti. söz gelimi, Güney Afrikalı bir zenciden çok özgür buluyorlar; ayrıca, Afrika zencilerinin özgürlüğü için Batılılarda bir heyecan belirtisi gör-dükleri de yok."¹⁷

Yükselen Asya ve Afrika ülkeleri için komünizmdaki çekiciliği göstermek sade açık bir gerçeki belirtmektir: yoksa şu ya da bu ülkenin komünist kampa kaymasının önceden bilinebileceği demek değildir. Böyle bir kayma ayrı ayrı yerlerdeki iç gelişmeye ve genelikle dünya olaylarının gidişine bağlıdır. Bir savaş patlayışı bilimsel yollarla varılmış bir görüşü temelden yitirecektir. Bir kampa ya da ötekine getirilecek itibarın elbet büyük önemi olacaktır. Komünistler, Rusya'da yerlerini sağladıktan sonra, büyük bir savaş başlarıyla alınıp Asya ve Doğu Avrupa'da güsterişli zaferler yolunda ilerlerken hiçbir yerde —Tito'nun ayrılığı dışında— uzun ve önemli yenilgilere uğramamış olmakla ögünebilirler. Batı'nın siyaseti kendini tutmak oldu, ama gidenlerden de geriye dönen olmadı.

Edwin O. Reischauer, Çin'de Komünistlerin yönetimi nasıl konusunda şunu söyledi: "Komünizm Çinlilerin kafalarını fethetmedi; daha çoğu Çinliler zamanla sönen siyasal düşlerinin yerine koymak için bu en kullanışlı 'her derde deva' ya, Komünizme el attılar."¹⁸ Hindistan, Endonezya, Mısır ve Gana gibi ülkelerdeki Komünist olmayan programların başarısızlığından etkilenerek bu düşler başka bir yerde de sönerse elbet bu Komünist 'her derde deva'sına olumlu bir çare gibi bakılacaktır. Gelecekteki eğilimlerin yelkovanı olarak alınabilecek öğrencilerin çoğu yerlerde moda bir inanç gibi Komünizmi benimsemeleri kötüye alamettir. Bir Avusturalyalıhoma Birmanya için söyledikleri belki başka yerlere de uyabilir: "Bu ekono-

(17) Taya Zinkin, "Indian Foreign Policy: An Interoperation of Attitudes," World Politics, C. VII, No. 7 (Ocak 1955), s. 183

(18) Wanted: An Asian Policy, s. 133. Guy Wint Çin İttifaklı Batı hükümeti karpı diğer ülkelerin ayrı milliyetçilerine "kendilerinin başaramadığı tam bir kur-tuluşun ürünü" olan ve Asya'da grup tepkilerin en devamlı olarak gördü The British in Asia, s. 223.

mik sınır bölgesindeki genç kuşağa gelince, burada umutlu siyasetçinin kulağına en hoş gelen bağırış 'Sola git, delikanlıdır.'"1

Komünist tehlikesinin gerçeği diye bir sözcük soramayız; ama Çin'deki büyük zaferden sonra Komünist rejimler sadece Kuzey Kore ve Kuzey Vietnam'da kuruldu; şunu unutmamalı ki, bu ikisi de 1947'de Batılı kuvvetlerden birinci "kurtuluş" yerlerden değildir. Asya ve Afrika devrimlerinin boyutlarına bakılırsa, yapıldıkları yerlerdeki karma karışık şartlara ve Batı sömürgeciliğine duyulan derin kinle rağmen Komünizmin bütünüyle pek az şey elde etmesi şaşılacak şeydir. Kitlelere korkunç yoksulluklarını yok edecek bir devrim vadeder, aydınlara sağlam iktidar araçlarıyla halk üstündeki seçkin vesayetlerini pekiştirme fırsatı temin eder ve alimlere dayanışma, hareket ve ateşli bir inanç verir. Gene de, bugüne kadar nüfuzetçilik, demokrasi, din, gelenekçilik gibi kuvvetler komünist ilerleyişine karşı gelmiştir. Bir dereceye kadar komünist hareket her yere sızmıştır, birçok çevrelerde Çin'e ve Sovyetler Birliği'ne sempatiyle bakılmaktadır; ama yerli Komünist partileri çoğu kabul edilmemiş, bunlarla çarpıştırılmıştır. Nehru'nun tarafsız davranışı ara sıra komünist blokun yararına doğru kayıyormuş gibi görüldüğü hâlde, yurda Komünistlerden seçme bir şey almaya kalkmadı ve 1959'da Çinlilerin Tibet'e saldırısına karşı koydu. Filipinler'de ve Birmanya'da Komünistlerle çete savaşları yaptı; Endonezya'da 1948'de Madurn'daki Komünist ayaklanması —parti daha önce üslelikle Cava'da büyük kazançlar sağladığı hâlde —silâhla bastırıldı. Orta Doğu'da gittikçe artan Komünist hakusuna alış verişin genellemesine, askeri ve ekonomik yardımlara rağmen buradaki ülkelerden hiçbirisi henüz Komünist kampına doğru yol almamıştır. Son yıllarda sık sık şu ya da bu ülkenin nerdeyse tamamı otacağı dedikodusu duyuluyordu. Buralardaki Komünist partileri genellikle pek iyi karşılanmamıştır. Afrika'ya gelince, Sovyetler'in, buraya duydukları ilgi gittikçe artıyor; ama henüz önemli bir başarıları olmadı, Gine'deki Sekou Touré gibi eskiden Komünistlere bağlılıkla suçlanan Kwame Nkrumah'nın 1954'de Altın Kıyım Millet Meclisinde, yabancı ve tehlikeli bir hükümete bağlılık duydukları için Komünistlerin bazı hükümet kollarında çalıştırılmayacaklarını söylemesi ilacemlidir. Başbakan şöyle demişti:

(19) Geoffrey Fairbairn, "Aspects of the Burmese Political Scene," Pacific Affairs, C. XXIX, No. 7 (Eylül 1956), s. 311. Komünistlerle suçlu durumu detaylı olarak görmek hakkında genel bir tablo için bak: Zdzisław Brzezinski, "The Politics of Underdevelopment," World Politics, C. IX, No. 1 (Ekim 1956), s. 53-73.

Hepimizin ilk bağılığı kendi ülkemize olmalıdır. hükümetin ödevi, tam bir çekiş emperyalizmanden kurtulduğumuz ısm bizi yönetmek ve da son yıllarda Altın Kıyım'ı özgür ve bağımsız bir ulus olarak geliştirmek yolunda yapılan bütün işleri bizi çarpıda bozacak bir başka çekiş emperyalizma bağlamak isteyenlerin ainal faaliyetlerinden halkımızı korumaktır.¹²

(20) Yeni Afrika, No. 1932 (6 Mart 1954), s. 100. Eski bir Amerikan komünisti olan Richard Wright'ın Altın Kıyım'na yaptığı gazide bunun komünizm olmadığını anlayarak kadar komünizmin ne olduğunu bildiği ve komünizmin "her şeyden önce ideolojik olduğu, bunun ise ilihna karikatürleri" kabiliği gibi olacak garip ve gerçekçi yansıtmayan bir sonucu vardı.

MİLLİYETÇİLİĞİN ERDEMİLERİ

Üstünce bir dile ve bilyik harfleri yerli yerinde kullanma hüuy-
la Arnold Toynbee, milliyetçiliğin "bu yeni kuvvetlerin eski Darksafalı
Egemenlik kurumunu etkilemeleriyle Endüstriyel ve Demokrasinin
bezilmesinin sonucu" olduğunu görerek, "çağın Batı toplumumuzun
etimsal hayattını zehirleyen bu korkunç konuşma'yı suçluyor." Milli-
yetçiliğin Batıda yükselişinden daha çok dünyanın başka yerlerine,
ihtiyaçlarına ve şartlarına bunların daha az uyacağı yerlere yayılma-
na üzülüyor; ona yöneltilen Yahudi düşmanlığı suçlaması biraz da
kendilerine özgü din anlamından siyasal-milliyetçi ayrıntımlarınca
dönen Yahudilerin ihanetine verdiği anlamdan gelir. Toynbee kendi-
lerini içine sokmağa uğraştıkları 'ulus'un çoğu hatırlar için uygunsuz
bir kalıp olduğunu ve insanlığı son kaderi olan evrensellik yanında
yaya kaldığını iddia ediyor.

Bunlar gibi iddiaları yalrıyacaklar pek azdır; hattâ atom ça-
ğında ulusun ve ulus-devletinin bir tarih gerillği olduğunu yadsıyacak
daha da azdır. Ama Toynbee'nin varlığından daha aşığı bir felsefe
düzleminde milliyetçiliği örne konusunda bir şeyler söyleyip söyle-
meyeceği hâllâ sorulabilir. Günâhları ve kusurları soruyu milliyet-
çiliğin salt ve son iyi olup olmadığı konusuna getirmeyi gereksiz ede-
cek kadar kötlüdür. Gerçek soru, daha azı bir zaman ve mekân çere-
şevesi içinde onun bazı dünya halklarının kötü durumlarına bir çare
olup olmadığıdır. Milyonlerce insan hâllâ onun bayraklarının çevresi-
ne üşüşüyor: bunların hepsi aldatılmış ülkeler mi?

Oldukça ayrıntılı bir milliyetçilik deneyi geçirmiş halklar için bir
anlamı olan sonuçlar. Bandung Konferansı bölümü diyebileceğimiz
bölümün öte yanında duran ve ulusal çağı yeni girişlere öelli sağma-
rı gibi gelebilir. Gençliğinde başından ulusal kavak yelleri esen Batı
girdi aynı yalrı yolcusu olmanın tarihçe geri isteğini gösteren yeni
bölme ülkelere kimi zaman can sıkıntısı içinde yükselten bakıyor. Hın-

di Çin'in ve Afrika'nın çoğunun ellerinden gidipyle Fransızlar, bunun bir ulusal ayrılma yüzüğü değil, birbirine bağlanma yüzüğü olması gerektiğinde özellikle direniyorlardı. B. M. Genel Kurulunun 1957'de Cozayır üstüne konuşmalarda Dış İşleri Bakanı Christian Pineau şöyle dedi: "İçimizden bazıları ne düşünürse düşünsün, milliyetçilik artık bir ilerleme işareti değildir."⁷

Milliyetçilik konusunda artık Avrupa'nın gözü açılmışsa da, sömürge milliyetçisi Batı'nın elinden gitmekte olan bir dünyada eski ilişkilerinden birşeyler tutabilme menfaatına çok benzeyen böyle bir kanılla kandırılmıyordu. Ayrıca, şu bayağı kıyaalama da akla geliyordu: ulusal egemenlikten vazgeçmek gerçekten söylendiği kadar iyi bir şeyse, neden Batılılar bunu kendileri kullanmıyorlar da deniz-aşırı yaşamaalarına vermeye kalkıyorlardı. Milliyetçiliğin mâkul bir dünyaya düzeninin temellerini kuramayacağı ve Batı'nın ileri, adanmakalı "milletleştirilmiş" ülkeleri için yararlığının vakti geçmiş olduğu kabul edilse bile —Batı'da birçokları bunu hemen reddedecektir— Batılı olmayan halkların gelişmesine yardım edemeyeceği söylenemez. Daha önce de açıkladığım gibi, milliyetçiliğin kronolojisi talcıminden değil, Batı Avrupa'da başlayan devrimin yayılan etkisinin aşamalarından alınmıştır. Bu devrimin zorlamasıyla bir çeşit toplumsal ve psikolojik değişime uğrayan halklar için önemli bir rol oynadığı ortadadır. Şimdi, Asya ve Afrika'nın girdiği dönemin ayrı ama birbirleriyle ilgili aşamalarına milliyetçiliğin yalnız kaçınılmazcasına değil, aynı zamanda olumlu şeyler getirerek kendini zorla soktuğu öne sürülebilir.

Böyle bir görüş milliyetçi kalıpla gelen herşeyin iyi olduğu anlamına gelmez. Milliyetçiliğin kötü olanakları, Faşizmle, Nazizmle ve daha az yaygın korkunç hareketlerle Batı'da fazlasıyla görülmüştü. Bunun Asya ve Afrika'daki etkilerinin de böyle asırlıklara sürüklenmeyeceğini iddia etmek saçmadır. Japonya emperyalizmi, Hindistan'ı bölünmesi sırasında dökülen kanlar, Musaddık, Nâsir ve başka Ortadoğu ânderlerinin iddiaları Asya milliyetçiliğinin dönembileceği yönde-

(7) The New York Times, 5 Şubat 1957. Fransızlar Mitterand Afrika üzerinde ulusal birlik hareketlerine örnekler bulamadığına ve Avrupa'da güçlü ulusal egemenlikleriyle bir kısımdan feragat etme gereksizliğini duymadıkları olarak Cozayır ve Fransız Tropikal Afrika'da ulusal bağımsızlık eğilimleri bulunduğuna ilazını sağna bulur. "Bu, zaten geçmiş, sıralı ve ancak habilelere inhisar eden bağışmazlık tarihinde daha çok boş bir gururun etkili olduğu şüphesizdir." "Paradoxes et Promesses de L'union française," La Nef, C. XII, No. 9, yonil sayı (Haziran 1955), s. 228-229.

ri gösteren işaretlerdir. Renan'ın bir ruh ve madeni ilke diye aldığı ideal ulus kavramı büsbütün anlamsız değildir, ama bunun ulusal siyaset ve önyargıların kaba gerçeğiyle dengelenmesi gerekir; ayrıca, yokullukları ve cahillikleri yüzünden ulus içinde önemli bir yer almayan milyonları da hesaba katmalıdır.

Milliyetçiliğin her zaman haklı olduğunu söylemediğimiz gibi, onun halkların umduğu "en son iyi" yi temsil ettiğini de söyleyemeyiz. Sorulması gereken iki soru, gelişmelerinin bazı aşamalarında halklar için milliyetçiliğin önemi ve kendinin sağlayacağından daha mükül bir düzen için gerekli temelleri kurmakta nereye kadar gidebileceği sorularıdır. Milliyetçilikle sonuza kadar gidileceğini ummak bir düş yıkımı olacaktır; ama bu bir atlama-taşı olarak almırsa ve atlama-taşlarının bizi nereye yönleneceğini daha bir kesinlikle bilirsek, onun gündeki köhüllüklerine daha az ya da belki daha çok endişeyle bakabiliriz.

İmparatorluğun efendiliğinden kurtulan halklara milliyetçilik hemen başkası bir değer ve onur duygusu, geleneksel bağların yerini alacak bir toplumsal dayanışma duygusu verir, bağımsızlığa geçmekte olanların kütü ve kalkandır. "Yerliler" olmaktan onur verici uluslar ünvanına yükselirler. Birer ulus olarak gelişirken, üstün imparatorluk kuvvetlerinin gururlandıkları şeyleri artık kendi ellerine alabileceklerini göstermenin tadını duyarlar. Ayrıca, eskiden sağlam ulusların devletlerinin başkasına karşı koymaları olanagün ortadan kaldıran toplumsal siyasal birlik yoksunluğunun üstesinden gelmenin tadını da duyarlar.¹

Bağımsız bir toplumun kendi ulusal varlığının bilincine vardığı yabancı yöneticileriyle eşitlik istemeye başlamasından belli olur. İmparatorluk kuvvetinin sözcüleri, yönettikleri halkların hiçbir zaman bir ulus teşkil etmedikleri üstüne dirmeyi ümit edinmişlerdir.² Bu halklar sadece yer adları olarak yazılabiliyorsa, —o kadarcık birliği

(1) İngilizleri, "yukarılarında geçiş olan devletler... hayattın Garriode sadece önceki bir tabaka" ya benzettiği Hind'in eski sahipleriyle karşılaştırarak Babindranath Tagore, "Bir ulusu olmayan kraler, üstük bir kral ya da çeşitli renklerle değil, bir ulusal mücadele etmek zorundaydık" sözünü vardı. *Nationalism*, s. 15-17

(2) "Gerçekte, bir devletin sebatına karşı milliyetçilik fikrini reddetmek, bu devletin emperyalist altılığını ortaya koyar; ve bakarsanız gün gelir Amerika'da zaman bilimsel bir tez, gerçeklere dayanan kanıtlarla İngiliz suratsızlığının no kadar 'ödl bir yanlış' olduğunu belirir." R. Palme Dutt'in sözleri *Victor Parrell, Malaya, Communism or Free?* London, Victor Gollancz, 1954, s. 143.

bile yabancı yönetime borçludurlar— artık bu kuralı haklı çıkarmanın bir yanı kabul ettirilmiş olur. Örneğin, Fransızlar kendileri yönetimi aldıkları zaman Cezayir halkının bir ulus olma iddiası bulunmadığını, bunun böyle olduğu isbat edilmiş olsa bile bugünkü ulusal durumlarına göre konunun dışında kalacağını belgelerle yayınyı çok önemsemişlerdir. Madalyonun öteki yüzü şudur: Bir ulus olarak kabul edilmek, bir halkın, kendi geleceğini kararlaştırmanın verdiği bütün menfaatlara *prima facie* bir iddia ile çağdaş dünyaya vardığının kabul edilmesidir. Hindistan müslümanlarının bir ulus teşkil edileklerinin tanınması Pakistan'ın kuruluşuna doğru önemli bir adım oldu.

Son zamanlarda sömürgecilik birçok bakımlardan eski uyularından arındı; ama bir sistem olarak, yabancıların üstünlüğünün kabulü ve halkların kendilerini yönetime hakları ve yeteneklerinin yadsınması yerinde duruyor. Sömürgecilik, milliyetçiliğe gitmenin kopullarını yarattığı gibi, "yerliler"i memurlardan ve işverenlerden aşağı tutan ilişkilerin kompleks olarak, onurlarını kurtarmak isteyenlerin milliyetçiliğe sığınmalarını sağlayan koşulları da yarattı. Hiç değilse çok yakın bir zamana kadar sömürgelerden birine giden bir beyaz adam imparatorluk düzeninin kendisine tanıdığı bu ülkedeki halkın saymak zorunda olduğu imtiyazlı bir duruma giriyordu. Hindi Çauden söz eden Paul Mis, Annamlilerin birincisinin Fransızların sonuncusunun ardından gelmesi gerektiğinin bir "sömürge aksiyonu" olduğunu söylüyor. Sömürgeciliğin alçaltıcılığını Birmanya Cumhurbaşkanı'nın şu anısı da gösteriyor. Cambridge'deyken Jagan, Çinli ve Siyamlı öğrenciler eşit olarak kabul ettikleri hâlde, "Hindli ve Birmanyalı öğrenciler açıkça hor görülmeseler bile bunlara sadece katlanılıyordu."¹⁵

Bu ülkenin açıkça ırka bağlandığı yerlerde —Güney Afrika'daki apartheid, Güney Rodezya yasaları ve tırceleri, Kenya'da beyazların Kikuyu'larına ağaçlardan cılı yıl önce indiklerini söyleyerek alay etmeleri gibi— alçalma onulmaz bir derinliğe işler. Bunlardaki artık tarihsel koşulların getirdiği üstesinden gelinebilecek bir gerilik değil, bütünüyle bir ırkın anadan doğma aşağılık olduğu suçlamasıdır. İnan kötüsü bunu sık sık ortaya stanların yargıladıkları halkın toprağını ve imtiyazlarını alan beyaz göçmenler oluşudur; bu yolla durumları-

(15) Viet-Nam: Sociologie d'une Guerre, Paris, Edition de Seuil, 1952, s. 153.

(16) U Ba U. My Burma: The Autobiography of A President, New York, Talingor Publishing Co., 1959, s. 37.

nu kendilerine ve dünyaya karşı haklı çıkarmaya çalışıyorlar. Sömürge halkları, imparatorluğun ırkçılığının bu demokrasilerin suçladığı Nazilerininkine pek yakın olduğunu göstermekte gecikmedi; Nehru Hindistan'daki İngiliz yönetiminin ideolojisinin "herrensoak ve efendi ırk" olduğunu söyledi.

Anglo-Saksonların ırk ünyargısından kurtulduklarıyla öğrenen Fransızlarda bile ırkçılık vardır. Cezayir'in hangi koşullar altında başarıyla Fransa ile karışıp birleşebileceği sorusu ortada dururken özellikle colon'ların müslümanlar azağı bir soydandır, yerlerinde kalımlıdırar' demeleri milliyetçiliği daha da yaydı. Ferhat Abbas'ın Fransa'ya güvenmekten ve 1936'da bir Cezayir ulusunun varlığını yadsınmaktan geçip 1943'te milliyetçi önderliğe gelişi, Fransa'ya tâbi olmaktan başka bir olanak bulunamayacağı inancı ile karşılaştı. Cezayir Fransız tebliğleriyle ve yeni Anayasaya rağmen savaş sonrası yılları ancak bu inancı sağtamlastırıldı.

İmparatorluğun küstahlığı ve ırk ayrımı Asya ve Afrika milliyetçiliğinin şiddetinin ilk kaynakları olmuştur. Bunlar şu inancın da yayılmasına sebep olmuşlardır: Herleşmiş olmasına rağmen Batı hâlâ bir çift değerler düzeninde yaşıyor ve böylece beyazlara layık görmediği bir davranış beyaz olmayanlara yapmakta kendini haklı çıkarabiliyor. Bu yüzden, Birleşik Devletler atom bombalarını Avrupalıların değil, Asyalıların üstüne atmayı daha uygun görmekle suçlandı; genellikle Batı, beyazların uğradıkları acıların derinden öğrenmek ve siyahılara çok daha yaygın acılarına kayıtsız kalmakla suçlandı. Bütün kuşkuşların ve kimlerin yüze çıktığı örneklerden biri 21 Kasım 1956'da Genel Kurul'da Macaristan sorunu üstüne Lübnan delegesinin konuşmasıdır. Birleşmiş Milletler'in bu arzıardaki başlı hareketlerine bakmadan, Fransız ve İngiliz bombalarının Sovyetlerinkinden daha mı az öldürücü olduğunu ve Macar mültecileri ilgi sığınma tutulurken neden Gaza koridorundaki Arap mültecilerinin kaderinin bilmezlikten gelindiğini sordu:

Macarlı hayatları, Cezayirli hayatları ve Kıbrıslı hayatları Birleşmiş Milletler teranesinde Macaristan'da kaybolan hayatlardaki daha mı farklı geliyor?... Ne zaman bir Avrupalının ya da bir İsviçreli maklarmın dokunulsa bu bir başka Avrupalının eliyle de olan bütün dünya kesiyor. Ama ne zaman bir Asyalının ya da bir Afrikalının hakları tehlikeye düşse Birleşmiş Milletler'in insan kavrması öyletine ayrı oluyor ki nerdeyse hiçi. Beyazınca'mız ülkelerine karşı olarak, insanın her yerden aynı olmadığına inanacak hâlde geliyor."

(7) The Discovery of India, s. 274-275.

(8) The New York Times, 22 Kasım 1956.

Nasıl imparatorluk belgeleriyle doğrulanmış olsun olmasın, bu davranışa emperyalizmin alıcı ucu'nda olanlar da katıldı. Propaganda bu alanda elbet elinden gelen her şeyi yaptı; ama duyguları kamçılayan pek de propaganda değildi; halklar bu çeşit sözlerle oraya atılan isteklere hemen karşılık vermeye deneyleriyle girişmiştiler. Cumhurbaşkanı Nâsir, Süveyş Kanalı Şirketinin millîleştirildiğini bildiren 26 Temmuz 1956 konuşmasında "kuvvetli bir Müste kurmakta ilerledik. Siyasal ve ekonomik bağımsızlığa doğru ilerliyoruz" dedi. "Ne zaman geriye bakarsak, geçmişin izlerini, kötülüğün, sömürmenin, istibdatın izlerini yoketmek için ilerliyoruz."

Milliyetçiliğin yapabileceği yardımlar henüz özgürlüklerini kurma süreci içinde olan halklar için belki çok önemlidir, ama daha eski uluslar için bile yalnız çekişliği değil, erdemleri de vardır. İkinci Dünya Savaşı çıktığı aralarda Fransa'da milliyetçilikten geri dönülüş hoş bir manzara olmaktan uzaktı. Boğucu bir tekdüzeliliğin tehdit ettiği bir dünyada ulusların özgür ve yaratıcı değişikliğin enalı mercerleri olarak kalacakları gibi genel yorumlardan başka daha kesin iddialar da öne sürülebilir. Ne de olsa Batılılar, Sovyet İmparatorluğunu parçalayacak bir güç olarak milliyetçiliği görüyorlar; Yugoslavların, Polonyalıların, Macarların ya da Ukranyalıların bir milliyetçi davranışına seviniyor, Çinliler arasında da bir Tito çıkacağını umuyorlar. Hitler'in çizmediği Avrupa ülkelerindeki mukavemet hareketini yeniden dirilmiş bir milliyetçilik esinledi. Churchill, gençlerinin Kral ve Yurt için çarpışmayacaklarını unuttukları bir İngiltere'ye önderlik etti. 1956 Ekiminde Eden'in Mısır'a saldırıya kalkmasına İngilizlerin tepkisi konusunda *New Yorker*'in Londra muhabirinin yorumu bir gerçeğe dayanır:

Bütün İngiltere'de güphesiz çok derin bir psikolojik sonuç vardı; halkın "yağlı selen kurduğunu söylüyor çene" dediğini duyuyorlardı; ayrıca, yağlı selenin bu pek yağlı çıkıntı Washington'daki bir sirk müdüründen emir olmadan millîmenin elbette ulusal duygulara zararlı oldu.¹⁹

Milliyetçilik en çabuk ulusların bile maneviyatını yükseltebilir; gene de, İngilizlerin durumunda olduğu gibi, ertesi sabah bazı kötü etkiler de bırakabilir.

(9) The Suez Canal Problem, U. S. Department of State, Publication No. 6392 (Ekim 1956), s. 28

(10) Mollie Panter-Downes, "Letter from London," 1 Aralık 1956, s. 158.

Bir bütün olarak ulusun süreklî benlikçiliği ile içindeki bireylerden istediği fedakârlık arasında keskin bir çelişki vardır. Ulusun, kendi yararı ve yaşayabilmesi için başka halkları ezmeğe hazır oluğu ve yeteneği, ülkelerinin onun yararına hayatlarını verebilecek kadar fedakârlığa hazır oluşlarıyla birlikte gider, daha doğrusu buna dayanır. "İnsanın daha büyük sevgisi yoktur" yeni zamanın dâline nerdeyse 'ulusa bağlılık sınır tanımaz' anlamında çevrilecek. Reinhold Niebuhr, daha dar kafalı bağlılıklarla karşılaştırılınca yurtseverliğin yitice bir haykârlık şekli olduğunu, ama mutlak bakımdan sadece başka çeşit bir bencilik olduğunu söylüyor ve şunu ekliyor: "Uygurluk, hıreylerin kötülüklerini geniş topluluklara gönderişinin bir yolu idi".

Ulusun birliğinin "bir" tamamlayıcısı başka halkların "onlar" ayrıcılığı olduğu için bu esaslî ikilimden kaçınmak imkânsızdır. Milliyetçiliğin (intanın savaş olduğu) söylendi: Gene de, bu fiata alınan şeyin de büyük değeri vardır. İnsan kardeşliği çoğu zaman anlamını ulusal bulur.

Genellikle ulus hâli insanların ösümle bağlandığı en geniş topluluktur. Kusurlarında direkt olarak onun kuyusunu kazmaya çalışmak halkın kabal edebileceği daha iyi topluluk şekilleri yoksa iyisinden geçtikle, daha kötü bir durum yaratacaktır. Bana böyle geliyor ki mülkî inandırmatarla, teknik değışimlerle ya da içindeki çelişkileri ortaya dökmekle ulus, kendinden önce gelen başka topluluk şekilleri gibi, öncelliğini kaybedecektir. Böyle bir değışiklik belki çok yakın olabilir, ama ulusun sonra geleceklerin niteliğini ve şeklini şimdiden görmek imkânsızdır; ayrıca, ulus tutunduğu yerden düşerse gelecek aşamada daha iyi bir dünya düzenine doğru ilerleneceğini sanmak da yerindedir.

Çoğuş sahnedeki ulusu tavan-arasına kaldırmaya çalışan büyük etkenlerin baskısına rağmen, aynı kuvvetle başka etkenler de onun yerini sağlamlaştırmak istiyor. On-dokuzuncu yüzyıl liberalizmi ve 'burakın yapın'ı yerini plânlama inancına, toplumsal refaha ve toplu denetlemelere bırakıyor; bütün bunlar ulus-devletin ömrünü uzat-

(11) Moral Men and Immoral Society, New York, Charles Scribner's Sons, 1932, s. 38-49. Bu konuda genel bilgi için bak: bel. IV. "The Morality of Nations." Nazizm'de kâle kişi için insaniel esaslar deri çürümektedir. Bir Nazi codarı demiş ki: "Alt okuduğum ulusa bilmencezlikten selemem; bu ulus bütün beşeriyetleri ve zanaatlarıyla mevcuttur. Savaşmam, hepimiz tamamen suçluysak, bu suçumuz ulusumuzun karşı olan büyük sevgiden doğmuştur." Ernst von Salomon, Fragebogen, New York, Doubleday, 1955, s. 328.

lıyor ve onu üyeleri için daha bir gerekli yapıyor." Asya ve Afrika'nın yükselen halkları başladıkları plânlı gelişmelerin başarısı için heyecanlar tek araç olarak ona güveniyorlar. Şöyle-böyle bir başarı sağlanabilir bile, bu sonuç onları varlıklarını birçok yönde belirleyen milliyetçiliğe daha sıkı bağlayabilir.

Yeni doğan ülkelerle ilgili bir noktayı da belirtmek gerek. Batı'da ulus birçoğları için topluluk bağlılığının dış sınırlarını temsil etmeğe başladığı ve zaten dar alan sınırlarını büsbütün daralttığı hâlde, Asya ve Afrika'da ulus, halkın çoğunun toplumsal ve siyasal ufkunun genişlemesine büyük bir imkân sağlar. İnsanları içeride tutmaz. Onlara yeni kapılar açar. Hayatları geleceğe kabileye, klâna, kasta, köye ya da ufacık devlete bağlı insanların yaşadığı yerlerde milliyetçiliğin gelişi onları daha geniş topluluklara zorlayan baskılar doğurur. Küçük toplulukların ulusun —ya da kendiliğinden ulusun— içinde erimeğe karşı koyabilecekleri olasılığı Endonezya'nın çeşitli yerlerindeki ayaklanmalar ve Nijerya'nın bölgelerindeki karışıklıklar gibi bir çok acı olayda kendini gösterir. Kimi zaman, Pakistan'ın Hindistan'dan ayrılışında olduğu gibi, bir tek ulusun ilgili halkların hepsini içine alabileceği iddiası bile başarıyla yadsınabilir. Elbet bir çok bireyin ve grubun toplumsal bilinçleri yeni ulusal sınırlara varıncaya kadar çok zaman geçecektir; ama önceleri Batı'da olageldiği gibi, eski ve dar topluluklar zayıfladıkça bunların yerini genellikle ulusun alacağı ve değişen koşullara biryere kadar alıştıracakları tahmin edilebilir. Ulus, bir toplu üretim, jet uçakları ve kit'alar-arası süze çoğunun ihtiyaçlarını karşılamaktan çok uzaktır; gene de kendinden önceki duruma göre hiç değilse büyük bir toplumsal ilerleyiştir. Ulusal dayanışmadan yoksun yerlerde yeni devletlerin önünde sarp bir yol vardır ve belki de sürekli yaşamaları için gereken koşulları bulamayacaklardır.

İki büyük savaşın yıkıntılarıyla dolu, sivilizasyonun yarığını yok-sullaştırdığı, yeni ve daha korkunç savaşlarla tehdit edilen ürkek bir dünyada ulusun iyiliğini ispatlamak onu savunana düşer. Ulusun kendisinin içindeki ikilemlerden esaslı bir kaçış umudu verdiği ni gösterebilirse ancak o zaman devâsını ispatlayabilir. Ulusa daha

(12) Karl W. Deutsch ve onunla birlikte siyasal toplumların kuruluşları konusunu üzerinde çalıştılar "bütün ayrıntılarına ilişkin bir federasyon bünyesi içinde ya da herhangi bir şekilde birleşerek başarılı ve tam anlamıyla modern tek bir sosyal devlet bulamadıklarını" ifade etmişlerdir. *Political Community and the North Atlantic Area*, Princeton, N. J., Princeton University Press, 1957, s. 22.

iyi bir düzene bu özel bir geçiş durumu olarak bakılabilir mi? Bu soruya aykırı biribiriyizle ilgili iki olumlu karşılık verildi. Biri gelişen tarihî olaylarla değerini kaybetti, daha gösterişsiz olan ötekine hâlâ güvenilirdir. Birincisi, ulusun kendi geleceğini tayin edince doğrudan doğruya uluslararası aşamaya yöneleceğini, öteki ise bunu gelecek ilerlemenin zorunlu bir ön-koşulu olduğunu ama böyle bir ilerlemeyi garanti etemediğini söylüyor.

Şüphesiz milliyetçiliği savaşın en büyük nedenlerinden biri olarak gösterdikleri hâlde, milliyetçiliği savunular sık-sık onun dünya barışının en açık yolu olduğunu söylediler. On-dokuzuncu yüzyılın liberal insanında ulus görüşü özgürlükle, demokrasiyle ve ilerlemeyle iyisine içten bağlıydı ki, kendi ulusal alanında birleşmiş özgür bir halkın komşularını tehdit edebileceği nerdeyse akla hile gelmiyordu. İnsanlar demokratik olarak kendi ulusal topluluklarına yerleştirilince 'insanlık meclisi' kullanışlı bir görüş oldu. Bunda ki kanıtın özü şuydu: ancak ulusal adaletsizlik sürerse barış tehlikeye düşebilir, ama uluslar kendilerininkini kabul edince esas çıkar uyumu ortaya çıkacaktır. Bütünleriyle pek yaşayamayacağı belli bu doktrin içinde ulus dünya barışına bir engel değil, onun bir yapı taşı oldu.

Mazzini ve birçoklarına göre, milliyetçiliğin erdemi, onun insanlığın kardeşliğine bir köprü olabileceği kadar herhangi bir ulusa getireceği çıkarların besparazlığına da inanmaktadır. Woodrow Wilson'un On-dört Nokta'suna verdiği anlamın sembolik bir örneği vardır: uluslararası liberal ilişkiler tesbit edilip kendi geleceğini tayin etme istekleri karşılıklı olarak artık son amaca doğru yürümenin, yani "büyük-küçük her devlete karşılıklı siyasal bağımsızlık ve toprak bütünlüğü garantisi sağlayacak" genel bir Milletler Cemiyeti kurmanın zamanı gelmiştir. Milliyetçilik ile evrenselliği ayırtları anlamakta güçlük çektiğini söyleyen Wilson, ayrılmaz bir parçası da ulus görüşü olan geçen yüzyılın liberal doktrinios gürekle insanınların son temsilcisiydi. Wilson'un kendisi için bile bu inancın hiç seilenmeden barış kurmanın acılarını atlatabildiği şüphelidir.

Birçok ülkelerde eski milliyetçiler devhalarının biraz da isteklerinin gerçekleştireceği barışçı bir dünyaya yardımcı olacağını ileri sürerek savunmak eğilimindediler. J. A. Hobson'un "milliyetçilik evrenselliğe giden ilk bir yoldur" sözü yeni doğan ulusların süzülülerinin her zaman kullandıkları bir sözdür. Mazzini ile aynı fikirde olan Masaryk şunları söylüyor:

Milliyetçilikle evrensellik arasında karşılık değil, tam tersi, anlaşma vardır: uluslar insanlığın doğal üyeleridir... ulusların kurtuluşu, bütün insanlık ve Avrupa uluslarının federasyonuna, bu organik, evrensel mümkün olacaktır.

Sun Yat-sen, kozmopolitliğin milliyetçilikten geliştiğini gördü. "... Kozmopolitliği genişletmek istiyorsak önce kendi milliyetçiliğimizi sağlamca kurmalıyız." Ve Gana'nın ilk Başbakanı "gerçek evrenselliğin kökünün bütün ülkelerin ulusal bağımsızlığında olduğuna" inandığını söyledi."

Böyle iddiaları ulusal düvâya yardım sağlamak için bir dönemi diye kıyıya itmek kolaydır; gerçekte bunların derin kökleri vardır. Bu köklerden biri, yeni bulunmuş bir mançla genç, ateşli milliyetçilerin saf ve kesin kanıdır; ulusunun emelleri öylesine haklıdır ki, bunlar yalnız yeryüzüne hükim olmakla kalmamak, aynı zamanda barış ve uyum gibi iyi şeylerin sağlanmasına yardım etmelidir. Tutkuyla farkında olduğu çatışma ulusuna buluşturulan hastalıklardan gelmektedir; bu hastalıkları son verir, çatışma da kalkacaktır. Yalnız Faşistlerde ve Nazilerde milliyetçilik Wilson ve Mazzini'nin ülkücülüğünden bütünüyle kayar, iyinin ve kötünün tek öyküsü olan kaba programatik bir ulus kavramına geçer ve böylece Lord Acton'un korkunç kehanetini gerçekleştirir. Milliyetçilik kurumunun akını "insanlığın menfaatları ve Tanrı'nın eserleri üstüne yeni bir buluş hükim olsun diye bıraktığı maddi ve manevî yakınlıklarla belli olacaktır."

Milliyetçilik ilkesinin barış yolu olduğu iyimserlik düşünülür zamanı adanabilir birpaladı. Geriye kalan, yalnız özgür insanların (ağır toplumların barış ve refah sağlamada elbirliği etmek için kendi sınırlarını aşacakları kanısına dayanan daha sade bir örneğidir. Toplumsal Andlaşma'nın ilk taslağında Rousseau, onun gününde moda olan kozmopolitliğe saldırarak, "küçük birlikler kurma bizi daha büyüklerin) düşlemeye götürür; yurdlaş olmayı öğrenmeden gerçek-

(13) Bak: J. A. Hobson, *Imperialism: A Study*, 2. B., London, George Allen and Unwin Ltd., 1918, s. 11; Thomas G. Marzaryk, *The New Europe*, London, Eyre ve Spottiswoode, Ltd., 1918, s. 26; Sun Yat-Sen, *Sun Min Chu*, I, s. 89. Nkrumah'ın sözü için bak: Bankole Timothy, *Kwame Nkrumah*, s. 180. Erno Wittman "Fransız İhtilâlinin ulusların kendi geleceklarını layihâ cümeleri bakımını ebedî barış temin etmeye aracı olarak Dün ettiğini" ileri sürdü. *Post and Future of the Right of Self-Determination*, s. 83.

(14) "Nationality," *History of Freedom and Other Essays*, s. 209.

ten insan olmayız" dedi. "Özgürce karar verdikleri zaman halkın elbirliği edip olmeyeceği birçok çarta dayanarak bir meseledir; ama gönüllü olarak işe atılmaları olanaklı vardır. Çünkü zorlanıp kaçmak, direnme ve ayaklanma getirir. 1955'te Bandung Konferansında toplanan yirmi-dokuz Asya ve Afrika ülkesinin kararı şuydu: "Özgürlük ve Barış bağımızdırlar."

Bu tanımlanması ya da tekrarlanması pek gerekemeyen, bilinen bir konudur. Sömürge egemenliği altındaki kimseler kaç kere söylemişlerdir: bizden iyi niyet ve dostluk mu istiyorsunuz, bizim büyük girişimlere katılmamızı mı istiyorsunuz, böylece bize istediğimizi sağlamak için özgürlük verin. 1930'larda Nehru ana sorunlardan birinin, Nazizmle, Komünizmle ve İngiliz Emperyalizmiyle böylelikle kuşatılmış bir dünyada Hindistan'ın milliyetçiliğini ve evrenselliğini nasıl yürütereceği olduğunu arlıyordu. Tarihin verdiği derale, özellikle yabancı egemenliği altındaki çabaların ve sıkıntılarının acı acılarıyla dolu bir ülkede, evrensellelikle yarışmayı milliyetçiliğin kazanacağına inanıyordu. Ama, "evrensellik, ancak, özgür bir ülkede gelişebilir, çünkü bağımsız olmayan bir ülkede bütün güç ve düşünceyi kendi özgürlüğünü almaya yitirmişlerdir" diye eklediğine göre evrensellik yolunun bilsizlikten kapalı olduğunu savunuyordu. "1939'da savaşın patlamasıyla mesele aceleyle ortaya atıldı: Hint milliyetçileri Faşistlere karşı kurulmakta olan koalisyona girmeleip ön-koşulu olarak bağımsızlık istedikler.

Kuramsal yönden bakılınca, ulusal özgürlüğün evrenselleğe geçiş aşaması olduğu görüşü, hiçbir yerde, on-dokuzuncu yüzyılın "ulusal çıkarlarına uyuncu" inancının en iyi çağdaş yorumunu içine alan Komünist doktrininde olduğundan daha açıkça tasvip edilmemiştir. Komünistler "işçi sınıfı evrenselliğini sosyal devletlerin ilişkilerinde —Tito ve Macaristan'a bakmadan— sosyalist devletlerin ilişkilerinde önemli bir çelişkinin ya da çatışmanın imkânsız olduğunu iddia ederler. Burjuva milliyetçilik, elbette, gerici ve saldırgan; ama Çinli Komünist kuramcısı Liu Sao'ç'inin, devrimci milliyetçi hareketin hareketinin işçi sınıfı evrenselliğine uygun olduğunu, ayrıca "işçi sınıfı evrenselliği davasında büyük bir adım" olduğu ve "bütün ülkelerde:

(15) F. Nolan Stawell, *The Growth of International Thought*, New York, Henry Holt, 1930, s. 149.

(16) *The Discovery of India*, s. 425. Müslüman İslamı da aynı tutumu benimsemiştir. Hindistan'daki Müslümanlara kürtaj ve eğitim verilirse, Hindistan'ın birliği sağlanacaktır.

ki halk kitlelerinin yurdseverliği" görüldü gerçek evrenselliğe yakından ilgilidir."

Komünistlerin ulus sorunundaki tutumu büyük tartışmalara sebep oldu; ama sonunda Lenin'in önderliğinde, ulusların kendi geleceklarini tayin etmelerinin —ayrılma hakkı da dahil— işçi sınıfı evrenselliğine gerekli bir başlangıç olduğu sonucuna varıldı. Komünistler bir ulusal baskı ve küçülmüş duygusunun acısını çeken halklardan yeni dünya toplumunu kurmakta işbirliği beklenemeyeceğini söylediler. Gene de milliyetçiliğin üstüne bütün Marxist düşünüşünde ulu il ereklerin sosyalizm ve işçi sınıfı ihtiyaçlarından sonra gelmesi görüldü. Bu iki durum Lenin'in şu öfğündeki apaçık çelişkede de görülür: İmparatorluk devletlerindeki sosyalistler erken uluslar için tam özgürlük ve ayrılık istemelidiler, ama bunlardaki sosyalistler onları ezen ülkelerdeki işçilerle kaynaşma ve birlik istemelidiler. İşçilerin ancak özgür bir ülkede gerçek sınıf çıkarlarını ekle etmeye çalışabilecekleri kanıtına sonradan başka halkları ezen hiçbir ulusun özgür sayılamayacağı yarumu da eklendi.

Zorlamayla başarmamayanca bir şeyin özgürlükle başarılabilceği umudu, ihtilalin ilk zamanlarda Bolşeviklerin Rus İmparatorluğu'ndaki ayrı uluslara karşı gittikleri siyasetin en önemli unsurlarından biri oldu. Lenin 1917 Mayısında şöyle diyordu:

Rusya'da özgürlük ne kadar çok olursa, Cumhuriyetimiz Büyük Rusya'dan olmayan ulusların ayrılma hakkını ne kadar kesinlikle tanırsa, bu uluslar bizimle birleşmeye daha bir yaklaşırlar, daha az anlaşmazlık olacak, gerçek ayrılmalar daha az olacak, tüm ulusların bizden ayrılma süreçleri hızlanacak, sonunda işçi ve işçilerlerin Rusya Cumhuriyeti ile diğer ulusların Cumhuriyetlerinin kardeşlik birliği daha sıkı ve daha sürekli olacaktır.¹⁷

(17) Internationalism and Nationalism, Peking, Foreign Languages Press, 1953, s. 8, 40.

(18) Collected Works of V. I. Lenin, C. XX: The Revolution of 1917, London, Martin Lawrence, Ltd., 1929, İkinci Kitap, s. 29. "Ulusların kendi geleceklarını tayin etmeleri hürriyetini, yani bağımsızlıklarını, yani baskı altında ulusların özgürlüklerine kavuşmasını, ekonominin bakımından küçük, küçük parçalara bölünmüş bir dünyamızın hürriyetini korudığımız, ya da küçük devlet ülküsüne bağlı olduğumuz için değil, fakat, tam aksine, geniş devletlere ve ulusların birbirlerine yaklaşmalarına, hattâ ayrılma özgürlüğü olmadan düşünülmemeyecek olan gerçekten demokratik, gerçekten enternasyonalist bir cesur dayanışma partisiyle, ulusların birleşmelerine taraftar olduğumuz için istiyoruz." "The Revolutionary Proletariat and the Right of Nations to Self-Determination," Collected Works, C. XVIII, The Imperial War, s. 373.

Stalin'in alıp derlediği konu da bu oldu. Çelik emperyalizmin-den kurtarılmış halkların yardımı olmasaydı Sovyetler Birliği için ihtifalın başarılamayacağına, ayrıca birkaç ulusal dil ve kültürün serjimesinin ilerde tek bir dile ortak bir Sosyalist kültürde birleşme-nin en esaslı koşulu olduğunu iddia etti. Halkları ancak ulusal çeliş-kileriyle burjuva milliyetçiliğinin kurtarabileceği efsanesini ihtifalın-luz-buz ettiğini söyledi: "Gerçekle, bambaşka ulusların işçileri ve köylüleri arasında yurdseverlik ve evrensellik ilkelerine dayanan bir kardeş birliğinin imkânını ve yararını" gösteren "ezilen halkları kur-tarmanın (teci sanrı, evrensel yöntemi" nin tek doğru yöntem oldu-ğu ortaya çıktı."

Tarihi bu iddiayı yalanlıyor. Bir yanda, Sovyetler Birliği'ndeki iktidarın isteklerinin karşılanmadığını ve Sovyetler Birliği de peyk-leri arasında geçimsizlikler olduğunu kanıtları vardır; öte yanda, birçok örneklerde Marxist olmayan bir düzeydeki bağımsızlık doğuş-a eşbirliğiyle sonuçlanmıştır. Bunun en önemli örneği İngiltere'nin eski sömürge devletlerinin özgürce katıldığı bir "uluslar birliği" kurmakta-ki başarısıdır. Sömürgelerde ayrılmış istekleri artınca İngilizler akai-lik edip bunları zorla bastırma yoluna gitmediler. S. S. C. B. Ana-lyzesinde iddia edilenden daha gerçek bir ayrılma hakkı tanıyarak durumları çözü, birini ötekinden aşağı tutmayan" bir egemen toplu-luklar cemiyeti kurmaya karar verdiler. İlk durumun bu, eski De-minyonların yerleşmiş aynı soydan halkların cemiyetiydi; ama son-cuları, Hindistan, Pakistan, Seylan, Gana ve Malaya gibi ülkelerin değişik halklarının da katılmasıyla genişledi. İrlanda ile Birman-ya'dan başka ayrılan olmadı; böylece, zorlanmamı yaşamadığını de-ğillelik yapı. Birleşik Devletler, daha ufak çapta, Porto Riko ve Fi-lipinler mescesinde buna benzer sonuçlara vardılar.

Bu çeşit örnekler özgürlüğün başka koşullar altında milliyetçili-ğini sert isteklerini yumuşatacak bir güven ve iyi-niyet ihtimii yara-tacağını ilikilamenin sadece romantik bir düş olmadığını gösterir. Yersiz bir iyimserliği binleyen yeterince başka örnekler de vardır el-bet. Doğu ve Güney Doğu Avrupa'nın kendi geleceğini kararlaştırma- rak yeniden birleşmesi yeryüzünün burasına yeterince barış ve iyi-niyet getirmedir. Bunun senieresi açık ortada duruyor. Son yıl-larda milyonlarca insan bağımsızlıktan çıkıp kendi bağımsız devletle-rini kurdular. Eski den öteki bağımsız halklarda olduğu gibi, şimdi,

119) "The International Character of the October Revolution," The October Revolution, New York, International Publishers, 1931, + 149

onların önünde de özgürlüklerini milliyetçiliğin ötelere mi götüreceklere yoksa bugünün dünyasında bir devletin sarılabileceği kadar egemenliklerine sarılarak sadece kendi kazançlarını mı pekiştirecekleri sorusu var. Milliyetçiliğin isteklerini vermenin evrenselliğe doğru gidişi sağlayacağı iddiası en büyük ve en son sınımasıyla karşı karşıyadır.

Asya ve Afrika halklarının bağımsızlık anısları elbette kendi kabuğuna çekilmek demek değildi. Tam tersi, bu her yerde şu ya da bu çeşit evrensellekle birlikte gelişti. Bağımsızlıklarının bir yarımına için barış gerektiğini bilen yeni bağımsız devletler sabırsızlıkla Birleşmiş Milletler'de onun Özel Kurumlarında üyelik arıyorlardı. Bu sabırsızlık bir bakıma şüphe kazanmak içindi. Birleşmiş Milletler'e giriş, ulusal ailesine eşitlikle katılmak ve olgunluğa erişmenin sembolüdür. Aynı zamanda, bu, hâlihâzır imparatorluğun olacağınından çekinen zayıf yeni ülkelere ortak güvenliği ve karşılıklı yardımın sağlayacağı özel yararların da tanınması demektir. Ne yazık ki başka ülkeler gibi onlar için de, diğer şartlar varınca ne olacağı sorunu vardır. Bütün uluslara suçlanan barışa saldırımları hep öteki devletler yapar; bizimkisi dayanılmaz kıskırtımlara barışverer bir halkın karşılığıdır.

Emperyalizmin eski kurbanlarından, ortak önleme ilkesi genellikle "Devletler" e ve özellikle emperyalistlere uygulandığı zaman çok iyidir ve apaçıktır, ama kendilerinden birine uygulandığı zaman bu ilke sanki apaçık niteliğinden birşeyler kaybediyor gibidir. Nitekim, Mısır 1856 Süveyş bühranında İngiliz ve Fransız saklısını durdurulmasını çok uygun buldu; ama onun da hareketlerinden sorumlu tutulacağı yoksa kanalın uluslararası bir denetime alınacağı ihtiarını hiç de hoşgörmedi. Mısır'daki Birleşmiş Milletler Olgunlaştırıcı Kuvvetlerinde kendi ülkesinden birliklerin bulunduğu bir sırada Nehri, Kesmir kamu oylamasının (bunu da kabul etmemişti) Birleşmiş Milletler Kuvvetinin gözü önünde yapılması teklifini kabul etmedi: "Hangi şartlar altında olursa olsun, Hindistan, topraklarının herhangi bir yerine yabancı kuvvetler getirilmesini hoş görmeyecektir."²⁰

(20) The New York Times, 4 Şubat 1957. Aynı yıl daha sonra, Savunma Bakanı V. L. Kripna Menon Güvenlik Kurulu'nun Kesmir ile ilgili olarak harekete geçmesini engelleyen yalnız burada bir Birleşmiş Milletler kuvvetinin faaliyet göstermesi fikrini reddediyor, şunları da ekliyor: "Birleşmiş Milletler'in egemenliği"

Yeni devletlerin Birleşmiş Milletler'e katılmak için aynı hem bu türde bir serf, hem de evrensel eğilimlerin açık bir kanıtıdır; ama hazırları sonucun bir uluslararası cemiyet bakımından hayati önemini kazanıyorlar. Uluslararası kuruluşların mümkün olduğu kadar çok üyesi olması istenir; gene de Birleşmiş Milletler'in üyelerinden çoğunun demokrasisi pek bilmeyen, belki onunla ilgilenmeyen ve dünya meselelerinde acemi zayıf devletler oluşu gelecekte kritik bir anda tehlikeli olur. Bu durum bir çok bakımdan bir devletin siyasi kalıtları halkının o zamana kadar terübesiz bir kısmına yayınca karşılaşılabileceği durumdur. Her iki durumda da karşılık ikirciklidir: birincisi, yeniler bu ara bazı hasarlara sebep olsalar da ancak yapıya öğrenebilirler; ikincisi, onlardan daha yavaş ve daha iyi olanlar da zaten bir yığın hasar yapmışlardır.

Güçlüleri çoğaltan bir durum da, hem devletler hukukunun, hem milletlerarası teşekküllerin gücülerinin olagiken kurulu-düzeni korumak oluşudur; bunun sonucu tedirginlikler birikip sonunda hüküm yapısı çöktürülebilir. 'Barış içinde değişim' kavramı ne kadar gerçekçiye de, onu kabul edilebilir kurumsal bir kılıkla donatmak mümkün olmamıştır. Yeni devletlerin geldiği elbet eski düzenin düzeltilmesine doğrudur, sömürgecilik kalıntılarının temizlenmesine, uluslararası toplumun imparatorlukçu Batı'nın göstergilerine ve gücüne engel olacak bir şekilde yeniden düzenlenmesini isterler. Ağaçdan yüngül çıkmış halkların eski efendileriyle ilişkilerinin niteliğini karşılaştırmada güçlük çekecekleri anlaşılabilir; bu onların uluslararası dayanaklı bir sistem kurmağa sorumlulukla katılma yeteneklerini arttırmaz. Son yıllarda dünya savaş harbinin getirdiği uçurum tıyılmazda sallanırken solugunu tutmakta bakhydı elbet. Yeni devletlerin çoğalışı buna bir sebep daha ekledi.

Birleşmiş Milletler üyeliğinden başka, Asya ve Afrika ülkeleri evrensellik eğilimlerini kendi aralarındaki birçok toplantılarda da gösterdiler. Bunların en büyüğü 1955'te Bandung'da yirmi-dokuz devletin konferansı idi ve bütün alanlarda uluslararası işbirliği getirdiği üstünde tekrar tekrar durdu. Bu konferans önceki bir ara daha ufak toplantıların seriyeydi ve Kolombo kuvvetleri denilen beş devletin —Hindistan, Pakistan, Srilanka, Burma ve Endonezya— bir toplantısından geliyordu. Daha yakında Kahire ve Accra'da, ya As-

mlerin bir takım oylamaları başlı olduğu İkinci Konferansına katılma etmeyece-
dik." Indraguna, Washington, Information Service of India, No. 28 (20 Eylül 1957).
a. 4.

ya ve Afrikalıların birlikte katıldıkları ya da sadece Afrikalıların bir kaç konferans toplandı. 1958'deki iki Accra konferansı durumu daha bir canlandırdıysa da sürekli kurullar konusunda sonuçları önemsizdi. Yalnız Arap Birliğinin —şiddetli gerçisizliklere dayanabilen bu birliğin— belli bir tözüğü, daireleri ve başka kurulları vardır. Birleşmiş Milletler içinde Bandung ülkeleri, özellikle sömürgecilikle ilgili sorunlarda, bir dereceye kadar toplu hareket ederler.

Sömürgeciliğin komşuluk ilişkilerine çıkardığı engeller yıkılmaktadır, ama Aşyalı ve Afrikalı halklar arasında komşu geçimsizlikleri beklenebilir. Bandung Konferansı, sonunda varılan tam anlaşmaya rağmen artık söz sahibi olan hoşnutsuzlar arasında rekabet ve ayrılığa hâlâ bir yer olduğunu gösterdi; bu durumu, bunların tarafsızlığına hattâ Komünizme kayacağından korkan Amerikalıların çoğunu nevindirdi. Emperyalizmin kurbanlarının hep bir kufada olacağını sanan ya da bundan korkanlar, öteki devletlerde olduğu gibi bunlarda da uluslararası ilişkilerde normal tehlikelerinin yayılmağa başladığını gördüler.

Aşyalı ve Afrikalı halkların yeni kavuştıkları örgütlülük onları her çeşit uluslararası faaliyete götüürken, sömürgeciliğin ve soğuk harbin böhübülün güçleştirdiği bir çeşit uluslararası işbirliği, Batılı büyük devletlerin çerçesinde murlu paklar ya da ittifaklar kurmaktadır. Sömürgecilik, arkasında keskin bir düşmanlık ve kuzku tortusu bıraktı. Cromwell'in hâturesi İrlanda'da hâlâ yaşarken onun Hindistan, Endonezya, Cezayir ve Madagaskar'daki torunları böylece çabuk unutulabilir mi? Eski sömürge halkları Batılı kuvvetlerin öldüğüne inanmalar bile sömürgeciliğin öldüğüne bir türüs inanmazlar.

Amerika Birleşik Devletleri ve Batılılara göre, Komünist emperyalizmine karşı mümkün olduğu kadar geniş bir cephe kurmak mükül bir davadır. Batılı olmayan devletlerin çoğunun Komünist tehlikesinin niteliği konusundaki görüşü bambaşkadır; ayrıca, onları eski imparatorluk efendilerine umaki bağlayacak her düzenden ürkerler. Tarafsızlar askeri anlaşmaların savaş tehlikesini önlemeyip arttırdığını ve onları ilgilienmedikleri savaşlara itebileceğini söylerler. İyi niyetli okluğunu iddia eden bu çeşit anlaşmaların gerçekte eski emperyalistlerin hilelerini gizlediğinden korkarlar. Krişna Menon'un SEATO için söyledikleri bu ve buna benzer birleşmelerle ilgili yaygın duygunun bir örneğidir.

Bu, eski imperatorluk ülkeleri ve eski sömürge ülkelerinin (tahalüf) bir karışımıdır. Bir pakt biçiminde aynı yukarı sömürgeci egemenliğe döndürülür. Bize böyle geliyor ki, bu çaresiz ve ezilmişçe çeyiz ülkeler böyle akılları medyanınla katılmaları sömürgeci egemenliğin altına adanlarını bir başın biçimde geri getiriyorlar!!

Bu çeşit yaygın korkular, önceleri bir Orta Doğu Savunma Teşkilâtı için öne sürülen tekliflerin gerçekleştirilmesine engel oldu: Nâmir, Süveyş Kanalı'nın uluslararası denetiminin emperyalizme yeniden teslim olmakla aynı şey olduğunu söyledi; Musaddik ve birçok İranlı uluslararası bir akaryakıt şirketleri birliğinin İran'da çalışması tekliflerini aynı anlatıda gördü. Batılı devletlerin düzenleyeceği bir evrensellik Batılı olmayan halkların çoğuna örümceğin sineği dave'i gibi görünür. Daha henüz kazanılmıy ulusal egemenlik ve eşitlik beyazların yökünüm başka biçimlerde gene geleceği tehlikesine karşı titize korunur.

Elbette özgür Asya ve Afrika'nın hepsinin görünüşü bu değildir. Filipinler, Siyam ve Pakistan SEATO teşebbüsünde birleşiler; Pakistan, İran, Irak ve Türkiye Bağdat Paktı'ndadırlar, ama 1958 İhtilâli Irak'ın final üyeligine son verdi; Birleşik Devletler de başka ülkelerle ikili anlaşmalara girdi. Bu paktların ve anlaşmaların genel barış ve özgür dünya davası için tam bir kararç olup olmadığı haklı olarak sorulabilir. İki kutlu bölünmüş dünyada bunlardan birine katılmak konşuyu komşudan ayırır; aralarından bir kaçını seçip silâhlendirmek (bunlar her zaman daha demokrasi ve "barışsever" olarak değildir) dengeyi bozar ve —Birleşik Arap Cumhuriyetinde olduğu gibi— hoş karşılanmayan başka yerlerden silâh arama yoluna götürür. Komünalizme karşı bu kaleler şimdikinden daha sağlam ve geçilmez olsalar bile yer yer kısırlı olacak muhafazetleri pek önleyemeyeceklerdir. Moskova ve Pekin'in Batı'yı gene eski 'böl ve yönet' oyununu oynuyor diye suçlanması başarılı bir propaganda- dir ama gerçeği yansıtmaktan uzaktır. Gene de bu paktların sonucu korkular doğuracak ve bölge işbirliğini güçleştirecektir. Soğuk harp Arap dünyasının içine işledikçe onu parçalamaya tehlikesiyle karşı karşıya getirdi. Pakistan'ın popoblanşı ve silâhlendirilmesi Hindistan'la ilişkilerini bozdu ve Washington'un silâhlî bir koalisyonu doğurduğu korkusunu arttırdı.

Tarihin bu karanlık anında, Asya ve Afrika milliyetçiliğinin,

(21) Mok Sobha'da (Halk Medias) sayfası karıştı. 20 Mart 1957. Information Service of India, Washington D. C., 19 Nisan 1957.

ucunda yıkımdan başka bir şey görülmeyen bir çıkmaza mı gireceği, yoksa On-dokuzuncu Yüzyıl liberalizminin milliyetçilik anlayışındaki gibi evrenselliğe götüren bir yol mu olacağı sorusuna kesin bir karşılık verilemez. Gunnar Myrdal şu sözleriyle çalkı bir umut yolu açıyor:

Ayrı ayrı kalıplaşmış haklarıyla, devlerinin rüyasıyla, dinleriyle, folklorlarıyla, eski kültürleriyle bütün ana haklardan yoksun bu uluslar ancak 'birlik eşitliği' ne ulaştıkları zaman dünya bir bütünlüğe kavuşacaktır.¹⁷

Ama özgürlük ve eşitliğin dünya birleşmesine doğru çevrilip çevrilmeyeceğini kim bilebilir?

YENİ ULUSLAR VE ULUSLARARASI TOPLULUK

Yeni yükselen ulusların evrensellik havatileri oimaları ya da Ba-
ulü melekdeaları gibi milliyetçi günahkârlar olarak kalmaları için-
de yaşadıkları uluslararası toplumla girişebilecekleri canlı temaslara
bağlıdır. Bunlardan ikisi belki şunlar olabilir: yeni ulusların tedir-
ginlik çıkarmadaki rolleri ve bunların uluslararası yardımı harca-
maktaki rolleri.

Sömürge halkları açıkça milliyetçi kısırtımalara giriştikleri za-
man varattıkları düzensizlik onların hamiğine ve sorumsuzluğuna
bir kanıt savılır: ama haklardan yoksun kitle, barış-bosucu diye har-
gütür. Sömürge otoriteleri, milliyetçi mukavemeti sık sık kuvvet
kullanarak bastırmakla kalmayıp elebaşları sadık eal kitleye ihanet
etmekle suçlanmışlardır. Ayrıca, halkı bir öfkeyle, çarpışma ya da
sesiz itaatsizlik heoliz sürerken başkaldırılarıyla iş görmenin imkân-
sız olduğu da iddia edilir. Demek istenen şudur: hele bir barış sağ-
lanmış ve meseri otorite tanınmış, o zaman belki de geçekten var olan
şu sıkıntılar ıslahatla kaldırılacaktır: ama şu sıkıntılardan ne olduğu
ve nasıl kaldırılacağı konusunda otoritelerle milliyetçilerin görüşü
dağlar kadar ayırdır. Sonra da, barışın sağlanması zaten geneli bir halk
hoşnutsuzluğu olmadığına bir kanıt gibi alınabilir. Şöyle bir savun-
ma yapılır: "Zara boyun eğmeyi;" iyi ama zor olmadığı ya da bi-
rakıldığı zaman neye boyun eğile?

Bağımlı halkların ilgili isteklerine çekmek için —en aşırısında,
Amerikalıların başladığı tarzda ihtisale giderek— tedirginlikler ya-
ratmaları âdet haline gelmişti. Yeterince gürlü-patırdı ederlerse
onları tutmanın hiçbir zararı kalmayacaktı. Sömürgeciliğin sona er-
diği ancak İkinci Dünya Savaşındanberi sömürge siyasetinin ereği
olarak genellikle kabul edilmeğe yaklaşır gibi oldu. Asya, Batı Afrika
ve Antiller'deki lugillere sömürgelerinde, Hollanda Antilleri'nde ve

(1) Bak: Edward Hallett Carr, *The Twenty Years' Crisis: 1919-1939*, London,
MacMillan, 1940, s. 105.

Cezayir'den başka Fransız Afrika sömürgelerinde bu, açıkça şiddetle başvurmanın gereksiz olduğu yeniliğini getirdi; ama teşkilî milliyetçi hareketler ve alttan-altı şiddet tehditleri mütereddüt hükümetleri dürtmekte hâlâ işe yarar araçlardır. Tunus ve Fas milliyetçileri ellerindeki zor ve şiddet silâhlarını sallamasalardı, bu ülkeleri böylele çabucak bu kadar ileriye gitmeleri nasıl mümkün olabilirdi?"

Kendi kendine uygulamaya kalkıldığı zaman geleceğini kararlaştırma ihtilâle götürür. İhtilâle yâsızızoyken başkaya başvurarak imparatorluk ya da sömürge kuvvetleri su özü ileri sürmeye ailemleridir; biz meşru yasalari ve andlaşmaları uygulamaktan başka birşey yapmıyoruz; oysa milliyetçilerin yaptığı cezayı gerektiren, yaraları aykırı hareketlerdir. Kurulu düzenin sınırları içinde bu tutumun teması doğruluğu yadsınamaz; nitelik, normal şartlarda hükümetin bir saldırıya karşı kendini koruması gerektiği ve koruyacağı onurları de yadsınamaz. Ama yönetici kuvvetin kendini haklı çıkarmak için ileri sürdüğü yasanın ya da andlaşmanın kendisinin ve kaynağının meşruluğunu kabul etmeyen milliyetçilere göre bu meşruluk iddiası yeriniz ve etkisizdir. İmparatorluk otoritelerince serkeş diye damgalanabilirler; ama kendilerini yurtsever olarak görürler. Resmen yasalara aykırı hareket edenlerdir; aslında daha geniş ve gerçekçi bir görüşle bu iki karşıt yasa sisteminin çarpışmasıdır; İmparatorluğun kesin yarası ile milliyetçilerin "yüce yasa" sı. İngilizlerin hapsediği Hindistan Ulusal Kongresi üyeleri için bu bir gurur meselesiydi; Altın Kıyası'nda Nkrumah ve arkadaşları kendilerine "Hapishane Mezunları" derlerdi. Kurulu düzen ile ihtilâli emeller arasındaki bu çok eski çatışmayı açıklayan bir örnek olarak 1956'da Cezayir meselesi üstüne bir tartışmaya bakılabilir. Güvenlik Kurulu'nunaki Fransız temsilcisi Birleşmiş Milletler'in yetkisini yadavarak şöyle dedi:

Fransa, Cezayir'de iç egemenliğin en normal yatkınlıklarından birini kullanmaktan başka bir şey yapmıyor. Serkeş vatandaşların bulunduğu genel düzeni sağlamaya uğraşıyor; Hristiyan olsun, Müslüman olsun, bazı Fransız Cezayirlilerini öbür Fransız Cezayirlilere karşı işkâlleri cinayetleri, vahşetleri, yangınları, soygunları, ölenmeğe ya da ölmek mümkün değilse cezalandırmağa çalışıyor."

Meseleyi getiren on-üç devlet adına konuşan İran temsilcisi buna karşı olarak Cezayir meselesinin sadece sömürgecilikle ilgili olduğu için kesinlikle B. M.'in yetkisi içinde olduğunu söyledi. On

görü, Cezayirîlilerin kendi geleceklerini kararlaştırma haklarında (a-
vuz verilemezdi; ayrıca, gündelik devletlerden çoğunun Birleşik Dev-
letler de dahil, mesgulatlarının ihtilâli bir temele dayandığını söy-
ledi. Savaş alanında çarpışan Cezayirî milliyetçilere göre durum
açıktı. Cezayir bağımsızlığının sağlanması konusunda Fransa ile kay-
naşmaya hazır dılar, ama Fransız egemenliğini ya da ondan çıkan ya-
şayı inandırmayacaklardı.

Bir devletin ya da halkın tedirginlik yaratarak isteklerine ilgi
çetresinden daha mükül bir ilke bulunması gerektirdi, ama ne ya-
zık ki böyle bir şey pek yoktur: I. L. Claude'in dediği genellikle doğ-
rudur: "Devletler istediklerini ancak yeterince yaygın koparıtlarına
ekle edebiliyorlar, böyle yapmadılar mı ellerine hiçbir şey geçmiyor."
İstekleri sağlamak için önce bir ihtilâli gerekliliğini ilâh etmenin bağ-
kalarına kötü örnek olacağını söyleyerek şunu da ekliyor: "İslece
barışçı bir değışiklik getirmek için Birleşmiş Milletler, bir ilke ola-
rak isteklerini böyle barışı tehdit edecek bir yolla ileri sürmeyen hoş-
nutsuz devletlerin yararına iş görürse iyi eder." Hiç değışik bir sö-
mürgecinin ne zaman ve nasıl kendi kendini yönetmeğe geçeceğine ka-
rar verme yetkisi olan bir uluslararası teşkilâtın —balk kavağa çı-
kınca— kurulmasına kadar, seslerini duymaya duyurabilecek ba-
ğımlı halklar kendi işini kendi görenler olacaktır. Endonezya'nın ba-
ğımsızlık iddiası ne kadar saçılm olursa olsun, hakkını bütün ulusla-
ra kabul ettiren etken —milliyetçilerin değil de polis hareketi adı
altında Hollandalıların bağlatığı— savaşın patlayışı oldu.

Bağımsızlık ya da eşitlik isteği yeni gelenlerin uluslararası sah-
neye güraklıkları derlerden biridir, ve istek yerine getirildiği zaman
oñlar da ortadan kalkar. Emperyalizmin sonuçları pek çoktur ve mülm-
kân tedirginlik kaynakları geniştir. Tedirginlik nedenlerinden biri,
imparatorluk devletlerinin eskiden geldikleri dünyanın dört köşesin-
de hâlâ bir takım önemli işleri oluşudur; oysa eski sömürgelelerin
Avrupa'da olsun, Amerika'da olsun bunu karşılayacak menfaatları
yoktur. Birleşik Devletler, egemenliğini Filipinler'e derrettiği zaman
arkasında bir yığın yatırım, ticaret ilişkisi, misyonerlik ve askerlik
kurulları bıraktı. Sonraları bir akrabaya yardım eden ve bu yardı-
mın şartlarını kararlaştıran zengin arca gibi birşey oldu. Filipin-
ler'de Amerikalıların etkisinin uzun zaman sürceği ve bütün iyi iş-
yetlere rağmen Filipinlilerin, boyatlarında böylelikle önemli bir rol

oynayan eski yönetici kuvvete karşı dardırı bir öfke duyacakları ortadadır.

Batı dünyası üstünlüğünün bu maddi kalıntılarının sebep olduğu geçimsizlikler emperyalizmin verdiği psikolojik yıkıntıyla artar. İmparatorluğun çökmesinden geçmiş halklarda bunun açtığı neşçilerin yaralarının izleri uzun zaman kalacak ve bu halklar yabancıların yeniden el uzatacağından korkacaklardır. Üstün durumlarını yeni kaybetmişlerin arasında karşıt davranışlar sürüp giderektir. Bunlar sıyahlardan üstün olmadıklarına içten inanamamışlardır; imparatorluğun imtiyazlarını ve yetkisini bunlara devretmeyi istemezler.

1956'da Süveyş-Mısır bühranı, emperyalizmden çıkan bir dünyayı niteleyen gelişimleri belki de gerçekte olduğundan daha büyük ölçüde açığa çıkardı. İngilizler zamanla yavaş yavaş Mısır'dan ayrıldıkları hâlde bu ülkede ve Süveyş'in geçişe açık kalmasında bir yığın çıkarları vardı. Fransa'nın Mısır'da durumunun suğunu daim çok daha az olduğu hâlde, Cezayir'deki kötü durumunun suğunu daim çok Nâsir'a yüklemek eğilimindeydi. Egemenliğinde titiz ve yıllarca İngiliz yönetimiyle gururu zedelenmiş Mısır, bağımsızlığını pekiştirecek ve emperyalizme karşı hiçbir fırsatı kaçırmıyordu. Mısır'ın düşkünlük günlerinden kalma Süveyş Kanal Şirketi'nden kurtularak Nâsir rejimi, halkının ve Arap dünyasına kuvvetini gösterecekti; ayrıca, belki de ilgili rejimin iş kusurlarından başta yere çekecekti. Batılı devletler, Şirket'in fesahatin yolsuz ve kanunsuz olduğunu, istetik, Mısırlıları kanalı gereğince ve adaletle yönetmekte ehliyetser gördüklerini söylediler. Arkında, Batı'ya karşı her harekete yardıma ve alkışa hazır Sovyetler Birliği duruyordu.

İsrail'i bir yana bırakırsak, Mısır'a Fransız ve İngiliz saldırısı ya emperyalizmin geri dönüşü ya da imparatorluk sonrası dönemine ilk tepkilerden biri olarak alınabilir. Birinci yorum Bandung sömürgecilik-düşmanlarına kine en yakındır; bu saldırı, hâlâ tehlikeli bir sömürgeciliğe korkmakta haklı olduklarını gösterdi. İngiliz ve Fransızların kullandığı yollar —gösterdikleri beceriksiz tereddüt dışında— Batı'nın eski imparatorluk egemenliği günlerinin niteliğini anlatıyorsa da, ikinci, yani 'imparatorluk sonrası' yorumu daha anlamlıdır ve daha çok şeyi açıklar. İngiltere'nin ve Fransa'nın egemenliklerini, güçlerini genişletmek istemedikleri, sadece ellerinde olanı tutmayı umdukları açıkça görülüyor. Asil söz konusu olan ikisinin de kendilerince meşrû çıkarlarına karşı bir harekati durdurmanın zamanı geldiğini sanmalarındadır. İngiliz ve Fransız hükümetleri, Nâ-

ör'nin kendi çıkarını mümkün olduğu kadar yürütecek bir diktatör olduğunu görerek ve onun ünneğini başkalarının da isteyeceğinden korkarak, İleriye gitmenin de bir haddi olduğunu göstermeye karar verdiler. Bu sömürgecilik düşmanlığı havasında diplomatik konuşmaların boşuna olacağını sanıyorlardı. İlk amaçları Nâsır'ınki yerine kendilerince daha uysal bir Mısır rejimi getirmekti. Daha geniş amaçları da, sömürgecilik düşmanlığı gelmişin imparatorluk egemenliğinden kurtulmaları ve Batılı devletlerin ötekil hak ve çıkarlarını şüphalar altında çiğneyecek bir panîğe dönmesini durdurmaktı.

Tutumlarının zamana uymayan düşüncesizliği ve dünyanın uğradığı büyük değişiklik Birleşmiş Milletler'in bu maddurya teklifinde kesinlikle ortaya çıktı ve onlar da hedeflerine varmadan kuvvetlerini çekmek zorunluluğunu duydular. Bir zamanlar kolayca girişilen zor kullanılmaların artık yararından çok zararı dokunuyordu ve mesrûluk addısını kaybetmişti. Şu da anlaşılırdı ki artık sömürgecilik düşmanlarının silâha sarılması bir zamanların gücünü Avrupalılardan daha etkili oluyor ve daha hoş karşılanıyordu. Gene de Sovyetler Birliği, B. M.'in suçlamasına aldırmadan Macar ulusal ayaklanmasını ezdi.

Batılı devletlerin elini kolunu bağlayan ve eskiden bunlardan nâzâğı tutulanlara böyle hareket serbestliği veren değerler değişmesi 1920'lerde başladı. Birleşmiş Devletler'de bu yeni görüş, iyi komşuluk siyasetinde. Platts Ek Maddesinin 1931'te kaldırılmasında ve küçük Kararlı İlkelerini yola getirmek için deniz kuvvetleri gönderme siyasetinin bırakılmasında kendini gösterdi. Bu değişikliğin önemli belirtilerinden biri de, 1917'nin devrimci anayasasına uyan Meksikalilerin Meksika'da Amerikalıların kiraladığı petrol bölgelerinin yönetimini almak için 1920'de girişimleri hareketli doğurduğu buhrana barişçi bir yolla ele alınmıyordu. Sessiz protesto ve 'ya ulubat ya kabal' örneği burada koldu.

Aynı dönemde İngilizler de artık geniş halk desteği kazanan Çin milliyetçiliğinin ve emperyalizm düşmanlığının önemsenmesi gereken etkileri olduğunu anlamaya başladılar. Aralık 1926'da milliyetçi temsilciler heyeti kuzeye doğru yürüdüğü zaman ilgili hükümetlere dağıtılan genelgedeki şu teklif İngilizlerin deyişen tutumunu belirtiyordu: "Yekûnlar, Çin ulusunun mesrû emellerini yerine getirmekte ellerinden geleni yapmak istediklerini göstermelikdirler... Çin'in ekonomik ve siyasal gelişiminin ancak yabancı vassalyeti alın-

da sağlanabileceği görüşünü bırakmamalıdır." Askeri tedbirlerin hiç bir işe yaramadığı bir boykot da dahil, Çinlilerin gittikçe artan saldırıları karşısında İngilizler, gümrük vergileri ve kapitülasyonlar ve imtiyazlar gibi ana meselelerde direnmeyi bırakıp uzlaşma yoluna döndüler. 1927 yılı başlarında, İngilizlerin Hankow ve Kinkiang'daki zaten Çinlilerin elinde olan imtiyazları milliyetçilerle yapılan bir anlaşmaya göre resmen Çin'e bıraktıldı. O zamandan 1931'deki Japon saldırısının herşeyi altüst edişine kadar İngilizler ve öbür Batılı devletler Çin'deki imtiyazlarını eskiden yaptıkları gibi zor kullanarak genişletmek ve korumaklansa örtbas etmek yolunu tuttular.

Birinci Dünya Savaşından önce uzun bir süre dış işleri bakanlıkları ve devletler hukukçuları sık sık dış yatırımlarla, mülklerle, şahıslarla, ilişkileri düzenleyen bir uluslararası ölçü olduğunu iddia ederlerdi. Hiç bir zaman ayrıntılarıyla belli bir yasa haline getirilmeyen bu ölçüyü ilerlemiş devletler icat eder ve zayıf, geri kalmış kardeşlerine zorla uygularlardı. Amacı ticaret ve yatırımları güvence altına alacak şartları sağlamak için bunları bir yükümlülük altına koymaktı. Bunun bir örneği 1904'te Theodore Roosevelt'in Kongre'ye verdiği bir bildiri de neçken görülür Birleşik Devletlerin bir "uluslararası polis kuvveti" kullanmak zorunda kalabileceğini söyleyerek Latin Amerikalılara şunu ihtar ediyordu:

Beynana uyumsuz şeyler yapmak ya da uygar toplumun haklarını gevezerek bir güçsüzlük, başka kıtalarda olduğu gibi Amerika'da da uygar bir ulusun işe karışmasına gerektirebilir.¹

Sömürge yerlilerini zorla çalıştırmak bunlara çağınmanın değeri öğrettiği iddiasıyla haklı çıkarıldığı gibi, özel mülkiyet ve kapitalist teşebbüsün hakları da gerektiğinde Asyalılara, Afrikalılara ve Latin Amerikalılara ablukayla, bombardımanla ve işgalle anlatılıyordu. Daha küçük ölçüde tedbirlerin yatmadığı yerlerde işi kendiliğinden çözecek gerekli şartları anlaşılan bir sömürge rejimine güldüyordu. Bu yollar geri ülkelerin kaynaklarının bunlara kilit altında tutulmaması ve —yaptıkları hizmetin ücretini alacak— büyük devletlerin bu kaynakları dünyanın yararına açmaları gerektiği derisini veriyordu. Bir toplumun ya da devletin bağımsız kalabilmesi için yemal ekonomik teşebbüsler ve meşru, güçlü yönetim sistemlerinin ga-

(4) Dorothy Borg, *American Policy and the Chinese Revolution: 1922-1928*, New York, MacMillan, 1947, s. 279

(5) *Congressional Record*, 31'inci Kongre, Üçüncü Oturum, s. 28.

rantlarını sağlaması gerekliydi; bunu yapamadı mı bir dış müdahaleye uğraması işten doğdu.

Şimdilerde bağımsızlık kazanan devletlerin yaşayabilmesi için bir ülke düşünürken insan, bu yakın geçmişte bakıp bunlara da aynı garantilerin ya da bir çeşit ilişkiler sürdürme biçimlerinin gerekeceğini söyleyebilir; ama somut gerçeklik dışmanlığının yapılmasından beri böyle görüşlerin pek değeri kalmadı. Ligist devletlerin eski zorla müdahale yolları artık işe yaramıyor; B. M. Anlaşması güdüldüğü vermesi ya da zor kullanmayı önüyor. Böylece, eskiden hemen müdahalelerine girişilen yabancı kimselere, mülklere, menfaatlara saldırılar şimdiki diplomatik protestolardan belki de bağış ve ödünç verme gibi yardımların kesilmesiyle başka cezalarla karşılanıyor.

Çin bütünüyle Komünist olmakta, Batılıların çıkarlarını silişip söpürmekte ve misyonerleri falan hapsedmektedir. Endonezya, Hollandalı mülklerini kendisi almaktadır. İran, İngiltere'nin siyasi yollarla elde edemiş büyük payı olan akaryakıt sanayisini millileştiriyor. Ürdün ordusunu kurmuş ve kamusallığını yapmış İngiliz generali uzaklaştırıyor. Haiti, bir *coup d'état* ve kararsızlık dağılması içinde. Küyle hareketler elbet turistlerin, ticaretin, özellikle gelişmeyi ilerletecek yabancı yatırımların cesaretini kıraraktır, ama özel yatırımın kapitalist emperyalizme yol açtığına inanılan yerlerde bütün önemli bir zararı olacağı sanılmaz. Diplomatik ve ekonomik baskı da bütünüyle faydasız bir yol değildir. Kimi zaman Batılı devletler bu yolla çok şey kurabilirler; örneğin, 1954'te İran'da bir akaryakıt anlaşması elde ettiler ve eskiden İran halkından çok Batılıların isteklerini yerine getirmekle suçlanan bir hükümet kurulmasında yardımları oldu. Gene de sundiyedek alınan koruyucu tedbirler sadece Batı'nın ilerlemiş durumundan sürekli ve döngüsel geri çekilişini öten bir takım artış hareketleridir.

Bu yolda imparatorluk imtiyazları ya gitmiş ya da eksiltılmıştır; öte yanda Batı emperyalizmi etkisiyle deneyleri artan halklar kendi toprak egemenliği haklarını ellerinden geldiği kadar yükseltme uğruşu içindedirler. On-dokuzuncu yüzyılın iyi örneğiyle Kaplan Mahan, "költüylü sınırların dışında tutunak zorunluluğu bir ulusa düşer; örneğin, pın kenar mahallelerinden bir şehrin zengin semtleri sorumludur" diyerek yayımlanan haklılığın inandığını söyledi. Yirminci yüzyılın ortalarında "költüylü söylemek zorunluluğu" artık im-

paratorluk devletlerine bağlanmıyordu: Birleşmiş Milletler'e havale edilmedikçe yeni, eski her devletin bir iç görevi haline gelmişti. Yenilerin bütlemeye çalıştıkları en büyük kötülük herhangi bir Batı saldıracıydı. Sınırları içindeki yabancı çıkarlarına karşı seri ve ayrı davranan bir devlet, itirazları egemenliğinin ona istediği gibi davranma hakkı verdiğini söyleyerek reddediyordu. İnsan Hakları Mukaveleleri'ne Bolivya'nın eklediği bir kural toprak egemenliği ile kendi geleceğini kararlaştırmanın ona doktrini arasındaki bağı daha bir geliştirdi:

Halkların geleceğini kararlaştırma hakkına doğal sınırlılıklar ve kaynakları üstüne sürekli egemenlikleri de dahildir. Hiç bir durumda bir halk başka devletlerin herhangi bir hak iddiasıyla kendi varlığını sağlayan topraktan yoksun edilemez.

Bütün bunlarda bir ilke olarak pek yeni bir şey yoktu. Egemenlik, iç yasama yetkial, ulusal toprak ve kaynakların yönetimi zaten Batılı devletlerin —Batılı olmayan toplumlara bunları yadınıdıkları hâlde— eskidenberi dayandıkları şeylerdi. Durumun aşırıya çıkışı bu toplumların egemenliklerini artık kendi amaçları için kullanmakta direnmeleri idi. İmparatorluk-sonrası çağı üstüne bir makalede, D. W. Brogan, Mısır buhranlarından esinlenerek, koyduğu soruya şöyle karşılık verdi:

Meselenin özü, bir yığın yeni ulusun birden sahneye çıkışı, bunlardan kaçunun tam egemenliği kullanmak için yeterince hazır olmaları ve hazırlarının bütünüde hazırlıkta oluşu, böyle bir egemenliğin şu anda yakın tarihte tartışılmayacak kadar tam ve tehlikeli olduğu'dur.

Tehlike yalnız bu hükümetlerin acemi ve hazırlıksız oluğunda değildir, bunun daha önce gösterdiğimiz başka nedenleri de vardır: yeni devletlerin topraklarındaki çıkarların aşırı çekiciliği (bunun en önemli örneği belki de petrol alanlarıdır); Batı'da üstünlük eğilimlerinin ve dünya sanki kendi malıymış gibi davranma alışkanlığının hâlâ yaşayışı; sömürgeciliğin bir başka kulakta geri geleceğinden korkan halkların huysuzluğu; Komünistlerin çıkacak herhangi bir terdirginliği kullanmaya hazır oluşu. Bunlara şu da eklenebilir: çoğu devletler serbest, özel teşebbüs sistemlerine değil de plânlı ve mer-

(7) United Nations Review, C. I, No. 7 (Ocak 1955), s. 76.

(8) The New Republic, 17 Aralık 1956, s. 10.

kezden yânetilen sosyalist ekonomilere yönelince egemenlik pratikte yeni bir anlam alır. İmparatorluk yamurtalarını düzenlemek kimse-
nin yanaşmak istemeyeceği ince ve tehlikeli bir iştir.

Tedirginlik kaynaklarından biri de ilerlemiş ve geri kalmış halk-
lar arasında her zaman büyük bir gelişme ayrımı olacaktır. Sömür-
geciliği ortaya çıkaran ne de olsa bu ayrımlar oldu. Geniş kitleleriyle
"Kara Afrika" İleri Batı'nın çok gerilerindedir; Yeni Gior gibi daha
da az gelişmiş yerler hâlâ hambaşka bir çağda yaşarlar. Çin, Hin-
distan ve öbür ülkeler oldukça ilerledikleri hâlde, Avrupa ve Kuzey
Amerika ile karşılaştırılınca, Asya ve Afrika teknik bakımdan şimdi
yüzyıl önce olduklarından daha geridirler. Bilimsel yönden Batı jet
uçacağı hızıyla ilerlerken dünyanın çoğu yerleri ancak otomobil hızıyla
ilerleyebilmiştir. Afrika'daki kısa Avrupa egemenliği buraya olağan-
üstü değişimler getirdi; ama, Kenneth Robinson'un da dediği gibi,
bütün bunlar Afrika'yı belibaşlı sömürge kit'ası yapan yokulluğu
alyasal parçalanış ve teknik geriliği ortadan kaldırmadı.¹

Batılı olmayan dünyanın her yerinde ve Afrika'da olduğu gibi,
Asya'da da halkların zedece ufak bir parçası uygarlık akımına ka-
tıldı. Emperyalizm Batı Avrupa'nın ayrıca görüşlerini ve sermelerini
insanlığa yayma göreviyle alınırca iyi bir iş yapmadığı ortadadır.
Geride bırakılan yığıntı karışık meselelere yeni çözümler bulunmalıy-
dı. Milliyetçilik sorunun ancak birarına karışık verebilir. Gana ve
Endonezya gibi yeni devletler ya da Tayland ve Afganistan gibi ye-
niden bağımsızlık almış eski devletler elbette eski imparatorluk an-
layışıyla düzenlenemezler, ama önterindeki yığıntı için de tek baş-
larına dışarıdan gelmezler. Milliyetçiliklerin en ulaşmazının bile, en
önemli şartı birbirine bağlılık olan bir dünyada yaşamaları gerek:
kendi başına hareket eden hiçbir devlet güvenliğini ve mutluluğunu
nanına kadar götürmez.

Asya-Afrika uluslarının uygar dünyaya oyna ve öteklerin bun-
ları yeni durumlarına alıştırmış ödevi, gelecekte insanlığın büyük ça-
balarını gerektirecek kadar geniştir. Bunu başarmakta gerçek yar-
dım, ölmekte olan bir emperyalizmandan teslim olarak, teşkilâtınmış
uluslararası toplulardan gelebilir. Ama şimdideki bu toplum, biraz
kendi kuzurları ve güçsüzlüğü, biraz da içinde ançuk harbin yarat-
tığı ayrılık yüzünden gerekenin pek az bir kısmını yapmıştı.

(1) "Political Issues and Policies with Special Reference to Tropical Africa,"
Annals of the American Academy of Social and Political Science, C. CCXCVIII
(Mart 1953), s. 61.

Bunun için mükül bir karşılık, aralarındaki çatışmalar sürse de Komünist ve Komünist olmayan devletlerin —iki tarafın da bağlılıklarını iddia ettikleri amaç olan— az gelişmiş halkların ilerlemesi için kuvvetlerini birleştirmeleridir. Böyle bir sağduyu soğuk harp barikatlarından birbirilerine dik-dik bakan düşmanların olmasından gelmez. Her biri en iyi gelişimin kendi sistemi ve himayesi altındaki gelişim olduğuna inanır. Hindistan, Birmanya, Irak ve Muar'a Sovyet yaklaşmasının doğurduğu korkuların da gösterdiği gibi, Batı eski imparatorluk alanlarına yönelen her Komünist hareketinden kuşkuludur. Sovyetler'in 1953'de B. M. teknik yardım programına katılma kararı bile, önceleri, 'Moskova bir kızıl rublecek vermiyor' diye alny etmelerine rağmen bazı çevrelerde can sıkıntısıyla karşılandı. Gerçekten de Stalin-sonrası Rusya'nın dünyaya çevirdiği gülcük yüz ki mi zaman önceki nank yıldan daha korkutucu görünüyordu. Emperyalistlere karşı propaganda zaferleri kazanmaktan halkların ilerlemesine yardma daha az ilgi gösteren Komünistler uluslararası birlikte harekete engel olmak sorumluluğuyla baktı olarak suçlanabilirler. S. S. C. B. önceleri UNRRA'ya katılımı daha çoğu kendinin ve ona bağlı olan devletlerin divasını ilerletmekte kullandığı gibi, Birleşmiş Milletler'in Asya ve Afrika ülkeleriyle şlerinde kabul edilen ortak amaç için işbirliğine de pek az bir ilgi gösterdi. Az gelişmiş halklar yararına birlikte çalışmanın iki büyük blok arasında bir yaklaşıma yardım edebileceği hayalinin, Komünistlerin millet meclislerinde öteki partilerle, güç birliği yapabilecekleri umudu gibi boşuna olduğu ortaya çıktı. Uluslararası kuruluşların yeni devletlerle ilgili ve önemli olmayan gereken rolü, uluslararası topluluğun kaynaklarını seferber etmede bir işe yaradı.

Komünist ve Komünist olmayan devletlerin arasındaki ayrılıktan yeni devletler, bir oraya, bir buraya dünyormuş gibi yaparak ve iki yandan da yardımlar olarak, bazı menfaatler sağlayabildiler. Yeni hayatlarına, ağır silâhlar ve sürekli savoç tehditleriyle dolu düzensiz bir dünyada başlamak zorunda kalmaları kötüydü. Böyle bir dünya ne emperyalizmin kalıntılarını mükül olarak ortadan kaldıracaktır, ne de —bu yıldan— emperyalist kurumlardan çıkan halkların açışa kavradıkları gibi, emperyalizmi sona erdirebilir.

Birleşmiş Milletler barış aramada gerekli bir toplanma yeriyse de, bu arayışın başarılı sayılamayacağı apaçktır. B. M.'in sömürgeelliği temizleme görevini alması konusunda da, sömürgeci devletlerin ve onları destekleyenlerin Andlaşma'ya böyle bir görev sokula-

bileceğini yadsımları yüzünden, aynı şey söylenebilir. Bandung devletleri, Komünist bloku gibi sömürgecilik dışımanı çoğunluğun bu alanda B. M.'in kuvvetinin ve sorumluluğunun genişletilmesi isteklerini durmadan arlmış, ama Teşkilât'ın kesin birşey söyleme yeteneği yerinde saymıştır.

İtalyan sömürgelelerinin, Endonezya'nın, İsrail'in, Toğoland'ın ve Kamoronlar'ın geleceklelerini kararlaştırılmasında B. M.'in önemli faaliyeti olsuyorsa da 1945'tenberi bağımsızlığını kazanan çoğu devletler konusunda bunları üyelğe kabuldən başka bir şey yapmamıştır. Sadece, Vesayet Ülkeleriyle ilgili işlerde B. M.'in açık bir rolu vardır. Kendi kendini yönetmeyen başka ülkelerde bağımsızlığı geçme süreci hâlâ rastgeledir. Sömürgeci devletler üstüne uluslararası bir sorumluluk yüklemek çabasını —Portekiz gibi sömürgeci devlet olduklarını yadsımlarsa— bunlar önce B. M.'in yasama hakkını yadsımakta, sonra da üyelerinden çoğunun geriliğinin ve tarafgirliğinin bu kararı kabul edebilir sömürge ölçüleri koymakta ve sömürgeciliğin kalıntılarını düzenle temizlemekte güvenilmez bir kurul durdurma getirdiğini iddia ederek karşıladılar. Birleşmiş Milletler iş gördüğü yasama hakkı sınırlarını açıkça belirtmedi; ayrıca, sömürge meselelerinde hakem olma davasını da kâdınca bir şekilde kabul etmedi.

İmparatorluk sonrası dönemde barış korumak ve sömürgeciliği temizlemekten başka uluslararası faaliyet alanlarının üçüncüsü kalkınmadır. Emperyalizm yöntemleri birtakıdı, ama uzun süre onun egemenliği altındaki insanların yaşamı şekillerini değıştirme hiçbir zaman gündüklenden daha kuvvetle kendisi duyurmadı. İkinci Dünya Savaşından sonra az gelişmiş ülkeler hayat seviyelerini yükseltmek ve Batı'nın geliştirdiği kuvvet tekniklerini ve araçlarını çoğaltmak istiyorlardı. Başkan Truman'ın 26 Ocak 1949 Başkanlık Demecinde belirttiği gibi, Batı'nın kendisi de bunu vermeye hazırlanıyordu: "Bilim ve endüstrideki ilerleyişimizin sağladığı çıkarları az gelişmiş yerlerin ilerlemesinde ve gelişmesinde kullanmayı sağlayacak yeni bir programa başlamanın vakti gelmiştir."

Bağışlar, ödünç formeler, yatırımlar ve teknik yardımlar yeryüzünde yeni şeyler değildi; ama savaştan sonra önemleri arttı, yeni ve daha zarif kulluklarla önceleri bu çeşit faaliyetlerin büyük kaynağı olan sömürgeciliğin yerine geçtiler." Birleşmiş Milletler halkları

(18) Bak: Maurice Duggan, "Aid Given by the Mother Country to Colonies: Progress: the Example of France," Conference, C. IV, No. 4 (Ocak 1956), s. 422.

Andlaşma'nın başında "uluslararası araçları bütün halkların toplumsal ve ekonomik gelişmesinin yükseltilmesinde kullanmak" kararlarını açıkladılar ve uluslararası topluluk bir çok yeni görev aldı.

Borç para veren ve ulusal ihtiyaçları, ekonomileri çözümleyen Uluslararası Banka, Birleşmiş Milletler'in ve ona bağlı İhtisasa Teşekküllerinin teknik yardım programları, B.M.'in bölge komisyonları ve başka gelişim faaliyetleri Amerika'nın bağış ve ödünç vermeleri, Dördüncü Yardım Programı, Kolombo Planı —ödevin büyüdüğü yanında önemsiz kalsalar bile— bütün bunlar yeni eğilimin belirticileridir. Az gelişmiş halklar, uluslararası kaynakların azlığından, önceleri Birleşmiş Milletler'in ve Banka'nın zaten iteri ülkelerin yeniden kuruluşlarıyla ilgilendiğinden, Amerika'nın siyasetçe bağlama ve layına askeri yönlere zorlansa isteğinden haldü olarak şikâyet edebilirler. Gene de, elbet emperyalizmin düşüncüyle açılan boşluğu doldurmağa ve yeni ihtiyaçları karşılamğa doğru önemli bir başlatılgı yapılmıştır. Bu uluslararası faaliyetle dengeyi sağlamak için İngiltere ve Fransa kendi sömürgelelerinde kalkınmayı desteklemek ve ilerletmekte geniş plânlar uygularlar.

Gelişme konusunda olağanüstü ilgi artışı her yerde görüldü. Kalkınma sorunları ve emelleri B.M.'de konuşmaların ana konusu oldu. Sömürge sisteminin ölümünün yarattığı özel boşlukları uluslararası faaliyetin doldurulabileceğini açıkça gören Genel Sekreter Hammarskjöld 1955'da B.M.'de az gelişmiş ülkelerde halk hizmetinde kullanmak için meslekten gelişmiş yöneticilerle yeni bir çeşit teknik yardım kurmasını teklif etti. "İngiltere, bağımsızlığa yeni geçen sömürgelelerin ihtiyacını karşılamak üzere, yeni hükümetlerin yığılma meseleyi çözmelerine yardım edebilecek bir deniz-askarı memurluk hizmeti kurmak istedi. Başka bir çok ülkelerle gelişimi yürütmek için yabancı uzmanlar ve danışmanlar getirildi.

Sermaye bulmaya gelince, az gelişmiş ülkelerin milliyetçiliği ve huysuzluğu, büyük ölçüde ulusal ve uluslararası hükümet kaynaklarına dayanma zorunluluğunu getirdi. İmparatorluk ve sömürgecilik siyaselinin amacı, hükümet yatırımlarının olduğu kadar özel yatı-

(11) Genel Sekreterin ilk teklifi için bak: United Nations Review, C. III, No. 1 (Temmuz 1956), s. 10-15. Daha ileri bir tarihte ve daha mütevazî olarak Genel Sekreterin "An International Administrative Service" (U. N. Doc E/3107) İngilizce ve 30 Haziran 1957 tarihli memorandumu Ekonomik ve Sosyal Komisyne sunulmuştu.

runun da geri alınlarına tahminleri teşvik edecek şartları yaratmaktı. İmparatorluk yönetiminin niteliğiyle sermaye ihtiyacı arttı; çünkü yeni ulusal hükümetler, önce dışınımden daha büyük gelişme ve toplumsal refah planları uygulamaya giriştiler. En büyük özel yatırımlardan başka hepsi siyaset ve yönetim tutarlılığından, milliyetçilik tehdidinden, kambiyo güçlüklerinden, genellikle kapitalizme ve özellikle yabancı sermayeye duyulan yaygın düşmanlıktan korkuyurlardı. Milliyetçi hareketler eskiden boyunca yabancı üstünlüğünün tehlikeleri ve kapitalizm ile emperyalizmin ilişkisi üstünde şüphelerden dolayı yatırımın kabulü kolay değildi. Bu güçlükleri arttıran bir şey de, Hattı ülkelerinin zaten yurtda geniş yatırım fırsatları olma ve az gelişmiş ülkelerde aynı kazanç getiren fırsatların ve işlerin az olması ya da hiç olmayıştıydı. Sonunda, kalkınma sorumluluğunun büyük kısmı ya da kaynakları pek dar olan uluslararası teşekküllerin ya da malî işlerine karışmak isteyen yabancı hükümetlerin eline geçti.

Bütün şartlar şunu gösteriyor ki gerilime üstün gelmede yükleme çoğu Batı'ya düşecektir; ya her devlet ayrı hareket edecek ya da hepsi çatılarını birleştirilmiş Milletler ve uluslararası başka kurullar kanallarıyla birleştireceklerdir. Çağımızın hoş hayallerinden biri, ekonomik ve toplumsal kalkınmanın elbet Batı'nın yararına sonuçlanacağıdır. S.S.C.B.'nin de kendi gelişim faaliyetiyle ilgili olarak aynı hayali beklentisi oldukça şüphelidir. Meselenin özü şudur: Batı gerçekten kendini kalkınmaya verecekse bazı işleri başta üzerine almalıdır. Bunlardan bazılarına Batılı olmayan halklar da katkı olarak katılır, ama bunlar verici değil de alıcı olduklarından durumları bir çok bakımdan avırdır.

Her iki tarafı da gereken ilk ve esas iki insan Batı tarzında bir kalkınmanın yeğlenmesine ve uygulanma olanağına inanıyor. Uygulama konusunda belki en önemli sorun Batı tarzı, mükül ve endüstrileşmiş bir toplumun bulunduğu yerlerden böylesine bambaşka ortamlarda yaşayış yapamayacağı —yaşayacaksa— ne kadar bir zaman süresince gerçekleşeceği ve ilgili halklara beden ve ruh bakımından neye mal olacağı meselesidir. Uygulama olanağıyla ilgili kararsızlık bir görüş pek yaygın değildir, ama yine de Japonya ve bir-iki önemsiz örnek dışında Batılı olmayan halklardan hiçbirisi henüz uygar dünyaya bürünmüş görünmemiştir.

Batı tarzı kalkınmanın yeğleniş sorunu ortaya bir yığın soru çıkarır; bunların çoğuna ancak özel karşılıklar verilebilir. Batılı

olmayan toplumların geleneksel hayat şekillerinden —bütün din kurumunu da içinde— ne kadar Batı uygarlığının hangi aşamalarıyla ve ne kadar uzlaşabilir? Yakın zamana kadar, özellikle dolaylı yönetim doktrinlerini kabul edenlerce, halkların yerleşmiş hayat kâğıplarından kökten koparılamayacakları ve sömürge siyasetinin eski düzenin araçlarıyla yürütülmesi gerektiği sanılıyordu. Bu doktrini, Batılı olmayan halkların kendi önderleri reddetti.

Mümkün başka temeller varsa da, kalkınmanın yeğlenişine inanç, artık nerdeyse bütün milliyetçilerin toplumlarını uygarlaştırmakta direnmelerine ve bunun için uluslararası yardım istemelerine dayandır. Kalkınmada çalışacak halkların bunların hevesini paylaşıp paylaşmayacakları bu iş ilerlemeden kesinlikle söylenemez.

Bazıları da gelişim faaliyetinin herde Batı'ya getireceği menfaatlara inanırlar. Kaptan Mahan'ın söylediği dursun, yâni zengin devletlerin yoksul devletlere karşı sorumluluğunun bir şehrin zengin semtlerinin kenar mahallelere karşı sorumluluğuyla aynı olduğu kabul edilirse, bu menfaatların neler olacağı ortadadır. Zenginliğin yalnız yoksul vatandaşlara yardım etmekle kalmayıp aynı zamanda kendi yararlarına bağlanması gerektiği Batı'nın ilerlemiş devletlerinde kabul edilen töre oldu; ama işin tuhafı az gelişmiş ülkelerde durum pek böyle değildir. Bu, henüz ulusu aşır yeni doğan uluslararası topluluğa erişmiş bir ülke değildir. Söзде Arap ulusu içinde bile petrol zengini devletler servetlerini daha yoksul Arap komşularıyla paylaşmak niyetinde değildirler.

Kabul edilmesi en kolay Batı menfaatlarından biri —ama kalkınmaya yardımın bir etkeni olarak en önemli olmayanı— az gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınmasının dünyanın ilerlemiş yerlerini ticaretine ve yatırımına yardımcı olacağı kanısındır.

Endüstrileşme, gündüzyedek Batı'nın içinde tuttuğu bazı pazarları alacaksa da, yaygın etkiel ekonomik mübadelelerin karşılıklı kazancı için fırsatları çoğaltacaktır. İnsan hünerinin yaratabildiği bütün kısıtlayıcı önemelece rağmen, ekonomik ilişki zengin ve ilerlemiş ülkeler arasında daha iyi gelişmiştir. Kabaca söylemek gerekirse, milyonlarca Asyalı ve Afrikalı ancak Batı'nın onlara satmak istediği malları alacak parayı kazanıyorlarsa iyi müşteri olabilir; gerçekten kazanmaları için de ekonomik sistemlerini çağdaş yeniliklere uydurmaları gerekir.

Bu ekonomik hesapların elbet büyük bir rolü vardır; ama Batı, özellikle Birleşik Devletler, kalkınmayla birlikte yürüten siyasal se-

mercileri daha çok önemser. Bunlardan üçü, şimdilik tutarsız toplumlara sarılmaz temeller koymak, Komünizmin sızmasını önlemek ve Batı'ya dost yapmak, barışı bozacak tehlikeleri lemezlemek. Ne yazık ki, bunlardan hiçbiri için reddedilmez bir kurum ortaya çıkarılmaz.

Tutarılığa gelince, ekonomik değişimde gelişimi yürütenlerin aradığı aşırı zorlanmanın başarılı olacağına inanmak için pek az sebep vardır. Yeni sınıfların ve sonunda kitlelerin yükselişiyle birlikte, 1789'dan bu yana Avrupa'dan geçen iltihâl dalgalarında olduğu gibi, büyük kargaşalıklar gelir. Tutarıcılık, Asya ve Afrika'da toplumsal ekonomik değişime sürecinin sonunda gelecektir; ama tarihin de gösterdiği gibi, böyle bir değişime şimdiki toplumsal üşşikleri sağlamazlar. Umulabilecek en iyi şey —biraz hayali de olsa— siyasal davranışların ve kurumların, anayasa çerçevesi içinde patlatmaz değişimler ve birkaç Batı ülkesindeki gibi düzenli bir süre içinde devrimler getirecek duruma erişmesidir. Gene de, sömürgeci yönetim yıllarca, hatta yüzyıllarca toplumsal düzenlenişin normal sürecini önlediği ya da uygunsuz yollara çevirdiği yerlerde tutarlılık olasılığı daha da büyüktür. Ekonomik kalkınma gerçekten tutarsa, elinden devrimci yola girmekten başka birşey gelmez ve bunun sonuçları da Batı'nın hiç hoşuna gitmeyebilir. Almanya, Japonya ve Rusya'nın endüstrileşmesinin liberal demokrasilerle zaferler kazanılmadığı herkesin bildiği bir hikâyedir. Çin'in, Endonezya'nın, İran'ın ve Nijerya'nın Batı'yı daha bir hoşnut edecek sonuçlarla ortaya çıkaracakları mı sanmak akla sığar mı?

Batı, özellikle Komünizmin sebep olacağı tutarsızlığa karşı uyanmıştır. Son zamanlarda, Batılı olmayan dünyanın tutulduğu değişime tetikçi içindeki toplumlar için Komünist inancının çekişliliği büyüktür. Kalkınmanın birlikte getirdiği toplumsal karışıklık yalnız işçi sınıfını değil, ayrıca Moskova ve Pekin'in —üzerlikle Marx'ın milliyetçilik kullandığı zaman— hemen her iki tarafına çekebileceği köksüz bir aydınlar sınıfını da ortaya çıkarır. Komünistlerin güruhlarının, özgür dünyanın erdemlerini yaymak için geniş bir propaganda başta, Batı, bu çekişliliği kalkınma sürecinin iki ayrı durumunu içinde karşılayabileceğini umar. Bunlardan biri, Batılı olmayan halklara gerçek dostlarının kim olduğunu gösterecek yatırımlarla iyi niyetlerini kazanma umuludur. Üçüncü Birleşik Devletlerin sürekli bir sevilme isteği vardır; niyetlerinden şüphelenileceğine ve iyiliğinin değeri bilmeyeceğine bir türlü inanılmaz. Ulusların

şükran görüşü umut kırtedir. Hindistan, Mısır, Gine ve daha başkalarında da olduğu gibi, devletler pek ince deneyip sık dokumadan nerdece yardım bulurlarsa oradan alırlar. Batı'nın iyi dostu Başkan Bourguiba 1957'de Komünistlere dönme pahasının pek yüksek olmadığını belirterek, Tunus'un "ne pahasına olursa olsun" silah bulması gerektiğini söyledi.¹²

Batı'nın yardım programlarının otaki yüzü, halkları Komünist kampına götürebilecek yoksulluğu ve bozuluşu yeketemeye başlayacakları umududur. Önüne geçilmez nüfus artışı tehdidi bir yana bırakılacak bile bu umudun da gerçekleşmesi kesin değildir. Kalkınma, beklenenleri karşılayacak kadar hızla ilerleyebilir mi? Gıtlıkçe artan unsurları içinde eritecek yeni alanlar açmadan bunları yerlerinden ayıran ve tedirginlikler doğuran gelişimden neler beklenebilir. Tedirginlik getiren durumlardan biri Gunnar Myrdal'ın nerdeyse bir ekonomik yasa olarak görüldüğü durumdur: "Bir ülke ne kadar yoksulsa, zenginle yoksul arasındaki ayırım o kadar büyüktür."¹³ Şunu da söylüyor: Zengin ülkeleri halkın gerçekten denetlediği hükümetler yönetir, oysa çoğu zaman yoksul ülkeleri yöneten zenginler zümresidir. Böyle şartlar altında gelişimin kazancı ve dış yardımın bir kısmı belki de zenginlerin cebine girer, yoksulların durumuna, bunları daha çok iş sürmeden başka esaslı bir değişiklik gelmez. Lâkin Amerika'da ve Arabistan'ın petrol ülkeleriyle çoğu olduğu gibi, semiz daha da semirdiği zaman gelişimin mümkün komünist düşmanı etkisi tersine dönebilir.

Batı'nın kalkınmaya yardımını doğrulayan inançlardan üçüncüsü bunun barışı koruyacağıdır. İnsan haklarının yadsınması ile barışın bir arada olamayacağı kabul edildiği gibi, yaşama şartlarındaki eşitlik ayrımların da bir savaş kaynağı olduğunu artık herkes biliyor. Gerçekte, dünyanın çoğu yerlerinin geriliğinin ve yoksulluğunun yakın zamanların büyük savaşları ile doğrudan doğruya ilgili olduğunu tesbit etmek güçtür. Yirminci yüzyıldaki iki dünya savaşı gibi büyük çatışmalar İleri devletler arasında olmuştur. Büyük devletler

(12) The New York Times, 12 Eylül 1957.

(13) An International Economy, New York, Harper, 1956, s. 133 İngiliz halkının nimbi müteakıllığı ile Asya ve Afrika halklarının kırılgılığı arasındaki farka dikkati çeken Sir Ivor Jennings aynı noktayı İleri sürdü: "Kuzey Amerika'nın hiç tarımından ve Batı Avrupa'nın çaktan ürettiği maddeler bir taraftan Asya'nın yüz-milyonları arasında hüküm sürerken, gene aynı Asya'da büyük bir refah içinde yaşayanlar vardır. The Approach to Self-Government, s. 79.

imparatorluk iddiaları hakkında Fashoda ve Siyam üstüne Fransız-İngiliz geçimliliği ve Orta Doğu'daki İngiliz - Rus tartışmasında olduğu gibi birbirlerine hırslayıp diğ gösterirlerse de işi büyütmeyi göze almazlar; attekim, son iki savaşta bu üç devlet mültefikli Ufak çapta Boer ve İspanya - Amerika savaşlarını bir yana bırakarak, büyük devletlerin imparatorluk ganimetleri için savaşa kalkmadıkları ilkesinin tek istisnası Çin'e ve Güney Doğu Asya'ya Japon saldırmasının onu Birleşik Devletler ve İngiltere ile çok soora da, Sovyetler Birliği ile savaşa götürüldüğü oldu.

Yakın tarihte insanlığı tehdit eden büyük savaşlar zengin ve gelişmiş devletlerin kardeş topluluğu içinde oldu. Yakın zamanların başlıca savaşçı devletleri örneğine göre endüstrileşmiş zengin devletlerin çoğalışının barış için bir kazanç olacağı söylenebilir mi? Küçük sömürge biçimi savaşlara gelince, Adam Smith'in bu konuda söylediği hâlâ bir değer taşıyabilir:

Geri halklar keşfedilir ya da Avrupalılar sayılırsa, dünyanın ayrı yerlerinde yaşayanlar bir güç ve cesaret eşikliğine erişebilirler; bu durum karşılıklı bir karlı uyandırarak bağımsız ülkelerin haklarını öylesi öylesi ve birbirlerinin haklarını bir çetin sayıp duyurur.¹⁴

Geçmişte yoksul ve savunumsuz halkların varlığı savaş işvarelerine pek bir şey eklenmemiştir. Büyük blokların gündeki yeryüzü çalışmasının Washington ve Moskova'ya dayanışı esaslı bir değişime getirmiş olabilir. Gittikçe rahat bir yer kalmayan dünyada üstünlük çabası taraflardan birinin bir toprak ya da bağılık kazancını öteki tarafa bir itibar kaybı ve gerçek bir tehlike gibi gösteriyor. Üke olarak bu veriyizinin başka yerlerinden daha çok az gelişmiş yerlerle ilgili değildir. Hunkarın daha sayıl ve tutarız oluşu hiç değilse kolayca ekile edilebilecekleri sanısını veriyor ve birçoklarının tarafsızlığının da gösterdiği gibi bunların gündeki bağılığı kesin değildir. Çin, Kore, Vietnam ve Orta Doğu üstüne tartışmaların göstereceği gibi, ne Washington, ne de Moskova, belli ağır misilleme tebliğleri de dahil, buğırıp çağırmadan bu ganimetlerden birini ötekini kapıp keçmesine göz yumabilir. Büyüklere bağlı devletler arasında herhangi bir kavga, kudretli başkanları da kavgacı hareketlere sürükleyebilir.

Asya ve Afrika ham maddelerine gittikçe artan ihtiyacın da kökleştirdiği bu durum, zengin ve pek yoksul halkların bir arada

(14) The Wealth of Nations, 2. 391

oluşunun barışa karşı olduğu önermesine yeni bir güç verir. Böyle bile olsa az gelişmiş ülkelerin kuvvetlenmesinin ve uygarlaşmasının savaş tehdidini oldukça azaltacağı gene de kesin değildir. Hindistan'ın, Endonezya'nın, Mısır'ın ve Kongo'nun endüstrileşmesi ve uygarlaşması bunların bağımsızlıklarını koruma yeteneklerini artıracak, bunları kolay ganimetler olmaktan kurtaracak, ama Moskova ile Washington'un barış içinde birlikte yaşamalarına ya da yeni taraftarlar arımda koşmayı bırakmalarına bir etkisi olmayacaktır. Gerçekten, gündeki az gelişmiş ülkelerden biri ne kadar kuvvetli ve zengin olursa ganimet olarak değeri o kadar artacak ve kampların birbirine geçişi kuvvet dengesini o kadar etkileyecektir.

Bunlar, kalkınmasını Batı'ya sağlayacağı sanılan menfaatlara karşı şüpheli bir tutumu haklı çıkararak nedenlerden bazılarınıdır. Gene de, tarihin büyük dönüm noktalarından biri olan bir gelişimde Batı'nın yaratıcı ortaklığını bu şüpheliğin önlemesi ya da ayırtmazması korkunç bir şey olacaktır. Gelişimin mükül yönlerde ilerlemesi olasılığı, Batı'nın isteksızca geri durması ya da askeri amaçları dışı önemsemesinden ise bu işe gerçekten kendini vermesiyle daha iyi gerçekleşir. Meselenin özü, bazı kötü şartların elbirliğiyle böyle yapımağa çalıştığı hâlde, Komünizm ya da Komünizm ilâhmanlığı doğuldir. Yeryüzündeki halkların hayatları, kaynağı Avrupa'da olsa olskenlerin işleyişiyle değişmektedir. Yeni bulduğumuz otomatik rekâmını insanlığı harptan silmek için kullanmazsak bu oluşum dardurulamayacaktır; bu oluşum çabuklaştırılabilir ya da geciktirilebilir, kolaylaştırılır ya da güçleştirilir, bir ya da başka bir yöne yürütülebilir. Heri ülkeler gelişimi yükseltmeye katılmazlarsa sonunda belki en çok kaybeden onlar olacaktır. Batı'nın menfaat isteklerini yitkisenen ulusların emelleriyle birleşmesi gerekir. Batı yardımı, uygarlığı daha özgür ve gönüllü bir geçiş ile bir diktatörlüğün zorladığı geçiş arasındaki ayrımı belirtebilir. Herde, Batı kendilerine yardım etmek için başkalarına yardım meselelerini ele almakta birleşirac, belki kendi sallantılı birliği yeni bir ortak amaç duygusuyla uyandırılabilir.

Yapılan yardım ne kadar büyük olursa olsun, Asya ve Afrika devletleri birkaç dünya arasında kararsızca tünemiş sayıca belirsiz devletler olarak kalırlar. Evrimlerinin niteliği, hangi yöne ve kimlerle birlikte, gidicekleri sorularına güvenilir karşılıklar veremeyiz. Bunlar 'bağımsızlık içinde gelişecekler mi, yeniden uyumsuzluğa mi gömülecekler, yoksa Çin'in ardından Demir Perde ötesinde bir yere

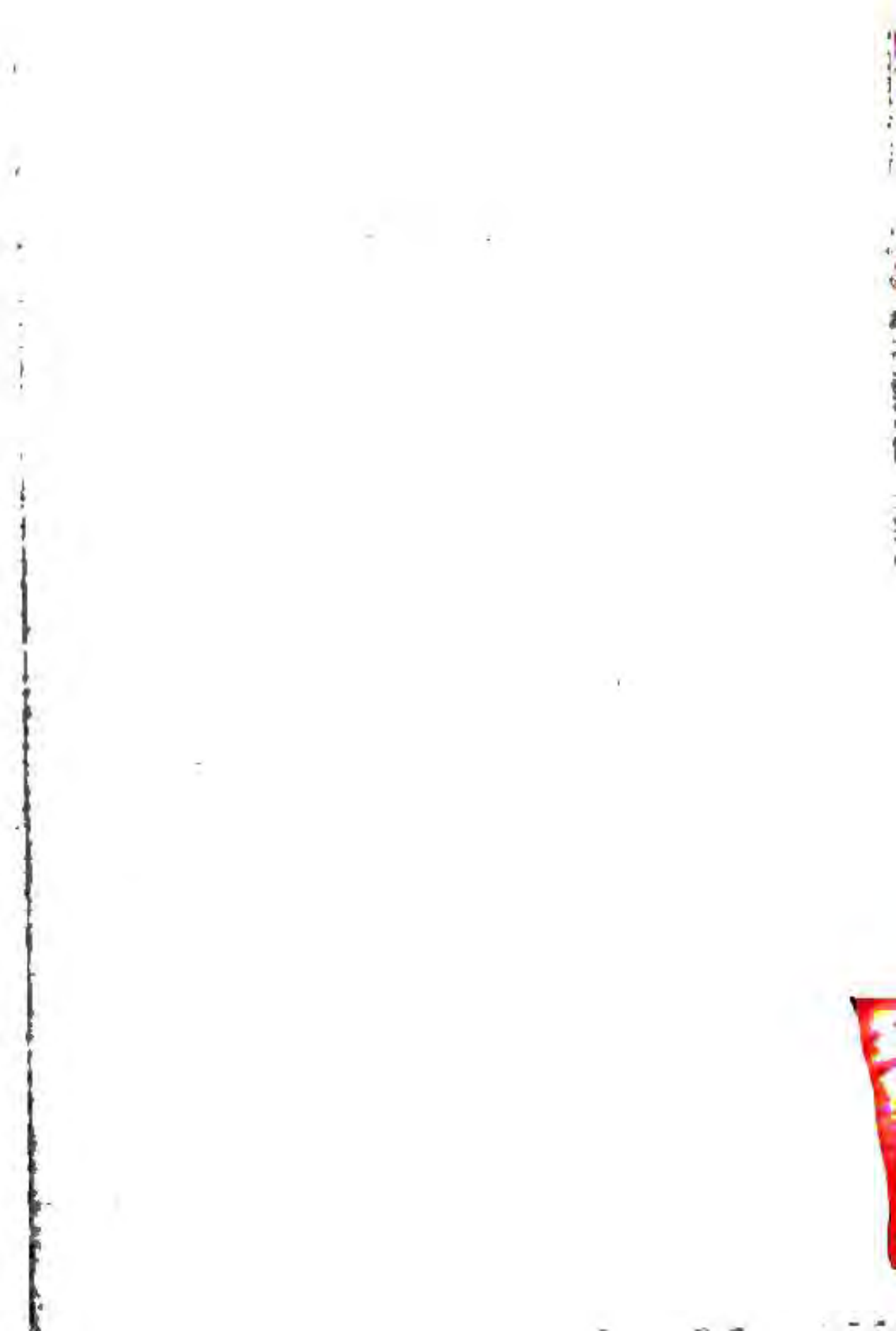
mi giderecekler' sorularının karşılığı konusunda şimdilik ancak pek şüpheli bir tahmin yürütülebilir. Çin, Hindistan, Afganistan, Suriye, Liberya ve Madagaskar öyle ayrı çevrelerden doğmuşlar ve Batı egemenliği çağının öyle ayrı bir deneyini geçirmişlerdir ki bunların şimdi aynı örnekte bir karşılık vereceklerini beklemek saçmadır. Natsi hepsi kendilerini akıttırıp duran dünya ile kendi başarılarını yapacaktır. Bu barışın şartları çok değişik olacaktır.

Bunların hepsinde ortak tek bir amaç olmaksızın kendilerini dünyaya birer ulus olarak göstermiş olmalarıdır; geç de dışardan bakılınca bunlara ulus duygusunun genişliğine ve derinliğine işlediğinden ara sıra şüpheye düşülebilir. Ulus, Batı'da olduğu gibi, Asya ve Afrika'da da devletin ölçüsü olarak alınmıştır. Bu kural konunca siyasetin amacı elbet ulusal çıkarı yükseltmek olur; geç de bu belirsiz kavramın tanımlanması gerekir. Bu kitapta sık sık ortaya konan karşılığı verilememiş ve hâlâ verilmeyen önemli sorulardan biri ulusların daha geniş bir ortak çıkar çabasına katılarak kendilerini aşp aşamayacaklardır. Atom çağının mantığı, toptan yıkıma doğru götürmeze elbette uluslararası bir topluma doğru götürür; ama milliyetçilik ile mantık bundan önce sık sık birbirlerinden ayrılmışlardır. Yüz yıl kadar önce Lord Acton'un savunduğu teklif önemli bir dâvâ haline getirilebilir: milliyetçilik fikri devletten ayrılmıştır; devletle nasıl başka dinlerin yeri varsa, bir değil, bir çok ulusun da yeri olmalıdır. Ulusal egemenliği bırakarak, artık uzun ömürlü bir geleceğe göstermeyen milliyetçiliğin korkulucu iddialarına karşı koymaya hazırlanan var mı? Ve gerçekte halkların dar ulus sınırlarından çıkarak girecekleri bir uluslararası toplum var mıdır?

Asya ve Afrika milliyetçi önderlerinin, bağımsızlığı yalnız ulusal çıkarlarını genişletmekte değil, aynı zamanda bölünmüş insanlık yolunda kullanmak niyetinde oldukları kabul edilse bile, özgürlüğe ulaştıkları dönemin havası uluslararası iyüğe pek de güven uyandıran bir hava değildir. Savaş sonu dünyasında insanlık topluluğunu pekiştirmeye doğru bir gidiş olsaydı, yeni uluslar faal bir dünya sisteminde eşit olarak yer alan fırsatını serinle karşılayabilirlerdi. Sürekli barış sağlayacak, somutgerçekliğin düzenli olarak yok edilmesini denetleyecek ekonomik ve toplumsal gelişmeyi iletirmek için kaynaklar sağlayacak teşkilatlı bir uluslararası toplum zayıf, karar-sız ve yoksul halklar için büyük bir dayanak olurdu. Birbirine düşmanın büyük devletler arasında bölünmüş bir dünya, öncelikle ulusal istiyalarını bırakıp yeniden Batı egemenliği altına düşme ya da

Komünist çevrede bir peyk olma tehlikesini getirirse, inanılmaz katliamlara dayanmaz.

İmparatorluk küllerinden uluslar doğdu. Bunlar da ulusal emhenede huysuz atalarının yıkıcı yolunda mı yürüyecekler?

DİZİN

Ahhaa, Feokai. 308

A.B.D. sömürge tecrübesi. 8-9, 32-34, 87-88, 121, milliyetçilik, 153; ve yeni uluslar, 302-304; Latin Amerika ile ilişkiler, 383, Filipinler ile ilişkiler, 23, 28-29; Porto Riko ile ilişkiler, 25, 87-88

Abdül, Muhammed, 154

Abdulgani, Hasan, 181-182

Abdulkerim, 28

Abraham, Peter, 168

Acton, Lord, 98, 115, 211, 376, 387

Adams, Granley H., 182

Adams, Alexander, 274

Afrika sömürge tecrübesi, 62-64, 70, 74, 76-80, 82, 126-130; komünizm, 205, 247-308, demokrasi, 214-216, 271-274, 278, demokratik kurumlar, 217-236; faşizm, 4, 268; enternasyonalizm, 373-376; dil birliği, 130-137, 143-145, Maruller, 235-236, milliyetizm, 289-279; milliyetçilik, 37, 31, 63, 90-97, 110-111, 152-159, 161-169, 206-203, 213-216, 227-242, 248-252, 262-279; kendi geleceğini tayin etme, 281-285; İtali egitimi, 192-194

Ağa Han, 229

Ahmed Han, Beylik, 228

Akwa, Dika, 154

Almanya: emperyalizm, 3, 6, 23-25, 29; milliyetçilik, 115-118, 286;

kendi geleceğini tayin etme İkinci, 251. Ayrıca bak: Nazizm

Aktın Köyü, 22, 42-43, 48. Ayrıca bak: Çana

Altrincham, Lord. Bak: Grey, Edward

Animulish, 229

Ambedkar, B. R., 159, 222

Anayasa: Hindistan, 217-218; Endonezya, 217; Kenya, 84, Filipinler, 217; ve ulusların kendi geleceğini tayin etmeleri İkinci, 285

Angola, 64-66

Apter, David, 272

Arap birliği, 196, 306, 374

Arap dünyası: sömürge tecrübesi, 126-127, 381-382; demokrasi, 234; dil birliği, 137; milliyetçilik, 100, 120, 137, 150-153, 164-167, kendi geleceğini tayin etme, 289-292; İtalyanlaşma, 299-300, ve Etjensizm, 299, 301-302. Ayrıca bak: İslam, Orta Doğu

Asya: komünizm, 37, 268, 237-264, 274-276; demokrasi, 213-216, 278-279; demokratik kurumlar, 217-227; faşizm, 268; enternasyonalizm, 373-376; dil birliği, 136-137, 146; Maruller, 235-237; milliyetizm, 17, 29-31, 40, 61, 101-103, 111, 152, 154-183, 198-198, 200-203, 214-218, 227-242, 248-256, 262-279; kendi geleceğini tayin etme

- otme, 283-287; Batı eğitimi, 192-194
- Atatürk, Beki Mustafa Kemal**
- Atiyah, Edward, 161-166, 224, 251-256
- Atlantik Bildirisi, 233**
- Aug San, 192**
- Awolowo, Obafemi, 193**
- Azad, Mahdava Abul Kalam, 161**
- Azınlıklar ve ulus, 109, 112-113; karma toplumlarda, 318-321
- Azikiwe, Nnamdi, 18, 63, 192, 233, 318-311**
- Bağdad Fakih, 277**
- Balandier, Georges, 154, 330**
- Balfour Bildirisi, 301**
- Balkan Birleşti, 213**
- Ba Maw, 192**
- Banderamahe, S. W. R. D., 193, 270, 349**
- Bandung Asya-Afrika Konferansı, 127-130, 197, 204, 345, 362, 370-370**
- Bao Dai, 227**
- Barker, Ernest, 227**
- Batı Afrika Öğrencileri Birliği, 197**
- Bati, ve yeni uluslar, 378-386, 390, 392-393**
- Bauer, Otto, 112, 176, 180**
- Belçika, 67-70, 65**
- Belçika Kongosu, 47, 67-70**
- Bell, Gertrude, 206**
- Ben Gurion, David, 138**
- Birleşik Arap Cumhuriyeti, 252, Ayrıca bak; Mısır; Suriye**
- Birleşmiş Milletler: Andlaşması, 4-6, 281, 286, 290, 317, 355, ve sonr. gecikme, 5, 8, 35-38, 390-391; İnsan Hakları Bildirisi, 291; ve yeni uluslar, 46-48, 291-292, 295, 297-298, 299, 300-315, 373-376, 380-341, 388-392; ve ulusların kendi geleceklere ilişkin kararları, 42, 289-291, 293, 297-298, 299, 300-310, 372-373, 380-381; Vardiyet Sistemi, 38, 298**
- Birmanya: ölümlerle sızması, 129, denizler, 200, 263, 275; demokratik kurumlar, 263; milliyetçilik, 28, 199-199; kendi geleceğini tayin etme, 284, 290, 288**
- Bismarck, Otto von, 194, 211**
- Borton, Hugh, 244**
- Boisio, Kojo, 193**
- Bourguiba, Habib, 18, 193, 294**
- Bowles, Chester, 85, 189**
- Boxer İyisi, 18, 199**
- Brazzaville Konferansı, 24, 76**
- Bretanya: ölümlerle sızması, 64, 70-72, 80-83, 122-123; Taç Koloni Sistemi, 221-221**
- Brogan, D. W., 288**
- Evrist Gençlik Derneği, 221**
- Bukharin, Nikolai, 170**
- Bulganya, N., 244**
- Bumia, K. A., 193**
- Buwono, Hamengkku, 297**
- Bütün Afrika Halkları Konferansı, 69-70, 129, 143, 185, 197**
- Büyük Britanya. Bak; Britanya; İngilizlere**
- Cagan, Çedd, 301-307, 384**

Carr, E. H., 178

Cedi Bureau Afrika Derneği, 221

Cemâleddin el-Afganî, 159

Çerçevir, 75-77, 291, 282

Chandhuri, Nitad C., 109

Churchill, Winston, 22, 41, 267, 366

Cinâh, Muhammed Ali, 287, 322-323

Claude, L. L., 217

Coleman, James H., 303, 322

Comité de l'Unité Topogaler, 312

Crossman, R. H., 312

Çiang Kay-şek, 28, 291, 290, 354

Çekoslovakya, 212

Çin sömürge tecrübesi, 352-354; kömünizmi, 28, 137, 250-251, 353-359; demokrasi, 240, 248-250; ulu hürriyeti, 137; milliyetçilik, 29-29, 191, 189, 245-251; beşinci geleceğini düşünme, 234, 290, 293; Batılılaşma, 4, 210-217, 298

Çarlık-İslâm, 264

Davidson, Hugh, 88

Demokrasî: Afganistan, 298; Afrika, 213-216, 269-274, 376; Arap dünyası, 233; Asya, 213-216, 260-274; Balkan ülkeleri, 212; İngiltere Günyanı, 304-335; İngiltere Halk İhtilal Adaları, 331-335; Almanya, 260, 264, 275; Karâibler, 261-262; Orta Amerika, 200-202; Şeytan, 379; Çin, 217, 219-221; ve katodiyalizm, 218-219, 227-241, 260-262; komünizmi, 277-278; Küba, 262; Çekoslovakya, 212; Hindî, 222, 221-227, 284, 321, 360-351; sayılamaz, 216-221; İspanya, 228; Gana, 264, 270; Çin, 294, 273; Hindistan, 217, 260, 262, 322-324; Eski-

nesya, 217; İran, 252, 294; Irak, 252, 254, 264; Fildişi Kıyısı, 271; Japonya, 242-247; Kore, 272; Latin Amerika, 208-262; Lübnan, 264; Liberya, 238, 272; anlaşılmaz, 200-212; ve orta doğu, 220; Orta-Doğu, 261-264; ve milliyetizm, 267-268; Fas, 262; ve ulus, 209-211; ve milliyetçilik, 205-208, 209-211, 212-213, 214-217, 242-252, 250-251; Nepal, 72; ve yeni uluslar, 265-279; Nijerya, 269, 323-341; Pakistan, 260, 264; Filipinler, 227, 319, 360, 263; karma toplumlar, 210-217, 328-330, 333-342; Porto-Riko, 261; batıdaki sekülerizm, 273-287; Sıvî Araratistan, 231-232; Sudan, 261, Suriye, 254, 264; Tayland, 257-258, Tibet, 237-238; ve geleceğini, 350-351; Trinidad, 234-235; Tunus, 268; Türkiye, 232-254; Üçüncü Arap Cumhuriyeti, 252; Vietnam, 270; Batı Avrupa'ya karşı bir olay olarak, 259-261; ve istiklal, 4, 18, 27, 222-227; ayrıca bak: Demokratik kurumlar

Demokratik kurumlar: Afrika, 247-258; Asya, 217-228; Almanya, 261; ve sömürgecilik, 219-224; Hindistan, 49, 261; İsrail, 220; Japonya, 212-216; Malezya, 263; Orta-Doğu, 257; ve yeni uluslar, 217-220, 221-228, 292-291; Okyanus, 227; Pakistan, 264; Filipinler, 219, 323-228; Porto-Riko, 26

Deşî, A. R., 181

Deşîde, Karl W., 228

Devlet: ve ulu hürriyeti, 133-135, 128-129, 181; ve ulus, 114-116, 122-123, 128-129, 181

Diagne, Blaise, 75

Diler, Oranika K., 153

- Dil birliği:** Afrika, 136-137, 146-147; Arap dünyası, 138; Asya, 136-137, 147; Seylan, 139-140; Çin, 137; ve sömürge tecrübesi, 136-137; ve komünizm, 135, 138-141, 145, 146, 170; Hindistan, 137-138, 146-148, İsrail, 138; ve milliyetçilik, 133-135, 138-139, 141, Pakistan, 138, ve devlet, 133-136, 138-139, 141
- Dil: ve milliyet, 132-148, Ayrıca bak:**
Dil birliği
- Dis:** karma toplumlarda çözümler, 316-317; ve emperyalizm, 160-166, ve ulus, 166; ve milliyetçilik, 160-166
- Djep, Chelkh Anis, 164**
- Durand, F. K. Khas, 160**
- Ebadi, Abba, 98**
- Eğitim, Batı:** Afrika, 192-194, Asya, 192-194; Hindistan, 190-192; ve milliyetçilik, 11-12, 68, 186-192, ve Bahırlaşın, 68, 192-194. *Ayrıca bak:* Eğitim sistemi
- Eğitim sistemi, 53-54, 68**
- Eisenhower-Eğen Diiğisi, 293-294**
- El Gladi, 241**
- Emperyalizm: ve kapitalizm, 161; ve komünizm, 16, 358-357; gerileyiği, 15-20; ve ekonomi, 160; Almanya, 3, 6, 23-25, 29; Japonya, 22-23, 29; ve Maralim, 176; ve ulus, 160; ve milliyetçilik, 17, 182-184, 185, 167-183; mahiyeti, 3-4, 6-8, 16, 12-13, 18, 20, 23, 38, 41, 176; ve dil, 143-144**
- Endonezya: sömürge tecrübesi, 122, 124-125; Anayasa, 217; demokrasi, 217; milliyetçilik, 19, 326; kendi geleceğini tayin etme, 299**
- Engels, Friedrich, 171, 173, 177, 212**
- Enternasyonalizm: Afrika'da, 373-376; Asya'da, 373-376; ve milliyetçilik, 381-396**
- Eyüp Han, Muhammed, 164, 164, 209**
- Farsın, Negley, 68**
- Feruk, 260**
- Fns, 28, 73, 76-78, 246, 272**
- Fayrm: Afrika'da, 4, 268; Asya'da, 268**
- Fekemak, 194-193**
- Fildiği Kıyım, 272-273**
- Filipinler: sömürge tecrübesi, 19, 98, 124, anayasa, 217, Demokras, 217, 219, 260; demokratik kurumlar, 282, 235-238; A.B.D. ile ilişkiler, 25, 28-29; kendi geleceğini tayin etme, 254, 294-293**
- Filistin, ve kendi geleceğini tayin etme ilkesi, 301-302**
- Finlândiaya, 291**
- Fitzgerald, E. P., 258**
- Formosa, 286, 295**
- Forster, E. M., 191**
- Fransa: sömürge siyaseti, 31, 76-78, 83, 136-131, milliyetçilik, 184-185**
- Fransa Togolandi, 308-312**
- Furnival, J. S., 179-188, 318, 260**
- Gana: sömürge tecrübesi, 70, 83; demokrasi, 264, 372, milliyetçilik, 19, 280. Ayrıca bak: Altın Kıyım; Nkrumah, Kwame**
- Gandi, Mohandas, 12, 37, 28, 32, 160, 158, 161, 191, 165-166, 201-203, 267, 219, 322, 322, 302**
- Gariibaldi, Giuseppe, 194**
- Gaulle, Charles de, 34, 37, 74-80, 287**

- Gelenekçilik, 330-333
 George, Lloyd, 26
 Gibb, H. A. R., 253
 Gior, J., 261, 272
 Gladstone, William, 95
 Gokhale, G. K., 217-218
 Golwalker, Sri Madhav Sadashiv, 160
 Gough, Edward, 225
 Gunther, John, 65
 Günay, Sak-İngiliz Günay:
- Halep-İstanbul, 4, 256
 Halley, Lord, 125, 145, 335
 Hancock, W. K., 258
 Halk, Muhammed, 192
 Hayden, Joseph Rabston, 219, 221
 Hayra, Carkon, 131
 Hayford, Cusley, 322
 Hindi-Cinet, 28, 74-75, 125-126
 Hindistan, sömürge tecrübesi, 81, 127-129, kurulması, 32; anayasası, 217-219, demokrasisi, 217, 220, 242, 329-335; demokrasi kurulumları, 40, 261, 681 Nispeti, 36-138, 140-145; milliyetçilik, 28, 156-167, 100-192, 184-196, 198; kentsel gelişim, 251, 253, 272-291, 319, Batı eğitimi, 190-192
 Hind Üstün Kongresi, 18, 21, 24, 39-31, 52, 81-82, 109, 141-142, 161, 171, 223-224, 275, 325, 328, 330-337, 340
 Hindu-Musulman çekişmesi, 229
 Hitler, Adolf, 313
 Hobhouse, L. T., 219
 Hobsbawm, J. A., 300
 Ho Çi Minh, 192
 Hodgkin, Thomas, 17, 129, 139
 Hudson, H. V., 325
 Houghouet-Boligny, Felix, 15-17, 180, 271
- Hükmümler, Montegno ulusalında, 30-40, 61-62, 63-64, 68
 Irak, 252, 254, 261, 282-284
 İrâk kurumsu teğahlarında gelişim, 216-247; ve ulusa, 221-228; ve milliyetçilik, 221; ve kentsel gelişimi, 221-229
 İbo'lar, 229-241
 İbrahim, Muhammed, 169, 220
 İktisadi kalkınma: sömürge ülkeleri, 52-53, 60-68; ve yeni uluslar, 250-284 Ağrıca bak: İktisat
 İktisat ve sömürgeçlik, 172-178; ve emperyalizm, 177-180; ve ulusa, 165-184, ve milliyetçilik, 57-58, 168
 İlerici Halk Partisi, 224
 İngiliz Batı Hind Adaları, 224-225
 İngiliz Günay, 261-268, 221-225
 İngiliz Teğahları, 209-212
 İngiltere, 133 Ağrıca bak: Britanya
 İngiliz Dışı Atirikam Ulusal Kooperatif, 129, 222
 İnsan Hakları Bildirisi, İnan, Dürriyemir Müesseseler İnsan Hakları Bildirisi
 İran, 232, 254
 İrlanda, 283
 İrlanda, 165-168, 170, 196-187, 251
 İspanya, sömürgeci tecrübesi, 63, 64, 72, 310, 323
 İsaawi, Charles, 227
 İtaliya, 241
 İtalya, 116-118, 156-187, Ağrıca bak: Fas
 İzzet, 138-139, 252-253
- Jaleer, Dala Osm bin, 229
 Japonya, sömürge tecrübesi, 220; demokrasi, 212-247; demokrasi kurulumları, 212-249; emperyalizm, 22-23, 29; milliyetçilik, 194-206, 208, 214-215, 214-247; Halklar, 18, 29, 243-245, 247

Jouvenel, Bertrand de, 10

Jullen, Ch.-André, 197

Kabilecilik, 336-338

Kabile çatışması, Nijerya'da, 336-341

Kamerun, 129-130

Kapitalizm, 168-177, 179-181

Karablier, 260-261

Karma topluluklar: demokrasi, 317-318, 328-334; arinliklar, 316-321; 322, 327-328, 328-343; ırık çatışması, 316-317; dinî çatışma, 316-347; kendi geleceğini tayin etme, 316-347

Kasım, Abdülkerim, 284

Kavir, Kamilla, 104

Keçya, 60, 81-85, 328-329

Keçyatla, Jomo, 198

Keçmir, 280, 291

Kibirix, 290, 302-301

King, Charles T. O., 261-262

King-Crane Komitasyonu, 301

Kohn, Hans, 139, 206

Kolombo Ptâni, 326

Koloniyalizm: ve kapitalizm, 179-185); ve komünizm, 8, 13, 16, 356-358, 371-373; ve demokrasi, 217-219, 328-335, 361-362; ve demokratik kurumlar, 219-224, ve (tâlim), 173-174, ve hukuk, 62-63, 120-125, 127-131; ve milliyetçilik, 4, 51-53, 58-59, 63, 74-75, 80-81, 90, 173, 181-183, 185-189, 227-242, 246, 351-353, 376, 380-387; ve yeni ülkeler, 280-286; kolonyalizmin sorunları, 4-5, 8-9, 22-27, 32-41; ve ülkelerin kendi geleceğini tayin etmeleri hakkı, 297-315; ve Birleşmiş Millet-

ler, 5, 8, 35-36, 280-291; ve Dâli-İlâhî, 8, 16, 29, 220-230, 232. Ayrıca bak: Emperyalizm

Komünizm Afrika, 268, 367-368, 376-377; Asya, 28, 268-269, 357-358, 376-377; Çin, 30, 139, 290, 352, 357-359; ve kolonyalizm, 8, 10, 16, 354-357, 372-373; ve demokrasi, 217-219; ve emperyalizm, 16, 256-258; Hindistan, 23; ve dil birliği, 134, 139-142, 146, 148, 151; Orta Doğu, 239, 310; ve ulus, 100-101, ve milliyetçilik, 110-111, 352, 373-375; ve yeni ülkeler, 257-259, 292-400; ve ülkelerin kendi geleceğini tayin etmeleri hakkı, 27, 288, 290-296, 301-308. Ayrıca bak: Marxizm; S. S. C. B.

Komünist Manifestosu, 122, 169, 171-172, 177

Kongo Bak: Belçika Kongoğu

Konvansiyon Halk Partisi, 18, 63, 271-272, 344-345

Kore, 125, 284

Kotelaivala, John, 249

Kraççev, Nikita, 1532, 354

Kuomintang, 28, 249-250

Küba, 262

Kültür, 148-149, 152

Laskö, Harold J., 380

Latin Amerika: demokrasi, 260-262; A. B. D. ile ilişkiler, 383

Lewis, Harold, 207

Lenin, V. I., 3-4, 37, 112, 169, 178-179, 191, 229, 295, 372-373

Lennox-Boyd Anayasası, 64

Lewis, Bernard, 202

Liang Çi-c'ao, 248

- Liberya, 257
 List, Friedrich, 168
 Liu, Sao-qi, 371
 Lloyd, Lord, 38, 44
 Logemann, J. M. A., 60
 Luong Pradit, 193
 Logaró, Frederex D., 60-61
 Lüben, 202, 300
 Macaristan, 118
 Macaulay, Herbert, 233
 Macmillan, W. W., 200
 Magwayay, Ramón, 267
 Malaya, 25, 32, 240, 254, 258
 Mandat Sistem, 8, 21-25, 127, 297-298, ve krallı geleceğial İhtin etme 297-298, 302
 Nandín, Daniele, 48
 Mannheim, Karl, 207
 Mao Tse-tung, 14, 254
 Maria, Luis Munoz, 87, 183
 Masaryk, T. G., 268-270
 Marx, Karl, 122, 168, 171, 174, 176, 177, 184, 220
 Marksizm: Afrika, 350-356; Asya, 355-356; ve emperyalizm, 171-173; ve ütüm, 162-163; ve milliyetçilik, 169-180; ve yasal ilimler, 180, 355-356
 Mau Mau hareketi, 222, 268
 Mazzini, Giuseppe, 81, 181, 262-270
 Mbaye, Tann, 2, 193, 258
 Melzerke, Friedrich, 117-118
 Mendel, Tiber, 338
 Menon, Krishna, 72, 376
 Merkezi Afrika Federasyonu, 82, 223-224
 Metternich, Clemens von, 169-180, 222
 Mimar demokrasisi, 251, 252-256, 263, 272, 281-282; milliyetçilik, 28, 193, 251, 254-256, 320, 351-352, 382-383, 386; İstiklal, 233-234
 Millîterizm Afrika'da, 268-278; Asya'da, 269-278; ve demokrasî, 269-270
 Millîterizm Demiyeti: ve Hıbeğistan'sağın, 4; İstiklal, 24-25, 252, 252-259; ve krallı geleceğial İhtin etme, 291-292
 Mill, John Stuart, 209-216, 244
 Milliyetçilik: Afrika, 17-18, 23, 62, 69-97, 111, 154-156, 154-160, 192-195, 213-216, 237-242, 248-252, 264-266; Cezayir, 260, 332; Arap dünyası, 100, 126, 137, 156-158, 163-167; Asya, 17, 27-30, 28, 63, 102-103, 110-111, 182, 184-197, 197-198, 200-202, 214-218, 227-241, 245-250, 263-278; Belçika Kongresi, 47, 63; Dimaçya, 23, 88-100; ve kapitalizm, 170; Seylan, 219; nitelikleri, 91-92, 191; ve İstiklalizm, 1, 24, 56-58, 61, 74-75, 80-82, 90, 172, 181-183, 187-188, 227-242, 246, 261-268, 270, 279-287; ve İstiklalizm, 102-108, 254-257, 272-273; ve demokrasî, 200-207, 206-210, 212-242, 244-247, 248-252, 254-258; ve emperyalizm, 109-110, 254, 324-360; Nüfus, 28, 195, 251, 255-257, 320, 351, 382-384, 386; ve İstiklal, 11, 28, 42, 200-205; İngiltere, 183; Fransa, 181-183; Almanya, 118-127, 157; Çin, 18, 240; Altın Kıyım, 32, 40; Macaristan, 101; ve emperyalizm, 17, 167-183, 182, 186-190; Hindistan, 28

158-166, 190-192, 194-195, 199, 301;
Hindüçül. 28, Endonezya, 18, 326,
ve enternasyonalizm, 351-409; ve
İslâm, 109, 156-166, İtalya, 117,
167; Japonya, 194, 208, 209, 214-
215, 207-210; Kenya, 333-341; ve
dîl birliği, 133-135, 138-139, 140-
141; Malaya, 28, 239-240; ve
Marxizm, 169-180; Orta Doğu,
168-192, 251; Fas, 28, 240; ve ulus,
112, 351-150; ve yeni uluslar, 352,
387, 390-391; Nijerya, 48, 330,
kaynakları, 17, 93, 93-96, 184-185,
192-193; Pakistan, 159-166, kar-
nâ toplumlarda, 310-318, 322, 327,
337-342; ve ırk, 321; ve dîn, 150-
167; Tayland, 257; ve gelenekçî-
lik, 151-156, 350-353; ve kabileçî-
lik, 337-339; Tunus, 240; Türkiye,
137; A. B. D., 180; redimîleri, 361-
378; ve Batı eğitimi, 11, 68, 190-
194, ve Dâhilîliğim, 1, 60-81, 184-
185, 196-197, 200-203, 214-217,
243-248

Mühtyetçilik, ve dil, 132-148

Mollet, Guy, 74

Montagne, Robert, 184

Montesquieu, Charles Louis, 200, 243

Nozambik, 64-66

Musaddık, Muhammed, 362, 377

Mus, Paul, 304

Mussolini, Benito, 23, 194, 308

Mustafa Kemal, 28, 54, 137, 186, 220,
263

Müslüman Birliği Partisi, 83, 109,
139, 161, 162, 232, 330-331, 333-334

Müslüman-Hindu çelişmesi, 321-328

Müslüman Kardeşler, 201

Myrdal, Gunnar, 178, 394

Nasır, Cemâl Âtalul, 11, 100, 150, 167,
196-197, 206-207, 286, 304, 351,
362, 368, 377, 382, 401

Nazizm, 112-113

Nehru, Jawaharlal, 11, 17, 32, 79, 88,
139-141, 181, 181-182, 190-191,
193, 198, 201-202, 267, 284, 332,
350, 365, 371, 374

Neo-Destour, 341

Nepal, 257

Ne WL, 264, 273

Ngo Dinh Diem, 181, 192, 267, 309

Niebuhr, Reinhold, 367

Nijerya: sömürge tverübesi, 83, 178-
120; demokrasi, 273, 338-343, millî-
iyetçilik, 48, 320; uenâli geleceği-
ni lüyük etme, 256, 334-341, ka-
bile çalışmalarına, 334-341; kabile-
çilik, 336-338

Nijerya ve Kamerunlar Ulusal Kurulu,
339-340, 369

Nkrumah, Kwame, 14, 18, 45, 70-77,
83, 88, 129-130, 193, 192, 224, 233,
263, 267, 272-273, 276, 311, 342,
357, 360, 360

Northrop, F. S. C., 380

Nystalaw, 85

Nyerere, Julius, 183

Obi, Çike, 273

Ötörino, Bocdi, 232

Olduawa, 236, 280

Olympic, Bytawawa, 318

Orta Doğu, 251-254, 260

Orta vnsal, 180-183, 331, 351-353

Orta Amerika, 200-202

Onipede, Diodipo, F., 153-184

- Orta Afrika Parlamentosu, 85
- Ortega y Gasset, José, 110
- Owens, Sergio, 102
- Padmore, George, 155-156
- Pakistan: demokrasi, 260, 261; demokratik kurumlar, 261; 68 Ulus-
la, 139; milliyetçilik, 159-167; kral-
di geleceğini tayin etme, 285-286,
294-295
- Pan-Afrikanizm, 130-131
- Panikkar, K. M., 51
- Parti Démocratique de l'Inde-
chance, 224
- Parlık Bibliyası, 204
- Peterson, Gene Valt, 68, 70
- Pfizer Programı, 182
- Portekiz, ve sömürge siyaseti, 64-65,
220
- Puerto Rico: sömürge teşkilatı, 18,
67-68; demokrasi, 288; demokra-
tik kurumlar, 37; A. B. D. ile
münasebetler, 35, 67-68
- Puerto Rico, 284, 285
- Quinn, Marnie, 124, 134, 192, 224,
267, 276
- Rahman, Trupton Abdul, 229
- Assemblée démocratique Afr-
icain, 75-76
- Reischauer, Edwin, O., 285
- Rennan, Ernest, 148, 183
- Reaner, Karl, 112
- Ripon, Lord, 228-229
- Robinson, Lionel, 177
- Robinson, Kenneth, 287
- Rockar, Rudolf, 116
- Roderya, 64, 71, 80, 84
- Roodot, Pierre, 254
- Roosevelt, Franklin Delano, 21, 267
- Roosevelt, Theodore, 41, 164
- Rouxseau, Jean-Jacques, 191, 196,
212, 245, 278, 370
- Roy, M. N., 107
- Rütanda-Urunç, 71
- Russell, Bertrand, 178
- Rutya, Bek: E. S. C. H.
- Sand, Zengin Paşa, 25
- Sarkal İslam, 233
- Schapiro, Robert A., 215
- SEATO, 274, 377
- Seçimler (tali): sömürge ülkelerinde,
23-57; ve milliyetçilik, 11, 18, 43,
267-268; Malsinçmentleri, 8, 18, 28,
65-67
- Senghor, Léopold Sedar, 78, 86, 153
- Seylan, 18, 130, 275, 281, 340
- Shafiq, Hayat C., 149
- Shabanek, Novosent, 120
- Siyasi partiler, sömürge ülkelerinde,
222-224
- Siyonizm, 289, 301-302
- Sjadrin, 197-201
- Smith, Adm., 281, 286
- Smith, Wilfred Catwell, 188
- Sovyetler Birliği, Bek: S. B. C. H.
- Sömürge siyaseti: Belçika, 67-70, 56;
İngiltere, 64, 71-73, 79-84, 122-123,
126; Fransa, 21, 71-80, 85, 130-
131; Hollanda, 122, 124-125; Ja-

panya, 125; Portekiz, 64-66, 210; İspanya, 63-64, 73, 210-221; A. B. D., 25, 32-34, 57-58, 124. Ayrıca bak: Kolonyalizm

Sömürge tecrübe: Afganistan, 4, 18; Afrika, 63-65, 70, 73, 76-79, 85, 127-131; Cezayir, 73-75; Angola, 62-64; Arap dünyası, 126-127, 352-384; Belçika Kongosu, 67-70; Kamerunlar, 129; Seylan, 18; Çin, 354-385, Ulas, 69, 83, Altın Kıyım, 32, 41-42; Güneş, 73; Hindistan, 82, 122-123; Çin-Hind, 73-76, 125-128; Endonezya, 122, 124-125; Kenya, 80, 51-55; Kore, 125; ve diğerleri, 136-137; Malaya, 82; Fas, 73, 75-76; Mozambik, 61-63; Yeni Güneş, 124-125; Nijerya, 83, 128-130; Nyasaland, 85, Filipinler, 15, 58, 124; Puerto Riko, 18, 57-58; Hodezya, 61, 71, 80, 84; Ruanda-Urundi, 71; Tanganyika, 80-87; Tunus, 73, 76-78

Sömürge ülkeler: Demokratik, 227-241; İktisadi kalkınma, 51-53, 66-67; eğitim sistemi, 64-65, 67-68, seçkinciler, 61-69; hükümet, 20-41, 50-51, 53-54, 67; orta sınıf, 229; siyasi partiler, 233-234; Batılılaşma, 51-61, 230. Ayrıca bak: Sömürge tecrübe; sömürgecilik

Spencer, Herbert, 343

S. S. C. D., 288, 295. Ayrıca bak: Komünizm; Lenin; Marksizm; Stalin

Stalin, Joseph, 133, 138-140, 144, 169, 194, 267, 295, 267, 373, 384

Sudan, 263, 280

Suhrawardy, H. S., 325

Sulzbach, Walter, 173

Bukuroo, 134, 192, 194, 217, 260, 271, 314

Bun Yat-sen, 17, 192, 190, 199, 210, 270

Burice, 254, 263, 300

Sudi Arabistan, 252-253, 263

Sükket Alınanlar, 217

Taç Kolonisi Sistemi. Bak: Britanya; Taç Kolonisi Sistemi

Tanrıyıkın, 55-58

Tanrıyıkın Afrika Ulusal Birliği, 86

Tayland, 257-258

Tibet, 258

Tito, 134, 328, 366, 371

Togolandi. Bak: İngiliz Togolandi; Fransız Togolandi

Touss, Sekou, 193, 228, 233, 263, 267, 274, 279

Toynbee, Arnold, 103, 132, 189, 301

Trinidad, 334-335

Trotsky, Leon, 293-294

Truman, Harry S., 294, 389

Tubman, William, 274

Tunus, 73, 76-78, 240, 277

Türkiye, 127-128, 252-253

Ulusların kendi geleceklelerini için emelleri için: Afganistan, 280, Afrika, 284-285; Cezayir, 280; Arap dünyası, 290-302; Asya, 283-286, İngiliz Güneyi, 301-305; İngiliz Togolandi, 308-310; Birmanya, 281, 286, 288; Seylan, 281; Çin, 284, 286, 293; ve kolonyalizm, 297-315; ve kamitizm, 27, 288, 295-296, 304-306; Kıbrıs, 290, 302-304, başarısızlığı, 283, 308-309; Finlandiya, 291, Fransız, 288, 293; Fransız Togolandi, 298-313,

- Almanya, 281; Hindistan, 281, 286, 292-293, 319; Endonezya, 290; Irak, 283-284; İrlanda, 283; Keşmir, 286, 291; Kore, 284, ve Millî İtler Cemiyeti, 291-292; Lübnan, 280; Malaya, 286; ve Manda Sistemleri, 287-294, 303; Nijerya, 329-310, 369; Okinawa, 293; ve Pasifik İnkızağı, 291; Pakistan, 285-286, 291-293; Filistin, 301-303; Filipinler, 284, 284, 293; karma toplumlar, 310-347; Pasifikler, 286, 293; ve ilk yerleşim, 321-328, Suda Arabistan, 283; Sudan, 286; Suriye, 280, ve ilk çalınım, 316-343, ve Hıncınlı Millîler, 40, 280-291, 291, 297-299, 299, 309-315, 372-373, 380-381, K. S. C. B., 288, 293; Vietnam, 284
- Ünvan ve Kapitalizm, 169-190; alt-ekonomi, 97-99; ve kolonyalizm, 62-63, 129-125, 127, 131; ve sosyalizm, 101-103; kültür, 148-148, 132; laisizm, 91-103, 106; ve demokrasi, 211-213; ekonomi 163-184; genelleştirme, 149-156; ideoloji, 101-105; ve emperyalizm, 170; ve İslam, 159, Yahudi, 195-200, 111; ve sosyalizm, 111, 112-113; ve milliyetçilik, 112, 151-156; ilk unsurları, 321-328; ve din, 106-157; kendi geleceği için önyin etme, 328-328; ve devlet, 115-120, 123-135, 135-139, 141; eğitim, 106-107; bilim, 122-123, 145-149, 321-327, 335-338. *Ayrıca bak:* Milliyetçilik, milliyet
- Ulu Nyobe, 129
- Union des Populations du Cameroun, 129
- U. N. 192
- Vafa, 256
- Versailles Antlaşması, 187
- Yerleşim Sistemi. *Bak:* Hıncınlı Millîler: Yerleşim Sistemi
- Vietnam, 284
- Washington Komisyonu, 301-306, 310
- Wang Kang-chen, 288
- Ward, Barbara, 282
- Watson Komisyonu, 12
- Williams, Eric, 182
- Wilson, Woodrow, 3, 23-24, 288, 286, 292, 283, 295, 301, 368-370
- Wint, Guy, 378
- Yahudiler, ilk önyin etme, 108-108, 113
- Yeni Dünya: sömürge tecrübesi, 114-125
- Yerleşimler, 129-140
- Youssef, Mohammed ben, 228
- Zikim, 319
- Zikim, Maurice, 15, 111

TÜRK SİYASİ İLİMLER DERNEĞİ YAYINLARI :

Siyasi İlimler Serisi

Yöneten : Prof. Dr. Yavuz Abadan

1 — Woodrow Wilson: <i>Seçme Parçalar</i>	5 T.L.
2 — Thomas Jefferson: <i>Seçme Parçalar</i>	5 T.L.
3 — <i>Anayasa Üzerine Düşünceler :</i>
<i>Federalistlerin Makalelerinden Seçmeler</i>	5 T.L.
4 — Alexis de Tocqueville: <i>Amerika'da Demokrasi</i>	5 T.L.
5 — James Bryce: <i>Amerikan Siyasî Rejimi</i>	10 T.L.
6 — Henry B. Mayo: <i>Demokratik Teoriye Giriş</i>	15 T.L.
7 — C. Friedrich ve Z. Brzezinski :
<i>Totaliter Diktatörlük ve Otokrasi</i>	15 T.L.
8 — Seymour M. Lipset: <i>Siyasî İnsan</i>	20 T.L.
9 — W. Gellhorn: <i>Amerikan Hakları</i>	15 T.L.
10 — A. Ulam: <i>Bitmemiş Devrim</i>	15 T.L.
11 — R. Emerson: <i>Sömürgelerin Uluslaşması</i>	20 T.L.